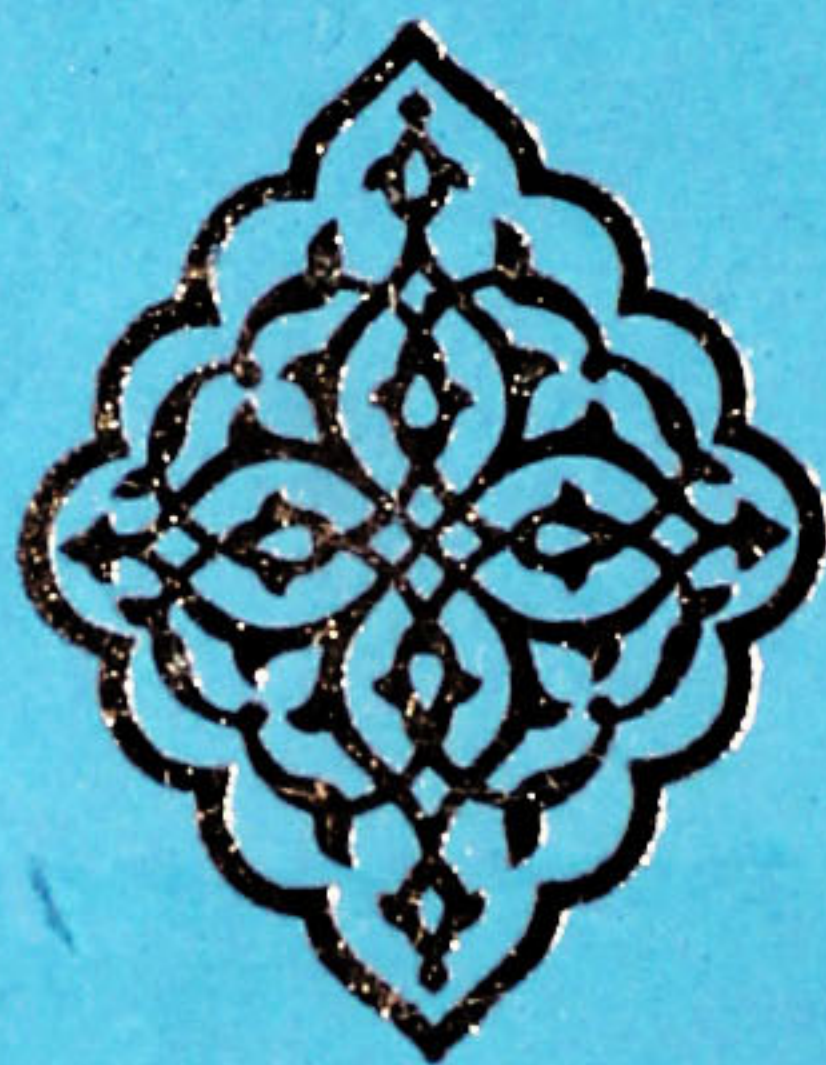

کتابخانه های پاکستان

جلد یکم

تألیف

محمد حسین تسبیحی

انزلیات مرکز تحقیقات دارالعلوم اسلامی

اسلام آباد پاکستان

۲۵۲۵ شمار

۱۳۹۷ هجری قمری

۱۹۷۷ میلادی

**Collection of Prof. Muhammad Iqbal Mujaddidi
Preserved in Punjab University Library.**

پروفیسر محمد اقبال مجددی کا مجموعہ
پنجاب یونیورسٹی لائبریری میں محفوظ شدہ

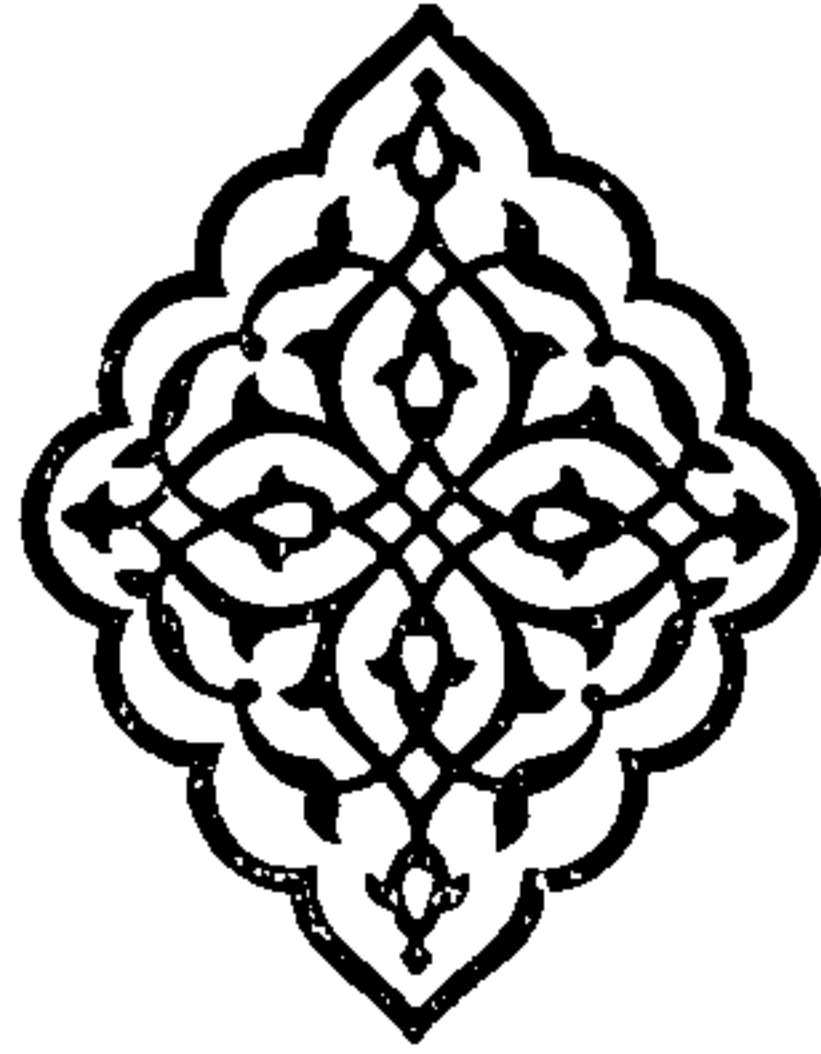

کتابخانہ اسلامیہ پاکستان

جلد حکیم

تألیف

محمد حسین تسبیحی

انزلیات مرکز تحقیقات فارسی لہور پاکستان

اسلام آباد پاکستان

۲۵۳۵ نمبر

۱۳۹۷ ہجری

۱۹۷۷ میلادی

137503

پہمینت و ستران السعدین

پنجاہمین سال شاہنشاہی پہلوی

۲۴۸۴ تا ۲۵۲۵ شہنشاہ

و

صدہین سال تولد قائد اعظم محمد علی جناح بنسینا نگدار پاکستان

۱۸۷۶ تا ۱۹۷۶ میلاد

سخن در بر

به نام خدای بخشنده مهربان

فکد تأسیس مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان با اراده دانش پرور و فرہنگ گستر
اعلیحضرت شاہنشاہ آریا مہر ایران و حضرت رئیس جمہور پاکستان
به صورت اعلامیہ مشترک ۱۳ آبان ۱۳۴۸ ہجری شمسی برابر ۶ نوامبر ۱۹۶۹ میلادی پدیدار گردید و تہیہ و تنظیم
و اجرای طرح آن بہ وزارت فرہنگ و ہنر ایران و وزارت آموزش و تحقیقات علمی پاکستان سپردہ شد
حسن نیت و حسن تعاون مسئولان دو وزارتخانہ طی مذاکرات بہ اندازہ یی بود کہ با مشخص گردیدن حدود
طرح، مقدمات اجرای برنامہ نیز فراہم شد و ہستہ مرکز بہ صورت ادارہ مرکزی در راولپنڈی بہ وجود
آمد و آغاز بہ کار کرد و در تاریخ یکم آبان ۱۳۵۰ برابر ۲۳ اکتوبر ۱۹۷۱ موافقتنامہ مہربانہ با پیوست
اساسنامہ در میان دو دولت ایران و پاکستان امضاء شد و مرکز تحقق یافت.
موافقتنامہ چنین شروع می شود :

” منظور تشبیہ و ادامہ ہمکاری فرہنگی و آموزشی و زبانی بین ایران و پاکستان
برای رسیدن بہ حد اعلای تفاہم بین دو کشور از طریق تعاون صادقانہ
و ہمبستگی دوستانہ در این زمینہ ہا، دولت شاہنشاهی ایران و دولت جمہوری
اسلامی پاکستان تصیم گرفتہ اند کہ این موافقتنامہ را برای ہمکاری در زمینہ ہای فرہنگی
و آموزشی منعقد سازند“

دہن تاسیس مرکز در آغاز اساسنامہ این گونه آمدہ است :

”پاکستان افتخار دارد کہ دارای یک میراث فرہنگی است کہ در طی قرون از زبان و ادب و ہنر فارسی مایہ گرفتہ است . اینک بہ منظور حفظ و توسعہ و نشر و ترویج این میراث فرہنگی ، موسسہ بی بہ نام مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان با اشتراک مساعی وزارت فرہنگ و ہنر دولت شاہنشاهی و وزارت آموزش و تحقیقات علمی پاکستان بہ مدت نامحدودی در کشور پاکستان تاسیس می شود.“

فعداً کتابخانہ گنج بخش دارای ۷۹۰۰ نسخہ خطی و ۱۱۲۸۸ کتاب چاپی است . وظیفہ فرست برداری نسخہ ہای خطی و کتابہای چاپی این کتابخانہ بہ عمدہ آقای محمد حسین تسبیحی کتابدار و ہمکاران است

برای رسیدن بہ این خدمت ، یکی از گامہا شناسایی کتابخانہ ہای پاکستان است کہ مخفیہ ہای گرانہای نسخہ ہای خطی را در سینیہ ہای خود نیک نگاہ داشته اند . اینک نخستین جلد فرست ”کتابخانہ ہای پاکستان“ را کہ خود مؤلف ، آقای محمد حسین تسبیحی ، رنجما گشیہ آنها را دیدہ و نسخہ ہای خطی آنها را ثبت و ضبط کردہ ، پیشکش می نماید

امید داریم کہ این جلد نیز روشنگر گوشہ بی از جہان پهنادر و غنی فرہنگ پاکستان باشد و وحدت و یگانگی میراث فرہنگی ایران و پاکستان را بیش از پیش آشکار گرداند .

مدیر مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان

علی کہر حفصی

اسلام آباد ، ۱۳ بہمن ۲۵۳۵ شاہنشاهی

۱۳ صفر ۱۳۹۷ ، ہجری قمری

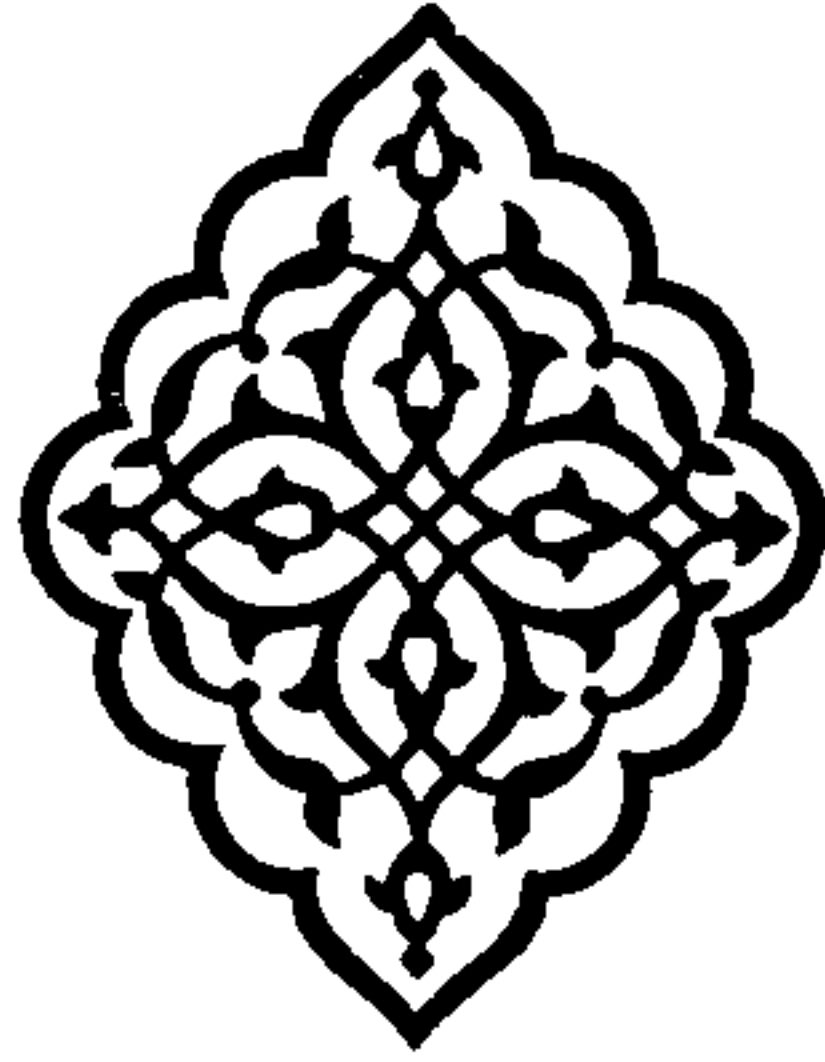
۲ فروری ۱۹۷۷ میلادی

کتابخانہ اسلامی پاکستان

جلد حکیم

تألیف

محمد حسین تسبیحی

انزلیات مرکز تحقیقات فارسی لار و پاکستان

اسلام آباد پاکستان

۲۵۳۵ شمار

۱۳۹۷ ہجری قمری

۱۹۷۷ میلادی

انتشارات مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان

شماره ۲۳

۴

گنجینه فهرست و کتابت شناسی

شماره ۵

مختصات این کتاب

نام کتاب	: کتابخانه های پاکستان .
مؤلف	: محمد حسین تسبیحی .
سخن مدیر	: دکتر علی اکبر جعفری مدیر مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان ، اسلام آباد ، تلفن : ۲۳۳۴۰
چاپ	: میرزا محمد صادق ، چاپخانه 'ریپ' ، خیابان لیک ، لاهور ، تلفن : ۵۲۴۵۱
ناشر	: مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان ، اسلام آباد ، تلفن : ۲۳۳۴۰
تعداد	: ۱۰۰۰ مجلد
قطع	: ۲۴ × ۱۷ سانتیمتر
کاغذ	: ۷۰ گرمی سفید ، پکیجز لمیتد ، لاهور ، (پاکستان)
ماشین نویس	: عبدالرشید بن عبداللطیف کارمند مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان
خطاط	: سید انور حسین نفیس رقم
مدت چاپ	: ۳ سال (از تیرماه ۲۵۳۲ تا اسفند ماه ۲۵۳۵ شاهنشاهی)
تاریخ چاپ و نشر	: ۱۳۹۷ هجری قمری ، ۲۵۳۵ شاهنشاهی ، ۱۹۷۷ میلادی
محل انتشار	: کتابخانه 'گنج بخش' مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان اف ۳/۶ ، خیابان ۴ ، خانه '۴' - اسلام آباد - پاکستان تلفن : ۲۳۳۴۰
بها	: ۵۵ روپیه پاکستان

حق چاپ برای مؤلف و مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان محفوظ است

انتشارات مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان

- ۱- فهرست نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش جلد اول ، تألیف محمد حسین تسبیحی .
- ۲- شرح احوال و آثار شیخ بهاء الدین ذکریا ملتانی ، تألیف بانو دکتر شمیم محمود زیدی .
- ۳- فهرست نسخه های خطی خواجہ سناء اللہ خراباتی ، تألیف محمد حسین تسبیحی .
- ۴- چهار تقویم از دو سال و دریک شهر ، تألیف دکتر علی اکبر جعفری .
- ۵- مثنوی سہر و ماہ ، تألیف جالی دہلوی بہ کوشش سید حسام الدین راشدی .
- ۶- شش جہت ، تألیف منشی روپ نراین بہ کوشش دکتر علی اکبر جعفری .
- ۷- داد سخن ، تألیف سراج الدین علی خان آرزو بہ کوشش دکتر سید محمد اکرم .
- ۸- فارسی گویان پاکستان ، تألیف دکتر سید سبط حسن رضوی .
- ۹- تحقیقات فارسی در پاکستان تألیف دکتر علی اکبر جعفری .
- ۱۰- تاریخ روابط پزشکی ایران و پاکستان تألیف حکیم نیر واسطی .
- ۱۱- فهرست نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش ، جلد دوم تألیف محمد حسین تسبیحی .
- ۱۲- شعر فارسی در بلوچستان ، تألیف دکتر انعام الحق کوثر .
- ۱۳- راج ترنگینی یا تاریخ کشمیر ، تألیف دکتر صابر آفاقی .
- ۱۴- رسالہ قدسیہ تألیف خواجہ محمد پارسا با مقدمہ و تحشیہ و تصحیح و تعلیقات ملک محمد اقبال .
- ۱۵- کتابخانہ های پاکستان تألیف محمد حسین تسبیحی .
- ۱۶- فهرست نسخه های خطی کتابخانہ گنج بخش ، جلد سوم ، تألیف محمد حسین تسبیحی .
- ۱۷- کلیات درباره فرهنگ پاکستان و ایران ، تألیف گروهی از محققان .
- ۱۸- ریاض العارفین تألیف پیر حسام الدین راشدی .
- ۱۹- گرایشهای تازه در زبان فارسی ، تألیف عبدالشکور احسن .
- ۲۰- کلیات فارسی شبلی نعمانی بہ کوشش دکتر محمد ریاض .
- ۲۱- قران السعدین ، امیر خسرو دہلوی ، با پیشگفتار پرفسور احمد حسن دانی .
- ۲۲- جواہر الاولیاء (متن) } تألیف سید محمد باقر بن عثمان بخاری .
- ۲۳- جواہر الاولیاء (مقدمہ) } بہ تصحیح و تحقیق دکتر راجہ غلام سرور

به نام خدای بخشاینده مهربان

مقدمه مؤلف

۷ سال مطالعه :

مدتی در حدود ۶ سال و اندی است که در کشور جمهوری اسلامی پاکستان خدمت می کنم و در این مدت در زمینه کتابخانه‌ی مخصوصاً و مدارس دینی ، دانشگاه ها و دانشکده ها ، دربارها و درگاه ها ، آثار تاریخی قدیم و جدید ، آداب و رسوم اجتماعی ، ادبیات عامه (فولکلور) مطالعات گوناگون انجام داده ام و به این نتیجه رسیده ام که برای تدوین و تألیف یک تاریخ مدون و مستند برای کشور اسلامی پاکستان در داخل پاکستان و بدست دانشمندان خود پاکستان به مطالعات زیر احتیاج مبرم دارد . البته در تمام این زمینه ها مطالعات و تحقیقاتی صورت گرفته است اما نه از منابعی و مآخذی که در داخل پاکستان است و هست و خواهد بود بلکه از منابع و مآخذ دست دوم و از تحقیقات دیگران به زبان های اروپایی که در دوره تسلط و حکمرانی آنان نوشته شده است . اما عناوین آن مطالعات و تحقیقات بدین شرح است :

۱- مطالعه جغرافیایی :

الف : آب و هوا ، ب : کوه ها ، ج : جنگل ها ، د : رودها (دریا ها) .

ه : راه ها (قدیم و جدید) .

۲- مطالعه تاریخی :

الف : مطالعه در کلیه آثار تاریخی باستانی پیش از اسلام (زیر زمین و روی زمین) .

ب : مطالعه در کلیه آثار تاریخی باستانی بعد از اسلام (زیر زمین و روی زمین) .

۳۔ مطالعہ سیاسی :

الف : مطالعہ دورہ های مختلف حکومت حاکمان و پادشاہان و وزیران پیش از اسلام .

ب : مطالعہ دورہ های مختلف حکومت حاکمان و پادشاہان و وزیران بعد از اسلام .

ج : مطالعہ دورہ های حکومت پادشاہان و حاکمان و وزیران قبل از مغول و دورہ مغول و بعد از مغول .

د : مطالعہ حکومت سیکھا و ہندوان .

ه : مطالعہ حکومت انگلیس ها .

و : مطالعہ قیام مسلمانان (از قدیم ترین ایام تا قائد اعظم و بعد از او) .

ز : مطالعہ حکومت مسلمانان و قیام پاکستان .

ح : مطالعہ احوال و آثار قائد اعظم محمد علی جناح بنیان گذار پاکستان و همکارانش .

۴۔ مطالعہ دینی :

الف : ہندو و برہما و سیکھ ، ب : بودایی ، ج : اسلامی (از آغاز اسلام تا کنون) ،

د : اقلیت های مذہبی ، مانند : مسیحی ها ، پارسی ها (زر تشتی ها) ، کلیمی ها (یہودی ها) .

۵۔ مطالعہ سلاسل دینی عرفانی : الف : سلاسل اصلی :

مانند : قادریہ ، گیلانیہ ، سہروردیہ ، چشتیہ ، نقشبندیہ ، اویسیہ .

ب : سلاسل فرعی :

مانند : مجددیہ ، نوشاہیہ ، صابریہ ، سراجیہ ، بخاریہ ، شطاریہ ، قلندریہ ، و امثال آن ها .

۶۔ مطالعہ زبانی : ۱۔ زبان فارسی ، ۲۔ زبان عربی ، ۳۔ زبان اردو ، زبان پنجابی ، ۵۔ زبان

سندھی ، ۶۔ زبان پشتو ، ۷۔ زبان بلوچی ، ۸۔ زبان های دیگر .

۷۔ مطالعہ ادبی :

الف : شعر (فارسی و عربی و اردو و پنجابی و پشتو و بلوچی و سندھی) .

ب : نثر (ایضاً) .

۸- مطالعه کتابخانه بی :

- الف : کتابخانه های دولتی ، ب : کتابخانه های خصوصی (شخصی) .
ج : کتابخانه های دربار ها و خائگاه ها .

۹- مطالعه در شرح و احوال و آثار :

- الف : مطالعه در احوال و آثار پیشوایان دین و علم و اولیاء الله .
ب : مطالعه احوال و آثار نویسندگان و مورخان (نثر نویسندگان) .
ج : مطالعه احوال و آثار شاعران و عارفان .
د : مطالعه احوال و آثار ریاضی دانان و مهندسان و ستاره شناسان .
ه : مطالعه احوال و آثار پزشکان (طبیبان) .

۱۰- مطالعه اجتماعی :

- الف : طبقات گوناگون اجتماع (۱- مالک ، ۲- زارع ، ۳- خوش نشین ، ۴- اصناف و پیشه وران ، ۵- دیگران) .

کتابخانه های پاکستان :

اما آنچه به مدت ۶ و اندی سال مورد مطالعه من قرار گرفته است ، کتابخانه های پاکستان است که بعضی پیش و برخی پس از تأسیس پاکستان بنا شده اند و تاکنون ۲۸۵ کتابخانه را در چهار استان پاکستان دیده ام و مطالعه کرده ام ، کاپی مراجع و مآخذ تاریخ پاکستان در این کتابخانه ها انباشته شده است . زبان این کتابهای انباشته شده در کتابخانه ها که من مطالعه کرده ام ۶۰ درصد فارسی و ۲۵ درصد عربی و ۱۵ درصد اردو و پنجابی و سندهی و پشتو و بلوچی و سنسکریت و ترکی و اندیسی است . این مطالعات را به نام کتابخانه های پاکستان که اکنون در اختیار شماست و از طرف مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان چاپ و منتشر شده به دانشمندان فرهنگ و ادب و هنر تقدیم می دارم .

نسخه های خطی :

آنچه که بیشتر و از روی اهمیت بسیار مورد مطالعه من قرار گرفته است ، نسخه های خطی در این کتابخانه ها است زیرا خزانه های پوشیده و گنج های نهان پاکستان در الابلائی اوراق همین نسخه های خطی است که تخمیناً ۱۵۰۰۰ و بیشتر نسخه است .

مختصات نسخه های خطی :

این نسخه های خطی را باید از این جهات مورد مطالعه قرار دهیم و فهرست کنیم :

- ۱- اندازه (تقطیع) بیرونی و درونی) ، ۲- اوراق و صفحات ، ۳- کاغذ و جلد سازی ، ۴- خط و تذهیب و نقش و جدول و کار های هنری ، ۵- کاتب و کتابت و تاریخ و محل و منظور و مقصد کتابت ، ۶- مؤلف و تالیف و تاریخ آن و مقصد و منظور تالیف . ۷-۸- آغاز و انجام تالیف . ۹- چگونگی و موضوع و زبان و ابواب و فصول و فواید و مقاصد مؤلف و نظر فهرست نگار درباره نسخه خطی .

زبان نسخه های خطی :

آنچه که واقعاً بسیار مهم و قابل مطالعه است در این نسخه های خطی ، زبان است . با مطالعه دقیق و تحقیقی که من انجام داده ام زبان فارسی در نسخه های خطی مقام اول و زبان عربی مقام دوم را دارد و برحسب استان های چهارگانه پاکستان ، زبان های اردو و پشتو و پنجابی و بلوچی ، مقام سوم را دارند . بنا بر این برای مطالعه تاریخ بدون و مستند پاکستان ، حفظ و حراست و دوام و بقای زبان فارسی خاصه زبان فارسی مخصوص پاکستان بسیار لازم و واجب است .

زبان فارسی :

فقط در تاریخ ۳ ساله تأسیس پاکستان نباید چشم بیند ازیم ، نام پاکستان جدید است اما تاریخ پاکستان خاصه تاریخ دین و فرهنگ و هنر و ادب اجتماع پاکستان بسیار قدیم است و همه اسناد تاریخی در لابلاهای اوراق نسخه های خطی است و همانگونه که گفته آمد اکثر این اسناد و نسخه های خطی به زبان فارسی است ، مثلاً :

بهترین کتاب عرفانی :

بهترین کتاب فارسی منشور عرفانی و دینی و اخلاقی پاکستان کشف المحجوب یا کشف سرالمحجوب لارباب القلوب است تالیف حضرت ابو علی الحسن بن عثمان بن علی هجویری جلابی معروف به داتا گنج بخش متوفی میان سالهای ۴۸۵ تا ۵۰۰ هـ ق . تاکنون بارها چاپ شده و نسخه های خطی فراوان دارد و ترجمه های گوناگون شده و لیکن یک متن منقح و مصحح از آن به دست داده نشده است .

بهترین تذکره :

بهترین تذکره شعری و ادبی در فارسی «لباب الالباب» تالیف محمد عوفی است که در پاکستان تالیف شده است این کتاب بارها چاپ شده و نسخه خطی فراوان ندارد .

بهترین لغت :

بهترین لغت فارسی در پاکستان نوشته شده ، مانند : منتخب اللغات شاه جهانی و فرهنگ جهانگیری و برهان قاطع .

بهترین دستور زبان :

بهترین دستور زبان فارسی در پاکستان نوشته شده ، مانند قانون دستگیری .

بهترین تفسیر :

بهترین تفسیر فارسی قرآن شریف در پاکستان نوشته شده است .

بهترین شاعر :

بهترین شاعر پارسی گو در پاکستان مسعود سعد سلمان لاهوری بوده است و به قول بعضی نکستی است در قدیم و علامه دکتر محمد اقبال در عصر حاضر .

بهترین مورخ :

بهترین مورخ ضیاء الدین برنی صاحب تاریخ فیروز شاهی و ابوالفضل فیضی صاحب آیین اکبری و اکبر نامه به زبان فارسی در پاکستان بوده اند در قدیم ، و سید شریف احمد شرافت نوشاهی مؤلف شریف التواریخ به زبان اردو درسه جلد و هشت هزار صفحه در عصر حاضر .

بهترین شرح :

بهترین شرح ها بر مثنوی مولوی و گلستان و بوستان سعدی و دیوان حافظ و آثار جامی و دیگران در پاکستان انجام شده است .

کتابخانه گنج بخش :

حالا با کمال صراحت عرض می کنم که یکی از کتابخانه های بزرگ در پاکستان ، کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان است که اکنون ۸۱۰۰ نسخه خطی در قفسه های خود گرد آوری کرده است و ۶۵ درصد این نسخه های خطی فارسی و ۲۵ درصد عربی و ۱۰ درصد اردو و پنجابی و سندی و پشتو و ترکی است، این کتابخانه در سال ۱۹۷۰ میلادی تأسیس شده است و به احترام حضرت داتا گنج بخش به «کتابخانه گنج بخش» موسوم شده است . این کتابخانه ۲۳ سال پس از تأسیس پاکستان تأسیس شده و اکنون پاکستان ظاهراً ۳ ساله است اما باطناً بیش از سه هزار سال تاریخ دارد . کتابخانه گنج بخش می کوشد که برای تاریخ سه هزار ساله پاکستان منابع و مآخذ گرد

آوری کند و در اختیار دانشمندان و محققان قرار دهد مخصوصاً آنهایی که در تاریخ و فرهنگ و هنر و ادب پاکستان کار می کنند . بهترین و ارزنده ترین مآخذ تاریخ پاکستان نسخه های خطی است در موضوعات مختلف برای مطالعات مختلف . تا کنون ۵ مجلد فهرس مفصل نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش شامل ۲۶۱۲ نسخه نوشته شده و ۳ مجلد به چاپ رسیده و ۲ مجلد مفصل و نیز یک مجلد مستقل شامل ۸۱۰۰ نسخه خطی زیر چاپ است . و بیش از ۱۲۰۰۰ نسخه از دیگر کتابخانه ها در سرتاسر استان های چهار گانه پاکستان فهرست شده و اوراق دستنویس آن ها در کتابخانه گنج بخش محفوظ است . مختصات همه آنها در ۲۲ مورد در دفتر های مخصوص ثبت می شود و گروهی نسخه های خطی خود را به امانت گذاشته و به نام خود «گنجینه» ساخته اند . مانند : «گنجینه خواجه سناء الله خراباتی» ، «گنجینه رفعت سلطان» ، «گنجینه اقبال بیگم» ، «گنجینه محبوب» .

تکلمة الاصناف :

کهن ترین نسخه خطی در کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان «تکلمة الاصناف» نام دارد از کرمینی که لغت عربی به فارسی است و تاریخ کتابت ندارد و به احتمال قوی از قرن پنجم هجری است .

کلیات منیر لاهوری :

نادر ترین نسخه ادبی و تاریخی «کلیات منیر لاهوری» است که در کتابخانه گنج بخش موجود است .

تحفة الکرام در تاریخ سند :

ارزنده ترین نسخه تاریخی ، تحفة الکرام در تاریخ سند است .

جواهر العلوم هایونی :

بهترین و نایاب ترین نسخه «دایرة المعارف یا چند دانشی ، نسخه جواهر العلوم هایونی» است . یک نسخه در کتابخانه گنج بخش و یک نسخه در کتابخانه «جان ری لندز» در منچستر (انگلستان) است .

۲۸۵ کتابخانه :

این نسخه ها و نسخه های دیگر که در قفسه های کتابخانه گنج بخش ، بلکه در ۲۸۵ کتابخانه خصوصی و دولتی و خانقاهی پاکستان وجود دارد مورد مطالعه این حقیر قرار گرفته است و در کتابخانه های که من دیده ام دقیقاً ۹۳۵۰۸ نسخه خطی و ۱۸۲۷۷۶۵ کتاب چاپی موجود است .

استفاده از این نسخه ها :

استفاده و بهره‌یابی از این نسخه‌ها در این کتابخانه‌ها، بستگی دقیق و عمیق به این دارد که محقق و مورخ پاکستان شناس ، زبان فارسی و عربی بداند و گرنه پیوسته باید از زبان دوم و سوم استفاده کند که در این صورت نوشته های آن محقق و آن مورخ خالی از اشتباه والتباس نخواهد بود .

مقام اول و دوم و سوم :

چنانکه من تحقیق کرده ام ، کتابخانه دانشگاه پنجاب با ۱۸۰۰۰ نسخه خطی مقام اول ، کتابخانه موزه ملی پاکستان (کراچی) با ۱۱۰۰۰ نسخه خطی مقام دوم ، کتابخانه گنج بخش با ۸۱۰۰ نسخه خطی مقام سوم را در پاکستان دارد .

نتیجه :

نتیجه‌ی این که از این پیش گفتار می توان گرفت این است که یکی از ده مورد برای تکمیل و تدوین تاریخ مستند پاکستان ، مطالعه کتابخانه‌ی است که بسیار لازم و واجب است مخصوصاً کتابخانه‌هایی که در آنها نسخه خطی موجود است و برای استفاده از این نسخه های خطی ، باید به زبان فارسی ارزش و اهمیت ویژه بدهیم و در یادگیری و در حفظ و بقا و دوام آن کوشا گردیم . دیگر این که استحکام و قوت زبان اردو و پنجابی و دیگر زبانهای سرزمین پاک بستگی به این دارد که زبان فارسی را خوب بدانیم تا در استفاده و بهره‌یابی و تاریخ نویسی قادر و توانا باشیم .

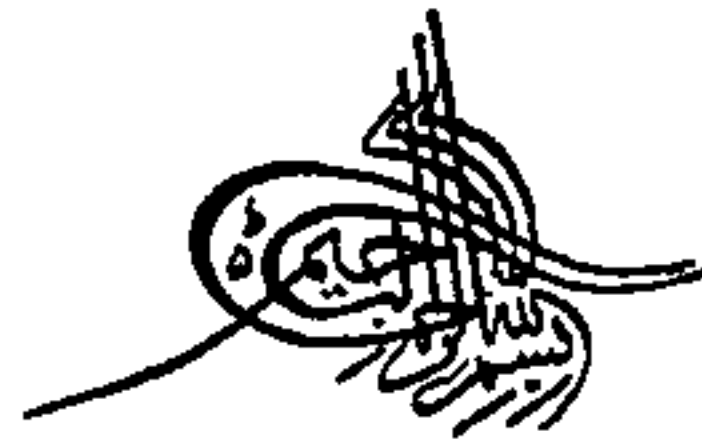
در پایان از همه سروران ارجمند و دوستان و یارانی که مرا در گرد آوری مطالب این کتاب همراهی و معاونت کرده اند ، سپاسگزارم . نامهای هر یک از آقایان در جای جای کتاب آمده است . لطفاً به فهارس هشتم در پایان کتاب مراجعه فرمایید . سپاس به درگاه خدای یگانه که مرا توفیق و تندرستی عطا فرمود تا این کتاب را تألیف نمایم و بدین شکل و صورت تقدیم ارباب تحقیق و دوستانان فرهنگ و هنر و خواستاران نسخه های خطی و جویندگان دین و دانش نمایم و آرزو مندم که بتوانم جلد دوم را نیز به زودی تقدیم دارم .

محمد حسین تسبیحی

اسلام آباد - پاکستان

۱۵ بهمن ماه ۲۵۳۵ شاهنشاهی

۴ فوریه ۱۹۷۷ میلادی

به نام خدای بخشاینده مهربان

ملتان :

۱- کتابخانه آقای سید عباس حسین شاه گردیزی

[محلہ شاه گردیز ، ملتان]

کتابخانه آقای سید عباس حسین شاه گردیزی در خانہ اش در محلہ شاه گردیز ملتان قرار دارد و در حدود یک ہزار کتاب چاپی و ۵۰۰ نسخہ خطی دارد. اینک اسامی بعضی از نسخہ های خطی :

- ۱- مثنوی مولوی : با سر لوح ها و جدولہای منقش و اسلیمی دار.
- ۲- شاہنامہ فردوسی : با دو لوح و ۲۰ تصویر (مینیاتور) و خط خوش.
- ۳- دستور العلاج : در طب ، کتابت ۱۱۸۵ ہ ق.
- ۴- صادق التواریخ : در تاریخ امیر بہاولپور.
- ۵- خلاصۃ التواریخ : تالیف منشی سبحان ۱۲۶۴ ہ ق.
- ۶- تحفۃ المؤمنین : (منظوم) تالیف لعل بیک (در تفسیر قرآن) ۱۲۹۱ ہ ق.
- ۷- رسالہ حق نما : تاریخ کتابت ۱۲۷۴ ہ ق.
- ۸- طوطی نامہ نقشبندی : تاریخ کتابت ۱۰۶۶ ہ ق.
- ۹- شرح دیوان مرتضوی : تاریخ کتابت ۱۰۸۸ ہ ق.
- ۱۰- مرآت دولت عباسیہ : (تاریخ امرای امارت بہاولپور).
- ۱۱- قول متین در ابطال حرکت زمین : تالیف سید احمد خان.
- ۱۲- دیوان حافظ شیرازی : با لوح و جدول کتابت ۱۲۳۴ ہ ق.

- ۱۳- صحیفهٔ کاملهٔ سجادیه : به خط محمد زمان بن محمد اشرف شیرازی . ۱۰۹۰ هـ ق .
- ۱۴- صحیفهٔ کاملهٔ سجادیه : با زیر نویس فارسی ، مذهب و منقش .
- ۱۵- صحیفهٔ کاملهٔ سجادیه : به خط خوش و جدول و لوح .
- ۱۶- صحیفهٔ کاملهٔ سجادیه : به خط و کتابت ۱۱۰۷ هـ ق .
- ۱۷- نسب نامه : (عمدة المطالب فی نسب آل ابی طالب).
- ۱۸- سلسلهٔ الذهب : (منظوم) به خط خوش.
- ۱۹- طب اکبر : با الواح و جدول از محمد اکبر ارزانی.
- ۲۰- بیاض فارسی و عربی : (خوش خط).
- ۲۱- اسکندر نامهٔ نظامی : با خط خوش و مذهب و لوح و جدول.
- ۲۲- شرح کافیہ : (فارسی).
- ۲۳- صراح عالمگیری : (فرهنگ لغت) به کتابت ۱۰۶۸ هـ ق.
- ۲۴- مجموعهٔ مثنوی های کوتاه : به کتابت ۱۰۶۷ هـ ق.
- ۲۵- فواید الطالبین : (فارسی).
- ۲۶- شافیہ : (عربی).
- ۲۷- طوطی نامهٔ نخشی .
- ۲۸- اصول عقاید اثنی عشری : (عربی) به کتابت ۱۲۰۳ هـ ق.
- ۲۹- دوحهٔ الرياحین : (اردو).
- ۳۰- مرثیهٔ میرزا فصیح زبانی حافظ جنی .
- ۳۱- الفصول المهمة فی معرفهٔ الائمة : (عربی) ، کتابت ۱۱۶۱ هـ ق.
- ۳۲- ملفوظ اویسیہ .
- ۳۳- الطب للشاه البدخشی : کتابت ۱۰۶۰ هـ ق.
- ۳۴- هزار و یک نام : (عربی).
- ۳۵- ملفوظ جلالیہ : (فارسی).
- ۳۶- روضهٔ الاحباب : تألیف محمد حسن لکهر سیالکوٹی.

- ۳۷- تواریخ مراد : (جلد پنجم) تصنیف سید مراد شاه گردیزی به تاریخ ۱۱۷۱ هـ. ق. از محمد حسن صحاف در مسجد وزیر خان در لاهور خریداری شده است .
- ۳۸- سر المکتوم : امام فخر رازی (عربی).
- ۳۹- روضۃ الشهداء : تألیف میرزا محمد مؤمن نصیری طوسی ۱۰۷۰ هـ. ق.
- ۴۰- امیر نامه : تصنیف لاله لساونلول به خط دوار کا داین.
- ۴۱- شواهد النبوة : به خط بهادر ملتانی کتابت ۱۱۹۳ هـ. ق.
- ۴۲- جلال العیون : تألیف محمد باقر بن محمد تقی کتابت ۱۲۱۵ هـ. ق.
- ۴۳- تذکرة الاولیاء : تألیف شیخ فرید الدین عطار نیشابوری.
- ۴۴- توحید مفضل بن عمر : از شاگردان امام جعفر صادق (ع) تألیف محمد باقر بن محمد تقی مجلسی کتابت ۱۳۰۱ هـ. ق.
- ۴۵- تشریح الطب : با الواح و جداول و اشکال تشریح بدن و استخوانها تألیف منصور بن محمد بن احمد.
- ۴۶- خلاصة سیر المتأخرین : در احوال پادشاهان ایران تألیف سید علامحسین خان طباطبائی که مولوی عبدالکریم آنرا ملخص ساخته و به زیادة التواریخ موسوم گشته به تاریخ ۱۳۲۷ هـ. ق.
- ۴۷- نگار نامه منشی : (فارسی) کتابت ۱۲۶۷ هـ. ق در محله شاه یوسف گردیزی.
- ۴۸- اخلاق ناصری : مذهب و لوح دار ، کتابت ۱۲۲۷ هـ. ق .
- ۴۹- قانونچه : (فارسی) ، تألیف در ۱۲۷۴ هـ. ق.
- ۵۰- ناشناخته : (احوال انبیاء و اهل بیت) به کتابت ۱۲۴۰ هـ. ق. (کاتب محمد طاهر بهکر والد).
- ۵۱- دستور العمل : (دستور برای پاپس و قانون).
- ۵۲- اصول کافی : تألیف علامه محمد بن یعقوب الکلینی (عربی).
- ۵۳- مختار الکلام امیر المؤمنین علی (ع) : (عربی).
- ۵۴- فتاوه ابو حنیفه دینوری : ۱۱۸۲ هـ. ق.
- ۵۵- ناشناخته : فلسفه توحید (عربی و خوش خط).
- ۵۶- کتاب الطب : عربی

- ۵۷- نادر نامه : تألیف میرزا مهدی خان منشی نادر شاه کتابت ۱۲۴۰ هـ ق .
- ۵۸- ثناء ابابکر صدیق رض و باب مدح خلفا نقل از کتب شیعه (فارسی و عربی) .
- ۵۹- در فوائد غالیه الاثمان : (عربی) . ک ۱۱۸۹ هـ ق .
- ۶۰- مسائل شیعیان در ملتان : (فتاوی) به خط تحریری .
- ۶۱- شرح جامی : (فوائد الضیائیہ) در صرف و نحو (عربی) تألیف ۸۹۷ هـ ق .
- ۶۲- میزان الطب و مجربات اکبری : با الواح و خط خوش .
- ۶۳- علاج الامراض : تألیف حکیم محمد شریف خان در سال ۱۱۷۷ هـ ق به کتابت ۱۲۳۵ هـ ق .
- ۶۴- کتاب کمال البینه فی اثبات النبیه و کشف الحیره : ابن بابویه .
- ۶۵- تحفه الزائرین : تألیف محمد باقر بن محمد تقی به کتابت ۱۲۴۰ هـ ق . با لوح و جدول .
- ۶۶- جامع عباسی : در فقه شیعه تألیف شیخ بهائی (محمد بهاء الدین عاملی) .
- ۶۷- بوستان افروز : (شرح گلستان) تألیف فقیر محمد اکرم عبدالرزاق ملتانی .
- ۶۸- الاستبصار : تصنیف شیخ ابی جعفر طوسی .^۴
- ۶۹- خلاصه مذاهب المعتمره : و رساله عقد نامه به کتابت ۱۳۱۰ هـ ق .
کاتب سید محمد حسین الرضوی الملتانی .
- ۷۰- خلاصه علم الاصول : تألیف شیخ محمد بهاء الدین عاملی .
- ۷۱- کتاب تعمیر حسن کوشک : شامل اسناد تاریخی ارزنده ، (۱۹۱۶ م) .
- ۷۲- مثنوی نل و دمن : فیضی به خط خوش و جدولدار .
- ۷۳- میزان الطب : به کتابت ۱۲۶۲ هـ ق .
- ۷۴- مثنوی برق لامع در رد سیف قاطع : (اردو) تألیف ۱۲۳۰ هـ ق .
- ۷۵- کتاب نو طرز مرصع : (اردو) تألیف میر محمد عطا حسینی به کتابت محمد اسمعیل خان ۱۲۶۲ هـ ق .
- ۷۶- نگار نامه منشی : با لوح ساده تصنیف لعل چند منشی ملتانی ، کتابت ۱۲۱۷ هـ ق .
- ۷۷- عیار دانش : تألیف ابو الفضل بن مبارک ترجمه کیله و دمنه (لوح و جدول و مذهب و منقش) .

۷۸- شرف نامہ و اسکندر نامہ : (۷۳ مجلس مینیاتور) بسیار زیبا و عالی با لوح و جدول ، منقش و مذهب.

۷۹- بیاض حکمت : (فارسی) بہ کتابت سید پہلو شاہ ملتان (مصور و منقش).

۸۰- کشکول : مجموعہ اشعار و رسائل دربارہ خاندان گردیزی و سادات ملتان .

۸۱- عجایب القصص یا قصص الانبیا : بہ تاریخ کتابت ۱۲۲۴ھ ق.

۸۲- کتاب دیوان مرتضوی : (شعر و نثر ، فارسی و عربی) ، مذهب و لوح دار و نقاشی دندان موشی و خط خوش.

۸۳- مرآة الصفا : بہ پیروی از آئینہ اسکندری .

۸۴- لوامع الاسرار : فی شرح مطالع الانوار.

۸۵- دیوان اوحدی : (غلام محمد اوحدی).

۸۶- فرهنگ رشیدی : (لغات رشیدی).

۸۷- تحفۃ المؤمنین : تألیف محمد مؤمن حسینی طیب بہ کتابت ۱۱۹۸ھ ق.

۸۸- مجموعہ رسائل شعر و نثر : (بہ کتابت ۱۰۱۲) و لمعات و گلشن راز.

۸۹- صواعق المعرکہ : تألیف شہاب الدین احمد بن الحجر الہیثمی.

۹۰- مثنوی وصف نواب صادق محمد خان : امیر امارت بہاولپور.

فہرست نسخہ های خطی این کتابخانہ بہ روش کتابخانہ گنج بخش توسط خانم دکتر زبیدہ صدیقی از طرف مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان نوشتہ شدہ است و دستنویس آن در کتابخانہ گنج بخش موجود است .

۲- کتابخانہ عمومی باغ لانگی خان

[ملتان]

جمع کل کتاب در این کتاب خانہ در حدود ۱۵ ہزار جلد :

۵ ہزار بہ زبان انگلیسی.

۹ ہزار بہ زبان اردو.

۵ بہ زبان فارسی.

۴. پنجابی.

۱۰ تا ۱۲ ملتان یا سرائیکی.

و بقیہ بہ زبانہای دیگر.

کتابدار آقای چوهدری عبدالعزیز ، معاون کتابدار محمد اعظم خان .

اینک چند نسخه خطی در این کتابخانه :

- ۱- قواعد الطب : (ناقص) قرن ۱۲ هـ ق.
- ۲- فرهنگ لغت عربی بہ فارسی : قرن ۱۲ هـ ق.
- ۳- دیوان مغربی : کتابت تقریباً قرن ۱۳ هـ ق.
- ۴- دیوان شعر : و مجموعه رسائل فقہی شامل : (انواع العلوم ، نفی فرائض) خیر العاشقین ، وغیرہ) کتابت ۱۱۹۴ هـ ق.
- ۵- انتخاب لطایف سیریہ یا تذکرہ اولیاء : تألیف قاضی جیون کتابت ۱۲۹۴ هـ ق.
- ۶- مجموعه ادعیہ دربارہ سلسلہ گیلانیہا : کتابت ۱۲۹۶ هـ ق.
- ۷- بوستان سعدی شیرازی : کتابت قرن ۱۳ هـ ق.
- ۸- دیوان حافظ شیرازی : با جدول زر افشان و لوح دار.
- ۹- کامل النصاب یا بازار زنان : کہ تعریف دکان و کسب و کار زنان است با الواح و جدول.
- ۱۰- انیسیتہ القادری یا انیس القادری.
- ۱۱- مثنوی مرغوب القلوب : اما در مقطع اشعار نام «شمس تبریزی» آمدہ است.
- ۱۲- قصص الانبیاء : دارای لوح و جدول تألیف محمد بن اسمعیل بن ابراہیم البخاری.
- ۱۳- مخزن افغانی : (تاریخ فارسی) المعروف بہ تاریخ خان جہان لودھی تألیف نعمت اللہ.
- ۱۴- اخبار الاخیار فی اسرار الابرار : تألیف شیخ عبدالحق دہلوی کاتب بدرالدین خلیفہ ۱۲۱۵ هـ ق.
- ۱۵- کنز الدقائق : (عربی).
- ۱۶- مجموعه رسائل چشتیہ : تألیف خان عبدالقادر خان بادوزئی خلف الرشید نواب حاجی عاشق محمد خان صاحب (ملتان).
- ۱۷- شاہنامہ فردوسی : بہ نثر کہ شاید «رستم نامہ» باشد.

- ۱۸- تحفه مرتضویه : کاتب غلام نبی.
 ۱۹- حصن الحصین من کلام سید المرسلین : (عربی و فارسی).
 ۲۰- اربعین حدیث (عربی و فارسی).
 ۲۱- قرآن شریف : (خط نسخ).
 ۲۲- کنز الدقایق.

فهرست این کتابخانه و فهرست نسخه های خطی آن هنوز تهیه نشده است. دکتر زبیده صدیقی دانشیار دانشکده دولتی ملتان که دکتری زبان و ادبیات فارسی خود را در دانشکده ادبیات دانشگاه تهران گذرانده و مدت پنج روز در کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان روش فهرست نگاری یاد گرفته است، تا کنون فهرست کتابخانه های سید محمد رمضان شاه گردیزی و سید عباس حسین شاه گردیزی و خان عبدالجلیم خان خویدی ترین را نوشته است و دستنویس آنها در کتابخانه گنج بخش موجود است.

۳- کتابخانه خیرالمدارس

[اورنگ زیب رود ، ملتان]

کتابدار آقای مولوی عبدالحق بن مولانا خیر محمد.
 در حدود ۵۰۰ مجلد کتاب چاپی دارد.
 و از آنها تقریباً ۲۰۰ مجلد فارسی و بقیه عربی بود.
 فهرست ندارد و فقط در دفتر ثبت کتابها می توان نام آنها را یافت و یا در قفسه ها.
 نسخه های خطی در این کتابخانه نیافتم و لیکن نسخه های خطی در جای دیگر داشت.

۴- کتابخانه سید محمد رمضان شاه گردیزی

[محل شاه گردیز ، ملتان]

در این کتابخانه در حدود ۱۰۰ نسخه خطی و ۴۰۰ کتاب چاپی عربی و فارسی و انگلیسی و اردو و پنجابی قرار دارد که همه در قفسه های مقفل قرار داده شده و فهرست ندارند.

اینک اسامی چند نسخه خطی :

- ۱- قرآن شریف : یا حایل شریف ، مذهب و منقش و لوح دار و زر افشان و خط خوش نسخ تاریخ کتابت ۱۱۹۷ هـ ق.
- ۲- قرآن شریف : منقش و مذهب و لوح دار و خط خوش نسخ ، کاتب «فقیر محمد مصور کشمیری» ، ۱۲۲۴ هـ ق.
- ۳- بیاض : (ادعیه و اوراد) منقش و مذهب و لوح دار و خوش خط ، کاتب محمد علی ابن محمد باقر الاصفهانی ، ۱۲۴۹ هـ ق.
- ۴- دیوان حافظ شیرازی : مصور (سیناتور) و منقش و مذهب و زر افشان ، تقریباً قرن ۵۹ هـ ق.
- ۵- قرآن شریف : مذهب و منقش لوح دار و جدول دار ، کتابت تقریباً قرن ۵۱ هـ ق.
- ۶- قرآن شریف : مذهب و منقش و لوح دار و جدول دار و با فالنامه قرآن منظوم تقریباً ، قرن ۵۸ هـ ق.
- ۷- سر اکبر : (ترجمه چهار بیند) تألیف (ترجمه) محمد داراشکوه ، ۱۰۶۷ هـ ق. (شاید به خط مترجم باشد و هنوز چاپ نشده است).
- ۸- ارشاد السالکین : تألیف یوسف بن شیخ محمد از پشت هشتم شاه گردیز ، تقریباً قرن ۵۱ هـ ق.
- ۹- مرآة الاسرار: تألیف میان شیخ عبدالرحمن چشتی العلوی الدهنتیوی، ۱۱۲۶ هـ ق.
- ۱۰- صحیح بخاری .
- ۱۱- جمال یوسف شاه گردیز : (کتاب کوچک در حالات شاه گردیز).

۵- کتابخانه آقای حاج عبدالحلیم خان خویدی قرین

[محلہ عثمان والہ، خانی مدل رود، حافظ منزل ، ملتان]

در این کتابخانه در حدود ۵۰ نسخه خطی و ۲۰۰ کتاب چاپی موجود بود ، نسخه های خطی زیر را یادداشت کردم :

- ۱- تفسیر حسینی : تألیف مولانا واعظ کاشفی با لوح و جدول و زر افشان ، تقریباً قرن ۱۰ هـ ق.
- ۲- دیوان حافظ شیرازی : مذهب و منقش و زر افشان و جدولهای زیبا و در کنار هر غزل بوته های گل که هر گل با گل دیگر فرق دارد ، نشان مهر «غلام عثمان» در حیدرآباد دکن.
- ۳- گلستان سعدی : مصور و منقش و مذهب در سه طریقه با کاغذ های خاص برای ابوالمظفر و المنصور سید امیر نصرالله محمد بهادر خان کتابت شده است. در تاریخ ۱۲۷۰ هـ ق که پدرش (عبدالحمید خان خویدی ترین) حافظ غلام رسول خان را به معاونت جدید خود برگزیده است. متوطن دیره اساعیل خان.
- ۴- مثنوی مولوی معنوی : با مهرهای گوناگون از پادشاهان مغول از جمله : محمد شاه غازی ۱۱۱۱ هـ ق در بلده عظیم آباد ۱۲۳۳ هـ ق در عهد قلاب الدین محمد شاه غازی ، کاتب محمد سعد .
- ۵- رساله توحید : نوشته داراشکوه ۶۲۰ هـ ق.
- ۶- فیاض القوانین : (نامہ های از پادشاهان) ، سال تصنیف ۱۱۳۴ هـ ق ، تألیف عبادالله فیاض (۲ جلد).
- ۷- قصیده پرده : خط خوش.
- ۸- قرآن شریف : (ساده) ، ۲ نسخه.
- ۹- قرآن شریف : منقش و مطلا و مرصع و بسیار خوش خط ، کاتب نظام الدین. وصالی ۱۳۳۷ هـ ق.
- ۱۰- قرآن شریف : منقش و مطلا و مرصع برای جد عبدالحمید خان خویدی ترین کتابت شده ، کاتب مراد علی ، تقریباً قرن ۱۲ هـ ق.
- ۱۱- قرآن شریف : با نقاشی ها و گل و بوته نگاری بسیار ارزنده ، قرن ۱۰ هـ ق.
- ۱۲- دلائل الخیرات : مصور و مذهب و منقش و ترجمه ترکی ، کاتب سید حافظ حسین الوهبی از شاگردان سید محمد امین ، ۱۲۸۴ هـ ق.
- ۱۳- قرآن شریف : ۴ نسخه با نقش های دلاویز و تذهیب های روح انگیز و گل و بوته نگاری بسیار هنری و بسیار خوش خط از قرن ۹ تا ۱۱ هـ ق.

- ۱۴- کشف المحجوب : تألیف ابو علی بن عثمان هجویری جلابی غزنوی معروف به داتا گنج بخش تقریباً قرن ۵۱۰ ق.
- ۱۵- نجات الانس جاسی : تألیف جاسی ۵۸۸۳ ق ، کتابت در حدود قرن ۵۱۰ ق.
- ۱۶- خمسہ نظامی مصور : (مینیاتورهای هنری) و الواح گوناگون و تذهیب های زیبا و نقاشی های ارزنده ، کاتب شهاب الدین ۵۱۲۰۶ ق.
- ۱۷- تاریخ شمشیر خانی : به خط خان حبیب الله خان جد خان عبدالحلم خان خویدی ترین ۵۱۲۷۶ ق.
- ۱۸- مطلوب القلوب : تقریرات و دعا و اوراد امام جعفر صادق ، کتابت قرن ۵۱۱ ق.
- ۱۹- حایل شریف : (قرآن شریف) خط خوش مذهب و منقش و زرافشان.
- ۲۰- اسناد و خط : کتابت ۵۱۲۹۰ ق.
- ۲۱- سلسلہ الاولیاء : کتابت ۵۱۲۸۱ ق.
- ۲۲- مناقب نور محمدی : تألیف حضرت امام بخش صاحب مہاوری (بہاولپور).
علاوہ بر نسخہ های خطی در نزد این آقای عبدالحلم خان مجموعہ بی از سکہ ها و اشیای قدیمی از قبیل شمشیر و سپر و زره موجود کہ از لحاظ تاریخی و هنری و باستانشناسی و اشعار و جملات فارسی کہ روی و کنار آنها نوشته شده بود ارزش داشت.

۶- کتابخانہ سید آغا حسین ارسطو جاہی

[کتابخانہ آقای سید آغا حسین ارسطو جاہی مشہور بہ شاعر پہلوی

محلہ گلگشت ، شماره ۷۷ ب ، ملتان]

متأسفانہ نتوانستہ کتابخانہ آقای سید آغا حسین ارسطو جاہی را بینم زیرا اصل کتابخانہ را بہ قصبہ مظفرگر در حوسہ ملتان نقل مکان دادہ بودند و فقط ع نسخہ خوب در خانہ ایشان موجود بود :

- ۱- شاہنامہ فردوسی : در دو مجلد ، بہ قطع ۴۵ x ۳۰ سانتیمتر و بہ خط خوش ، جدول و سر لوح و لوح کامل و منقش و زرافشان و مصور (تقریباً در ہر صفحہ یک

مینیاتور هنری) داشت. قدمت کتابت آن تقریباً قرن ۹ و ۱۰ ه. ق.

۲- مجموعه مرقعات : به خط خوشنویسان بزرگ و شعر شاعران سترگ ، در هر صفحه یک مرقع که اطراف آن گل و بوته نگاری و تذهیب و زرافشان شده بود. انواع هنر خوشنویسی در این مجموعه دیده می شد از قبیل : نستعلیق (جلی و خفی و غبار) ، شکسته (جلی و خفی و غبار) ، ثلث ، نسخ ، محقق ، رقاع ، تحریر ، طغری.

۳- عجایب المخلوقات : (ترجمه فارسی) مذهب و منقش (در حدود یک هزار مینیاتور داشت).

۴- دیوان سید آغا حسین ارسطو جاهی متخلص و مشهور به شاعر پهلوی که به خط خوش نوشته و آماده طبع کرده بود و یکی از آرزوهای شاعر پهلوی این بود که دیوان چاپ شود.

این دیوان را تصفح کردم. تقریباً نیمی از آن در وصف شاهنشاه آریا مهر و شهبانو فرح و والا حضرت ولایت عهد رضا پهلوی سروده شده. این دیوان به زبان فارسی بود.

در شهر ملتان کتابخانه های دولتی و شخصی پیش از آن است که ما می اندیشیدیم . باید با فرصت بهتر و وقت زیاد تر در کتابخانه های شهر ملتان به جست و جو پرداخت .

۷- کتابخانه آقای چوهدری عبدالغفور

[قدیر آباد ، ملتان]

استاد باز نشسته زبان و ادب فارسی در دانشکده های پنجاب. بیشتر کتابهای این کتابخانه فارسی بود و لیکن نسخه خطی به نظر نرسید.

۸- کتابخانه دکتر زبیده صدیقی

[۱۲۸۴/۲۵ - قدیر آباد ، ملتان]

دکتر در زبان و ادب فارسی از دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران ، در

۱- «دیوان پهلوی» یا «دیوان شاعر قوم» یا «کوهساران» به تدوین و تنظیم محمد حسین تسبیحی و با همکاری آقای عبدالله لک مظاهری چاپ شده است .

این کتابخانه انواع کتابهای فارسی چاپ ایران موجود بود و لیکن نسخه خطی دیده نشد.

۹- کتابخانه سید مولوی رجبعلی

[محلہ گلگشت ، ملتان]

این کتابخانه نسخه خطی داشت و لیکن من ندیدم.

۱۰- کتابخانه سید اجمل حسین گردیزی

[قصور (شیر درنده) گردیزی]

در این کتابخانه نیز نسخه خطی ندیدم اما گفته شد که دارد.

در شهر ملتان ، علاوه بر کتابخانه های دولتی و شخصی ، کتابفروشان و ناشران هم به کوشش مشغولند ، من با بیشتر آنان ملاقات کردم و انواع کتب فارسی و اردو و سرائیکی در قفسه های دکان های ایشان انباشته دیدم. و بعضی از آنها نسخه خطی هم داشتند.

در شهر ملتان مشاهد عارفان و مقابر صوفیان فراوان است. اکثر این مشاهد و مقابر دارای گنبد و مناره هستند و کاشی کاری ها و نقاشی های و کتیبه نگاری های تاریخی دارند. از جمله: مقبره حضرت شیخ بهاء الحق زکریا ملتانی معروف به شاه رکن عالم، مقبره حضرت شیخ صدر الدین ملتانی ، مقبره شمس سبزواری معروف به شمس تبریزی یا شاه شمس تبریز ، مقبره مای میران معروف به مای پاک دامن (ورود مردان به این مقبره ممنوع است) ، مقبره حضرت پیر عالم شاه ، مقبره بهاء الله ملتانی ، مقبره سیدی لال، مقابر و مزارات سادات گردیزی ، مانند مقبره حضرت شاه یوسف گردیز ، در محلہ گردیزیان که از لحاظ کاشی کاری و کتیبه نگاری فارسی ارزش فراوان دارند ، شاید مطالب و اشعار و ماده تاریخ های که بر روی این مقابر ضبط است در هیچ کتابی ثبت نشده باشد.

پس از مقابر و مشاهد ، مساجد و مدارس از لحاظ زبان فارسی دارای ارزش تاریخی هستند زیرا بر سر در و جبهه و بر دیوارها و درهای آنها اقسام اشعار و مطالب فارسی روی کاشی یا روی گچ و یا روی سنگ کنده کاری و کتیبه نگاری گشته است.

بهاولپور :

شهر بهاولپور کتابخانه های شخصی و دولتی دارد ، اما به علت فرصت کم فقط از

کتابخانہ مرکزی (سنٹرل لائبریری) دیدار کردیم۔ در این کتابخانہ در حدود ۵۰۰۰ کتاب موجود است کہ از آن ۶۸۷ مجلد فارسی و ۲۲۰ نسخہ خطی است۔ در نزد یکی از ناشران بہ نام حاج رحمت اللہ تعدادی نسخہ های خطی فارسی و عربی موجود بود۔

۱۱۔ کتابخانہ مرکزی بہاولپور (سنٹرل لائبریری)

[بہاولپور]

کتابدار آقای عابد فاروق

تعداد کل کتاب	۴۹۶۵۷ مجلد
بہ زبان اردو	۲۷۱۸۹
بہ زبان انگلیسی	۱۹۹۷۱
بہ زبان عربی	۱۱۴۹
بہ زبان فارسی	۶۸۷
بہ زبانہای دیگر	۱۱۹۸

نسخہ های خطی بہ زبان عربی و فارسی و اردو و پنجابی ۲۲۰ نسخہ کہ بعضی از آنها بدین شرح است :

- ۱۔ سفینۃ الاولیاء : (تذکرۃ الاولیای کرام) تالیف داراشکوه ، کتابت ۱۲۰۰ھ ق۔
- ۲۔ مسند امام احمد : (احادیث ، عربی)۔
- ۳۔ معارج النبوة فی مدارج الفتوة : بہ کتابت، عثمان حافظ بن سکندر بن امین شاہ ۔
- ۴۔ قرآن شریف : با لوح و جدول و خط خوش (نسخ)۔
- ۵۔ حایل شریف : کہ بہ صورت ۸ ضلعی خطاطی و جلد سازی شدہ است۔
- ۶۔ قرآن شریف : بہ خط خوش و لوح و جدول دار کہ در ترکستان روسیہ کتابت شدہ است ۔
- ۷۔ صادق التواریخ : تاریخ ریاست بہاولپور (اردو) ، ۱۸۹۹م۔
- ۸۔ حیات الحيوان الكبرى۔
- ۹۔ حایل شریف : بہ کتابت ۱۰۲۷ھ ق۔

۱۔ آقای دکتر اللہ دتا چودھری استاد دانشکدہ دولتی بہاولپور ، فہرست نسخہ های خطی کتابخانہ مرکزی بہاولپور را از طرف مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان بہ روش کتابخانہ گنج بخش نوشتہ است و نسخہ دستنویس آن در کتابخانہ گنج بخش موجود است ۔

- ۱۰- دیوان امیر خسرو دهلوی : به کتابت ۱۸۰۰ م.
- ۱۱- تفسیر بیضاوی : کاتب محمد المرتضی الیمنی ، محل کتابت شهر مدینه ، تاریخ کتابت ۵۹۴۴ ق.
- ۱۲- قرآن شریف : مذهب و مرصع و لوح دار و خوش خط.
- ۱۳- اساء الحسنی : منقش و مرصع و مذهب ، کتابت ۱۲۰۰ هـ ق . به خط ثلث جلی شبیه مرصع.
- ۱۴- نان و حلوا : تألیف شیخ بهاء الدین عاملی .
- ۱۵- قرآن مجید : مذهب و مرصع و منقش و زرافشان با لوح و جدول.
- ۱۶- کنز الدقایق : تألیف علامه ابی محمد بن احمد الحسینی ، کتابت ۵۸۱۸ هـ ق.
- ۱۷- جواهر خمسہ : در بیان و ظایف و عملیات ، کتابت ۱۰۶۲ هـ ق.
- ۱۸- طب اکبریہ : خط خوش نستعلیق ، کاتب ابراهیم ولد حافظ محمد ۱۱۲۳ هـ ق.
- ۱۹- تیسیر البیان تخریج فی آیات القرآن : رحمت الله حافظ محمد تقی ۱۱۲۰ هـ ق.
- ۲۰- معلومات عجیبہ : تألیف منشی محمد حسین صاحب ۱۳۱۷ هـ ق .
- ۲۱- کنز الدقایق : کاتب احمد شاه اسلام ابدالی .
- ۲۲- مدارک التنزیل : (ج ۲) ، ابو الحسن بن عبداللطیف ، کتابت ۱۰۲۹ هـ ق.
- ۲۳- تفسیر بیضاوی : (انوار التنزیل و اسرار التأویل) تألیف محمد بن عمر البیضاوی .
- ۲۴- شرح وقایہ : از عبیدالله بن مسعود بن تاج.
- ۲۵- شرح تحفۃ الاحرار : به کتابت مولوی محمد رضا مرحوم ۱۹۱۷ م.
- ۲۶- شاہنامہ فردوسی : با ۷۷ تصویر مینیاتور و دارای جدول و لوح و زرافشان تقریباً از قرن ۱۰ یا ۱۱ هـ ق.
- ۲۷- شرح مثنوی مولانا : به کتابت رحمۃ الله بن حافظ محمد تقی ۱۱۲۰ هـ ق.
- ۲۸- تحفۃ العراقین : به کتابت رحمۃ الله بن حافظ محمد تقی ۱۱۲۰ هـ ق.
- ۲۹- مجموعہ قصاید : (قصیدہ جات ؟) (بانٹ سعادت ، غوثیہ ، بردہ). مذهب و منقش و لوح دار و جدول دار.
- ۳۰- تحفۃ الاخلاء فی عصمت الانبیاء : دوست محمد بن ملا امیر محمد کاملی .
- ۳۱- دیوان حافظ : با جدول و مرصع و مذهب و منقش ، داری ۲۷ مینیاتور زیبا و

- نقش های ارزنده ، بہ کتابت ۱۱۹۶ ھ ق.
- ۳۲- شرح مواقف : (عربی).
- ۳۳- شرح اسباب و علامات : (طب).
- ۳۴- مفرح القلوب : (شرح قانونچہ) تالیف حکیم محمد اکبر ارزانی ، بہ کتابت محمد علی ۱۲۲۱ ھ ق.
- ۳۵- الکرر فی قراءت القرآن : تالیف غوث بخش ۱۱۹۱ ھ ق.
- ۳۶- مجموعہ طب : (عربی) تقریباً قرن ۱۰ ھ ق.
- ۳۷- شرح اسباب الامراض : (عربی) از دست حافظ احمد یار ۱۲۲۱ ھ ق.
- ۳۸- تحفۃ الوزرا (تاریخ) و مطالع النوار فی ترجمۃ الآثار : بہ کتابت ۱۲۷۲ ھ ق.
- ۳۹- تلخیص الاشباہ و الشروح : (حدیث) ، کاتب ابراہیم ولد حافظ حامد ۱۲۲۵ ھ ق.
- ۴۰- تنبیہ الانام : (ھر سہ جزء کامل) با شرح و حواشی ۱۱۲۴ ھ ق.
- ۴۱- الحصن الحصین من کلام سید المرسلین : لاجزری بہ خط نسخ خوش و زیبا و بہ طرز یاقوت مستعصمی تقریباً قرن ۱۰ ھ ق.
- ۴۲- دیوان ملا عرفی شیرازی : بہ کتابت ۱۱۴۱ ھ ق.
- ۴۳- مثنوی مولوی معنوی : با لوح و سرلوح و مذهب و جدول ، چربہ دست مبارک پادشاہ عالمگیر ، سنہ ۱۲۰۵ ھ ق.
- ۴۴- دیوان بیدل : (از ردیف دال تا نون) کرم خوردہ تقریباً قرن ۱۲ ھ ق.
- ۴۵- مرقعات گوناگون : (خط نستعلیق خفی و جلی و اشعار برگزیدہ از خوشنویسان معروف و گمنام) ، مانند : محمد یعقوب ، مظفر رقم.
- ۴۶- سہارۃ گیارہوان : مذهب و مرصع و با سرلوح زیبا و جدول زرافشان.
- ۴۷- قرآن شریف : مذهب و مرصع.
- ۴۸- حمایل شریف : مذهب و مرصع.
- ۴۹- سند نامہ : یعنی انتخاب از شاہنامہ فردوسی بہ کتابت عبدالضعیف محمد بن شیبانی فی بلدہ ہرآہ تاریخ کتابت ۸۸۰ ھ ق. مذهب و زرافشان و سرلوح و جدول.
- ۵۰- دیوان غنیمت کنجانی : کاتب فضل اللہ در سال ۱ جلوس جہاندار شاہ بہادر.

- ۵۱- اختیارات بدیعی : علی بن حسن البیضاوی.
- ۵۲- شرح سفر السعادت: از شیخ عبدالحق محدث دهلوی (۲ جلد) کاتب عبدالله ولد شیخ بولاقی لاهوری به تاریخ ۱۱۲۹ هـ ق.
- ۵۳- کفایۃ المجاهدیه: فی الطب ، منصور بن محمد بن احمد بن یوسف در عهد شاه اسماعیل صفوی در ایران (قرن ۱۰ هـ ق).
- ۵۴- بہار دانش : تألیف عنایت اللہ کنبوه لاهوری ، تقریباً قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵۵- انشای هرکرن : تألیف مہتراداس.
- ۵۶- تاریخ شاہان درانی و شاہان درانیہ مع حالات ترکستان : کتابت ۱۲۱۲ هـ ق.
- ۵۷- شرح الشافیہ : المعروف بہ کافیہ ۱۲۶۵ هـ ق.
- ۵۸- لطائف شاہی : تاریخ کتابت ۱۱۱۵ هـ ق سنہ ۳ جلوس فرخ سیر.
- ۵۹- جامع العجائب : ۱۲۷۰ هـ ق.
- ۶۰- اقبال نامہ جہانگیری : بہ کتابت ۱۲۴۷ هـ ق.
- ۶۱- جواہر التفسیر حسینی : «در سنہ ۲۶ جلوس معلی تحریر شد».
- ۶۲- تاریخ شمشیر خانی : بہ دست حاجی محمد کبیر صاحب کھول ، ۱۲۲۳ هـ ق.
- ۶۳- سلسلہ الذهب : جامی.
- ۶۴- مرقات شرح مشکات : (ناقص تقریباً قرن ۱۱ هـ ق).
- ۶۵- دیوان حافظ شیرازی : بہ کتابت رانجہ ولد حافظ جہال محمد.
- ۶۶- انشاء ابوالفضل : تألیف شیخ ابوالفضل بہ کتابت ۱۲۵۸ هـ ق.
- ۶۷- مقامات ہندی : تألیف سید ابوبکر بن محسن العلوی المحدث.
- ۶۸- تکمیل الایمان و تقویت الایقان : تاریخ کتابت ۱۲۷۰ هـ ق.
- ۶۹- مرآت الغفوریہ : تألیف امام بخش ولد خواجہ نور اللہ لاهوری بہ کتابت محمد یوسف المعروف ملا جہتو سکنہ ملتان ۱۱۹۱ هـ ق.
- ۷۰- انوار سہیلی.
- ۷۱- تحفۃ المؤمنین : حکیم مؤمن حسینی بہ کتابت ۱۲۲۰ هـ ق.
- ۷۲- فتح القدیر : (ج ۱ و ۲) تقریباً قرن ۱۱ هـ ق.

- ۷۳- مثنوی مولوی معنوی : تقریباً ۱۲۰۰ھ ق.
- ۷۴- اسکندر نامہ نظامی : ۱۲۶۴ھ ق.
- ۷۵- شرح بوستان : بہ کتابت عباد اللہ الصمد محمد ۱۲۷۸ھ ق.
- ۷۶- حواشی محمود بن نعمت اللہ بر میر قطبی : و شرح شمسینہ منطوق .
- ۷۷- تحفہ اثنی عشریہ : کاتب نور احمد بن جبال محمد ، ساکن سیتپور، قرن ۱۲ھ ق.
- ۷۸- تحفہ خلافت : تالیف حسین بن اسماعیل .
- ۷۹- نفیسی : (طب) تقریباً کتابت قرن ۱۲ھ ق .
- ۸۰- شرح وقایہ : (ج ۱ و ۲) کتابت ۱۲۶۵ھ ق.
- ۸۱- مشکوٰۃ المصابیح : تالیف ابو محمد الحسینی بن مسعود البغوی تقریباً کتابت قرن ۱۰ھ ق.
- ۸۲- شرح وقایہ : (ج ۲) کتابت ۱۲۹۵ھ ق.
- ۸۳- منطوق : (عربی) قرن ۱۲ (۱۱۹۷)ھ ق.
- ۸۴- مناقب المرتضوی : تالیف محمد صالح المتخلص بہ کشفی بہ کتابت میر عبداللہ مشکین الحسینی الترمذی تقریباً قرن ۱۱ھ ق.
- ۸۵- شرح مواہب الرحمن : قرن ۱۳ھ ق.
- ۸۶- ترجمہ تاریخ اعثم کوفی : محمد بن احمد المستوفی القزوینی قرن ۱۲ھ ق.
- ۸۷- علاج الامراض : (فارسی) بہ کتابت محمد صادق بن المرحوم عبدالخالق .
- ۸۸- کتاب مسنح المکیہ فی شرح المہمزیہ ؟ : تقریباً قرن ۱۱ھ ق.
- ۸۹- مسائل فقہ : بہ کتابت موسیٰ ساکن نور پور قوم خوجہ ۱۳۰۷ھ ق.
- ۹۰- ہدایہ : کاتب فقیر عمر ، ۱۱۷۸ھ ق.
- ۹۱- شرح مشکوٰۃ الشریف : در عہد محمد شہزادہ عالمگیر .
- ۹۲- تلخیص الاشباہ و الشروح : تالیف محمد کامل ملتانی .
- ۹۳- مجموعہ نوبہار جاودان : یا گلزار معانی (مکتوبات و فرمانہا) تالیف غلام حسن ملتانی .
- ۹۴- سری بہگوت گیتا : (فارسی) تالیف گلاب رای ، سال ۱۸۸۴م .

- ۹۵- مجموعه "عجب العجائب" : تألیف محمد کامل الملتانی.
- ۹۶- کتاب کافیه : (عربی).
- ۹۷- گلزار عاشقان : تألیف خواجہ حافظ محمد عاقل سجاده نشین درگاہ اکرمیہ عالیہ ،
چاپران شریف (ریاست بہاولپور) ۱۳۱۹ھ ق.
- ۹۸- ویراک پر کرن سری ہشت جی : (فارسی) تألیف ظہور احمد و کتابت مطبع ،
بہاولپور.
- ۹۹- سنگھاسن بتیسی : فارسی (۱۲۳۰ھ ق).
- ۱۰۰- سواست سری کنیاسہ : تألیف شیخ ابوالفضل (۱۲۲۸ھ ق).
- ۱۰۱- قرآن : بہ خط ثلث سادہ .
- ۱۰۲- سری بہگوت گیتا : (فارسی) تألیف گلاب رای ، (۱۸۸۴م).
- ۱۰۳- دستور الانام و عین العلم : کتابت ۱۲۱۲ھ ق.
- ۱۰۴- ناشناختہ : (مجموعہ متفرقات).
- ۱۰۵- مجموعہ متفرقہ : (فارسی و عربی).
- ۱۰۶- نغزک یا شرح زرادی : کاتب محمد نجم الدین ، کتابت ۱۲۵۵ھ ق.
- ۱۰۷- نسخہ انشا : واقعات و مسودات اعلیٰ حضرت نواب صاحب بہاولپور بدست قاضی
مقدم رای شیر محمد ۱۲۵۴ھ ق.
- ۱۰۸- نحو : (عربی).
- ۱۰۹- قرآن شریف : (سادہ) ۳ نسخہ.

در نزد ناشران و کتابفروشان بہاولپور و نواحی آن ، کتابہای چاپی و نسخہ های
خطی را دیدم کہ بیشتر آنها در حفظ و نگاہداری آن کوشش داشتند و دیدن را اجازہ
نہی دادند .

۱۲- کتابخانہ نواب صاحب

[احمد پور شرقیہ]

البتہ با کوشش بسیاری کہ بہ عمل آمد نتوانستیم از کتابخانہ معروف «نواب صاحب»
یا «دیر نواب صاحب» کہ در احمد پور شرقیہ واقع است دیدار کنیم . بہ تقاضایی کہ برای
جناب نواب صاحب کہ بہ «امیر بہاولپور» شہرت دارد فرستادیم ، پاسخ رد دادہ شد . و
لیکن گفتہ شد نسخہ های خطی ارزندہ دارد .

اوچ شریف :

در «اوچ شریف» به کتابخانه گیلانیان راه یافتیم اما به کتابخانه سادات بخاری یا بخاریان راه نیافتیم، باوجود اینها آگاهی هایی به دست آوردیم که ذیلاً شرح هر یک از آنها می آید :

۱۳- کتابخانه گیلانیان

[کتابخانه سید شمس الدین گیلانی سجاده نشین دربار گیلانیان ، اوچ شریف گیلانی ، احمد پور شرقیه ، ضلع بهاولپور]

نسخه های خطی در کتابخانه گیلانیان یا کتابخانه سید شمس الدین گیلانی ۲۲ و ۲۳ عدد بود ، فهرست این نسخه های خطی ، به استثنای بعضی از آنها ، توسط آقای دکتر غلام سرور استاد و رئیس سابق بخش فارسی دانشگاه کراچی چاپ و منتشر شده است. توضیح آنکه در این کتابخانه شاهنامه خطی مصور قدیم ، خمسه نظامی خطی مصور ، حافظ خطی مصور ، کتاب جفر جامع خطی ، تواریخ و دیوانهای خطی زرافشان و لوح دار و مهر دار موجود بود. علاوه بر نسخه های خطی ارزنده اشیای تاریخی و باستانی نیز در این کتابخانه موجود بود از قبیل : شمشیر ، سپر ، کلاه خود ، زره ، لباس ، قلمدان ، قطعه سنگ مرمر که بنا بر عقیده آنها نشان پای حضرت علی (ع) بر روی آن قرار داشت.

در اطراف شمس محل (قصر شمس) ، مدرسه ، مسجد ، مزارات بزرگان گیلانیان اوچ شریف قرار داشت . همه این بناها قدیمی و به سبک اسلامی قرن ۱۱ و ۱۲ بنا شده است . کاشی کاری های سفید و نیلی دارد. اشعار فارسی بربالای سردرها و بر مزارات دیده می شد. ماده تاریخ ها و توضیحات نیز به زبان فارسی بود.

۱۴- کتابخانه مخدوم زاده

[آقای سید مختار حسن گیلانی (گیلانی) ، اوچ شریف گیلانی ، احمد پور شرقیه ، ضلع بهاولپور]

این کتابخانه مخصوص آقای سید مختار حسن گیلانی بود که ولیعهد و جانشین آقای

۱- فهرست نسخه های خطی کتابخانه گیلانیان به روش کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان توسط آقای دکتر الله دتا چودھری تهیه شده و نسخه دستنویس آن در کتابخانه گنج بخش موجود است .

شمس الدین گیلانی سجاده نشین دربار گیلانیان در اوج شریف است. در حدود ۵۰۰ کتاب چاپی داشت و نیز چند نسخه خطی بدین شرح :

- ۱- قصه بهرام گور : (اردو) تألیف شیخ حسنعلی .
- ۲- بهار دانش : تألیف عنایت الله ۱۲۶۱ هـ ق سال کتابت ۵۰۰ ق .
- ۳- دیوان عطائی : (عطائی نامه) ، ناقص .
- ۴- مجموعه رسائل : (نصاب الضبیان ابو نصر فراهی ، بدیع النصاب) .

آقای سید مختار حسن هنر مند نقاش است و از روی اشعار فارسی (رباعیات خیام و اشعار اقبال) و مضامین دیگر چند تابلو نقاشی ساخته بود .

اینک نام تابلوهایی که سید مختار حسن گیلانی نقاشی کرده است :

- ۱- تابلوی شعر اقبال .
- ۲- تابلوی شعر عمر خیام (۱) .
- ۳- تابلوی زن .
- ۴- تابلوی شعر خیام (۲) .

۱۵- کتابخانه بخاریان

[سادات بخاری ، اوج شریف بخاری ، احمد پور شرقیه ، ضلع بهاولپور]

هرچه کوشیدیم که بتوانیم به کتابخانه سادات بخاری راه پیدا کنیم موفق نشدیم و ناچار از قول آقای سید مخدوم ریاض جهانیان نقوی بخاری نسخه های خطی موجود زیر را یادداشت کردم :

- ۱- خزانه جلالی .
- ۲- مظهر جلالی .
- ۳- در منظوم .
- ۴- قرآن پاک به خط حضرت امام حسن (ع) .
- ۵- قرآن پاک به خط حضرت امام حسین (ع) .
- ۶- در ملفوظ شیخ بهاء الحق .
- ۷- شجره خاندان بخاریان .

کوئٹہ :

در شهر کوئٹہ کتابخانه های شخصی بیشتر از کتابخانه های دولتی از لحاظ زبان فارسی و نسخ خطی ارزش دارد. کتابخانه های را دواتی . ۹ در صد کتابهای انگلیسی و اردو فرا گرفته است در صورتی که در کتابخانه های شخصی . ۹ در صد کتاب فارسی و نسخه خطی فارسی و دیگر زبانها مانند بلوچی و اردو و انگلیسی موجود است. پس از شهر کوئٹہ ، شهرک ها و روستاهای نواحی آن قابل توجه است ، مانند : لاجور ، چمن ، پشین ، مستونگ ، قلات ، اینک آنچه را که از مطالعه کتابخانه ها و کتابفروشان استان بلوچستان (کوئٹہ ، مستونگ ، چمن ، لاجور ، پشین ، قلات) یادداشت کرده ام در زیر می آورم :

۱۶- کتابخانه آقای محمد یوسف بن محمد قاسم

[محمد قاسم کمیست ، میشن رود ، کوئٹہ]

آقای محمد یوسف به دارو سازی و دارو خانه داری اشتغال دارد و لیکن فارسی می داند و عشق عجیبی به گرد آوری کتابهای فارسی و عربی مخصوصاً نسخه های خطی دارد. در این کتابخانه شخصی علاوه بر کتب چاپی تقریباً ۵۰ نسخه خطی موجود بود از جمله :

- ۱- قرآن شریف : مذهب و منقش و لوح دار و زرافشان و خوش خط کتابت در حدود قرن دهم هجری.
- ۲- نسخه منحصر بفرد : در فقه و شعر به زبان پشتو که در زمان احمد شاه ابدالی تصنیف شده ، نام شاعر «قابل» ، بیش از ۱۰۰۰ صفحه دارد.
- ۳- نسخه منحصر بفرد : به زبان عربی و اردو در موضوع احادیث و خطبه های حضرت رسول اکرم (ص).
- ۴- جمعاً ۱۳ نسخه عربی : بعضی از آنها لوح دار ، خوش خط ، مذهب ، زرافشان.
- ۵- گلستان سعدی : به خط خوش و لوح دار و جدول دار.
- ۶- انوار سہیلی : از ملا حسین واعظی کاشفی ، کتابت ۱۱۰۲ هـ ق.
- ۷- طوطی نامه : تالیف ضیاء بخشی کتابت در حدود قرن ۱۱۰۱ هـ ق.

- ۸- مخزن الاسرار نظامی : کتابت ۱۲۵۶ هـ ق. خط خوش و زرافشان.
- ۹- هفت پیکر نظامی : به خط خوش کتابت در حدود قرن ۱۰ هجری.
- ۱۰- مجموعه رسائل : (۱- مقطعات ابن یمن، کتابت ۱۰۹۱ هـ ق. کاتب سید محمد طباطبائی
۲- ينبوع الحیوة خواجه افضل الدین کاشانی ، کتابت ۱۰۹۱ هـ ق. کاتب
یحیی بن ابوالفتح سید محمد الحسینی الحسینی ۳- قصیده و صد کلمه امیرالمؤمنین
علی بن ابی طالب (ع) کتابت ۸۵۲ هـ ق. ۴- نثر اللآلی من کلام امیرالمؤمنین
علی بن ابی طالب (ع) ، کتابت ۸۵۲ هـ ق (در شهر هراة). ۵- مجموعه اشعار
(شاید از نوادر اشعار فارسی باشد) ، کتابت در حدود قرن ۹ ه ق .
- ۱۱- دیوان حافظ : دارای لوح و جدول و خط خوش و زرافشان ، کتابت ۹۰۳ ه ق.
- ۱۲- طب اکبر : دارای لوح و جدول و خط خوش که در زمان عالمگیر پادشاه
غازی کتابت شده است و در حدود یک هزار صفحه دارد.
- ۱۳- شرح اسکندر نامه : یا شرفنامه نظامی تألیف جامع العلوم مولوی میان محمد پنجابی
کهکری ، کاتب «مسکین محمد شریف ساکن قصبه لارکانه» ، کتابت
۱۲۸۸ ه ق.
- ۱۴- کتاب حیل الفقه : (عربی) کتابت ۱۰۸۶ ه ق.
- بعضی از این نسخه‌ها از جمله نسخه‌های فارسی را آقای دکتر محمد انعام الحق کوثر
فهرست برداری کرده است و فهرست دمتنویس آنها در کتابخانه گنج بخش موجود است .

۱۷- کتابخانه صاحب زاده حمیدالله

[کتابخانه آقای مولوی صاحبزاده حمید الله و پدرش آقای مولوی صاحبزاده عبدالرحمن ،
روستای فیض آباد (کلی فیضو = قلعه فیض آباد) نزدیک شهر پیشین و در ۱۲
میلی کوئته]

در این کتابخانه اقسام کتب فقه (عربی و فارسی) موجود بود و در میان آنها تقریباً ۲۰
نسخه خطی هم دیدار کردم که به زبان عربی و فارسی و پشتو تألیف شده بودند . یکی
از این نسخه ها تاریخ کتابت ۱۰۴۰ ه ق داشت.

137503

در شهر پیشین نیز چند کتابخانه شخصی هست که متأسفانه موفق نشدم آنها را ببینم. به یک کتابفروشی در بازار پیشین سرزدم به نام «مکتبه اسلامی».

۱۸- کتابخانه خان قلات (میر احمد خان)

[قلات، در پنجاه میلی شهر کویت]

موفق نشدم این کتابخانه را ببینم و گفته شد در حدود ۳۰۰ نسخه خطی دارد که هنوز فهرست نشده است. آقای دکتر انعام الحق کوثر فهرست نگار استان بلوچستان می گفت هنوز موفق نشده ام اجازه فهرست برداری از نسخه های خطی خان قلات را بگیرم.

۱۹- کتابخانه علی آقا و علاء الدین آقا و ضیاء الدین آقا

[قلعه لاجور (کلی لاجور) در ۷۰ میلی شهر کویت]

این کتابخانه در حدود ۲۰۰ نسخه خطی و اقسام کتب چاپی دارد. فقط نسخه های خطی فارسی موجود در این کتابخانه توسط آقای دکتر انعام الحق کوثر فهرست برداری شده است و در کتابخانه گنج بخش به صورت دستنویس موجود است.

۲۰- کتابخانه انعام الحق کوثر

[کتابخانه دکتر محمد انعام الحق کوثر استاد و رئیس دانشکده دولتی مستونگ،

مستونگ ۴ میلی کویت]

در این کتابخانه اقسام کتابهای چاپی و چند نسخه خطی را دیدار کردم. بعضی از نسخ خطی به زبان فارسی و توسط آقای دکتر کوثر فهرست برداری شده است. دکتر کوثر به فارسی و بلوچی و اردو و پشتو کتابها و مقالاتی نگاشته است که بعضی از آنها در کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان موجود است.

۱- وی اکنون در دانشگاه کویت استاد و رئیس بخش فارسی است.

۲۱- کتابخانه دانشکده دولتی مستونگ

[مستونگ در ۴۶ میلی کویتہ]

کتابدار آقای افتخار الدین تقریباً یک ہزار جلد کتاب بہ زبان انگلیسی و بلوچی و اردو دارد. چند کتاب فارسی نیز در میان آنها دیدم ، نسخہ خطی ندارد. یک مجلد کتاب قدیم بلوچی شاعری تالیف میر خدا بخش بھارانی مری بلوچ بہ کتابخانہ گنج بخش ہدیہ شدہ. رئیس این دانشکدہ آقای دکتر محمد انعام الحق کوثر درخواست کرد کہ تعدادی کتب مراجع فارسی برای کتابخانہ دانشکدہ ارسال شود.

در دانشکدہ دولتی مستونگ رشتہ های فیزیک و شیمی و اقتصاد و حقوق و زبان و ادبیات اردو و ادبیات فارسی و انگلیسی تدریس می شود و کلاس فارسی دارند. آنها برای فارسی کتاب نداشتند و می خواستند کہ ہر گونه کتاب و رسائل و مجلات و مطبوعات فارسی برای مطالعہ آنها فرستادہ شود. استاد زبان فارسی آقای دکتر کوثر و آقای خوش محمد بود. آقای خوش محمد در شعر فارسی ، بیانی گہرا و شیوا داشت ، این شعر ازوست :

نمی گویم خدا چون و چگون است کہ این نکتہ ز فہم من برون است
خبر داد از نشان او پیمبر ہمین کافی مرا بہر جنون است

آقای دکتر انعام الحق کوثر می گفت جلد اول فہرست نسخہ های خطی فارسی استان بلوچستان را بہ پایان آورده ام و آن شامل ۳۰۱ نسخہ می شود. جلد دوم را نیز بہ زودی از سواد بہ بیاض می آورم. جلد سوم شامل نسخ عربی و پشتومی شود. او می گفت در استان بلوچستان نسخہ های خطی در کتابخانہ های دولتی نیست و ہمہ آنها در خانہ های سران قبایل و بزرگان و عالمان است کہ کتابخانہ شخصی آنها است و بہ سختی اجازہ می دهند فہرست آنها را بنویسم.

در شہر مستونگ با چند شاعر پارسی زبان آشنا گشتم از جملہ :

۱- آقای ملک محمد رمضان مدیر مجلہ ہفت روزہ ساربان (مستونگ).

۲- آقای نور محمد پروانہ مدیر مجلہ ہفت روزہ ایام (مستونگ).

۳- آقای میر شیر علی از خانوادہ ملا محمد حسن شاعر معروف فارسی و بلوچی استان بلوچستان .

۲۲- کتابخانه دولتی کویت

[کویت، دویژن لائبریری] ، جناح رود ، کویت

در این کتابخانه در حدود ۱۱۰۰۰ کتاب (پشتو ، بلوچی ، فارسی ، اردو ، انگلیسی ، عربی) موجود بود . نسخه خطی نداشت. روش فهرست کردن کتابها و اداره کردن کتابخانه بر اساس روش دیوئی بود و از طرف دولت پاکستان اداره می شود. ریاست آن به عهده آقای نسیم عثمانی و آقای عبدالستار قریشی معاون او است :

۲۳- کتابخانه ساندی من

[جناح رود، کویت]

این کتابخانه در وسط یک باغ بزرگ بنا شده بود و شباهت بسیار به کتابخانه شهر-دلوی در پارک شهر تهران داشت و در حدود ۱۰۰۰۰ کتاب چاپی داشت به زبان فارسی و انگلیسی و اردو و پشتو و بلوچی و عربی.

۲۴- کتابخانه خانه فرهنگ ایران

[شارع اقبال ، کویت]

در این کتابخانه در حدود سه هزار کتاب موجود بود. یک نسخه خطی هم دیده شد. همه کتابها به فارسی و سه چهارم آنها در ایران چاپ شده بود. کتابها همه در دفتر ثبت شده و دارای شماره بودند. مراجعان این کتابخانه بیشتر فارسی زبان بودند و اکثر آنها مطبوعات و مجلات را مطالعه می کردند. یک نسخه خطی در این کتابخانه دیدم و لیکن امانت بود.

۲۵- کتابخانه یا مکتبه اسلامیة

[میزان مارکت کویت]

مرکز کتابهای فارسی و عربی و پشتو و اردو بود. مدت سه روز در این کتابخانه که کتابفروشی هم بود به جست و جو پرداختم و ۱۸۲ نسخه خطی و ۳۴ کتاب چاپی دیدار کردم .

مالک این کتابخانه آقای مولوی عبدالکریم پیوسته به افغانستان (کابل و قندهار و غزله و هرات) می رود و نسخ خطی می آورد و ضمناً به تمام روستاها و شهرهای استان

بلوچستان سفر می کند و نسخه های خطی فارسی و عربی و پشتو و بلوچی می خرد. در نزد او چند نسخه ارزشمند بود که یکی از آنها به نام «سکاشفات رضوی» به خط شیخ جیون معلم اورنگ زیب بوذ و دیگری کامل التعبير الرؤیا به فارسی.

۲۶- کتابخانه نورانی

[نورانی کتب خانه] ، چوک قندهاری ، کوئته

به یک کتابخانه یا کتابفروشی دیگری سرزدم به نام «نورانی کتب خانه» در چوک قندهاری بازار. مالک آن آقای قاضی نور محمد بود. با شخصی دیگری ملاقات کردم به نام آقای سولوی محمد جمعه که کتابفروش سیار بود. در نزد ایشان چند کتاب خطی بود.

کراچی :

در کراچی کتابخانه های شخصی گوناگون است که در همه آنها نسخه خطی وجود دارد. چند تا از این کتابخانه ها را دیدار کردم از جمله :

۲۷- کتابخانه آقای دکتر ممتاز حسن (احسن)

[کراچی]

خانه آقای دکتر ممتاز حسن شبیه یک موزه است ، تابلوهای تاریخی و آثار باستانی و مرقعات هنری در آن گرد آمده است. کتابخانه بسیار ارزشمندی دارد که در حدود دو هزار مجلد کتاب در قفسه های آن موجود است و از آن میان تقریباً ۷۰۰ نسخه خطی است ، بیشتر این نسخه های خطی به زبان فارسی است. این نسخه ها هنوز به روش علمی فهرست نشده است. از سال ۱۹۶۵ تا ۱۹۶۷ همه نسخه های خطی به نظارت آقای دکتر خواجه عبدالحمید عرفانی بررسی و تجلید شده است ، و روی عطف آنها را نام «محمد حسن» که پدر دکتر ممتاز حسن است زرکوبی کرده اند و علت آن را جویا شدم. پاسخ شنیدم که این کتابها و این نسخه های خطی و این کتابخانه را شادروان محمد حسن پدرم گرد آوری و تنظیم و خریداری کرده بود. وی تاریخچه کتابخانه خود را اینگونه بیان کرد. «در اواخر قرن دوازدهم جد من درگذشت ، تعدادی از کتابهایش به انگلستان برده شد و در «اندیا

آفیس» و «بریتیش میوزیم» قرار گرفت و تعدادی از آنها در شهر گجرات به کتابخانه احمد حسین احمد قلعه داری استاد زمیندار کالج (دانشکده زمیندار) وارد گشت ، بقیه پیش حکیم نیاز احمد عم و پدر زن من بود. این هر دو به ایران هم سفر کرده بودند. آنگاه که مادرم «بانو خوش دامن» فوت کرد ، شاید بعضی از نسخه های خطی را سوزانده باشند و یا در چاه ریخته و مدفون کرده باشند به عنوان اینکه کهنه و پوسیده و کرم خورده و خراب شده اند. چند نسخه خطی که باقی مانده بود بیشتر در جعبه ها و کیسه ها ریخته شده بود و برادر نسبی من می گفت : «این ها آشغال است».

اما من از ضایع شدن این کتابها ناراحت و اندوهناک بودم تا اینکه به فکر افتادم آنها را به کراچی بیاورم و به این جهت به روستای «تراوندی موسی خان» رفتم . این روستا با شهر گجراتواله هشت میل فاصله دارد. نسخه ها را به شهر کراچی نقل مکن دادم و به کمک آقای دکتر خواجه عبدالحمید عرفانی آنها را ترتیب دادم و مجلد ساختم ، و لیکن افسوس که در حفظ آنها نکوشیدم. تعدادی از نسخه های خطی آقای دکتر ممتاز حسن به کتابخانه گنج بخش منتقل شده و تحت عنوان «گنجینه رفعت سلطانه» و «گنجینه اقبال بیگم» نگهداری می شود .

من یک روز در کتابخانه آقای دکتر ممتاز حسن ماندم و نسخه ها را بررسی کردم ، کتابها در چند قفسه آهنی و چوبی قرار دارد. هر نسخه بی را که می گشودم به زبان فارسی نگاشته شده بود ، خوش خط بود ، بعضی از آنها لوح و جدول و تذهیب و تصویر و نقش داشت اما افسوس که کرم کتاب بلای جان آنها شده بود. کرم کتاب در لابلاهی صفحات هر نسخه جای خوش کرده بود. جعبه بی زیبا را دیدم ، آنرا گشودم ، درون آن جعبه یک جعبه زیبای کوچک بود ، آنرا هم گشودم ، درون آن یک قرآن شریف بود که بنا بر قول آقای دکتر ممتاز حسن از جد پدری آنها باقی مانده بود و آنها قرائت قرآن را از روی آن فرا می گرفته اند اما کرم کتاب چیزی از آن باقی نگذاشته بود و اگر گشوده نمی شد شاید تا یک ماه دیگر مانند توتیا می گردید. به همین ترتیب نسخه های دیگر در حال نابود شدن بود. البته همان وقت دستور داده شد که از برگ درخت نیم و گرد د. د. ت. نفتالین و برگ های تنباکو استفاده شود و از همه راهها بهتر این بود نسخه ها را یک یک و بگشایند و در هوای آزاد بگذارند و یا با وسایل الکتریکی همه کرم ها و تخم آنها را نابود سازند .

۲۸- کتابخانه آقای سید پیر حسام الدین راشدی

[گنجینه پیر سند، بیت الضیا، جمشید رود، کراچی]

این کتابخانه شهرت جهانی دارد. در حدود ۲۵۰۰۰ کتاب برگزیده چاپی دارد که همه آنها در تاریخ زبان و ادب فارسی و اردو و سندی برگزیده هستند. ۳۵۰ نسخه خطی ارزنده دارد. مجموعه‌هایی از میکرو فیلم های نسخه های خطی و کتابهای نادر دارد. خانم دکتر روشن آرا بیگم از طرف مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان مأمور موظف شده که فهرست دقیق و کامل نسخه های خطی و میکرو فیلم ها را به روش کتابخانه گنج بخش تهیه کند و این فهرست پایان یافته است. اخیراً گنجینه پیر سند یا کتابخانه پیر راشدی به دانشگاه اسلام آباد منتقل شده است و دستنویس آن در کتابخانه گنج بخش موجود است.

۲۹- کتابخانه دانشگاه کراچی

[۱۳ میل بیرون از شهر کراچی]

کتابدار: آقای دکتر عبدالمعید، فهرست نگار بخش شرق شناسی آقای فضل الله فاروقی، کتابدار بخش شرق شناسی آقای عبید الله قدسی، معاون و مسؤل میکرو فیلم و عکس نوادر نسخ خطی آقای سید مبارک علی:

اینک تعداد کتابها در کتابخانه دانشگاه کراچی

آنگونه که آقای فضل الله فاروقی گزارش داد. در حدود ۲۰۰۰/۰۰۰ کتاب موجودی کتابخانه است:

زبان انگلیسی	۱۵۰۰۰ مجلد
زبان فارسی	۶۰۰۰
زبان عربی	۱۰۰۰۰
زبان سندی	۴۰۰
پشتو و سرائیکی و پنجابی و دیگر زبانها تقریباً	۱۰۰۰

بقیه به زبان اردو می باشد.

میکرو فیلم کتب نوادر و نسخ خطی ۱۴۰۰۰ (به همه زبانها).

نسخه های خطی در حدود ۱۰۰۰ عدد.

آنها نخست به من گفتند که نسخه خطی ندارند اما با همکاری خودشان بالاخره در یک قفسه نسخه های خطی را یافتم که هنوز فهرست نشده و نام بعضی از آنها بدین قرار است :

- ۱- منهج الصادقین : کتابت ۱۰۸۷ هـ ق.
 - ۲- شجره آصفیه : ۱۳۵۳ هـ ق.
 - ۳- گلستان سعدی.
 - ۴- شرح شافیه : فارسی ، ۱۱۵۹ هـ ق.
 - ۵- ریاض العارفین : فارسی ، کتابت ۱۱۴۱ هـ ق.
 - ۶- انتخاب سرو آزاد : غلامعلی بلگرامی.
 - ۷- مجموعه رسائل و اشعار : (بر بوده چندر نائک ، یک مثنوی از شیخ عطار ، یک مثنوی که عصام الدین کتابت کرده بود) .
 - ۸- صحیفه شاهی .
 - ۹- مجمع العلوم : قطع بزرگ ، میر محمد خلیل بن محمد فیض الحسینی ، کتابت ۱۱۴۰ هـ ق.
 - ۱۰- مثنوی مولوی.
 - ۱۱- تاریخ راشد : در تاریخ آل عثمان ، کتابت ۱۱۴۰ هـ ق.
- کتابخانه دانشگاه کراچی : به روش دیوبندی و دیگر روش های قدیم برحسب بخش های آن اداره می شود.

۳۰- کتابخانه آقای عبیدالله قدسی

[کتابدار بخش خاورشناسی دانشگاه کراچی ، محوطه دانشگاه کراچی]

این کتابخانه شخصی در محوطه خوابگاه استادان و در خانه آقای عبیدالله قدسی بود. نام بعضی از نسخه ها بدین شرح است :

- ۱- دیوان بیدل : به خط و کتابت بیدل که نام و امضای بیدل در آغاز و در کناره صفحات و در آخر دیده شد : «قدیم و جدید مسوده فقیر بیدل».
- ۲- آیین اکبری: شاید از عصر مؤلف باشد (قرن ۱۱ هـ ق).

- ۳- قصیده الرأیة : مسمى به عقلیه ۱۱۹۹ هـ ق.
- ۴- الاسرار : ۱۳۳۴ هـ ق.
- ۵- خیر التجارب : (طب).
- ۶- ترجمه ' تاریخ اعثم کوفی به زبان فارسی : کتابت ۹۱۲ هـ ق. مهر اورنگ زیب شاه : «محمد اورنگ زیب شاه پادشاه مرید رحمت خان» .
- ۷- جام جم : (مثنوی).
- ۸- ترجمه ' فصوص الحکم : کتابت ۱۲۹۰ هـ ق.
- ۹- مجالس الابرار و مسالک الاخیار.
- ۱۰- بحر الجواهر : (طب).
- ۱۱- متأسفانه این نسخ خطی کرم خورده باوجود اینکه در پیش یک کتابدار آنهم کتابدار دانشگاه کراچی بودند ، کرم کتاب به سراغشان آمده بود و آنگونه که آقای عبیدالله قدسی می گفت تقریباً دو سال بود که به آنها دست نزده بود .

۳۱- کتابخانه ' دکتر مطیع الامام

[کتابخانه ' آقای دکتر مطیع الامام استاد زبان فارسی دانشگاه کراچی ، محله ' پیر الہی بخش ، کراچی]

آقای مطیع الامام دکتر در زبان و ادبیات فارسی از دانشگاه کراچی است. رساله اش در موضوع شیخ شرف الدین احمد یحیی منیری و مبهم وی در نثر متصوفانه ' فارسی است. شیخ شرف الدین از سلسله ' فردوسیہ کہ یکی از سلاسل نقشبندیہ است می باشد و این رساله به زبان فارسی نوشته شده و لیکن هنوز چاپ نشده است. در کتابخانه اش مآخذ ارزنده موجود است و یک نسخه ' خمسہ نظامی قابل ذکر است. این نسخه ' لوح و ۱۴ مینیاتور و خط خوش و جداول و نقش ها و گل و بوته نگاری ها داشت . این نسخه هم اکنون به کتابخانه ' گنج بخش منتقل شد و به شماره ۳۸۱/۸۹۰ محفوظ است .

۳۲- کتابخانه ' آقای دکتر غلام سرور

[استاد و رئیس سابق بخش فارسی دانشگاه کراچی ، محله ' پیر الہی بخش ، کراچی]

این کتابخانه ' در حدود ۵۰۰۰ کتاب دارد. نسخه ' خطی هم داشت و لیکن امکان

دیدار آنها نبود. بیشتر کتابهای این کتابخانه به فارسی و چاپ ایران بود. بعضی از فهرس خطی کتابخانه های جهان و تعدادی مجلات ارزنده در این کتابخانه دیدم که حکم «نوادر» را دارند. این کتابخانه فهرست نداشت.

۳۳- کتابخانه انجمن ترقی اردو

[بابای اردو رود ، کراچی]

این کتابخانه در حدود ۱۰۰۰۰ کتاب دارد ، بیشتر آنها مآخذ تاریخی و ادبی و زبانشناسی و پاکستان شناسی است. نسخ خطی هم دارد و فهرست آنها نوشته و چاپ شده است و اکنون در حدود ۲۰۰۰ نسخه خطی دارد و مرقعات و مینیاتور ها و اسناد تاریخی فراوان دارد. آرامگاه دکتر مولوی عبدالحق که به بابای اردو شهرت دارد در محوطه انجمن ترقی اردو قرار دارد و مدرسه و دانشکده اردو نیز همسایه آن است. گویا اصل مدرسه و دانشکده اردو و نیز کتابخانه و متعلقات آن ، خانه شخصی بابای اردو بوده است.

۳۴- کتابخانه مدرسه عربیه اسلامیة

[جامع مسجد نیوتاؤن ، جمشید رود ، کراچی-۵]

این کتابخانه بیش از ۱۲۵۰۰ کتاب دارد و اکثر آنها عربی است. کتابهای فارسی آن از ۵۰۰ مجلد بیرون نیست ، چند نسخه خطی نیز دارد ، از جمله دیوان مخفی خوش خط و جدول دار . ترتیب کتابها بر اساس موضوعات علوم اسلامی است ، مانند : حدیث ، فقه ، تفسیر ، قرائت ، ادب. این کتابخانه فهرست ندارد. فقط نام کتابها بر حسب موضوع در چند دفتر نوشته آمده است. نسخه های خطی فهرست ندارد. آقای شیخ محمد یوسف بنوری گفت : در صدد هستیم که فهرست کتب چاپی و خطی را تهیه کنیم. این کتابخانه حاضر است کتاب مبادله کند چون خود اداره انتشارات دارد و یک ماهنامه به نام «بینات» یا «مجله مدرسه عربیه اسلامیة» به زبان اردو منتشر می کند .

۳۵- کتابخانه موزه ملی پاکستان

[پنس گاردن ، کراچی]

در این کتابخانه نسخ کمیاب و نایاب بسیار است و فهرست تعدادی از آنها به زبان

انگلیسی نوشته آمده است که به مناسبت بزرگداشت جشنهای دو هزار و پانصدمین سال بنیانگذاری شاهنشاهی ایران چاپ شده است. آنگونه که آقای دکتر نقوی رئیس موزه توضیح داد و آقای پیر حسام الدین راشدی تأیید فرمود در حدود ۱۲۰۰۰ نسخه خطی در قفسه های آن محفوظ است که به زبانهای شبه قاره نوشته شده اند و شاید سه چهارم آنها به زبان فارسی باشد و از این ۱۲ هزار گویا تقریباً ۱۰۰۰ نسخه فهرست شده است. من از نمایشگاه نسخ خطی و مرقعات و آثار خوشنویسی این کتابخانه دیدار کردم. بعضی از نسخه های مصور و منقش مانند : *خمسه نظامی* ، *کلیله و دمنه* ، *انوار سهیلی* ، *دیوان حافظ* ، *اسکندر نامه نظامی* ، *گلستان سعدی* ، *مثنوی مولوی* ، *دیوان صائب تبریزی* اصفهانی شاهکار های نسخ خطی فارسی در جهان است.

کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان ۷۸ نسخه از این نوادر را به صورت میکرو فیلم تهیه کرده است.

۳۶- کتابخانه لیاقت (لیاقت هال لائبریری)

[خیابان عبدالله هارون ، کراچی]

این کتابخانه وابسته به موزه ملی پاکستان است و کتابهای چاپی کهن و نسخ خطی در آن گرد آمده است و محل مراجعه محققان است و در یک بنای قدیمی به نام «فریر هال» که در زمان انگلیسها ساخته شده قرار دارد و آن بنا در وسط یک باغ بزرگ خوش منظره است به نام «باغ جناح».

۳۷- کتابخانه خانه فرهنگ ایران

[خیابان عبدالله هارون ، پشت باغ جناح ، کراچی]

اکثر کتابهای این کتابخانه چاپ ایران و همه آنها به زبان فارسی نوشته شده اند به استثنای چند مجلد که به زبان اردو و انگلیسی تألیف شده اند. فهرست این کتابخانه بر اساس مؤلف و نام کتاب و موضوع آنها تهیه شده و در برگه دانها قرار دارند و کار یافتن و خواستن کتاب را آسان کرده اند. در حدود چهار هزار مجلد موجودی کتابخانه به نظر آمده.

۳۸- کتابخانه آمریکا (آمریکن سنتر)

[خیابان عبدالله هارون ، مقابل باغ جناح ، کراچی]

این کتابخانه از لحاظ نظم و ترتیب و قفسه بندی و فهرست و برگه و برگه دان نمونه است. همه کتابها به زبان انگلیسی و اکثر آنها چاپ آمریکا است. سالن بزرگ کتابخانه مراجعان بسیاری را در بر می گیرد. روش کتابخانه بر اساس روش دیوی است.

* * *

آنگاه که از این کتابخانه ها در کراچی دیدن می کردم به ناشران و کتابفروشان ثابت و سیار نیز مراجعه کردم کتابهای چاپی و نسخه های خطی را دیدار کردم بدین شرح :

۳۹- کتابفروشی و انتشارات اقبال (اقبال پبلیشرز)

[خیابان جمشید ، حیدر آباد کالونی ، کراچی]

مدیر این کتابفروشی آقای محمد عثمان نام داشت. در نزد او مجموعه بی از نسخه های خطی ارزنده موجود بود که از آن میان ۸۴ نسخه خطی ۲۵ مجلد کتاب چاپی قدیمی فارسی را دیدار کردم. بعضی نسخ ارزنده در میان مجموعه خطی موجود بود ، از جمله : دیوان مغربی ، تاریخ فرشته ، تاریخ حبیب السیر ، دیوان صائب. مهرا میرزا مهدی خان صفوی در چند جای این نسخ دیده می شود.

۴۰- کتابفروشی و انتشارات عباسی

[عباسی کتب خانه ، بازار جونا ، کراچی]

این کتابفروشی در یک بازار قدیمی و بسیار پررفت و آمد به نام «جونا مارکت» واقع شده است. مدیر آن حاج عباسی ، فارسی می داند و ایران را خوب می شناسد کتابخانه اش در سه طبقه است و انباشته از کتب قدیم و جدید است. کتابهای فارسی فراوان دارد . چند نسخه خطی ساده داشت .

۴۱- کتابفروشی آقای عبدالواحد

[عبدالواحد بوک دپو) ، بازار جونا ، کراچی]

این کتابفروشی نیز نزدیک کتابفروشی عباسی قرار دارد و مدیر آن آقای عبدالواحد سندی است و کتابفروشی او مرکز کتابهای قدیمی و نسخ خطی است ، جویندگان کتب

چاپی و خوانندگان نسخ خطی در پیش او بسیار آمدورفت می کنند. در حدود ۱۵ نسخه خطی داشت.

۴۲- کتابفروشی آقای حاج عبدالعزیز لاهوری

[مهمانخانه نادری ، بازار جونا ، کراچی]

این کتابفروشی در یکی از اطاقهای طبقه چهارم مهمانخانه بی واقع شده است به نام نادری هتل که مالک آن یک مرد ایرانی است به نام آقای حاج جعفری. صاحب کتابفروشی حاج عبدالعزیز لاهوری همیشه در حال سیر و سیاحت است. نسخه های خطی فراوان دارد. همگان او را به نام حاج عبدالعزیز کتابفروش سیار می شناسند. من ۷ و ۸ نسخه خطی (ناقص و کامل) به زبان فارسی و عربی و اردو در لابلای کتابهای او دیدار کردم. وی در لاهور نیز جایی در خیابان مکلو (مکلو رود) برای گرد آوری و خرید و فروش کتاب های قدیمی و کهن دارد و همچنین در راولپندی جایی دارد.

۴۳- کتابفروشی آریا مهر

[خیابان صدر ، کراچی]

مدیر این کتابفروشی آقای فرزانه است. وی به زبان فارسی و اردو و انگلیسی حرف می زند و ایرانی است. کتابفروشی او محل آمد و رفت ایرانیان و فارسی دوستان است. نسخه خطی نداشت.

۴۴- کتابفروشی علمیه اسلامیة

[جامع مسجد نیوتاون ، خیابان جمشید ، کراچی-۵]

این کتابفروشی در مدرسه عربیه اسلامیة در جامع مسجد نیوتاون قرار دارد. مالک آن آقای حاج عبدالغنی افغانی است و اصلاً افغانستانی و اهل شهر قندهار است. و در قندهار نیز کتابفروشی و انتشارات دارد. در کتابفروشی او انواع کتب چاپی افغانستان و نسخ خطی که اکثر آنها در نقاط مختلف افغانستان (بدخشان ، بلخ ، هرات ، غزنی ، کابل ، قندهار) کتابت و یا تألیف شده موجود بود. مدت سه روز در این کتابفروشی به جست و جو پرداختم و ۹۵ مجلد چاپی و ۲۰۴ نسخه خطی را دیدار کردم.

۴۵- مرکز کتاب (بوک لند)

[خیابان بندر ، کوچهٔ هرمزجی ، کراچی]

این کتابفروشی وابسته به دو مرکز انتشاراتی و چاپ بزرگ در کراچی است به نامهای «پروسس پاکستان» و «لیبرتی پرس» یعنی «چاپخانهٔ پاکستان» و «چاپخانهٔ آزادی». مالکان این مرکز یا کتابفروشی و دو چاپخانه آقای شیخ محمد حسین خراسانی و شیخ محمد صادق خراسانی هستند و اصل آنها از ناحیهٔ کدکن خراسان است و ایرانی الاصل هستند و بسیار به ایرانی بودن خود افتخار می کنند و می نازند.

مرکز کتاب یا بوک لند در یک بنای قرار دارد در خیابان بندر کوچهٔ هرمزجی یا هرمس جی و اصولاً از بیست سال پیش آنرا بسته اند اما به واسطهٔ شهرت آن، باز هم مردم خصوصاً محققان و دانشمندان مراجعه می کنند و از آن کتاب می خردند. نسخه های خطی هم داشتند و لیکن من ندیدم.

۴۶- کتابفروشی رویال (رویال بوک کمپانی)

[صدر ، کراچی]

در این کتابخانه انواع کتب چاپی عربی و فارسی از چاپهای حیدر آباد دکن و نولکشور موجود است. مالک آن چون متوجه شده که فروش این نوع کتاب ها بازار گرمی ندارد ، کتب چاپ قدیم را در انبار ریخته و انباشته و در عوض کتب چاپ جدید مخصوصاً به زبان انگلیسی را در قفسه ها چیده و عرضه داشته است.

* * *

البته در شهر کراچی کتابفروشی های دیگر هم موجود است ، مانند کتابفروشی و انتشارات فیروز سنز ، کتابفروشی رنگ محل ، کتابفروشی نمازی ، و چندین کتابفروشی دیگر که کاروبار آنها در امور انتشاراتی و کتابفروشی اردو و انگلیسی متمرکز است.

حیدرآباد سند :

۴۷- کتابخانهٔ انجمن ادبی سند

[سندی ادبی بورد ، حیدر آباد سند]

انجمن ادبی سند در شهر حیدرآباد سند در سال ۱۹۵۱ میلادی تأسیس شده است.

نخست در کراچی بود. هدف آن تحقیق در ادبیات و زبان سندی است و خاصه آن زبانهایی که در سندی اثر گذاشته اند، مانند: فارسی، عربی، اردو و سرائیکی. دولت هر سال ۱۰۰۰۰ روپیه می دهد که فقط کتابهای عربی و فارسی و سندی چاپ و نشر شود، تا کنون ۲۵۳ کتاب چاپ و نشر کرده است. ۱۷۰ کتاب سندی، ۳۳ کتاب فارسی، ۷ کتاب عربی، ۱۰ کتاب انگلیسی، ۶ کتاب اردو.

این کتابخانه در محل انجمن ادبی سند و در بنای بزرگ به نام «امین منزل» واقع شده است که اصل منزل از شخصی به نام «امین» است و او همه گونه مساعدت و کمک به انجمن ادبی سند می کند. قبلاً نیز آقای سید پیر حسام الدین راشدی توسط نامه پی مرا به آقای امین و مسئول اداری و انتشاراتی آن آقای غلام ربانی اگرو معرفی کرده بود. در ساعت ۸ صبح ۱۳۵۱/۲/۲۲ خورشیدی از گنجینه مخطوطات و عکس های نسخه های خطی سندی ادبی مورد دیدن کردم. در حدود ده هزار مجلد کتاب چاپی که اکثر آنها را خود انجمن منتشر کرده است در قفسه های آن موجود است و از آن میان تقریباً ۳۰۰ نسخه خطی و فارسی و سندی و اردو است. بعضی از این نسخ کمیاب و شاید منحصر بوده باشد. نام چند نسخه را یاد داشت کردم، بدین شرح:

۱- قرآن شریف: ترجمه به زبان فارسی از مخدوم نوح، کتابت ۱۱۱۳ هـ ق. کاتب بهاء الدین.

۲- جامع العلوم: تألیف ابو عبدالله علاء الدین بن علی بن اشرف بن سعد بن علی القریشی الحسینی، تاریخ تألیف ۷۸۲ هـ ق. تاریخ کتابت ندارد. نثر فارسی آن کهن: ۱۸۴ علم را شرح داده است. اول «علم قرائت» و آخر «علم انابت» است.

۳- مجموعه: (گشن راز، مثنوی شیخ عطار، حسنات العارفین).

۴- بیاض فارسی: که در آن رقعات و یادداشتهایی از «شهباز قلندر» داشت.

۵- کلیات سعدی: کتابت ۷۲۶ هـ ق.

۶- اختیارات قاسمی: از محمد قاسم هندو شاه (فرشته).

۷- نافع الخلق: در طب، تألیف حبیب طیب کاتب عبدالکریم شکار پوری.

۸- دیوان صائب: نسخه کهن، ۱۲۱۸ هـ ق.

۴۸- کتابخانه آقای دکتر نبی بخش خان بلوچ

[محوطه قدیم دانشگاه سند، حیدرآباد سند]

این کتابخانه قدمت خاندانی دارد و اکنون آقای دکتر نبی بخش خان بلوچ مالک آن است و بر کتب چاپی و خطی آن افزوده است و لیکن به علت جا بجا شدن کتابخانه، امکان دیدار همه کتابها را نیافتم و آنگونه که آقای دکتر بلوچ می گفت تقریباً ۱۰۰۰۰ جلد چاپی و ۱۰۰ نسخه خطی در قفسه های آن موجود است. اکثر کتابهای چاپی انگلیسی و سندی و بعضی به فارسی و عربی است، اما بیشتر نسخه های خطی، فارسی و سندی و برخی به عربی است. نام چند نسخه خطی را یادداشت کردم:

- ۱- هزلیات: به زبان فارسی که در «هاله» از شهرهای سند نوشته شده است.
- ۲- رشعات الفنون: تألیف الامین الدین خان بن سید ابوالمکارم بن امیر خان الحسینی الهروی.
- ۳- واتی و عذرای نامی اصفهانی: مذهب و لوح دار و منقش.
- ۴- خسرو شیرین نامی اصفهانی: مذهب و لوح دار و منقش.
- ۵- دیوان ولید بن یزید: (عربی)، نسخه منحصر بفرد که آنرا «العزیز الیهنی» تحقیق کرده و اشعار آنرا با «الآغانی» مقابله کرده است.
- ۶- دقایق الحقایق: تألیف احمد رومی خلیفه مولانا جلال الدین رومی تألیف ۵۷۲۷ ق.

۴۹- کتابخانه آقای مولانا غلام مصطفی قاسمی سندی

[جیل رود (خیابان زندان)، هیرآباد، حیدرآباد سند]

آقای مولانا غلام مصطفی قاسمی سندی خاندانی دارد در خیابان زندان مرکزی حیدرآباد (جیل رود) در محله هیرآباد. کتابخانه اش را در یکی از اطاقهای این خانه ترتیب داده است. او مردی است در حدود ۶۰ ساله، عالم علوم اسلامی، متخصص زبان و ادب فارسی و عربی، دانای تاریخ سند و آگاه به تاریخ پاکستان. ریاست شاه ولی الله آکادمی را بر عهده دارد، مدیر ماهنامه «الرحیم» به زبان سندی و «الولی» به زبان اردو می باشد. کتابخانه اش ارزنده و دارای کتب چاپی و نسخه های خطی است. تقریباً ۲۰۰۰ مجلد دارد و از آن بیش از ۱۰۰ نسخه خطی است که اکثر آنها تألیف علمای سند است:

- ۱- ذریعة الوصول الی جناب الرسول: (فارسی)، تألیف فقیر محمد هاشم ترموی، قرن ۱۰ ه. ق.

- ۲- منتخب شاهنامه : خط خوش ، قرن ۱۰ هـ ق.
- ۳- حاشیه بر تلویح : (عربی) از وجیه الدین گجراتی ، تألیف ۱۳۰۱ هـ ق.
- ۴- شرح زور : «زورا» (زورا نام دجله است) ، تألیف جلال الدین دوانی (نسخه اصلی و عکسی).
- ۵- مجموعه : (چند رساله صرف و نحو) به فارسی و عربی ، العقد تألیف قلندر شهباز ، و ضمک قاضی محمود تہتوی.
- ۶- الغاز علی اللہاز : در احادیث موضوعه وضعیفه .
- ۷- صحیح بخاری : (ج ۱) ناقص ، عربی .
- ۸- غایۃ التحقیق : شرح کافیہ در علم نحو (عربی).
- ۹- اجتہادات شاہ ولی اللہ کی نظر میں : تصنیف مولانا غلام مصطفی قاسمی .
- ۱۰- فخریہ یا حاشیہ شرح ہدایۃ الحکمہ : لیسید فخر الدین ، کاتب شیخ عبدالقادر .
- ۱۱- شرح زبدہ : با حاشیہ علامہ قاضی محمود تہتوی و حواشی مخدوم محمد معین تہتوی ۱۱۰۲ ہ ق.
- ۱۲- حاشیہ اشباہ و نظائر: تصنیف صاحب بحر الرائق کہ در اصول فقہ حنفی شہرت دارد و حاشیہ این حاشیہ از مخدوم عبدالواحد سندی سیوانی (نعمان ثانی) متوفی ۱۲۲۴ ہ ق.
- ۱۳- فتاویٰ واحدی : (ج ۱ چاپ شدہ است).
- ۱۴- دفتر خاطرات : (مذکرات) غلام مصطفی قاسمی (کہ آنرا فہرست کتب خطی ہم می توان گفت).
- ۱۵- قصیدہ بردہ و شرح آن : و اشعار عربی و فارسی مولوی محمد بنوی.
- ۱۶- سند یا باب الاسلام کی حیثیت میں : و مقالات دیگر.
- ۱۷- النکت حافظ ابن حجر عسقلانی : بر مقدمہ حافظ بن صلاح (اصل آن در کتابخانہ پیر جہندو).
- ۱۸- سیف الجلی علی سائب النبی : تألیف مخدوم محمد ہاشم تہتوی سندی ، ۱۱۳۴ ہ ق. (اصل آن از کتابخانہ پیر جہندو).
- ۱۹- ترجمہ سطعات : عربی در فلسفہ اسلام کہ اصل آن بہ زبان فارسی از شاہ ولی اللہ محدث دہلوی و ترجمہ اش از علامہ موسی جار اللہ روسی.
- ۲۰- الہام الرحمن : تفسیر قرآن عربی بہ طرز جدید کہ مولانا عبید اللہ سندی آنرا

- در حرم مکہ بر علامہ موسیٰ جار اللہ املا کرده بود (۲ جلد آن تا سورۃ النساء چاپ شدہ است).
- ۲۱- معرفۃ الانساب الباطنیہ و نفی الانساب الظاہریہ : سید احمد بن علان ، تالیف و کتابت ۱۱۱۰ھ ق. (چاپ شدہ).
- ۲۲- رسالہ در اصول حدیث : (متن و حاشیہ) تالیف مولانا عبید اللہ سندی (چاپ نشدہ).
- ۲۳- رسالہ منتجہ الفکر : از مخدوم محمد ہاشم تہتوی.
- ۲۴- شرح نام حق : اصل «نام حق» سرودہ شرف الدین است.
- ۲۵- روضۃ العلماء زندہ ویسی : در فقہ حنفی ، کاتب سید علی اصغر بن ولی محمد لکعلوی یا لکیانوی ۱۱۳۵ھ ق.
- ۲۶- دفتر خاطرات : یا سفر نامہ مکہ تالیف مولانا غلام مصطفی قاسمی شامل اینگونه یادداشت ہا :
- این مرقد مطہر فرزند حیدر است آرامگاہ دختر زہرای حیدر است این جایگاہ زینب کبری است در زمین یا گوشہیی ز عرش خداوند اکبر است
- ۲۷- شرح نقایہ الفاضل : (عربی). تالیف ۸۸۰ھ ق ، تاریخ ۸۸۵ھ ق (دمشق).
- ۲۸- طبقات الحفاظ : ۱۳۲۳ھ ق.
- ۲۹- مظهر الانوار محتو علی مسائل الصیام : متن و شرح از محمد ہاشم تہتوی. این کتاب از عربی بہ فارسی ترجمہ شد و «حیات الصائمین» نام دارد. تاریخ کتابت ۱۳۶۶ھ ق ، کاتب جمال الدین و چاپ نشدہ است.
- ۳۰- الاصول الموضوعۃ و المقدمۃ الہندسہ : کاتب محمد داد ، کتابت ۱۳۵۶ھ ق.
- ۳۱- دیوان خواجہ محمد سعید لنواری : (لواری) ، شاید متوفی ۱۳۱۵ھ ق. این دیوان چاپ نشدہ است.
- ۳۲- ناشناختہ : (شاید تذکرہ عارفان و صوفیان باشد) ، در حدود قرن ۱۱ھ ق.
- ۳۳- حاشیہ قدیمہ جلالیہ بر شرح تجرید : (جلال الدین دوانی).
- ۳۴- احوال الضیالیہ بر کالیہ : از جامی.
- ۳۵- متوسط : (شرح کافیہ) ، بر کنار صفحات این نسخہ حاشیہ میر سید شریف جرجانی کتابت شدہ است ، این نسخہ طبع نشدہ.

- ۳۶- مجموعه: (۱- خلاصه الحساب شیخ بهاء الدین عاملی، ۲- حاشیه مخدوم محمد هاشم تہتوی، ۳- شرح شیخ الاسلام پسر علامہ تفتازانی بر سراجی، عربی).
- ۳۷- مبدأ و معاد: از خواجہ مجدد الف ثانی (فارسی).
- ۳۸- مسألہ الدھر: تألیف مولانا معین الدین اجمیری (اردو)، چاپ شدہ.
- ۳۹- دیوان میر: یا دیوان سید میر جان الله شاه رضوی روہری (روہر نام شہر امت). فارسی، متخلص بہ «میر» چاپ شدہ، قرن ۱۲ھ ق. میر از معتقدان شاه عنایت شہید می باشد. تاریخ کتابت ۱۲۱۶ھ ق.
- ۴۰- البصائر در فلسفہ: تألیف مخدوم بصیر الدین سیوانی سندھی (عربی) وی از اولیاء الله بود. چاپ شدہ.
- ۴۱- خلاصہ البیان: شرح لغات مشکوٰۃ المصابیح تألیف سید عبدالوہاب بن عیسی البہاک باوچستانی (عربی).
- ۴۲- مجموعه: (۱- شاکر نامہ، ۲- کریمہ، ۳- مخمس فارسی در لغت و نامہای درختان و گلہا و گیاه ہا).
- ۴۳- اسرار جلالیہ: در علم تصوف از سید عبدالجلیل لکھنوی (فارسی)، کاتب عبدالرؤف، کتابت ۱۲۸۸ھ ق.
- ۴۴- شرح الصدور: لجلال الدین سیوطی (چاپ شدہ).
- ۴۵- تعبیر الرؤیا: در عربی، کاتب احمد بن عبداللہ، کتابت ۱۰۰۶ھ ق.
- ۴۶- فتاوی: (از علای سند)، تقریباً قرن ۱۰ھ ق.
- ۴۷- ناشناختہ: (شاید تاریخ فیروز شاہی) سلطان فیروز شاہ بہمنی، خط خوش.
- ۴۸- مجموعه سلطانی: کاتب سید محمد حق و لد سید العدنہ شاہ ساکن بہریالو.
- ۴۹- تذکرہ اساتذہ: (ناقص) مخدوم محمد عابد سندھی سیوانی، کہ جد او از سیوان (در سند) ہجرت کردہ و در یمن سکونت اختیار کردہ. مؤلف مدتی از جانب حکومت یمن سفیر مصر بود و در مدینہ منورہ وفات یافت، تألیفات متعدد دارد.
- ۵۰- حاشیہ قل احمد: بر حاشیہ ملا عبدالکریم سیانکوتی، حاشیہ قطبی (شرح شمسیہ در منطق و میر قطبی).

- ۵۱- پنجتن : (فرهنگ لغت عربی و فارسی و اردو و ہندی و پشتو) و رسائل دیگر.
- ۵۲- مکتوبات امام ربانی : حضرت مجدد الف ثانی (تقریباً قرن ۱۱ھ ق. شاید از عہد مؤلف باشد).
- ۵۳- شرح شاطبیہ : مہر مخدوم محمد ہاشم تہتوی و حواشی او را دارد.
- ۵۴- شرح عقاید جلالی : (جلال الدین دوانی) .
- ۵۵- حفظ الایمان من غارۃ الشیطان : (فارسی) در علم تصوف.
- ۵۶- الشرح النہاری : (یک روزہ) الحری لمتن الابہری (متن ایساغوجی نام دارد). تصنیف محمد حسن سنبلی از علمای قرن ۱۳ھ ق.
- ۵۷- تاج التراجم : (عربی).
- ۵۸- فتاویٰ علمای سند : (عربی) تالیف در ۱۲۱۰ھ ق ، کاتب حافظ محمود سیوستانی.
- ۵۹- مجموعہ : (۱۱ رسالہ) بہ خط مولانا غلام مصطفی قاسمی .
- ۶۰- لطایف لطیفی : سرودہ میر عبدالحسین سانگی .
- ۶۱- کچکول نامہ : بہ تصحیح مولانا غلام مصطفی قاسمی چاپ و نشر شدہ است .
- ۶۲- حاشیہ حجۃ اللہ بالغہ .
- ۶۳- التوضیح علی التتبیح .
- ۶۴- امعان النظر شرح نخبۃ الفکر : قاضی محمد اکرم نصر پوری ہندی ، کاتب محمد ابن جابر از عنای مدینہ منورہ از این کتاب فقط دو نسخہ موجود است : این نسخہ و نسخہ بی دیگر در کتابخانہ پیر جہندو بہ کتابت ۱۲۵ھ ق .
- ۶۵- وسیلۃ الغریب الی جناب الحبیب : (فارسی) تالیف مخدوم محمد ہاشم تہتوی (مالک آن کتابخانہ پیر جہندو).
- ۶۶- شرح اسماء اللہ تعالیٰ : بہ فارسی (خطی) ، کاتب عبداللہ ولد ولی محمد .

* * *

علاوہ بر اینکہ از کتابخانہ مولانا غلام مصطفی قاسمی دیدن کردم ، چند مطلب دربارہ کتاب و کتابخانہ و نسخہ های خطی از وی شنیدم ، بدین شرح :

در قریہ سید پور در سند کتابخانہ بی عظیم است کہ مولانا سید غلامحسین رفاعی آنرا ادارہ می کند ، و نسخہ های خطی فارسی فراوان دارد . نشانی : دوی مسجد ، محلہ خواجہ ، تندو محمد خان .

در قریهٔ راوت سر دهستان چاچهر کتابخانہ بی بزرگ موجود است کہ در آن نسخہ ہی خطی قدیم و نوادر تاریخ بسیار است و مالک آن مولوی عبدالحق چاندیو و پسرش مولوی عبدالہادی است.

در شہر خیر پور : کتابخانہ بی بہ نام «گورنمنٹ دیویژنل پبلک لائبریری» موجود است کہ ۱۲۰۰ نسخہ خطی فارسی و عربی و اردو دارد.

در قریهٔ تندو جان محمد در ۸۰ میلی حیدر آباد سند کتابخانہ بی وجود دارد.

در قریهٔ تندو سائین داد کتابخانہ بی وجود دارد بہ نام مکتبہ سر ہندیان.

در قریهٔ تندو محمد خان کتابخانہ بی وجود دارد.

در قریهٔ ہالہ کتابخانہ بی بزرگ موجود است کہ مالک آن مخدوم طالب المولی نمایندہ مجلس شورای ملی پاکستان است.

در لنواری یا کتابخانۂ خواجہ محمد زمان لواری والا موجود است. خواجہ محمد زمان معاصر شاہ عبداللطیف بہتائی بود و دیوان فارسی دارد .

در پیر (پیر یعنی کونار بخش) لارکانہ کتابخانۂ مدرسۂ سراج العلوم موجود است و مالک آن عبدالکریم پیر طریقت علما سند و نایب صدر جمعیت علما پاکستان است. در این کتابخانہ در حدود ۸۰۰ نسخہ خطی موجود است .

در علیخان کمبر (فمبر غلام شیر خدا حیدر «ع»)، کتابخانۂ پیران راشدیہ از علی شاہ کہ شاعر فارسی بود موجود است .

در وارہ بخش لارکانہ ، کتابخانۂ پیر نجی اللہ راشدی موجود است .

۵۰۔ کتابخانۂ استان سند

[سند پرونشال لائبریری، حیدرآباد، سند]

این کتابخانہ در داخل ساختمان موزہ استان سند است. موزہ استان سند بہ دو بخش تقسیم شدہ است. بخش آثار پیش از اسلام ، بخش آثار بعد از اسلام. در بخش آثار پیش از اسلام ، زیر خاکی ہا است کہ شامل آثار مکشوفہ از نقاط مختلف سند است. در بخش آثار بعد از اسلام ، انواع کاشی ہا ، مثبت کاری ہا ، زیورہا ، سفالہا ، اسلجہ ہا گرم و سرد ، لباس ہا ، آلات موسیقی مخصوصاً آنہایی کہ مربوط بہ سر زمین سند است ، مانند : تنبور ، سرود (نوعی چنگ) ، انواع لباس ہا سند ، مانند : گھرہ (دلق) ، گچ و سوسی (زنان) (فرش) ، جت (زوت) نوعی سجادہ ، کیس (فرش) ، اجرک (شاید ازرف) کہ چادر مخصوص

مردان و زنان است. لنگی که مردان بر دوش و سر می بندند ، قرطو (پیراهن). در یک کاشی این دو بیت آمده بود :

ندیده چشم فلک مشهدی بدین خوبی که آمدند ملایک برای دیدن فیض
بچشم از خرد و عقل سال تاریخش بدیده کرد اشارت که هست معدن فیض
(۴۰۰۵ هـ ق).

پس از دیدار موزه به کتابخانه وارد شدیم و از کتب چاپی و خطی دیدن کردیم. کتابدار آقای یوسف عبدالغفور. نام کتابخانه را به «کتابخانه شمس العلماء داود پوتا» تغییر داده اند چون این شخص کتابهای بسیار به کتابخانه هدیه کرده است. تعداد کتاب ۱۸ هزار مجلد چاپی .

اردو ۵۰۰ مجلد .

سندی ۲۵۰۰ مجلد .

انگلیسی ۵۰۰۰ مجلد .

فارسی ۳۰۰ مجلد .

عربی ۱۰۰۰ مجلد ، و بقیه به زبانهای دیگر .

نسخه های خطی در حدود یکصد نسخه .

این کتابخانه فهرست ندارد و نام نسخه های خطی را حتی در دفتر هم ثبت نکرده اند. من با فرصت کم نام چند نسخه خطی را یادداشت کردم :

۱- دیوان مسعود سعد لاهوری :
آغاز :

دوش در روی گنبد خضرا مانده بود این دو چشم من عمدا
انجام :

بفزود چو کوه قوت شعر من شد ختم در به تو یمن - تمام شده

۲- دیوان کلیم کاشانی .

۳- دیوان طالب آملی .

۴- لیلی و مجنون: از میرزا صادق نامی اصفهانی ، خط خوش نستعلیق .

۵- زاد المعاد .

۶- فرهنگ رشیدی .

۷- اصول اکبری .

- ۸- کلیات و مثنویات اوحدی : کتابت ۹۶۹ هـ ق.
- ۹- طوطی نامه : ضیاء نخشبی.
- ۱۰- مثنوی رتن و پدم.
- ۱۱- دیوان عطار : شیخ فرید الدین عطار نیشابوری.
- ۱۲- نفحات الانس من حضرات القدس : جامی ، شاید از عهد مؤلف باشد.
- ۱۳- مثنوی اسکندر نامه : سروده میر صاحب ابن میر فتح علی خان تالپر بهند ، تاریخ ۱۲۶۷ هـ ق.
- ۱۴- تاریخ طبری : (ناقص) به زبان فارسی.
- ۱۵- دیوان حافظ شیرازی : خوش خط.
- ۱۶- دیوان شاه نعمت الله ولی.
- ۱۷- دیوان اباسی.
- ۱۸- تزوک تیموری : (۲ نسخه) یکی از آنها کتابت ۱۲۲۲ هـ ق.
- ۱۹- خسرو و شیرین : میرزا صادق نامی اصفهانی.
- ۲۰- برگزیده : (انتخاب شعر شاعران پارسی گوی) .
- ۲۱- گلستان سعدی : کتابت ۱۲۶۷ هـ ق.
- ۲۲- هدایت الاولیاء فی سیره الانبیاء : به خط مصنف آن ۱۲۴۴ هـ ق.
- ۲۳- دیوان عراقی.
- ۲۴- مثنوی وابق و عذرای نامی : میرزا صادق اصفهانی.
- ۲۵- دیوان عبرت مازندرانی.
- ۲۶- دیوان ابن یمن فریومدی و هفت مجلس و مجلس افروز.
- ۲۷- مثنوی تاریخ خالدران کلهورا : به زبان فارسی.
- ۲۸- تاریخ سند : به زبان فارسی ، کتابت ۱۰۴۵ هـ ق.
- ۲۹- برهان قاطع : تألیف محمد حسین بن خلف تبریزی ، کتابت ۱۲۰۵ هـ ق.
- ۳۰- یوسف و زلیخای منسوب به فردوسی : کتابت ۱۲۰۵ هـ ق.
- ۳۱- مثنوی محمود و ایاز حکیم زلالی خوانساری : (ناقص).

- ۳۲- کتاب درویشان : ۱۲۵۸ هـ ق.
- ۳۳- وقایع عالمگیری : (مجموعه).
- ۳۴- تاریخ نگارستان : (مجموعه).
- ۳۵- تاریخ اسلام عبدالرحمن چشتی : ۱۱۱۵ هـ ق.
- ۳۶- جام جم اوحدی : کتابت ۱۲۵۶ هـ ق.
- ۳۷- شرح دیوان حافظ : به قطع بزرگ و خط خوش.
- ۳۸- مجموعه : (الهی نامه ، مصیبت نامه ، اسرار نامه از شیخ عطار).
- ۳۹- خاور نامه : (مثنوی).
- ۴۰- تحفه السلاطین : در احوال سلاطین تالپور ، کتابت ۱۲۷۰ هـ ق.
- ۴۱- حمله حسینی : در برابر حمله حیدری ، کتابت ۱۲۷۸ هـ ق. کاتب علیمراد ولد سلطان.
- ۴۲- وقایع سند : قبل و بعد از اسلام.
- ۴۳- مثنوی گل و نوروز : و چند مثنوی دیگر.
- ۴۴- مجموعه : (کمال نامه ، سام نامه و چند مثنوی دیگر به خط خوش) از خواجوی کرمانی.

این نسخه های خطی و دیگر نسخه ها که فرصت یادداشت کردن آنها را نداشتم شامل متون نظم و نثر ارزنده است و اکثر آنها به زبان فارسی نوشته شده اند. متأسفانه هنوز فهرست نشده اند.

۵۱- کتابخانه میرزا قلیچ بیک

[محلہ تندو تورو (قلیچ آباد) ، حیدر آباد سند]

به همراهی و راهنمایی آقای مولانا غلام مصطفی قاسمی از این کتابخانه دیدن کردم. صاحب اصلی کتابخانه به نام «میرزا قلیچ بیک» وفات یافته است ، فرزندش میرزا اسد بیک و نوه اش میرزا اعجاز مالک کتابخانه شده اند. اصل خاندان قلیچ بیگی از ایران هستند و هم اکنون هم به زبان فارسی حرف می زنند و همه آنها در یک محلہ بزرگ در کنار رود مهران (سند) زندگی می کنند. این محلہ «تندو تورو» یا «قلیچ آباد» نام دارد و به صورت چند قلعه متشکل از خانوارهای کوچک و بزرگ اداره می شود ، چنانکه همین خاندان میرزا قلیچ بیک

و عموها و عموزاده ها و بستگان دیگر در یک قلعه زندگی می کنند.

میرزا قلیچ بیگ یکی از عالمان و شاعران بزرگ سرزمین سند است و در حدود ۴۵۷ رساله و کتاب و مثنوی و دیوان شعر تألیف و تصنیف کرده و سروده است. این تألیفات و تصنیفات به زبانهای فارسی و اردو و سندی و عربی و انگلیسی است و تعدادی از آنها را دیدم که در این موضوعات بودند :

جلد	۶۹	۱- کتاب ها و رسائل ادبی و تاریخی ترجمه از انگلیسی به سندی
»	۴۱	۲- کتاب ها و رسائل دینی و ادبی انگلیسی
»	۸۸	۳- کتاب ها و رسائل مذهبی سندی
»	۲۰	۴- نمایشنامه ها به سندی
»	۲۳	۵- داستان سندی
		۶- کتابهای درسی و ادبی برای دختران و پسران
»	۱۱۹	و بچه ها به زبان سندی
»	۲۹	۷- کتابهای شعر (به زبان فارسی و سندی)
»	۱۷	۸- کتابهای بچه ها (به زبان سندی)
»	۲۰	۹- کتابهای مخصوص دختران (به زبان سندی)

البته اکثر این کتابها را از متون فارسی نظم و نثر به زبان سندی در آورده است. تقریباً همه این نسخه های خطی و رسائل به خط مؤلف آنها میرزا قلیچ بیگ بود. در حدود ۵۰۰ نسخه خطی داشته است و لیکن اکنون چند نسخه بیشتر ندارد. اینک نام چند نسخه را بدین شرح یادداشت کردم:

- ۱- کتاب قوانین و قواعد خاندان میرزا فریدون بیگ: (حاوی آداب و رسوم مخصوص آن خاندان).
- ۲- جواهر القرآن: (روش قرائت و تفسیر قرآن).
- ۳- خزینه سیمین.
- ۴- شعر الهنود.
- ۵- مرآت القرآن: ضمیمه مفتاح القرآن.

۶- اشعار الامثال : (۲ جلد) .

۷- شعر النسوان .

۸- معدن الاسرار : از خواجه صفی الله نقشبندی (چاپ نشده).

۹- حوادث سنی النبوه : تألیف مخدوم محمد هاشم تہتوی (چاپ شده).

۱۰- حملہٴ حیدری : (اوراق شدہ).

شرح حال میرزا قلیچ بیگ بہ قلم خودش از طرف انجمن ادبی سند (سندی ادبی بورڈ) چاپ شدہ است. این مطالب را از آن کتاب یادداشت کردم : «پدر من «فریدون» و پدر بزرگ من «خسرو» و نام من «قلیچ» ، اینها ہمہ نام پادشاہان است و لیکن من خودم فقط گدائی کوچک ہستم» .
اینک چند شعر از او :

نور محمدی چو شدہ باعث جہان وابستہ ہشہم بہ ظہور محمد است
فردا شفاعت است و لطف محمدی حالا شفا حوالہ بہ نور محمد است

چو اول می تراشیدم بہ دست خویش ریشم را
ندانستم کہ آید بر سرم چنین شکایت ہا
قلیچ ایام بی ریشی فراموشم نمی گردد
کہ می کردند خوبان بردل ریشم عنایتہا

پیر جهندو :

۵۲- کتابخانہ پیر جهندو

[کوت پیر جهندو ، سعید آباد ، حیدر آباد سند]

آقای پیر وہب اللہ شاہ معروف بہ «پیر جهندو» دارندہ و حافظ این کتابخانہ است و آن در روستای بہ نام «پیر جهندو» در ۴۸ میلی حیدر آباد سند واقع شدہ است . استاد غلام مصطفی قاسمی رئیس شاہ ولی اللہ آکادمی مرا ہمراہی کرد و بہ آن روستا آمد و بہ معرفی او، حضرت پیر جهندو اجازہ داد از کتابخانہ اش دیدن کنم. در این روستا، مدرسہ و مسجد و مزارات خاندان پیر جهندو موجود است و محل زیارت مریدان و دیگران است.

کتابخانه در یک بنای نسبتاً خوبی در شرق مسجد پیر جهندو واقع است و در حدود ۵۰۰ کتاب چاپی و ۱۰۰۰ نسخه خطی دارد. اکثر نسخه‌های خطی فارسی و عربی است. کتابخانه پیر جهندو شهرت جهانی دارد و بعضی از نسخه‌های آن از نوادر روزگار است. تعدادی مرقعات خوشنویسان در آن موجود است. از کتاب‌های چاپی نیز بعضی از کمیاب‌ترین کتابهای چاپی را دارد.

آقای پیر جهندو توضیح داد که در این گنجینه نسخه خطی، تعدادی متون کمیاب و کم نظیر هست که سر زمین سند بر آنها افتخار می‌کند. مثلاً یک نسخه خطی به خط و کتابت علامه ابن حجر عسقلانی، مثنوی مولانای روم به تاریخ کتابت ۸۹۲ هـ ق. یک نسخه تألیف حافظ سخاوی به خط خودش، چند نسخه تألیف تعدادی از علمای سند به خط خودشان، مانند: مخدوم محمد هاشم تہتوی، مخدوم محمد معین الدین تہتوی، مخدوم ضیاء الدین تہتوی، مخدوم محمد سندی. اینک نام چند نسخه را که یادداشت کرده‌ام، ذیلاً می‌آورم:

- ۱- شفاء الابدان: تألیف ابوبکر احمد بن محمد بن علی القریشی در طب، کاتب حاجی غلام حسین، کتابت ۱۲۱۳ هـ ق.
- ۲- اوراد (مائتہ الفوائد): فارسی در وظایف و دعاهای منتخب از کتب سلف، تألیف حاجی غلام حسین هالہ بی سندی، به خط مؤلف که برای فرزندش میر محمد نوشته است ۱۲۱۳ هـ ق.
- ۳- مجموعه در سلوک به زبان فارسی.
- ۴- معدن الاسرار.
- ۵- نزهت الارواح: تألیف امیر حسینی هروی.
- ۶- کنز الرموز: امیر حسینی هروی.
- ۷- مفاتیح الاعجاز فی شرح گلشن راز.
- ۸- قرآن مجید: ترجمه به زبان فارسی، کاتب فقیر حافظ غلامعلی لاهوری.
- ۹- چهار گزار: (مجموعه بیضاوی، مدارک، جلالین، حسینی) (عربی).
- ۱۰- سن حاشیہ السخاوی الی الفیہ العراقی: فی اصول الحدیث به خط مؤلفه الحافظ السخاوی. این نسخه در سال ۱۰۹۴ در تملک شخصی معروف به شیخ عبدالرحمن عرب زاده بوده است.

- ۱۱- ملفوظات : از خواجہ عبید اللہ احرار ، کتابت ۱۰۴۹ ھ ق.
- ۱۲- مجموعہ رسائل (عربی و فارسی) : تکمیل الایمان ، آداب المریدین تألیف سید محمد راشد ، رسالہ "المحبوبیہ" المعبودیہ" لخلیفہ" محمود نظامانی از خلفای بزرگ پیر محمد راشد روضہ والا.
- ۱۳- مثنویات امیر خسرو دہلوی : (قرن ۱۰ ھ ق).
- ۱۴- منطق الطیر : عطار نیشابوری.
- ۱۵- دیوان بابا فغانی شیرازی.
- ۱۶- مخزن الاسرار نظامی.
- ۱۷- دیوان امیر خسرو دہلوی.
- ۱۸- گلستان سعدی.
- ۱۹- مکاشفات رضوی : (شرح مثنوی مولوی).
- ۲۰- سیرۃ الشامیہ : (۵ ج) کتابت تقریباً قرن ۱۰ ھ ق. اصل نسخہ در اختیار مخدوم محمد معین تہوی بودہ کہ یارغار شاہ عبد اللطیف بہتایی محسوب می شود. امضا و یادداشت و سہر مخدوم محمد معین را دارد.
- ۲۱- جذب القلوب الی دیار المحبوب.
- ۲۲- جامع الجوامع فی اللغۃ الفارسیہ : (۴ ج) تألیف مولانا محمد پیر راشد مؤسس کتابخانہ پیر جھندو.
- ۲۳- مدارالافاضل ، کتابت ۱۰۰۶ ھ ق.
- ۲۴- منتخب اللغات شاہجہانی : تصنیف میر عبد الرشید (۲ نسخہ) . کتابت ۱۱۱۹ ھ ق.
- ۲۵- صراح اللغہ.
- ۲۶- فرهنگ اکبر شاہی.
- ۲۷- مفتاح اللغہ : کتابت ۱۰۹۳ ھ ق.
- ۲۸- فرهنگ رشیدی : کاتب امین الدین خان.
- ۲۹- رشحات الفنون : کاتب محمد صالح تہوی ، کتابت ۱۱۵۷ ھ ق . (موضوع :

تاریخ از آغاز خلقت بشر تا زمان مؤلف).

۳۰- تاریخ الاولیاء.

۳۱- تذکره الاولیاء : شیخ عطار نیشابوری ، در حدود قرن ۹ و ۱۰ هـ ق.

۳۲- العجالة الزینیه فی السلاله الزینیه : تألیف سیوطی.

۳۳- تاریخ سند : تألیف میر معصوم (ناقص).

۳۴- دیوان آزاد بلگرامی.

۳۵- تاریخ نادری.

۳۶- شواهد النبوة.

۳۷- جنه الصوفیین : (عربی) تألیف سید محمد هادی.

۳۸- ترجمه قرآن مجید : به فارسی منظوم (۲ جلد).

۳۹- دیوان گدا : سروده سید غلام محمد شاه گدا هالایی ، حیدرآباد سند.

۴۰- قصه سودای عشق : به نثر فارسی .

۴۱- دیوان میر صاحب : به خط محمد حسن . ۱۳۲۰ هـ ق .

۴۲- منتخب اللغات شاه جهانی : کاتب احمد ، ۱۲۲۸ هـ ق . این نسخه آخر در

کتابخانه خصوصیه پیر جهندو بود .

کتابخانه پیر جهندو یک دفتر هم دارد که اسامی کتابهای چاپی و نسخه های

خطی را بطور آمیخته باهم در بردارد .

۵۳- کتابخانه درگاه شریف

[نزدیک کوت پیر جهندو ، حیدرآباد سند]

مالک این کتابخانه آقای مولانا سید پیر محب الله شاه سجاده نشین درگاه شریف است. وی برادر آقای مولانا سید پیر وهب الله شاه است. کتابخانه پیر جهندو که مالک آن پیر وهب الله شاه است و کتابخانه درگاه شریف که مالک آن پیر محب الله شاه است اصلاً و حقیقهً یکی بوده اند. اما پس از فوت پدر (سید ضیاء الدین شاه) ، کتابها را به دو بخش کرده اند .

آقای سید پیر محب اللہ شاہ ، مدرسہ و مسجدی دارد کہ در آنها بہ تدریس علوم دینی مخصوصاً «حدیث» پرداختہ است و او را «شیخ الحدیث» یا «محدث» لقب دادہ اند و کتابہای حدیث بسیار دارد در فہرست کتابخانہ وی در حدود ۵۰۰ کتاب چاپی و ۳۵ نسخہ خطی ثبت شدہ بود . این چند نسخہ را یادداشت کردم .

- ۱- شرح مخزن الاسرار : (ناقص) از محمد ابراہیم تہتوی .
- ۲- گلستہ معرفت : خواجہ عبداللہ انصاری .
- ۳- مناقب العاشقین : (ناقص) .
- ۴- مثنوی مولوی .
- ۵- شرح دیوان حافظ : تالیف سید محمد صادق لکھنوی .
- ۶- سلوک الرجال : علی بن حسام الدین .
- ۷- گلشن اطبا : تالیف پور چند .
- ۸- جامع المنافع : تالیف عبدالکریم .
- ۹- طب وفایی .
- ۱۰- لذۃ النساء .
- ۱۱- انباء الزمان : (ابن خلکان) .
- ۱۲- معجم البلدان (۱ ج) : للعلامۃ ابی بکر احمد بن محمد بن مردویہ الصغیر .
- ۱۳- وقایع محاصرہ حیدر آباد دکن : تالیف نعمت خان عالی داروغہ اورنگزیب (منثور و منظوم) .
- ۱۴- ہیر و رانجھو : (قصہ فارسی) .
- ۱۵- رتن و ہدم : (قصہ فارسی) .
- ۱۶- تنبیہ الامام فی سیرۃ خیر الامام : بسیار خوش خط (عربی) .
- ۱۷- خطبہ : (شیخ سعدی) ، کاتب محمد زمان ، کتابت ۱۱۸۰ھ ق بہ فرمان پیر محمد راشد .
- ۱۸- حدیقہ سنایی : (نسخہ کهن ، ظاہراً از قرن ۹ ہجری) .
- ۱۹- کایات جامی .

۲۰- بیاض کبیر عباسی .

۲۱- کتاب صید : (فارسی) به خط قاضی فتح محمد استاد پیر رشد الله شاه بزرگ خاندان راشدی سند .

۲۲- نزهة الاعیان : در بیان ذبح و شکار تألیف جناب مولوی محمد صاحب .

۲۳- بیاض واحدی : تألیف علامه سیوستانی (فارسی و عربی) .

۲۴- مصلح المفتاح : تألیف میان شاه حسینی راشدی در بلدة تلاه شریف و خلاصه مفتاح الصلوة که تصنیف فتح محمد مندی برهانیپوری است، کتابت ۱۲۸۴ هـ ق .

در این کتابخانه کتب چاپی کمیاب نیز موجود بود از جمله :

۱- تفسیر کبیر تألیف رازی (عربی) .

۲- جنه النعیم تألیف محمد هاشم تهنوی (فارسی) .

۳- زینه القاری (فارسی) .

۴- معجم السفر للحافظ ابن طاهر احمد بن محمد الاصبهانی .

۵- کتاب الاعلام بروایت الامام حضرت پیر سائین هاد شریعت وارد .

۶- عربان العیوبه (فارسی) در موضوع تصوف .

۷- مجلس الابرار (فارسی) .

منصوره :

۵۴- کتابخانه شاه ولی الله کالج

[منصوره ، نردیک نیو هاله ، حیدر آباد سند]

کتابدار آقای عبدالمادی . تعداد کتاب چاپی ۶۱۰۴ جلد . تعداد نسخه های خطی

۲۷۲ نسخه :

فارسی	۱۴۲	نسخه
عربی	۹۳	»
هندی	۲۳	»

اردو ۱۲ نسخه

پنجابی ۱ »

اینک نام برخی از نسخه های خطی :

- ۱- خلاصه العارفين : فی ذکر خواجہ بہاء الدین ملتانی در موضوع تصوف .
- ۲- تذکرۃ الاولیاء : شیخ عطار نیشابوری .
- ۳- تحفۃ العراقین : (خاقانی شروانی) .
- ۴- قرآن شریف : با الواح و بوته و گل نگاری بسیار خوش خط و ظریف ۶۳ . ۱۰ ۵ ق .
- ۵- شرح مثنوی : از محمد ایوب .
- ۶- بیان العارفين لتنبیہ الغافلین : یعنی ملفوظات سید عبدالکریم سندی بولراین کہ جد شاه عبداللطیف بہتایی است .

این کتابخانہ در داخل دانشکدہ شاه ولی اللہ در روستای منصورہ قرار دارد و علاوہ بر کتاب چاپی و نسخہ خطی ، مجموعہ ای از سکہ ہا و زیر خاکی ہا و لوازم زندگی روستائیان و دست یافت ہا در آن جمع شدہ بود . اشعار فارسی را بہ خط خوش نگاشتہ و بر گوشہ و کنار کتابخانہ آویختہ بودند . سکہ طلالی منصور عباسی را دیدم بہ تاریخ ۱۵۸ ۵ ق .

بیت شاه :

۵۵- کتابخانہ شاه عبداللطیف بہتایی

[بیت شاه ، حیدر آباد سند]

حضرت شاه عبداللطیف بہتایی در روستای «بیت شاه» مدفون است و دارای گنبد و ضریح است . مردم پاکستان عموماً و مردم سرزمین سند خصوصاً اعتقاد بسیار بہ او دارند . وی در قرن ۱۲ ہجری می زیستہ است و شاعری بزرگ بودہ و تالیفاتی چند دارد . دیوان او در ہفتصد صفحہ چاپ شدہ . اکثر آثارش بہ سندی است . «شاه جو رسالو» کتابی است در دو مجلد کہ استاد غلام مصطفی قاسمی آنرا با تحقیق و تہشیہ و تعلیق چاپ کردہ است . دکتر تروم آلمانی تحقیقاتی ارزندہ روی این رسالہ و رسایل دیگر شاه عبداللطیف نمودہ است و او را شاعر انقلابی در اخلاق و دین و اجتماع شمردہ است . ہدین جہت مردم سند بہ او اعتقاد دارند

و برای او بارگاهی عظیم و گنبد و درگاهی با شکوه ساخته اند. آینه کاری و گچ بری و کاشی کاری درگاه و بارگاه او در سرزمین پاک مخصوصاً استان سند کم نظیر است. در کنار مقبره او یک موزه و کتابخانه و یک موزه به نام «مرکز هنری و فرهنگی شاه عبداللطیف» بنا کرده اند. کتابخانه انباشته است از کتابهای چاپی تازه که بیشتر آنها در باره یا آثار شاه عبداللطیف است. یک نسخه خطی دیدم به نام تاریخ لطیف از عبدالحسین تالپر ابن حضرت میر صاحب، ۱۳۰۵ هـ ق. در مرکز هنری و فرهنگی شاه عبداللطیف انواع تابلوهای نقاشی و مرقعات خوش خط دیدنی موجود بود. آلات موسیقی و لباسهای محلی و لوازم زندگی مردم سند که همه مورد توجه و یا در اختیار شاه عبداللطیف بود گرد آمده است. در نزدیک مرکز هنری و فرهنگی، سائن بزرگی ساخته شده که در هر شب جمعه معتقدان شاه عبداللطیف در آن گرد می آیند و مجلس سماع و قوالی و شعر خوانی و آواز خوانی تشکیل می دهند و مردم از جایهای دور برای دیدن این مجلس می آیند.

تندو قیصر :

۵۶- کتابخانه حاج شیر محمد نظامانی

[تندو قیصر، حیدرآباد سند]

تندو قیصر روستایی است در کنار رود مهران (سند) در ۱۲ میلی حیدرآباد سند. حاج شیر محمد نظامانی در این روستا دارای املاک است مخصوصاً درختان موز و انبه بسیار دارد. و کتابخانه و خانهاش در کنار این درختان است. کتابهای چاپی و خطی (سندی و فارسی) را در قفسه های آهنی قرار داده است و خوب از آنها مواظبت می کند. خودش فارسی می داند و شعر فارسی خوب می سراید. متون تاریخی فارسی را که مربوط به سرزمین سند است به سندی ترجمه کرده است. آقای رشید فرزانه پور مرا همراهی کرد تا به این روستا رسیدم و از کتابها دیدن کردم و نام چند نسخه خطی را یادداشت نمودم:

۱- الشای حسام الدین : (فارسی) از نویسندگان سندی به خط شکسته خوش.

۲- جذبات قیصر خان نظامانی : به مطلع زیر :

چه گویم به تو وصف فتح علی که خورشید عدلش نشد منجلی

و به مقطع :

که ای پیر دانای فرخ نهاد که بر تالپوران مکن اعتاد

- ۳- شاکر نامہ : از مولوی محمد شاکر کہ تحت اللفظی بہ سندی ترجمہ شدہ است .
- ۴- دستور سراج المبتدی : تصنیف غلام محمد .
- ۵- مثنوی سلوک عشق : برادر مخدوم محمد زمان ، ۱۲۲۰ھ ق .
- ۶- کنز الرموز الہی .
- ۷- تاریخ بلوچ .
- ۸- مکتوبات حضرت پیر محمد راشد .
- ۹- مکاشفات رضوی : شرح مثنوی .
- ۱۰- کیمیای سعادت : تالیف امام محمد غزالی .
- ۱۱- نیاز نامہ : از روختانہ بہ سید محمد حسین دام لطفہ .
- ۱۲- مثنوی فتح نامہ : (در تاریخ سند) .
- ۱۳- اسرار الاعداد .
- ۱۴- مخزن الاسرار نظامی : کاتب سمرقندی .
- ۱۵- دیوان ولی .
- ۱۶- قصاید و رباعیات انوری .
- ۱۷- مجموعہ رسائل منظوم .
- ۱۸- مثنوی سلوک العشق : از مخدوم آدم لنواری .
- ۱۹- مجمع الفیوضات : (فارسی) ، ملفوظات حضرت پیر محمد راشد معروف بہ ساء روضہ والا .
- ۲۰- المحبویۃ المحمودیۃ : از خلیفہ محمود نظامانی ، ۱۲۸۲ھ ق .
- ۲۱- تفسیر قرآن : (سندی) .
- ۲۲- جامع البرکات : ترجمہ سندی مجمع الفیوضات از قاضی فتح محمد نظامانی .

۵۷- کتابخانہ قاضی فتح رسول ابن قاضی فتح محمد

[تندو قیصر ، حیدر آباد سند]

در ہمین روستای تندو قیصر با شخصی دیگر آشنا شدم کہ ہم فارسی می دانست و ہم شعر خوب می سرود . او یک کتابخانہ کوچک داشت کہ علاوہ بر کتب چاپی ، چند نسخہ خطی و دستنویس نیز در آن گرد آورده بود از جملہ :

۱- مکتوبات راشدہ .

- ۲- مثنوی مولوی : بالوح های زیبا و جدول و خط خوش، کتابت : دفتر اول و دوم و سوم ۵۸۹۲ ق، دفتر چهارم و پنجم و ششم ۵۸۹۶ ق.
- ۳- معراج النبوه : با لوح و جدول و خط عالی ، کاتب دوست محمد ۵۱۰۳۶ ق .
- ۴- فسانه کامن خان : فارسی ، منظوم .
- ۵- سکندرنامه : (اسکندر نامه) .
- ۶- المحبویه المحمودیه شرح مع اسماء الحسنی : به خط قاضی فتح رسول ۵۱۳۹ ق .
- ۷- آداب المریدین : تألیف پیر محمد راشد معروف به روضه واله همراه با مکتوبات او (مجموعه) .
- ۸- مکتوبات میر صفی الله و ملفوظات : حضرة باقی بالله نقشبندی به نام مخدوم محمد ابراهیم .
- ۹- هدیة الاولیاء : عبد القادر بن هاشم بن محمد الحسینی ۵۱۲۵۹ ق .
- ۱۰- مالا بدمنه : ترجمه قاضی فتح محمد نظامانی .
- ۱۱- فیض الغنی فی تقدیر صاع النبی : و کشف السترن عن تقدیر صدقه الفطر تألیف مخدوم محمد هاشم التهتوی السندی و چند رساله دیگر (مجموعه) .
- ۱۲- ینابیع الابدیة فی طریقه الطلاب النقشبندیة .^۴
- ۱۳- جامع البرکات : ترجمه مجمع الفیوضات (سندی) .

۵۸- کتابخانه حاجی محمد حنیف صدیقی

[لطیف آباد ، شماره ۶ ، حیدر آباد سند]

خانه حاجی محمد حنیف صدیقی که از وکلای باز نشسته استان سند است ، هاند یک سوزه است . انواع زیر خاکی ها و مجسمه ها از موهنجودارو و تاکسیلا و دیگر مراکز باستانی ، اقسام تابلوها و لوازم زندگی قبایل چادر نشین سند و تعدادی سکه و آلات حرب قدیم در سوزه صدیقی موجود بود . مثلاً تبرزین گرانبهایی داشت که روی تیغه و کناره آن اینگونه نقر شده بود : «سرکار خدا یار خان عباسی ، عمل محمد تقی ۱۱۶۰ ، ز بهر عدوان شاه نجف تبرزین خونریز دارم به کف تبرزین به خون یلان گشته غرق چو تاج خروسان جنگی بفرق» .

بعضی از نسخه های خطی را به من نشان داد و اجازه نداد وارد کتابخانه اش بشوم . آقای رشید فرزانه پور نیز با من همراه بود . اینک نام چند نسخه :

- ۱- بوستان سعدی : خوش خط با تصاویر زیبا (مینیاتور) ، مذهب و منقش و لوح و جدولدار ، کتابت ۱۲۱۸ هـ ق .
- ۲- بوستان سعدی : خوش خط و جدول و لوح دار .
- ۳- مجموعه وظایف : (فارسی و عربی) ، مذهب و منقش و خط خوش .
- ۴- گلستان سعدی : خط شکسته خوش .
- ۵- داستان : تألیف یوسف جرجانی ، کاتب سعد الله ولد میان عبدالسلام تاریخ کتابت ۱۰۶۹ هـ ق . آغاز : خدا را ستایش که ماهیت ذاتش مبهم است .
- ۶- مثنوی لیلی و مجنون : (ناقص) به خط نستعلیق خوش با مینیاتورهای زیبا و نقش‌های دلاویز دارای لوح و جدول و تذهیب .
- ۷- مثنوی یوسف و زلیخا : (پشتو ، ناقص) به خط خوش و تصاویر عالی و لوح و جدول و تذهیب .
- ۸- کلیات جامی : (ناقص) .
- ۹- سهج الدعوات و منهج العنایات : کتابت ۱۱۱۰ هـ ق .
- ۱۰- کلیات طالب آملی : به خط خوش نستعلیق .
- ۱۱- صحیفه السجاده : مطلا و منقش و دارای لوح و جدول و بسیار زیبا .
- ۱۲- قصیده در مدح پیر پاکرو : (پیر حزب الله شاه پدر بزرگ پیر پاکرو) ، کاتب غلام رسول بن محمد رمضان ، ۱۳۰۰ هـ ق .
- ۱۳- اسما الحسنی : (عربی) با زیر نویس فارسی و خط نستعلیق جلی و حقی و دارای تذهیب و نقش و گل و بوته نگاری و زرافشان و بسیار دلاویز .
- ۱۴- قرآن کریم : به خط و کتابت کوفی که در چین کتابت شده و کاغذ آن از برگ شاه توت است .
- ۱۵- مجموعه مرقات : مرکب از اشعار فارسی به خط و کتابت و نام و امضای خطاطان مشهور قدیم و دارای پیش از ۱۵۰ مینیاتور بسیار ارجمند منظوم و منثور . موضوع هر مینیاتور در برابر آن به نظم و نثر و خط خوش کتابت و خوشنویسی شده است . شاید در تمام جهان نظیر این مجموعه مرقات وجود نداشته باشد .

۵۹- کتابخانه دکتر میر نور محمد

[معین مارکت ، میر منزل ، حیدر آباد سندھ]

در این کتابخانه نسخ خطی فارسی کهن موجود است ، از جمله : شاهنامه فردوسی که گفته شد به خط بهزاد است. حمله حیدری با تصویر زیبا و الواح دلاویز و خط خوش و آنگونه که شنیدم بیش از ۳۰۰ نسخه خطی دارد. چند بار به در خانه دکتر میر نور محمد مراجعه کردم او را نیافتم و خانواده او از نشان دادن کتابها خود داری کردند. وی استاد دانشگاه سندھ است.

۶۰- کتابخانه میر علی احمد تالپور

[لطیف آباد ، حیدر آباد سندھ]

در این کتابخانه هم آن گونه که استاد غلام مصطفی قاسمی خبر داد در حدود بیش از ۲۰۰ نسخه خطی موجود است اما به واسطه مسافرت آقای میر علی احمد تالپور به لندن از دیدار این کتابخانه نیز محروم شدم .

۶۱- کتابخانه دانشگاه سندھ

[حیدر آباد سندھ]

کتابدار آقای دکتر محمد علی قاضی ، معان کتابدار آقای معین الدین خان ، نایب معاون آقای حافظ محمد الحارثی . تعداد کتاب ۱۰۵۰۰ مجلد. نسخ خطی در حدود ۶۰۰ نسخه. و لیکن تعداد کتب فارسی چاپی را مشخص نکردند و تقریباً ۵۰۰ کتاب فارسی داشت. به همراهی آقای مولانا غلام مصطفی قاسمی از این کتابخانه دیدن کردم. آقای دکتر محمد علی قاضی و آقای معین الدین و آقای حافظ محمد الحارثی همه گونه کمکی به من کردند. از بخش های مختلف کتابخانه دیدن نمودم تا به بخش کتب شرق شناسی رسیدم. در این بخش به قفسه های نسخ خطی دست یافتم ، و از آنها نام این چند نسخه را یادداشت کردم :

۱- روائح الانفاس : (فارسی) تألیف شیخ برهان الدین برهانپوری.

۲- طوطی نامه.

۳- چهار عنصر.

۴- تذکره مخدوم کهره: تألیف مخدوم الله بخش العباسی الکهوری.

۵- تاریخ طبری: (عربی)، کتابت ۱۲۶۵ هـ ق.

۶- شرح لمعات: تألیف جامی، ۸۸۶ هـ ق.

۷- اسرار الاولیاء: از شیخ فرید الدین گنج شکر.

۸- اعجاز خسرویه: از امیر خسرو دهلوی.

۹- شرح تحفه العراقین.

۱۰- تفسیر قرآن مجید: (۳ ج) فارسی.

۱۱- مجالس المؤمنین: تألیف قاضی نورالله شوشتری که صریح و واضح در آخر این

نسخه کتابت شده است به دست مؤلف نوشته شده است. و تاریخ ۹۹۸ هـ ق

و ۱۰۷۱ هـ ق و ۱۰۱۰ هـ ق دارد. سهر «محمد راشد» دارد. دارای چند

لوح و جدولهای زیبا و زرافشان و خط خوش نستعلیق است. اما کرم به

سرتا سر آن مخصوصاً به عطف آن که شیرازه داشت راه یافته بود و من آنرا

تا اندازه بی از گرد و کرم پاک کردم.

۱۲- شرح گشن راز: کتابت ۱۰۶۹ هـ ق.

۱۳- ملفوظات حضرت شاه عیسی یا «عین المعانی».

۶۲- کتابخانه سند شناسی

[دانشگاه سند، حیدر آباد سند]

این کتابخانه در محوطه قدیم دانشگاه سند قرار دارد و کتابدار آن آقای دکتر غلام علی آلانا (دکتر در سند شناسی) است. این کتابخانه فقط کتابها و نسخه های در خود گرد می آورد که مربوط به سر زمین سند باشد و علما و دانشمندان سندی آنها را تألیف کرده و مخصوصاً اگر به زبان سندی نوشته شده باشند بهتر است. یک فهرست اجمالی نسخه های خطی و چاپی مربوط به سند از طرف کتابخانه سند شناسی و به گرد آوری و نظارت دکتر غلام علی آلانا چاپ شده است. دکتر آلانا خیلی علاقه مند است که فهرست تفصیلی کتابخانه سند شناسی تهیه گردد. وی هم اکنون آنگونه که خودش می گفت:

گروه‌هایی را به قصبه‌ها و روستاها می‌فرستد و آنها فهرست نسخ خطی را تهیه می‌کنند و نیز جمعی از علما و فضلا را گرد آورده مشغول باز نویسی کردن و فهرست نمودن یادداشت‌ها و برگه‌هایی است که از روستاها و قصبه‌ها و شهرهای استان سند فرستاده می‌شود. بعضی از کتابهای کتابخانه سند شناسی را دیدار کردم که بیشتر آنها چاپی و دستنویس بود و نسخه خطی قدیم به چشم نخورد.

۶۳- کتابخانه خانۀ فرهنگ ایران

[لطیف آباد- شماره ۷، تقاطع راه آهن، حیدر آباد سند]

باوجود اینکه بیش از دو سال از عمر تأسیس خانۀ فرهنگ ایران در حیدر آباد سند نمی‌گذرد کتابهایی چاپی ارزنده و تحقیقی در آن گرد آورده شده است. اکثر این کتابها چاپ ایران هستند. کتاب‌های سندی و اردو و حتی چند نسخه خطی را نیز در این کتابخانه زیارت کردم از جمله:

سفینه الشعراء (فارسی) مجموعه اشعار برگزیده به خط خوش که تاریخ ۱۲۷۸ را داشت و شعری از یک شاعر تبریزی که در آن تاریخ کتابت شده بود دیدم، جمعاً در حدود ۲۵۰۰ کتاب در خانۀ فرهنگ ایران موجود است.

۶۴- کتابخانه استاد حضور احمد سلیم

[لطیف آباد، شماره ۴، حیدر آباد سند]

آقای حضور احمد سلیم استاد فارسی دانشگاه سند و مدرس خانۀ فرهنگ ایران و شاعری چیره دست است. وی به ایران سفر کرده و یک سال در دانشگاه تهران به مطالعه در زبان فارسی پرداخته است و نخست در شهر ملتان معلم بوده و سپس به حیدر آباد سند آمده و رحل اقامت افکنده است. مورد توجه شادروان استاد سعید نفیسی بوده است و بدان جهت به تشویق آن شادروان، کتابهای فارسی ارزنده در موضوعات ادب و تاریخ و شعر فارسی گرد آورده است و در حدود ۱۰۰۰ کتاب چاپی و چند نسخه خطی دارد. خودش تاکنون چند دفتر شعر سروده است و چندین داستان فارسی را به اردو ترجمه کرده است. اخیراً کتابی نوشته به نام «آموزگار فارسی» که بسیار مورد توجه واقع شده است و برای آنان که بخواهند فارسی و اردو فرا گیرند مفید و مختصر است و آموزنده. رباعیات بابا طاهر

همدانی را به اردو ترجمه و چاپ کرده است. اینک نام چند نسخه خطی از کتابخانه او:

۱- ضیاء القلوب فی اخلاق المطلوب: تألیف محمد ضیاءالدین الحسینی الهازندرانى ظاهراً

در عهد شاه ابوالمظفر شاه عباس الحسینی الموسوی (شاه عباس بزرگ)،

کاتب عبدالکریم در سنه ۵ عالمگیر. تاریخ تألیف «ضیاء قلوب اهل دل =

۱۰۲۰».

۲- دیوان ناصر: (ناقص).

۳- صاوة مسعودی: در فقه (ناقص).

۴- مائتة عامل: (فارسی)، کتابت ۱۰۹۷ هـ ق. کاتب عبدالغنی بن شیخ عبدالکریم.

۵- صرف و نحو به فارسی (۲ نسخه).

۶۵- کتابخانه سید تلمیذ حسنین رضوی

[لطیف آباد-شماره ۹، حیدر آباد سند]

آقای سید تلمیذ حسنین رضوی کارمند خانه فرهنگ ایران و معلم مدارس متوسطه حیدرآباد سند است و به زبان انگلیسی و عربی و فارسی و اردو و سندی مسلط است. در خانه اش کتابهایی در خورو شایسته گرد آورده است و اکثر آنها به زبان فارسی و عربی است و در حدود یک هزار و دویست کتاب دارد. خوشنویس قابل است. وی گفت نسخه خطی هم دارد و لیکن دیدار از آنها به وقت دیگر موکول شد.

۶۶- کتابخانه دانشکده نوین علیگر

[(نیو علیگر کالج)، تندو آدم، حیدر آباد سند]

در کتابخانه نیو علیگر کالج در حدود ده هزار کتاب چاپی به زبانهای سندی و انگلیسی و اردو داشت و چند کتاب فارسی نیز موجود بود اما از نسخه خطی خبری نیانم.

* * *

البته در سر زمین سند صد ها کتابخانه موجود است که مطالعه و دیدار از آنها مطابق یک برنامه معین باید انجام بگیرد. بیشتر این کتابخانه ها در روستا ها و قصبه ها و شهرک های استان سند است. در اثر مطالعه و پرسش و جست و جوی بزرگان تاریخ و ادب و شعر در سر زمین سند به این نتیجه رسیدم که این استان از لحاظ متون زبان و ادب فارسی و نسخ خطی که انباشته در انبارها و صندوقها و جعبهها است از غنی ترین استانهای

پاکستان است. گذشته از کتاب، تقریباً همه کتیبه‌های مزارات و مقابر و سر درهای آرامگاه‌ها و مساجد به شعر و زبان فارسی است و در دورترین روستاها و یا شهرک‌های سند این گونه کتیبه نگاری بیشتر به چشم می‌خورد. متأسفانه فرصت دست‌نهاد که از اینگونه کتیبه‌ها یادداشت بردارم و نیز وسایل عکس‌برداری و رفت و آمد در اختیارم نبود. آقای سید پیر حسام‌الدین راشدی تعدادی از این کتیبه‌ها را عکس‌برداری کرده و جای جای در کتابهای خود بعضی از آنها را به چاپ رسانیده است، مانند: مکی نامه چاپ انجمن ادبی سند، تحفه الکرام چاپ انجمن ادبی سند، مقالات الشعراء و تاریخ شعرای کشمیر و تکمله مقالات الشعراء و دیگر کتب و رسایل. آقای پیر حسام‌الدین راشدی در نظر دارد همه کتیبه‌های فارسی مقابر و مزارات و آرامگاه‌ها و مساجد و قلعه‌ها و قبور را در کتابی جداگانه به چاپ برساند. این حقیر چند کتیبه و چند عکس کتیبه را خواند و اشعاری چند از آنها یادداشت کرد از جمله:

اشعار ذیل را از «باب النوح» و «در بار مخدوم نوح» و «مسجد هاله» یادداشت کردم:
 دربار حضرت غوث الحق مخدوم نوح:

حمد خداوند را زینت تعمیر یافت روضه جنت نما قبه سرا سرفتوح
 خاک درش بالیقین کار مسیحا کند مرده دلان را از او هر نفس تازه روح

بانی این بارگاه پیر محمد زمان شافع امت و را باد شفیع وضوح
 نخل مرادات او دار مشر مدام تا بقیامش قیام بخش کنی یا بدوح
 عقل پیاپی قسم گفت به سالش زپی مامن امن و امان قبه مخدوم نوح
 سال وفات «مخدوم نوح» را ۹۹۸ هـ ق و سال کتیبه را ۱۲۰۵ هـ ق آورده بودند.
 یک قصیده طولانی روی کاشی‌های نیلگون به خط نستعلیق به مطلع:

ای خدا از فضل تو حاجت روا با تو یاد هیچکس نبود روا

و مقطع:

حج زیارت کردن خانه بود حج رب البیت مردانه بود

در جایی دیگر بر روی کاشی:

«میر اعظم امیر کرمعلی،

سال تعمیر مسجد درگاه چشم امید روشنش بادا

بیمان علی ولی الله هاتقم گفت سال تعمیرش

مسجد الله مثال بیت الله = ۱۲۱۳ هـ ق

و نیز چندین کتیبه در نقاط مختلف این مسجد به امضای «فتح علی خان سلطان زمان» دیدم.

بعضی را اندیشه بر این است که کتیبه نگاری مقابر و آرامگاه ها و مزارات به زبان فارسی از یک صد سال گذشته در سر زمین پاک نقصان یافته است اما من با یادداشت هایی که از کتیبه های موجود برداشته ام این اندیشه درست نمی آید، مانند این اشعار بر کتیبه سنگ مرمر مسجد پیر جهندو :

مسجد نو شد در عهد رشد الله شاه آنکه هست از بحر معنی او در اسرار جو
درس بودم بهر تاریخش زمانی سر بچیب دل گواهی داد آخر بعد فکر و جست و جو
چونکه مسجد از برای ذکر حق تعمیر گشت سال تعمیرش بگویم ذکر حق بسیار گو
(۱۳۲۷ هـ ق)

در شهر حیدرآباد سند، آثار تاریخی اسلامی فراوان است از جمله : مشاهد متبرکه مانند : قدمگاه حضرت مولا علی ابن ابی طالب، روضه حضرت سید عبدالوهاب شاه جیلانی، مکی شاه بابا در قلعه خاکی، عبدالغنی بابا معروف به بابا غنی شاه، تولری شریف معروف به حضرت خواجه سید عبدالقادر شاه. مقابر امیران کلهورا، مانند : میان محمد سرفراز کلهورا (شهید)، میان محمد بن میان محمد سرفراز کلهورا، میان محمد خان برادر میان محمد سرفراز کلهورا، آرامگاه های باعظمت امیران تالپور (۱۸۱۲-۱۸۴۳ م) در محله هیرآباد که مجموعاً در حدود ۷۰ مقبره در یک جا هستند و اشعار فارسی در کتیبه های آنها است :

فناى من پنهان در رضای تو بقای من پنهان در صفای تو

چه عالیشان دربار امام دین ربانی ملایک صف به صف استاده اینجا بهر دو بانی
یکی از بزرگ ترین آثار تاریخی سند در حیدرآباد «قلعه تالپوران» است که در وسط شهر قرار دارد و در آن موزهی تعبیه کرده اند که اسلحه های گرم و سرد در آن گرد آورده شده است. بر درها منبت کاری و بر دیوارها بعضی تصاویر امیران تالپور دیده می شد. بالای در ورودی قلعه یک کتیبه سنگی بود به فارسی که به علت گرد و غبار و خاک روی آن نتوانستم آنرا بخوانم.

در شهر حیدرآباد چند کتابفروش را دیدار کردم. از جمله : آقای پیر محمد صاحب

مدیر آزاد بک دپو، صدر، حیدرآباد. آقای ساین محمد مالک کتابفروشی اسلامی، شاهی بازار. در بعضی از این کتابفروشی ها کتابهای چاپی قدیم نولکشور و مطبع مصطفایی دیده شد اما نسخه‌های خطی به نظر نیامد.

* * *

در نزدیکی شهر باستانی تهته بناها و مساجد و آثار تاریخی اسلامی فراوان است و گورستان مکی به نام شهر خموشان ۲۴ میل طول دارد و بزرگان و شاعران و مورخان در این گورستان مدفونند و مقابر آنها و کتیبه‌ها شان از آثار شگفت آور کاشی کاری و سنگ تراشی و خوشنویسی و نقاشی و کتیبه نگاری اسلامی قرن نهم و دهم و یازدهم هجری قمری است و شایسته تحقیق و جست و جو.

راولپندی:

۶۷- کتابخانه مستالیه

[جامع مسجد رود، راولپندی]

مالک این کتابخانه آقای صاحب زاده دکتر حکیم محمد اصغر مستالوی ابن حضرت مولانا عبدالعلی مستالوی است (مستالو روستایی است در اسلام آباد). وی فعلاً کتابخانه خود را به صورت یک مطب در آورده است. آقای حکیم محمد اصغر مستالوی در حدود پنجاه سال دارد و عالم علوم اسلامی و دانای طب قدیم است و به زبان فارسی و عربی و پنجابی و اردو و انگلیسی گفت و گو می کند. کتابخانه اش در حدود ۵۰۰ کتاب چاپی و بیش از ۱۵۰ نسخه خطی به زبان های عربی و فارسی و پنجابی و اردو دارد. اینک اساسی چند نسخه خطی به طور خلاصه:

۱- کشف الرموز: (عربی)، تاریخ کتابت ۱۱۷۷ ه ق.

۲- استفتاء نامه: (فتاوه مستالیه) تألیف محمد عبدالعلی المستالی الحنفی النقشبندی

المجددی القریشی العثماني به خط مؤلف که در سال ۱۹۴۳ میلادی فوت

کرده است. وی اهل علم و ادب بوده است و شاعر بوده و قطعات ماده

تاریخ می ساخته:

«با عجب ترتیب و حسن اهتمام و انتظام
شانزده بد ماه صفر اکنون بگو با سال آن
کین حسامی عجب آمد پهر دالان از نیام
الراقم محمد عبدالعلی»

۳- زاد الامین لاهل الیقین: (فارسی و عربی) یا گلشن در مسائل طریقه نقشبندیه،

- تألیف محمد امین مستالی (متوفی ۱۹۱۸ میلادی) راولپنڈی ، سال تألیف ۱۲۹۸ ھ ق.
- ۴- خزائن الروایات : (عربی) تصنیف جگن ہندی (متوفی ۹۲۰ ھ ق)، جگن درگجرات دکن است.
- ۵- لیلی و مجنون نظامی : خوش خط و سر لوح و تصاویر و مذهب تقریباً قرن ۱۱ ھ ق.
- ۶- شاطبی : در علم قرائت ، کاتب غلام نبی ، ۱۲۹۸ ھ ق ، همراه با دو رسالہٴ صرف و نحو در عربی.
- ۷- فرایض محمد عبدالعلی : ۱۳۳۳ ھ ق . سال تألیف و کتابت . این سہ بیت در صفحہٴ آغاز :
- «فرایض ندانی شوی در قلق اججس نوق تقق رسنق
چو واجب ندانی شوی در خطر مفیت لقت تسقت جسر
چو ست بدانی شوی مقتدا روٹ تبت تست ددا»
- ۸- کتاب القبل و المعانقہ و المصافحہ : تألیف ابن الاعرابی، کاتب محمد ۱۳۴۷ ھ ق = ۱۹۲۸ میلادی.
- ۹- یوسف و زلیخای جاسی : خوش خط ، تقریباً قرن ۱۱ ھ ق.
- ۱۰- منطق : (قل احمد).
- ۱۱- مثنوی مولوی : با حواشی و مقدمہ ، کتابت ۱۲۲۷ ھ ق.
- ۱۲- مجمع بحار الانوار فی غرایب التنزیل و لطایف (بدایع) الاخبار (۲ جلد) : سال تألیف ۹۷۶ ، (در موضوع علم لغت و حدیث).
- ۱۳- مجموعہٴ رسایل : (اصطربلاب و نجوم و حصن حصین من کلام سید المرسلین و حکمت یونانی). این مجموعہ در سال ۱۱۴۵ ھ ق در ملکیت کرار علی خان بوده است.
- ۱۴- سنن ترمذی : کتابت ۱۱۱۱ ھ ق. کاتب ابی بکر مصطفی افندی الدیار البکری.
- ۱۵- مختصر جامع الصغیر : کتابت ۱۱۲۳ ھ ق. کاتب عبداللہ بن احمد الازمیری.
- ۱۶- الاربعین فی اصول الدین : تألیف غزالی ، کتابت ۱۳۲۴ ھ ق.
- ۱۷- مجمع حل لغات : کتابت ۱۲۲۸ ھ ق.

- ۱۸- مزرع الحسنات فی شرح دلائل الخیرات : تألیف محمد فاضل مدنی ، کاتب
اسد اللہ شاہ .
- ۱۹- دیوان واقف لاهوری : تقریباً قرن ۱۲ هـ ق.
- ۲۰- مجموعہٴ مثنویات جامی : (ہفت اورنگ). تقریباً قرن ۱۱ هـ ق.
- ۲۱- منشآت لطیفہ.
- ۲۲- منطق الطیر : عطار.
- ۲۳- ملفوظات : شیخ فرید الدین شکرگنج بہ ضمیمہٴ تفسیر سورہٴ حشر .
- ۲۴- شرح قصیدہٴ ابن مدین : شارح شہاب الدین احمد بن ابراہیم ابن غلان المکی
الشافعی.
- ۲۵- مختصر البغاری : با زیر نویس فارسی.
- ۲۶- مفرح القلوب : تألیف حکیم محمد اکبر ارزانی.
- ۲۷- وقایہٴ الروایہ : در فقہ حنفی.
- ۲۸- قانونچہ : بہ خط مولانا عبدالعلی مستالوی.
- ۲۹- حاشیہٴ شرح الوقایہ : یا غاشیہٴ الحواشی (عربی) ، کاتب غلام محمد ، کتابت
۱۲۵۶ هـ ق.

۶۸- کتابخانہٴ قومی (قومی کتب خانہ)

[اقبال روڈ ، نیا بازار ، راولپنڈی]

مالک این کتابخانہ کہ کتابفروشی نیز هست آقای حکیم عبدالغنی است. در این کتابخانہ کتاب های چاپی موجود است ، گفته شد نسخہ های خطی نیز دارد.

۶۹- کتابخانہٴ دکتر پیر محمد حسن

[کیو-۲۵۳ ، سید پوری روڈ ، راولپنڈی]

آقای دکتر پیر محمد حسن استاد علوم ادبی و متخصص در زبان و ادب و تاریخ عرب و مترجم و مؤلف کتاب ها و رسایل بسیار است. در شہر امرتسر بہ سال ۱۹۰۴ میلادی متولد شدہ است. از دانشگاه پنجاب دکتری زبان و ادبیات عرب دریافت کردہ است بہ

شغل معلمی و استادی و ریاست دانشکده رسیده و اکنون باز نشسته است. اینک بعضی از کتابهایی که از عربی به اردو ترجمه کرده است :

- ۱- ترجمه 'بلوغ الارب در ع جلد (از عربی به اردو).
- ۲- حیات جاودان (اردو).
- ۳- ترجمه 'رساله' قشیریہ' عبدالکریم نیشابوری.
- ۴- ترجمه 'ابریز از علامہ مبارک سلجاسی.
- ۵- ترجمه 'التعرف لمذهب التصوف از کلاباذی به اردو.
- ۶- العباب تألیف حسن الصغانی (متوفی ۶۵۰ هـ ق) در لغت عرب. این کتاب را تصحیح و تحشیہ و تعلیق کرده و کهن ترین نسخه خطی را در اختیار داشته است. اما هنوز چاپ نشده است. تاریخ تألیف این کتاب در حدود سال ۶۵۰ هـ ق.
- ۷- مقالات عربی و اردو (در مجله 'فکر و نظر و دراسات العربیہ) و دیگر ماهنامه های علمی.

در کتابخانه آقای دکتر پیر محمد حسن ملک کتابهایی چاپی دیدم در حدود ۲۰۰ مجلد ولی نسخه های خطی او متأسفانه در شهر امرتسر باقی مانده است. وی به زبان فارسی و عربی و اردو شعر می سراید. در هجو «غلام نبی» به فارسی سروده بدین مطلع :

کور چشم و کور باطن کور دل که ز فار است خلقت شان فی ز گل

مکهد :

۷۰- کتابخانه مولانا محمد علی مکهدی

[مکهد ، دهستان پندی گیب ، بخش کیمبلپور]

این کتابخانه در شهرک مکهد واقع شده که تا شهر راولپندی در حدود ۲۰۰ میل (۲۷۰ کیلومتر) فاصله دارد و در کنار رود منند قرار گرفته است. بیش از ده هزار مجلد کتاب چاپی و ۱۰۰۰ نسخه خطی فارسی و عربی و اردو دارد. مکهد در مدت دوست سال مرکز علوم اسلامی بوده و دارای مدارس دینی متعدد و مساجد و مقابر و مشاهد متبرکه است. هم اکنون چند مدرسه دینی دارد که طالبان علوم اسلامی از گوشه و کنار پاکستان برای تحصیل علوم دینی اسلامی بدان جا می روند. مدرسه مولانا محمد علی از همه مدارس

مکهد معروفتر است و در حدود ۲۰۰۰ طالب علم دارد ولنگر (آشپز خانه) و حجرات متعدد برای زندگی دارد. کتابخانه مولانا محمد علی در همین مدرسه است. مزارات و مقابر و آثار تاریخی بسیار دیدنی دارد و بر مزار اکثر مشایخ گنبد و بارگاه و گلدسته بنا شده است. سبک بناها به سبک قرن ۹ و ۱۰ هجری یعنی دوره مغول است. فعلاً سجاده نشین مدرسه و دربار و کتابخانه مولانا محمد علی ، مولانا فضل الدین فرزند مولانا احمد دین است. مولانا فضل الدین مالک کتابخانه است و از هر جهت در حفظ و حراست آن می کوشد. کتابخانه در یک بنای نسبتاً خوبی قرار دارد اما متأسفانه از گزند باران و کرم و غبار و خاک محفوظ نمانده است. این کتابخانه فهرست کامل ، که همه گونه اطلاعات درباره نسخ خطی و چاپی را در برداشته باشد ، ندارد. در سال ۱۳۵۰ آقای نذر صابری کتابدار دانشکده دولتی کیمبل پور (گورنمنت کالج) به شهرک مکهد رفته و اسامی نسخ خطی را در یک دفتری بر حسب موضوع نوشته است و جمعاً در ۲۵ موضوع آنها را دسته بندی کرده است :

- ۱- تفسیر ، ۲- حدیث ، ۳- اسماء الرجال ، ۴- اصول فقه ، ۵- ادب عربی ،
- ۶- تصوف ، ۷- فقه ، ۸- فتاوی و فقه ، ۹- صرف ، ۱۰- نحو ، ۱۱- معانی ، ۱۲-
- ادب فارسی ، ۱۳- انشای فارسی ، ۱۴- طب ، ۱۵- لغت عرب ، ۱۶- لغت فارسی ،
- ۱۷- ریاضی ، ۱۸- مناظره ، ۱۹- عقاید ، ۲۰- تاریخ ، ۲۱- تجوید ، ۲۲- میراث ،
- ۲۳- قصه ، ۲۴- منطق ، ۲۵- فلسفه.

همه این موضوعات در یک تابلوی زیبا خوشنویسی شده و بر دیوار کتابخانه نصب شده است. اینک اسامی چند نسخه خطی :

- ۱- تفسیر کشاف : نصف اول ، کتابت ۵۶۶ هـ ق ، ۳۳۷ ورق ، کاغذ ضخیم نخودی رنگ سمرقندی ، کاتب «علی بن محمد ابن عبدالله النساخ الشیبانی» : «تم النصف الاول من الكتاب بحمد الله تعالى و حسن توفيقه و صلى الله على سيدنا محمد و آله اجمعين فرغ من تنميته العبد المذنب الفقير الضعيف المقر بذنبه و خطايا المحتاج الى رحمة ربه و مولاه علي بن محمد ابن عبدالله النساخ الشيباني غفر الله له و لوالديه و لجميع المؤمنين و المؤمنات و المسلمين و المسلمات في ثلاث ليال خلون من شهر صفر سنة تسع و ستين و ستائنه هجرية اللهم اغفر و ارحم من دعا لكاتبه بالمغفرة و الرضا» در کنار صفحات و آغاز و انجام این نسخه اشعار فارسی و یاد داشتهایی در موضوع علوم قرآنی آمده است از جمله این رباعی :

- «سر رشته» دولت ای برادر کمدار و این عمر گرامی به خسارت مگذار
دایم همه جا با همه کس در همه حال می‌دار همیشه جسم و دل جانب یار».
- ۲- تفسیر موضع المعانی : (فارسی) ، تقریباً قرن ۱۱ هـ ق.
- ۳- تفسیر توضیح : (فارسی) ، کتابت ۱۰۷۰ هـ ق.
- ۴- کتاب اللامع الصبیح لشرح الجامع الصحیح : (عربی) ، تقریباً قرن ۱۰ هـ ق.
تاریخ تملک ۱۱۴۷ هـ ق.
- ۵- کتاب الفرج بعد الشدة : تألیف عبدالله قریشی.
- ۶- نزهة النظر فی توضیح نخبه الفکر : حافظ ابن حجر عسقلانی و مولانا محمد
عبدالرحمن.
- ۷- صراط المستقیم : معروف به «سفر سعادت» ، امام مجد الدین فیروز آبادی.
- ۸- عبدالغفور : (فارسی) ، کتابت و شرح فارسی به دستور مولانا محمد زین الدین
و مولانا محمد غلام محیی الدین ، ۱۳۱۷ هـ ق. کاتب غلام حسن نامی.
- ۹- منتخب الاحادیث : قدمت کاغذ و خط در حدود قرن ۵ و ۶ هـ ق.
- ۱۰- خلاصه السیر فی احوال سید البشر : سنه ۱۱۱۰ (العاشر ربیع الاول).
- ۱۱- شرح تحفه الاحرار : (فارسی) ، در روستای مستاله به سال ۱۲۹۹ هـ ق ، شارح
شیخ احمد ابن شیخ فتح محمد ابن شیخ یوسف ساکن دیره غازیخان.
کاتب اصغر .
- ۱۲- آئینه تواریخ یا تحفه شایق : تألیف حافظ الہی بخش شایق ، ۱۲۹۵ هـ ق .
(این کتاب در سال ۱۳۱۲ هـ ق در کانپور چاپ شده).
- ۱۳- فتوحات مکیہ : از باب یکم تا باب ۱۲۶ ، کتابت در دارالخلافتہ شاہ جهان آباد
تقریباً قرن ۱۱ هـ ق (و لیکن مولانا فضل الدین مالک کتابخانہ معتقد بود
در قرن ہشتم ہجری کتابت شدہ است).
- ۱۴- کیمیای سعادت : قدمت خط و کتابت و کاغذ تقریباً قرن ۶ و ۷ هـ ق.
- ۱۵- اسکندر نامہ : کتابت در بلده شاہ جهان آباد ، ۱۰۸۵ هـ ق ، در مسجد اکبر
آباد ، کاتب : حیات اللہ ولد محمد مراد کوکھر.
- ۱۶- مرقعہ للقلوب و تحفہ الکاملین : (این اسم تاریخ تألیف است) تألیف خواجہ محمد

- معین الدین بن خواجه خاوند محمود بن خواجه میر سید شریف ، تقریباً
قرن ۵۱۲ ق.
- ۱۷- فرهنگ جهانگیری : کتابت ۱۰۹۱ هـ ق.
- ۱۸- شرح تحفه الاحرار : از روی شرح شیخ احمد به دستور صاحبزاده صاحب مولوی
غلام محیی الدین ، کاتب محمد رمضان بن علی محمد.
- ۱۹- قرآن : (۱۷ نسخه) ، با ترجمه فارسی مذهب و منقش و تریخ و سر لوح از
قرن ۹ تا ۵۱۳ ق.
- ۲۰- کتاب تصوف : (عربی) ، تقریباً قرن ۵ و ۶ هـ ق.
- ۲۱- داستان حمزه.
- ۲۲- کتاب سیبویه : کتابت ۱۰۷۸ هـ ق ، کاتب محمد شریف الدین الحسینی الخفی.
- ۲۳- مکتوبات شیخ احمد ابن محیی المنیری : (نسخه کامل فارسی) تقریباً قرن ۵۱۱ ق.
- ۲۴- منطق الطیر عطار : تقریباً کتابت قرن ۵۱۱ ق.
- ۲۵- منازل السائرين : و کلام خواجه عبدالله انصاری (فارسی) با مهرها و امضا های
گوناگون ، تقریباً قرن ۵۷ ق.
- ۲۶- مجموعه رسائل : (عربی و فارسی) ، ۱- شرح فقه اکبر ، ۲- منهج الرسائل ،
۳- رساله زین الدین الخوافی (ابوبکر بن محمد بن محمد بن علی المدعوبزین
الخوافی) سالهای کتابت ۵۸۲۸ ق و ۵۸۳۶ ق ، شارح محمد دین کاوس
البلخی ، کاتب : صدر الدین ، تاریخ تملک در ۱۰۲۰ هـ ق به دارالسلطنه
آگره با امضاها و مهرهای گوناگون.
- ۲۷- دیوان خاقانی : قرن ۵۱۱ ق.
- ۲۸- رساله قشیری : قرن ۵۱۱ ق.
- ۲۹- درة التاج فی المعراج : (مثنوی فارسی) ، قرن ۵۱۱ ق.
- ۳۰- بحر فراست الالفاظ فی شرح دیوان حافظ : (فارسی).
- ۳۱- شرح گلستان : (عربی) برای پاس خاطر میان صاحب میان زین الدین ، کاتب و
شارح فضل احمد قریشی ساکن موضع جبی شاه دلاوروالی ، کتابت
۵۱۲۸۶ ق.

- ۳۲- تاریخ اکبری : کاتب عبدالرحیم ساکن نمکسار ، ۱۱ شعبان ۱۱۵۱ هـ ق.
- ۳۳- اخلاق ناصری : تقریباً قرن ۱۱ هـ ق.
- ۳۴- اسرار الغریبه : در علوم مختلف (رمل و جفر و اصطربلاب و تعویذ و طلسم).
- ۳۵- علم فروض و انواع بارک الله : (مثنوی پنجابی) از مولوی عبدالله لاهوری ، کاتب : رکن الدین ۱۱ جمادی الاول ۱۲۶۹ هـ ق.
- ۳۶- شرح مثنوی محمد ایوب : کاتب : غلام محمود در قصبه لوآنده به سال ۱۲۴۷ هـ ق. (نام کاتب و تاریخ کتابت دیگری هم در این نسخه هست : خان محمد ، ۱۱۴۶ هـ ق).
- ۳۷- کتاب مصطلحات سیالکوٹی : (فارسی) (در چهار نسخه) ، این نسخه بسیار ارزنده و مهم است ، در سال ۱۲۳۲ کتابت شده است. متن آن شامل ضرب المثل ها و اصطلاحات و کنایات معروف و غیر معروف ادبی و عرفانی فارسی است. از این نسخه چهار نسخه با کتابت های مختلف در این کتابخانه مولانا محمد علی (مکهد) موجود است و چاپ شده آنرا تا کنون ندیده ام.
- ۳۸- مثنوی مولوی : (از دفتر یکم تا چهارم) ، کتابت ۸۳۵ هـ ق ، کاتب ابراهیم درویش الجنبانی (فی تاریخ شهر محرم الحرام سنه ۸۳۵ هجرت النبوی فی قرینه غوبدین پس از روز) .
- ۳۹- منتخب نفعات الانس : از جلال پریشان تحت عنوان «خلاصه النفعات» تقریباً قرن ۱۰ هـ ق.
- ۴۰- مجموعه : (۱- منهاج العابدین از غزالی ، ۲- لوائح ، کتابت ۱۰۸۰ هـ ق در ماه صفر).
- ۴۱- مثنوی مولوی : (دفتر سوم و چهارم و پنجم و ششم) ، کاتب حامد بن محمد بن المولوی ، تاریخ کتابت ۷۴ هـ ق (تقریباً ۷۴ سال پس از درگذشت مولوی) : در آخر جلد پنجم چنین آمده است. «تمام شد مجلد پنجم از مثنوی معنوی بحسن توفیق الله روز دو شنبه آخر شعبان المعظم در شهر قونیه جاها الله تعالی عن الآفات بر دست بنده ضعیف ابو حامد بن محمد بن المنتیب المولوی احسن الله خاتمه».
- ۴۲- نفعات الانس جامی : کتابت ۹۰۲ هـ ق. کاتب قطب الدین احمد الحافظ الهروی.

در این کتابخانه کتابهای چاپی نادر الوجود نیز موجود است که بعضی از آنها به ارزش نسخ خطی نایاب می رسد. در کنار کتابخانه «دارالمطالعه» و دفتر «ناظم کتابخانه» قرار دارد. آرامگاه های مختلف در اطراف کتابخانه و مسجد از بنیان مدرسه و کتابخانه بنا شده است از جمله :

۱- آرامگاه مولانا محمد علی که کتابخانه و مدرسه به نام او است.

۲- آرامگاه مولانا غلام محیی الدین.

۳- آرامگاه مولانا زین الدین معروف به «میان صاحب».

۴- آرامگاه مولانا احمد الدین.

بر سر در و دیوار درون و برون آرامگاه آیات قرآن و احادیث نبوی و اشعار ساده تاریخ فارسی و عربی روی تریج و کاشی و سنگ مرمر کتیبه شده است از جمله :

۱- بر مزار مولانا غلام محیی الدین (متوفی ۱۳۳۸ هـ ق):

خواجه ما به عز و جاه و جلال شد ز دنیا به اوج علیین

ترویه صبح ساعت نیکو سال جامع غلام محیی الدین

فاضل دهر و اصل کامل (۱۳۳۸) نامور بود شیخ مهدیین

شد به گزار خلد واحد وصل بلبل گل غلام محیی الدین (۱۳۳۸ هـ ق)

چشمه فیض او مدام آباد والی وصل باغ زین الدین (۱۳۳۸ هـ ق)

۲- بر مزار مولانا محمد علی (متوفی ۱۲۵۳ هـ ق):

ز نور سلیمان محمد علی شده سهر تابان محمد علی

که ذرات عالم از این آفتاب به اکناف عالم شده نور یاب

رئیس المشایخ محمد علی کزو گشته زنگارها منجلی

چود عوت به فردومش از حق رسید از این رامگاه زیر عرش آرمید (۱۲۵۳ هـ ق)

ز نام رئیس المشایخ بگو که مأوای غربا است تاریخ او (۱۲۵۳ هـ ق)

۳- بر مزار شیخ زین الدین (متوفی ۱۲۹۵ هـ ق):

خواجه ما حضور زین الدین شده کامل ز فیض این شه دین

تاج پوشی ز شه سلیمان شد نایب این ولی دوران شد

در کلمات عشق فایق شد فیض بخش همه خلائق شد

جان پاکش چو ارجعی بشنید کرد پرواز سوی عرش مجید
گفت هاتف وصال زین الدین صاحب الکمال شیخ زین الدین (۱۲۹۵ هـ ق)
در همه آثار تاریخی شهرک مکہ نفوذ هنر و فن معماری ملتان و سند و ایران مشہود
است و آنگونه کہ معلوم شد، کاشی‌های مقابر را از ملتان آورده‌اند و حتی یکی از نقاشان مقبره
مولانا محمد علی و مولانا زین الدین و مولانا غلام محی الدین «سکنہ ملتان» بوده است :
«نقاشی روضہ مقدسہ حضرت مولانا مرحوم صاحب بہ تاریخ ۱۳۱۷ در ماه صفر ختم شد بہ
روز دو شنبہ خرج کنندہ بر نقاشی حکیم غلام رسول سکنہ مکہ ، نقاش میان پیر بخش
سکنہ ملتان».

بر همه مزارات و مقابر و مساجد شهرک مکہ و حتی بالای در ورودی بعضی از
خانہ‌ها جملات و اشعار فارسی کتیبه شده است ، و مردم متدین و درس خواندہ آن فارسی
را می فهمند و بدان حرف می زنند.

راولپندی :

۷۱- کتابخانہ صاحبزادہ منظور الہی نقشبندی

[محلہ عید گاہ ، راولپندی]

آقای منظور الہی را وقتی ملاقات کردم کہ مجلس وجد و سماع ترتیب دادہ بود و
در گوشہی نیز تلاوت قرآن شریف می شد. اما کتابخانہ آقای منظور الہی ظاہراً فقط در حدود
۲۰۰ مجلد کتابہای چاپی دارد ، و لیکن اندک اندک چند نسخہ خطی فارسی و عربی را
اراثہ داد ، از جملہ :

۱- ہدایۃ الانسان الی سبیل العرفان : تالیف حافظ عبدالکریم سر ساسانہ نقشبندیہ
در راولپندی. (این کتاب از طرف اللہ والی کتب خانہ ، کشمیری بازار لاهور چاپ
شده است).

۲- فیض الکریم : (ایضاً).

۳- تحفۃ الجہال و خزائنہ الاحوال : (ملفوظات یا گفتار ہا) از حضرت بہاء الحق
والدین البخاری النقشبندی ، تالیف یعقوب بن عثمان محمود الغزنوی الجرجی ،
بانسانہا و سہرہای گوناگون ، کتابت تقریباً قرن ۱۱ ہ ق.

۴- دلائل الخیرات : با تفسیر فارسی در کنار صفحات و میان سطرہا ، منقش و
مصور و مذهب و خط خوش نستعلیق و نسخ ، تقریباً قرن ۱۱ ہ ق.

۵- دلایل الخیرات : (متن عربی) به پیوست این نسخه کبریت احمر شیخ عبدالقادر جیلانی ، قصیده بانث سعاد ، اسماء الحسنی ، جامع الدعاء و دیگر ادعیه و اوراد کتابت شده است و مالک نسخه قبلا قاضی محمد عادل شاه بوده که یکی از بزرگان شهرک «چوره شریف» است.

در محله عید گه مزارات و مقابر سلسله نقشبندیہ در راولپندی ساخته شده و همه ماده تاریخ ها و مطالب تاریخی بر مقابر به زبان فارسی و عربی و اردو است ، از جمله بر مزار مولانا حافظ حاجی محمد عبدالکریم :

در شب بیست و هشت ماه صفر گشت از چشمهای ما پنهان
هاتفم بهر سال رحلت او گفت «پیر عظیم زیب جنان»

۷۲- کتابخانه آقای محمد عمر

[مدیر اداره علمیه ، خیابان اصغر مال ، پی ۱۵۵۶ ، راولپندی]

آقای محمد عمر استاد زبان فارسی و عربی است و به شاگردان رشته های آزاد در دانشکده ها و دانشگاه پنجاب و اسلام آباد متون فارسی و اردو و عربی تدریس می کند. در کتابخانه اش در حدود ۲۰۰ مجلد کتاب چاپی موجود است و از نسخه خطی نشانی نیافتم. وی گفت در ملاقات دیگر نسخه های خطی را ارائه خواهم داد. تحقیقاتی درباره «کشف المحجوب هجویری» دارد و می گفت چاپ لنینگراد و سمرقند و ایران و نولکشور و لاهور غلط بسیار دارد.

هزاره : بری پور

۷۳- کتابخانه خانقاه نقشبندیہ مجددیه

[نزدیک عیدگاه ، هزاره (استان سرحد) ، بری پور]

به همراهی و راهنمایی آقای مولانا محمد اسرائیل کان اللهه بدین کتابخانه راه یافتیم. مالک کتابخانه آقای مولانا صدر الدین عالم علوم اسلامی و بنا کننده خانقاه نقشبندیہ مجددیه است. این کتابخانه در داخل مدرسه خانقاه و در کنار خانه مولانا صدر الدین قرار دارد. حضرت مولانا صدر الدین مردی متقی و عالم به علوم اسلامی بود و به زبان فارسی روان سخن می گفت. مکتوبات صدریه از او در دو جلد چاپ شده است (به زبان اردو) و در کنار مدرسه مسجدی با شکوه با نقاشی ها و گچ بری های زیبا بنام «مسجد صدریه» ساخته شده است.

طالبان علوم دینی در حجرات و اطاقک های مختلف مکنی گزیدانند. آقای صاحب زاده صاحب ، درس علوم ادبی و قرائت و صرف و نحو را بر عہدہ دارند، آقای مولانا محمد یوسف صدر المدرسین بہ تدریس علوم کلام و حدیث و تفسیر و فلسفہ و منطق مشغول بودند. در حلقات درس شرکت جستم. استادان تدریس و طالب علمان بہ زبان فارسی آشنا بودند و اسکندر نامہ نظامی و گلستان و بوستان سعدی و پند نامہ عطار و یوسف و زلیخای جامی را می خواندند. کتاب «تحفہ العرب فی الادب» تألیف مولانا اعزاز علی مدرس دارالعلوم دیوبند را صاحبزادہ صاحب تدریس می کرد. در حدود یک صد طالب علم در مدرسہ خانقاہ نقشبندیہ درس می خوانند و از جا و لباس و خوراک (لنگر) بھرہ مند می گردند. اما کتابخانہ خانقاہ کہ بہ «کتابخانہ صدریہ» باید نامیدہ شود در حدود ۵۹۰۰ مجلد کتاب چاپی و تقریباً ۱۷۵ نسخہ خطی دارد. اینک اسامی چند نسخہ را در ذیل می آوریم :

- ۱- حالات خواجہ نقشبندیہ : (بہاء الدین) بہ زبان فارسی ، حدود قرن ۵۹ ق.
- ۲- تاریخ الحرمین : با تفسیر سورۃ الفاتحہ کاتب عبدالرسول ولد شیخ عبدالقادر ، کتابت چہارم ربیع الاول ۱۰۹۸ ھ ق.
- ۳- شرح فصوص الحکم : (فارسی) از محب اللہ آبادی ، قرن ۱۰ ھ ق.
- ۴- دقایق الاخبار.
- ۵- تحفہ فرقانیہ یا مکتوبات : (فارسی) تألیف قطب بن یحیی للی ولی فی اللہ. ابن مکتوبات از لحاظ نثر و شعر فارسی و موضوع بسیار ارزندہ است و ہر مکتوب با جملہ «من قطب الدین محی للی» آغاز می شود و ۵۵۲ صفحہ دارد.
- ۶- شرح سلم در منطق یا شرح فیروز (عربی) ، کتابت ۱۲۳۳ ھ ق ، کاتب نور جہاں پیشاوری.
- ۷- جواهر الاصول : (عربی) کاتب عبدالحی ، کتابت ۱۲۳۹ ھ ق.
- ۸- حاشیہ مولانا فاضل : میرزا خان بر شرح اشارات ، کتابت ۱۲۱۴ ھ ق.
- ۹- لہجہ الاسرار و معدن الانوار : بہ فتح خان، کہ در ۲۹ رمضان سال ۱۰۶۹ در کتابخانہ پادشاہ عالمگیر سکندر اقبال بودہ، ہدیہ شدہ است. مہر شیخ احمد سرہندی مجدد الف ثانی را دارد. تقریباً قرن ۸ ھ ق. ظاہراً چاپ شدہ است.
- ۱۰- مقامات یا جامع الاکبر : حضرت شاہ نقشبند (فارسی ، منظوم و منثور) . ۳۶۸ صفحہ دارد.

- ۱۱- شرح هدایه الحکمه در فلسفه : (عربی) از حاجی محمود ، ۹۶۲ هـ ق.
- ۱۲- اعانه الاحبا و شرح برهان الذاکرین : تألیف علی اکبر بن میرزا امیر .
- ۱۳- رساله در علم تصوف : (فارسی).
- ۱۴- رساله در علم حساب : از غلام مصطفی ابن محمد صالح پسروری و به ضمیمه این رساله رسایل دیگر است در هندسه و نجوم .
- ۱۵- منهاج العابدین : از امام محمد غزالی ، کاتب نجم الدین ، کتابت ۱۲۲۲ هـ ق.
- ۱۶- شرح شرح جامی : (در نحو و صرف) به زبان فارسی ، قرن ۱۰ هـ ق.
- ۱۷- مفتاح العلوم سکاکی : (عربی) کتابت تقریباً قرن ۸ هـ ق.
- ۱۸- اخبار بخارا : در موضوع تاریخ و اخبار بخارا اما ارزنده و قابل تحقیق از ابو بکر بن محمد بن محمد بن علی المدعو بزین الدین الخوافی تألیف ۸۳۱ هـ ق. کاتب کرم الله بن علاء الدین فیروز پوری ، تاریخ کتابت ۹۷۰ هـ ق. از این نسخه در کتابخانه مولانا محمد علی در مکهد نیز موجود است .
- ۱۹- قانون الادراک فی تشریح الافلاک .
- ۲۰- دستور الفصد : از محمد بیگ در ده مقاله فارسی به خط نستعلیق خوش ، تألیف در عهد فرخ سیر پادشاه عالمگیر ثانی ، کتابت سنه ۱۱۶۱ هـ ق. (نسخه‌ی ارزنده).
- ۲۱- نصاب غنیة الشبان : (منظوم) به تقلید نصاب الصبیان ابو نصر فراهی کتابت ۱۱۰۶ (سال ۳۹ جلوس اورنگ زیب ، کاتب حافظ عطاء الله) ، (فارسی و عربی).
- ۲۲- العقد الجواهر الاشباه و النظائر : از شیخ حسن بن داؤد الحلی (عربی منظوم).
- ۲۳- صراح عن الصحاح : (فارسی و عربی) رسم الخط عربی ، قرن ۹ هـ ق.
- ۲۴- المطول : کتابت ۹۷۷ هـ ق. کاتب : مبارک بن شمس الدین بنی اسرائیل مولوی.
- ۲۵- شرح مشکوة المصابیح : کتابت ۱۰۹۷ هـ ق. (فارسی).
- ۲۶- فتاوی تاتار خانی : به خط خوش نستعلیق ، قرن ۱۰ هـ ق.

۲۷- کواکب الدراری فی شرح بخاری.

۲۸- شرح اوراد شیخ بهاء الدین یا کنز العباد فی شرح اوراد : تألیف علی بن احمد الغوری خلیفه شیخ رکن الدین، کتابت ۱۲۷۱ هـ ق. این شعر در وصف این نسخه از آغاز آن :

حدیث خام مجوید در رساله ما به مهر داغ رسیده است برگ لاله ما

۲۹- بدایع الاصول : از احمد بن علی بن تغلب مشهور به تاین سیاجاتی بغدادی حنفی متوفی ۵۶۵۶ ق.

۳۰- شرح طوابع الانوار : (علم عقاید) از قاضی بیضاوی. این نسخه در کتابخانه شیخ احمد سرهندی مجدد الف ثانی بوده است.

۳۱- شرح حقایق منظومه جامع صغیر : (مهر مجدد الف ثانی شیخ احمد سرهندی دارد).

۳۲- حل مشکلات الغیث فیما يتعلق بالفضل و الحدیث : تألیف محمد المدعو بفیض العالم ابن مولانا ملا جیون ابن سیدنا علاء الدین الفنجانی الهزوری مولداً و متوطناً و الکجراتی الجیبی الفتی نسباً و الحنفی مذهباً و الاویسی مشرباً.

۳۳- الجراهمین القطعیه لاوقات المغربیه : تألیف قاضی محمد فیض عالم هزاروی الکجراتی الفتی.

۳۴- جمال الملة والدین فی رد عقائد الوهابیین : کاتب میان محمود.

فهرست نسخه های خطی کتابخانه صدریه را آقای مولانا محمد اسرائیل کان الله له بر اساس روش کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان تهیه کرده است و اوراق دستنویس آن در کتابخانه گنج بخش موجود است و انشاء الله از طرف اداره انتشارات مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان چاپ می شود.

۷۴- کتابخانه مفتی عبدالسبحان

[خانقاه نقشبندیه مجددیه، نزدیک عیدگاه، هزاره (استان سرحد)]

مالک این کتابخانه هم اکنون آقای مفتی سیف الرحمن است و تا کتابخانه صدریه در حدود یک صد متر فاصله دارد. وی در خانه خود کتابهای فارسی و عربی (خطی و فارسی) را گرد آورده و مجموعی ارزنده ترتیب داده است. در حدود ۱۰۰ نسخه خطی دارد. فهرست

نسخه های خطی این کتابخانه را آقای مولانا محمد اسرائیل کان الله له نوشته و اوراق دستنویس آن در کتابخانه گنج بخش موجود است. اینک اسامی چند نسخه خطی :

- ۱- تفسیر درواجکی یا تفسیر زاهدی یا لطایف التفسیر (فارسی): مفسر زاهد درواجکی از علمای قرن ۵ هـ ق ، کتابت در حدود قرن ۶ و ۷ هـ ق. این نسخه از آغاز سوره فاتحه تا آخر جزء پانزدهم را در بردارد. نثر فارسی آن بلب و ارزنده است. هنوز چاپ نشده، یک دوره کامل از این تفسیر در کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان موجود است.
- ۲- تفسیر نیشابوری : (عربی) از حسن بن محمد قمی معروف به نظام نیشابوری . از آغاز و انجام ناقص ، تقریباً قرن ۸ یا ۹ هـ ق. چاپ شده است.
- ۳- حاشیه مطول : (عربی) تصنیف میرزا جان ، کتابت ۱۰۷۶ هـ ق.
- ۴- صحیح نسایی : کتابت ۱۲۷۱ هـ ق (در مکه معظمه).
- ۵- شرح الفیه ابن مالک : از اشمونی ، این نسخه در ملکیت قاضی هزاروی متوفی ۱۱۱۱ هـ ق بوده است. کاتب زین العابدین ابن احمد ابن ادریس.
- ۶- تاج القصص : (فارسی و عربی) بر اساس قصص قرآن و روایات دینی و احادیث نبوی تألیف شده است. ۶۳۸ ورق (۱۲۷۶ صفحه) قطع بزرگ.
- ۷- حاشیه مولانا عصام الدین بر تفسیر بیضاوی : (عربی) خط خوش ثلث.
- ۸- احیاء علوم الدین : تألیف امام محمد غزالی ، تقریباً قرن ۷ و ۸ هـ ق. (۲ مجلد). در صفحه اول ابن یادداشت آمده : «در بخارا به بهای یک اسب و ۲۰ اشرفی زر سرخ خریده شد. امضا و نشان مهرهایی دارد.
- ۹- مدارک التنزیل و حقایق التأویل : (عربی). نشان چند مهر دارد.
- ۱۰- ناشناخته : کتابی ارزنده (عربی) از ابو محمد منصور بن احمد بن مؤید الخوارزمی القانی.
- ۱۱- حاشیه ملا عبدالله یزدی بر خطابتی : (تلخیص).
- ۱۲- منتخب دیوان محمد کاظم : متخلص به واله (دیوان واله).
- ۱۳- عوارف المعارف : قرن ۹ هـ ق.

- ۱۴- کتاب الاتقان فی علوم القرآن : از جلال الدین سیوطی.
 ۱۵- دیوان شعور : (اردو) از آغاز و انجام ناقص. در همه مقاطع اشعار نام «شعور» آمده و در حدود ۵۰۰ صفحه دارد.
 ۱۶- شرح ملا جامی : (فوائد الضیائیہ). کتابت ۱۲۵۸ هـ ق.
 ۱۷- جامع الصغیر سیوطی : کتابت ۱۲۵۸ هـ ق ، کاتب : عبدالفتاح ابن سید مصطفی.
 ۱۸- لطایف اللغات : تألیف عبداللطیف بن عبدالکبیر یزدی (شرح مثنوی).
 ۱۹- اوراد فتحیه : از میر سید علی ہمدانی.

۷۵- کتابخانہ مولانا عارف اللہ شاہ

[ستلایت تاون (شہرستارہ) ، نزدیک خانہ فرهنگ ایران ، راولپنڈی]

بہ ہمراہ پرفسور ملک محمد اقبال از آقای مولانا عارف اللہ شاہ قادری میرتھی در خانہ اش دیدن کردیم. وی بہ زبان فارسی با ما بہ گفت و گونشست. تعویذ می دهد و فتوی می دهد و طبابت می کند و تبلیغ اسلام می نماید و پیش امام مسجد «واہ» می باشد. وی گفت کتابخانہ ام در شہر میرتھی زادگہ خودم مانده است و در اینجا کتابی قابل دیدن ندارم. شہر میرتھی از مراکز بزرگ عالم اسلام در شبہ قارہ است. قوم میرتھی در این شہر و اطراف آن سکنی گزیده اند. مولانا عارف اللہ شاہ کتابخانہ خود را بہ ما نشان نداد و فقط یک کتاب چاپی بہ نام «فتاوی رضویہ» نشان داد ، ابن شعر را در دفتر من یادداشت فرمود :

«مصطفی نور جناب امر کن آفتاب برج علم من لدن»

ساہنپال :

۷۶- کتابخانہ سید مظفر حسین نوشاهی

[ساہنپال شریف ، ضلع (بخش) گجرات ، استان پنجاب]

در این کتابخانہ کوچک فقط کتابہای چای پزشکی را (در حدود ۲۰۰ مجلد) دیدار کردم ، آنگونہ کہ آقای سید شفیق الرحمن نوشاهی می گفت در هنگام حادثہ سیلاب . ۹۰ در صد کتابہا ضایع شدہ است از جملہ نسخہ ہای خطی. البتہ بعضی از نسخہ ہای خطی را بہ روستاہای دیگر نقل کردہ اند. اینک نام دو نسخہ :

۱- کلیات کاتب : (پنجابی و اردو) . سروده سید غلام احمد کاتب نوشاهی ، کاتب سید بشیر احمد بشارت نوشاهی .

۲- کلیات کرم الہی نوشاهی (پنجابی) : کاتب سید بشارت نوشاهی .

در روستای ساهنپال مساجد و مقابر اولیاء اللہ را زیارت کردم . بر در و دیوار این مساجد و مزارات اشعار و جملات فارسی و عربی نقش بسته بود در زمینہ های گچی و یاروی سنگ های خارا و مرمر . آرامگاہ حاجی محمد نوشہ گنج بخش «متوفی ۱۰۶۴ھ ق» با گنبد و منارہ رفیع در ہمین روستای ساهنپال شریف است . ابیات فارسی بر دیوار درون آرامگاہ بہ خط لاجوردی آمدہ است از جملہ :

«گنج بخش قطب اعظم نوشہ عالم پناہ وارث عام نبوت اولیا را قبلہ گاہ
گنج بخش نور مطلق حاجی نو شاہ پیر مقتدای عارفان ہم اولیا را دستگیر»

۷۷- کتابخانہ نوشاہیہ (مکتبہ نوشاہیہ)

[ساہنپال شریف ، ضلع گجرات ، (استان پنجاب)]

در کتابخانہ نوشاہیہ (مکتبہ نوشاہیہ) در حدود ۳۰۰ کتاب چاپی و ۵۵۰ نسخہ خطی موجود است . مالک این کتابخانہ آقای سید شریف احمد شرافت نوشاہی است . وی خودش در حدود ۲۰۰ تالیف دارد کہ اوراق دستنویس و خطی آنها در کتابخانہ اش موجود است و ۷ مجلد از آنها چاپ شدہ است . متأسفانہ من درہنگام ورود بہ روستای ساهنپال شریف جناب سید شرافت نوشاہی را زیارت نکردم چون بہ سندھ رفتہ بود و بہ واسطہ واقعہ سیل ، کتابخانہ وی را بہ روستای «رہار» نزدیک شہرک علی پور چتہہ بخش (ضلع) گجرانوالہ انتقال دادہ بودند و بعضی از کتابہا نیز تباہ شدہ بود . نوادر ارزندہ فارسی و عربی و پنجابی و اردو در کتابخانہ سید شرافت نوشاہی موجود است از جملہ :

۱- انواع حافظ برخوردار : کاتب فقیر قل احمد نوشاہی ، ۱۹ جہادی الاول
۱۲۷۶ھ ق .

۲- قصص الانبیاء : کتابت ۱۲۷۶ھ ق ، کاتب فقیر قل احمد نوشاہی نیرہ حاجی محمد نوشہ گنج بخش .

۳- تفسیر نقرہ کار : از ملا معین الدین فراہی ، کتابت ۱۲۴۵ھ ق کاتب (ایضاً) .

- ۴- تفسیر طلا کار : (ایضاً).
- ۵- تفسیر حسینی : خوش خط (ناقص).
- ۶- کنز رحمت : سروده محمد اشرف فاروقی منجروی، کاتب قل احمد ، ۱۲۸۱ هـ ق.
- ۷- کنز رحمت : (ایضاً) ، کاتب سلطان احمد ، ۱۲۷۷ هـ ق. جدول به قلم نظام ولد برخوردار .
- ۸- کنز رحمت : (ایضاً) ، کاتب غلام محیی الدین نبیره حضرت نوشه گنج بخش.
- ۹- منتخب اللغات شاهجهانی : (رشیدی) ، کتابت ۱۱۵۷ هـ ق .
- ۱۰- ثواقب المناقب : از محمد ماه صداقت کنجاهی (سال تألیف ۱۱۴۸ هـ ق) ، کاتب سید ابوالظفر شریف احمد شرافت نوشاهی از اولاد نوشه گنج بخش ، تاریخ کتابت ۱۳۴۶ هـ ق. (۲۱۱ صفحه).
- ۱۱- ثواقب المناقب : کاتب نور علی نور ، قرن ۱۲ هـ ق.
- ۱۲- ثواقب المناقب : کاتب غلام رسول ، قرن ۱۲ هـ ق.
- ۱۳- تذکره نوشاهی : تألیف حافظ محمد حیات ربانی نوشاهی ، متوفی ۱۱۷۳ هـ ق. تاریخ تألیف ، ۱۱۴۶ هـ ق. کتابت تقریباً قرن ۱۲ هـ ق .
- ۱۴- تذکره نوشاهی : قرن ۱۲ هـ ق.
- ۱۵- کتاب الیکروزی : (یعنی یک روز تصنیف شد) تألیف محمد عبد الله ، کاتب محمد رمضان برای فرزندش محمد ابراهیم ، قرن ۱۳ هـ ق.
- ۱۶- دلائل الخیرات : کاتب الهی بخش ابن میان نور الله ، کتابت ۱۲۱۹ هـ ق.
- ۱۷- سفینه الاولیاء : از محمد دارا شکوه ، کاتب نور الله (متوفی ۱۲۲۹ هـ ق) نبیره حاجی نوشه گنج بخش تاریخ کتابت ۱۱۹۲ هـ ق.
- ۱۸- نور الفتاوی : یا فتاوی نوشاهی، تألیف نور الله به خط مؤلف ، ۱۲۲۹ هـ ق.
- ۱۹- کتاب حدیث : (ناشناخته) ، ناقص ، قرن ۱۲ هـ ق.
- ۲۰- مناقب غوثیه : تألیف شیخ محمد صادق شهبازی ، مذهب و منقش ، کاتب شیخ الله یار ، کتابت ، ۱۱۹۴ هـ ق.
- ۲۱- تحفه الاحرار : ناقص قرن ۱۱ هـ ق.

- ۲۲- نجات المؤمنین : (پنجابی) ، منظوم ، کاتب غلام حسین.
- ۲۳- پند نامہ شیخ عطار : کاتب غلام حسین ولد صدر الدین ، ۱۲۷۸ ھ ق.
- ۲۴- گلدستہ : معنی فرهنگ بوستان تالیف سید کریم در «مکہ» جایی در نواحی گجرات.
- ۲۵- شہايل النبی : از امام ابو عیسیٰ ترمذی ، کاتب حافظ محمد حیات نوشاھی.
- ۲۶- کتاب الفوائد : در ادعیہ و اوراد و مواد و تاریخ تالیف سید محمد شاہ نوشاھی (متوفی ۱۳۲۷) بہ خط مؤلف در سال ۱۳۱۶ ھ ق.
- ۲۷- بوستان سعدی : بہ خط غلام قادر بن میان عبد اللہ از اولاد نوشاہ گنج بخش ساکن پاندوکی عملہ پرکنہ پچہ چیمہ چتہ ، ۱۲۸۰ ھ ق.
- ۲۸- مخبر الواصلین : (مواد تواریخ) تالیف ابو عبد اللہ محمد فاضل ابن سید حسن الحسینی الترمذی الاکبر آبادی المدعو بہ مظهر الحق ، تقریباً ۱۲۵۰ ھ ق.
- ۲۹- میزان الطب : از حکیم محمد اکبر ارزانی ، کتابت ۱۲۷۶ ھ ق ، کاتب میران بخش.
- ۳۰- مجموعہ : (۱- پند نامہ عطار ، ۲- جہاں نامہ از شاعر جہاں الدین ۱۹۱۳ بکرمی ، ۳- تضمین مخمس از ارشد ، ۱۹۱۳ بکرمی ، ۴- نادرنامہ شیخ احمد کاتب طالب الدین کتابت ۱۹۰۵ ہنگام جنگ و جدل انگلیس با خالصہ.
- ۳۱- شجرہ سادات : کتابت ۱۳۰۴ ھ ق ، نشان مہر «سید غلام سرور شاہ».
- ۳۲- مجموعہ : (۱- رسالہ فقہ ، ۲- درود ہزارہ ، ۳- درود مستغاث ، ۴- سی حرفی یوسف و زلیخا ، ۵- ہارے (نالہ و زاری) زلیخا ، ۶- باران ماہ از فرد گجراتی ، ۷- انشای ہر کرن . ۱۲۴۰ ھ ق) ، کاتب فقیرالدین ولد جد مادری سید شرافت صاحب.
- ۳۳- گلستان : کاتب فقیر قل احمد ، کتابت ۱۲۷۵ ھ ق = ۱۹۱۵ بکرمی.
- ۳۴- منطق الطیر : از عطار کتابت ۱۲۴۵ ھ ق. کاتب فقیر قل احمد متوفی ۱۲۸۶ ھ ق.
- ۳۵- مجموعہ : (۱- تحفہ نصایح ، ۲- نجات المسلمین منظوم کہ ہمہ آیات آن بہ حرف روی نون ختم می شود ، ۳- مسائل فقہ) ، کاتب غلام قادر نوشاھی ۱۲۳۷ ھ ق.
- ۳۶- اسکندر نامہ نظامی : کاتب احمد بخش نبیرہ حاجی نوشاہ گنج بخش ، ۱۲۵۰ ھ ق.

- ۳۷- مقامات داودی : تالیف عبد الباقی بن جان محمد جمحی ، در شرح حال سید داود شاہ کرمانی ، تاریخ تالیف : «ملفوظ = ۱۰۵۶» (چاپ نشده) .
- ۳۸- قصیدہ بردہ : بہ خط حضرت شاہ افظ برخوردار بحر العشق (متوفی ۱۰۹۳) فرزند بزرگ حاج نوشاہ گنج بخش .
- ۳۹- قصیدہ بردہ : کاتب حسام الدین ، ۱۳۳۲ ھ ق .
- ۴۰- اسکندر نامہ نظامی : بہ خط غلام قادر متوفی ۱۳۰۶ ھ ق ، فرزند سید عبداللہ نبیرہ حاجی نوشاہ گنج بخش .
- ۴۱- قال اقول : (عربی) .
- ۴۲- سی حرفی : (پنجابی) از محمد اشرف فاروقی منچروی متوفی ۱۲۲۵ ھ ق ، کاتب نور عالم نبیرہ حاجی نوشاہ گنج بخش ، تاریخ کتابت ، ۱۹۱۱ میلادی .
- ۴۳- مجموعہ : (۱- اسرار قادر تالیف محمد جان فرزند عبدالغفور قادری ، کتابت ۱۳۴۷ ھ ق ، ۲- رسالہ تہنیت تالیف شیخ چنن قادری لاہوری ، ۳- ملفوظات فقرا ، ۴- سر مکنون از شیخ فقیر اللہ نوشاہی ساکن مکیریان متوفی «چراغ = ۱۲۰۴» . کتابت ۱۳۴۷ تا ۱۳۵۰ ھ ق ، کاتب سید شریف احمد شرافت نوشاہی) .
- ۴۴- مجموعہ صرف و نحو : (فارسی) ، تقریباً ۱۲ ھ ق .
- ۴۵- رسالہ تصوف :
- ۴۶- درود مستغاث : بہ خط محمد امین (متوفی ۱۳۱۰ ھ ق) ابن قل احمد نوشاہی والد جد سید شرافت نوشاہی .
- ۴۷- انواع فرایض : (پنجابی منظوم) .
- ۴۸- ساک السلوک : از ضیاء الدین نخشبی ، قرن ۱۰ ھ ق .
- ۴۹- درود شریف : (ہفت روزہ) ، تقریباً قرن ۱۱ ھ ق .
- ۵۰- مجموعہ : (۱- دلائل الخیرات ، ۲- اکبر اعظم ، ۳- اوراد فتحیہ) ، کاتب قل احمد ، ۱۲۷۸ ھ ق .
- ۵۱- مثنوی جامع المعجزات : از حکیم شیخ احمد وزیر آبادی ، کاتب قل احمد ، ۱۲۷۰ ھ ق .

- ۵۲- بوستان سعدی : کاتب قل احمد ، ۱۲۶۷ هـ ق.
- ۵۳- شفاء المرض : به ضمیمه رساله یی (تهایی = ثلث) ورقه .
- ۵۴- طب فرقانی : یا توکل نامه تألیف حبیب الله الیاسی ، کاتب حاجی محمد ساکن قصبه هزاره خان کلان .
- ۵۵- تحفه رسولیه : سروده غلام محیی الدین قصوری به خط قل احمد ۱۲۶۹ هـ ق.
- ۵۶- تیسیر الاحکام : تألیف شهاب شمس دولت آبادی ، کاتب محمد شرقپوری ، تاریخ کتابت ، ۱۱۸۱ هـ ق.
- ۵۷- ارشاد الطالبین : تألیف جلال محمد تھانیسری ، کاتب شیخ محمد شرقپوری ، ۱۱۸۱ هـ ق.
- ۵۸- مجموعه : (۱- قاضی قطب ، ۲- مناجات دستگیر ، ۳- مناجات دیگر ، ۴- بیت الاسلام ، ۵- نام حق ، ۶- محمود نامه ، ۷- وفات نامه ، ۸- روضه رشیدانی ، ۹- غسل و کفن میت ، ۱۰- میت).
- ۵۹- مجموعه : (۱- عمده الاسلام ، ۲- توکل نامه).
- ۶۰- مجموعه : (پنجابی) ، (۱- باره ماه فرد ، ۲- قصه عجراکان و بکھو ، ۳- باران ماه عیسی ، ۴- باران ماه اشرف ، ۵- مناجات اشرف ، ۶- باران ماه ، ۷- قصه پورن بهگت ، ۸- قصه شیرین و فرهاد پنجابی سروده میان محمد حسین ساکن موضع گاجر کولہ) ، کاتب محمد بخش ، کتابت ۱۲۶۸ هـ ق.
- ۶۱- تکمیل الایمان : به خط قل احمد ، ۱۲۳۸ هـ ق.
- ۶۲- پند نامه عطار : به خط قل احمد ، ۱۲۷۸ هـ ق.
- ۶۳- حواشی شریفیہ علی المتوسط : عربی تألیف ملا عبدالحکیم میالکوتی ، کاتب حافظ محمد برخوردار بحر العشق.
- ۶۴- مجموعه : (۱- نور نامه دولت علی ، ۲- حقیقہ الصلوٰۃ ، ۳- اسقاط ، ۴- رساله بی نمازان ، ۵- راه نجات ، ۶- مفید العلماء) کاتب ، قل احمد ، ۱۲۷۵ هـ ق.
- ۶۵- منیہ المصلی : کاتب قل احمد ، کتابت ، ۱۲۴۴ هـ ق.
- ۶۶- تکمیل الایمان و تقویہ الایقان : کاتب حافظ جمال الله فقیہ اعظم در قصبه ہیلان ، سنہ ۲ عالمگیر اورنگ زیب پادشاہ .

- ۶۷- مجموعہ : (۱- فقر نامہ ، ۲- قصیدہ غوثیہ ، ۳- ابیات سلطان باہو).
- ۶۸- کسب نامہ موجیان : (عربی و فارسی).
- ۶۹- لمعات : از فخر الدین عراقی ، کتابت ، ۱۲۲۴ ھ ق.
- ۷۰- فتوح الحرمین : از جامی ، مصور.
- ۷۱- مجموعہ : (۱- شیرین و فرہاد ، ۲- قصہ سسی و پنون) پنجابی و فارسی.
- ۷۲- مجموعہ : (۱- شرح دعای سریانی ، ۲- رسایل دیگر) بہ خط قل احمد.
- ۷۳- مجموعہ : (رسایل حدیث و لغت) ، فارسی و عربی.
- ۷۴- بیاض : (رسایل و مطالب متفرقہ) : روضۃ الزکیہ فی حقایق العلمیہ از تحریر حضرت سید حافظ الہمی بخش (متوفی ۱۲۵۳ ھ ق) ابن شاہ نور اللہ.
- ۷۵- بیاض قادری : تالیف سید غلام قادر بن عبد اللہ (متوفی ۱۳۰۶ ھ ق).
- ۷۶- بیاض : (مطالب متفرقہ تاریخی و ادبی و دینی) ، فارسی ، تالیف حکیم قل احمد ولد محمد اشرف.
- ۷۷- بیاض : (مطالب دینی و ادبی و اشعار محمد اشرف) تالیف شیخ احمد فاروقی ، کتابت شیخ احمد فاروقی (بہ خط مؤلف).
- ۷۸- نجات المؤمنین : تصنیف عبدالکریم جہنگ مگھیانہ ، سال کتابت ۱۲۶۸ ھ ق.
- ۷۹- چہل حدیث و دعای سریانی : کاتب قل احمد ، ۱۲۳۷ ھ ق.
- ۸۰- مجموعہ اوراق متفرقہ : (فارسی و عربی).
- ۸۱- قصص الالبیاء : کاتب فقیر غلام محیی الدین قادری نبیرہ نوشاہ گنج بخش ، ۱۲۷۵ ھ ق.
- ۸۲- اسکندر نامہ : (ناقص).
- ۸۳- دستور العلاج : (ناقص).
- ۸۴- رسالہ میرزا احمد بیگ لاہوری : و رسایل دیگر (فارسی).
- ۸۵- قدوری : از احمد بن ابوالحسن محمود بن الجعفر البغدادی در فقہ (عربی) ، تاریخ کتابت ۱۲۸۱ ھ ق.
- ۸۶- شرح تہذیب : عبد اللہ یزدی ، کاتب محمد رمضان ، کتابت ۱۲۸۲ ھ ق.

- ۸۷- صرف و نحو : (عربی).
- ۸۸- مجمع البحرين : از محمد دارا شکوه (قرن ۱۲ هـ ق).
- ۸۹- انشای هرکرن : (فارسی) ، کتابت ، ۱۲۸۸ هـ ق.
- ۹۰- دیوان بدرچاچی : کاتب محمد محمدن ساکن رهناس خلیفه حضرت نوشاه گنج بخش .
- ۹۱- نجات المؤمنین : (پنجابی) ، ناقص ، به خط شیخ احمد ، ۱۲۸۰ هـ ق.
- ۹۲- مجموعه : (۱- مجمع اللطایف : تألیف سید حافظ محمد حیات نوشه ثانی ، ۲- مسائل فروق اشباه و نظایر ، ۳- مرغوب القلوب مع تتمه مباح ، ۴- تفسیر نون و القلم ، ۵- رساله در تصوف ، ۶- قصیده بانث سعاد ، ۷- شرح قصیده برده ، ۸- اصول فقه مسمی به ابراهیم باهلی ، ۹- شرح چهل اسماء باری تعالی مع فال نامه ، ۱۰- نجات المسلمین ، ۱۱- شرح نصاب صبیان ، ۱۲- نقل از فتوی القاضی ، نشان مهر دارد : « محمد حیات جلال الله است ۱۱۲۸ » ، ۱۲۴۶ هـ ق.
- ۹۳- رساله حق نما : تألیف محمد دارا شکوه به خط حافظ جلال الله ، ۱۱۲۳ هـ ق.
- ۹۴- تذکره شاعران : تقریباً از قرن ۹ و ۱۰ هـ ق به حسب «تقسیم» و «ذکر» و «ذکر جمیل» منقسم شده است. شاید «مذکر الاحباب» تألیف احسن نثاری باشد که در حیدر آباد دکن چاپ شده است.
- ۹۵- مجموعه : (۱- شرح اسماء الله ، ۲- فیض حسینیہ از تصنیف سید شرافت نوشاهی ، ۳- پنج گنج نوشاهی یعنی : پنج می حرفیان ، ۴- مکتوب عبدالکریم عباسی به طرف سید شرافت ، ۵- لطایف الاشارات از نوشه گنج بخش ، ۶- سی حرف های نوشاهی ، ۷- اول در عشق رسول الله ، ۸- دوم در عشق حضرت نوشه گنج بخش).

۹۶- اسرار الاولیاء : تألیف فرید شکر گنج (خواجہ فرید الدین گنج شکر) ، کاتب تاج الدین ولد عبدالعزیز نارووالی ، سنہ ۱۱۳۱ (سنہ ۷ جلوس فرخ سیر)۔

۹۷- اوراد و وظائف .

۹۸- رسالہ حقیقہ : (فارسی) : در موضوع عرفان و رسالہ حدیث قدسی۔

۹۹- مجموعہ : ۱- قصہ شیرین و فرہاد از ہاشم (پنجابی) ، ۲- قصہ جام و کوران از حامد مصنف اخبار الآخرہ (پنجابی)۔

۱۰۰- شجرہ نبویہ : (فارسی)۔

۱۰۱- بیان الاسرار : (عربی) در تصوف۔

۱۰۲- مجموعہ : اوراق پراکنده : (فارسی)۔

۱۰۳- فرامین و اسناد و مدارک تاریخی و مہر ہا و نشان ہا در بارہ برقرار داشتن انعام و پول و خرجی برای نوشہ گنج بخش از روزگار پادشاہان مغول (قرن ۱۰ و ۱۱ ھ ق) و نامہ ہای از بستگان نوشہ گنج بخش ۔

البتہ در نزد آقای سید شریف احمد شرافت نوشاہی نسخہ ہای خطی دیگر ہم وجود داشت کہ اغاب آنہا در لاہور در خانہ پسرش بود۔ ہر گاہ فہرست نسخہ ہای خطی مکتبہ نوشاہیہ یا کتابخانہ نوشاہی تہیہ شود بسیار بجا خواہد بود۔ آقای سید شریف احمد شرافت نوشاہی خودش علاقہ مند بود کہ فہرست بسازد و روش کتابخانہ گنج بخش را نیز تا اندازہ بی آموختہ بود۔

لاہور :

۷۸- کتابخانہ ملی (کتابخانہ پنجابی ادبی آکادمی)

[۱۲ ، جی ماڈل ٹاؤن ، لاہور]

در این کتابخانہ در حدود ۱۶۰۰۰ مجلد کتاب چاپی و تقریباً ۳۰۰ نسخہ خطی و ۲۰۰ نسخہ عکسی موجود است۔ آقای دکتر محمد باقر تحقیقات عمیق و دقیق در زبان و

ادبیات فارسی و پنجابی دارد و سالها استاد و رئیس دانشکده خاورشناسی لاهور بوده است و چندین کتاب و رساله و مقاله تصنیف و تألیف و تصحیح و چاپ کرده است. از جمله :

۱- مدارالافاضل در چهار مجلد.

۲- مخزن الغرایب در چهار مجلد (۲ مجلد چاپ شده و ۲ مجلد دیگر زیر چاپ است).

۳- تذکرة الخطاطین.

۴- مقالات در دروازه مجلد : (اردو و فارسی و پنجابی).

انواع تابلوهای هنری و عکس های تاریخی ایرانی و پاکستانی بر دیوارهای این کتابخانه آویخته است. فهرست کتابهای چاپی کتابخانه ملی از طرف پنجابی ادبی آکادمی در سال ۱۹۶۱ چاپ شده است .

نوادری خطی کتابخانه ملی یا کتابخانه پنجابی آکادمی بدین شرح است :

۱- مخزن الغرایب : تألیف شیخ احمد علی خان سندیلوی. (نسخه عکسی و خطی).

۲- ریاض الشعراء : تألیف علی قلی واله داغستانی (مؤلف ۱۱۴۷-۱۱۶۰ هـ ق).

۳- مجمع النفایس : تألیف سراج الدین علی خان آررو (۳ مجلد).

۴- تاریخ پنجاب : (فارسی) تألیف غلام محیی الدین بوتہ شاه لودیانی (سال ۱۸۴۲ میلادی). نسخه عکسی. نسخی از این کتاب در لندن است.

۵- تذکرة بی خبر : (نسخه عکسی). اصل نسخه در کتابخانه دانشگاه علیگره است و نسخه دیگر در دانشگاه پنجاب است.

۶- تذکرة زخمی هندی : تألیف سہاراچہ رتن سنگھ بہادر.

۷- خلاصہ التواریخ : سال تألیف ۱۱۸۲ هـ ق.

۸- دیوان واقف لاهوری : ظاهراً نسخه معاصر مؤلف است.

۹- قصه ہیر و رانجھا : مثنوی فارسی، نسخه عکسی از «اندیا آفیس» سرودہ «منت».

۱۰- قصه ہیر و رانجھا : مثنوی فارسی سرودہ آفرین لاهوری.

۱۱- فرهنگ ابراہیم شاہی : یا شرف نامہ از منیری.

آقای داکتر محمد باقر ادارہ «پنجابی ادبی آکادمی» را در خانہ خود قرار داده و ہر ہفتہ دانشمندان و بزرگان ادب پنجابی و فارسی در خانہ او گرد می آیند. اتفاقاً من در یکی از جلسات آنان شرکت جستم و با بعض از آنان آشنا شدم از جملہ با آقای ابوالاثر حفیظ جالندھری سراینده سرود ملی پاکستان . وی سرود ملی پاکستان را بہ خط خود در دفتر من نوشت و امضا کرد و این جملہ را افزود : «بیشتر از این چیزی نداشتم کہ ہدیہ کم : حفیظ».

۷۹- کتابخانہ داکتر ناموس فریدون زمان

[محمد شجاع ناموس) ، خیابان ساتان شماره ۹-۱۰ ، میدان نوان کل

(چوک نوان کل) ، لاہور]

مالک کتابخانہ آقای داکتر محمد شجاع ناموس معروف بہ «فریدون زمان» است . در حدود ۷۰۰۰ مجلد کتاب چاپی دارد و نسخہ خطی ندارد. آقای داکتر شجاع ناموس خودش از علای ادب و ہنر و زبان است. ۳۷ تالیف از وی چاپ شدہ و ۱۵ تالیف آمادہ چاپ دارد. در نقاشی ماهر است و سبک نقاشی وی ایرانی و پاکستانی است. فوق لیسانس در رشتہ های فارسی ، پنجابی ، عربی ، اسلامیات ، فیزیک ، اردو ، پشتو ، علوم دارد و داکتر در ہوسپو پیتھک است. بہ زبان فارسی کاملاً مسلط و بدان شعر می سراید. لفظ «زمان» در نامگذاری این خاندان مشترک و بقیہ اسمہا فارسی است ، مثلاً : «جالینوس زمان ، کیکوس زمان ، جمشید زمان ، اسفند یار زمان ، رستم زمان ، بہمن زمان ، فریدون زمان». اسامی چند تالیف او بدین شرح است :

- ۱- گلگت اور شنای زبان : (کتابی است ارزندہ در زبان شناسی و گویش شناسی در پاکستان در منطقہ گلگت).
- ۲- گلشن مشرق : (تفسیر از پیام مشرق سرودہ علامہ اقبال) .
- ۳- ہزم فردوسی .
- ۴- سفر نامہ حج و حرمین .
- ۵- حکمت اسلامی کی مغرب پر احسان.
- ۶- آزاد قوم کی تعمیر اور پاکستان.
- ۷- فوتو گرافی.

۸۰- کتابخانه استاد سید وزیر الحسن عابدی

[۵۹ ، این ، سمن آباد ، لاهور]

در این کتابخانه در حدود ۱۵۰۰۰ مجلد کتاب چاپی و ۲۰۰ نسخه خطی عربی و فارسی و اردو و پنجابی موجود است. استاد سید وزیر الحسن عابدی در زبان و ادب فارسی و لهجه شناسی و زبان شناسی مهارت کامل دارد و سالها استاد و رئیس بخش فارسی دانشکده خاور شناسی لاهور بوده و اکنون باز نشسته است. این کتاب خانه بر حسب موضوع، تقسیم بندی شده است، مثلاً: تاریخ ایران، تاریخ ادبیات فارسی و تاریخ شعر، دیوان های اشعار، غالب شناسی، اقبال شناسی، فرهنگ های فارسی، علوم قرآنی و تفسیر. بر بسیاری از کتاب ها امضا و خط گروهی از شاعران و دانشمندان بزرگ ایران دیده می شود. اسامی چند نسخه نادر این کتابخانه:

- ۱- کلیات عراقی: کتابت قرن ۸ هـ ق (منحصر بفرد) مقدمه دارد در شرح احوال عراقی.
- ۲- باغ دو در: از غالب.
- ۳- ادعیه و اوراد: با مهر و خط ملا محمد باقر مجلسی.
- ۴- محاکمات الشعراء.

دو کتاب چاپی را دیدم که امضا و خط پدر «رضا قلی خان هدایت» را داشت:

- ۱- حلیه المتقین: چاپ اول ۱۲۴۸ هـ ق (چاپخانه دارالخلافت تهران).
- ۲- حق الیقین: چاپ ۱۲۵۹ هـ ق (ایضاً).

۸۱- کتابخانه جمال سویدنا (آقای حکیم محمد نبی خان)

[جهان نما، ۵۵، الف، گبرگ-۲، لاهور]

به همراهی و آشنایی آقای استاد وزیر الحسن عابدی به کتابخانه جمال سویدنا راه یافتیم. در این کتابخانه نوادر نسخ خطی فارسی و عربی موجود است. کتابهای چاپی در حدود ۱۰۰۰ و نسخ خطی نیز ۱۰۰۰ است گروهی از بزرگان کتاب شناس و ادب و شعر ایران از این کتابخانه دیدن کرده اند، از جمله آقای ایرج افشار، آقای محمد تقی دانش پژوه، آقای دکتر منوچهر ستوده، آقای دکتر محمود نجم آبادی. اینک اسامی چند نسخه خطی:

- ۱- الاغراض الطیبه: تألیف سید اسماعیل جرجانی، کتابت ۷۸۶ هـ ق، کاتب محمد بن محمود

بن اقبال الکاتب الشیرازی (کاغذ هراتی بہ قطع خشتی).

۲- دیوان سنایی : کاتب محمد مراد لاهوری. تقریباً قرن ۱۰ھ ق. (سنہ ۲۰ جلوس عالمگیر).

۳- ہفت اورنگ جامی : تقریباً قرن ۱۰ھ ق.

۴- نہج البیان فی صفہ خلق الانسان : کاغذ سمرقندی از آغاز این نسخہ این جملہ را یادداشت کردم : « کتاب نہج البیان فی صفہ خلق الانسان برسم الخزانہ العالیہ المولویہ المملکہ الاشرفیہ عمرہا اللہ تعالی ببقاء مالکها خدمتہ الملوک محمد ابن یونس الحلبی ».

آقای جمال سویدا (حکیم محمد نبی خان) فارسی دان و فارسی دوست و محقق است و تصنیفات و تالیفات دارد و کتابشنامی ماهر و نسخہ شناسی آگاہ است

۸۲- کتابخانہ خانہ فرهنگ ایران

[شاهراہ قائد اعظم (مال رود) ۵۵، لاهور]

در این کتابخانہ در حدود ۳۵۰ مجلد کتاب چاپی موجود است. مراجعان بدین کتابخانہ دوستداران زبان و ادب فارسی هستند و هموارہ کتابها را مورد مطالعہ قرار می دهند. کتابها در دفتر کتب خانہ ثبت است و شماره ثبت بر روی کاغذی کوچک روی عطف نوشته شده است. ۹ درصد کتابها چاپ ایران است.

۸۳- کتابخانہ حکیم محمد موسی امرتسری

[ریلوے رود (خیابان راہ آهن)، ۵۵- لاهور]

مالک این کتابخانہ حکیم حاج محمد موسی امرتسری است کہ از لحاظ فن پزشکی قدیم و نوع کارش شہرت ویژه دارد و ضمناً کتب و مقالات گوناگون در موضوع معارف اسلامی و ادب و طب نگاشته است. بعضی از کتابها در مطب او و بعضی در خانہ اش انبار شده است. تقریباً ۴۰۰ مجلد کتاب چاپی و ۳۰۰ نسخہ خطی دارد. اینک اسامی چند نسخہ خطی کہ در این کتابخانہ دیدار کردم :

- ۱- کلیات منیر لاهوری : به خط نستعلیق خوش ، کتابت به سال ۱۰۵۴ هـ ق. شامل : جاوید بہار ، گلدستہ منیر ، دستنبو ، غزلیات و قصاید . این نسخه در اختیار مرحوم پیر غلام دستگیر نامی حاکمی بوده است و نسخہی است ارزندہ و هنوز چاپ نشده است .
- ۲- دلائل الخیرات : با خط و کتابت زیبا .
- ۳- کشف المحجوب ہجویری .
- ۴- تحفہ القادری : تصنیف شاہ ابوالمعانی لاهوری کتابت ۱۱۹۷ هـ ق. در احوال و مناقب شیخ عبدالقادر گیلانی .
- ۵- خلاصہ المعارف : سید آدم بنوری .
- ۶- دستور الاطبا : از ہند و شاہ فرشتہ .

۸۴- کتابخانہ دکتور سید محمد اکرم شاہ (اکرام)

[دانشکدہ خاور شناسی ، لاہور]

چند بار بہ منزل آقای دکتور سید محمد اکرم شاہ رقم و از کتابخانہ اش دیدن کردم . در حدود ۱۰۰۰ مجلد کتاب چاپی دارد . ۹۵ درصد آنها فارسی و ۸۰ درصد آنها چاپ ایران است . نسخہ خطی در این کتابخانہ ندیدم . دکتور اکرم شاہ شاعری است آزادہ و ادیبی است آگہ بہ زبان و ادب فارسی . تحقیقاتی در زبان ادب فارسی دارد از جملہ :

- ۱- اقبال در راہ مولوی چاپ لاہور : (رسالہ دکتوری وی بودہ) و از طرف انجمن دوستی ایران و پاکستان منتشر شدہ است .
- ۲- داد سخن : تألیف سراج الدین علی آرزو ، چاپ لاہور ، از طرف ادارہ انتشارات مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان چاپ و منتشر شدہ است .
- ۳- پروانہ پندار : (چاپ ایران) ، منظوم .
- ۴- سکہ عشق : چاپ لاہور ، منظوم .
- ۵- فارسی در پاکستان : (زیر نظر و بہ اہتمام) .
- ۶- تاج و تاجدار : (زیر نظر و بہ اہتمام) .

۸۵- کتابخانه رشید

[سرهنگ دکتر خواجه عبدالرشید) ، ۱۵ ، خیابان علاء الدین ، لاهور]

مالک این کتابخانه آقای سرهنگ دکتر خواجه عبدالرشید است. محل کتابخانه در منزل او است که هم خانه و هم کتابخانه و هم موزه است. جمعاً در حدود ۶۰۰۰ کتاب در این کتابخانه موجود است که به ترتیب تفکیک از این قرار است :

۱- ۱۲۰ نسخه خطی فارسی و عربی.

۲- ۲۰۰۰ مجلد چاپی فارسی و عربی.

۳- ۱۵۰۰ مجلد چاپی انگلیسی.

۴- ۲۰۰۰ مجلد چاپی اردو.

اینک اسامی چند نسخه خطی :

۱- کنز السالکین : کتابت ، ۱۱۰۲ هـ ق.

۲- مثنوی مولوی : کتابت ، ۱۰۵۴ هـ ق.

۳- مجالس المؤمنین : کتابت ، ۱۰۴۸ هـ ق.

۴- دیوان برهمن : (فارسی). چاپ شده در احمد آباد (گجرات شرقی).

۵- دیوان واقف بتالوی لاهوری.

۶- رقعات چندر بهان برهمن .

۷- دیوان طالب آملی: (منتخب) به خط شاعر خودش (بنا به اظهار سرهنگ عبدالرشید).

۸- مصباح الهدایه و مفتاح الکفایه : تألیف عز الدین محمود بن علی کاشانی کتابت در حدود قرن ۹ و ۱۰ هـ ق. در آغاز و انجام این نسخه یادداشت‌هایی عرفانی و تاریخی به خط استاد جلال الدین های آمده است (بدون تاریخ).

۹- دبستان المذاهب : خط تحریر و نستعلیق ، تقریباً قرن ۱۲ هـ ق.

۱۰- دیوان بیدل.

۱۱- شاهنامه فردوسی : کاتب کربلا هیت کرکانی قمی ۱۲۵۴ هـ ق.

سرهنگ دکتر خواجه عبدالرشید مدتی در ایران بوده است و نشان درجه سوم هاپون به فرمان شاهنشاه آریا مهر دریافت کرده است و عین فرمان را در قالی زیبا روی دیوار مہمانخانہ اش آویخته بود. وی دارای تالیفات و تحقیقات گوناگون بہ زبان انگلیسی و فارسی وارد است و احوال و آثار او در مجموعہی بہ نام کتابخانہ رشید بہ قلم آقای دکتر یاسین رضوی چاپ شدہ است. اینک اسامی چند از تالیفات وی :

- ۱- تذکرہ شعرای پنجاب بہ فارسی کہ از طرف اقبال آکادمی بہ مناسبت جشن تاجگذاری شاهنشاه آریا مهر و شہبانو چاپ شدہ است.
- ۲- معارف النفس (رموز تصوف).
- ۳- درباره طالب آملی.
- ۴- معارف الآثار.
- ۵- مقالات (در حدود ۵۰۰ مقالہ).

قصور :

۸۶- کتابخانہ محمدیہ مجددیہ

[محلہ چمرنگان ، قصور، ضلع لاہور]

این کتابخانہ در ملکیت آقای سید ارشاد حسین شاہ سجادہ نشین دربار مرحوم مولانا غلام محیی الدین شاہ قصوری است. ہمکار ہمراہ من در شناختن این کتابخانہ و آشنایی با آقای سید ارشاد حسین شاہ ، آقای محمد اقبال مجددی کتابشناس آگہ و جوان دانشمند در ادارہ تحقیقات تاریخی لاہور بود. مولانا غلام محیی الدین قصوری از اجاہ علمای اسلام در عصر خود بود ، و مدرسہ و مسجد و خانقاہ و کتابخانہ داشتہ است کہ ہمہ آنها ہم امروز نیز باقی و پای برجای است. مزار او در گورستان قصور زیارتگاہ پیروان و معتقدان اوست. گورستان قصور یک منطقہ وسیعی است و در آن آرامگاہہای بسیاری از مشایخ و اولیاء اللہ و معارف اسلامی است از جملہ: مولانا غلام دستگیر قصوری حنفی ہاشمی (متوفی ۱۳۱۵ھ ق) مؤلف تقدیس الوکیل ، قاسم شاہ جنی ، حافظ سید احمد شاہ قادری (متوفی ۱۳۵۴ھ ق) ، سید غلام حسین شاہ (متوفی ۱۳۲۵ھ ق) ، مولانا عبدالرسول (متوفی ۱۲۹۲ھ ق) مؤلف تحفہ رسولیہ بہ زبان فارسی و دیگران. و در صد نوشتہ های مزارات بہ زبان فارسی و اشعار سادہ نیز تاریخ فارسی است ، مثلاً :

نکو نام داود قدسی سرشت بہ حکم خدا دارد دنیا بہشت
پی سال رحلت نواسنج غیب بفرمود در بزم باغ بہشت (۱۳۸۳ھ ق)

اما کتابخانه محمدیه مجددیه یا کتابخانه مولانا غلام محیی الدین قصوری در حال حاضر بسته شده است و کرم و غبار و نم و خاک و بی توجهی به جان آنها افتاده است و تقریباً رو به نا بودی می رود. در حدود ۵۰۰۰ مجلد کتاب چاپی و ۱۲۰۰ نسخه خطی عربی و فارسی و پنجابی و اردو در این کتابخانه موجود است. هیچگونه فهرستی برای این کتابخانه تهیه نشده است و اصولاً نظم و ترتیبی ندارد و کتابهای چاپی و نسخه های خطی باهم آمیخته شده و در چند قفسه و در سه اطاق روی هم انباشته شده اند و شاید ده سال باشد که دستی به آنها نرسیده باشد، اینک اسامی چند نسخه خطی :

- ۱- درة التاج لعزة الدباج : از محمود ملقب به قطب الدین شیرازی که در عهد فیلساه بن الملك المعظم سيف الدين رستم بن دباج تألیف شده ، کتابت در حدود قرن ۱۲ ه ق.
- ۲- مجموعه دین المریدین : از محمد جلال جلالی شاهی در باره امیر سید محمد گیسو دراز و شاه عالم.
- ۳- خیر المجالس : ملفوظات و اقوال شیخ نصیرالحق ، جامع آن حمید شاه قلندر ، کتابت ۱۱۲۱ ه ق.
- ۴- اوراق پراکنده : فارسی و عربی شامل اقوال شیخ بهاء الدین نقشبندی.
- ۵- کتاب فقه عربی.
- ۶- شرح موطأ : از مولانا علی قاری.
- ۷- خواجه عبیدالله : تاریخ تألیف ۸۸۵ ه ق. کتابت تقریباً قرن ۱۰ ه ق.
- ۸- مجموعه : (فارسی) ۱- رساله حلیه مبارکه از محمد هاشم تپتوی ، ۲- تحذیر الاحوال مما یورث الفقر و النسیان ، کتابت ۱۲۸۱ ه ق ، ۳- رساله مولانا عبدالرحیم در شرح سمر سید گیسو دراز منتخب از کتاب «اسرار» ، ۴- رساله در شرح ابیات شیخ عبدالقادر جیلانی از محمد رفیع الدین ، کتابت ۱۲۲۲ ه ق.
- ۹- عوارک المعارف : از شیخ شهاب الدین سهروردی ، کتابت ۹۴ ه ق.
- ۱۰- شرح وقایع : کتابت ۹۵۳ ه ق.
- ۱۱- کتاب الفقه : (حنفی) ، (عربی).

- ۱۲- رشد المجالس : فارسی ، تألیف موسی محمد الشنوارى افغانى .
- ۱۳- تفسير قرآن : از شيخ نجم الدين كبرى (عربى) .
- ۱۴- منتهى الايجاز لكشف الاءجاز : تأليف مولانا محمد باقر بن شرف الدين الحسينى لاهورى ، ۱۱۰۸ هـ ق .
- ۱۵- مجموعه : (فارسی و عربى) : ۱- شجره نسب حضرت محمد «ص» نقل از طبقات الناصرى و سيرة النبى و عرايس القصص و جوامع الحكايات . ۲- بحر المذاهب تأليف عبد الوهاب الراجيرى ، ۳- رساله در تحقيق مسائل مهمه از شيخ حامد قارى . ۴- رد المنكرين از مولوى على محمد حسين تلميذ حضرت مولوى يار محمد ملتانى ، و چند رساله ديگر .
- ۱۶- شور جنون : (مثنوى) سروده سرغازى متخلص به شهيد . كاتب محمد صالح ، كتابت ۱۲۴۹ هـ ق . در اين كتاب چند مثنوى كوتاه است كه همه آنها در جواب حكيم زلالى خوانسارى سروده شده است : «اشك و آه» در جواب حسن گوسوز ، ناله عشاق در جواب ذره و خورشيد ، شعله دیدار در جواب مثنوى ديگر .
- ۱۷- اسرار الاولياء : ملفوظات يا اقوال بابا فرید گنج شکر .
- ۱۸- سلاله المبرورة في تجويز الاسماء المشهوره : تأليف مولانا غلام محيى الدين قصورى ، كاتب غلام نبى .
- ۱۹- مکتوبات امام ربانى : حضرت مجدد الف ثانى شيخ احمد سرهندي (به زبان فارسی ج ۱ و ۲ و ۳) از روى اين نسخه مولانا غلام محيى الدين قصورى پيش مشايخ خود شيخ محمد قصورى و شاه غلام على دهلوى خوانده است .
- ۲۰- مقامات مظهرى : شامل اقوال (ملفوظات) ميرزا مظهر جان جانان تأليف شاه غلام على دهلوى .
- ۲۱- طب اكبر : تأليف محمد اكبر ارزانى ، كتابت ۱۱۵۵ هـ ق .
- ۲۲- تدقيق النظر في تحقيق النذر : تأليف حاجى سعدالله لاهورى . به ضميمه اين نسخه يك «رساله جفر» است .
- ۲۳- كنز الهدايات في كشف البدايات : تأليف شيخ محمد باقر بن شرف الدين العباسى اللاهورى .

- ۲۴- کلید التوحید : تألیف سلطان باهو ولد بارید عرف اعوان ساکن قلعه شورکوت ، کتابت ۱۱۰۲ هـ ق. به ضمیمه این نسخه رساله های فارسی آخوند درویزه ، کتابت ۱۲۱۲ هـ ق.
- ۲۵- مجموعه : ترجیع بند و دیوان فرشته و دیگر رسائل فارسی در موضوع عرفان و حکمت و دین.
- ۲۶- تذکره الاولیاء : (مؤلف ناشناخته) ، فارسی ، خوش خط و مذهب و لوح دار ، تاریخ تألیف ۹۸۵ (ظاهراً از عطار نیست) .
- ۲۷- دررالمعارف : تصنیف شاه رؤف احمد رأفت مجددی به ضمیمه ملفوظات غلام علی دهلوی ، کاتب عبدالحکیم ، کتابت ۱۲۷۰ هـ ق.
- ۲۸- شرح گلستان سعدی : به عربی و چند رساله دیگر تألیف غلام محیی الدین ، کتابت ۱۲۲۵ هـ ق.
- ۲۹- کتاب الفقه : به خط و کتابت قدیم ، تقریباً قرن ۸ هـ ق.
- ۳۰- تزکیه النفوس : ترجمه طریقه محمدیه و سیره احمدیه.
- ۳۱- قران السعدین : منظوم از امیر خسرو.
- ۳۲- شرح عجایب القلوب.
- ۳۳- تذکره الاحباء و تحفه الاصحاب : تألیف عبدالحکیم بن الشمس الدین .
- ۳۴- فتوحات مکیه : (ترجمه فارسی).
- ۳۵- نزهة الابرار فی سیر النبی المختار:
- ۳۶- بستان فقیه : ابواللیث.
- ۳۷- تفسیر در واجی یا تفسیر زاهدی : کتابت تقریباً قرن ۷ و ۸ هـ ق .

۸۷- کتابخانه همدانی (مکتبه الهمدانی)

[کتوت مراد خان ، قصور، ضلع لاهور]

مالک این کتابخانه آقای مولانا سید محمد طیب شاه همدانی قصوری است. وی عالم علوم اسلامی و حکمت و منطق و فلسفه و نیز طبیب است که به طرز و روش اطباء متقدم طبابت می کند. اینگونه اطبا در سر تا سر پاکستان به نام «حکیم» معروف هستند. در کتابخانه همدانی در حدود ۴۰۰ مجلد کتاب چاپی و ۲۴۶ نسخه خطی فارسی و عربی

و اردو و پنجابی موجود است. آقای همدانی خود کتابشناسی آگاه و نسخه شناسی ماهر است و با دقت ویژه فهرست نسخه های خطی کتابخانه اش را تهیه کرده است به زبان فارسی و خوش خط چون هم فارسی و عربی خوب می داند و هم خوشنویس است. در کنار کتابخانه اش مسجد و خانقاه و مدرسه دارد و مسجد را به تازگی ساخته و کتیبه های فارسی و عربی و جبهه مسجد را به سبک مساجد ایران ساخته است چون خودش به ایران رفته و در باره ایران آگاهی هایی دارد. آنگونه که می گفت یکی از بستگانش به نام «دکتر همدانی» هم اکنون در همدان به خدمت پزشکی مشغول است. در کتابخانه همدانی قدیم ترین نسخه خطی تفسیر کشف الاسرار و عدة الابرار را زیارت کردم که تاریخ ۷۳۲ ه ق داشت. دیگر نسخه مهم این کتابخانه «شرح دیوان حضرت علی (ع)» به زبان فارسی تألیف حسین بن معین الدین المیبدی به تاریخ ۸۹۳ ه ق.

اینک اسامی چند نسخه خطی از کتابخانه همدانی :

- ۱- شرح ابیات مشکه مشنوی معنوی : از مولانا محمد ایوب.
- ۲- مشنوی مولوی : خوش خط و مذهب.
- ۳- انتخاب مسائل : از تفسیر الرازی.
- ۴- ينبوع الجذور : تألیف محمد هاشم بن محمد قاسم الحسینی الجیلانی.
- ۵- نزهة الارواح : تألیف حسین عالم بن ابی الحسن الحسینی.
- ۶- شرح دیوان حضرت علی ابن ابی طالب (ع) : به زبان فارسی از حسین بن معین الدین میبدی (المیبدی) المتداول فی المدارس من الفلسفه ، کاتب اسحق ، روز جمعه وقت نماز پیشین در ماه جادی الآخر به تاریخ بیست و دویم سنه ۸۹۳ ه ق. آغاز : «سپاس سعادت اساس شکر عبادت». انجام : «تمام شد این ارقام پریشان به یمن همت درویشان در تاریخ رفیع الشان فیض نشان صفر ثلث و تسعین و ثمانمائه» .
- ۷- دیوان اسیری : سروده شمس الدین بن یحیی اللاهیجانی اسیری، متوفی ۸۶۹ ه ق.
- ۸- شرح مخزن الاسرار : تألیف ابراهیم بهتی ، کاتب محمد طیب همدانی، ۱۳۳۱ ه ق.
- ۹- تحفه نظامی : تألیف مولانا غلام محیی الدین قصوری ، کاتب سید مبارک علی شاه همدانی.

- ۱۰- تحفه رسولیه : تألیف مولانا غلام محیی الدین قصوری به نام غلام دستگیری قصوری.
- ۱۱- زاد الحاج : تألیف مولانا غلام محیی الدین قصوری به نام غلام دستگیر. (به زبان پنجابی).
- ۱۲- تحفه دستگیریه : تألیف مولانا غلام دستگیری قصوری ، کاتب مولوی عبدالله فیروز پوری ، کتابت ۱۲۷۸ ه ق.
- ۱۳- سبع اسرار فی مدارج الاخیار : تألیف شاه معصوم نقشبندی مجددی ، کاتب فرزند علی شاه عثمانکوتهی.
- ۱۴- بهارستان شرح گلستان : تألیف غلام معین الدین عبدالله خلیفه خویشکی قصوری ، کاتب نور احمد بن درویش محمد بن ولی محمد بن عبدالرزاق .
- ۱۵- کشف المحجوب : تألیف علی بن عثمان علی الجلابی الغزنوی الهجویری معروف به داتا گنج بخش ، کاتب حافظ غلام فرید ، کتابت ۱۱۸۸ ه ق.
- ۱۶- اخبار الاولیاء : تألیف عبدالله الملقب به ابن عبدالحق خویشکی قصوری ، کتابت ۱۱۱۴ ه ق (خویشک و خویشکی از خویشکیان است که گروهی از افغانان «پتنها» می باشند).
- ۱۷- کیمیای سعادت : از امام محمد غزالی ، کتابت یوم السبت ۱۰ رجب ۹۷۳ ه ق.
- ۱۸- منتخب محک الطالبین : متخاص به حافظ مرتضی بن محمد خان شهاب الدین زئی خویشکی قصوری. کتابت ۱۱۰۶ ه ق.
- ۱۹- روضه الاحباب : تألیف عطاء الله بن فضل الله ابن جمال الحسینی ، کتابت ۱۱۰۰ ه ق. کاتب عبدالباقی بن مصطفی سکنه حویلی شیخ با یزید.
- ۲۰- نفعات الانس من حضرات القدس : با نسخه خطی که به خط مؤلف یعنی مولانا نور الدین عبد الرحمن جامی بوده مقابله شده و آن نسخه در کتابخانه شیخ فیضی فیاضی بوده است. تاریخ کتابت ۱۱۷۳ ه ق.
- ۲۱- احادیث قدسیه : تألیف مولانا حافظ سید زاهد الهمدانی. کتابت ۱۲۰۴ ه ق.
- ۲۲- دیوان بدیع البیان : منسوب به حضرت امیر (ع) ، کتابت ۱۲۹۹ ه ق.
- ۲۳- تمهیدات : از عین القضاء همدانی ، کتابت ۱۰۲۱ ه ق.

- ۲۴- معرفه القلوب.
- ۲۵- عنبر: (عربی) تألیف عبدالعزیز بن احمد یار پرهاردی ملتانی، کتابت ۱۲۳۴ هـ ق.
- ۲۶- تفسیر قرآن: (از نوادر) به خط سید مبارک علی شاه ۱۳۳۵ هـ ق.
- ۲۷- دیوان آصفی: خواجه آصفی بن خواجه نعمت الله کوهستانی.
- ۲۸- لباس برهنه: از عنایت الحنفی القادری قصوری لاهوری.
- ۲۹- رشد المجالس: از موسی ابن محمد لودن افغان، سنه ۱۰۴۴ جلوس.
- ۳۰- صیدیه: (رساله) در صید کردن ماهی ها و چرنده ها و پرندہ ها و استفاده از سگ ها و پرندگان و دیگر حالات در شکار و نجیر.
- ۳۱- ایس العشاق: از حسن بن محمد الملقب به اکسیر و المشتہر بالرامی (در ولایت مراغه به زمان ابو الفتح شیخ اویس بہادر خان تألیف شدہ).
- ۳۲- اربعون لیلہ و لیلہ.
- ۳۳- کشف الاسرار وعدہ الابرار: کتابت ۷۳۲ هـ ق (از سورۃ الرحمن تا سورۃ والناس). نسخہ بی ارزندہ و عالیقدر.
- ۳۴- منتخب اللغات شاه جہانی: از میر محمد رشید الحسنی و الحسنی التستری، کاتب احمد بن قیام بہتی لاهوری، کتابت ۱۰۹۷ هـ ق.
- ۳۵- رسایل جعفر.
- ۳۶- منطق الطیر: سرودہ شیخ فریدالدین عطار نیشابوری تقریباً قرن ۱۱ هـ ق.
- ۳۷- طب مرتضائیہ: و خط حافظ مرتضی بن محمد خان شہاب الدین زئی قصوری، تاریخ کتابت ۱۱۷۹ هـ ق.

۸۸- کتابخانہ بلہی شاہ

[دربار بلہی شاہ ، قصور ، بخش لاهور]

در این کتابخانہ اکثر کتابہای چاپ شدہ پنجابی را دیدار کردم زیرا حضرت بلہی شاہ از شاعران بزرگ پنجابی سرا است و او را «پدر زبان پنجابی» یا «بابای پنجابی» می گویند. کلیات اشعار بابا بلہی شاہ چاپ شدہ است. آرامگاہ او در دل شہر قصور زیارتگاہ پیروان

و معتقدان اوست. بر دیوارها و بر قبر و بالای در ورودی آرامگاه جملات و اشعار فارسی و اردو و پنجابی به خط نستعلیق کتابت شده است: «زیارت حضرت پیر بلهی شاه رحمہ اللہ». اما کتابخانه او در حدود ۲۰۰۰ کتاب چاپی و چند قرآن و ادعیه خطی دارد که مورد استفاده عموم است.

۸۹- کتابخانه جامعہ اثنا عشریہ

[باب العلوم، ملتان]

در این کتابخانه در حدود ۲۵۰ کتابهای چاپی فارسی و عربی را برای تدریس علوم اسلامی مخصوصاً «فقه شیعہ» دیدم. ۲۵ طالب علم و ۲ مدرس داشت. کتاب خطی ندیدم.

لاهور:

۹۰- کتابخانه عمومی دیالسنیگ

[دیالسنیگ پبلک لائبریری (خیابان نسبت، لاهور)]

این کتابخانه در حدود ۵۰۰۰۰ کتاب دارد که ۶۰ درصد آنها انگلیسی و ۳۵ درصد اردو و پنجابی و سندی و ۵ درصد آنها فارسی است. بعضی از کتابهای فارسی چاپ ایران و بعضی چاپ پاکستان و بقیه چاپ نول کشور و دیگر چاپخانه های قدیم بود. کتابدار آقای مصباح الحق صدیقی علاقمندی ویژه به زبان فارسی دارد و می گفت پیوسته می کوشم تا کتاب فارسی به کتابخانه وارد شود و نیز فارسی دوستان را دعوت می کنم که به این کتابخانه بیایند و کتابهای فارسی بخوانند. او گفت که بنا کننده این کتابخانه یک سیکه بوده است که مقام اجتماعی ارزنده در میان مسلمانان و دیگر طریقه های دینی داشته است. مجسمه دیالسنیگ در راهرو کتابخانه از سنگ سفید مرمر دیده می شود. در این کتابخانه از نسخه خطی خبری نیافتم و ندیدم.

۹۱- کتابخانه دانشگاه پنجاب

[پنجاب یونیورسٹی لائبریری، دانشگاه پنجاب، لاهور]

این کتابخانه در ۱۹۱۱ میلادی بنا شده و ۶۲ سال عمر دارد.

اینک تعداد کتابهای کتابخانه دانشگاه پنجاب:

۱- کتابهای چاپی: ۲۰۰۰۶۲ مجلد.

- ۲- نسخہ های خطی : ۱۸۰۰۰ نسخہ
 الف : نسخہ های خطی فارسی تقریباً ۶۰۰۰ نسخہ
 ب : نسخہ های خطی عربی تقریباً ۳۵۰۰ »
 ج : نسخہ های سانسکریت تقریباً ۸۰۰۰ »
 د : نسخہ های خطی اردو و پنجابی
 و دیگر زبانها ۵۰۰ »

کتابخانهء دانشگاه پنجاب (پنجاب یونیورسٹی لائبریری) از بزرگترین کتابخانه های پاکستان و حتی شبه قاره است. ادارهء کتابخانه و روش فهرست نگاری و برگه نویسی به روش دیوپی آمریکایی است و تقسیمات اداری آن به طور کلی بدین شرح است :

- ۱- بخش کتابهای رسیده.
- ۲- بخش فهرست نگاری و برگه نویسی.
- ۳- بخش توزیع.
- ۴- بخش کتب مراجعه (مراجع و مصادر).
- ۵- بخش خاور شناسی.
- ۶- بخش خرید و پیشنهاد.
- ۷- بخش جلد سازی و پیوندکاری.
- ۸- بخش عکاسی و فیلم برداری.

این کتابخانه یک رئیس و یک معاون و ۲۲ کارمند متخصص و فهرست نگار و ۱۶ کارمند غیر متخصص و چند خدمتکار دارد. آقای ملک احمد نواز رئیس کتابخانه و آقای غلام رسول شاه معاون و آقای سید جمیل احمد رضوی مسؤل بخش شرق شناسی و آقای قاضی عبدالنبی کوکب فهرست نگار عربی و فارسی و اردو. آقای دکتر سید عبدالله دو مجلد فهرست نسخہ های خطی فارسی و عربی و پنجابی و اردو را تهیه کرده است که شامل ۱۱۰۰ نسخہ میشود. و تا کنون ۱۲۰۰ نسخہ توسط آقای دکتر سید عبدالله و ۲۵۰۰ نسخہ توسط آقای عبدالنبی فهرست شده است. فهرست برداری از روی نسخہ های خطی بر دو گونه انجام می شود : فهرست مختصر (هندلیست) و فهرست تفصیلی یا تحلیلی. همه

نسخہ های سنسکریت (۸۰۰۰ نسخه) فہرست شدہ و چاپ شدہ است. و لیکن از نسخہ های خطی فارسی و عربی و پنجابی ہنوز باقی ماندہ کہ باید فہرست شود و تاکنون ظاہراً ۷ مجلد فہرست چاپ شدہ (۲ مجلد تالیف آقای دکتر سید عبداللہ و ۲ مجلد تالیف آقای قاضی عبدالنبی کوکب).

تاکنون چند مجموعہ نسخہ خطی از کتابخانہ های شخصی بہ کتابخانہ دانشگاه پنجاب منتقل شدہ است ، از جملہ :

۱- مجموعہ شیرانی: ۳۳۰۶ نسخہ خطی. فہرست این مجموعہ در ۳ مجلد تحت عنوان «مخطوطات شیرانی» تالیف آقای دکتر محمد بشیر حسین از طرف ادارہ تحقیقات پاکستان (لاہور) چاپ شدہ است.

۲- مجموعہ آذر: ۱۵۰۰ نسخہ خطی.

۳- مجموعہ آزاد: (از محمد حسین آزاد) ۳۸۹ نسخہ خطی و ۳۱۵۰ مجلد چاپی.

۴- مجموعہ کیفی: (دتاریا کیفی کہ از ہندوان بود): ۱۳۰ نسخہ خطی و ۸۷۸ مجلد چاپی.

۵- مجموعہ پیر زادہ: ۲۰۵ نسخہ خطی و ۷۷۷ مجلد چاپی.

۶- مجموعہ وولز: (وولز کلکشن): ۸۰۰۰ نسخہ خطی سنسکریت و ۱۵۷۵ مجلد چاپی.

۷- مجموعہ محبوب عالم: ۳۶۳ نسخہ خطی و ۶۸۲۵ مجلد چاپی.

۸- مجموعہ ہتیقی: ۲۵۰۰ مجلد چاپی.

۹- مجموعہ شیخ محمد اقبال: ۱۷۱۳ مجلد چاپی.

در کتابخانہ دانشگاه پنجاب (بخش نسخہ های خطی) بعضی نوادر موجود است کہ شرحی مختصر بعضی از آنها را ذیلآ می آوریم (با تشکر از آقای سید جمیل احمد رضوی):

۱- العتق الثانی من المدرسہ: تالیف امام مالک. کاتب عبد الرحمان سعید الفارسی ، کتابت ۱۲۴۵ھ ق.

۲- اخلاق ناصری: کتابت ۷۲۴ھ ق.

۳- اخلاق ناصری: کتابت ۶۶۶ھ ق.

- ۴- اخلاق ناصری : کتابت ۸۵۶ هـ ق.
- ۵- لیلی و مجنون : (مصور) به سبک عهد مغول ، کتابت ۱۱۴۸ هـ ق.
- ۶- یوسف و زلیخای جامی : که در عهد اکبر پادشاه کتابت شده و جمله «الله اکبر عرض دیده شد» را دارد.
- ۷- شاهنامه فردوسی : مصور و مذهب و منقش ، قرن ۱۰ هـ ق. (کتابت شاید پیش از بابر پادشاه شده باشد).
- ۸- شاهنامه فردوسی : کاتب میر ماه بن میر عرب ، کتابت ۱۰۰۹ هـ ق.
- ۹- قرآن شریف : خط و کتابت کوفی.
- ۱۰- قرآن شریف : خط و کتابت کوفی قرن ۶ هـ ق (تقریباً قرن ۱۳ میلادی).
- ۱۱- قرآن شریف : کاتب شاه محمد قریشی ، کتابت ۱۱۱۲ هـ ق.
- کتابت این قرآن بسیار عجیب است. یعنی حروف آغاز سطرهای هر صفحه با حروف آغاز سطرهای دیگر صفحه مطابقت دارد و یکی است و ضمناً حروف آغاز سطرهای اول و آخر هر صفحه نیز تطابق دارد و نیز حرف اول سطر میانی هر صفحه با حرف اول سطر میانی صفحه دیگر یکی است و این نوع صنعت در این قرآن شریف از آغاز تا انجام التزام شده است.
- ۱۲- المتمر : تألیف سراج الدین علی آرزو به زبان فارسی به پیروی از المظهر میوطی . روش نگاهداشت و حفظ نسخه های خطی در دانشگاه پنجاب با نفتالین و برگ نیم و مواد شیمیایی و دیگر وسایل ممکن است.

۹۲- کتابخانه مرکزی اردو بورد

[انجمن مرکزی اردو] ، گلبرگ ، لاهور]

در این کتابخانه در حدود . . . ۴ مجلد کتاب چاپی و رسایل اردو و فارسی و عربی و پنجابی و انگلیسی و سندی و بلوچی و سرائیکی موجود است که بیشتر آنها مرجع تحقیق محققان است زیرا این انجمن مرکزی اردو تا کنون بیش از ۱۲۰ مجلد کتاب در مسائل تحقیقات ادبی و تاریخی و زبانشناسی و اقبال شناسی و جامعه شناسی و لغت منتشر کرده است. در تاریخ ۱۹۶۲ میلادی تأسیس شده ، ۲۳ کارمند (مؤلف و ماشین نویس و مصحح) دارد.

شعبه آن در حیدر آباد سند و پشاور است. رئیس این انجمن آقای اشفاق احمد خان است. در کتابخانه انجمن مرکزی اردو نسخه خطی ندیدم.

۹۳- کتابخانه شاه حسن عطا

[خیابان ششم (سیکس رود)، مقابل اداره تلفن، شماره ۱۵، راولپندی]

در این کتابخانه در حدود ۱۰۰۰ مجلد کتاب چاپی و یک قرآن خطی موجود است. اکثر کتابها به زبان عربی است و از متون ارزنده تاریخی و ادبی و دینی اسلامی است، مانند: فتح القدیر در ۱۶ مجلد و الاغانی در ۲۲ جزء، معجم الادباء در ۱۶ مجلد و غیره. آقای شاه حسن عطا در سفارت شاهنشاهی ایران در اسلام آباد کار می کند و به زبان فارسی و عربی و اردو و هندی و انگلیسی کاملاً آشنایی دارد و شاعر فارسی و اردو است و آثاری از او چاپ شده است از جمله: حریر سنگ (اثر ادبی و شعری او).

۹۴- کتابخانه مؤسسه دائره المعارف اسلامی (اردو)

[محوطه دانشگاه پنجاب، لاهور]

در این کتابخانه در حدود ۲۰۰۰ کتب مراجعه و محل تحقیق در علوم اسلامی موجود است نسخی خطی ندارد و لیکن برای استفاده بیشتر از کتب علوم اسلامی، کتابخانه دانشگاه پنجاب در ۵ متری این کتابخانه است. این کتابخانه در حقیقت برای این به وجود آمده که هانند کتابخانه لغت نامه دهخدا در ایران بتوانند به آسانی دایره المعارف اسلامی را که به زبان انگلیسی است ترجمه کنند و تاکنون با موفقیت ۱۱ جلد به قطع بزرگ (از حرف الف تا ز) چاپ شده است و این کار هنوز در زبان فارسی ظاهراً انجام نیافته است. آقای دکتر سید عبدالله ادیب و دانشمند و لغت شناس که او را «دهخدای پاکستان» می توان نامید رئیس این مؤسسه است و محضری پربرکت و بیانی پرثمر دارد. به زبان اردو و فارسی و عربی و انگلیسی و پنجابی مسلط است و آثار ارزنده او برای دیگران مرجع است.

۹۵- کتابخانه دکتر وحید قریشی

[لاهور]

در این کتابخانه در حدود ۲۰۰۰۰ مجلد کتاب چاپی و ۲۰۰ نسخه خطی موجود است. آقای دکتر وحید قریشی استاد و رئیس گروه تاریخ در دانشکده خاور شناسی لاهور است و تحقیقات و تألیفات او برای همگان مرجع است و خود شاعر و ادیب و مورخ و به زبان فارسی گفت و گو می کند و محضرش پر فایده و سخنش دلچسب است. دکتر وحید قریشی به کتاب بسیار عشق می ورزد و هنگامی که ایشان تحصیل می کرده اند بسیار به کتاب دلبستگی داشته اند و کتاب جمع کرده اند. اکثر نسخه های خطی وی به زبان پنجابی و فارسی است و تعداد کمی به زبانهای دیگر است. خاتم دکتر خالدہ آفتاب اصغر فہرست اجالی این کتابخانه را تهیه کرده است و نسخه دستنویس آن در کتابخانه موجود بود، اینک بعضی از اسامی نسخه های خطی این کتابخانه:

- ۱- بیاض فارسی و اردو: در مسائل ادبی و دینی.
- ۲- انتخاب کلیات فایز: تألیف (سرودہ) صدر الدین محمد بن زبردست خان متخلص به فایز با سہر و امضای شاعر: «کلب امیر المؤمنین صدر الدین».
- ۳- کتاب النہایہ: کتابت ۷۳۹ ھ ق: «جملہ سنہ ۳۹ جلوس عرض دیدہ شد» در آغاز آن است.
- ۴- طب: (عربی) تقریباً قرن ۸ ھ ق.
- ۵- خزائن العلم.
- ۶- ترجمہ الجبرای: از انگلیسی بہ فارسی بہ خط نستعلیق خوش، کتابت و تألیف ۱۲۷۴ ھ ق. مؤلف: کھنجی قوم کھتہ ماتھر (۳۳۴ برگ).
- ۷- بیاض فارسی: (اشعار برگزیدہ در سال ۱۸۹۷ میلادی).
- ۸- بیاض اردو و فارسی: کتابت ۱۲۱۲ ھ ق، از عباس بیک تبتی.
- ۹- دفتر شعر.
- ۱۰- معرفت اصطربلاب: از خواجہ نصیر الدین طوسی، کتابت ۱۲۹۱ ھ ق.
- ۱۱- دفتر دوم ابو الفضل علامی: کتابت ۱۲۶۹ ھ ق.

- ۱۲- مکتوبات (رقعات) فارسی : تألیف و کتابت در سال چهارم جلوس پادشاه عالمگیر غازی (اورنگ زیب).
- ۱۳- گلستان سعدی : (۲ نسخه).
- ۱۴- مجموعه : (علم میاق و انشای جامی) ، کاتب غلام فانی.
- ۱۵- شاه و گدا : سرودہ حکیم ہلالی ، کتابت ۱۲۳۲ ھ ق. (۲ نسخه).
- ۱۶- نافع الصلوٰۃ : از محمد یار.
- ۱۷- طب الاکبر : (فارسی).
- ۱۸- مثنوی غنیمت : کنجاهی.
- ۱۹- شرح قصاید عرفی :
- ۲۰- انشای خادمی : کتابت ۱۹۰۵ میلادی.
- ۲۱- شرح نلدمن : تألیف ۱۲۷۳ ، شارح محمد غلام قادر.
- ۲۲- وقایع بدایع : آندراج مخلص (یک جزء) .
- ۲۳- گلشن نعت : تألیف فصیح الدین ربیع مسهر تهر (بہ خط مؤلف).
- ۲۴- بہار دانش : ۱۲۷۷ ھ ق.
- ۲۵- سلوک الی اللہ : تألیف غلام مولی واسطی.
- ۲۶- رسالہ در زبان اردو :
- ۲۷- مجموعہ اشعار سہدی علی خان : کتابت ۱۳۱۵ ھ ق.
- ۲۸- دیوان غنیمت کنجاهی :
- ۲۹- دیوان شمس تبریزی : (سرودہ مولانا جلال الدین محمود بلخی).
- ۳۰- قصہ سسی و پنون : (۲ نسخه) سرودہ شہباز و محمد حسین کاتب حسام الدین ساکن کھانی ، کتابت ۱۲۷۰ ھ ق.
- ۳۱- مخطوطات پنجابی : بہ پیوستہ ریختہ شاہ مراد.
- ۳۲- اسکندر نامہ نظامی :
- ۳۳- اسرار المصلی :
- ۳۴- واقعہ مصفی : ملا تقی.

- ۳۵- مراسلات سیکهان : (نامه های سیکه ها) از مرکز حکومت به ولایت.
 ۳۶- مجموعه: [۱- حق نما ، ۲- وقایع پنون ، ۳- روشن دل ، ۴- مجمع البحرین ، ۵- شرح رباعیات].
 ۳۷- خسرو شیرین : نظامی.

راولپندی :

۹۶- کتابخانه جامعہ رضویہ ضیاء العلوم

[سبزی مندی (بازار سبزی) ، راولپندی]

تقریباً ۵۰۰۰ مجلد کتاب چاپی (علوم اسلامی) در این کتابخانه موجود است که اکثر آنها مرجع طالب علمان و مدرسان مدرسه ضیاء العلوم است. این مدرسه ۴ شعبه دارد که یکی از آنها در سلطان پور در نزدیک شهر حسن ابدال است. ۱۵۰ طالب علم و ۸ مدرس در این مدرسه به تعلیم و تعلم مشغول هستند. انجمن خیریه و دارالاقامه دارد. نسخه های خطی در سلطان پور است به تعداد ۱۸ تا ۲۰ نسخه خطی عربی. آقای سید غلام محیی الدین شاه صدر المدرسین اهل سلطان پور معتقد بود که: «حفاظت کتابهای خطی بسیار مشکل است». به همراهی و معاونت آقای پرفسور ملک محمد اقبال استاد دانشکده دولتی راولپندی بدین مدرسه راه یافتیم.

۹۷- کتابخانه حافظ ریاض احمد اشرفی

[گوالمندی رود ، راولپندی]

در این کتابخانه در حدود ۱۵۰۰ مجلد کتاب چاپی به زبان مختلف وجود دارد و اکثر آنها به زبانهای عربی و فارسی است و در موضوعات علوم اسلامی (تفسیر و حدیث و فقه و کلام و مناظرات و هیئت و نجوم و تصوف و ادب) است. مالک کتابخانه آقای حافظ ریاض احمد اشرفی خزانہ دار (خازن) روز نامه جنگ است. و ضمناً طبابت به طرز قدیم می کند و فتوی و فتوی می دهد و به تبلیغ اسلام می پردازد. نسخه خطی در این کتابخانه نیست.

گولره شریف :

۹۸- کتابخانه سید مهر علی شاه گولروی

[گولره شریف ، در ۱۲ میلی راولپندی]

در این کتابخانه در حدود ۱۵۰۰۰ مجلد کتاب چاپی و تقریباً ۱۱۰۰ نسخه خطی موجود است. مالک کتابخانه آقای سید غلام محیی الدین چشتی سجاده نشین درگاه عالیہ چشتیہ سید مهر علی شاه است. گولره شریف قصبہی است در دوازده میلی راولپندی و زیارتگاہ و محل ملاقات پیروان سید مهر علی شاه و مریدان سید غلام محیی الدین شاه است. زیارتگاہ (دربار) با شکوه و مسجد عالی جاہ و منارہ رفیع دارد. بر پیشانی و دیوارها و مزارات و محراب مسجد گولره شریف ۹۰ درصد اشعار فارسی کتیبه شده است. هر روزہ مجلس قوالی تشکیل می شود و مردم را سماع شور و جذبہ و شوق وادار می کند. لنگر دربار سید پیر مهر علی شاه ہمیشہ آمادہ پذیرایی و اطعام مردمان است ، چه غریب و چه غنی.

اما کتابخانه سید مهر علی شاه در بنایی کہ ۱۳ طاق بزرگ دارد واقع شده و همه کتابها در قفسہ های چوبی و طاقچه ها کہ بہ همین منظور تعبیه کرده اند جای داده شده است. سید پیر مهر علی شاه گولروی کہ مردی عارف و سیدی بارع و عالمی متبحر بوده در یکی از اطاقهای همین کتابخانه می نشسته و مطالعه می کرده و بہ عبادت خالق و خدمت مخلوق مشغول بوده است و این اطاق را با کتابها و کتب و وسایل زندگی وی بہ صورتی جالب و نظیف محفوظ داشته اند. آقای پرفسور ملک محمد اقبال استاد دانشکدہ دولتی راولپندی مرا ہمراہی و معاونت فرمود تا بدین کتابخانه راہ یافتم. آقای مولوی محمد فاضل کتابدار فاضل کتابخانه گولره شریف منتهای کوشش را بہ عمل آورد تا من بتوانم ہمہ کتابها را از مد نظر بگذرانم و نوادر نسخه های خطی را ببینم ، اینک اسامی چند نسخه خطی کہ یادداشت کردم :

- ۱- مجموعه : (۱- شرح فقہ اکبر ، ۲- ہند نامہ ، ۳- تحفہ نصایح).
- ۲- شرح اصول المحسنی : از جلال الدین دوانی ، کاتب : شیخ لطف اللہ الہندی الالہوری.
- ۳- لطایف اللغات : معروف بہ فرهنگ ہندی ، کتابت ۱۲۰۱ ہ ق.

- ۴- قران السعدين : تأليف امير خسرو ، كاتب محمد سعيد.
- ۵- هير و رانجها : (قصه منظوم).
- ۶- شرح رساله مساحت :
- ۷- هدايه الرسل :
- ۸- ذخيره الملوك : تأليف سيد شهاب الهمداني (سيد مير علي همداني) با لوح و جدول و مذهب.
- ۹- در بيضا : (تفسير سورة يوسف) از امام ابو حامد محمد بن محمد الغزالي.
- ۱۰- مفتاح الفيض : تأليف المولى حسن طاهر ، كاتب جمال بن ميان احمد پنديكهيپ.
- ۱۱- مثنوى شاه شمس شكر ريز : سروده صوفى شمس الدين شكر ريز ملتاني ، كاتب محمد علي دهر يك سنه ۱۳۷۳.
- ۱۲- تسنيم وهوجا : تأليف ميان محمد (ساكن دهاكه = دا كا).
- ۱۳- مثنوى شاه شمس شكر ريز : كاتب محمد علي ساكن دهر يك گولروى .
- ۱۴- ديوان بركات : كتابت ۱۲۷۲ هـ ق.
- ۱۵- رساله فى معرفه المذاهب : تأليف ملا محمود بن نظام عرف غزالي.
- ۱۶- شرح اسماء الحسنى : تأليف يعقوب بن عثمان بن بن محمود الغزنوى.
- ۱۷- شرح بيست باب اصطرباب : شيخ فصيح بن عبدالكريم البسطامى.
- ۱۸- شرح مشكلات گلستان : كاتب انور حسين.
- ۱۹- قصه عشق كهوئى : وغيره.
- ۲۰- انشائى صفدرى.
- ۲۱- ضياء العيون : تأليف نظام الدين محمد هادى خان الصفوى الملقب به شاگرد .
- ۲۲- جهل المقل : كاتب ، صالح محمد بن يار محمد تورانى يوم سنجر.
- ۲۳- شرح فصوص الحكيم : تأليف السيد شاه علي الهمداني ، كتابت ۱۱۳۱ هـ ق.
- ۲۴- منتخب ذخيره خوارزمشاهى يا خفى علايى.
- ۲۵- شهادت نامه حضرت حسين : مولوى الف ، ۱۲۷۲ هـ ق.
- ۲۶- ديوان حافظ :

- ۲۷- فتاوی دربار عالیہ قدسیہ غوثیہ گولرہ شریف : (دستنویس).
- ۲۸- کتاب الخیال و الرؤیة : تألیف شمس الدین ابو ثابت الدیلمی.
- ۲۹- بیاض اشعار :
- ۳۰- دیوان فضولی : بہ ضمیمہ دیباچہ.
- ۳۱- شرح قران السعدین :
- ۳۲- معراج العروض :
- ۳۳- مثنوی شکر ریز ملتانی : کاتب حسن بیک ملتانی ، کتابت ۱۱۷۵ھ ق.
- سرودہ شاه شمس شکر ریز سبزواری مشہور بہ شاه شمس تبریز ملتانی.
- ۳۴- الہی نامہ عطار :
- ۳۵- مصیبت نامہ عطار : کاتب محمد فیاض النقشبندی پیشاوری.
- ۳۶- زاد الآخرة : تألیف رکن الدین حسین بن ابی الحسن الحسینی رحمہ اللہ .
- ۳۷- مبدأ العالم و انتہائہ : کتابت عبداللہ رکن الدین انصاری (۵۸۹۲ھ ؟).
- ۳۸- قصہ حسن مہر دل : کتابت ۱۰۹۹ھ .
- ۳۹- مرآة العارفين : تألیف شاه قادر برہنہ شمشیر .
- ۴۰- مخزن الاسرار : (۲ نسخہ) ، کتابت ۱۰۵۰ھ ق ، کاتب مولوی فتح مد .
- ۴۱- شرح بوستان : محمد روشن دین ، کاتب ۱۲۶۰ھ ق.
- ۴۲- لواع الاسرار شرح مطالع الانوار : تألیف حافظ والہ یوم ، کتابت ۱۰۶۲ھ ق.
- ۴۳- شرح اللباب : از اسفرائینی .
- ۴۴- ترجمہ فارسی منتخب قلائد الجواهر : تألیف ملا حسین ابن الشیخ صابر السنندی کاتب شرف الدین بن حافظ نور محمد در قصور.
- ۴۵- سیر السلوک : تألیف مولوی احمد بن اسماعیل الابدالی القندھاری.
- ۴۶- شرح ابیات حافظ : تألیف شیخ محمد بن صدر الطریقہ شیخ یحیی ، کتابت محمد جمیل ، ۱۳۰۰ھ ق.
- ۴۷- توزک تیموری :
- ۴۸- ترجمہ لواعد السلطنت شاه جهانی :

۴۹- ذخیره نظام شاہی : با لوح و جدول و مذہب در حدود ۱۵۰۰ صفحہ قطع بزرگ.

۵- شرح حال حضرت داتا گنج بخش لاہوری بہ نام علی مخدوم (منظوم و منشور).

حسن ابدال :

۹۹- کتابخانہ دانشکدہ دولتی کیدیت

[حسن ابدال ، (استان پنجاب)]

بہ ہمراہی آقای نور محمد قریشی بہ شہر حسن ابدال رقم و از آثار تاریخی و کتابخانہا و کتابفروشی های آن شہر دیدن کردم. آثار تاریخی مہم در شہر حسن ابدال عبارت است از :

۱- چلہ گاہ بابا ولی قندہاری از عرفای قرن ۱۱ھ ق کہ در شہر و همچنین بر سر کوهی در کنار شہر واقع است.

۲- آرامگاہ لالہ رخ کہ گفتہ می شد شاہزادہی (شاہزادے = شاہدخت) ایرانی است کہ در قرن یازدہم از این شہر می گذشت و در این شہر در گذشت.

۳- گور و دوارہ پنجہ صاحب کہ نشان دست بابلہ نانک بنیانگذار فرقہ سیکہا است و نشان پنج پنجماش در قطعہ سنگی نمودار است و در یک ساختان بزرگ

کہ در آن ہان قطعہ سنگ و چشمہ آب و حوضها و غدیرها است قرار دارد.

۴- آرامگاہ مسیح الدین ابو الفتح گیلانی متوفی ۱۵۸۹ھ ق. و برادرش حکیم ہایون المعروف بہ حکیم حمام (ہام) متوفی ۱۵۹۵ میلادی.

اما از کتابخانہ های شہر حسن ابدال ، فقط کتابخانہ دانشکدہ دولتی کیدیت در حدود ۱۰۰۰۰ مجلد کتاب دارد کہ اکثر آنها درسی است. نسخہ خطی در این کتابخانہ ندیدم.

لاہور :

۱۰۰- کتابخانہ حکیم نیر واسطی

[مستی دروازہ ، نیر منزل ، لاہور]

در این کتابخانہ در حدود ۳۰۰۰ مجلد کتاب چاپی و تقریباً ۳۵ نسخہ خطی دیدار کردم. آقای حکیم نیر واسطی دارای تألیفات گوناگون بہ زبان فارسی و اردو و انگلیسی است

و انجمن دوستی پاکستان و ترکیه در خانه او برقرار است و خودش رئیس انجمن می باشد. شعر فارسی خوب می گوید و دیوانش چاپ شده است. کتاب «تاریخ روابط پزشکی ایران و پاکستان» وی از طرف اداره انتشارات مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان طبع و نشر گردیده است. دیدار از نسخه های خطی آقای حکیم نیر واسطی میسر نشد و فقط یک نسخه الصیدنه (عکسی) و یک نسخه خطی دیوان حافظ را دیدم :

- ۱- کتاب الصیدنه به زبان عربی : (عکس گرفته شده در ترکیه) کاتب غضنفر التبریزی ، تاریخ کتابت ۶۷۸ هـ ق . ۱۴۹ ورق مؤسسه همدرد به تصحیح حکیم محمد سعید به دو زبان عربی و فارسی آنرا چاپ کرده است .
- ۲- دیوان حافظ شیرازی : مصور و منقش و مذهب ، تاریخ کتابت ماه شوال ۱۱۰۲ هـ ق . این نسخه از میرزا کوچک خان وصال شیرازی بوده که پدر حکیم نیر واسطی از وی خریداری کرده است .

کیمبل پور :

۱۰۱- کتابخانه دکتر غلام جیلانی برق

[کیمبل پور (استان پنجاب)]

در این کتابخانه در حدود ۱۵۰۰ مجلد کتاب چاپی و ۱۵ نسخه خطی موجود است. دیدار از نسخه های خطی میسر نشد. آقای دکتر غلام جیلانی برق در زبان فارسی و عربی و اردو و پنجابی و انگلیسی تسلط دارد و بدین کتابها بیش از ۳۵ کتاب نوشته و چاپ کرده است. وی شعر فارسی هم می گوید. یک مجلد کتاب چاپ قدیم که امضای فرزند سلطان دیپو دارد به کتابخانه گنج بخش هدیه کرده است. اینک چند بیت فارسی از او :

از این نوای شب افروز من جنون خیز است	که گرمی نفسم از شراب تبریز است
چراغ عشق بر افروز در حریم وجود	که عصر نو به در و بام روح شب ریز است
حذر ز بوالهوسان کاین نظام جمهوری	کرشمه های دگر از حیلای پرویز است
نهال گلشن طهران و طوس و نیشابور	به شاهراه حیاتم هنوز گلریز است
به یاد حافظ و خیام یک دو ماغر کش	ز باده پی که ز شیراز و جام و تبریز است
به جز طپیدن پی هم به بزم او نرمی	به جان «برق» که آن نازنین کم آمیز است

۱۰۲- کتابخانه آقای غلام ربانی عزیز

[کیمبل پور (استان پنجاب)]

در این کتابخانه در حدود ۱۰۰۰ کتاب چاپی دیدم و از نسخه خطی خبری نیافتم. آقای غلام ربانی عزیز به زبان فارسی علاقه ویژه دارد و تاکنون چند متن فارسی تنقیح و تصحیح و چاپ کرده است از جمله: دیوان واقف لاهوری و دیوان آفرین لاهوری.

۱۰۳- کتابخانه دانشکده دولتی کیمبل پور

[گورنمنٹ کالج، کیمبل پور (استان پنجاب)]

در این کتابخانه جمعاً ۱۵۶۰۰ مجلد کتاب به زبانهای مختلف موجود است. کتابدار آقای غلام محمد نذر صابری کتابشناسی آگاه است. کتابهای فارسی ۳۷۶ مجلد و اردو ۱۱۵۱۹ مجلد و بقیه به زبان های انگلیسی و پنجابی و پشتو و ترکی است. در این کتابخانه ۷ نسخه خطی دیدار کردم:

- ۱- مثنوی یوسف و زلیخا: (جامی).
- ۲- طوطی نامه: از ضیاء الدین نخشی.
- ۳- سراج العقاید: تألیف امین الدین احمد صدیقی الوری که به فرمان نواب سراج الدوله انوار الدین جنگ نوشته شد، ۵۱۲۵۱ ق.
- ۴- صراط مستقیم: تألیف شاه اسمعیل شهید ثانی دهلوی تاریخ تألیف ۵۱۲۵۰ ق.
- ۵- گلستان سعدی.
- ۶- قرآن شریف:
- ۷- انواع شریف: (پنجابی) سروده محمد عبدالله لاهوری.

۱۰۴- کتابخانه آقای نذر صابری

[کتابدار دانشکده دولتی کیمبل پور، کیمبل پور]

آقای غلام محمد متخلص به نذر صابری کتابدار کتابخانه دانشکده دولتی کیمبل پور است و آگاهی های ارزنده بی در نسخه های خطی دارد و تاکنون از طرف او چند کتاب و

فہرست چاپ شدہ است از جملہ فہرست مختصر مخطوطات کتابخانہ مولانا محمد علی مکہدی و «فہرست نوادر عملیہ». در کتابخانہ او ۱۳ نسخہ خطی دیدم ، بدین شرح :

- ۱- تاریخ بخاری شریف : معروف بہ کتاب ملا زادہ تالیف احمد بن محمود شارستانی.
- ۲- طب یوسف : و رسایل طبی دیگر .
- ۳- تحفہ الابرار : عبدالحمید بن شیخ حمزہ خوشابی.
- ۴- گلستان سعدی.
- ۵- مکتوبات یحیی منیری : قرن ۵۱۱ ق.
- ۶- شلاق الجاہلین و دیوان صوفی : (در یک جلد).
- ۷- کتاب المسائل : تالیف حضرت جی بابا.
- ۸- دیوان حافظ : (ناقص).
- ۹- ترجمہ کنز الدقایق : (فارسی) ، کاتب ، عابد بن شیخ زاہد اسد آبادی ، تاریخ کتابت ۵۱۱۲۵ ق.
- ۱۰- معرفت المذہب : امام اعظم (امام ابو حنیفہ).
- ۱۱- رونق المجالس : (ناقص) حکایت و افسانہ ہای فارسی .
- ۱۲- مجموعہ رسائل : ۱- اسرار الفقر تالیف شیخ عبدالاحد ، ۲- دہ قاعدہ و رسالہ درویشی از سید علی ہمدانی ، ۳- واردات ، ۴- منهاج العارفین ، ۵- ارشاد المریدین از شیخ حسین خوارزمی مرید حاجی خواجہ محمد صدیق ، ۶- رسالہ لباب الالباب از ابوسعید الکالیش البغدادی ، ۷- جلالیہ و جالیہ از مولانا یعقوب چرخنی غزنوی ، ۸- جالیہ و جلالیہ از شیخ عبداللہ بن محمود الشامی .
- ۱۳- مناقب کا کا صاحب : تصنیف عبداللہ شاہ ساکن چہارسدہ.

۱۰۵- کتابخانہ جامعہ مدنیہ (دارالارشاد)

[کیمبل پور (استان پنجاب)]

این کتابخانہ کہ می توان آنرا کتابخانہ شخصی قاضی محمد زاہد الحسینی نامید در داخل مدرسہ بی قرار دارد کہ آنرا «دارالارشاد» یا «جامعہ مدنیہ» نامیدہ اند. در حدود

۱۰۰۰ کتاب چاپی و ۲۰ نسخه خطی در این کتابخانه موجود است. اسامی چند نسخه خطی بدین شرح است :

- ۱- مجموعه اوراد و وظائف : (کبریت احمر و حزب البحر و دعای مغنی).
- ۲- وصیت نامه و دلایل الخیرات :
- ۳- مجموعه : (ثلثات بخاری و اسامی اصحاب صفه و رساله دیگر) (فارسی و عربی).
- ۴- تحفه الکلام : کاتب کلیم الله (رهتاس) در شهر مردان.
- ۵- انوار التنزیل و اسرار التأویل : کاتب علی الشهرستانی الحسن الزندی قبل الظهر من یوم الاربعه الثامن عشرین من شهر شوال سبع و خمسین و خمسائنه.
- ۶- شرح القرآن یا تفسیر معینی : تألیف در سنه ۱۰۷۲ هـ ق در زمان اورنگ زیب عالمگیر و تاریخ کتابت ۱۰۷۵ هـ ق سه سال پس از تألیف.

آقای قاضی زاهد الحسینی دانشمند علوم اسلامی و خطیب و مفسر قرآن شریف و صاحب تألیف است و «مجله ماهانه دارالارشاد» را منتشر می کند و کتابهایی که چاپ کرده (به زبان اردو و عربی) بدین شرح است :

- ۱- معارف القرآن ، ۲- دینی لغات ، ۳- رحمت کاینات ، ۴- آغوش رحمت ، ۵- تذکره المفسرین ، ۶- ضرورت القرآن ، ۷- آیین وراثت ، ۸- فقه اسلامی ، ۹- تفسیر تعلیم القرآن.

جامعه مدنیہ ۱۷۰ طالب علم و ۵ مدرس دارد و برای آنها حجرات و لنگر (آشپز خانه) و مسجد ساخته شده است. گلستان و بوستان و اسکندر نامه نظامی و پند نامه عطار و شرح قاضی و تحفه الابرار و یوسف زلیخای جامی برای یاد گرفتن فارسی تدریس می شود.

۱۰۶- کتابخانه یا دارالمطالعہ انجمن جان نثاران حسین

[سکان نمبر ای ۳۰ - کیمبل پور]

در این کتابخانه یا دارالمطالعہ در حدود ۱۲۰۰ مجلد کتاب چاپی در قفسه های مقفل قرار داشت و از نسخه خطی خبری نبود. آقای ناظر حسین مسؤل این دارالمطالعہ و رئیس انجمن جان نثاران حسین در کیمبل پور است.

۱۰۷- کتابخانه جامعہ حنفیہ

[کیمبل پور]

آقای مولانا قاضی انوارالحق مسؤول جامعہ حنفیہ است. او را در خانہ اش ملاقات کردم. وی گفت: «مناسفانہ ہمہ زندگی و کتابہایم» در زاد گہم در ہندوستان مانده است و در مدرسہ (جامعہ) حنفیہ تعدادی کتاب درسی موجود است. آقای قاضی انوار الحق تالیفاتی در علوم اسلامی دارد، وی چند سال در افریقا بہ تبلیغ دین اسلام مشغول بودہ است. از او خواستم تا در دفتر من یادگیری بنویسد و نوشت: «لعنہ اللہ علی الکاذبین»:

صادق آباد:

۱۰۸- کتابخانہ سید میر زاهد حسین شاه

[صادق آباد، بخش (ضلع) رحیم یار خان، استان پنجاب]

مالک این کتابخانہ آقای سید میر زاهد حسین شاه است کہ او را رئیس صادق آباد می گویند. در کتابخانہ او در حدود ۸۰۰۰ کتاب چاپی کہ ۹۰ درصد آنها فارسی است و تقریباً ۱۰۰ نسخہ خطی فارسی و عربی دارد. بعضی از کتابہای چاپی از جملہ نوادراست و با امضای مؤلفان آنها موشح است مانند: فرهنگ نظام با امضای «داعی الاسلام». وی عاشق زبان و ادب فارسی و فرهنگ و هنر کهن ایران و پاکستان است و بہ تاریخ اسلام احاطہ دارد. کتابہایی کہ گرد آوری کردہ اکثر با بہای گران و از برداشت محصول باغ و زمینہای زراعتی خود خریدہ است و این مسألہ عشق او را بہ زبان فارسی می رساند. از کتابخانہ او اشخاص مختلف دیدن کردہ اند از جملہ آقای رئیس امروہوی شاعر و ادیب معاصر پاکستان و آقای مولانا عبدالقدوس ہاشمی کتابدار ادارہ تحقیقات اسلامی در اسلام آباد.

اینک اسامی چند نسخہ خطی از این کتابخانہ:

- ۱- قرآن شریف: کاتب یاقوت مستعصمی، کتابت ۵۰۶ھ ق، «کتبہ المذنب یاقوت المستعصمی، سنہ ۵۰۶ھ ق» تعداد صفحات ۹۴۳. خط نسخ خوش سطر اول و آخر ہر صفحہ ثلث تزئینی (سبک مستعصمی)، ۷ مہر دارد:
- الف: سلطان نادر.

- ب : احمد شاه.
- ج : تیمور شاه افغانی.
- قدیم شد از عنایات الہی بعالم دولت تیمور شاهی
- د : سیف الہادی.
- ه : لا الہ الا اللہ محمدا رسول اللہ.
- و : پادشاہ . . . ؟
- ز : ؟

این قرآن ظاہراً از نوادر نسخہ های خطی قرآن شریف است.

- ۲- مجموعہ فقہ : تاریخ کتابت ، ۱۲۵۳ھ ق.
- ۳- بوستان سعدی : کاتب فقیر قادر بخش ، کتابت ۱۲۵۹ھ ق ، برای نور صاحب نواب اللہ نواز خان.
- ۴- دیوان شاهی : یا دیوان ہلالی ، کتابت قرن ۱۲ھ ق .
- ۵- شرح قصہ غم و درد : کتابت ۱۲۶۳ھ ق .
- ۶- شرح حال و مرثیہ ائمہ اطہار : (دستنویس) ، تقریباً قرن ۱۳ھ ق .
- ۷- کیلہ و دمنہ : کتابت ۱۱۲۳ھ ق ، با مہر احمد شاہ پادشاہ غازی ، کاتب ہاشم فدوی.
- ۸- دلائل الخیرات : تقریباً قرن ۱۱ھ ق.
- ۹- مرقع مشق : کتابت ۱۲۴۱ھ ق ، مشق سید محمد علی شاگرد شیخ بہادر علی فیض آبادی.
- ۱۰- رضی شرح شافیہ : تقریباً ۱۲ھ ق.
- ۱۱- شرح رباعیات جامی : کتابت ۱۱۰۹ھ ق و رسائل دیگر با تاریخ ۸۱۰ھ ق.
- ۱۲- مجموعہ ناشناختہ : (فارسی) ، کتابت تقریباً قرن ۱۱ھ ق.
- ۱۳- یوسف و زلیخای جامی : کتابت ۱۲۴۰ھ ق.
- ۱۴- فرایض سراجی : بہ خط ثلث خوش ، کاتب محمد حاجی ابن قاضی محمد ، کتابت ۱۰۸۵ھ ق.

- ۱۵- اسکندر ناسه :
- ۱۶- بہار دانش : کاتب سلطان محمد ولد محمد بخش در گجرات.
- ۱۷- روضہ الشہداء : تالیف کاشفی ، قرن ۱۲ ہ ق .
- ۱۸- روضہ القلوب :
- ۱۹- تحقیق الاشارة الی تعمیم البشارة : للشيخ عبد الحق دهلوی و ذہبہ در طب از امام علی بن موسی الرضا علیہ السلام (در یک جلد) .
- ۲۰- دیوان صیدی تهرانی : با مہر «میر محمد» ، ۵۵ ورق ، ۱۸ سطر در ہر صفحہ .
آغاز :
- ہر کہ را دیدم بہ کار خویش چون صیدی کمست
ہست گویا مردم این دور را مشکل یکی
- ۲۱- قاموس المحيط : در آن نوشتہ است : «امانت جناب میرزا محمد رضای منجم ہاشی است» .
- ۲۲- ابواب الجنان : با اوراق نظم و نثر .
- ۲۳- تحفہ اثنی عشریہ : تاریخ کتابت ۱۲۵۹ ہ ق ، کاتب خواجہ علی بن خواجہ تراب علی در مقام لشکر کوالیار در عہد حاجی سنیدہ والی کوالیار .
- ۲۴- شش فصل : تصنیف فقیر احمد یار خان ابن اللہ یار خان استاندار لہور و ملتان بہ مدت چہل سال ، کتابت ۱۱۶۴ ہ ق .
- اینک بعضی از نوادر کتب چاپی کہ در نوع خود قابل ذکرند :
- ۱- نظم الدرر : (قصیدہ بردہ بہ عربی و فارسی و اردو و پنجابی) ترجمہ بہ چہار زبان از محمد عزیزالدین بہاولپوری . ۱۳۰۱ ہ ق .
- ۲- حسن الجردہ فی شرح القصیدہ البردہ : ترجمہ بہ فارسی (منظوم) ابو البرکات محمد عبدالہالک پشتر مشیر مال ریاست بہاولپور .
- ۳- مثنوی رموز بی خودی : (اولین چاپ) کہ در عہد و بہ دست علامہ اقبال چاپ شدہ است .
- ۴- مثنوی اسرار خودی .

این کتاب فهرست ندارد و لیکن آقای میر زاهد حسین شاه خوب می داند که چه کتابهایی دارد و ضمناً تقسیماًتی بر حسب ذوق خودش انجام داده است: حافظیات (حافظ شناسی)، غالبیات (غالب شناسی)، اقبالیات (اقبال شناسی)، پاکستانیات (پاکستان شناسی)، اسلامیات (علوم اسلامی) و امثال اینها.

محمد آباد :

۱۰۹ - کتابخانه مبارک اردو (اردو مبارک لائبریری)

[محمد آباد، ضلع رحیم یار خان (استان پنجاب)]

در این کتابخانه در حدود ۶۰۰۰ مجلد کتاب چاپی و تقریباً ۱۷۰ نسخه خطی دیدار کردم. روستای محمد آباد به واسطه این کتابخانه چهره «شهرک» دارد و مدرسه و مسجد دارد. مؤسس کتابخانه و مدرسه و مسجد سید مبارک شاه جیلانی مرحوم بوده است که در نظر داشته «دارالتحقیق» و «دارالتصنیف» در محمد آباد بسازد اما دست اجل مهلتش نداده است و در سال ۱۹۶۹ میلادی در عمر ۷۲ سالگی درگذشته است. فرزندش آقای سید انیس شاه جیلانی پای، جای پای پدر گذاشته است و کوشش بی دریغ می کند تا آنچه پدرش خواسته بود و نتوانسته بود، انجام دهد. آقای سید میر زاهد حسین شاه مرا همراهی کرد تا به این کتابخانه رسیدم. اینک اسامی چند نسخه خطی از این کتابخانه:

- ۱- دیوان آشکار: (زبان فارسی و زبان سرائیکی). در لابلای اشعار این دیوان نام «سچو یار» آمده است و می توان آنرا «دیوان سچو یار» گفت.
- ۲- مثنوی سیف الملوک: (زبان سرائیکی). (۱)
- ۳- مثنوی سیف الملوک: (زبان سرائیکی) سروده مولوی لطف علی، ۱۲۶۱ هـ ق. (۲)
- ۴- مثنوی سیف الملوک: (۳).
- ۵- قصه شداد: با تصویرهای ابتدایی و معمولی ولی با شکوه (ناقص).
- ۶- شجره نامه: (سلاسل تصوف).
- ۷- داستان امیر حمزه:
- ۸- تحفه المؤمنین: (طب). از حکیم محمد مؤمن تنکابنی. کتابت ۱۲۲۹ هـ ق.

- ۹- تاریخ شمشیر خانی یا منتخب شاہنامہ فردوسی : (منثور) کتابت ۱۲۴۸ ھ ق ،
روی این نسخہ نشان مہر محمد شاہ ربن خلف ابن شاہ جیلانی .
- ۱۰- گلستان سعدی :
- ۱۱- شرح یوسف و زلیخای محمد گھوی ، کاتب عبداللطیف ولد مولوی غلام حیدر
سکنہ قلعہ دلاور .
- ۱۲- یوسف و زلیخای جامی : کتابت ۱۲۶۷ ، کاتب ، خوجہ سید پوری .
- ۱۳- اسرار الکیما :
- ۱۴- مفتاح الجنان :
- ۱۵- غرائب الاسرار: تالیف سید محمد شاہ ولد سید پیر ربن شاہ جیلانی، ۱۳۰۲ ھ ق .
- ۱۶- نسخہ واعظ : کاتب یعقوب ولد محمد صلح .
- ۱۷- رسائل علم نجوم : تالیف سید محمد .
- ۱۸- فالنامہ : (برای بیاری ہا) .
- ۱۹- یوسف و زلیخا :
- ۲۰- بوستان سعدی :
- ۲۱- سکندر نامہ نظامی : کاتب قلندر شاہ ولد سید محمد شاہ ، کتابت ۱۲۵۵ با
شرح و حواشی .
- ۲۲- تذکرہ مشایخ :
- ۲۳- جامع العلوم : در بارہ مناقب مخدوم جہانیاں تالیف سید علاء اللہ .
- ۲۴- قصہ سیمرخ پیش سلیمان : کاتب شاہ محمد وارث جیلانی ، کتابت ۱۲۸۰ ھ ق .
- ۲۵- دیوان آشکار : (رک : دیوان سچو یار) ، کاتب واحد بخش ، ۱۳۱۲ ھ ق .
- ۲۶- النہی نامہ عطار : کتابت ۱۱۴۹ ھ ق .
- ۲۷- سبحة الابرار جامی : کاتب سید محمد غوث بن سید امان اللہ ۱۲۴۸ ھ ق .
- ۲۸- نور نامہ : (زبان سرائیکی) .
- ۲۹- نزهة الارواح : کتابت ۱۲۳۹ ھ ق (سنہ ۱۰ جلوس ۴) .
- ۳۰- نور نامہ : (زبان سندھی) .

- ۳۱- مجموعه اشعار : فارسی.
 ۳۲- مجالس المؤمنین : (کتابت در موضع رنگلا ضلع پوینچ آزاد کشمیر).
 ۳۳- مثنوی سیف الملوک : (زبان سرائیکی).
 ۳۴- شجره خاندان جیلانی : در محمد آباد .

جمال الدین والی :

۱۱۰ - کتابخانه غوثیه یا کتابخانه مخدوم الملک

[جمال الدین والی ، بخش رحیم یار خان ، استان پنجاب]

در این کتابخانه در حدود ۲۰۰۰ مجلد کتاب چاپی و ۳۵۰ نسخه خطی موجود است. کتابدار آقای خواجه محمد نعیم خان مرا همراهی فرمود تا از نسخه های خطی نادر دیدار کنم. حضرت سید غلام میران شاه گیلانی مخدوم الملک از اجله علمای زمان خود می باشد و در شهر جمال الدین عمران و آبادی فراوان کرده است . مسجد و مدرسه و بازار و خانه ها ساخته است. در مدرسه اش طالب علمان از همه گونه همراهی و کمک او بهره مند می شوند. حضرت مخدوم الملک به زبان فارسی آشنایی دارد و شوق و عشق عجیبی به زبان فارسی و به فرهنگ و هنر ایران دارد. همه اطاق های کاخ و منزل مسکونی او پوشیده از فرش های اصفهان و کرمان و کاشان است. اکثر نسخه های خطی و اسباب و لوازم هنری و تاریخی و باستان شناسی را که گرد آوری کرده رنگ و چهره ایرانی دارد . انواع ظروف و نقاشی ها و آثار کهن ایرانی را در خانه خود گرد آوری کرده و اطاقی را به شکل موزه در آورده است ، شمشیری دارد که این بیت با نام سازنده آن روی قبضه آن آمده است :

«بنده شاه عباس و شاه ایران عمر بده استاد ابراهیم»

و شمشیری دیگر ، اینگونه :

«احمد یار خان ، خدا یار خان ، بهادر ثابت جنگ شاه عباس عمل اسد الله اصفهانی».

و شمشیری دیگر اینگونه :

«صاحب مال صوبدار نبی بخش ۱۳۳۰».

حضرت مخدوم الملک عشق و شوق فراوان به گرد آوری نسخه های خطی خاصه

کار کاتبان و خطاطان ایرانی دارد و تقریباً همه نسخه های خطی وی به سبک هرات و اصفهان و خراسان کتابت و یا خوشنویسی و نقاشی شده است. اینک اسامی تعدادی از نسخه های خطی ویرا ذیلاً نقل می کنیم :

۱- کلیات جاسی : بدون تاریخ کتابت شامل هفت مثنوی یا هفت اورنگ ، نستعلیق خوش خط و مطلا و منقش و ترنج دار.

۲- دیوان حافظ : کتابت ۱۰۷۹ ه.ق. خوش خط و زرافشان .

۳- دیوان حافظ : کتابت ۱۲۲۸ ه.ق به فرمان آخوند ملا علی ، کاتب محمد بن میرزا احمد ، بسیار زیبا و خوش خط و مصور و مطلا و تقریباً ۵۱ مینیاتور به سبک هرات.

۴- قرآن شریف : با مهر اورنگ زیب عالمگیر پادشاه مغول.

۵- شاهنامه فردوسی : به قطع بزرگ ، از آغاز و انجام ناقص ، خط و کاغذ و مینیاتور ها تقریباً از قرن ۹ ه.ق.

۶- شاهنامه فردوسی : به قطع بزرگ تر ، (۳۲ × ۵۶ سانتیمتر) ، مصور و منقش و مذهب کتابت ۱۰۱۲ ه.ق .

۷- قرآن شریف : مطلا و منقش و خوش خط و عالی به خط میرزا کوچک متخلص به وصال ، تاریخ کتابت ۱۲۳۷ ه.ق : «برای امیر مراد علی خان التالپزاده و انا العبد الاقل محمد شفیع المشهور بمیرزا کوچک المتخلص بوصول . . . فی شهر ذی العتده الحرام من شهر سنه ۱۲۳۷» .

۸- اساء الحسنی : مذهب و منقش و خط نسخ خوش و عالی ، کاتب عبدالله بن محمد صالح کشمیری الساکن فی ضلع الرعناواری سنه ۱۳۳۴ ه.ق ، جلد منقش و برجسته و گل و بوته نگاری به سبک کشمیری و هراتی.

۹- مرآة المثنوی : تألیف عبد اللطیف بن عبدالله العباسی ، کتابت ۱۱۲۴ ه.ق و تألیف به سال ۱۱۱۳ ه.ق. کاتب محمد اسلم ولد شیخ جلال منور بنی اسرائیل کوکوی قادری. (پدر کاتب . ۴ مثنوی نوشته و نویسمانده و کاتب . ۵ مثنوی). حواشی و تذهیب و زرافشان و نقش با مهر شاه عالم پادشاه غازی ابوالمظفر جلال الدین ، سنه احد ۱۱۷۳ ه.ق. «فرمان شاه عالم پادشاه غازی ابوالمظفر جلال الدین».

- ۱۰- کتاب جزء چهارم در ذکر حالات بعضی از طبقات سلاطین عباسی. آغاز: « بعد از تمهید قواعد محامد پادشاهی» تاریخ کتابت ۹۷۳ هـ ق. سر لوح و نقش زیبا و خط خوش. ۱۵ × ۱۰ س م.
- ۱۱- قرآن شریف: خط نسخ خوش با زیر نویس و حواشی و تفسیر فارسی (۳ مجلد) بدون تاریخ کتابت.
- ۱۲- حصن الحصین من کلام سید المرسلین: خط ثلث بسیار خوش و زیر نویس فارسی به خط نستعلیق خوش.
- ۱۳- مثنوی مولوی: خط نستعلیق خوش.
- ۱۴- نسخه ناشناخته: نام تألیف ابو داود بن سعید بن محمد بن یوسف بن محمود به خط نستعلیق خوش.
- ۱۵- قرآن شریف: خط ثلث خوش.
- ۱۶- ریاض حیات: تألیف درویش خان معروف به محمد حیات. خط نستعلیق خوش کتابت ۱۲۳۷ هـ ق.
- ۱۷- معارج النبوة فی مدارج الفتوة: رکن سوم و رکن چهارم خط نسخ خوش ۱۴۹۶ صفحه، کاتب فقیر غلام محیی الدین بن شرف الدین محمد قادری حجروی، کتابت ۱۲۶۱ هـ ق.
- ۱۸- تفسیر قرآن شریف: ناشناخته (ناقص از آغاز و انجام)، خط ثلث خوش.
- ۱۹- خزانه جلالیه: قرن ۹ هـ ق، ناقص اول و آخر، خط ثلث عربی.
- ۲۰- صحیفه کاسله سجادیه: کتابت ۱۰۸۹ هـ ق. خط ثلث خوش با لوح و جدول.
- ۲۱- تفسیر قرآن شریف: (فارسی) و ظاهراً آنرا «تفسیر کلام حق» یا «تفسیر الفصیح» تألیف خواجه معین الدین ولد حضرت ایشان خواجه خاوند محمود نقشبندی مزارش در لاهور عقب باغبان پوره، تاریخ تألیف ۱۰۷۱ هـ ق. سر لوح و جدول.
- ۲۲- جوهر ذات: تألیف شیخ فرید الدین عطار نیشابوری، کتابت در عهد محمد پادشاه غازی کاتب حافظ غلام حسین، لاهور، ۱۴۴۴ صفحه.
- ۲۳- مواعظ و نصایح: فارسی.

- ۲۴- خلاصه الفقه : تألیف عبداللطیف لاهوری ، کاتب دیندار لاهور ، ۱۱۹۲ هـ ق.
- ۲۵- مرقع خوشنویس : تألیف محمد عالم خوشنویس.
- ۲۶- قرآن شریف : خط نسخ ، مذهب و لوح های متعدد و خط ثلث عالی و تمام مطلا ، کاتب میرزا محمد ابن مهدی ، ۱۲۸۱ هـ ق. این قرآن شریف به حاجیه فاطمه خانم دختر عبدالعلی خان ادیب الملک در سال ۱۲۸۲ هـ ق. هدیه شده است.
- ۲۷- قرآن شریف : با لوح و تذهیب و خط ثلث خوش و تجلید عالی.
- ۲۸- قرآن شریف : با خط ثلث تمام طلا و فقط اعراب با مرکب سیاه ، جدولها و لوح ها و تذهیب و تجلید زیبا و منقش ، کاتب «محمد مستقیم المعروف جواهر رقم» تاریخ کتابت ۶۰۳ هـ ق. : «کتبه الفقیر المستجیر الراجی الرحمه ربه الغنی مستقیم المعروف جواهر رقم غفرله در عهد قطب الدین ایبک فی سنه ۶۰۳ هـ ق.» قطع کوچک.
- ۲۹- حصن حصین من کلام سید المرسلین : متن خط نسخ خوش و حواشی به زبان عربی و خط نستعلیق.
- ۳۰- تفسیر سوره یوسف : به خط تحریر تألیف سید محمد شاه گیلانی ، کاتب غلام محمد ولد بلوچ خان ذات لنگه ، کتابت ۱۲۹۶ هـ ق.
- ۳۱- شرح ولایه : (فارسی) تألیف مولوی عبدالحق سرهندی ، کاتب عبدالقادر ولد ملا محمد معروف به مجلدی ، کتابت ۱۱۳۳ هـ ق.
- ۳۲- صرة الفتاوی : تألیف ۱۰۵۹ هـ ق ، کاتب احمد بن حاجی علی المفتی ، کتابت ۱۱۲۲ هـ ق.
- ۳۳- خلاصه الفتاوی : کاتب داود بن حاجی سلیمان بن حاجی مصر ، سنه ۸۶۱ هـ ق. خط تحریر و مهر های تاریخی در آغاز و انجام.
- ۳۴- تفسیر حسینی : مسمی به «جواهر التفسیر» یا «مواهب علیه» به خط ثلث نصف اول از سوره فاتحه تا آغاز سوره مریم. نزدیک به عصر مؤلف.
- ۳۵- خمسه نظامی : خط نستعلیق خوش و جدول و تذهیب و زر افشان ، ۲۲ مینیاتور ۲۷۹ ورق. (قطع بزرگ).

- ۳۶- قصه بی نظیر و بدر منیر : (نثر فارسی) تحریر و نستعلیق (از آغاز و انجام ناقص).
- ۳۷- کفایه المنتهی شرح بدایه المبتدی : خط ثلث عربی ، ۶۰۸ هـ ق.
- ۳۸- قواعد الهدایه در علم رمل : تصنیف میان هدایت الله رمال شیرازی ، کاتب فضل الہی ، خط نستعلیق ، و جداول و علامات رمل و ستاره شناسی.
- ۳۹- شرح مشکوٰۃ شیخ عبدالحق : مالک و کاتب مفتی محمد حیات ، مهر دارد ، ۱۱۷۱ هـ ق.
- ۴۰- تفسیر حدایق الحقایق فی کشف اسرار الدقایق : تألیف معین المسکین ، ۹۰۲ هـ ق. کاتب غلام حسین ولد مولوی محمد حیات ، تاریخ کتابت ۱۲۵۳ هـ ق. مهر دارد.
- ۴۱- محبوب القلوب : المشهور بہ شمسہ و قہقہہ تألیف میرزا برخوردار بن محمود ترکمان فراہی المتخلص بہ «ممتاز» ، کاتب مجیب علی ، تاریخ کتابت ۱۲۸۱ هـ ق.
- ۴۲- ناشناخته : (مجموعہ اشعار) در متن و حواشی بہ خط نستعلیق.
- ۴۳- دیوان شوکت : مصور و منقش و خط نستعلیق خوش.
- ۴۴- دیوان حافظ : (چاپ شدہ) در تبریز بہ سال ۱۲۶۸ هـ ق. در عہد ناصر الدین شاہ.
- ۴۵- صحیفہ کاملہ سجادیہ : بہ قطع کوچک ، خط نسخ.
- ۴۶- طرب المجالس : خط شکستہ.
- ۴۷- دلائل الخیرات : کاتب الچترالی ، ۱۲۶۷ هـ ق.
- ۴۸- قرآن شریف : جلد منقش و گل و بوته دار ، خط ثلث خوش.
- ۴۹- یوسف و زلیخای جاسی : خط نستعلیق خوش.
- ۵۰- شرف نامہ نظامی : بہ ضمیمہ یک رسالہ در نثر فارسی.
- ۵۱- قرآن شریف و ادعیہ : خط بہار خوش.
- ۵۲- بعضی اوراق فارسی و عربی : خوش خط و تاریخی.
- ۵۳- معارف اربعین : (فارسی) ، خط نستعلیق.

- ۵۴- مثنوی مولوی : کاتب نورالدین محمد ، کتابت ۱۰۸۸ هـ ق .
 ۵۵- خلاصه الفتاوی : کاتب عمر بن حسین بن ابی بکر (ج ۱ و ۲) ، ۸۵۹ هـ ق .
 ۵۶- قرآن شریف : به خط ثلث کتابت در عهد عالمگیر پادشاه غازی .
 ۵۷- نتایج الاخبار : تألیف مولانا محمد ادریس اوچی در احوال و آثار سادات گیلانی .

راولپندی :

۱۱۱- کتابخانه دارالعلوم حنفیه عثمانیه

[محله ورکشاپ ، راولپندی]

این کتابخانه در حدود ۱۵۵ مجلد کتاب چاپی دارد که اکثر آنها در علوم اسلامی (فقه و حدیث و تفسیر) و برای تدریس است. نسخه خطی ندیدم جز چند ورق در موضوع فقه و انشای فارسی. همه استادان و طالب علمان این مدرسه به زبان فارسی آشنا بودند و بدان تکلم می کردند و آقای مولانا قاری محمد امین رئیس مدرسه بر زبان فارسی مسلط بود و اشعاری در دفتر من یادداشت کرد. یکی از مدرسان به نام مولانا فضل حق استاد زبان فارسی بود که این بیت را خواند و بعد همه غزل را در دفتر من توسط مولانا قاری محمد امین نویسانید :

مکنم لا مکان باشد نشانم بی نشان باشد
 نه تن باشد نه جان باشد نه باشد عشق جانانم

و دیگر این بیت آزاد را فی البدیهه فرمود :

خوشا بختی زهر قسمت که در محفل یاران آمدی
 برادر من هستی و از ملک ایران آمدی

۱۱۲- کتابخانه دارالعلوم تعلیم القرآن

[مدینه مارکیت (بازار مدینه) ، راولپندی]

در این کتابخانه در حدود ۱۱۰۰ مجلد کتاب چاپی در موضوعات مختلف علوم اسلامی موجود است و اکثر برای تدریس مورد استفاده قرار می گیرد. نسخه های خطی در جای دیگر بود که دیدن آنها میسر نشد و در این کتابخانه فقط دو نسخه خطی بود :

۱- صلوة سعودی : به خط نستعلیق.

۲- مسایل دینی : (ناشناخته).

در این مدرسه بیش از ۵۰۰ طالب علم تحصیل می کنند و رئیس مدرسه (دارالعلوم) آقای مولانا غلام الله خان است و نسخه های خطی در کتابخانه شخصی مولانا غلام الله خان بود. این دارالعلوم یک ماهنامه به نام «ماهنامه تعلیم القرآن» هر ماه منتشر می کند.

گجرات :

۱۱۳- کتابخانه تبسم قریشی

[عمر هوسیوپیتهاک شفاخانه ، اقبال گنج ، گجرات]

در این کتابخانه در حدود ۳۰۰۰ کتاب چاپی و ۳۲ نسخه خطی موجود است. اکثر کتابهای چاپی در موضوع طب اسلامی و اروپایی و مخصوصاً روش طبابت و نسخه نویسی به طرز قدیم است. استاد دکتر سروان محمد رمضان قریشی قلعه داری شاعری آزاده و پارسیگوی نژاده و مردی اخلاق و عالمی متدین و از بهترین دوستاران زبان و ادب فارسی بوده و بیش از ۷۰ رساله و کتاب تألیف کرده است مخصوصاً دیوان فارسی او تحت عنوان «خمخانه دل» شهرتی ویژه دارد. متأسفانه اکنون که این مطالب را می نویسم وی روی در نقاب خاک کشیده است. خدایش بیامرزد.

اینک چهار نسخه خطی از کتابخانه تبسم قریشی :

۱- نسخه خطی ناشناخته : تألیف احمد بن حاجی محمد السکاکی ، به سال ۹۲۶ هـ ق

کتابت ۱۱۴۱ هـ ق.

۲- دارالنظیم فی فضائل قرآن العظیم : (ترجمه فارسی).

۳- مجموعه رسائل : (دعا و اشعار درباره نماز و وظائف دینی و مسائل فقهی).

۴- قواعد الهدایه در رمل : (نسخه نادری).

۱۱۴- کتابخانه احمد قریشی حسین احمد قلعه داری

[نزد عاری چوک ، گجرات]

در این کتابخانه در حدود ۵۰۰۰ کتاب چاپی و بیش از ۲۵۰۰ نسخه خطی موجود است ، البته به استناد قول آقای پرفسور احمد حسین احمد قریشی قلعه داری مالک این

کتابخانه وی شاعر و محقق و کتابشناس است و کوششهای بی دریغ می کند تا نسخه‌های خطی را بشناسد و بدین جهت برای مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان «فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه‌های گجرات» را تهیه می کند و نیز کتابی در موضوع کتاب سازی و خوش نویسی نوشته است و این دو کتاب را مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان چاپ خواهد کرد. دوبار با آقای پرفسور قلعه داری مسافرت کردم و به روستای «کوته لکان» و شهر «وزیر آباد» و «جلالپور جتان» و روستای «کنجاه» و روستای «قلعه دار» رفته‌ایم و در همه حال با من همکاری کرده و در شناخت کتابها و کتابخانه‌ها یاری فرموده است. اینک اسامی چند نسخه خطی از کتابخانه پرفسور احمد حسین احمد قریشی :

۱- قرآن شریف : به خط شیخ صفی الدین اردبیلی که در اوایل قرن هفتم کتابت شده است در کلخوران آذربایجان.

۲- درر المعارف :

۳- مثنوی محمودو ایاز :

وزیر آباد :

۱۱۵- کتابخانه آقای قاضی بختیار علی وزیر آبادی [وزیر آباد ، استان پنجاب]

به همراهی آقای پرفسور احمد حسین احمد قریشی قلعه داری بدین کتابخانه راه یافتیم، مالک کتابخانه، آقای قاضی بختیار علی وزیر آبادی است. وی شاعری پارسیگوی و فارسی دوستی بی‌نا دل است. شرح احوال و آثار وی در کتاب «فارسی پاکستانی و مطالب پاکستان شناسی» چاپ شده است. در کتابخانه او در حدود ۱۵۰۰ مجلد کتاب چاپی یافتیم که بیشتر آنها درباره علم حقوق بود و نیمی از آنها به زبان انگلیسی. آقای وزیر آبادی بهار بود و قول داد که فهرست نسخه‌های خطی را تهیه می کند و می فرستد ولی تا کنون نفرستاده است.

قلعه دار :

۱۱۶- کتابخانه خاندان قلعه داری

[پدر و مادر و برادر و عموی پرفسور احمد حسین احمد قریشی
قلعه داری ، قلعه دار ، گجرات]

روستای قلعه دار در پنج میلی شهر گجرات است. به وسیله در شکر اسبی بدین روستا رسیدیم. همراه و همکار من آقای پرفسور احمد حسین قریشی قلعه داری و برادرش فضل حسین

قریشی بودند. در خاندان اجدادی این دو برادر، کتابهای خطی فارسی و عربی و پنجابی در قفسه‌ها چیده شده بود که در اطاقهایی تاریک و مرطوب قرار داشتند و آنقدر گرد و خاک روی آنها نشسته بود که باز شناختشان مشکل بود. در حدود سه هزار نسخه خطی که بیشتر آنها در فقه و اصول و صرف و نحو و مسائل دینی اسلامی در این اطاقها موجود است. هیچگونه فهرست و نشانه‌یی از این نسخه‌ها آماده نشده است. آقای قلعه داری فهرست کتابخانه خود را به روش فهرست نگاری کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان تهیه کرده است. امید داریم که فهرست کتابخانه اجدادی خود یعنی خاندان قلعه داری را نیز به همین روش تهیه نماید.

راولپندی :

۱۱۷- کتابخانه سرهنگ عبدالعزیز

[خانه شماره ۱۰۵ ، ویسترج ، راولپندی]

مالک این کتابخانه مرحوم سرهنگ عبدالعزیز بوده و اکنون در اختیار خانم او قرار دارد. سرهنگ عبدالعزیز، عشق و شوق وافر بدین کتابخانه داشته و از هر جا و به هر زبان تا می توانسته کتاب چاپی و نسخه خطی گرد آورده است. گفته شد که در حدود ۷۰۰۰ مجلد کتاب در این کتابخانه موجود است. کتابخانه هیچگونه قفسه‌یی ندارد و همه کتابها در صندوق‌های آهنی قرارداد. اندازه هر صندوق آهنی تقریباً ۲ در یک متر است و هر صندوق ۳ تا ۴ قفل دارد. متأسفانه اجازه داده نشد که نسخه‌های خطی را دیدار نمایم. تنها بانگاهی بسیار ساده متوجه شدم که یک نسخه شاهنامه فردوسی خطی و یک نسخه فتوحات مکیه خطی در یک جعبه مخصوص قرارداد. آقای سید محمود آزاد مؤلف تاریخ کشمیر که مدتی بسیار با مرحوم سرهنگ عبدالعزیز روزگار گذاشته معتقد بود که بیش از ۲۰۰۰۰ نسخه خطی در این کتابخانه موجود است اما سرهنگ دکتر خواجه عبدالرشید ماکن لاهور (علاء الدین رود، شماره ۱۵) می گفت: «من با مرحوم سرهنگ عبدالعزیز دوست بوده‌ام و بیش از ۱۵۰۰۰ مجلد کتاب چاپی و در حدود ۲۵۰ نسخه خطی در زمان زندگی سرهنگ عبدالعزیز ندیده‌ام.

۱۱۸- کتابخانه عمومی (پباک لائبریری)

[اقبال رود ، راولپندی]

در این کتابخانه در حدود ۷۰۰۰ کتاب چاپی و تقریباً ۵۰ نسخه خطی فارسی و عربی موجود بود. به علت رطوبت و تاریکی و گرد و غبار ، تقریباً نیمی بیشتر از کتاب ها را کرم خورده است و به طور کلی هیچ کس بدین کتابخانه عمومی رجوع نمی کند. آقای عبدالغفور مسؤل کتابخانه در نظر داشت تعمیراتی تازه را شروع کند و کتابها را نجات بخشد. آنقدر نم و کرم در کتابها بود که من نتوانستم جز نگاه حسرت آمیز به آنها دست بزنم زیرا اوراق نسخه ها می شکست و یا اصولاً به هم چسبید بودند. مثلاً اوراق از مصیبت نامه عطار با خط خوش را در جایی و اوراق دیگر را در جایی دیگر دیدم.

۱۱۹- کتابخانه خانه فرهنگ ایران

[۳۴-ب ، ستیلائیت تاؤن ، راولپندی]

در این کتابخانه در حدود ۷۰۰۰ کتاب چاپی در موضوعات ادبی و تاریخی و دینی و فرهنگی موجود است. اکثر کتابها چاپ ایران است و ۹۶ درصد آنها به زبان فارسی است. برگه های آنها در دست تهیه است اسامی کتابها در دفتر مخصوص ثبت شده است. مراجعان این کتابخانه اکثر فارسی آموزان و دوستان زبان و ادبیات فارسی است و ضمناً اطاق مطالعه آن همیشه گشوده و روزنامه ها و مجلات هفتگی و ماهنامه و دیگر نشریات در اختیار همه مراجعان است. این کتابخانه را می توان کتابخانه رایزنی فرهنگی سفارت شاهنشاهی نیز به حساب آورد. آقای دکتر عبدالله لک مظاهری و خانم مظاهری و همکارانشان کوشش بسیار می کنند تا کتابهای خوب و ارزنده بدین کتابخانه راه یابد. نسخه خطی در این کتابخانه ندیدم.

اسلام آباد:

۱۲۰- کتابخانه سفارت شاهنشاهی ایران

[منزل سفیر شاهنشاه آریا مهر ، مارکه رود ، اسلام آباد]

در این کتابخانه در حدود ۲۰۰۰ مجلد کتاب چاپی در موضوعات تاریخی و علمی و ادبی و لغوی و تاریخی و سیاسی و جغرافیایی موجود است. همه آنها توسط این جانب برگه

نگاری و بر حسب موضوع و بر روش ملویل دیویی طبقه بندی شده است. ۵۰ درصد کتابها به زبان فارسی و ۵۰ درصد آنها به زبان های دیگر است. نسخه خطی ندارد. کوشش بسیار می شود تا کتابهای این کتابخانه از لحاظ کیفیت و کمیت بهتر گردد. جناب آقای منوچهر ظلی سفیر شاهنشاه آریا مهر کوشش بسیار می کند و از همگان می خواهد که به این کتابخانه کتاب بدهند.

۱۲۱- کتابخانه دانشگاه اسلام آباد

[اسلام آباد]

این کتابخانه همانند دانشگاه اسلام آباد، نو ساز است. در حدود ۱۲۰۰۰ کتاب چاپی و ۶۰۰ نسخه خطی دارد و دائماً تعداد کتابها رو به افزایش است. اخیراً دانشگاه اسلام آباد دو کتابخانه را خریداری کرده است یکی کتابخانه آقای شیخ عبدالرشید پدر تاریخ پاکستان و دیگر کتابخانه سید پیر حسام الدین راشدی ایران شناس معروف پاکستانی. نوادر نسخه های خطی در کتابخانه پیر حسام الدین راشدی شهرت ویژه دارد و تقریباً همه آنها به کتابخانه دانشگاه اسلام آباد منتقل شده است. فهرست نسخه های خطی آقای سید پیر حسام الدین راشدی را خانم دکتر روشن آرا بیگم استاد دانشگاه کراچی از طرف مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان تهیه کرده است و نسخه دستنویس آن در کتابخانه گنج بخش موجود است.

۱۲۲- کتابخانه مؤسسه تحقیقات اسلامی

[نزدیک ملودی سینا، اسلام آباد]

در این کتابخانه در حدود ۲۵۰۰۰ کتاب چاپی و تقریباً ۱۰۰۰ نسخه خطی موجود است. آقای عبدالقدوس هاشمی کتابدار دانشمند این کتابخانه کوشش بسیار می کند تا بهترین کتابهای چاپی را در موضوعات مختلف علوم اسلامی بخرد و بر گنجینه های کتابخانه بیفزاید. ۵۰ درصد کتابها عربی و ۱۰ درصد فارسی و ۴۰ درصد به زبان های انگلیسی و اردو و پنجابی و دیگر زبانها است. نسخه های عکسی و میکرو فیلم بسیار گرد آورده اند. فهرست نسخه های خطی تهیه نشده و لیکن در دفتر مخصوص ثبت شده است. یک مجلد کتاب چاپی از قانون ابن سینا در این کتابخانه موجود است که در ۴۰ سال پیش در ایتالیا به طرز مخصوص چاپ شده است. دیگر نسخی از شرح بوستان دیدم که به خط

شارح بود. مراجعان به کتابخانه اکثر محققان خود مؤسسہ تحقیقات اسلامی و یا دانشجویمان دانشگاه اسلام آباد و دیگر دانشگدها است.

لاهور :

۱۲۳- کتابخانه محمد اقبال مجددی

[گیلانی استریت (خیابان گیلانی) ، محمدی شاه محلہ ، لاهور]

در این کتابخانه در حدود ۸۰۰۰ مجلد کتاب چاپی و تقریباً ۲۰۰ نسخه خطی است ، اما به واسطه مشکلات زندگی و نبودن جا و مکان ، در دو سه اطاق درجای های مختلف پراکنده است. آقای محمد اقبال مجددی نقشبندی کتاب شناس و نسخه شناس است و صاحب تالیف و تصنیف. وی را در مطب حکیم محمد موسی امرتسری ملاقات کردم و بعداً چند بار به کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان آمده و در شناخت کتابخانه های شخصی با این حقیر همراهی و یآوری بسیار فرموده است. از جمله کتابخانه مولانا سید غلام محیی الدین قصوری و کتابخانه مولانا محمد طیب همدانی به نام مکتبه همدانیه (در قصور).

اما کتابخانه خودش که به ذوق و شوق تمام به وجود آمده است دارای نوادری از نسخه های خطی است که اکثر مربوط به قصور و لاهور و ملتان است که در سیصد سال گذشته تالیف و یا کتابت شده اند. اینک اسامی چند نسخه خطی :

۱- قران السعدین : تذکره در حالات و آثار خواجه محمد سعید بن محمد نقشبندی

لاهوری تالیف شیخ محمد رفیع ابن محمد اسام العباسی ، کاتب میر محمد حسن

۵۱۲۲۹ ق.

۲- تاریخ پنجاب : تالیف محمد تقی پشوری ابن ملا خواجه بخش ، کتابت ۵۱۲۷۴

ق به خط مؤلف.

۳- کتاب التراویہ : از مولوی غلام رسول قصوری.

۴- کاسر المخالفین : رساله در رد مکتوبات حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی ، تالیف

در ۵۱۰۸۰ ق (مؤلف ناشناخته) به ضمیمه این رساله ، رساله شیخ احمد

القشاشی است (به خط محمد اقبال مجددی).

- ۵- سیرت مبارک : (عربی و بی نقطه) تألیف محمد صادق امام مسجد وزیر خان ، لاهور ، کتابت ۱۱۷۰ هـ ق.
- ۶- نسخه عکسی مکتوبات حضرت سید احمد شهید : (۱۲۴۶ هـ ق) از مسودات محمد اسمعیل شهید و گرد آورده عبدالکریم بن فضل الدین ، کتابت ۱۲۴۵ هـ ق.
- ۷- کارنامه منشی قادری شاه محمد کهرتلی : (سیالکوٹ) در موضوع انشا و آیین نگارش.
- ۸- جامع الفوائد : از شیخ محمد اشرف لاهوری در موضوع تصوف و عرفان و آثار و احوال خود مؤلف ، کاتب عبدالرحیم ، کتابت ۱۱۵۷ هـ ق.
- ۹- تاریخ پادشاهی مسجد : (لال قلعہ دہلی) و رسالہ دیگر تألیف محمد نعیم نقشبندی .
- ۱۰- رسالہ ذوقیہ : تألیف ملا عبد اللہ ملتانی .
- ۱۱- مکتوبات نور محمد لاهوری : و ملا مسعود ملتانی .
- ۱۲- رسالہ بابت چہارگانہ نماز : تألیف محمد شریف ولد یونس ولد حاجی محمد علی قصوری نقشبندی .
- ۱۳- باقر الانوار : سید محمد باقر بن سید عثمان بخاری .
- ۱۴- کنزالعباد فی شرح الاوراد : (ج ۱ و ۲) در شرح اوراد شیخ بہاء الدین زکریا ملتانی ، شارح : علی ابن احمد الغوری مرید شاہ رکن عالم ملتانی ، کتابت در سمرقند بہ سال ۸۵۴ ہ ق ، کاتب : شمس الدین احمد بن مولانا صدر الدین . این نسخہ هنوز چاپ نشدہ و منحصر بفرہ است .
- ۱۵- مکتوبات میر سید ابوالعلاء نقشبندی اکبر آبادی : کتابت ۱۰۶۲ ہ ق . کتابت ۱۳۰۶ ہ ق .
- ۱۶- فیض مراد : در حالات و آثار شیخ محمد مراد لنگ نقشبندی ابن مفتی محمد طاہر کشمیری (متولد ۱۰۵۶ ہ ق ، متوفی ۱۱۳۱ ہ ق) تألیف خواجہ محمد اعظم بن خیر الزمان خان کشمیری مجددی المتولد ۱۱۰۲ ہ ق المتوفی ۱۱۷۹ ہ ق .

- ۱۷- رساله ' فنا : کتابت به دستور میرزا جیون علی بیگ رئیس مراد آباد.
- ۱۸- سوانح مولوی غلام رسول عالمپوری : تألیف محمد عزیزالدین (به خط مؤلف) .
- ۱۹- مکتوبات حضرت شاه اسماعیل شهید :
- ۲۰- رساله ' نور توحید : از خواجه نصیرالدین محمود چراغ دہلی (۲ نسخه).
- ۲۱- رساله ' عرفانی : (نظم و نثر) تقریباً قرن ۱۲ ه ق.
- ۲۲- حدیقه ' معرفت : به خط احمد حسین خان امروهوی.
- ۲۳- احوال و آثار سید شرافت نوشاهی : تألیف پرفسور محمد اقبال مجددی نقشبندی و به خط او.
- ۲۴- سراج الہدایہ : ملفوظات حضرت مخدوم جہانیاں جہانگشت بخاری ، گرد آوری مولانا احمد برنی مرید امام ربانی مجدد الف ثانی ، تقریباً ۱۱۵ ه ق کتابت شدہ .
- ۲۵- رساله ' احوال مشایخ کبار : تألیف سلیمان بن شیخ سعد اللہ در عہد اورنگ زیب عالمگیر ، کاتب عبدالرحیم بن عبدالحفیظ ۱۱۵۸ ه ق.
- ۲۶- مقامات داودی : در حالات و مقامات حضرت شیخ داود کرمانی شیر گداهی متوفی ۹۸۲ ه ق تألیف عبدالباقی بن حاج محمد جمعی قادری در ۱۰۵۶ ه ق. کتابت ۱۲۰۱ ه ق.
- ۲۷- توضیح السنہ فی تفضیح البدعہ : تألیف حافظ محمد صدیق لاهوری امام مسجد وزیر خان. نسخہ 'شروط الایمان' با این نسخہ پیوستہ است.
- ۲۸- مجموعہ : شامل معرفت المجوب از شاہ برہان الدین برہان پوری و دیگر رسائل در موضوع عرفان و تصوف.
- ۲۹- تذکرۃ الابرار و الاشرار : از آخوند درویزہ ، کتابت بہ سال ۱۰۱۵ ه ق. و رسالہ ' دیگر بہ نام « ایثار و عبادات و استغفار از معصیات » از آخوند (آخون) درویزہ.
- ۳۰- مجموعہ : کتابت ۱۱۶۹ ه ق (سنہ ۲ عالمگیر ثانی). ۱- غوثیہ ، ۲- نقش الفصوص ، ۳- منازل السائرین ، ۴- شرح اللغات ، ۵- رسالہ ' شاہ فضل اللہ برہان پوری ، ۶- رسالہ ' دیگر شاہ فضل اللہ برہانپوری ، ۷- رسالہ ' مراتب

متنه ، ۸- لوایح ، ۹- فواید ، ۱۰- شرح لوایح ، ۱۱- شرح فارضیه ،
 ۱۲- رساله یحیی منیری ، ۱۳- معنی رباعی وغیره ، ۱۴- گلدسته حقیقت ،
 ۱۵- جام جهان نما ، ۱۶- شرح جام جهان نما ، ۱۷- شیخ جلال تھانی سری ،
 ۱۸- کاشف الاسرار ، ۱۹- کلمه مع شرح ، ۲۰- رقعات شیخ محبت الله
 اله آبادی ، ۲۱- رساله من منم ، ۲۲- رساله من منم (ایضاً) ، ۲۳- شواهد
 نجیبی ، ۲۴- انیس العاشقین از شیخ مجیب لاهور پوری ، ۲۵- رسایل
 متفرقه .

۳۱- مجموعه : ۱- خلاصه المعارف (۲ جلد) تألیف شیخ آدم بنوری (رح) و تألیف
 محمد امین بدخشی ، ۲- رساله المضالہ بین الانسان والكعبہ ، ۳- رساله اکرامات
 آدمیہ از همان مؤلف.

۳۲- مکتوبات شیخ حامد قاری لاهوری : لوح و جدول و خط نستعلیق.

۳۳- مکتوبات مولانا غلام محیی الدین قصوری : بہ نام مولوی غلام محمد ،
 ۱۲۷۰ هـ ق.

۳۴- بیان چہارگانہ نماز : از میان عابد لاهوری و دیگر رسالہ چہارگانہ شیخ
 محمد حامد لاهوری.

۳۵- مکتایب : از مولانا غلام محیی الدین قصوری ، کاتب فضل الله ، ۱۲۹۳ هـ ق.

۳۶- کتاب الفقہ : از شیخ جان محمد لاهوری.

۳۷- ملفوظات چہل روز : از شاہ غلام علی دہلوی ، گرد آوری مولانا غلام محیی الدین
 قصوری و دیگران.

۳۸- ہدیہ القادریہ فی تحقیق کلمۃ الطیبۃ : (عربی) تألیف مولانا ہبہ الله عبدالحی
 قرشی قادری مکی لاهوری (بہ خط مؤلف).

۳۹- ہفت رسائل : شاہ عنایت قادری قصوری مرشد بابا بلہی شاہ قصوری.

۴۰- تحفۃ المسلمین : فی احوال علماء لاهور تألیف مولانا محمد عاقل لاهوری شاگرد
 میان حامد قاری لاهوری بہ خط مؤلف.

آقای اقبال مجددی ہم اکنون از طرف مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان
 بموظف شدہ است تا از کتابخانہ های شخصی و دولتی لاهور و نواحی آن فہرست نسخہ های

خطی را تهیه کند و اولین کتابخانہی که تقریباً فهرست آنرا تمام کرده است از آن آقای دکتر وحید قریشی استاد و رئیس گروه تاریخ دانشکده خاورشناسی لاهور است. دیگر از کارهای اقبال مجددی تهیه یک فهرست دقیق از کتابهای خطی و چاپی فارسی و عربی تاریخی و ادبی است که مربوط به دوران حکومت تیموریان ہندی شود و ارزش بسیار دارد.

سرمه دانی :

۱۲۴- کتابخانہ ضیاء العلوم ، سرمه دانی

[سرمه دانی، مہتہ سوجا ، فیروز والا، شیخوپورہ]

در این کتابخانہ در حدود ۲۰۰۰ کتاب چاپی و بیش از ۱۰۰ نسخہ خطی موجود است. مالک کتابخانہ آقای مولانا صوفی محمد طفیل نقشبندی مجددی (سرمه دانی) شریف سجادہ نشین دربار خواجہ کلیم اللہ نقشبندی مجددی و خواجہ علی محمد مجددی نقشبندی می باشد. وی علاوہ بر ہدایت و ارشاد مردمان و پیش امام بودن در مسجد سرمه دانی شغل طبابت ہم دارد و بہ روش قدیم طبابت می کند و ضمناً دعا و تعویذ ہم می دهد و بدین جہت در این موضوعات کتاب گرد آورده است. اینک اسامی چند نسخہ خطی.

- ۱- شرح اسکندر نامہ : (از آغاز و انجام ناقص) ، خط خوش.
- ۲- دستور الانشاء : تألیف محمد فایق ، کتابت ۱۲۷۸ ھ ق ، کاتب حسن محمد.
- ۳- بدیع الجہال : تألیف امام بخش پسیانوالہ ، کتابت ۱۲۲۰ ھ ق.
- ۴- مجموعہ : نجات المسلمین تألیف عبد النبی ، کاتب حسن محمد ۱۲۸۳ ھ ق. و چند رسالہ دیگر.
- ۵- مبادی الحساب : (اردو) ، کاتب حسن محمد ، کتابت ۱۲۷۷ ھ ق.
- ۶- مجموعہ : شرح بوستان تألیف عبدالرسول (ناقص) ۱۲۹۱ ھ ق شرح ابیات سریانی از نخشی ، ۱۲۹۱ ھ ق.
- ۷- نسخہ موجز و مختصر : در طب از حامد علی ابن حکیم فیض رسول در سال ۱۳۰۱ ھ ق.

- ۸- مجموعهٔ رسایل فارسی : (مسائل ادبی و عرفانی و دینی).
- ۹- شرح گلستان سعدی : بہ روش تازه و بہ زبان فارسی و خوش خط.
- ۱۰- بوستان محمدی : خط محمد حسن ، ۱۲۶۰ هـ ق.
- ۱۱- نصاب صبیان : و شرح آن ، بہ خط محمد حسن ۱۹۰۴ هـ ق.
- ۱۲- گل گزار محبوبی :
- ۱۳- شرح مخزن الاسرار :
- ۱۴- دستور المصلی : (شرح فارسی فقہ گیلانی ، ۱۲۵۵ هـ ق).
- ۱۵- علم حساب : (فارسی) تالیف اصغر حسین ولد غلام غوث.
- ۱۶- گلستان سعدی : کتابت ۱۲۹۸ هـ ق (از روی نسخۂ چاپ شدہ کتابت شدہ).
- ۱۷- مخزن الاسرار : و شرح آن بہ خط غلام شاہ شہبازی المعروف محمد حسن ۱۲۶۵ هـ ق.
- ۱۸- شرح نام حق : بہ خط حسن محمد.
- ۱۹- شرح ظہوری : (سہ نثر ظہوری) (اردو).
- ۲۰- یوسف و زلیخا : و شرح آن ، کاتب محمد حسن.
- ۲۱- شرح قصیدۂ ابن زبیر : از محمد رشید بن سلطان حسین الفاروقی ، کتابت ۱۲۷۹ هـ ق ، کاتب حسن محمد.
- ۲۲- طوطی نامۂ نخشبی :
- ۲۳- گزار حسن : ترجمۂ روضۃ الشهداء بہ نظم اردو.
- ۲۴- شرح سہ نثر ابوالفضل : از مولوی سلطان احمد ، کاتب محمد حسن.
- ۲۵- شرح بہار دانش : کاتب محمد حسن ، کتابت ۱۲۷۳ هـ ق. ساکن موضع چک کھوکھران.
- ۲۶- منشآت اعظم : تالیف محمد اعظم کھرتکی بہ خط محمد حسن ۱۲۵۰ هـ ق.
- ۲۷- شرح مشنوی :
- ۲۸- بیاض بہ زبان اردو و پنجابی : (نثر و نظم).

- ۲۹- مجموعه رسائل تاریخی و ادبی : (فارسی و اردو).
- ۳۰- انشای خادمی : کتابت ۱۲۴۷ هـ ق.
- ۳۱- تفسیر یعقوب چرخي : و رسایل دیگر (در یک مجموعه). کتابت ۱۲۰۸ هـ ق.
- ۳۲- بیاض : (اردو و فارسی و پنجابی و عربی) در طب قدیم تألیف خواجہ کلیم اللہ و بہ خط خودش.
- ۳۳- نسخہ ناشناختہ : در مسائل ادبی و مکتوب نویسی و رقعه نگاری ، تقریباً قرن ۱۱ هـ ق.
- ۳۴- رسالہ تعویذات : (فارسی).
- ۳۵- تفسیر سورہ عم و خلاصہ کیدانی : بہ فارسی ، کتابت ۱۲۷۲ هـ ق. کاتب حسن محمد.
- ۳۶- شرح قصیدۃ اللالی و غوثیہ : از محمد غوث ، کاتب حسن محمد . کتابت ۱۲۷۱ هـ ق.
- ۳۷- رسایل پنجابی : (نظم) در فرائض و نعت .
- ۳۸- رسایل فارسی : در موضوع ادب دین و فقہ .
- ۳۹- احسن القصص : یا تفسیر سورہ یوسف از معین المسکین فراہی .
- ۴۰- نسخہ طب : (اردو) ، ناقص .
- ۴۱- روضۃ الواعظین : (فارسی).
- ۴۲- مجموعه رسایل نظم و نثر : در حساب و ادب .
- ۴۳- طب احمدی : تألیف محمد ایاز (منظوم).
- ۴۴- امیر نامہ : (منظوم) بہ زبان پنجابی سرودہ امام بخش کاتب ، کتابت ۱۲۲۸ هـ ق.
- ۴۵- مجموعه رسایل : (۱- پکی روتی، ۲- ذبح نامہ تکفین، ۳- تہیز) فارسی و پنجابی.
- ۴۶- حقیقت العشق : و رسالہ فارسی سلطان باہو ، و رسالہ نان و حلوا از بہاء الدین عاملی.
- ۴۷- گلدستہ مجربات و تعویذات : و رسالہ دیگر در طب (اردو).

- ۴۸- نعتیه : (اردو) .
- ۴۹- تعویذات : (اردو و فارسی).
- ۵۰- رسالهٔ تعویذ :
- ۵۱- مجموعه : ۱- مختصر وقایع (فارسی)، ۲- حمد بیحد (پند نامه)، ۳- رسالهٔ دیگر.
- ۵۲- اسکندر نامه :
- ۵۳- رقعات امان الله حسینی : کاتب محمد حسن ، کتابت ۱۲۷۱ هـ ق.
- ۵۴- مجموعه : ۱- چهل حدیث ، ۲- قصیده اللالی ۳- لباب الاخبار (فارسی و عربی) ، کتابت ۱۲۷۵ هـ ق.
- ۵۵- فرس نامه : کتابت ۱۲۹۸ هـ ق. کاتب حسن محمد.
- ۵۶- مسایل نماز در پنجابی : تصنیف خواجه علی محمد در آغاز جوانی.
- ۵۷- مجموعه : سینا بازار ، شرح عوائل ، بدیع المنظوم ، پنج رقعہ ، کتابت ۱۲۷۸ هـ ق.
- ۵۸- مخزن الادویہ و دیوان شہباز : از مولوی عبدالغفور شہبازی (اردو قدیم).
- ۵۹- مجموعه : ۱- قصۂ سپاہی ، ۲- وقایع سسی و پنون ، از مثنوی سہر و ماہ ۳- سعادت خان رنگین.
- ۶۰- مجموعه : ۱- مثنوی تاج الملوک ، ۲- گلزار نسیم ، ۳- مہر و ماہ ، ۴- نسیم سنگر. کتابت ۱۹۰۹ بکرمی.
- ۶۱- مثنوی مولوی : و شرح آن.
- ۶۲- مجموعه : ۱- مثنوی غنیمت کنجاہنی (نیرنگ عشق خطی) ، ۲- مثنوی حسن و عشق (چاپی).
- ۶۳- آمد نامه : کاتب خواجہ علی محمد سرمہ دانی شریف.
- ۶۴- وقایع پنون :
- ۶۵- خلاصہ الفقہ : تألیف عبد اللطیف ، (فارسی).
- ۶۶- بیاض : (اشعار اردو و فارسی).
- ۶۷- نسخہ بی در بارہ نماز جمعہ : و احتیاط ظہر تصنیف مولوی غلام دستگیر قصوری .

گرہی شریف :

۱۲۵۔ کتابخانہ فاضلیہ

[گرہی شریف (گرہی افغانان) ، تحصیل کیمبلپور ، ضلع راولپنڈی]

در این کتابخانہ در حدود ۵۰۰۰ کتاب چاپی و در حدود ۳۵۰ نسخه خطی نادر موجود است. مالک آن آقای سید محمد اعظم شاہ سجاده نشین دربار عالیہ فاضلیہ گرہی شریف است. وی بہ زبان فارسی گفت گو می کند. آقای مولانا صاحبزادہ منظور الہی و آقای پرفسور ملک محمد اقبال استاد دانشکدہ دولتی راولپنڈی در این سفر و دیدار از کتابخانہ فاضلیہ مرا یاری کردند.

دربار عالیہ فاضلیہ گرہی شریف مورد احترام عدہ بسیاری از پیروان و معتقدان خواجہ محمد فاضل شاہ امت کہ مؤسس خاندان فاضلیہ چشتیہ است و در سال ۱۲۹۲ ہجری قمری (سلخ شعبان المعظم) وصال یافتہ (فوت کردہ است). او صاحب تالیفات و ملفوظات بسیار است و بہ زبان فارسی اشعاری دارد. کتابخانہ فاضلیہ از عہد خواجہ محمد فاضل شاہ دایر بودہ و اکنون ۱۲۰ سال از تاریخ تاسیس آن می گذرد. هنوز فہرست برای آن تہیہ نشدہ است. کتابہای چاپی و نسخ خطی را بہ ہم آمیختہ و اسامی آنها را در یک دفتر بہ ترتیب شمارہ ثبت کردہ اند. بعضی نسخہہای نادر و منحصر بفرد خطی در این کتابخانہ موجود است. اینک بعضی از اسامی آن نسخہہا:

۱- دیوان حافظ : کتابت ۵۱۰۵۸ ق بہ ضمیمہ رسائل عرفانی و رسائل شرح الفاظ متصوفہ.

۲- شرح شہیل بہ زبان فارسی : خوش خط (۲۳۱ ورق). قرن ۱۰ ق.

۳- مثنوی نظام : (نواب نظام الدین خان) مرید مولانا فخر الدین اورنگ آبادی دہلوی. قرن ۱۱ ق. آغاز :

ای ثنای تو فخر اہل کلام از تو ملک سخنوری بہ نظام

۴- الايضاح در لہقہ : (عربی).

۵- مکتوبات شیخ شرف الدین یحیی منیری : خوش خط ، قرن ۱۱ ق.

- ۶- شرح مثنوی مولوی : (دفتر سوم) از خلیفه عبدالله قصوری الخویشکی الجشتی «سنه ۳۹ از جلوس والا».
- ۷- دیوان حافظ : قرن ۱۱ هـ ق.
- ۸- تفسیر القرآن العظیم للحداد : (عربی) ، کتابت ۱۳۱۵ هـ ق ، به قلم گل محمد سندی بهار پوری.
- ۹- معارج النبوة فی مدارج الفتوة : کاتب نور الدهر بن ابوالفتح ، تاریخ کتاب ۱۲۳۴ هـ ق.
- ۱۰- جوهر الاسرار : در شرح احادیث و کلمات مشایخ به زبان فارسی ، قرن ۱۱ هـ ق.
- ۱۱- شرح عینی بر بخاری : شریف (عربی) خوش خط (در ۸ مجلد).
- ۱۲- مکاشفات رضوی : (شرح مثنوی) ، قرن ۱۱ هـ ق.
- ۱۳- تفسیر کبیر : (عربی). تقریباً ۱۰ هـ ق.
- ۱۴- قرآن شریف : نقاشی و تذهیب و خط ثلث خفی و قطع کوچک (رقعی) ، قرن ۱۰ هـ ق.
- ۱۵- تفسیر بحر المواج : (فارسی) (ج ۱ و ۲ و ۳) خوش خط. قرن ۱۱ هـ ق. (۲ نسخه).
- ۱۶- بخاری شریف : (عربی) ، جلد اول ، خوش خط (۲ نسخه) ، قرن ۱۱ هـ ق. کاتب شیخ الهدیا ابن شیخ بولاقی معروف به قریشی ، سنه ۱۰۹۸ هـ ق. (با مهر خوشحال خان ختک شاعر پشتو و فارسی استان سرحد (۱۰۲۲-۱۱۰۰ هـ ق).
- ۱۷- تفسیر بحر المواج : (نسخه دیگر) ، قرن ۱۱ هـ ق.
- ۱۸- تفسیر قران القرآن : (عربی) حضرت شیخ کیم الله بن نور الله شاه جهان آبادی (۲ جلد) ، قرن ۱۲ هـ ق.
- ۱۹- اسناد هزار و یک نام : کاتب میان احمد ۱۳۲۹ هـ ق. و فقیر موسی بن میان رانجها ۱۳۲۹ هـ ق.
- ۲۰- مرقاة شرح مشکاة : (ج ۱ و ۲ و ۳) ، (عربی).
- ۲۱- مطالب المؤمنین : در فقه (عربی) ، قرن ۱۱ هـ ق.

- ۲۲- محیط البرہانی لقول الملک السبعانی : تألیف برہانی ابن صدر الشریعہ ، کاتب محمد بن محمد صادق الاسترآبادی الہزارجیری ، کتابت ۱۱۸۲ ھ ق (۴ جلد بزرگ) . نسخہٴ ارزندہ و منحصر بفرد بہ زبان عربی . کاتب یک سال و پنج ماہ در قریہٴ بیتیہ در نزدیک بخارا قریب مزار خواجہ بہاء الدین در قشلاق حسن خواجہ در رباط ارکنجہا آثرا کتابت کردہ است .
- ۲۳- تفسیر بحر الحقایق : (ناقص) ، فارسی ، قرن ۱۱ ھ ق .
- ۲۴- جامع المضممرات : تألیف یوسف بن عمر بن یوسف الصوفی در موضوع فتاوی و فقہ و مطالب دینی ، در ملتان کتابت شدہ ، سال کتابت ۵۸۳۶ ھ ق .
- ۲۵- ملفوظات حضرت خواجہ اللہ بخش تونسوی : (تونسہ شریف) ، قرن ۱۳ ھ ق . کتابت در مکہ شریف شدہ است .
- ۲۶- کتاب الفقہ : بہ خط ثلث .
- ۲۷- شرح قصیدہٴ بانس سعادت : ۱۰۰۶ ھ ق ، در مکہ کتابت شدہ .
- ۲۸- کتاب الفقہ : بہ طرز حدیث ، قرن ۱۱ ھ ق .
- ۲۹- سیر القاری : ج ۱ کتابت ۱۲۷۷ ھ ق .
- ۳۰- اشعۃ اللمعات فی شرح مشکوٰۃ : (فارسی) ، از شیخ عبدالحق بن سیف الدین الدہلوی البخاری .
- ۳۱- تفسیر بحر الحقایق : (عربی) تقریباً قرن ۱۱ ھ ق .
- ۳۲- سراج العقاید : (شرح احادیث) ، نسخہٴ قرن ۱۰ ھ ق .
- ۳۳- حصن الحصین من کلام سید المرسلین : کتابت ۱۲۳۸ ھ ق . خط ثلث .
- ۳۴- نافع الراسخین ملفوظات : خواجہ محمد فاضل شاہ صاحب بہ زبان فارسی ، کاتب « زعفران » ساکن اعصرخیل ضلع بنون علاقہٴ مروت ، ۱۲۹۷ ھ ق .
- ۳۵- شہاب ترمذی : (عربی) کتابت ۱۰۱۶ ھ ق ، خط ثلث .
- ۳۶- شہاب ترمذی ، ۱۲۲۵ ھ ق .
- ۳۷- درود شفاء قاضی الحاجات : (عربی) خط ثلث خوش ، مذہب و منقش و مطلا و با جلد زیبا و منقش از خواجہ باقی باللہ ، کاتب : حافظ غلام محمد .

- ۳۸- اسناد دعای گنج العرش و درود مستغاث : و دیگر ادعیه ، کاتب : سید رسول گرهی افغان برای پاس خاطر سید افغان شاه ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۳۹- درود شریف : خط ثلث و کاغذ سفید .
- ۴۰- مجموعه : ۱- ادعیه و اوراد ، ۲- نظامیه فخریه از مولانا فخرالدین دهلوی (رح) کاتب عبدالرؤف مهری ملیا ، ۱۲۹۶ هـ ق . ۳- شجره نامه .
- ۴۱- قرآن شریف : کاتب عبید المؤمن محمد احسن ابن جمال الدین بن صالح الدین (زیر نویس فارسی) ، ۱۰۳۸ هـ ق .
- ۴۲- قرآن شریف : با زیر نویس فارسی ، قرن ۱۳ هـ ق .
- ۴۳- البرهان فی شرح مواهب الرحمن فی مذهب النعمان :
- ۴۴- قرآن شریف : خط ثلث خوش ، کاتب : فیض محی الدین ، ۱۲۶۷ هـ ق .
- ۴۵- مبارق الازهار فی شرح مشارق الانوار ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۴۶- میر حاشیه مشکاة : (عربی) .
- ۴۷- شرح شمایل النبوی : در علم حدیث .
- ۴۸- تفسیر کبیر : (نسخه دیگر) ، قرن ۱۰ هـ ق .
- ۴۹- فخر الحسن : (عربی) از فخرالدین نظامی .
- ۵۰- تفسیر مدارک التنزیل : خط ثلث ، تقریباً قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵۱- تفسیر مدارک التنزیل : کاتب عبدالقادر ولد شیخ حسام الدین ، ۱۰۷۵ هـ ق .
- ۵۲- تذکره الاسلام : فی صلوة علی خیر الانام .
- ۵۳- الدمع الصبیح : از محمد اکمل (عربی) .
- ۵۴- شرح طریقه محمدیه : (عربی) از محمد بن علی بکوری یا «المواهب المفتحیه علی طریقه محمدیه» ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۵۵- موجز : در طب .
- ۵۶- مرقع کلیمی : (فارسی) ، کاتب : محمد اسحق اعوان به دستور سید محمد اعظم شاه سجاده نشین دربار عالیہ فاضلیہ گرهی شریف ، ۱۲۷۷ هـ ق .

- ۵۷- شرح درود کبریت احمر : به زبان فارسی از علامه کمال الدین اسماعیلی ، کاتب غلام جیلانی ، ۱۲۷۱ هـ ق.
- ۵۸- نقد النصوص فی شرح نقش الفصوص : کتابت ۱۲۷۵ هـ ق.
- ۵۹- کتاب در عرفان و تصوف : و مطالب دینی ، قرن ۱۱ هـ ق.
- ۶۰- شرح مواقف : در فقه ، ۸۰۷ هـ ق.
- ۶۱- بحر اللاهوت : در عرفان و تصوف (مجموعه رسائل فارسی بسیار ارزنده) قرن ۹ هـ ق.
- ۶۲- علی السلوک : قرن ۹ هـ ق .
- ۶۳- مجموعه : ۱- اوراد نصیریہ ، ۲- الہامات غیبی ، ۳- تقسیم الاوراد.
- ۶۴- سیر العارفین : از شیخ محمد جالی ، کاتب : نور احمد ولد حافظ شیخ محمد ساکن ملتان ، ۱۲۸۵ هـ ق.
- ۶۵- عشقیہ : تالیف محمد عثمان.
- ۶۶- جواهر محمودیہ : تالیف تاج محمود بن عثمان ، قرن ۱۱ هـ ق.
- ۶۷- زہرۃ الریاض و نزهۃ القلوب الامراض : تالیف سلیمان داود السیقنی .
- ۶۸- شرح نصاب صبیان : به زبان فارسی ، قرن ۱۰ هـ ق ، تالیف محمد بن فصیح ابن محمد.
- ۶۹- دیوان ظہیر فاریابی : (فارسی قرن ۱۱ هـ ق).
- ۷۰- مجموعه : ۱- رسالہ ذوقیات از عبیداللہ احرار ، ۲- رسایل دیگر.

پیشاور :

۱۲۶- کتابخانہ سلیم (گنجینہ سلیم)
[دکتر خواجہ محمد سلیم] ، دانشگاہ پیشاور ، پ ۹ ، پیشاور

مالک این کتابخانہ آقای دکتر خواجہ محمد سلیم کول است. وی استاد گیاه شناسی در دانشکدہ کشاورزی دانشگاہ پیشاور است. عشق و شوق عجیبی بہ آثار کهن قبل و بعد از اسلام دارد. خانہ اش بہ صورت یک موزہ است. دیوارهای خانہ از پایین تا سقف پوشیدہ

از قفسه های چوبی و آهنی و در قفسه ها نسخه های خطی و آثار باستانی چیده شده است. بر دیوار های خانه انواع تابلوهای هنری و تاریخی و فرمان های پادشاهان و نشانیهای بزرگان و قطعات خوشنویسان آویخته شده است. دکتر خواجه محمد سلیم از زمان کودکی به آثار هنری و تاریخی و نسخه های خطی عشق و شوق داشته است. وی نقاش و مینیاتور سازی است ماهر و چربدست و باستان شناسی است خود ساخته و آگاه. در سال ۱۹۷۳ میلادی نمایش گاهی از مینیاتورهای وی در شورای فرهنگی پاکستان (پاکستان آرت کونسل) در لاهور تشکیل گردید.

برای ملاقات با آقای دکتر خواجه محمد سلیم از راولپندی به پیشاور رفتم. و هنگامی که او را در خانه اش دیدار کردم، در تحقیق و مطالعه نسخه های خطی و خطوط اسلامی غرق بود. آقای عبیدالله طالب العلم مرا راهنمایی کرد. لطف و محبت جناب دکتر سلیم بی اندازه بود. همه گونه توضیحاتی درباره آثار باستانی و نسخه های خطی و تابلوهای هنری بیان داشت. چند آثار برگزیده باستانی :

۱- شمشیر شاه عباس بزرگ.

۲- شمشیر هری سینگه.

۳- اهورا مزدا و زرتشت از مکشوفات ناحیه باجور در استان سرحد.

۴- اولین سکه های ضرب شده در زمان هخامنشی ها.

۵- سکه کیخسرو دوم.

۶- مجسمه های آسوری و کوشانی و بودایی و هندی و شناهی.

تعداد نسخه های خطی :

۱- قرآن شریف تقریباً ۵۶ نسخه.

۲- نسخه های خطی (فارسی عربی و اردو و پشتو و هندکو و پنجابی) تقریباً ۲۲۰۰ نسخه.

۳- جمع نسخه های خطی ۲۷۶ نسخه.

اینک اسامی چند نسخه خطی از گنجینه سلیم :

۱- مجموعه اشعار فارسی : (گلهای رنگا رنگ) ، مصور و مذهب ، تقریباً قرن ۱۱ ه ق.

- ۲- ترجمه چهل سوره تورات : از عربی به فارسی (مترجم از عبری به عربی حضرت علی علیه السلام و از عربی به فارسی از مترجم و شارح ناشناخته).
- ۳- دلائل الخیرات : کاتب سید محمد نجیب ابن سید غریب آغا در حبس قلعه بغداد به سال ۱۳۰۳ هـ ق.
- ۴- رامین : ترجمه فارسی منظوم از فیضی ، مصور و مذهب (از آخر ناقص) .

آغاز :

دلی دارم ز آهن صد قدر بیش به مغناطیس قدرت کن جوی خویش

- ۵- خسرو و شیرین نظامی : کتابت قرن ۱۱ هـ ق. مصور و مذهب.
- ۶- الفیه و شلفیه : (کوک شاستر) به زبان فارسی و اردو ، مصور.
- ۷- دیوان حافظ : مذهب و منقش و مصور (۴ مینیاتور) تقریباً قرن ۱۰ هـ ق.
- ۸- مرقع اسماء الحسنی : مذهب و منقش ، تقریباً قرن ۱۰ هـ ق.
- ۹- مثنوی مولوی : (۶ نسخه) از قرن ۹ تا ۱۲ هـ ق.
- ۱۰- مجموعه رسایل نجوم و هیئت و تقویم : از قوام الدین مسعود بن کمال الدین کرمانی.
- ۱۱- مجموعه اشعار: به خط شکسته (جنگ اشعار).
- ۱۲- المنجیات فی القویہ : از کتابخانه اورنگ زیب .
- ۱۳- قرآن شریف : خط ثلث به کتابت محمد صالح المکی ، ۱۰۲۰ هـ ق.
- ۱۴- مثنوی عشرت افزا : کتابت ۱۱۳۰ هـ ق.
- ۱۵- خیابان های وحدت : از عبدالاحد وحدت ، ۱۰۸۰ هـ ق.
- ۱۶- شرح قصیده برده : شارح حضرت جمال ، کتابت ۱۰۱۱ هـ ق. (جلوس ۳۴ هـ ق).
- ۱۷- قرآن شریف : تذهیب ، (کار مکتب اصفهان) ، بسیار عالی.
- ۱۸- مثنوی مولوی : کتابت ۱۰۹۴ هـ ق (سال ۳۶ جلوس).
- ۱۹- قرآن شریف : به خط بهار (ثلث ترکستانی).
- ۲۰- قرآن شریف : به خط ثلث ، کاتب عبدالوهاب بن نور محمد بن منور الکشمیری ۱۱۳۳ هـ ق.

۲۱- مجموعه : (۱- مفتاح الحساب ، ۲- تلخیص المفتاح ، ۳- سلم السماء ، ۴- نزهة الحدائق ، ۵- الحاقات نزهة الحقائق ، ۶- رساله في استخراج جيب الدرجة والاعداد ، ۷- رساله في الموسيقى از عبدالمؤمن ، ۸- رساله در هندسه). مؤلف این رسائل جمشید بن مسعود بن محمود الطیب الکاشی متوفی ۹۱۹ هـ ق الملقب بالغیاث.

- ۲۲- تاریخ ابن خلکان : مؤلف احمد شمس الدین ابن خلکان تقریباً قرن ۹ هـ ق.
 ۲۳- کتاب الفصد : و رسائل دیگر تصنیف حضرت جنید ، کتابت ۱۰۹۵ هـ ق.
 ۲۴- حاشیه بر قواعد العضدیه : از مولانا عنایت الله شیخ البخاری کتابت ۱۱۹۶ هـ ق، خط شیخ محمد اکبر ولد محمد اسحق ساکن سوده ره (پیشاور).
 ۲۵- مثنوی لیلی و مجنون : به خط ملا میرزا جان ، کتابت ۱۲۴۵ هـ ق.

آغاز :

این نامه که خامه کرد بنیاد توفیق قبول روزیش باد

انجام :

کردند تمام از این کهن دیر کا حسنت احسنت تم با لخیر

- ۲۶- تحفه العراقین : خاقانی.
 ۲۷- دیوان «شاه» : (به عربی) ، کتابت ۱۰۶۶ هـ ق. در پایان غزل ها تخلص «شاه» دارد.
 ۲۸- ملک السلوک : از ضیاء نخشی کاتب محمد حیات سیالکوتی ، تقریباً قرن ۱۱ هـ ق.
 ۲۹- شرح فقه اکبر : تألیف و کتابت غلام علی شاه.
 ۳۰- کامل الصناعه : در طب از عباس بن علی المجوسی المعروف با لمکی.
 ۳۱- کفایه مجاهدیه : در طب تقریباً قرن ۱۱ هـ ق.

روش نگاهداشتن نسخه های خطی برای آقای دکتر خواجه محمد سلیم بسیار دشوار است زیرا در اطاق خواب ، در مهانخانه ، در آشپز خانه ، در اطاق نشیمن ، در راهرو قفسه های تعبیه کرده و نسخه های خطی را در آنها چیده است. بوی کاغذ و جلد و دیگر موادی که

در این نسخه‌های خطی موجود است، تنفس را مشکل می‌کند. با این وصف‌ها آقای دکتر سلیم عاشق نسخه‌های خطی است و هر گونه ریخ و زحمت را تحمل می‌کند. وی گفت: «اراده دارم که موزه بی بسازم و نام آن را موزه سلیم می‌نهم». گفتم: «گنجینه سلیم» خوب است. گفت: «خوب است! همین نام را پسندیدم».

۱۲۷- کتابخانه (مکتبه) صمدیه بنوریہ

[بھانہ ماری ، پیشاور]

مالک این کتابخانه آقای سید فاروق شاه بنوری است. در این کتابخانه در حدود ۱۰۰۰۰ نسخه خطی و ۴۰۰۰ مجلد کتاب چاپی بوده است. ۴۷۰۰ نسخه خطی را دانشگاه پیشاور خریده است. تعدادی هم توسط آقای دکتر ممتاز حسن برای موزه ملی پاکستان خریداری شده است. آقای استاد عبدالحی حبیبی دانشمند و شاعر و مورخ مشهور افغانی مدت سه سال در این کتابخانه به تحقیق و تتبع پرداخته است و یادداشتها و امضای وی در گوشه و کنار اوراق نسخه‌های خطی موجود است. در این کتابخانه انواع مرقعات و فرمان‌ها و احکام و فتاوی و شجره نامه و اشیای تاریخی و تابلوها و تصاویر هنری نیز موجود است. فهرست اسامی نسخه‌های خطی و کتابهای چاپی در یک دفتر ثبت شده است. آقای سید فاروق شاه مالک این کتابخانه حاضر است آنچه در مکتبه خود دارد به روش کتابخانه گنج بخش فهرست کند و در حال حاضر در حدود ۲۰۰ نسخه خطی و ۲۰۰۰ کتاب چاپی دارد. آقای عبیدالله طالب العلم مرا بدین کتابخانه راهنمایی کرد.

اینک اسامی چند نسخه خطی از کتابخانه صمدیه بنوریہ :

- ۱- فتاویٰ عالمگیری : تألیف اورنگ زیب بهادر پادشاه عالمگیر .
- ۲- مفردات سبحانی : یا «احیاء الطب سبحانی» تألیف سید سبحانقلی محمد بهادر خان .
- ۳- دیوان احمد : سروده احمد بن عبدالرضا ، تقریباً قرن ۱۰ هـ ق.
- ۴- خمسہ نظامی : تقریباً قرن ۱۰ هـ ق.
- ۵- مخزن المتقین : تقریباً قرن ۱۲ هـ ق.
- ۶- مثنوی مولوی : تقریباً قرن ۱۱ هـ ق.

- ۷- المدخل فی النجوم : تألیف ابو معشر المنجم ، کاتب قاضی علی بن شمس الدین
۱۰۲۳ هـ ق.
- ۸- دیوان شاہی : تقریباً قرن ۹ هـ ق.
- ۹- ذخیرۃ الملوک : تقریباً قرن ۱۲ هـ ق.
- ۱۰- فرهنگ لغات عربی و نبطی (؟).
- ۱۱- مجموعه رسایل : در علم تصوف و دین و ادب ، نظم و نثر (نسخہ بی است
ارزنده).
- ۱۲- رسالہ نہایت الکمال :
- ۱۳- الدر الثمین : در مناقب شیخ محمد بن عربی (؟) تألیف ابراہیم عبد اللہ یوسف
البغدادی .
- ۱۴- رسالہ المبدأ و المعاد : در تصوف ، کتابت ۱۲۱۷ هـ ق.
- ۱۵- مثنوی ذوالمغنی : از مولوی کاتبی.
- ۱۶- غزلیات متفرقہ :
- ۱۷- دیوان سعید : (فارسی) مشہور بہ بابا چو چو.
- ۱۸- معانی و بیان : منظوم و رسالہ معنیات.
- ۱۹- لغات القرآن :
- ۲۰- رمز المشق : کتابت ۱۲۰۶ هـ ق.
- ۲۱- مجموعه مثنویات عطار :
- ۲۲- شرح منظوم مثنوی مولوی: و «گلشن توحید» کاتب: ملا شیخ نور احمد ساکن
چمکنی ، کتابت ۱۲۶۴ هـ ق.
- ۲۳- شرح فصوص الحکم :
- ۲۴- مثنوی محمود و ایاز : حکیم زلالی خوانساری.
- ۲۵- معانی شرح امالی : (فارسی). تألیف میان محمد عور ساکن چمکنی بہ خط مد
شفیق ختک.
- ۲۶- علم الحرف : (العظیم المثل الرفیع شمس المعارف و لطایف العوارف).

- ۲۷- سبع سنابل : (فارسی) طب ، کتابت ۱۲۸۰ هـ ق.
- ۲۸- سیف مسلول : (اردو).
- ۲۹- اتحاف الاکابر بمرویات شیخ عبدالقادر : تألیف محمد هاشم التتوی السندی بتواری نهر رامپور.
- ۳۰- مجموعه رسائل جفر و نجوم : و جز آنها (سیزده رساله) ، ۸۸۳ هـ ق.
- ۳۱- معارج النبوة : کتابت ۱۰۵۹ هـ ق.
- ۳۲- خلاصه المعارف : تألیف حضرت آدم بنوری ، (پیشوای سلسله بنوریه).
- ۳۳- نکات الاسرار : تألیف حضرت آدم بنوری (ایضاً).
- ۳۴- نسخه در مناقب : سید آدم بنوری.

۱۲۸- کتابخانه مذهبی (مذهبی کتب خانه)

[محله جنگی ، عقب بازار قصه خوانی ، پشاور]

مالک این کتابخانه یا کتابفروشی آقای مولانا رحیم الله است که هم کتاب فروش و کتاب خر و هم کتابدار و کتاب دوست است. اصلش از کابل افغانستان است و اکنون در روستای «تهکال پایین» در چهار میلی شهر پشاور زندگی می کند. کتابفروشی او پاتوق گروهی از کتابفروشان سیار است. در کتابفروشی وی انواع کتاب های چاپی و نسخه های خطی موجود است. آنگونه که خودش می گفت در حدود ۳۲۰ نسخه خطی فارسی و عربی و پشتو و ۲۰ قرآن خطی و ۱۰۰۰ کتاب چاپی و جمعاً ۱۳۴۰ نسخه خطی و کتاب چاپی دارد. اینک اسامی چند نسخه خطی از «مذهبی کتب خانه» :

- ۱- غایه البیان شرح الهدایه : کاغذ سمرقندی ، تألیف قوام الدین الافغانی ، کتابت ۱۰۸۶ هـ ق. کاتب یحیی بن شیخ یوسف ابن شیخ دنوشری.
- ۲- التصریح شرح التوضیح : شرح الفیه خالد الازهری ، کتابت ۱۰۲۶ هـ ق. کاتب یاقوت الحبشی.
- ۳- خزانه المفتیین : جلد ثانی ، کتابت ۱۱۱۴ هـ ق.
- ۴- جامع الفصولین : کتابت ۱۱۱۰ هـ ق.
- ۵- دررالحکام فی شرح غرر الاحکام : از ملا خسرو.

- ۶- کلیات خسرو : قرن ۱۱ ه ق.
- ۷- تکمیل الايقان :
- ۸- شواهد النبوه : کتابت ۱۰۴۱ ه ق ، کاتب فخرالدین الحسينی الجامی.
- ۹- شرح دیوان عرفی شیرازی : کتابت ۱۰۸۶ ه ق ، کاتب عبدالحکیم لاهوری ، کتاب الفقه فارسی (کتاب معیار).
- ۱۰- قران السعدین : از امیر خسرو دهلوی ، ۱۱۵۰ ه ق.
- ۱۱- کشف المحجوب هجویری : ۱۲۲۰ ه ق.
- ۱۲- دیوان اشعار : ناشناخته و طرب نامه (مجموعه) .
- ۱۳- شرح غوثیه : و رسایل دیگر ، ۱۲۳۴ ه ق.
- ۱۴- حرز الثمین فی شرح حصن الحصین من کلام سید المرسلین : کاتب بابا حسین ، کتابت ۱۰۸۷ ه ق. شارح علی بن سلطان محمد الهروی.
- ۱۵- فرهنگ مثنوی یا اللطایف اللغات : از شیخ عبداللطیف بن عبدالکبیر، کاتب محمد اکرم بن ملا عبدالؤمن ، کتابت ۱۴۵۱ ه ق .
- ۱۶- مفتاح الجنان : (فارسی) ، ۱۲۷۲ ه ق.
- ۱۷- دستورالقضاء : تألیف رشید الدین صدر التبریزی (خواجه عصمت الله).
- ۱۸- فتاوی فیروز شاهی :
- ۱۹- فتاوی عمادیه : کاتب مولوی عبدالله گجراتی (در بلده بیجارپور).
- ۲۰- فتاوی مجموعه النوادر :

۱۲۹- کتابخانه میان صاحب

[میکی دھوک از راه کوت فتح خان ، بخش فتح جنگ ، شهرستان کیمبلپور]

مالک این کتابخانه ظاهراً دو نفر هستند. آقای مولوی محمد عبدالقدوس ، آقای مولانا فضل حق. اما مالک اصلی آن مولانا شیخ صابر صاحب است کہ بہ مرحوم «میان صاحب» معروف می باشد. فاصله این روستا تا راولپندی ۴۲ میل است. در حدود ۱۰۰۰ مجلد کتاب چاپی و ۲۰۰ نسخه خطی در این کتابخانه موجود است. همه کتاب ها در یک اطاق روی چند چهار پایه چوبی و در چند دو لایحه بہ چند ردیف تا ارتفاع یک متر از زمین

چیده شده است به طوری که دیدار از کتابهای زیرین مشکل است. کتابخانه متعلق به مدرسه بی بوده که «مدرسه چشتیه نظامیه» نام دارد و چون مولانا شیخ صابر مرحوم شده است کتابخانه او آن رونق سابق را ندارد. آنگونه که آقای مولوی عبد القدوس و آقای محمد رضوان (جامی) می گفت این کتابخانه در حدود ۲۰۰ سال است تأسیس شده و ۹۰ سال پیش سیکها در بعضی وقایع، آنرا آتش زده اند به طوری که چند نسخه خطی سوخته هم جزو این کتابخانه بود. اسامی کتابهای چاپی و خطی در یک دفتر آمیخته با هم ثبت شده بود.

اینک اسامی چند نسخه خطی از این کتابخانه :

- ۱- وعظ و نصایح : (نسخه ارزنده فارسی).
 - ۲- جنگ نامه : معروف به «قاسم نامه» فارسی ، سروده شمس الدین متخلص به «اخلاص» بروزن شاهنامه و اسکندر نامه. تاریخ کتابت ۱۳۲۶ هـ ق.
- آغاز :

الهی ره کامرانی نما در گلشن جاودانی نما

- ۳- شرح گلستان سعدی : به خط مؤلف (شارح) محمد نور الله احراری (احری ؟).
- ۴- سبحة الاحرار جامی : (مثنوی) ، کاتب عبید الله ولد میان بدرالدین لوندی والا ، ۱۲۳۸ هـ ق.
- ۵- شرح بوستان : (محمدیه) ، کتابت ۱۲۲۵ هـ ق.
- ۶- شرح مثنوی : (نسخه ارزنده به فارسی منشور) ، تاریخ تقریباً قرن ۱۱ هـ ق ، شارح محمد یوسف ابن عبدالله.
- ۷- نسخه پنجابی : در شناخت بیماری ها.
- ۸- شرح سبحة الابرار : از محمد بن غلام محمد ، ۱۲۷۳ هـ ق.
- ۹- جواهر خمسہ :
- ۱۰- شرح مثنوی : شارح سید احمد ساکن جهندیال.
- ۱۱- مجموعه ملفوظات : مولانا صاحب مکهدی به نام مولانا زین الدین و مولانا غلام محیی الدین کتابت ۱۳۱۹ هـ ق (۱- فواید فخریه ، ۲- مناقب فخریه).

- ۱۲- شرف نامه : (سکندر نامه).
- ۱۳- مجموعه اشعار و ماده تاریخ ها : (نسخه بی جالب).
- ۱۴- مجموعه رسایل : (علاج المنکرین فی تحقیق السماء) به دستور مولانا غلام محمد دهکوی.
- ۱۵- گلدسته عرفان : (شرح گلستان).
- ۱۶- مطلع الانوار : از امیر خسرو دهلوی ، کاتب فیض بخش بن نعیم ، کتابت ۱۲۴۷ هـ ق.
- ۱۷- تصوف : و اصطلاحات تصوف.
- ۱۸- گلستان سعدی : کاتب سلطان محمود ، کتابت ۱۲۳۰ هـ ق.
- ۱۹- کتاب الانصاب : شرح تحفه نصایح (از یوسف گدا) کاتب شیخ احمد.
- ۲۰- تهذیب الفرائض : تألیف شیخ احمد ، ۱۱۴۵ هـ ق.
- ۲۱- زبده الاسرار :
- ۲۲- جواهر القرآن : کاتب محمد یار بن ملا محراب ، کتابت ۱۱۹۰ هـ ق. (برای میان بری جیو).
- ۲۳- اشعه اللمعات شرح فارسی مشکات : تقریباً قرن ۱۱ هـ ق.
- ۲۴- شرح تفتازانی : کتابت ۹۸۵ هـ ق.
- ۲۵- مجموعه : ۱- رساله تحقیق محصورات از قطب الدین رازی ، ۲- مدخل منظوم شاه مبارک غوری (در مسائل نجومی و استرلاب) ، ۳- رساله معرفت اصطراب (۲۰ باب) ، فارسی ، نسخه بی ارزنده.
- ۲۶- کتاب الفقه : که در ملکیت طبیب کرمانی (کاتب) بوده است : «من مستملکات کاتبها و هو افقر عباد الله الصمد الغنی اشرف محمد بن جلال الاسلام الطیب کرمانی بلغه الله علی اقصی الکرام و غایه برهانی .
- ۲۷- مجموعه رسایل عربی و فارسی : در مسائل دعایی و فقهی (پنجابی).
- ۲۸- مجموعه رسایل در عروض و بدیع و قافیه : (نظم و نثر).
- ۲۹- کتاب لغت عربی و فارسی : (مع کافیه) از فصل القاف تا فصل الیاء تقریباً قرن ۱۰ هـ ق.

- ۳۰- مناظره بین الاشاعره والمعتزله : (منطق و حکمت).
- ۳۱- چهل مجلس : ملفوظ حضرت شیخ رکن الدین علاء الله البیابانکی السمنانی به خط غلام مصطفی قادری چشتی ابن شاه حافظ محمد عثمان قادری اللاهوری الدهلوی در هفتم ماه جمادی الاول روز چهار شنبه سنه یک هزار و یکصد و شصت و هشت هجری سنه احد جلوس عزیز الدین محمد عالم اکبر پادشاه غازی.
- ۳۲- دیوان حافظ : (مشقی) ۲ نسخه.
- ۳۳- گلستان سعدی : به خط خوش.
- ۳۴- مجموعه مکتوبات : (شاه عباس و شاه جهان و احمد شاه درانی وغیره) به ضمیمه اشعار فارسی.
- ۳۵- رساله عروض و بدیع و قافیه : (به ضمیمه اشعاری از محمد مهدی ملتانی) در این نسخه از تذکره مرآت الخیال بسیار نام برده است.
- ۳۶- مکاشفات رضوی : شرح مثنوی ، قرن ۱۱ ه ق.
- ۳۷- جنگ نامه : یا نامه رنگین ، آغاز :
خدا پادشاه است و ما بنده ایم بدرگاه والا سر افکنده ایم
- ۳۸- مجموعه رسایل : در فقه شیعہ (عربی).
- در این کتابخانه ، کتابهایی چاپی نادر الوجود نیز موجود است از جمله : شرح مثنوی به عربی ، شارح شیخ یوسف بن احمد المولوی در شش مجلد وزیری ، چاپ ۱۲۲۳ ه ق.

غور غشتی :

۱۳۰- کتابخانه نصیریہ

[مدرسه دارالعلوم نصیریہ ، غور غشتی ، بخش حضرو ، شهرستان کمبلپور]

مالک این کتابخانه مولانا رکن الدین شیخ الحدیث فرزند مولانا نصیر الدین غور غشتوی است. با شوق تمام در گرمای بسیار برای دیدار این کتابخانه رخت سفر بستم اما وقتی به آنجا رسیدم آقای مولانا رکن الدین روی ترش کرد و چین بر پیشانی آورد

و گفت هیچگونه کتابی ندارم در صورتی که از آیندگان و روندگان شنیده بودم که در کتابخانه نصیریه نسخ خطی فراوان است. فاصله غورغشتی تا راولپندی ۴۷ میل است. این روستا با سد معروف تربیلہ ۱۱ میل فاصله دارد. در مدرسہ دارالعلوم نصیریه در حدود ۱۰۰ شاگرد به تعلیم دروس دینی مشغول هستند و مسجد و حجرات گوناگون برای شاگردان دارد. امیدوارم در آینده بتوانم از این کتابخانه دیدن کنم. گفته شد ۲۵۰۰ کتاب چاپی در حدود ۲۵۰ نسخه خطی دارد.

۱۳۱- کتابخانه حقانیہ

[خانہ میان عبدالحق صاحب غورغشتی، بخش حضرو، شهرستان کیمبلپور]

مالک این کتابخانه میان عبدالحق ولد مولانا میر احمد صاحب است. وی مردی عالم و فاضل و مدرس علوم اسلامی در مدارس مکهد شریف و دارالعلوم حقانیہ در اکوره ختک و دارالعلوم رحمانیہ در شہر ہریپور (صدر مدرس) در نزد مولانا عبدالرحمان چہروی و چند مدرسہ دینی دیگر بوده است و لیکن اکنون باز نشسته است و خود مدرسہ و مسجد و کتابخانہ دارد. تالیفات چند دارد: نور الانوار فی تنویر القلوب و الابصار، عقد الجید لمن انکر سماع عن البعید. فعلا از راه زراعت زندگی می کنند. وی بہ ما لطف و محبت بسیار کرد و درب کتابخانہ خود را با سعہ صدر بر روی ما گشود. در کتابخانہ او در حدود ۱۰۰۰ جلد کتب چاپی و تقریباً ۱۰۰ نسخه خطی موجود است از جملہ:

- ۱- عین العلم: (عربی) کتابت ۱۱۸۴ ھ ق.
- ۲- حاشیہ میر زاہد: بر ملا جلال (مشقی).
- ۳- بہار دانش: (۲ نسخہ)، کتابت ۱۰۶۴ ھ ق.
- ۴- شرح مواقف: (۲ نسخہ) تقریباً قرن ۱۱ ھ ق.
- ۵- مکاتبات شمسی: فارسی (خط خوش)، کتابت تقریباً قرن ۱۱ ھ ق. تالیف شمس الدین بن بدرالدین از اولاد سلطان العارفین. این نسخہ منحصر بفرد است. آغاز:

دارندہ ہفت کاخ افلاک سازندہ آدم از کف خاک

انجام: «و در ہمہ حال و ہمہ وقت راضی و شاکر بحق باشد آشنای شاگردان تا

سبق و دوستی قلندران تا طبق و مروت دولتمندان و یاری صاحب‌دلان تا سدرسق این قول شمس‌الدین برحق» .

- ۶- کنزالدقایق : (عربی).
- ۷- تحفه نصابیح : و نان و حلوا ، کتابت ۱۲۴۸ هـ ق. کاتب فضل احمد جد مولوی میان عبدالحق در رومستان شینکه.
- ۸- فواید الضیائیہ : شرح جامی ، کتابت ۸۹۷ هـ ق.
- ۹- یوسف و زلیخای جامی : کاتب میان فضل احمد جد میان عبدالحق. ۱۲۴۴ هـ ق.
- ۱۰- مجموعہ: ۱- شہیل الاتقیاء، ۲- سہاج العابدین از امام غزالی، ۳- مویبہ خواجہ موضحہ چہارده خانوادہ ، ۴- رسایل گونا گون دیگر. کاتب صوفی العباسی کتابت ۱۲۱۱ هـ ق. محل کتابت طور بیلہ (تربیلہ).
- ۱۱- حاشیہ مولانا نور اللہ بر جامی (?): عربی. تقریباً قرن ۱۲ هـ ق.
- ۱۲- شرح ہدایہ الحکمہ: کتابت در بلخ .
- ۱۳- شرح عقاید عضدیہ :
- ۱۴- مخزن الاسلام : از آخوند درویزہ (پشتو).
- ۱۵- حاشیہ علی شرح الشمسیہ : منسوب بہ حاجی صدر (عربی).
- (در آغاز این نسخہ یک رسالہ فارسی نایاب در موضوع عرفان است.)
- ۱۶- نصاب الصبیان .
- ۱۷- سلم العلوم : تالیف محب اللہ بہاری ، ۱۲۴۱ هـ ق.
- ۱۸- بستان ابو الیث : سمرقندی.
- ۱۹- ہدیہ السعدیہ : (عربی) تالیف فضل حق ، خیر آباد ، ہندوستان.
- ۲۰- الناسخ و المنسوخ : تالیف ابو عبداللہ ابن محمد اسفراینی.
- ۲۱- جامع القوائین : در انشای فارسی.
- ۲۲- انشای ہر کرن : (فارسی).
- ۲۳- خلاصہ الحساب : (عربی).
- ۲۴- گستان سعدی :

۲۵- درود چمکنی : کتابت ۱۲۰۱ هـ ق ، تألیف صاحبزاده چمکنی مسمی به میان محمدی (باب اول کلمات یک نقطه در زیر ، باب دوم کلمات دو نقطه در زیر و به همین ترتیب تا ۱۲ نقطه در زیر یا بالای کلمات). و این صنعت در همه جای نسخه التزام شده است .

۱۳۲- کتابخانه مدرسه مسجد اتمان خیل

[روستای جلاله ، دهستان غور غشتی، بخش حضرو، کیمبلپور]

در این مدرسه چندین طلاب علوم دینی از نقاط مختلف پاکستان مشغول تحصیل بودند و در کتابخانه اش فقط کتابهای چاپی بود اما در نزد طالب علمان بعضی نسخه های خطی و دستنویس های بزرگان علوم اسلامی موجود بود ، مثلاً : چهار نسخه خطی :

۱- گستان سعدی :

۲- اسکندر نامه نظامی :

۳- بوستان سعدی :

۴- هزار المسائل : (پشتو) منظوم.

در اختیار طالب علم محمد اسماعیل بود که برای استفاده تحصیلی به کار می رفت.

حضرو :

۱۳۳- کتابخانه جامعہ عربیہ اشاعت القرآن

[حضرو ، کیمبلپور]

در این کتابخانه فقط کتابهای چاپی بود البته برای تدریس فارسی از کتابهای چاپ شده نول کشور در اختیار داشتند مانند : تحصیل المبتدی ، فارسی بول چال ، پند نامه ، گستان ، بوستان ، زلیخا ، سکندر نامه ، تحفه نصایح وغیره. در حدود ۱۱۰۰ کتاب داشتند.

۱۳۴- کتابخانه من (میرا کتب خانہ)

[خواجہ محمد خان اسد، مجلہ محمد عظیم خان، حضور، کیمبلپور]

نام این کتابخانہ بہ زبان اردو «میرا کتب خانہ» و بہ زبان فارسی «کتابخانہ من» نام دارد. مالک آن آقای خواجہ محمد خان متخلص بہ «اسد» از شیفتگان کتاب و شاعر و ادیب است. در کتابخانہ اش در حدود ۵۶۰۸ کتاب چاپی و ۲۸ نسخہ خطی موجود است. چند نسخہ نادر دارد از جملہ :

۱- نادر نامہ: (تاریخ ارادت خان) تالیف میرزا مبارک اللہ متخلص بہ واضح و مخاطب بہ ارادت خان، تاریخ ۱۲۵۷ ھ ق. این کتاب بہ استناد بہ ہمین نسخہ، از طرف ادارہ تحقیقات پاکستان (لاہور) چاپ شدہ است.

۲- مکاتیب سہر: (اسناد تاریخی).

آقای خواجہ محمد خان اسد بہ زبان اردو و فارسی شعر می گوید و درخواست داشت کہ دیوانش چاپ شود. در مجلہ «فکر و نظر» و در ماہنامہ «قومی زبان» این کتابخانہ را تحت عنوان «ایک گمنام کتب خانہ» بہ قلم پرفسور اختر راہی و آقای انوار صولت معرفی کردہ اند.

پیشاور:

۱۳۵- کتابخانہ جامع مسجد

[لندی کوتل، پیشاور، استان سرحد]

در لندی کوتل در درہ خیبر بہ کتابخانہ جامع مسجد آنجا سری زدم. و چند کتاب چاپی و خطی یافتہ اما تقریباً ہمہ آنها امانت بود کہ گویا کتاب فروشان سیار نہادہ بودند. لندی کوتل در ۳۰ میل پیشاور در تنکہ خیبر واقع است و تا طرحم مرز پاکستان و افغانستان پنج میل فاصلہ دارد. در مسجد علی (ع) نزدیک لندی کوتل نیز چند قرآن خطی دیدم.

۱۳۶- کتابخانه موزه پیشاور

[پیشاور]

در کتابخانه موزه پیشاور به همراهی آقای مولانا محمد اسرائیل کان الله له بار یاقم و نسخہ های خطی آنجا را کہ در حدود ۳۰۰ نسخہ است دیدار کردم. فہرست نداشتند. آقای مولوی محمد اسرائیل کان الله له مشغول فہرست برداری این نسخہ های خطی است و بہ زودی آمادہ می شود.

خانقاہ سراجیہ :

۱۳۷- کتابخانہ سعدیہ

[خانقاہ سراجیہ ، نزدیک کندیان ، میانوالی ، استان پنجاب]

در کتابخانہ سعدیہ در حدود ۵۰۰ کتاب چاپی و ۲۰۰ نسخہ خطی موجود است. آقا ابوالخلیل خان محمد سجادہ نشین دربار شریف خانقاہ سراجیہ ہمہ کتاب ہا را با صحیح ترین طریقہ و بہترین نوع جلد سازی کردہ و در قفسہ های چوبی و آہنی خوش شکل قرار دادہ و پاک و مصفی نگاہ داشتہ است و هیچ گرد و غبار و کرم و پوسیدگی در کتابہا ندیدم. کتابخانہ سعدیہ شامل قرائتخانہ و تسبیح خانہ و مخزن است. اینک نسخہ های خطی چند کہ در مدت دہ ساعت مطالعہ در کتابخانہ سعدیہ یادداشت کردہ ام :

- ۱- تفسیر قرآن شریف : مذہب و منقش (ترجمہ فارسی).
- ۲- رسالہ شاہ غلام علی : در بارہ (در حق) امام ربانی مجدد الف ثانی (رح). روی جلد نوشتہ بود : رسالہ مصنفہ غلام علی شاہ و اجوبہ بعضی اعتراضات شیخ عبد الحق (رح).
- ۳- رسالہ پاس انفاس : (فارسی) از حضرت خواجہ عبید اللہ الاحرار.
- ۴- عجالت الوقت : (فارسی و عربی) ، قرن ۱۱ ہ ق.
- ۵- حصن حصین من کلام سید المرسلین : دارای تذهیب و نقش و گل و بوٹہ - نگاری بسیار اعلا و زیبا (بہ ضمیمہ مجموعہ اوراد و ادعیہ).
- ۶- قرآن شریف : (ترجمہ فارسی) مذہب و مطالعہ.

- ۷- تفسیر قرآن شریف : (جواہر التفسیر لتحفۃ الامیر یا تفسیر حسینی) ، تاریخ کتابت ۹۸۰ ھ ق.
- ۸- تفسیر قرآن : (تفسیر حسینی).
- ۹- کوثر النبی: تألیف مولانا عبدالعزیز مظفر گڑھی ، ۱۳۲۴ ھ ق.
- ۱۰- طبیبی یا طیبی : شرح مشکوٰۃ شریف (عربی).
- ۱۱- مسند حمیدی : (۱۳۴۴ ھ ق) تألیف ابوبکر عبد اللہ ابن الزبیر ابن عیسیٰ الحمیدی .
- ۱۲- محاسن الاصطلاح : کاتب مولانا نقیب احمد پیشاوری .
- ۱۳- شرح الفیہ العراقی : تألیف عبدالرحیم ابن الحسینی العراقی ، ۱۳۳۹ ھ ق. (بخط مؤلف).
- ۱۴- اعتبار بمعرفۃ من رمی بالاختلاط : (عربی) تألیف برہان الدین المعروف بسبط ابن الجلی .
- ۱۵- البراہین القاطعۃ بکراہۃ جامعۃ الثانیہ : (عربی) مولانا احمد الدین الکیلوی .
- ۱۶- اتفاق البرہۃ التقی : (عربی) (ایضاً) ، ۱۹۲۱ ھ ق.
- ۱۷- المسئلۃ لمسئلۃ القیام عند الحیعلہ : (عربی) ۱۳۵۵ ھ ق.
- ۱۸- فتاویٰ فیروزی : کتابت ۱۲۲۶ ھ ق ، مولانا حافظ فیروز محمد بن ابراہیم ابن معین الدین .
- ۱۹- مجموعہ رسائل فقہیہ : کتابت ۱۳۳۵ ھ ق ، مولانا سراج الدین صاحب ، مروت بستی بنی ، ضلع بنون .
- ۲۰- ایات میراث : کتابت ۱۳۳۷ ھ ق ، کاتب محمد عبد اللہ .
- ۲۱- مزید الغفلہ عن سمت القبلیہ : کتابت ۱۳۵۶ ھ ق ، تألیف سید محمد عمیم الاحسان المجددی .
- ۲۲- فرائض الاسلام : تألیف مولانا محمد ہاشم بن عبد الغفور سندھی تہتہوی ، کتابت سنہ ۱۱۷۱ ھ ق.
- ۲۳- رسالہ توفیقیہ در علم توحید : (فارسی) کتابت ۱۲۹۶ ھ ق. تألیف مولانا خدا بخش ملتانی .

- ۲۴- سیره الامین المأمون : (عربی) .
- ۲۵- حاشیه مولوی عبدالغفور : علی شرح اللمعات ، ۱۲۳۴ هـ ق.
- ۲۶- گشن راز : شیخ محمود شبستری .
- ۲۷- زاد اللیب : نقل توسط مولانا غلام محمد خطیب چیچہ وطنی (لائپپوری).
- ۲۸- مکاتیب احمدیہ سعدیہ : ۱۳۵۲ هـ ق ، حضرت حاجی دوست محمد قندهاری.
- ۲۹- مکتوبات شاه احمد سعید : بہ حاجی دوست محمد قندهاری.
- ۳۰- لمعات : راقم مولانا عطا محمد صاحب ، ۱۳۶۴ هـ ق.
- ۳۱- اشعۃ اللمعات : ۱۳۶۶ هـ ق.
- ۳۲- ارشاد الطالبین : تألیف قاضی سناء اللہ پانی پتی ، کاتب نور محمد ابن سید احمد قاضی موسی خیلی.
- ۳۳- سواد السبیل : کاتب مولانا عطا محمد صاحب ، تألیف شیخ کلیم اللہ جہان آبادی .
- ۳۴- کنز الہدایہ : (فارسی) ، کاتب مولانا احمد الدین کیلوی ، تألیف مولانا محمد باقر ابن شرف الدین اللاہوری ، العیاسی.
- ۳۵- کتاب التحقیق الایمان : (مجموعہ رسایل عربی و فارسی).
- ۳۶- عوارف المعارف : (عربی).
- ۳۷- کنز الہدایہ : فارسی .
- ۳۸- مکتوبات سعدیہ : فارسی .
- ۳۹- مکتوبات معصومیہ : (دفتر سوم) ، کاتب مولانا عبدالرسول.
- ۴۰- چہل مکتوب امام ربانی : (۱۳۵۰ هـ ق) کاتب سید عبداللہ شاہ . (برگزیدہ شیخ خواجہ محمد عابد سناسی) .
- ۴۱- تکملہ نفحات الانس : بہ قلم مولانا سید عبداللہ شاہ ، تألیف مولانا عبد الغفور لاری.
- ۴۲- فصل الخطاب : (فارسی) ، کتابت ۱۳۰۱ هـ ق ، تألیف حافظ محمد بن محمد الحافظی نقشبندی (از اولاد عبید اللہ نقشبندی البخاری مشہور بہ خواجہ پارسا متوفی ۸۲۲ هـ ق).

- ۴۳- متن الحكم: (عربی) ۱۳۳۶ ھ ق. تألیف ابو الفضل احمد بن محمد بن عبدالکریم ابن عطاء اللہ شاہ سکندری.
- ۴۴- مقدمہ فتوحات غیبیہ: (عربی) ، مؤلف مولانا فقیر الدین عبدالرحمن ، کاتب غلام محمد جھنگھوی شکار پوری.
- ۴۵- فتوحات غیبیہ: (عربی) ، کاتب سید عبدالسلام احمد شاہ ، تألیف فقیر الدین عبدالرحمن بن شمس الدین شکار پوری .
- ۴۶- عقاید صوفیہ: (عربی) ، تألیف فقیر فیروز صوفی الشکاری اکبر آبادی ابن جہانگیر .
- ۴۷- تحقیقات : تألیف عبد الاحد بن شیخ ، (۱۳۶۸ ھ ق) کاتب مولانا محمد عبد اللہ (محمد سعید ابن حضرت امام ربانی).
- ۴۸- رسالہ تصوف: (عربی) تألیف تاج الدین خلیفہ حضرت خواجہ محمد باقی باللہ ، کاتب ملا خان محمد.
- ۴۹- رسایل حضرت شاہ صاحب دہلوی : (۱۳۵۰ ھ ق) ، کاتب ملا خان محمد.
- ۵۰- آداب المریدین : تألیف شیخ ابو النجیب عبدالقاهر ، کاتب حکیم عبدالرسول بہکری سہروردی ۱۳۴۷ ھ ق.
- ۵۱- آداب المریدین : (ایضاً) ، کاتب عبد السلام شاہ دھاکوی.
- ۵۲- شرح آداب المریدین : تألیف علی بن سلطان محمد ہروی قاری ، کتابت ۱۱۳۳ ھ ق ، کاتب عبد الودود بن عبد الشکور .
- ۵۳- شرح فصوص الحکم : کتابت ۱۱۴۶ ھ ق ، کاتب محمد الدین عرف محمد حیات در شہر شاہ جہان آباد ، شارح فارسی عماد الدین محمد عارف عرف عبد النبی عثمانی شطاری.
- ۵۴- روایح الانوار شرح لوایح الاسرار ملجمی (ملا جامی) : (۱۰۸۴ ھ ق) ، کاتب ابوالفتح (در دہلی) .
- ۵۵- درۃ الفاخرہ : (عربی و فارسی) تألیف جامی.
- ۵۶- شرح لمعات : تألیف شیخ نظام الدین ابن عبد الشکور العمری الطائیری (رح) کاتب محمد صادق چشتی ۱۱۱۸ ھ ق.

- ۵۷- مناجات خواجه : قطب الدین بختیار کاکی ، (رح) قاری.
- ۵۸- مناجات خسرو : (فارسی).
- ۵۹- رساله ایمان و یقین : (عربی).
- ۶۰- تفسیر انا فتحنا : (فارسی) تألیف شیخ الهداد.
- ۶۱- شرح لمعات : مسمی باشعه اللمعات (فارسی).
- ۶۲- فقرات خواجه عبید الله احرار : قدس سره (فارسی) ، ۱۲۲۵ هـ ق.
- ۶۳- لوايح جامی : ۱۲۹۷ هـ ق.
- ۶۴- انیس الطالبین : (فارسی) تألیف صلاح بن مبارک بخاری.
- ۶۵- مقامات نقشبندیہ : فارسی.
- ۶۶- فوائخ در تصوف : (فارسی).
- ۶۷- التعرف لمذهب اهل التصوف : تألیف شیخ ابوبکر ابن ابی اسحاق محمد بن ابراهیم البخاری متوفی ۳۸۰ هـ ق (عربی). کاتب سید عبد السلام شاه ۱۳۴۹ هـ ق.
- ۶۸- حضرات القدس : (ج ثانی)، کتابت ۱۱۹۱ هـ ق. تألیف بدرالدین ابن شیخ ابراهیم سرھندی (رح).
- ۶۹- شرح تعرف : (عربی) (۱۳۵۵ هـ ق) تألیف ابوالمعالی علی بن اسماعیل القونوی.
- ۷۰- شرح اللمعات: المسمی بہ اشعه اللمعات (فارسی) (با حاشیہ) از مولوی عبدالغفور (۱۳۷۴ هـ ق). کاتب مولانا سید محمد آصف مهاجر لاهوری.
- ۷۱- شرح تعرف : (عربی) کتابت ۱۳۵۵ هـ ق (ایضاً).
- ۷۲- شرح اللمعات : (ایضاً).
- ۷۳- تنبیہ الانام : (عربی) تألیف عبد الجلیل (۷ مجلد خطی) مذهب و منقش و خوش خط (خط ثلث جلی).
- ۷۴- الحرز الیانی :
- ۷۵- اضاءة الارموس و ریاضہ الشموس من اصطلاح قاموس : (عربی) ، ۱۲۹۹ هـ ق.
- ۷۶- شرح لامیة الافعال : (عربی).

- ۷۷- بیان الاسرار : شرح قصیده غوثیه (عربی) تألیف شیخ محمد فاضل الدین (۱۳۱۰ هـ ق).
- ۷۸- دیوان حافظ شیرازی : (خوش خط و مذهب و مجددول).
- ۷۹- دیوان نقی : (فارسی) ، ک ۱۲۳۶ هـ ق.
- ۸۰- شرح مثنوی غنیمت : (فارسی).
- ۸۱- نعم الوجیز : تألیف عبد العزیز بن احمد حامد.
- ۸۲- ستر السماء : تألیف عبد العزیز بن احمد ملتانی.
- ۸۳- خزائن الرسوم : (عربی) تألیف خواجه محمد بن ملا محمد رحیم .
- ۸۴- شرح گلستان : مسمی بہ «سروری».
- ۸۵- یوسف و زلیخا : ۱۲۶۳ هـ ق.
- ۸۶- تریاق : (ج ۱) (عربی) ، تألیف عبد العزیز ملتانی.
- ۸۷- انیس المریدین و تحفہ المحبین : تألیف شیخ ابوالزاهد ابوالقاسم ابن محمود، کاتب ابو نصر بخاری ، تاریخ تألیف ۴۷۵ هـ ق (در حدود ۱۰۰۰ صفحه).
- ۸۸- جذب القلوب الی دہار المحبوب : تألیف شیخ عبد الحق دہلوی (رح) نسخہٴ ارزندہ تقریباً قرن ۱۰ هـ ق.
- ۸۹- مصباح العاشقین : تألیف بہاء الدین ابن محمود ابن ابراہیم ، قرن ۱۱ هـ ق.
- ۹۰- بحر المعرفہ : در اشکال و اذکار سلسلہٴ نقشبندیہ (۱۲۶۴ هـ ق) از احمد مجددی ، کتابت ۱۲۹۵ هـ ق.
- ۹۱- قاطع التواریخ : شرح للجامع الصحیح تألیف عثمان ابن ابراہیم تقریباً قرن ۱۰ هـ ق.
- ۹۲- مجموعہٴ خانی : در فقہ تقریباً قرن ۱۰ هـ ق.
- در مدرسہٴ خانقاہ سراجیہ در حدود ۱۰۰ طالب علم (طلبہٴ درس دینی) مشغول تحصیل هستند. جا و غذا و لباس و کتاب و لوازم نوشتن و بہداشت آنان بہ قدر طاقت و امکان مہیا است. مدرسان علوم اسلامی اکثر داوطلبانہ تدریس می کنند .

هنگام اقامت ۱۵ ساعت در خانقاه سراجیه ، در جلسهٔ درس و حلقهٔ مراقبهٔ نشستم. در جلسهٔ دروس را هم دادند و لیکن در حلقهٔ مراقبهٔ اجازت نبود ! دور ترک نشستم و حلقهٔ مراقبهٔ را که زمزمه با آیات قرآن و با شعر فارسی بود دیدار کردم.

مولانا محمد عارف شاعر سوخته :

در خانقاه سراجیه با شاعری فارسی گو و سوخته دل آشنا گشتم به نام مولانا محمد عارف موسی زئی متخلص به عارف. وی از بزرگان خانقاه موسی زئی بود که در روستای موسی زئی نزدیک دیره اسمعیل خان واقع است. آقای مولانا محمد عارف گفت در خانقاه موسی زئی نسخه های خطی و کتابهای چاپی موجود است و اگر روزی از آن خانقاه نیز دیدن کنید ، بسیار سودمند خواهد بود. (رک : ص ۱۷۱ ، ۱۸۰). دیره اسمعیل خان تا خانقاه سراجیه ۶۸ میل و تا راولپندی ۲۵۷ میل فاصله دارد و نیز خانقاه سراجیه تا راولپندی ۱۹۰ میل فاصله دارد. اینک یک غزل از آقای مولانا محمد عارف شاعر فارسی گوی گمنام متخلص به «عارف» :

چو دیده کا کل پیچان عشقم	رهین منت یزدان عشقم
به دهر غربتم سودا چه باشد	اسیری بر در جانان عشقم
محبت بر خزانه چون اثر کرد	فراز آمد جهان و جان عشقم
به حیرت رفته ام در این تطاول	چه دامشان عشق و کان عشقم
بدین آلودگی و عجز «عارف»	غلام نرگس مستان عشقم

سیالکوت :

۱۳۸ - کتابخانهٔ مدرسهٔ دارالعلوم شهبابیه

[سیالکوت ، رنگ پور رود ، سیالکوت]

در این کتابخانه در حدود ۴۰۰۰ مجلد کتاب عربی و فارسی و اردوی چاپی و تقریباً ۵۰ نسخهٔ خطی موجود است و همه آنها در یک دفتر بزرگ ثبت شده است. این کتابخانه مرتب و تمیز و دارای قفسه های چوبی نوبود و لیکن برگه دان نداشت. اینک اسامی چند نسخهٔ خطی که از لابلای کتابهای چاپی یافتم :

- ۱- تفسیر حسینی : کتابت ۱۱۰۲ هـ ق. کاتب محمد لطیف بن محمود الحسینی ، فارسی.
- ۲- فصل المقال : (عربی) ، تألیف ابن رشد در سال ۵۷۵ هـ ق. کتابت در سال ۱۳۰۳ هـ ق در پتیاله ، کاتب محمد عبدالله.

- ۳- شرح مولانا سید جمال‌الدین علی المشکوه : (عربی) ، تاریخ کتابت ۱۲۷۳ هـ ق.
- ۴- کاشف عن حقایق السنن : (عربی) در شرح مشکوٰۃ المصابیح (ج ۴). (این نسخه تا کنون چاپ نشده است).
- ۵- کتاب الاذکار.
- ۶- هدیة القراء : منظوم ، فارسی ، ۱۱۴۶ هـ ق.
- ۷- الهدایه محشی : کاتب فضل‌الدین برای مولوی غلام مرتضی .

۱۳۹- کتابخانهٔ جان گریت

[جان گریت سیموریل لائبریری، مری کالج ، سیالکوت]

د راین کتابخانه در حدود ۲۵۰۰۰ مجلد کتاب چاپی موجود است و فقط ۵۰۰۰ مجلد آن فارسی و اردو و عربی و یا پنجابی است. نسخهٔ خطی در این کتابخانه ندیدم. کتاب‌ها را بر اساس روش دیویی تنظیم کرده‌اند و در دو طبقه است. قفسه‌های مرتب و برگه‌دان‌های منظم دارد .

مزار ملا عبدالحکیم سیالکوتی (رح) :

پس از این کتابخانه و دانشکده به دیدار مزار علامهٔ فقیه عارف کامل ملا عبدالحکیم سیالکوتی رفتم. همیشه در نسخه‌های خطی و چاپی عربی و فارسی ، حواشی و شروح فراوان بر کتب حکمت و فقه و ادب به قلم ملا عبدالحکیم سیالکوتی می‌دیدم و آوازهٔ شهرت او را بسیار شنیده بودم بدین جهت با شوق فراوان از آرامگاهش دیدن کردم. این آرامگاه در باغی نسبتاً بزرگ واقع شده است و به سبک معمول دورهٔ صفویه و مغول بنا شده است اما آجری و تازه است و گویا به تدریج کاشی کاری خواهد شد. بر سنگ قبر به زبان فارسی چنین نقر شده است :

گرچه فانی شده ام ذکر و بیانم باقی است
عشق من از سر من فاتحه خوانم باقی است

مرقد منور شیخ المشایخ فقید المثال عارف کامل شمس العلماء والفقهاء فاضل بی‌بدل وحید الدهر عالم فهیم علامه حضرت مولانا عبدالحکیم فاضل سیالکوتی در عروج خاندان مغلیه در عهد سلطنت پادشاه حضرت صاحبقران شاه جهان مرحوم مغفور تاریخ پیدایش ۹۶۸ هـ ق، تاریخ وفات ۱۰۶۸ هـ ق :

به حکم ازل چون به جنت رسید شه معدن علم عبدالحکیم
ندا شد زدل سال ترحیل او ولی مخزن علم عبدالحکیم
تعمیر سنگ حاجی محمد حسین سیالکوتی ، تحریر ممتاز علی قریشی».

مزار ملا عبد الله سیالکوتی :

در زیر گنبد آرامگاه ملا عبدالحکیم سیالکوتی و در کنار قبر او ، آرامگاه پسرش ملا
عبدالله سیالکوتی قرار دارد و روی سنگ قبرش چنین آمده است:
«آرامگاه حضرت ملا عبد الله خلف الرشید علامه حکیم سیالکوتی الملقب باللبیب وفات
۱۱۱۸ هـ ق تعمیر حاجی محمد حسین سیالکوتی ، تحریر ممتاز علی قریشی».

خانه اقبال (اقبال منزل) :

خانه و مدرسه اقبال در بازاری قرار دارد. خانه ۳ طبقه دارد و بالای در ورودی آن
یک کتیبه روی سنگ مرمر به زبان فارسی و اردو دارد بدین شرح :
« بسم الله الرحمن الرحیم ،

عمرها در کعبه و بتخانه می نالد حیات
تا زبزم عشق یک دانای راز آید برون

منزل سعید جس میں شاعر مشرق ترجمان حقیقت لسان اسلام حکیم الامت علامه داکتر
شیخ محمد اقبال نے جنم لیا.
تاریخ ولادت ۲۲ فروری ۱۸۷۳ ، تاریخ وفات ۲۱ اپریل ۱۹۳۸ .
علامه اقبال منزل».

درون اطاق ها را هم دیدم ، به همان ترتیب که در زمان اقبال بوده است نظم داده
و برقرار داشته اند. آقای داکتر عرفانی گفت : شاد روان سعید نفیسی آنگاه که از سیالکوت
خانه اقبال دیدن کرد یک شب در خانه اقبال ماند و در همان اطاق که اقبال زندگی
می کرد و می خوابید ، خوابید و همه شب را به راز و نیاز پرداخت.

۱۴۰ - کتابخانه داکتر خواجه عبدالحمید عرفانی

[مادل تاون ، سیالکوت]

کتابخانه آقای داکتر خواجه عبدالحمید عرفانی را در محله مادل تاون دیدار کردم

و با او و بستگانش که مدت شانزده سال در ایران بوده و ایرانیان را می شناسند ملاقات کردم. در این کتابخانه کتابهای فارسی را زیارت کردم خاصه آن کتابهایی که بزرگان ادب و دانشمندان و مقامات و شخصیت‌های درجه اول ایرانی به آقای عرفانی هدیه داده‌اند شایسته دیدار بودند و نیز کتابهایی را که خود آقای عرفانی تألیف کرده و یا به صورت شعر سروده است، دیدم. از نسخه‌های خطی خبری نیاقتم و ندیدم.

۱۴۱- کتابخانه رشید نیاز

[سیالکوت]

به کتاب خانه چوهدری رشید نیاز رقم که مردی شاعر و ادیب و مورخ بود و به زبان فارسی گفت و گوی کرد. در کتابخانه اش تعدادی کتب چاپی دیدار کردم و نسخه خطی نیاقتم. آقای رشید نیاز صاحب پیش از ۱۱ تألیف است از جمله: تاریخ سیالکوت، تاریخ پیشاور، تاریخ ملتان، عرفای سیالکوت، افسانه‌های کوتاه من.

۱۴۲- کتابخانه مولانا میر محمد ابراهیم سیالکوتی

[سیالکوت]

برای دیدار از کتابخانه مرحوم مولانا میر محمد ابراهیم سیالکوتی رقم و با فرزند مولوی محمد ابراهیم میر سیالکوتی ملاقات کردم. کتابخانه میر در حدود ۳۰۰ مجلد کتاب چاپی دارد که همه آنها در موضوعات علوم دینی است و نسخه‌های خطی هم داشت اما متأسفانه از نشان دادن آنها خود داری کردند.

لاهور:

۱۴۳- کتابخانه مولانا غلام دستگیر نامی (مرحوم)

[اندرون موجی دروازه، لاهور]

به همراهی آقای محمد اقبال مجددی برای دیدار از کتابخانه مرحوم غلام دستگیر نامی رقم. قبلاً به نگارنده این سطور اطلاع رسیده بود که قدیم ترین نسخه‌های خطی از کلیات مولانا ابوالبرکات منیر لاهوری در این کتابخانه است. این کتابخانه در محله اندرونی موجی دروازه (دروازه کفش دوزان) قرار دارد. متأسفانه پس از دو بار مراجعه کردن، نتیجه‌ی ارزنده دستگیر مان نشد و از نسخه خطی نشانی ندیدم. در حدود ۱۰۰ مجلد کتاب‌های

چاپی اردو و فارسی و عربی در یک صندوق بزرگ و بر چند طاقچه و دو لایحه قرار داشت که اکثر آنها اوراق پراکنده و بدون جلد و کرم خورده بود.

آرامگاه توخته و دستگیر نامی:

آرامگاه مولوی غلام دستگیر نامی و سید احمد توخته ترمذی در یکی از اطاق های بدون سقف این کتابخانه است و بالای در این اطاق روی سنگ اینگونه نقر شده است : «مزار حضرت سید احمد توخته ترمذی متوفی ۶۰۲ هجری والد بی بیان پاکدامن لاهور» و «غلام دستگیر نامی متوفی ۱۹۶۴». و لیکن گفته شد که سید احمد توخته ترمذی در سال ۹۸۲ در عهد ابراهیم لودی می زیست.

آقای محمد فاروق هاشمی از بستگان مولانا غلام دستگیر نامی و آقای حکیم محمد موسی امرتسری به من گفتند که پیش از ۲۰۰ نسخه خطی در کتابخانه مولانا غلام دستگیر نامی موجود بوده است و لیکن اکنون نمی دانیم کجا رفتند و چه شدند تنها چند نسخه خطی از این مجموعه در «شاهی قلعہ لاهور» موجود است که برای مرمت و وصالی فرستاده شده است.

مندى بهاء الدين :

۱۴۴- کتابخانه انوار العلوم، مدرسه حنفیه انوار العلوم

[مرکزی جامع مسجد، مندی بهاء الدین]

در این کتابخانه در حدود ۳۵ کتاب چاپی عربی و فارسی و اردو دیدم. گفته شد که آقای قاری محمد الطاف ربانی امام مسجد نسخه های خطی دارد و لیکن من ندیدم.

۱۴۵- کتابخانه ابن عبد الله

[چک ۱۵ شالی، به راسته ملکوال، ضلع مندی بهاء الدین]

این کتابخانه در حدود ۲۰۰۰ کتاب چاپی و ۵ نسخه خطی دارد. مالک کتابخانه آقای سید نور محمد قادری است و آنرا به نام پدرش «ابن عبدالله» ساخته است. باوجود اینکه آقای سید نور محمد شاه قادری با نامه و پیغام ما را دعوت کرده بود، خودش در کتابخانه نبود و ما به سختی این چند نسخه خطی را از لابلای کتب چاپی یافتیم:

۱- نبراس: شرح شرح العقاید (عربی).

- ۲- بیست بیت باهو : از حضرت سلطان باهو، (پنجابی).
- ۳- قصه لرکا : (پنجابی).
- ۴- قرآن شریف :
- ۵- تعویذات : (عربی).
- ۶- ارشاد الصواب فی شرح خلاصه الحساب : تألیف محمد دائم بن نورالله قریشی
ملتان، قرن ۱۳ هـ ق.
- ۷- نزهة المجالس و منتخب النفايس : (عربی).
- ۸- مناقب الاصفیا : از حاجی عبد الله نو مسلم مارواری اوجی و چند رساله دیگر
(فارسی و عربی).
- ۹- نوریه : حاشیه ابوالحسن الشهد بر شرح العقاید النسفیة از تفتازانی (عربی).
- ۱۰- رساله در باره سلسله نقشبندیه : (فارسی و عربی).
- ۱۱- رساله در باره انبیا : (فارسی).
- ۱۲- قرآن شریف : (خوش خط).
- ۱۳- جامع الرموز : (عربی).
- ۱۴- قرآن شریف : با زیر نویس فارسی.
- ۱۵- دیوان غنیمت کنجاهی : یا نیرنگ عشق (فارسی).
- ۱۶- دو هرجات (دو بیتی ها) فریدی : تألیف خواجه غلام فریدی چاچروی شریف ،
نسخه منحصر بفرد.

موسی زئی شریف :

۱۴۶- کتابخانه احمدیه سعیدیه

[خانقاه شریف موسی زئی ، موسی زئی شریف ، دیره اسماعیل خان]

این کتابخانه در محوطه خانقاه شریف موسی زئی قرار دارد و به سرپرستی مولانا محمد اسمعیل سراجی اداره می شود. تقریباً ۶۰۰۰ کتاب چاپی و ۵۰ نسخه خطی دارد. همه کتاب ها در قفسه های چوبی و در دولا بچه های دیواری قرار دارد. نوادر نسخه های خطی در اطاق مخصوص خوابگاه مولانا محمد اسمعیل سراجی قرار داده شده است. اسامی کتب چاپی و نسخه های خطی در یک کتابچه بی نوشته بود اما فهرست دقیق و تفصیلی

که متضمن نام کتاب و مؤلف و کاتب و تاریخ کتابت و تاریخ تالیف و کاغذ و خط و اوراق باشد موجود نبود. اینک اسامی چند نسخه خطی:

- ۱- ادعیه و اوراد: (فارسی و عربی)، تقریباً قرن ۱۰ ه ق.
- ۲- نفحات الانس من حضرات القدس: کتابت ۹۵ ه ق، ۴۴۳ ورق. «سهر کتابخانه خانقاه موسی زئی شریف».
- ۳- مجموعه: ۱- مثنوی واتی و عذرا، ۲- صفات العاشقین از حکیم نوعی، ۳- دیوان حکیم لامعی (چاپ شده).
- ۴- تخریج: احادیث سرخسی از قبله حضرت خواجه محمد سراج الدین.
- ۵- مناقب شاه احمد سعید: پیر خانواده سلسله موسی زئی، سروده ملا امان الله صاحب.
- ۶- ضروریات مقاصد طریقت: (فارسی). از حافظ غلام مصطفی.
- ۷- شرح رباعیات خواجه باقی بالله: (فارسی).
- ۸- مقامات خواجه محمد معصوم: تصنیف نبیره حضرت شاه صغیر احمد (فارسی).
- ۹- اوراق پراکنده: (فارسی).
- ۱۰- مقامات شیخ: (خواجه محمد معصوم)، تالیف حاجی محمد عاشور بن حاجی مرزا محمد البخاری الحسینی، کتابت ۱۳۲۱ ه ق، کاتب نور محمد موسخیلی (پنجاب).
- ۱۱- مکتوبات شاه احمد سعید صاحب: (جامع): حضرت دوست محمد قندهاری.
- ۱۲- مسایل زنان، و رساله حفظ الایمان: از عبداللطیف بن عبدالکریم البهکری، کتابت ۱۰۸۳ ه ق، کاتب لعل ابن جمال شه حجام.
- ۱۳- انیس الطالبین و عمده السالکین: شامل حالات امیر کلال، تقریباً قرن ۱۱ ه ق.
- ۱۴- مثنوی فتاحی نیشابوری: در تصوف، کاتب امان الله، شروع ۱۳۲۶ ه ق. خاتم ۱۳۲۷ ه ق.
- ۱۵- مواهب الرحمن: ملفوظات سید عبد القادر گیلانی.
- ۱۶- سبعة سنابل: (در هفت سنبله)، (فارسی)، در عرفان، تالیف در ۹۶۹ ه ق. مؤلف عبدالواحد ابراهیم فرار عالی.

- ۱۷- عمدۃ المقامات : (فارسی) ، محمد بن فضل اللہ سرہندی ابن عارف شاہ غلام نبی ، تقسیبات (تذکرہ و منتخب) ، کتابت تقریباً قرن ۱۱ ھ ق.
- ۱۸- رسالہ ابدالی و مجموعہ رسائل دیگر : ۱- رسالہ یعقوب چرخ ، ۲- رسالہ بی دیگر از کاتب محمد بن شیخ محمد القرشی ، ۳- آگهی نامه (ترصیصاً للمرام و تسمیماً للكلام) ، از نور الحق بن ابی المجد عبدالحق دهلوی.
- ۱۹- شرح قصیدہ بردہ : و رسائل قدیمی ارزندہ در عرفان و تصوف فارسی و عربی.
- ۲۰- نبراس شرح عقاید نسفی : (نثر و نظم ، عربی) ، بر اساس فقہ حنفی.
- ۲۱- در المعارف : تالیف حضرت رأفت احمد المجددی معروف بہ «رأفت».
- ۲۲- مناقب شاہ احمد سعید : (منظوم ، فارسی).
- ۲۳- ترجمہ رسالہ حلت و اباحت : فارسی ، (درسہ) ، اصل عربی از فخر الدین رازی ، مترجم نامعلوم ، قرن ۱۱ ھ ق.
- ۲۴- دیوان حافظ : (ناقص) ، قرن ۱۱ ھ ق.
- ۲۵- تکمیل الایمان و تقویۃ الایقان : از شیخ عبدالحق محدث دهلوی .
- ۲۶- شرح قصیدہ غوثیہ : از داد بن خلیفہ فتح علی بن محمد نومی.
- ۲۷- عقاید : (منظوم) ، فارسی ، از عبدالعزیز پہلہاروی مظفرگرہی ، کاتب عبدالجبار.
- ۲۸- حالات حضرت حاجی دوست محمد صاحب قندھاری : مشہور بہ «حاجی» و خلفائش .
- ۲۹- کرسی نامہ خاندان عباسیہ : و قصیدہ منقبت حضرت علی (ع) .
- ۳۰- رد الوھابیہ : تالیف مولوی رحیم بخش اجمیری ، خلیفہ دوست محمد قندھاری ، تاریخ ۱۲۶۷ ھ ق.
- ۳۱- رسالہ در بیان سلوک حضرات نقشبندیہ مجددیہ معصومیہ سراجیہ : خاص در توحید وجودی بر اعتقاد اہل سنت و جماعت .
- ۳۲- رسالہ خط شکستہ : کاتب ، رضاء الشریف النجفی القمی الحسینی سندہ ۱۰۰۶ ھ ق. این رسالہ زیبا و ارزندہ نوعی مرقع خط شکستہ خفی است در شرح اسماء اللہ و آیات قرآن ، فارسی و عربی ، (۱۰ ورق).

- ۳۳- راحت الارواح : تألیف شاه عطا محمد سعید بن خلیفه ، کتابت ۱۱۸۷ هـ ق .
کاتب میرحسین به دستور سید احمد حسین خان ، تاریخ تألیف ۱۰۸۵ هـ ق .
- ۳۴- التنبیہات العلیہ علی وظائف الصلوۃ القلیبہ : (عربی) ، تاریخ تألیف ۹۵۱ هـ ق ،
کاتب ناصر الدین محمد بن محمد ، تاریخ کتابت ندارد .
- ۳۵- فتوح الاوراد : تألیف فتح محمد بن عین العرفاء .
- ۳۶- جواهر القرآن : تاریخ کتابت ۱۲۵۰ هـ ق .
- ۳۷- ناشناخته : فارسی .
- ۳۸- رساله در اثبات تقلید و حصر مذاهب اربعه :
- ۳۹- فقرات خواجه احرار :
- ۴۰- جوابات شاه رفیع الدین :
- ۴۱- معدن فیض : فارسی (چاپ شده) .
- ۴۲- کتاب الاخبار : (عربی) .
- ۴۳- هدایہ الطالبین : از رسائل شاه صاحب ، فارسی .
- ۴۴- رموز قرآن : در علم تجوید . فارسی و عربی .
- ۴۵- الفرقة الوهابیہ : از حضرت شاه احمد سعید .
- ۴۶- رساله توحید و رساله حق نما : از دارا شکوه .
- ۴۷- رسایل حج : به قلم محمد عیسی بن غلام محمد ، ۱۲۸۱ هـ ق .
- ۴۸- رساله ذکر : از بیاض مولانا محمد هاشم تہتوی .
- ۴۹- رساله ذکر : در بارہ اولاد و اجداد حضرت مجدد الف ثانی ، فارسی .
- ۵۰- رساله تصوف : (فارسی) و شجرہ نام اولیاء اللہ .
- ۵۱- دیوان عظیم و عظیمیا : کاتب محمد یولداش ، ۱۳۱۹ هـ ق ، در بلدہ خوقند از
بلاد فرغانہ .
- ۵۲- رسایل گوناگون : در تصوف از مولانا محدث عبدالحق دہلوی .
- ۵۳- مجموعہ : ۱- رساله از محمد عارف بن معروف المشعوف ریوگر .

- ۲- رسالہ اعتقادیات اہل سنت و جماعت. ۳- رسالہ اثبات نبوت از حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی. ۴- رسالہ در رد حرمت تنباکو و ناسوار و حقہ و غیرہم، تصنیف مولوی محمود شیرازی، کتابت ۱۰۱۴ھ ق. ۵- رسالہ صاحب الصلوات در حرمت تنباکو و ناسوار و حقہ. ۶- رسالہ خواجہ عبداللہ انصاری. ۷- مولد شریف از سید اکبر علی شاہ دہلوی نقشبندی.

۵۴- منطق الطیر عطار : فارسی ، خوش خط.

۵۵- مجموعہ رسائل : عربی .

۵۶- رسالہ غوثیہ : (عربی و فارسی). تاریخ کتابت ۱۱۸۲ھ ق ، کاتب حیدر علی.

۵۷- رسالہ احقاق حق ، در رد اعتراضات عبدالحق : از امام ربانی مجدد الف ثانی.

۵۸- مثنوی ابر گھر بار : سرودہ میرزا اسد اللہ غالب ، (چاپ شدہ).

۵۹- تکمیل الایمان و قصیدہ امالی :

۶۰- خلاصہ الفقہ : نشان مہر دوست محمد (رح) : «در ہر دو جہان است چرا دوست محمد ، ۱۲۲۱ھ ق».

۶۱- التمهید فی علم التجوید :

۶۲- رسالہ عرفانی در عام تصوف : (عربی) : از شیخ ابی بکر ابن شیخ محمد الملا الحنفی ، ۱۲۷۹ھ ق.

۶۳- مجموعہ : ۱- سلسلہ حضرات نقشبندیہ (منظوم فارسی) ، ۲- رسالہ حضرت مولوی محمود شیرازی.

۶۴- مجموعہ رسائل : از قول امام محمد غزالی ، و کتاب تحفہ الاخبار فی الاذکار.

۶۵- مجموعہ رسائل : در رد اقسام بدعات و رد وہابی ، فارسی.

۶۶- رسالہ الفقہاء : تاریخ تألیف ۱۰۹۲ھ ق. فارسی ، تاریخ کتابت ۱۲۴۴ھ ق. کاتب ابوالحسن حسام الدین محمد در قریہ تونسہ.

۶۷- توصل المرید الی المراد : از عبدالحق بن سیف الدین بن سعد اللہ دہلوی کاتب ، محمد عیسی ، ۱۲۷۹ھ ق.

- ۶۸- فواید السالکین : ملفوظات خواجہ بختیار کاکي ، تألیف شیخ فرید مسعود گنج شکر
اجودہنی در سال ۵۸۴ ھ ق ، کتابت ۱۲۸۰ ھ ق.
- ۶۹- مجموعه رسائل : (عربی و فارسی).
- ۷۰- الفواہیح : (عربی).
- ۷۱- مکتوبات سید علی ہمدانی و رسائل عرفانی : فارسی .
- ۷۲- درہ البیضا و شہادتین حسن و حسین (ع) : فارسی ، کاتب فقیر ملا روضہ الدین ولد
لا لال ، ۱۱۵۴ ھ ق.
- ۷۳- رسالہ مکینہ و رسالہ قرائت حرف ضاد : از حضرت شیخ عبداللہ یافعی (رح).
- ۷۴- نفحات الابرار : از حسین بن منصور بن غلام علی ، تاریخ کتابت ۱۰۷۹ ھ ق.
- ۷۵- تفسیر قرآن شریف : فارسی.
- ۷۶- قران السعدین : فارسی ، کتابت ۱۲۲۰ ھ ق ، کاتب محمد اشرف ابن ملا غلام.
- ۷۷- منہاج السالکین : از محمد اکبر ، کاتب ، ۱۲۶۶ ھ ق ، و رسالہ پشتو از
دوست محمد نومی.
- ۷۸- مکتوبات امام ربانی : شیخ احمد الف مجدد ثانی (جلد دوم). فارسی.
- ۷۹- مجموعه : ۱- حضرات القدس : از ملا بدرالدین سرہندی ، ۲- برکات احمدیہ از
محمد ہاشم کشمی ، تقریباً قرن ۱۲ ھ ق.
- ۸۰- مکتوبات امام ربانی : شیخ احمد سرہندی الف مجدد ثانی ، (ج ۲) ، نسخہ قدیم ،
قرن ۱۱ ھ ق.
- ۸۱- مکتوبات شیخ عبدالقادر گیلانی (رح) : (عربی و فارسی).
- ۸۲- رسالہ والدیہ ، رسالہ نقشبندیہ : از خواجہ عبید اللہ احرار .
- ۸۳- تحفۃ الجہال : کتابت ۱۲۴۶ ھ ق .
- ۸۴- مفتاح فتوح الغیب : فارسی.
- ۸۵- رسالہ در اصول خاندان نقشبندی مجددی : از ابو سعید مجددی.
- ۸۶- مطلع الوار : کتابت ۱۱۲۴ ھ ق.
- ۸۷- مثنوی شریف مع شرح های لطیف : (چاپ شدہ در سال ۱۸۴۷ ھ ق).

- ۸۸- مجموعه پنج رساله: در تصوف، ۱- مثنوی، آغاز: «شاهد عشق حسن خود پیدا کرد اول به صورت اسما».
- کاتب فضل علی خواجہ محمد افضل. ۲- رساله ایها الولد (فرزند نامہ) از امام محمد غزالی طوسی. ۳- رساله ابو بکر خوافی. ۴- رساله خواجہ عبداللہ انصاری.
- ۸۹- فواید الفواد: تألیف حسن علاء سنجری در ۷۰۷ ھ ق. تاریخ کتابت ۱۲۷۹ ھ ق. کاتب قدیر امام علی.
- ۹۰- مواہب اللدنیہ: (ج ۱ و ۲). (عربی).
- ۹۱- رساله در رد روافض: فارسی.
- ۹۲- اسرار الحقیقہ: (مدح)، فارسی. از غلام محیی الدین قصوری (رح) و چند رساله دیگر.
- ۹۳- فصل الخطاب لوصول الاحباب: (عربی) از محمد بن محمد بن محمود الحافظی البخاری.
- ۹۴- مجالس الابرار و مسالک الاخیار: در شرح مائت حدیث الصحیح للشیخ احمد رومی، کتابت ۱۲۶۲ ھ ق. کاتب امیر المؤمنین لودھانوی.
- ۹۵- مکتوبات امام ربانی: (ج ۱). فارسی.
- ۹۶- مواہب الرحمن: ۱۲۸۱ ھ ق، کاتب عثمان و غلام حسن.
- ۹۷- مثنوی مولوی: (۲ جلد) در ۶ دفتر، کاتب حسام الدین شیخ پیر محمد بن شیخ عبداللہ اللاہیجی الدہلوی ۱۱۰۵ ھ ق.
- ۹۸- عین العلم: (عربی) در اخلاق.
- ۹۹- مثنوی مفتاح التوحید: از علی درویش بن عثمان الشاشی زادہ در ۷۸ باب، قرن ۹ ھ ق. (در ۱۰۴۹ خریدہ شدہ).
- ۱۰۰- مواہب اللدنیہ بالمنع المحمدیہ: (عربی).
- ۱۰۱- احیاء علوم الدین: (کتاب آداب الاکل تا آخر کتاب اخلاق النبوت). (در ۱۰۴۸ خریدہ شدہ).

- ۱۰۲- تنبيه المغررين : كاتب حافظ دلاور ، ۱۱۲۹ هـ ق .
- ۱۰۳- مجموعه : ۱- زبدة النصایح فی مسائل الذبایح : از عبدالرحمن ولد حاجی محمد روشن خان . ۲- کشکول ، از کلیم الله جهان آبادی کاتب امام علی ، ۱۲۷۹ هـ ق .
- ۱۰۴- شرعه الاسلام : از محمد بن ابی بکر ۱۲۷۴ هـ ق . کاتب عثمان .
- ۱۰۵- تمهید فی بیان توحید : (عربی) . از ابوشکور السالم ، ۱۲۷۴ هـ ق . کاتب عثمان فی خانقاه الشریف فی ولایت خراسان .
- ۱۰۶- رساله سراتب الوصول : فارسی ، از رؤف احمد متخلص به رأفت مجددی .
- ۱۰۷- مسائل اربعین : از احمد سعید بن ابوسعد مجددی ، کاتب عثمان ، ۱۲۷۲ هـ ق .
- ۱۰۸- فیض ترحیم : از میان تاج الدین بدستور مولوی رحیم بخش ، ۱۲۶۴ هـ ق .
- ۱۰۹- مجموعه : ۱- حضرات القدس ، از ملا بدرالدین سرهندی ، (ناقص) . ۲- رساله ناسوار : فارسی ، از آخوند صاد . ۳- رساله حل و حرمت و حیوانات ، کتابت ۱۰۸۹ هـ ق .
- ۱۱۰- نصاب الاحتساب : فارسی .
- ۱۱۱- سعديه : شرح خلاصه کیدانی .
- ۱۱۲- الانهار الاربعه : از شاه احمد سعید المجددی .
- ۱۱۳- رساله در رد وهابیه : (اثبات تقلید) در حصر مذاهب اربعه ، کاتب محمد وحید ، و احمد علی گل .
- ۱۱۴- مجموعه خطب : (عربی و فارسی و هندی) .
- ۱۱۵- اقل غوامض عن دفع هواجس : فارسی و عربی ، از محمد بهاء الدین ، کاتب محمد سپهدار خان بن محمد اکبر خان الدهلوی (به ضمیمه اشعار فارسی) .
- ۱۱۶- رساله عرفان و تصوف : یعقوب چرخي .
- ۱۱۷- مجموعه رسائل در تصوف : ۱- حجت العمل فی ابطال الجبل ، از محمد موسی ، ۲- رساله در تصوف از فقیر ولی ملوک شاه الصدیقی . (عربی و فارسی) .
- ۱۱۸- تفسیر مظهری : (عربی) ، از حضرت قاضی (سنا) ثناء الله پانی پتی .
- ۱۱۹- مشارع الاصول : (عربی) .

- ۱۲۰- المستدرک علی الصحیح : (۲ جلد) کاتب قاضی نور محمد ، ۱۳۳۶ هـ ق.
 ۱۲۱- دیوان احمد جام (ژنده پیل) : کاتب شاه آبادی ، ۱۱۰۳ هـ ق.
 ۱۲۲- تذکره دولت شاه سمرقندی : یا «طبقات الشعراء» از دولت شاه بن علاء الدوله بختشاه الغازی سمرقندی.

در این کتابخانه باز هم نسخه های خطی موجود بود و بعضی از آنها را مردمان به امانت گرفته و یا در خانه های سه پسر مولانا محمد اسمعیل سراجی بود. پسران مولانا خود عالم و حافظ قرآن و سخن شناس بودند به نام های : صاحبزاده محمد سعد سراجی مرشد بابا ، صاحبزاده محمد سعید حافظ قرآن ، صاحب زاده حافظ محمد یوسف.

۱۴۷- کتابخانه مولانا محمد عارف

[خانقاه شریف موسی زئی، موسی زئی شریف، دیره اسماعیل خان]

این کتابخانه در خانه آقای مولانا محمد عارف است که در یک صدمتری خانقاه شریف موسی زئی واقع است و در حدود ۱۰۰۰ کتاب چاپی و ۶۰ نسخه خطی دارد. پسر مولانا محمد عارف آقای حافظ محمد داود به این کتابها علاقه مندی ویژه نشان می داد. اینک اساسی چند نسخه خطی :

- ۱- فضائل الصحابه و التابعین : (عربی) ، متن کهن ، کاتب محمد القاضی.
- ۲- مسائل فقه : گرد آورنده شیخ فقیه زاهد مسعود بن محمود بن یوسف سمرقندی.
- ۳- نسخه در احوال مشایخ و اولیاء الله : متن ارزنده کهن ، کتابت ۸۷۳ هـ ق. در متن نام «ابوبکر عبد الله بن محمد شاه هاورالاسدی الرازی» آمده مثلاً : فصل چهارم در شرح ملکوتیات ، فصل هشتم در بیان سلوک محترفه و اهل صناع.

اشعار عارف :

مولانا محمد عارف شاعری پخته سوخته و آگاه به تاریخ ایران و عاشق زبان و ادب فارسی است. اینک یک غزل از او :

عشقبازان تو از حکم قلم آمده ایم طالع ماست که با شوکت جم آمده ایم
 ره رو جاده عشق از خطر جان دارد ره نوردیم به مرتا به حرم آمده ایم

می خراسم به ره کوی تو با جور رقیب
یار با حسن دلاویز به ما روی داشت
ساقی ما گذرد بهر خدا باده به دست
من و همراز من ای دل به تماشای چمن
عارف آن جلوۀ جانانه ز ماقاب بود
لطف فرمای که با جور و ستم آمده ایم
نظری کن که به این خانه غم آمده ایم
از پی چرغ به میخانه صنم آمده ایم
بلبلانیم در این گوشه به هم آمده ایم
بر درش کوفته از بهر کرم آمده ایم

و یک قطعه طنز در وصف «چای سبز» از او :

ای چای سبز باده ما بی ریا تویی
ما عاجزیم بر لب ما چون نهی قدم
چون شاهدان حال درون راست کارساز
عارف در این مصاف سگو یاوه شوخموش
دست دراز کرده تعب را قفا تویی
بوسیم پای تو که به جان آشنا تویی
در وقت خویش سوخته دل را ضیا تویی
بی جا گرفته رشته مضمون چرا تویی

کراچی :

۱۴۸- کتابخانه آقای پیر علی محمد راشدی

[کراچی]

آنچه که من شوق دیدارش را داشتم ، دیدار از کتابخانه آقای پیر علی محمد راشدی بود که خوشبختانه چهره حقیقت به خود گرفت و با اصرار و ابرام این حقیر در های کتابخانه را گشودند و من با ذخایری از کتب مهم که نیمی از آنها مراجع ادبی و تاریخی بود روبرو شدم. این کتابهای ارزنده همه در اطاق های طبقه زیرین ساختمان خانه شان بود و جمعاً در حدود ۲۰۰۰۰ مجلد کتاب به نظر می رسیدند که به زبان انگلیسی ، چینی ، اردو ، عربی ، فارسی ، سندی بودند. خانم راشدی گفت نسخه های خطی ، اسلاید ، صفحه های ضبط آواز های محلی هم داریم و لیکن فعلاً در صندوق های مقفل است. قفسه ها و آرایش و پیرایش کتابخانه بسیار دیدنی بود. در وسط کتابخانه یک حوض مرمرین با فواره مرمرین قرار داشت البته بدون آب و در دو طرف این حوض دو جعبه آئینه بود که در آن دو سر ببر با چشمان درخشان دیده می شد. خانم پیر راشدی گفت: «این دو ببر را آقای پیر علی محمد راشدی خودش شکار کرده است». دیدار از این کتابخانه فرصت و دقت بیشتر می خواست که در آن حال امکان نداشت .

راولپندی :

۱۴۹ - کتابخانه گلزار پرویز

[۲۰ باغ و بهار ، ویسترج - ۲ ، راولپندی]

مالک این کتابخانه آقای سرهنگ محمد گلزار کیانی است. وی از افسران باز نشسته ارتش پاکستان است. وجه تسمیه کتابخانه به « گلزار پرویز » آن است که وی را جوانی بوده به همین نام و در سال ۱۹۷۱ در گذشته است. در حدود ۱۰۰۰۰ کتاب چاپی و تقریباً ۱۰۰ نسخه خطی دارد. در این کتابخانه تعداد اسناد و مدارک تاریخی و فرمان های پادشاهان و احکام امیران و حاکمان موجود است و همه آنها به زبان فارسی است. فقط ۲ نسخه خطی در این کتابخانه دیدم و دیدار از نسخه های دیگر به وقت دیگر موکول شد.

۱- کیگوهر نامه : به دستور راجه صاحب باغ و بهار خان نائب تحصیلدار ، کاتب برهان الدین چشتی امام مسجد نیایی بزرگی بزرگ ، تاریخ کتابت ۱۳۲۱ ه ق. ۲۱۷ صفحه.

۲- قرآن شریف : مذهب و منقش ، خط ثلث خوش ، قطع کوچک. نام مذهب در این نسخه آمده است : «ذهب علی الکالی مقتدا انجی زاده ، ۱۳۵۵». (عبدالرحیم حسین از اسلامبول خریده است).

چند اسم و جمله تاریخی از روی اسناد و فرمان ها خواندم ، از جمله :

— «از اینجانب حضرت سلطان سلطان المعظم صاحب والا شان سلطان محمود غزنوی از مقام اکبر آباد ، تاریخ ۳۹۱ ه ق» این سند فارسی به خط نستعلیق است و کویا از روی سندی است کتاب شده که کهن بوده است و جعلی است.

— «حضرت احمد شاه پادشاه درانی از لاهور ، ۱۸ ماه شعبان سنه ۱۱۵۷ ه ق».

— «سلطان جهان شاه ۱۱۳۰ ه ق».

در اسنادی که در اختیار آقای سرهنگ محمد گلزار خان کیانی است. نام های فارسی سره به چشم می خورد و اصولاً در خانواده او همواره از نام های زیبای فارسی (مفرد و مرکب) استفاده می کنند ، مانند : گل بهار کیانی ، شاهد مسرور گل کیانی ، جاوید گلزار ، نسیم اختر کیانی ، پرویز گلزار ، جمشید گلزار ، نو بهار کیانی ، سکندر زمان ، محمد رستم کیانی ، منوچهر ، کیقباد ، لهراسب ، گشتاسب ، باغ و بهار خان ، لفظ «گل» در نام های این خاندان بسیار است.

لاہور :

۱۵۰۔ کتابخانہ نفیس رقم

[گنجینہ نفیس] ، جامعہ مدنیہ ، کریم پارک ، لاہور]

مالک این کتابخانہ آقای مولانا سید انور حسین نفیس رقم دانشمند و خوشنویس سیالکوٹی است. وی استاد خطاطی و فن کتابت است در جامعہ مدنیہ (لاہور). در کتابخانہ وی در حدود ۲۰۰۰ کتاب چاپی و ۴۰ نسخہ خطی موجود است. آقای نفیس رقم خود صاحب تالیفات گوناگون در موضوع عرفان و هنر و کتابت و خوشنویسی است ، مانند : نفیس القلم ، وسیلہ السعادات فی مجموع الشجرات ، تذکرہ مخدوم زادہ ، مکاتیب سید احمد شہید ، احوال و آثار خطاط الملک تاج الدین زرین رقم ، نسیم گلبرگہ ، احوال خاندان گیسو دراز (سید محمد حسینی) متوفی در ۸۲۵ ھ ق ، مدفون در گلبرگہ (حیدر آباد دکن).

اینک اسامی چند نسخہ خطی از گنجینہ نفیس :

- ۱۔ مکاتیب سید احمد شہید : خط نستعلیق ، تاریخ کتابت : ۳ جلدی الثانی ۱۳۰۱ ھ ق ، کاتب ابو الظفر عبید اللہ غلام حسین ساکن ساہو والہ از نواحی سیالکوٹ ۱۵۶ ورق (۳۱۲ صفحہ).
- ۲۔ نصیحہ الملوک : تالیف سعدی شیرازی ، آغاز : «قومی کہ بہ طاعت حق». خوش خط مذهب ، بہ دستور سہاراجہ نراندر سنگھ مہندر بہادر ، والی پتیالہ ، تاریخ کتابت ۱۲۷۵ ھ ق ، کاتب عبید اللہ بن عباد اللہ بیک اعجاز رقم خان تلمیذ سید محمد امیر رضوی.
- ۳۔ اوراد و تعاویذ : کاتب و مؤلف شاہ دین بن غلام محمد شاہ ، ۱۲۸۰ ھ ق ساکن ننگل سوہدا (سیالکوٹ).
- ۴۔ ترغیب الصلوٰۃ : از مولانا محمد بن احمد بن زاہد ، کاتب شاہ دین بن غلام محمد شاہ ، ۱۲۸۰ ھ ق.
- ۵۔ شجرہ اسعدی : نسخہ عکسی ، کتابت ۱۳۲۲ ھ ق ، (اردو و فارسی). سال رقم کے لیے ای ہوشیار قصہ عجب ختم ہو کر شمار
- ۶۔ تبصرہ الخوارقات : تالیف سید من اللہ بن علی اللہ حسینی ، تاریخ تالیف ۹۸۱ ھ ق. کاتب سید انور حسین نفیس رقم (از روی دو نسخہ خطی موجود در کتابخانہ اصفیہ ، حیدر آباد دکن).

- ۷- ملفوظات سید محمد حسینی خواجہ گیسو دراز: (متوفی ۸۲۵ ھ ق) ۲ مجلد ، کتابت ۱۲۱۳ ھ ق در بیجاپور (ہند) ، ۶۹۲ صفحہ . این نسخہ یک تذکرہ است از کوششہای مسلمانان در شبہ قارہ در قرن ۸ ھ ق و چگونگی خاندان مادات حسینی کہ از خراسان بہ ہندوستان رسیدہ اند . در یک جای نسخہ فتح دہلی را کہ توسط ۱۶ سید حسینی انجام می گیرد ، شرح می دہد .
- ۸- وظایف و اوراد : کاتب شاہ دین بن غلام محمد ، سمت ۱۹۳۶ بکرمی .
- ۹- خاتمہ از حضرت سید محمد خواجہ گیسو دراز بنده نواز : قرن ۱۱ ھ ق .
- ۱۰- اورنگشاہی : در طب ، از درویش محمد حکیم ، کاتب محمد دین ولد میان تاج محمد ابن میان الہی بخش ، سمت ۱۹۴۴ بکرمی . بہ ضمیمہ این نسخہ رسالہ 'فرہنگ ادویہ ہندی' کتابت شدہ است .
- ۱۱- کتاب العقاید : از سید محمد اکبر حسینی (متوفی ۸۱۲ ھ ق) بن خواجہ محمد حسینی گیسو دراز ، کتابت ۱۲۲۳ ھ ق ، در گلبرگہ .
- ۱۲- طریق تعلیم خط : فارسی تقریباً قرن ۱۱ ھ ق .
- ۱۳- مثنوی بدر منیر : (اردو) ، از سید میر حسن دہلوی ، کتابت ۱۲۱۲ ھ ق . تقریباً ۲۰۰۰ بیت دارد .
- ۱۴- رقعات نعمت خان عالی : کتابت قرن ۱۲ ھ ق .
- ۱۵- لعل و گوہر : کاتب شمس الدین ، کتابت ۱۲۵۷ ھ ق (۱۸۹۷ بکرمی) مالک نسخہ پدماوت .
- ۱۶- مجموعہ : ۱- شرح محمدی : (مثنوی فقہی) ، (اردو) ، کاتب سید الف شاہ . ۲- شرح گلستان ، ۳- فرہنگ لغات مشکل گلستان .
- ۱۷- نہایۃ الاعقاب در علم الانساب : از شیخ شرف العبیدی .
- ۱۸- مجموعہ مکاتیب : (خطوط) : از سید خواجہ محمد گیسو دراز ، (گلبرگہ شریف) .
- ۱۹- ملفوظات : (اردو) ، از حضرت قطب الارشاد مولانا شاہ عبدالقادر رائپوری (متوفی ۱۳۲۲ ھ ق) .
- ۲۰- حظایر القدس : رسالہ 'عشق حقیقی' ، از سید محمد حسینی گیسو دراز ، کاتب نور محمد یکی از شاگردان آقای نفیس رقم .

۱۵۱- کتابخانه شفیع

[(گنجینه شفیع) ، نیو میوگاردن ، ۶ نمبر (شماره ۶) ، لاہور]

مالک این کتابخانه آقای احمد ربانی فرزند ارشد دکتر مولوی محمد شفیع مرحوم دانشمند و ایران شناس بزرگ پاکستان است. در این کتابخانه در حدود ۲۰۰۰۰ مجلد کتاب چاپی و تقریباً ۷۰۰۰ نسخه خطی موجود است. فہرست بیش از ۱۰۰۰ نسخه خطی فارسی این کتابخانه کہ متعلق بہ شخص دکتر محمد شفیع بودہ است در یک مجلد تالیف دکتر محمد بشیر حسین و بہ اہتمام آقای احمد ربانی چاپ شدہ است. در این کتابخانہ تعدادی مرقعات بہ خط گلزار ، خط اسد ، خط ذوالجناح ، خط قرآنی ، خط غبار موجود است. تقریباً ہمہ نسخہ های خطی این کتابخانہ برگزیدہ و ارزندہ است و شہرت جهانی دارد. اینک نامہای چند نسخہ خطی :

- ۱- دیوان شاهی : (منتخب) : کاتب سلطان علی مشہدی با مہر های گونا گون : «تمت علی ید افقر الکاتبین سلطان علی مشہدی» ، خط نستعلیق خوش ، مذہب و منقش ، جلد ضربی سوختہ و برجستہ ، آغاز : «نابستہ بسلسلہ مشک بوگرہ».
- ۲- دیوان شاهی : سرودہ شاهی سبزواری ، در عہد سلطنت سلطان حسین بایقرا ، کاغذ افشان زرد شنگرف ، جلد سوختہ و ضربی و مرصع : «تمت بالخیر سلطان علی المشہدی .» آغاز : «بیاض خط سبزت ہزاران داغ بر دلہا» .
- ۳- کتاب البشارہ من کتاب الاشارہ : کاتب امیر خواجہ بن ذالمند بن عمر القودنا ، تاریخ کتابت ۶۹۵ ھ ق. «یوم الخمیس الثانی والعشیرین من شوال سنہ خمس و تسعین و ستائہ» .
- ۴- مجموعہ الرسائل : (۱- تجوید ، ۲- فضائل القراء ، رسالہ دیگر) ، (عربی و فارسی) ، کاتب محمد البخاری ، یوم السبت عشر من ذی القعدہ من شہور سنہ ثلاث و تسعین و ستائہ (۶۹۳ ھ ق) .
- ۵- المطول تفتازانی : شروع کتابت ۷۴۲ ھ ق و خاتمہ کتابت ۷۴۸ ھ ق .
- ۶- تفسیر قشیری : تقریباً قرن ۷ ھ ق.

- ۷- دیوان غزلیات امیر خسرو : خط نستعلیق خوش ، منقش و مصور و آراسته با خط سواد و نقش های سایه روشن.
- ۸- معارج النبوه فی مدارج الفتوه : تألیف معین المسکین ، کتابت ۱۰۲۲ هـ ق. کاتب میر ناجا بن میر عرب برادر زاده میر کلنگی کاتب بخاری.
- ۹- دیوان محتشم کاشی :
- ۱۰- صحیح البخاری : مجلد التاسع ، تقریباً قرن ۹ هـ ق.
- ۱۱- دیوان عبیدی : (ترکی) ، کتابت ۹۹۸ هـ ق ، کاتب نوروز محمد بن عبد الباقی ارغون .
- ۱۲- ذخیره خوارزمشاهی : کتابت ۶۷۱ هـ ق. کاتب محمد بن احمد الکاتب :
- «تمام شد قرافادین ذخیره خوارزمشاهی ، سال ششصد و هفتاد و یک از هجرت کتبہ محمد بن احمد الکاتب» .
- ۱۳- مقامات حریری : (عربی) ، (۵ مقاله) تمت ، فی شہور سنہ ۱۰۷۷ هـ ق.
- ۱۴- مثنوی مولوی : کاتب «بندہ محتاج شیخ محمد بن احمد المشہر بجلاج احسن احوالہ... بیلدہ محفوظ سمرقند... سنہ تسع و اربعین و ثمانمائہ» ۸۴۹ هـ ق.
- ۱۵- مثنوی مولوی : کاتب غیاث الدین محمود الحسینی ، تاریخ کتابت ۱۰۴۴ هـ ق.
- ۱۶- مثنوی مولوی : کاتب محمد قاسم بن میران محیی الدین ، زرافشان ، مذهب ، تقریباً قرن ۹ هـ ق.
- ۱۷- مجموعہ مقالات : در موضوع ادب و فرهنگ و زبان فارسی و موسیقی و پنج آشوب در بارہ مثنویات حکیم زلالی خوانساری (۱- محمود و ایاز ، ۲- ذرہ و خورشید ، ۳- شعلہ دیدار ، ۴- حسن گلوسوز ، ۵- آذرو سمندر).
- ۱۸- شاہنامہ منثور : تاریخ شمشیر خانی ، سال تألیف ۱۰۶۶ در شاہ جہان آباد ، کاتب امام الدین بن عبدالرسول ، کتابت ۱۲۶۵ هـ ق.
- ۱۹- دیوان عرفی : کتابت ۱۰۱۸ هـ ق (۱۹ سال پس از فوت شاعر).
- ۲۰- تاریخ پنجاب : (اردو) تألیف مفتی تاج الدین بن امام الدین ابن قاضی نظام الدین بن قاضی عبد الباقی.

- ۲۱- قرآن شریف : برای اورنگ زیب عالمگیر کتابت شده. کتبہ العبد المذنب یاقوت رقم خان عرف محمد عارف الہروی.
- ۲۲- قرآن شریف : کاتب فقیر محمد مراد ، مذهب و مجدول و منقش ، کتابت سنہ ۱۰۹۱ جلوس برابر با ۱۱۰۹ ھ ق.
- ۲۳- نزہۃ الارواح : کاتب سید قاهر بن سید طاہر الحسینی ترمذی ، ۹۸۳ ھ ق ، مالک مولانا سلیمان آہنگر ملتانی.
- ۲۴- مختصر الوقایہ : (عربی) ، کاتب عماد الدین. نسخہ کهن.
- ۲۵- قرآن شریف : مذهب و مرصع و زرافشان و خط نسخ عالی.
- ۲۶- مثنوی مولوی : کاتب محمد عارف ، کتابت ۱۰۹۴ ھ ق.
- ۲۷- مکتوبات امام ربانی : کتابت ۱۰۴۹ ھ ق.
- ۲۸- مجموعہ تاریخی : (فارسی) ، قطع بزرگ ، ۱- منشآت لطیفہ از امیر آخوند میر ، ۲- نظام التواریح و چند نسخہ دیگر. کاتب سعد اللہ ولد عبدالعزیز در شہر لاہور ، کتابت ۱۰۱۴ ھ ق.
- ۲۹- کلیلہ و دمنہ : خوش خط مصور (۳۶ تصویر) ، قرن ۸ ھ ق .
- ۳۰- کلیلہ و دمنہ : خوش خط و مصور (۲۶ تصویر) ، تقریباً قرن ۱۰ ھ ق .
- ۳۱- نقش بدیع غزالی : (مثنوی) ، ۱۱۸۷ ھ ق در بلدہ فرح آباد (بمعرفت میندو خریدہ شد).
- آغاز : «المنہ لله کہ زہستی رستم» (شمارہ ۱۴۳).
- ۳۲- مہر و مشتری : سرودہ مولانا شمس الدین عصار تبریزی ، مصور (۹ تصویر) ، خوش خط و زیبا ، کاتب ابن فخر کواری ، کتابت ۸۸۰ ھ ق.
- آغاز : «بہ نام پادشاہ عام عاشق».
- ۳۳- تیمور نامہ ہاتفی : مجلد و منقش و زیبا و خوش خط ، کاتب خواجہ ضیاء الدین ، کتابت ۹۲۷ ھ ق.
- ۳۴- تحفہ المؤمنین : تألیف محمد مؤمنین حسینی طیب ، تقریباً قرن ۱۰ ھ ق .
- ۳۵- کتاب راک مالاً : (اردو ، منظوم) از دست فیض بخش بہ پاس خاطر عبدالرحمن ، منقش و مذهب و مصور (۴ تصویر).

پشاور :

۱۵۲- کتابخانه بخش فارسی

[دانشگاه پشاور ، پشاور]

در این کتابخانه آنگونه که من دیدم ، در حدود ۲۵۰۰ کتاب چاپی دارد و اکثر آنها چاپ ایران و به زبان فارسی است. این کتابخانه به روش و سبک نوین امروزی اداره می شود. میز مطالعه ، قفسه های آهنی با در های شیشه‌ای دارد. قرآن چاپ دربار شاهنشاهی به خط احمد نیریزی در جعبه مخصوص نهاده شده ، تصویر شاهنشاه آریا مهر و شهبانو و ولیعهد و قائد اعظم محمد علی جناح و تصاویر بزرگان روی دیوار است. مراجعان به این کتابخانه اغلب استادان و دانش جویان بخش فارسی دانشگاه پشاور هستند. نسخه خطی در این کتابخانه ندیدم.

۱۵۳- کتابخانه دکتر سید مرتضی جعفری

[محوطه دانشگاه پشاور ، پشاور]

مالک این کتابخانه آقای دکتر سید مرتضی جعفری رئیس بخش اردو در دانشگاه پشاور است. وی درجه دکتری خود را از دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران دریافت کرده و شاعر و ادیب فارسی و اردو است و تألیفات متعدد دارد. در کتابخانه وی در حدود ۲۰۰۰ کتاب چاپی (اردو و فارسی) موجود است و ۲ نسخه خطی نیز دارد :

۱- گلستان سعدی :

۲- یوسف و زلیخای جامی :

حسن ابدال :

۱۵۴- کتابخانه پرفسور منظورالحق صدیقی

[دانشکده دولتی کیدیت ، خانه شماره ۱ ، حسن ابدال]

به همراهی آقای پرفسور ملک محمد اقبال استاد دانشکده دولتی راولپندی بدین کتابخانه راه یافتیم. آقای پرفسور منظورالحق صدیقی با محبت و مهربانی فراوان از ما پذیرایی

کرد. آقای اختر راہی استاد دانشکده دولتی مری و چند نفر دیگر ہم از این کتابخانه در ہان حال دیدن کردند. آقای پرفسور منظورالحق صدیقی استاد و رئیس گروہ تاریخ و اردو و ریاضیات در دانشکده دولتی کیدیت است و بیش از ۱۲ تالیف دارد از جملہ :-

۱- مآثرالاجداد (تاریخ خاندانی) کہ ۷۵ سند در آن آمدہ است (اردو).

۲- محفل معما گوی (اردو).

۳- نمونہ کا ایک نوجوان (اردو).

۴- ہاری ہریانہ (اردو).

۵- تاریخ حسن ابدال (با اسناد و عکس ہا و نقشہ ہا).

در کتابخانہ آقای پرفسور منظورالحق صدیقی در حدود ۳۰۰ نامہ و فرمان و حکم و دستور (اسناد و خطوط) موجود است کہ بیش از ۲۵۰ عدد آنہا بہ زبان فارسی و بقیہ بہ زبان اردو و عربی و پنجابی است. تعدادی از این نامہ ہا و احکام و فرمان ہا و اسناد و خطوط از پادشاہان دورہ مغول است کہ در شبہ قارہ پاکستان و ہند حکومت می کردہ اند ، مانند :

۱- فرمان شہنشاہ اورنگ زیب عالمگیر ، سنہ ۱۱۰۶ جلوس ۶ و ۱۱ مطابق سال

۱۰۷۹ ہ ق. در این فرمان اورنگ زیب را «امیرالمؤمنین» نوشتہ اند :

«امیرالمؤمنین ابوالمظفر محیی الدین محمد اورنگ زیب بہادر پادشاہ غازی».

۲- فرمان احمد شاہ پادشاہ ، سنہ ۱۱۶۷ جلوس ۲ ، مطابق ۱۱۶۷ ہ ق.

۳- فرمان محمد شاہ پادشاہ ، سنہ ۱۱۴۱ جلوس ۱۱ ، مطابق ۱۱۴۱ ہ ق.

۴- اسناد خاندانی و مہر ہا و شجرہ خاندانی ، ۱۲۹۵ ہ ق ، ۱۸۷۸ میلادی ،

۱۹۳۸ میلادی.

۵- مدال های طلا و جام های نقرہ یی.

۶- فرمان شاہ جہان پادشاہ ، سنہ ۱۱۶۹ جلوس ۲۹.

۷- پادشاہ عالمگیر سنہ ۱۱۰۶ جلوس مطابق با ۹ رجب ۱۰۷۵ ہ ق.

۸- فرمان فرخ سیر پادشاہ غازی ، سنہ ۱۱۰۳ جلوس ۳.

۹- فرمان شاہ عالم پادشاہ ۱۱۲۳ محرم سنہ ۵ جلوس ۱۱۲۳ ہ ق.

در کتابخانہ یک قصیدہ اردو تحت عنوان «غزل میخانہ روحانیت» آمدہ کہ جگر مراد آبادی آنرا سرودہ است در وقتی کہ در خانہ آقای منظورالحق صدیقی مہمان بودہ است بہ تاریخ ۴ اکتوبر ۱۹۵۴ میلادی ، بدین مطلع :

کھان سے برہ کے پہنچے ہیں کھان تک علم و فن ساقی
مگر آسودہ انسان کا نہ تن ساقی نہ من ساقی

و بدین مقطع : بدہ ساقی سی باقی کہ در جنت نخواہی یافت
سواد ساحل گنگا و گلگشت جمن ساقی

در کتابخانہ آقای منظورالحق صدیقی در حدود ۲۲۰۰ کتاب چاپی و ۳ نسخہ خطی موجود است : از جملہ :

۱- **لواعب البينات في الاسماء والصفات** : (شرح نود و نہ نام) ، (فارسی) ، این نسخہ در کتابخانہ شاہی قلعہ معلی دہلی بود . ۷ مہر از شاہان دارد ، ۱۶۷ برگ دارد . در عہد «ابوالمؤید سام بن محمد بن مسعود بن الحسین» و در زمان «عمادالدین نظام الاسلام ابی حفص عمر بن الحسین» تالیف شدہ است . تقریباً قرن ۱۰ ھ ق .

۲- **رقعات محمدی** : (فارسی) ، تالیف مسیح الزمان ہانسوی معروف بہ محمدی قادری ، موضوع آن نامہ نگاری ، قرن ۱۲ ھ ق . ۱۶۴ صفحہ .

۳- **مناہج الطالبین و مسالک الصادقین** : تالیف محمود بن سعد اللہ اصفہانی ، تاریخ تالیف ۷۲۸ ھ ق (ماہ ذیقعدہ) ، کاتب پیر علی بن ابوالفتح خلیج ، تاریخ کتابت ۸۷۵ ھ ق (در بلدہ پاوہ من جبال شاہو) ، قطع رقعی ، در حدود ۲۲۰ ورق . مقدمہ ، ۱۰ باب ، خاتمہ ، در آخر اینگونہ آمدہ است : «وقع الفراغ منه و انتهى الى آخره في اواخر شهر الله المبارك رمضان من شهر سنہ ثمان و عشرين و سبعایہ ببلدہ پاوہ من جبال شاہو تذکرہ للامر الصالحین والفقراء والسالكين راجياً لا ينسوه في صالح دعواه غفر الله تعالى لکاتبه و مؤلفه (خط مؤلف) محمود بن سعد اللہ اصفہانی تمت کتابت هذه النسخة الشريف الميمونه على يد اضعف عباد الله واققرهم الى الملك العلي الاعلى پير علي بن ابوالفتح خلیج في اواسط شهر ذي القعدة سنة خمس و سبعين و ثمانمائه الهجرة النبوية» .

- ۴- ملاک الاعتقاد: (فارسی)، از محمد یحیی معروف به شاه خوب الله اله آبادی. در ذکر احوال بزرگان خاندان چشتیه.
- ۵- فوز الجنات: (فارسی)، از شاه محمد افضل اله آبادی در معرفت سلوک. کاتب شاه محمد اسمعیل شهید مہمی، سال کتابت ۱۲۳۴ هـ ق.
- ۶- مرآة الحقیقہ: (فارسی) در تصوف.
- ۷- معرفت السلوک: (فارسی) از شیخ محمود چشتی، کاتب شاه محمد اسمعیل شهید مہمی، کتابت: ۱۲۳۳ هـ ق.
- ۸- مصباح السالکین: (فارسی) تألیف محمد عبدالعظیم بن محمد حفیظ گیلانی لاهوری ثم پانی پتی (متوفی ۱۲۳۷ هـ ق)، در موضوع عرفان و تصوف، ۳۲۶ صفحه. (به خط مؤلف).
- ۹- مثنوی جنون المجانین: (فارسی) از شاه نصرالله نصرتی، کاتب شیخ ابوالحسن ولد شیخ امام الدین ابن شیخ جهنیو، ۱۱۸۱ هـ ق، ۴۴۸ صفحه.
- ۱۰- اسناد الاشجار: از شاه غلام جیلانی رھتکی (رھتک نام شهری در ۴ میل دہلی) صوبہ ہریانہ، تاریخ تألیف ۱۲۰۳ هـ ق ۱۶ ربیع الاول در اله آباد، در موضوع سلاسل دینی و عرفانی اسلامی (نسخہ ارزندہ).
- ۱۱- انیس الاعتقاد: (فارسی)، در احوال ہادی ہریانہ حضرت شاہ محمد رمضان شہید، ۲۴ صفحه، کاتب محمد عظیم الدین صدیقی.
- ۱۲- شرائط المریدین: (فارسی) (الجزء الاول)، تألیف حضرت شاہ غلام جیلانی رھتکی، کاتب شیخ کرم علی ولد شیخ عظیم الله متوفی ساکن دارالشرفا قلعه قصبہ رھتک بروز دو شنبہ، ۱۲۳۴ هـ ق.
- ۱۳- رسالہ آداب پیر و مرید: تألیف حضرت شاہ غلام جیلانی رھتکی.
- ۱۴- فتوحات مرشدیہ: (فارسی) از حافظ محمد ضیاء الدین ولد مولوی معین الدین بارنولی، ۲۴۰، قرن ۱۳ هـ ق، مشتمل بر تعلیقات و تلقینات حضرت شاہ محمد رمضان شہید.
- ۱۵- اظہار الاخفاء: (واجب و ممکن)، فارسی از شاہ غلام جیلانی رھتکی، کاتب شاہ محمد اسمعیل مہمی شہید جنگ آزادی، ۲۱ صفحه.

- ۱۶- رساله فنا : از شاه شرف الدین یحیی منیری ، کاتب شاه محمد اسمعیل شهید جنگ آزادی ، ۴ صفحه.
- ۱۷- ارشاد السالکین : (فارسی)، از ابو سعید بن فضل الله احمد المجدد الحسینی ، کاتب شاه محمد اسمعیل شهید جنگ آزادی ، ۸۴ صفحه ، ۱۲۳۴ هـ ق.
- ۱۸- طریق الهدی : (فارسی) ، از شاه غلام جیلانی رهنکی ، کاتب شاه محمد اسمعیل شهید جنگ آزادی.
- ۱۹- مجموعه : (فارسی) ۱- ریاض الادویه ، ۲- ثلثیات بخاری ، ۳- سلسله شاهذلیه از محمد اسمعیل ولد شیخ عبدالعظیم ، ۴- رساله موسیقی.
- ۲۰- مجموعه : (فارسی)، ۱- رساله قادری ، ۲- رساله وحدت وجود و وحدت شهود. از شاه محمد غوث پیشاوری ثم اللاهوری ابن سید حسن قادری ، ۲۰ صفحه.
- ۲۱- مجموعه : (فارسی و عربی) ، ۱- شرح اسماء الحسنی علی سبیل الاجال ، ۲- شرائط الخرقه ، ۳- رساله طریق تلقین ذکر ، ۴- رساله طریق قادریه ، ۵- ذکر رجال ، ۶- رساله قشیریہ ، ۷- رساله کیمیاء السعاده و بلوغ الاراده للشیخ العربی ، ۸- اجازت نامه شیخ عبدالحق دهلوی فی طریق القادریہ ، ۹- رساله مکارم اخلاق ، ۱۰- رساله فضل المتأخرین لمولانا عضدالدین ، ۱۱- دعای ختم القرآن ، ۱۲- دعای ختم القرآن ، ۱۳- رساله معرفت سمت القبله . ۱۴- رساله فواید متفرقه ، من کلام شیخ محب الله الی آبادی ، نشان مهر : «حکیم محمد اسمعیل عظیم شد ۱۲۴۲ هـ ق».

دریہ :

۱۵۵- کتابخانه فیض القرآن

[مدرسه فیض القرآن ، روستای دریہ ، بخش حضرو ، کیمبلپور (استان پنجاب)]

به همراهی آقای پرفسور ملک محمد اقبال استاد دانشکده دولتی راولپندی بدین کتابخانه راه یافتیم. این روستا در ۴۲ کیلومتری راولپندی از دهستان حضرو بخش شهر کیمبلپور است. کتابخانه متعلق به مدرسه فیض القرآن است. مؤسس مدرسه حضرت محمد جی (رح) بوده و در ۸۰ سال پیش (به سال ۱۳۱۴ هـ ق) ساخته شده است. در این مدرسه ۳۲ طالب علم مشغول تحصیل هستند و برای آنها غذا و جا آماده است و آشپزخانه

یا «لنگر» آن علاوه بر طالب علمان به فقیران و از راه رسیدگان هم غذا می دهد .
مسئول کنونی مدرسه حضرت بابا جی صاحب نام دارد و پسرش سلطان محمود باوی
همکاری می کند. مدرسه در سه طبقه ساخته شده است : طبقه اول مسجد ، طبقه دوم
مدرسه ، طبقه سوم کتابخانه و حجرات طالب علمان و نماز خانه خاص .
در کتابخانه فیض القرآن در حدود ۵۰۰ کتاب چاپی و ۳۵ نسخه خطی موجود
است از جمله :

- ۱- النواع العلوم فی مقاصد الخاص و العموم : فارسی ، از عبدالله لهوری ، کاتب
عبدالصمد ولد محمد ولد عمر ، تقریباً قرن ۱۲ ه ق.
- ۲- اسکندر نامه : به دستور بختیار بیک ، کتابت ۱۲۳۱ ه ق
- ۳- مجموعه سلطانی : (فارسی) ، تقریباً قرن ۱۱ ه ق.
- ۴- علم میراث : (فارسی) ، درسی (دستنویس).
- ۵- منظومه ارثیه : از مراد علی بن زاد حاجی ، تاریخ تألیف ۱۲۸۱ ه ق = فارغ.
- ۶- ترائیه : (فارسی) ، شرح منظومه ارثیه از همان مؤلف ، ۱۲۸۳ = تابع.
- ۷- کتاب حدیث : خط نسخ ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۸- عبدالرسول : عربی در نحو ، تألیف عبدالرسول کامروی (کامره نام روستایی است
در نزدیک حضور) ، کتابت ۱۳۸۳ ه ق ، کاتب و مالک سلطان محمود بن
بابا جی دریهوی .
- ۹- قرآن شریف : (دو جزو).
- ۱۰- شرح صراح الارواح : (عربی) ، تقریباً قرن ۱۱ ه ق.
- ۱۱- ترجمه کافیه : در نحو (اردو).
- ۱۲- شرح کنز الدقایق : (فارسی) ، ترجمه نصرالله بن محمد بن جلال الادوی المعروف
بالکرمانی ، کتابت ۱۱۲۵ ه ق ، کاتب میر محمد حسن.
- ۱۳- سنیه المصلی و غنیه المبتدی : (در فقه) . (عربی) .
- ۱۴- ابتداء آغاز اول : (فارسی و عربی و پنجابی) ، کاتب میر عبدالله در روستای
غور غشتی.

۱۵- نصاب مثالث : (فارسی و عربی) ، کاتب میر عبداللہ (سہ لغت بہ سہ طریق ترجمہ شدہ)۔ برای احمد جی و محمد جی۔

۱۶- الحاشیہ المولوی المعلقہ علی شرح التلخیص المسمی بالمطول : (عربی)۔ از مولانا عبدالحکیم سیالکوٹی ، سنہ ۱۰۷۱ ھ ق ، کاتب فخرالدین۔

لاہور :

۱۵۶- کتابخانہ (مکتبہ) احسان دانش

[دانش آباد ، ۳۷ انار کلی ، لاہور]

در تاریخ ۳ دی ماہ ۱۳۵۳ خورشیدی از کتابخانہ استاد احسان دانش دیدن کردم۔ وقتی کہ بہ کتابخانہ وی وارد شدم گروہی از شاعران و دانشمندان را در حضور وی یاقم ، از جملہ آقای سجاد بریلوی استاد دانشکدہ دولتی ملتان ، آقای ہاتف دہلوی ، آقای سید صفدر حسین شاہ متخلص بہ «شہید» و چند تن دیگر احسان دانش شاعری است سوختہ و پختہ و دانشمندی است آزادہ کہ از کارگری و مزدوری بہ مقام استادی و استاد راہنمای دکتری دانشگاہ پنجاب رسیدہ است و بہ اندام کوچک و کوتاہ و لیکن قوی و استوار واقعاً بہ علم و ادب و تاریخ اسلام و پاکستان خدمت می کند۔ در سال ۱۹۱۴ میلادی در کاندھلہ بخش شہرستان مظفر نگر در ہند ولادت یافتہ و اکنون ۶۲ سال دارد۔ تحصیلات خود را از مسجد و مدرسہ آغاز کردہ و بہ دانشگاہ رسیدہ است۔ بیش از ۳۵ تالیف و دیوان شعر دارد کہ نیمی از آنها چاپ شدہ است۔

در کتابخانہ احسان دانش در حدود ۲۵۰۰۰ کتاب چابی (اردو و فارسی و عربی و انگلیسی و پنجابی) و تقریباً ۱۸۰۰ نسخہ خطی موجود است۔ ہمہ کتابها در صندوق ہا و در طاقچہ ہا و روی رف ہا و روی زمین چیدہ شدہ است و لیکن خیلی خوب تحت مراقبت و مواظبت ہستند بہ طوری کہ کرم و گرد و غبار و غم کمتر بہ آنها زانی و ضرری رسانیدہ است۔ آقای احسان دانش بہ زبان اردو شعر می سراید و در زبان فارسی ہم گاہ دہی۔ از روی تواضع ہموارہ می گوید من هیچ نمی دانم و این بیت غنی کشمیری را تکرار می کند و با خط خوش آنرا نویسانیدہ و بالای سرش آویختہ است :

«ہمچو سوزن دائم از پوشش گریزانیم ما جامہ بہر خلق می دوزیم و عریانیم ما»

اینک چند نسخه خطی :

- ۱- نخبه التفاسیر : از محمد کاظم بن عبدالحکیم (تفسیر فارسی مذهب شیعه) ، تاریخ تألیف ۱۱۴۶ هـ ق ، ۴۱۳ ورق . کتابت ۱۱۴۸ هـ ق . ۳ مهر از مؤلف دارد . این نسخه منتخبی از تفسیر آصفی ، مجمع البیان ، معالم التنزیل ، و تفسیر جلالین است .
- ۲- انتخاب دواوین شاعران : از عبدالواسع جبلی ، ۵۵۸ هـ ق . ادیب صابر ۶ ۵۴ هـ ق . رضی نیشابوری ، کمال اسماعیل اصفهانی ، نسخه یی است بسیار ارزنده و اشعار هر شاعر را تحت عنوان نام هر شاعر جدا جدا آورده است . تقریباً قرن ۶ و ۷ هـ ق . ۱۱۰ ورق .
- ۳- شرح صحیفه کامله سجادیه : (فارسی) ، شارح محمد بن محمد میر باقر داماد (متوفی ۱۰۴۱ هـ ق) تاریخ کتابت ۱۰۷۷ هـ ق . کاتب محمد ابراهیم بیک تبریزی ، ۳۴۲ ورق .
- ۴- دستور العلاج : (فارسی) ، کاغذ جهانگیری ، کتابت تقریباً قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- پنج گنج : یا «اعجاز الرسائل» (رسائل الاعجاز) ، فارسی هر رساله جداگانه سر لوح دارد و مذهب است . خط نستعلیق خفی خوب ، در زمان نواب نظام الملک آصف جاه اول رفیق خاص نواب درگاه قلیخان ، نسخه ارزنده ، ۱۱۳۷ صفحه .
- ۶- دیوان حافظ : (قطع کوچک) تقریباً قرن ۱۰ هـ ق ، خط نستعلیق خفی .
- ۷- دیوان عرفی : تاریخ کتابت ۱۰۴۷ هـ ق . کاتب فتح محمد عبدالعزیز حسنی الحسینی ، تقریباً ۶۰۰ ورق
- ۸- مرآت الجال : (بیاض اشعار) ، فارسی ، بسیار خوش خط (نستعلیق) ، اشعاری که درباره اعضا و اندام معشوق است در این بیاض گرد آمده است .
- ۹- دیوان صائب : (مذهب و منقش و مرصع) ، کاتب فیض الله ولد محمد اسحاق عرف خواجه ساکن اندرون قلعه پخته ملتان متصل روضه منوره مقدسه متبرکه شاه رکن عالم رکن الدین ابوالفتح فیض الله محمد ، سنه پنج جلوس والا نصیر الدین محمد پادشاه غازی سنه ۱۱۳۵ هـ ق .
- ۱۰- زاد المعالین : فارسی ، سروده میر محمد حسین مرید غوث بهاء الحق ملتانی ،

تاریخ سرودن ۷۲۹ هـ ق ، کاتب فقیر کرم الہی ، ۱۲۸۰ هـ ق ، مطابق ۱۹۲۱ بکرمی.

۱۱- محاسن الاداب : فارسی ، ترجمہ مکارم الاخلاق رضی الدین ابی نصر الحسن ابن علی الفضل بن الحسن الطبرسی ، تاریخ تالیف ۹۶۳ هـ ق ، مترجم نصیر الدین محمد بن عبدالکریم الانصاری الاسترابادی ، تاریخ کتابت ۱۰۵۴ هـ ق. کاتب حاجی طغرل درہرات.

۱۲- التبیان فی اعراب القرآن : تالیف ابوالبقا عبداللہ بن الحسن بن عبداللہ العکبراوی ، کتابت ۱۲۹۹ هـ ق ، کاتب ابوالظفر عبیداللہ غلام حسین .

۱۳- منشآت حزین : (فارسی) ، کاتب یحیی علی مشہور بہ آغای ابن محمد علی خان المعروف میرزائی الهاشمی ثم العقیلی.

۱۴- تاریخ فرشتہ : فارسی ، مہر «محمد علی بہادر ۱۲۱۹» ، کاتب غلام علی ابن غلام احمد ، کتابت ۱۲۳۶ هـ ق . ۴۰۰ ورق.

۱۵- منتخب اللغات شاہجہانی : خط نستعلیق خوش جلی ، تقریباً قرن ۱۱ هـ ق.

۱۶- قراح و فرہنگ صراح : (عربی) ، مہر «غلام حسین ۱۲۹۲» ، کتابت ۱۳۰۱ هـ ق .

۱۷- کافہ : (عربی) ، خط ثلث یا تحریر «سنت» ، کاتب مولانا عبیداللہ سواتی ساکن کلی باغ ، سنہ ۱۰۰۴ هـ ق.

۱۸- غنیۃ الطالبین : (فارسی) ، شرح از مولانا عبداللہ خلف مولانا عبدالحکیم سیالکوٹی ، تاریخ کتابت ۱۲۸۷ هـ ق.

۱۹- معارج النبوة فی مدارج الفتوة : (فارسی) ، رکن چہارم و پنجم ، قرن ۱۰ هـ ق.

۲۰- فرامین و مکتوبات : (فارسی و اردو) ، شامل نامہ ہا و حکم ہا و دستور ہا مربوط بہ امیران و حاکمان و دانشمندان در زمان حکومت انگلیسی ہا (۵ مجلد) از سال ۱۸۵۶ تا ۱۸۵۹ میلادی. متن این نامہ ہا و فرامین بسیار ارزندہ است از لحاظ زبان فارسی و تاریخ پاکستان.

۲۱- فرہنگ جہانگیری : فارسی ، (از روی نسخہ مؤلف نقل شدہ) ، ۳۰۰ ورق. تاریخ کتابت ۱۱۹۳ هـ ق.

۲۲- فرهنگ لغت عربی و فارسی : (دستنویس یا مشقی).

۲۳- آثار و احوال ابن العربی : (عربی و اردو و فارسی) ، (۹ مجلد) کاتب و گرد آورنده نواب الدین ، ۱۳۲۴ شمسی هجری ، شامل کتابهای مختلف ، از جمله :
۱- القول النفیس فی تلبیس ابلیس ، ۲- عنقای مغرب ، ۳- التدبیرات الالهیه ،
۴- موانع النجوم ، ۵- مطلع فصوص الکلم فی معانی فصوص الحکم (ج ۱ و ۲)
۶- رساله فراید و الوان (اردو) ، ۷- ترجمه مناظر علیہ از شیخ عبدالکریم الجبلی موسوم به شاهد محمودی در تجلیات (فارسی).

۲۴- مجموعه : (عربی) ، ۱- کتاب المطالعه لنواب الدین ، ۲- مشارق شمس المعارف علی الاشواق ، ۳- جواهر الحقایق للسید عبداللطیف المعروف بسید محی الدین قادری.

۲۵- معارج النبوه فی مدارج الفتوة : کتابت ۱۱۳۹ هـ ق ، کاتب ملا اسد الله.

۲۶- کیمیای سعادت : (فارسی) ، تقریباً قرن ۱۱ هـ ق .

۲۷- بحر الجواهر : (عربی) در طب ، از محمد بن یوسف طبیب هروی ، تقریباً قرن ۱۱ هـ ق .

۲۸- اوم تت ست = اوم نامه (مثنوی) : هندی و فارسی ، سروده ولی لاهوری کاتب اسیدواره نوگره گوپال کول.

۲۹- مثنوی مولوی : (ترجمه اردو) : از حسن کاندهلوی ، کاتب نادر علی در میرته ، ۱۸۴۱ میلادی.

۳۰- رساله سیر مقامات : (فارسی) ، قرن ۱۱ هـ ق .

۳۱- مخزن السالکین : (فارسی) از شاه برهان الدین شمس العشاق حسینی.

۳۲- ائید الکنج : از شاه سیر انجی شمس العشاق (فارسی) .

۳۳- بحر المعانی : (مکتوبات) : از خواجه مخدوم محمد حسینی ، کاتب شیخ احمد ، قرن ۱۰ هـ ق .

۳۴- رساله اسرار الوحی : (فارسی) ، قرن ۱۰ هـ ق .

۳۵- نزهة الارواح : از حسین بن عالم بن ابی الحسن الحسینی ، کاتب حسن خان ، (فارسی) .

- ۳۶- براءة المحققين: (فارسی)، از شیخ نجم‌الدین محمود (فارسی)، تقریباً قرن ۱۱ هـ ق.
- ۳۷- عین العلم: (عربی)، کتابت ۱۰۹۴ هـ ق.
- ۳۸- ارمغان: (چاپ شده ۱۲۶۱ هـ ق)، (اردو)، ۸ ورق.
- ۳۹- بیاض: (فارسی و اردو و هندی)، نثر و نظم، تقریباً قرن ۱۱ هـ ق.
- ۴۰- دیوان بابر: (زبان ترکی)، (خط نستعلیق خوش)، قرن ۱۰ هـ ق. لفظ «بابر» در مقاطع غزلیات آمده است. نشان چند مهر دارد: «عالمگیر پادشاه ۱۰۰۰»، «عرض دیده شد ۲۸ شهر رجب سنه ۲۶ جلوس». ظاهراً دیوان ظهیرالدین بابر همیون پادشاه است.
- ۴۱- طعام شاهجهانی: (رساله آشپزی در آشپزخانه شاهجهان)، کتابت قرن ۱۱ هـ ق.
- ۴۲- سبحة الابرار: از جاسی، کتابت ۱۰۹۱ هـ ق.
- ۴۳- قصه شاهزاده سیف الملوک و بدیع الجبال: شامل نثر و نظم فارسی.
- ۴۴- نصیحة المؤمنین: (اردو) از میان جی معین‌الدین چشتی، کاتب شیخ امام‌الدین، ۱۲۵۲ هـ ق.
- ۴۵- خیابان یعنی شرح گلستان: (فارسی): از سراج‌الدین علی آرزو، کاتب سراج‌الدین سکنه عادل گره تحصیل وزیر آباد ضلع گوجرانوالہ. ۱۹۲۹ بکر می.
- ۴۶- رساله ۲۰ باب اضطراب: از خواجه نصیر‌الدین طوسی، کاتب و صاف، سنه ۱۳۱۱ هـ ق.
- ۴۷- بوستان سعدی: خط تعلیق زیبا، (شاید از عهد مؤلف باشد)، نسخه منحصراً بفرده.
- ۴۸- رساله مفتاح قمر: تألیف سید راحت حسن، (اردو)، برای چاپ نوشته شده بوده است.
- ۴۹- روضه الشهداء: (فارسی)، کتابت ۱۲۶۱ هـ ق.
- ۵۰- شرح کتاب شیخ اثیر الدین الابهری: (عربی)، کاتب حاجی محسن بن حاجی شهاب، ۱۳۲۵ هـ ق.
- ۵۱- مجموعه رسائل: (فارسی)، شامل رساله تمیم انصاری و دیگران.

- ۵۲- مثنوی میر : (اردو).
- ۵۳- مثنوی دینی : در فقه و فرایض ، (فارسی).
- ۵۴- مثنوی کریمما : (فارسی).
- ۵۵- قوانین الصرف : (هندی) ، تألیف خانم ملک چکووالیہ ، ۱۳۱۴ھ ق.
- ۵۶- نام حق : (فارسی) ، خط خوش.
- ۵۷- مجموعه : (فارسی) ، ۱- خمسه الاسلام از تقی دهلوی ۱۰۸۸ھ ق ، تحفه نصایح از یوسف حسین ، ۵۷۹۵ھ ق .
- ۵۸- نفعات الانس من حضرات القدس : جامی ، قرن ۱۰ھ ق.
- ۵۹- تعلیم الاطفال : از میرزا قاسم بیک ، ۱۸۵۵.
- ۶۰- بیاض یا جنگ اشعار : (فارسی) ، قرن ۱۰ھ ق .
- ۶۱- دیوان اماسی هروی : در صنایع شعری و ادبی. تقسیمات بر حسب «ثمره» است و چندین «ثمره» دارد.
- ۶۲- ساقی نامه کوثری : از میرزا قاسم بیک چنگیز خان ، قرن ۱۰ھ ق.
- ۶۳- آب حیات : (دستنویس) ، از مولانا محمد حسین آزاد ، ۱۹۰۷ میلادی.
- ۶۴- بیاض : (فارسی) ، بہار بوستان و اشعار دیگر ، ۱۱۰۲ھ ق. کاتب شاہ غلام ولد سید ابراہیم .
- ۶۵- مجموعه نسخه نویسی های پزشکی : (اردو و فارسی). ظاہراً حکیم یا طبیبی برای خود بہ طور روزانہ نوشتہ است .
- ۶۶- انشای نعمتی : (فارسی) ، قرن ۱۱ھ ق.

۱۵۷- کتابخانہ دکتر محمد ادریس بت

[کالج رود ، سیالکوت (شماره ۳۰ مدل ٹاؤن)]

آنگاہ کہ بہ عیادت آقای دکتر عرفانی بہ سیالکوت رفتم، با آقای دکتر محمد ادریس آشنا شدم. وی برای معالجه و مداوای آقای دکتر عرفانی آمدہ بود. او گفت من در حدود ۳۱ کتاب چاپی در موضوع طب دارم و از میان آنها شاید ۳ یا چہار نسخه خطی باشد ،

اما فرصت نشد از کتابخانه آقای دکتر محمد ادریس بت که اندکی فارسی هم می دانست دیدن کنم.

۱۵۸- کتابخانه ملک محمد اقبال

[۶۷ زید ، مقابل مسجد تهیکیداران ، میلاد نگر (دهوک رتہ)، راولپندی]

در این کتابخانه در حدود ۴۲ مجلد کتاب چاپی (اردو و فارسی و عربی و بلوچی و پنجابی) موجود است. نسخه خطی ندارد. چند دست نویس دیدم ، از جمله :

۱- فیض رومی : (فارسی و اردو) ، برگزیده‌ی از مثنوی مولوی تالیف پرفسور ملک محمد اقبال.

۲- بیاض حکیم الہی بخش : در موضوع نسخه نویسی پزشکی ، (اردو) . حکیم الہی بخش ولد میان جیون ساکن قطبال ضلع کیمبلپور حکیم و طبیب زمان خود بوده است ، تاریخ کتابت و تالیف ۱۳۳۱ھ ق.

۳- مکتوبات امام ربانی : از شیخ احمد سرہندی مجدد الف ثانی ، کاتب پرفسور ملک محمد اقبال.

۱۵۹- کتابخانه سید لعل شاه بخاری

[مدنی مسجد ، (مدرسه تعلیم القرآن) ، لایق علی چوک ، واہ کینت]

بہ ہمراہی آقای اختر راہی استاد دانشکده دولتی مری بہ کتابخانہ آقای مولانا سید لعل شاه بخاری راہ یافتم . وی بہ زبان فارسی سخن می گفت و تالیفاتی ہم دارد. از جمله :

۱- «الكلام الموزون فی صلوة الجنازة علی الوجه المسنون » و « قدیم الصراط علی مسألہ الاسقاط».

۲- حضرت معاویہ و استخلاف یزید بجواب تحقیق مزید علی خلافت معاویہ و یزید.

آقای سید لعل شاه بخاری فارغ التحصیل دارالعلوم دیوبند است و بدین جهت در علوم اسلامی متبحر است و کتابخانہی ارزنده دارد.

در این کتابخانه در حدود ۱۲۰۰ کتاب چاپی و تقریباً ۶۰ نسخه خطی موجود است. آقای اختر راهی فہرست نسخہ های خطی این کتابخانہ را بہ روش کتابخانہ گنج بخش تہیہ کردہ است. علاوہ بر نسخہ های خطی ، تعدادی اسناد و طومار ادعیہ و شجرہ نامہ و خطبہ و فراسین بہ زبان عربی و فارسی در این کتابخانہ دیدم ، از جملہ :

- ۱- خطبہ عید کلان (عیدالاضحی) و مناجات نامہ در زبان محی الدین محمد پادشاہ غازی کتابت تقریباً قرن ۱۳ھ ق.
- ۲- خطبہ ثانی و ابیات فارسی ، کتابت قرن ۱۳ھ ق.
- ۳- خطبہ تیمور شاہ (فارسی و عربی).
- ۴- خطبہ عید (اردو و فارسی و عربی).
- ۵- خطبہ دیگر (عید کلان) (فارسی و عربی) و روش نماز خواندن.
- ۶- خطبہ عید خورد (عید فطر) ، فارسی و عربی (۲ نسخہ).
- ۷- سند (بزبان فارسی) ، ۱۱۹۵ھ ق ، ۱۱۷۷ھ ق ، ۱۲۱۱ھ ق.

اینک اساسی چند نسخہ خطی (از کتابخانہ مولانا سید لعل شاہ بخاری) :

- ۱- کتاب ابراہیم شاہی : در اصول فقہ (فارسی) ، کتابت ۱۲۴۶ھ ق.
- ۲- خلاصہ کیدانی : (ترجمہ فارسی) ، کاتب میان ولی محمد ، ۱۳۱۴ھ ق.
- ۳- مجموعہ : ۱- عمدۃ الفتاوی ، فارسی) ، ۲- فرهنگ لغات گلستان ، تقریباً قرن ۱۳ھ ق. (حواشی این نسخہ بہ قلم عبدالعلیم).
- ۴- تحفۃ الابرار : از نورالدین عبدالرحمن جاسی ، فارسی ، کتابت قرن ۱۳ھ ق.
- ۵- مجموعہ ۱- رسالہ ڈھائی ورقہ : (پنجابی ، منظوم) ، ۲- رسالہ ارث (عربی) ، ناقص ، کاتب میان ولی احمد.
- ۶- منیۃ المصلی : (عربی) ، میان فضل الدین ولد نظام الدین (ساکن علاقہ چچ) ، قرن ۱۲ھ ق.
- ۷- اوراد : ۱- درود مستغاث ، ۲- اسماء اللہ الحسنی ، (عربی) .
- ۸- مجموعہ : ۱- تلخیص العلاج ، ۲- علاج بواسیر ، از ہدایت العلی لکھنوی ، ۳- نسخہ جات طب (اردو و فارسی) ، کاتب سلطان محمد مراد آبادی ، قرن ۱۴ھ ق.

- ۹- صلوة ما چینی : (فارسی) ، ابو الحسین فضل الله بن محمد ابن ایوب الهاچینی
تألیف ماه رمضان ۵۷۱۵ ق ، کتابت تقریباً قرن ۱۱ هـ ق.
- ۱۰- گشن معجزات : (پنجابی ، منظوم) از محمد شاه مظفر آبادی ، ساکن سلطان پور
(نزد حسن ابدال) ، ۲۳۹ صفحه ، (۲ غزل فارسی در نعت حضرت محمد
(ص) در این نسخه از مؤلف آمده است) .
- ۱۱- زاد اللیب فی سفر الحیب : (عربی) ، از محمد شاه بن صالح بن شیخ تاج الدین
بن شیخ شمس الدین که به مولانا عبدالله بن مولانا عبدالحکیم سیالکوٹی
نوشته است در عهد محمد شاه پادشاه غازی.
- ۱۲- شرح یوسف و زلیخا : از محمد بن غلام محمد ، کاتب یار محمد از قوم قریشی
هاشمی ، کتابت ۱۲۴۴ هـ ق.
- ۱۳- التجوید : (عربی) ، کاتب محمود ، قرن ۱۲ هـ ق.
- ۱۴- انشای هر کرن : (فارسی ، ناقص) ، قرن ۱۲ هـ ق.
- ۱۵- انشای احمد : (فارسی) از گل احمد ، مهر «قطب الدین مرید دستگیر» ، کاتب
قطب الدین ولد محمد علی ، ساکن منہاور ، کتابت ۱۲۶۸ هـ ق = ۱۸۵۲
میلادی.
- ۱۶- خلاصۃ الفقہ : (فارسی) ، کاتب ، خدا بخش ، مهر : «اسمعیل پیرو دین محمد
۱۱۷۹ هـ ق».
- ۱۷- انتخاب الکتب : (فقہ ، پنجابی) ، تألیف ۱۱۱۲ هـ ق .
- ۱۸- حاشیہ شرح تہذیب : (عربی) ، ۱۲۲۴ هـ ق (در شہر لکھنؤ) حاشیہ نثار مولوی
اسمعیل بن محمد وجیہ الدین ، کاتب الله دین کولیانوالہ.
- ۱۹- نوادر اوغانی : (در فقہ ، فارسی و عربی) ، از عبدالله نیازی .
- ۲۰- مصباح الہدایہ : (۱۵ باب) ، شرح رسالہ مہتدی در فقہ ، (فارسی) ، تألیف
حضرت شیخ بابو کاتب ، ۱۲۴۲ هـ ق. مالک غلام علی.
- ۲۱- جواهر النفیس علی متن درہم الکیس : (عربی) ، کتابت ۱۲۷۷ هـ ق.
کاتب نظام الدین (چاپ شدہ).
- ۲۲- راحت المؤمنین : از عبدالله واعظ ملتانی ، ۱۲۸۹ هـ ق (برای پاس خاطر سید
قاسم شاہ).

- ۲۳- رسالهٔ صرف و نحو عربی : (فارسی) ، به ضمیمهٔ مائتہ عامل (منظوم) از شیخ عبدالقاهر جرجانی .
- ۲۴- مجمع الاحکام : (در عرفان و تصوف و فقه و سؤال و جواب فقهی) ، از درویش ابو سعید علی قریشی ، کتابت ۱۲۳۷ هـ ق.
- ۲۵- رسایل متفرقه : (عربی) ، ناقص.
- ۲۶- دعای عجایب الاستغفار : (عربی ، دستورها فارسی) ، معروف به دعای عبدالله شیطاری (ناقص).
- ۲۷- مجموعه : تذکرهٔ المذاهب : ۱- (منثور) ، ۲- تجوید قرآن (منظوم) ، ۱۰۸۳ هـ ق (فارسی).
- ۲۸- متن الجزویہ : (منظوم ، عربی ، تجوید) .
- ۲۹- شرح قصیدهٔ امالی : (فارسی) ، تألیف آخونصاحب (آخون درویزه) ، کاتب میان محمد اکرام ابن عبدالعزیز ساکن قریۂ شاہی تپہ در بلدهٔ پیشاور ، کتابت ۱۲۵۵ هـ ق.
- ۳۰- ہدایت نامہ : (مجربات دیرہ سی) ، نقل از حسامی.
- ۳۱- عقل بیدار : (فارسی) ، تألیف فقیر ولد بازید عرف آوان ساکن قلعهٔ شورکوت ، (ناقص) .
- ۳۲- رسالهٔ صرف و نحو : (قرن ۱۴ هـ ق).
- ۳۳- مجموعه : ۱- تذکرهٔ المذاهب مستعیناً بواہب المواہب ، ۲- مناجات غوث الثقلین ، ۳- عجایب الاستفسار از عبدالله شیطاری ، ۴- القاب و سرنامہ (فارسی) ، قرن ۱۲ هـ ق.
- ۳۴- ادعیہ و اوراد : (بر اساس عقیدۂ اہل سنت و جماعت) ، ناقص ، قرن ۱۳ هـ ق.
- ۳۵- رسائل در فقه : (مشقی ، عربی).
- ۳۶- نسخۂ های طبی : (مجموعہ) ، (فارسی و اردو).
- ۳۷- مختصر منظومۂ طبیعیۂ تشریحیہ : (منظوم) ، فارسی.
- ۳۸- نسخۂ خطی : (فارسی و عربی) ، ناقص ، قرن ۱۱ هـ ق.

۳۹- کتاب ترکیب برکافیه : (نحو عربی) ، کاتب ملا قیام‌الدین آخون زاده ، کتابت ۱۲۵۵ ق در قریه شیر پاؤ.

۴۰- حکایات عربی : (قرن ۱۴ هـ ق).

۴۱- مجموعه : معاً حافظ صاحب بر اهل ایران و جواب معای حافظ بر اهل ایران ، ۲- یادداشت کرسی نامه سادات ، ۳- شجره نامه مبارک غوثیه ، کاتب و مؤلف سید مصطفی القادری.

۱۶۰- کتابخانه مولانا شیر محمد

[مدنی مسجد ، لایق علی چوک ، واه کینت (استان پنجاب)]

این کتابخانه در یکی از اطاق‌های «مدنی مسجد» قرار دارد و برای مدرسه تعلیم القرآن مورد استفاده قرار می‌گیرد . مولانا شیر محمد مدرس عربی و فارسی مدرسه است. در حدود ۱۰۰۰ مجلد کتاب چاپی دارد (عربی و فارسی و اردو) . نسخه خطی ندارد. مدرسه تعلیم القرآن ۲۷ طالب علم دارد که بیشتر آنها قرآن حفظ می‌کنند.

۱۶۱- کتابخانه اختر راهی

[روستای لوهر شرفو ، بخش واه کینت ، (استان پنجاب)]

در این کتابخانه در حدود ۱۰۰۰ کتاب چاپی (عربی و فارسی و اردو و پنجابی) دارد. آقای اختر راهی جوانی است پر شور و پرکار. چند کتاب تألیف کرده و در حدود ۳۰۰ مقاله گوناگون در مسائل کتاب شناسی دین و تاریخ مخصوصاً راجع به ترجمه و تفاسیر فارسی قرآن نوشته است و در مجلات الحق (اکوره ختک) ، البلاغ (کراچی) ، العلم (کراچی) ، (سیاره دانش) (لاهور) ، محدث (لاهور) ، مجله دارالعلوم (دیوبند) ، زندگی (رامپور) ، تعمیر حیات (لکهنؤ) ، فیض الاسلام (راولپندی) چاپ شده است. کتابهایی که تألیف کرده است :

۱- مسعود عالم ندوی (سوانح و مکتوبات) ، چاپ گجرات.

۲- ذکر رفتگان (زیر چاپ).

۳- تذکره مصنفین درس نظامی (زیر چاپ).

۴- تبرکات مدنی (مولانا احمد حسین مدنی) (زیر چاپ).

۱۶۲- کتابخانه مولانا نور حسین

[واہ کینت]

در این کتابخانه در حدود ۴۰۰ کتاب چاپی و ۲ نسخہ خطی موجود است :

۱- شرح وقایہ : (در فقہ).

۲- قرآن کریم :

۱۶۳- کتابخانه مولانا حبیب الرحمن خان اگروری

[حسن ابدال ، بخش کیمبلپور (استان پنجاب)]

بہ ہمراہی آقای پرفسور ملک محمد اقبال بدین کتابخانه راہ یافتم. مولانا حبیب الرحمن اگروری در حدود ۸۴ سال دارد. خودش را نشان نداد ، اما درہای کتابخانه را بہ روی ما گشود. (اگروری یک ریاست بودہ است در نزدیک «مانسہرہ» ایالت ہزارہ). در حدود ۱۱۰۰ مجلد کتاب های چاپی خوب کہ اکثر آنها فارسی و عربی و چاپ نولکشور و چاپ مصر است و ہمہ آنها بسیار خوب مجلد شدہ است و روی عطف و جوانب کتابها نوشتہ است : «محمد عزیز الرحمن عرف محمد آزاد بخت چشتی قادری ۱۳۲۸ھ ق» کہ او پدر مولانا اگروری بودہ است. از آقای مولانا اگروری خواستم کہ دفتر مرا امضا کند. وی نوشت : ایک ایرانی میری زیارت کرنے آیا ہے حبیب الرحمن بقلم خود ، عالم دیوبند. در این کتابخانه چند نسخہ خطی دیدار کردم ، از جملہ :

۱- مجموعہ : ۱- تحفہ العاشقین ، ۲- اسرار القلوب ، (اردو) ، تألیف مولانا حبیب الرحمن

اگروری. قرن ۱۴ھ ق.

۲- شرح بسم اللہ الرحمن الرحیم : (اردو) ، قرن ۱۴ھ ق .

۳- مسائل فقہی و عرفانی : (فارسی) ، تألیف حبیب الرحمن اگروری (دستنویس مؤلف).

۴- چولہ قمیض باوا نانک صاحب : این نسخہ دعایی یک ورقہ بود بدین شرح کہ

سورہ شہادت و کلمہ طیبہ و دیگر ادعیہ را بہ صورت و شکل پیراھن کتابت کردہ بودند و این شکل پیراھن متعلق بہ باوا نانک صاحب بود کہ مؤسس «فرقہ مذہبی سیکھا» بودہ است و گور و پنجہ صاحب با چشمہ آب و حوض مقدس در یک بنای با عظمت در شہر حسن ابدال است. (این گونہ نقش

دعایی که یک پیراهن را نشان می دهد ، به صورت بافته شده و نقاشی شده نیز در فقیر خانه لاهور دیدم که گفته می شد متعلق به حضرت فاطمة الزهرا علیها السلام است.

۵- دیوان حافظ : با مقدمه فارسی (منثور) ، خوش خط ، سرلوح دارد. کاتب عبدالغفار ، کتابت ۹۷ . ۱۰۵ ق. در پایان این دیوان فهرست اصطلاحات عرفانی دارد.

آقای طارق مقصود چشتی قادری محبت بسیار فرمود تا این کتب خانه را به ما نمودند.

چھوہرہ شریف :

۱۶۴- کتابخانہ حافظ محمد طیب الرحمن

[چھوہرہ شریف، بخش ہری پور، ہزارہ]

مالک این کتابخانہ آقای مولانا صاحبزادہ محمد محمود الرحمن علوی قادری است کہ ساکن روستای چھوہرہ شریف است. در این روستا مسجد و مدرسہ و زیارت دہی با شکوہ است. متأسفانہ از گشودن در کتابخانہ و نشان دادن کتابها خود داری کردند و گفتند آن کس کہ کتابخانہ را حفاظت می کند کیدش را با خود بردہ است و قول دادند کہ در آیندہ ما را دعوت خواهند کرد تا از کتابخانہ دیدن کنیم. حضرت غوث اعظم چھوہروی (رح) و حافظ محمد طیب الرحمن و محمد منظور الرحمن و دخترش عابدہ خاتون بی بی و مولانا محمد فضل السبحان قادری چھوہروی در چھوہرہ شریف مدفون هستند و گنبد و بارادہ و منارہ های باشکوہ ساختماند. ہم اکنون سجادہ نشین دربار عالیہ چھوہرہ شریف آقای مولانا صاحبزادہ محمد محمود الرحمن علوی قادری است. قطعہ تاریخ وفات حضرت غوث چھوہروی این است :

«بتاریخ یکم ذوالحجہ بوقت عشا بروز شنبہ از دارفانی رخت برد.

کرد ہاتف غیب ما را این ندا	رفت از دنیا آن شاہ مقتدا
بود شمع ذکر لا الہ الا اللہ	قرۃ العین او ذکر لا الہ الا اللہ
در جوار رحمت حق یافت جا	ذکر آن شاہ بود لا الہ الا اللہ

۱۳۴۲ ہجری نبوی (ص)

۱۶۵- کتابخانه رحمانیه

[دارالعلوم اسلامیہ رحمانیہ ، ہری پور ، ہزارہ]

این کتابخانہ در اختیار مدرسان و دانشمندان و طالب علمان دارالعلوم اسلامیہ رحمانیہ قرار دارد و در داخل مدرسہ است. در حدود ۲۲۰۰ مجلد کتاب چاپی و تقریباً ۱۰۰۰ نسخہ خطی (فارسی و عربی و پنجابی و پشتو و اردو) در این کتابخانہ موجود است. کتابدار آقای راجہ محمد یوسف جہلمی است. اسامی کتابہای چاپی و نسخہہای خطی را در ہم در یک دفتر ثبت کردہ اند. فہرست نسخہ ہای خطی ہنوز ترتیب نیافتہ است. آقای اختر راہی فہرست نگار مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان داوطلب فہرست نگاری نسخہہای خطی این کتابخانہ است. دارالعلوم اسلامیہ رحمانیہ دارای این تقسیمات است : ۱- کتابخانہ (مکتب) ، ۲- دفتر دارالشوری ، ۳- دارالمنطق و العقول ، ۴- دارالفقہ والاصول ، ۵- دارالحفظ و النحو ، ۶- دارالاشاعہ و الافتاء ، ۷- دارالاقامہ. این دارالعلوم زیر نظر «انجمن شورای اسلامیہ رحمانیہ» ادارہ می شود. رئیس انجمن شوروی حضرت صاحبزادہ خواجہ محمد محمود الرحمن علوی قادری سجادہ نشین آستانہ عالیہ چھوہرہ شریف ہستند. بہ دستور رئیس انجمن شوروی اجازہ دادہ شد از کتابخانہ دیدن کنیم. ضمناً از «لنگر» یا «آشپزخانہ» مدرسہ بہ ما غذا دادند ، ہانگونہ کہ طالب علمان و دیگر سہانان را اطعام می کردند.

اینک اسامی چند نسخہ خطی از این کتابخانہ :

- ۱- مفاتیح : (عربی) از یعقوب بن سید علی. قرن ۱۱۱۰ ق.
- ۲- شرح وقایہ : (جزو آخر) ، (عربی). قرن ۱۱۰۰ ق.
- ۳- شرح اسکندر نامہ : (فارسی) ، قرن ۱۱۲۰ ق.
- ۴- تفسیر یعقوب چرخی : (فارسی) ، قرن ۱۱۰۰ ق.
- ۵- کنز الدقایق : (عربی) ، جلد ۱ ، کاتب عبداللہ بن محمد ظاہر ، تاریخ کتابت ، ۱۲۷۰ ق.
- ۶- حاشیہ میرایسا غوجی : (عربی).
- ۷- رقعات فارسی : قرن ۱۱۲۰ ق.
- ۸- کنز الدقایق : (عربی) ، قرن ۱۱۰۰ ق.

- ۹- نسخہ فقہ : (عربی).
- ۱۰- مسائل متفرقہ : (فارسی) ، از مولانا عبدالغفور ، ۱۲۸۰ھ ق.
- ۱۱- نسخہ فقہ : (عربی ، مشقی).
- ۱۲- ترغیب الصلوٰۃ : از محمد بن احمد فراہی ، قرن ۱۲ھ ق.
- ۱۳- احیاء علوم الدین : (عربی) ، نسخہ کامل قطع بزرگ ، ۶۲۰ ورق (۱۲۴۰ صفحہ) ، قرن ۱۱ھ ق.
- ۱۴- تحفۃ السلام : (تفسیر سورۃ فاتحہ) : (فارسی) ، از اکرام الدین ، تاریخ کتابت ، ۱۲۴۲ھ ق.
- ۱۵- غنیۃ المبتدی شرح منیۃ المصلی : (عربی).
- ۱۶- شرح الیاس : (عربی) ، قرن ۱۱ھ ق.
- ۱۷- سراجی و اشعار پنجابی : حافظ محمد حیات کھوکھر ، کتابت ۱۳۱۲ھ ف.
- ۱۸- ریاض القدس : (فارسی) ، از محمود بن ابراہیم نبیرۃ قاضی حمیدالدین ناگوری.
- ۱۹- مسائل فقہ و عرفان : (فارسی) ، قرن ۱۰ھ ق.
- ۲۰- مجموعہ : ۱- دیوان آصفی ، ۲- دیوان وحشی ، ۳- دیوان ہلالی.
- ۲۱- صرف و نحو : (عربی و فارسی).
- ۲۲- سیرت رحانیہ عالیہ : (اردو و فارسی) ، از محمد عباس خان القادری مہرو محمدی ، ساکن پونج آزاد کشمیر ، ۴۵۴ صفحہ بہ خط مؤلف (چاپ شدہ).
- ۲۳- عقدۃ الاولی المعروف بقانونچہ الھیولی : (عربی) ، در موضوع صرف و نحو.
- ۲۴- نصاب الصبیان : از ابو نصر فراہی ، قرن ۱۲ھ ق.
- ۲۵- مجموعہ : (فارسی) ۱- انشای خادمی ، ۲- انشای فیض بخش.
- ۲۶- گلستان سعدی : کاتب قمر الدین ، ۱۲۵۷ھ ق .
- ۲۷- ادعیہ و اوراد : (عربی) ، دستورهای خواندن فارسی.
- ۲۸- قران السعدین : از امیر خسرو دہلوی ، (فارسی) ، قرن ۱۰ھ ق.
- ۲۹- دیوان صائب : (فارسی).

- ۳۰- بینات شمید : (پشتو) ، در موضوع تجوید.
- ۳۱- مجموعه : ۱- گلستان ، ۲- بوستان : کاتب احمدین بن میان حیات بخش ، کاتب ۱۲۷۹ هـ ق.
- ۳۲- نسخهٔ فقه : (عربی) ، قرن ۱۱ هـ ق ، (ناقص).
- ۳۳- نسخهٔ فقه : (عربی ، مشقی).
- ۳۴- منطق : (عربی) ، از عبدالله بن الهداد ابن عثمان ، کاتب گمینا لعل قوم ، ۱۸۳۴ میلادی مطابق با سمت ۱۸۹۰ بکرسی.
- ۳۵- نسخهٔ فقه : (عربی).
- ۳۶- اسکندر نامه : قرن ۱۲ هـ ق.
- ۳۷- بهار دانش : (فارسی) ، از عنایت الله ، قرن ۱۲ هـ ق.
- ۳۸- عقود الدرر فی حل المطول والمختصر : (عربی) ، از حسین بن شهاب الدین الساسی الناملی .
- ۳۹- منتخب اللغات شاهجهانی : کاتب شیخ خیر الله ساکن فرح آباد ، کتابت ۱۲۴۰ هـ ق.
- ۴۰- مسلم الثبوت : از محب الدین عبدالشکور ، قرن ۱۲ هـ ق.
- ۴۱- علم النحو : (عربی).
- ۴۲- کتاب الفقه : (عربی) در موضوع ارث.
- ۴۳- علم الصرف : (عربی).
- ۴۴- شرح دلائل الخیرات : (فارسی) ، کتابت ۱۲۳۹ هـ ق. مالک نسخه محمد خورشید در سال ۱۲۴۶ هـ ق.
- ۴۵- انشای یوسفی : (فارسی).
- ۴۶- مجموعه : ۱- انشای هرکرن ، ۲- کریمیا ، ۳- مثنوی پنجابی ، ۴- محمود نامه ، کاتب اول رای زاده نبرترا . ۱۷۳۰ بکرسی ، کاتب دوم صحبت خان ، ماه ماون ۱۹۱۹ بکرسی.
- ۴۷- قرآن : با زیر نویس فارسی ، مذهب و منقش.

- ۴۸- حواشی معلقه علی الامور من شرح المواقف: (عربی) ، از محمد زاهد بن محمد اسام
الهروی ، به ضمیمه ، قصیده بانث سعاد.
- ۴۹- شرح بوستان : (فارسی) ، کاتب شمس الدین .
- ۵۰- مجموع سلطانی : (فارسی) ، کاتب غلام حسن خلف میان سلطان محمد ، تاریخ
کتابت ۱۲۸۰ هـ ق.
- ۵۱- المستخلص : (عربی) در فقه.

سلطان پور :

۱۶۶- کتابخانه حمیدیه

[دارالعلوم حمیدیه ، سلطان پور ، ضلع کیمبلپور (پنجاب)]

در روز ۶ بهمن ماه ۱۳۵۳ خورشیدی به همراهی آقای پرفسور ملک محمد اقبال استاد
دانشکده دولتی راولپندی از طریق حسن ابدال و هریپور و شاهیه به سلطان پور رسیدیم.
روستای سلطان پور ۴۲ میل تا راولپندی فاصله دارد و ۱۲ میل پیاده روی کردیم. در این
روستا دارالعلوم حمیدیه بنا شده است که بانی آن مولانا حمید شاه مرحوم بوده است.
کتابخانه حمیدیه و مسجد حمیدیه در این روستا به نام او است. اکنون آقای مولانا عبدالرحمن
شاه مسؤول این دارالعلوم است. همان روز که به این روستا وارد شدیم به مناسبت ماه محرم
الحرام و ایام عاشورا مجلس ذکر و خطابه تشکیل داده بودند. ما هم در این مجلس شرکت
جستیم و به احترام ورود ما ، خطیب می کوشید که اشعار فارسی بخواند و بسیار به ما
احترام کردند. مولانا سید ضیاء الدین مرحوم که «مدرسه ضیا العلوم» در بازار سبزی
(راولپندی) به نام اوست در همین روستا پرورش یافته است. طریقه این مدرسه، چشتید، قادریه
است و به سلسله مهر علی شاه درگولره شریف می پیوندند. در حدود ۲۵ طالب علم در
مدرسه حمیدیه درس نظامی می خوانند. در کتابخانه حمیدیه در حدود ۲۵۰ کتاب چاپی و
بیش از ۱۲۰ نسخه خطی (فارسی و عربی و پنجابی و اردو و پشتو) دارد. اینک اسامی
چند نسخه خطی :

- ۱- تفسیر حسینی : (فارسی) ، قرن ۱۰ هـ ق .
- ۲- صرف و نحو : (فارسی) به فرمایش سید ضیاء الدین مرحوم.

- ۳- الرسالة الاظهار والدر العفی فی اثبات الکلی طبیعی : (عربی)، از مولوی مشتاق احمد
۱۳۳۸ هـ ق ، خط مؤلف ، در موضوع منطق و فلسفه.
- ۴- انواع بارک الله : (پنجابی). اشعار پنجابی ، بر «باب ها» منقسم است.
- ۵- علم طب : (پنجابی) ، منظوم و منثور ، در ۸ باب .
- ۶- رسایل طبی : (فارسی و پنجابی).
- ۷- لذت النساء : (فارسی) ، از ضیاء نخشبی.
- ۸- السامی فی شرح الحسامی : (عربی) ، کاتب ملا جلال آخوند ساکن کنده ،
قرن ۱۰ هـ ق.
- ۹- مجموعه رسائل : (فارسی و عربی) : در عرفان و تصوف و تفسیر و قرائت
(نسخه نادر).
- ۱۰- کنز الدقایق : (عربی) ، خط خوش نسخ ، قرن ۱۲ هـ ق.
- ۱۱- کتاب یک روزی : (عربی) ، در موضوع منطق ، از حمید شاه و به خط او.
- ۱۲- ریاض تحقیق : (اردو) ، شرح اسکندر نامه (چاپ شده ۱۸۸۴ میلادی).
- ۱۳- رسایل اسدیہ : (عربی) از مولوی اسد الله و به خط او : ۱- تن تن مسائل مختلفه
بین حکما و متکلمین ، ۲- رساله فی تحقیق افادۃ النظر الصحیح ، ۳- رساله فی
احوال المعذین من الحکما ، ۴- رساله فی بیان المذاهب و التحقیق فی علم
الواجب ، ۵- تقریر متعلق فی تقسیم العلم الی التصور و التصدیق ، ۶- تقریر
متعلق بعدم جریان البرهان. تطبیق.
- ۱۴- روضۃ الشهدا : (فارسی) در تاریخ و احوال شهیدان کربلا. ده باب دارد. مؤلف.
ملا حسین واعظی کاشفی.
- ۱۵- باغ ارم : (پنجابی) ، ترجمه مشنوی (چاپ شده).
- ۱۶- فرائض سراجیه : (فارسی) ، چاپ شده فورت ولیم (۱۸۱۱-۱۲۲۷ هـ ق).
- ۱۷- مسائل فقه : (ناشناخته) ، عربی ، قرن ۱۰ هـ ق ، ناقص.
- ۱۸- کتاب الفقه : (نسخه کهن) ، عربی ، قرن ۱۰ هـ ق.
- ۱۹- شرح وقایع : (عربی) : کاتب محمد عمر بن قطب الدین الاندجانی یوم اربعه عشر

من شهر المبارک الشوال تم بالخیر و الظفر فی سنه تسع و خمسين و تسعائنه
من هجرة النبوی.

۲۰- ناشناخته: در مسائل فقه، (ناقص)، قرن ۱۱ ه. ق.

۲۱- کتاب الفتاوی: (عربی).

۲۲- مجربات متیسی: (فارسی)، (چاپ شده).

۲۳- مفید المعاجین: (فارسی)، (چاپ شده).

۲۴- عین العلم: (عربی)، کاتب سیارت شاه. در موضوع اثبات علم و منطق.

۲۵- مجموعه: ۱- منقح العوامل و قوانین اعلال، ۲- رساله الکشف الظلام، کاتب حمید شاه، مهر «حمید شاه» و مهر «انجمن دارالعلوم حمیدیه سلطان پور» دارد.

۲۶- قواعد التفتازانیه: (عربی).

۲۷- ابوالمنتهی علم العقاید: (عربی).

۲۸- مجموعه: ۱- دستور القضاء، (فارسی) تألیف صدر ابن رشید بن صدر تبریزی ملقب به قاضی خواجه عمید، کاتب عبدالرحیم ابن عبدالله عرف سنا، تاریخ تألیف: ۵۹۶۲ ق. (سنه ثانی و ستین و تسع مائه). در آخر ابن نسخه نامهای محمد بن احمد تبریزی ملقب به «عماد» و محمد بن محمود تبریزی معروف به قاضی خواجه آمده است و تاریخ «۵۷۷۲ ق» دارد: «فی السلخ من شعبان المعظم اثنین و سبعین و سبعائنه».

۲- الملتقط من المسائل الکنیه العباسیه (عربی)، ۳- تحفه الفقها کاتب حافظه شریف ولد داود میر ابن یوسف میر (عربی)، ۴- زاد الفقر (عربی)، از شمس الدین ابو عبدالله ابن محمد ابن شیخ زین الدین عبدالواحد المشهور به ابن الهام در موضوع عرفان و تصوف و فقه.

۲۹- قال اقول: (عربی)، در منطق از اثر الدین ابهری.

۳۰- اسکندر نامه: بری: کاتب: احمد نور ولد محمد سعید، عرف افغان، (فارسی).

۳۱- مجموعه: ۱- قصیده حمیدیه (ص)، (عربی)، ۲- تحفه مقبول شاه (فارسی)، نظم و نثر، کاتب «کرم»، تاریخ کتابت ۱۱۸۶ ه. ق. ۳- رساله احادیث (عربی).

- ۳۲- رسالهٔ صرف میر: کاتب محمد شاه.
- ۳۳- درود مستغاث: خط خوش نسخ، مهر «نور محمد» دارد.
- ۳۴- شرح الیاس: (عربی)، کاتب سپارت شاه در مسجد سلطان پور، مهر «سپارت شاه» دارد.
- ۳۵- راحت القلوب: (فارسی) از علی محمد اصفهانی در علم فقه و تصوف، ۲۰ باب دارد. کاتب «سپارت شاه ابن نور علی شاه مسافر بی وطن چند روز در دنیا بفسق و فجور گذرانیده آخر در خاک آمیز خواهد شد در فنای رب». مهر «سپارت شاه» دارد.
- ۳۶- غزوات حیدری: ترجمهٔ حملهٔ حیدری به نثر اردو، مترجم سید محسن علی صاحب ابن سید امیر علی (چاپ شده).
- ۳۷- آثار محشر: (پنجابی)، از مولوی محمد علی تخلص «محمد» کاتب فقیر حقیر پرتقصیر بی تدبیر بی پذیر سپارت شاه مهر، «سپارت شاه» دارد.
- ۳۸- مجموعهٔ رسائل صرف و نحو: (فارسی)، از مولوی محمد قاسم ساکن سورج گلی، ملک هزاره، کاتب احمد شاه ساکن سلطان پور.
- ۳۹- یوسف و زلیخا: (پنجابی)، کاتب سپارت شاه.
- ۴۰- تنبیه الغافلین: (فارسی)، در فقه و فتاوی، کاتب احمد ولد عبدالرزاق ساکن قصبهٔ ابله شاه در ملک سوره شاه، ۲۹ باب دارد.
- ۴۱- مثنوی فقهی و رسالهٔ فقهی: فارسی، (نظم و نثر).
- ۴۲- هدایه شرح وقایه: (عربی)، قرن ۱۱ هـ ق.
- ۴۳- نغزک: (عربی)، قرن ۱۴ هـ ق:
- ۴۴- اصول فقه: از خلیفه سلطان به اسم «حسن».
- ۴۵- مفید المبتدی: (جامع التعلیل): کاتب فقیر بلکه افقر سید محمد شاه ابن صدر شاه. مهر «حمید شاه» دارد.
- ۴۶- کتاب صرف و نحو: (فارسی و عربی و پنجابی).
- ۴۷- صرف و نحو: (عربی).

- ۴۸- مراح الارواح : (عربی) ، صرف و نحو ، کاتب محمد شاه در مسجد بهوئی.
- ۴۹- مرآت الصرف : از فقیر حقیر در کمند هوای نفس اسیر شیر محمد ابن شیخ محمد قریشی ، کاتب و مالک حمید شاه ولد سپارت شاه .
- ۵۰- شرح الیاس : (عربی) در فقه ، کاتب میان خیر محمد ولد خان محمد ساکن کوه .
- ۵۱- کتاب فقه : (عربی) ، کاتب میان کریم حیدر ساکن مورہ دہستان ایت آباد بخش ہزارہ .
- ۵۲- رسالہ قراءت و ادعیہ : (عربی) : کاتب مسکین الدین پیر بخش ساکن جہلم .
- ۵۳- لباب الاخبار : (عربی) ، کاتب محمد سلطان پوری .
- ۵۴- نجات المؤمنین : (پنجابی) ، کاتب میان فضل الدین برای میان جہال الدین .
- ۵۵- شرح دعای سریانی : (پنجابی) ، تاریخ کتابت ۱۲۶۷ ھ ق .
- ۵۶- کتاب فقه : (عربی) ، قرن ۱۰ (ناقص) .
- ۵۷- کتاب فقه : (فارسی) ، قرن ۱۱ (ناقص) .
- ۵۸- حواشی متعلقہ علی شرح سلم : از حمد اللہ سندیلی .
- ۵۹- مرقات : (عربی) کتابت از روی نسخہ چاپ شدہ .
- ۶۰- منطق و فقه : کاتب حمید شاه ، تاریخ کتابت ۱۳۴۸ ھ ق ، در میکی دوک کتابت شدہ است .
- ۶۱- التمهید فی بیان التوحید و ہو بدایہ مسترشد و رشید : (عربی) از المہندی ابوشکور السالمی محمد بن عبدالسعید شعیب الکشی در موضوع اصول و علم کلام و معرفت و توحید ، کتابت ۱۲۸۲ ھ ق . کاتب محمد شاه .

۱۶۷- کتابخانہ خواجہ عبدالرحیم

[سالک آباد ، دہستان حسن ابدال (پنجاب)]

مالک ابن کتابخانہ مولانا پیر محمد اعظم سجادہ نشین آستانہ عالیہ سالک آباد

شریف است. وی به زبان فارسی با ما وارد گفت و گو شد و در دفتر من یادداشت کرد:

مفلسانیم آمده در کوی تو شیئا لله از جال روی تو
دست بگشا جانب زنبیل ما آفرین بر دست و بر بازوی تو

خدایا به حق نبی فاطمه که بر قول ایمان کنی خاتمه
اگر دعوتم رد کنی ور قبول من و دست دامان آل رسول

و همچنین اشعار و جملاتی دیگر به زبان فارسی از سعدی در دفتر من یادداشت کرد. وی مدرسه و مسجد و لنگر و آرامگاه جد و پدر خود را ساخته است. در کتابخانه مدرسه اش در حدود . . . کتاب چاپی موجود است از نسخه های خطی او پرسیدم. گفت: ۱۲ نسخه خطی دارم و لیکن من ندیدم. گفت: «آنها را به راولپندی می آورم» و هنوز نیاورده است!

دربار بسال شریف:

۱۶۸- کتابخانهٔ دربار بسال شریف

[بسال، کیمبلپور (استان پنجاب)]

پس از ۷ میل پیاده روی و از چند روستا گذشتن به دربار بسال شریف رسیدم. ساکنان دربار بسال همگان بلوچ و به زبان فارسی آشنا هستند و گفت و گویشان بلوچی است و پنجابی و اردو و پشتو هم می دانند. من و آقای پرفسور ملک محمد اقبال پسران پسران رفتم تا در دل درخت های جنگلی و لابلائی تپه های خاکی گنبد و مناره و مسجد «خواجه میر احمد مرحوم» نمودار گردید. اصل روستای «بسال» تقریباً یک میل با «دربار خواجه میر احمد» فاصله دارد.

هنگام ورود به دربار بسال شریف با شخصی به نام «رحیم بخش» روبرو شدیم، سپس بالله بخش کنجی بردار (کلید دار) و فرزندانش احمد بخش و حافظ خدا بخش چشتی، و بعد با دوست محمد خان که به او «درویش» می گفتند و «خلیفهٔ دربار» بود آشنا شدیم.

از قرار تحقیق در حدود ۷۰ سال پیش از این شیخ خواجه امیر احمد از نواحی لورالایی استان بلوچستان کوچ کرده و در این جنگل ها و کوه های نزدیک اتک رحل اقامت

افکنده است. به همراهی مرحوم خواجه میر احمد گروهی از بلوچان که آنها را «بزدار» می گویند نیز کوچ کردند و در این سرزمین آمدند. این سخنان را از دهان و بیان آقای میان موسی درویش شنیدم که در حدود ۷۵ سال داشت و در تمام عمرش در دربار بسال شریف به خدمت دینی و دعایی و عبادت مشغول بوده است. با کسانی دیگر از بستگان و پیوستگان خواجه میر احمد مرحوم آشنا شدم، بدین شرح: خواجه نور محمد صاحبزاده برادرزاده بزرگ خواجه امیر احمد صاحب، خواجه محمود بخش، مولانا سید حبیب الله شاه غرشین (غر = کوه، شین = سبز) به زبان پشتو. همه اینها به زبان فارسی نیز گفت و گو می کردند.

در بسال شریف مسجد و صحن مسجد و مدرسه و لنگر ساخته اند. طالب علمان به قرائت و حفظ قرآن مشغول هستند. اما دربار خواجه امیر احمد را بسیار با شکوه ساخته اند و گنبد و مناره های کوچک و بزرگ و درهای ورودی و صحن آن دیدنی است و داخل آرامگاه بسیار دیدنی و نوشتنی و توصیف کردنی است. بالای در ورودی صحن اینگونه آمده است:

«بسم الله الرحمن الرحيم ، الا ان اولياء الله لا خوف عليهم ولا هم يحزنون :

امیر آمد فقیر دین پناهی	شناسای رموز رسم و راهی
به خاکم گر بیفشاند نگاهی	شود هر ذره ام پروین و ماهی
مزارش بقعه نور الهی	برای عاشقانش سجده گاهی

وفات خواجه امیر احمد صاحب ۲۱ ذی الحج سنه ۱۳۵۷ هجری هفته (شنبه) «
بالای در ورودی آرامگاه چنین آمده است :

«بسم الله الرحمن الرحيم ، يا الله ، يا محمد ، هم قوم لا یسقی جایشهم» ، «وداع
غریب نواز» ، «گل چمنستان چشت» = ۱۳۵۷ هـ تاریخ فوت خواجه امیر احمد صاحب ، «صیغه
جود و کرم» = ۱۳۸۴ هـ ق تاریخ بنای آرامگاه او . بنای آرامگاه : «لدای آستانه
محمد میر بخش بزدار ، و حافظ چشتی تونسوی عنی عنه :

نیر چرخ ولایت پرتو شان جلال	شیخ ما خواجه امیر احمد شه تخت بسال
منظر فردوس روضه «مصدر فیض عمیم»	مظهر رفعت وصالش «غنچه راز کمال»

در داخل آرامگاه دو قبر است :

۱- خواجہ امیر احمد۔ ۲- خواجہ میان محمد کہ بانی دربار بوده است۔
 ہر کس کہ برای زیارت وارد آرامگاہ می گردد از دیدار ہزاران نقش های زیبا و
 دلاویز از درختان و گل های گوناگون و آیات قرآن و احادیث نبوی و اقابیل و اسماء الحسنی
 و اشعار فارسی سیر نمی شود و دل بر نمی کند کہ بیرون آید گوی نگارستان چین است
 آنگونہ کہ در داستان ہا آورده اند۔ آنگونہ کہ اطلاع بہ دست آوردم ساختن این آرامگاہ
 در حدود ۱۵ سال بہ طول انجامیدہ و فقط نقاشی و نگارگری آن ۱۲ سال زحمت بردہ است
 و برای ہر گل و ہر کتیبہ اش از یک ہفتہ تا دہ روز وقت صرف شدہ است۔ البتہ ہمہ
 این نقش ہا و نگارگری ہا و کتیبہ ہا روی گچ و بہ رنگ های متناسب است۔
 نام نقاش و سازندہ آرامگاہ «غلام حسن و سخی محمد ساکن رائیکامیر بہ سال ۱۹۶۲
 میلادی»۔

این توضیحات را بدین جہت دربارہ این آرامگاہ و صاحب آن دادم تا معلوم شود کہ
 شخصی بہ نام خواجہ امیر احمد بلوچ از نواحی لورالای (بلوچستان) موجب شدہ کہ دو
 دامنہ های کوه های ساحل اتک این ہمہ آبادانی بہ وجود آید۔

اما آنچه مقصود اصلی من بود «کتابخانہ» بود کہ متأسفانہ از دیدارش محروم شدم زیرا
 صاحبزادہ خواجہ محمود بخش سجادہ نشین دربار عالیہ بسال شریف بہ پشاور رفتہ بود و
 بستگان و خلفای دربار ہم بہ هیچ وجہ اجازہ ندادند از کتابخانہ دیدن کنم و آنگونہ کہ
 زبانی شنیدم در حدود ۲۰۰۰ کتاب چاپی و تقریباً ۱۰۰۰ نسخہ خطی در کتابخانہ خواجہ
 میر احمد (دربار بسال شریف) موجود است۔

در نزد حافظ خدا بخش چشتی پیش امام مسجد دربار بسال شریف در حدود
 ۵۰ کتاب چاپی و چند دستنویس در مسائل فقہ و ادعیہ و تاریخ موجود بود۔ بہ ما گفتند
 بار دیگر برای دیدار کتابخانہ بیایید۔ گفتم : انشاء اللہ !

چورا شریف :

۱۶۹- کتابخانہ مختار الحسن نقشبندی

[چورا شریف ، کیمبلپور]

بہ ہمراہی آقای پرفسور ملک محمد اقبال بدین کتابخانہ راہ یافتم۔ روستای چورا شریف

در حدود ۲ میل از ایستگاه راه آهن و شاهراه اتومبیل رو فاصله دارد و در کنار رود خانیهی بر سر تپه‌ی واقع شده است. چشمه‌های آب فراوان در این روستا وجود دارد. با آقایان محمود الحسن شاه، مختار الحسن شاه، مسعود الحسن شاه، طفیل حسین شاه، محمد طیب شاه، آشنا شدیم. اینان همه از باز ماندگان خواجه شاه نور محمد مرحوم هستند که از تیراه بدین روستا فرود آمده است.

کتابخانه در اختیار آقای مختار الحسن نقشبندی بود. در حدود ۱۰۰ مجلد کتاب چاپی و تقریباً ۵۵ نسخه خطی داشت. به من گفتند که یکی از بستگان آنها به نام حافظ ظهور علی شاه نیز کتابخانه دارد اما فعلاً در اینجا نیست و در حدود ۲۰۰ کتاب چاپی در نزد او موجود است و نسخه خطی ندارد.

اینک اسامی چند نسخه خطی از کتابخانه مختار الحسن نقشبندی :

۱- مدارج الفتوة و درجات الفتوة : همراه با فرهنگ لغات، (فارسی) تألیف شیخ عبدالحق سینف‌الدین دهلوی، قرن ۱۱ هـ ق. (۲ نسخه).

۲- مجموعه رسائل : ۱- رساله تجوید، کاتب نورالدین شیخ حامد ساکن کهوهات، ۲- قواعد قرآن، ۳- رساله پنجابی (منظوم)، کاتب شیخ عبدالرحمان، ۴- رساله دیگر در تجوید (فارسی و عربی)، ۵- رساله دیگر (عربی)، تاریخ کتابت ۱۱۲۰ هـ ق.

۳- دیوان حافظ : همراه با یادداشتهای ادبی و لغوی ارزنده، سنه ۴ جلوس شاه عالم بروز جمعه بوقت دو پهر سال ۱۱۷۱ فصلی برابر با ۱۸۱۲ بکر می مساوی با ۱۱۷۷ هـ ق.

۴- بیاض فقه : (عربی و فارسی)، کاتب و مؤلف «محمد سعید شاه».

۵- دقایق الاخبار : (عربی)، کاتب فقیر محمد برکی والہ (ببرکی نزدیک حسن ابدال) برای میر حسین کهلی (کهله نزد حسن ابدال) است.

۶- مفتاح الدقایق : (فارسی)، در موضوع فقه تألیف خواجه کوهاتی مشهور به حاجی بهادر صاحب (عم پیر محمد سعید شاه) تاریخ تألیف ۱۲۹۴ هـ ق، کاتب عادل شاه، ساکن چوره نزدیک «اتک» تاریخ کتابت ۱۲۹۵ هـ ق.

۷- مکتوبات یحیی منیری : (فارسی)، از شیخ شرف‌الدین یحیی منیری، قرن ۱۱ هـ ق. (ناقص از آغاز و انجام).

- ۸- ترغیب الصلوة : (فارسی) ، کاتب جلال خادم ، تاریخ کتابت ، ۱۲۰۰ هـ ق .
- ۹- تحفه المؤمنین : (فارسی) ، خط خوش ، قرن ۱۱ هـ ق . (ناقص) .
- ۱۰- قرآن شریف : (چند جزو) .
- ۱۱- شرح وقایه : (عربی) .
- ۱۲- تفسیر حسینی : (نصف دوم) قرن ۱۱ هـ ق .
- ۱۳- قرآن شریف : خط ثلث خوش با زیر نویس فارسی .
- ۱۴- نفحات الانس من حضرات القدس : از مولانا نورالدین عبدالرحمن جامی (۸۱۷—۸۹۷ هـ ق) . فهرست کامل مطالب متن در آغاز ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۱۵- ناشناخته : (عربی) در موضوع منطق و فلسفه ، قرن ۱۰ هـ ق .
- ۱۶- ارشاد الطالبین : (فارسی) ، چهار باب دارد . قرن ۱۲ هـ ق . به دستور سید علی ترمذی کتابت شده است .
- ۱۷- سراج الارواح : (عربی) از احمد بن علی بن مسعود ، کاتب صدرالدین در مسجد چکوری تحریر یافت ، قرن ۱۲ هـ ق .

گجرات :

۱۷۰- کتابخانه جدید

[کتابخانه مولانا عبدالعزیز تبسم قریشی رقی ، مسام بازار ، شاه دوله دروازه ، گجرات (پنجاب)]

آقای مولانا عبدالعزیز تبسم قریشی رقی قبلاً چند بار با اینجانب مکاتبه کرده و اطلاع داده بود که نسخه های خطی فارسی و عربی دارد. دنبال فرصت بودم تا این روز موفق شدم از آن کتابخانه دیدن کنم. آقای مولانا عبدالعزیز قریشی در بازار بزرگ گجرات دکان جلد سازی دارد و کتابخانه اش نیز در کنار دکان جلد سازی او واقع است در طبقه دوم بازار گجرات ، راه صعود به این کتابخانه آنقدر باریک است که گوی بر چاهی وارونه و یا از میان مناره بی صعود می کردم. در این کتابخانه در حدود ۱۰۰ نسخه خطی و ۱۵۰ مجلد کتاب چاپی موجود بود. اینک اسامی چند نسخه خطی :

- ۱- مثنوی مولوی : (منتخب) ، ناقص ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۲- قصص الانبیاء : (فارسی) ، کاتب مولانا محمد ، تاریخ کتابت ، ۱۲۲۹ هـ ق .

- ۳- وصیت نامه : (فارسی).
- ۴- انیس المریدین و شمس المجالس یا تفسیر سورة يوسف : (فارسی) ، خوش خط ، قرن ۱۱ هـ ق.
- ۵- دلیل الضالین : (عربی) ، «سمیتها بدلیل الضالین».
- ۶- فقه اکبر : از امام ابوحنیفه ، (عربی).
- ۷- شرح خلاصه کیدانی : (فارسی) ، تاریخ کتابت ، ۱۲۶۷ هـ ق به ارشاد حضرت صاحب جیو .
- ۸- گلستان سعدی : سمت ۱۹۱۹ بکرسی.
- ۹- تحفه الاحرار : کاتب فقیر محمد افضل ولد مولوی محمد هاشم ساکن سدوال (گجرات) برای محمد اشرف ساکن لادی.
- ۱۰- نان و حلوه : کاتب ، اشرف خان.
- ۱۱- ربیع الهدایه : (عربی).
- ۱۲- قرآن شریف : کاتب ۱۲۴۵ هـ ق.
- ۱۳- قرآن شریف : از سورة دوم (دو پاره) ، قرن ۱۱ هـ ق.
- ۱۴- انتخاب احیاء علوم الدین : (عربی) ، در چهار باب ، قرن ۱۰ هـ ق.
- ۱۵- شرح عقاید فی علم العقاید : (عربی) ، کاتب محمد سعید ولد شیخ عبدالرزاق الهشمی القرشی ، ۱۱۰۴ هـ ق. نشان مهر دارد.
- ۱۶- شرح مراح الارواح لیكون منظر النظر الاشتباح : (عربی) ، از مهدی الحنفی، کاتب میان محمد بن حضرت مولوی شیخ مسعود.
- ۱۷- ناشناخته : (فارسی) ، از ابو بکر فایض بن محمد لاهوری ، فصل اول در بیان عیادت مریض ، یک مقدمه و ۱۳ فصل دارد ، شاید «میت نامه» باشد.
- ۱۸- تفسیر پاره عم : (فارسی) ، خوش خط ، قرن ۱۱ هـ ق.
- ۱۹- حاشیه مولانا عبدالحکیم سیالکوٹی علی تفسیر انوار التنزیل و اسرار التأویل : معروف به تفسیر بیضاوی ، (عربی).
- ۲۰- قصیده برده و ادعیه : (عربی و فارسی) ، قرن ۱۳ هـ ق (زیر نویس فارسی).

- ۲۱- مجالس حضرت امام حسین : (فارسی) ، قرن ۱۱ ه ق.
- ۲۲- صرف هوایی : برای فرزند علی محمد ، قرن ۱۲ ه ق.
- ۲۳- نهر العلوم : (پنجابی) ، از حافظ برخوردار ، کاتب احمد دین ، آغاز : اول حمد خدائون پچھو کھ ، درود.
- ۲۴- خلاصہ الفقہ . از عبداللطیف.
- ۲۵- شرح وقایہ : از عبیداللہ بن مسعود بن تاج الشریعہ ، کاتب میان محمد عرف کھو کھر ، قرن ۱۱ ه ق.
- ۲۶- منیہ المصلی : از سدیدالدین کاشغری ، قرن ۱۱ ه ق.
- ۲۷- مرج البحرین : شرح دیوان حافظ شیرازی ، کاتب شیخ مسعود ، ۱۲۴۷ ه ق ، بہ ضمیمہٗ این نسخہ از چند فصل کتاب «نقایس الفنون فی عرایس العیون» کتابت شدہ است.
- ۲۸- شرح الیاس فی شرح مختصر الوقایہ : (عربی) ، کاتب : محمد افضل ، قرن ۱۲ ه ق.
- ۲۹- جنہ الفردوس یا مسائل زنان : (فارسی) ، از محمد عرف نصراللہ بن پیخو بن راجہ بن سلطان بن دروہر لانکاہ .
- ۳۰- الوار التنزیل فی اسرار التأویل : از ناصرالدین قاضی بیضاوی ، (عربی) ناقص ، قرن ۱۱ ه ق.
- ۳۱- رسالہ قوسجیہ : (فارسی) از حافظ شیخ مسعود ، کتابت ۱۲۵۵ ه ق. برای پسرش «محمد» در موضوع «مسائل نجوم و ہیئت و هندسہ».
- ۳۲- عقاید نسفی : (عربی) ، از نجم الدین نسفی برای اہل سنت و جماعت ، کاتب میان جان محمد.
- ۳۳- زاد المذکرین : (فارسی) از محمد بن الحسین بن الفضل بن الحسین الواعظ المعروف بہ مولانا جلال الدین اشباحی ، تاریخ تألیف ۶۱۸ ه ق ، کتابت در حدود قرن ۱۲ ه ق.
- ۳۴- زاد اللیب فی سفر الجیب : (عربی) از محمد شاہد بن محمد صالح بن شیخ تاج الدین.

- ۳۵- تعلیم متعلمین : (فارسی)، تعلیم به جوانان موی از صیغه ثانی ، کاتب قمرالدین احمد بن فتح الدین بن موج دین بن محمد حنیف بن الهداد عرف بهتی برون و هجو.
- ۳۶- جان سکه : (پنجابی) ، منظوم ، از محمد تقی سیالکوٹی به دست فضل الدین برای نور حسین فرزندان رب صاحب نی آب سواری.
- ۳۷- فرهنگ سکندر نامه و لغات یوسف و زلیخا : (فارسی).
- ۳۸- مرقعات خوشنویسی : (عربی و فارسی) شامل خوشنویسی های بزرگان با نام و گمنام از جمله : محمد عاقل سنه کتابت ۱۰۱۲ هـ ق. شامل خطوط : نسخ ، ثلث ، محقق ، ناخنی ، ریحان ، شکسته ، پرند ، بهار ، نستعلیق ، طغری . این مجموعه مرقع از لحاظ تاریخ خوشنویسی و نمونه های خطوط خوشنویسان ارزنده است.
- ۳۹- مطول : (عربی) ، کتابت در شام پور (گجرات).
- ۴۰- برزخ ابو سعید السلمی : (عربی) از میان محمد بن حافظ شیخ مسعود بن حافظ الله یار ، ۱۲۸۴ هـ ق.
- ۴۱- شرح زراذی : (عربی) در صرف از فخرالدین در عهد محمد بن طغلق ، کاتب حافظ شیخ محمد مسعود ، ۱۲۲۲ هـ ق.
- ۴۲- قرآن شریف : چند سوره از قرآن ، خط ثلث خوش ، ۱۳۱۷ هـ ق.
- ۴۳- شرح سراجی : (عربی) در مسائل ارث ، کاتب غلام محیی الدین ولد شاه قلی ، کتابت ، ۱۱۵۳ هـ ق.
- ۴۴- قاعده حساب : (فارسی) از محمد بن بابا المشهور بکلان المفتی .
- ۴۵- سبعیات : (عربی) ، کاتب عمر بخش بن میان امیر بخش جیو سنه ۱۱۷۴ هـ ق.
- ۴۶- رساله قرائت قرآن : (پنجابی).
- ۴۷- مطالب رشیدی : از مولانا تراب علی شاه ابن حضرت شاه محمد کاظم قلندر علوی قادری ، در موضوع عرفان و تصوف ، فارسی.
- ۴۸- نسخه یوسفی : از محمد یوسف ، کاتب فقیر فضل الدین ، به ضمیمه فرهنگ لغات ادویه.

- ۴۹- مجموعه ادعیه : (عربی و فارسی):
- ۵۰- درود هزاران : (پنجابی).
- ۵۱- رمز عشق : (پنجابی) از فاضل شاه و دولت علی.
- ۵۲- مجموعه اوراد و پنج سوره : کتابت در سال ۱۰۰۴ هـ ق. در شهر دہاکہ فی بلدۃ البنگلہ کاتب محمد ایوب بن ملا یعقوب کاشغری و شیخ عمر باستانی.
- ۵۳- خلاصہ کیدانی : (عربی) ، تو طریق صلوه کی دانی
گر نخوانی خلاصہ کیدانی
- ۵۴- شرح غوثیہ : (عربی و فارسی) ، در تصوف.
- ۵۵- شرح موطأ امام مالک : (عربی) ، ناقص ، کتابت در حدود قرن ۷ هـ ق.
- ۵۶- قصیدہ : سرودہ حضرت پیر دستگیر ، کاتب فقیر میرزا ، کتابت ۱۰۶۰ هـ ق.
- ۵۷- ادعیه و اوراد : عربی و دستور خواندن بہ فارسی.
- ۵۸- کریمہ : فارسی ، منظوم.
- ۵۹- ملفوظات حضرت شیخ بہاء الدین زکریا ملتانی : (فارسی) ، ناقص ، (نسخہ پی است ارزندہ).
- ۶۰- کافیه : (عربی) ، در نحو ، از ابن حاجب ، قرن ۱۲ هـ ق.
- ۶۱- انواع حافظ برخوردار : (پنجابی).
- ۶۲- مجموعه : ۱- ناشناختہ (فارسی) از زین العابدین ابراہیم آبادی ، ۲- مثنوی میر حسین خراسانی مرید شیخ بہاء الدین زکریا ملتانی ۳- عصر شیخ محمود تبریزی ، کاتب عبداللطیف دودرانی ، کتابت ۱۳۲۶ هـ ق ، ۳- رسالہ عجالہ در موضوع وحدۃ الوجود ، آغاز مثنوی :
ای برتر از آنکہ کہ گفتند آنان کہ پدید یا نہفتند
- ۶۳- بہار دانش : از عنایت اللہ کنبوہ (برادر بزرگ محمد صالح کنبوہ صاحب شاہ جہان نامہ). تاریخ کتابت ، ۱۲۵۰ هـ ق.

۱۷۱- کتابخانهٔ رحمت علی خان سامی

[محلۂ رحمت آباد ، سرگودھا روڈ ، گجرات]

مالک این کتابخانه آقای مولانا رحمت علی خان سامی بوده است کہ از بزرگان علمای مسلمانان سرزمین پاک بود و مدتها در کشور یوگاندا بہ تبلیغ دین اسلام مشغول بوده است و حاصل کارش ترجمہ ہا و تفسیر ہای از قرآن شریف و تالیف چند کتاب در صرف و نحو زبان عربی و فارسی برای مردم یوگاندا و بہ زبان لوگاندا. تالیفات و تصنیفات مولانا رحمت علی خان در حدود ۷۰ نسخہ است کہ بعضی از آنها خطی و بہ زبان عربی و اردو و انگلیسی و لوگاندا و فارسی است و برخی چاپ شدہ است. وی شاعر فارسی و عربی و اردو و پنجابی بودہ است. در ۲۶ اگست سال ۱۹۶۵ میلادی مطابق ۲۸ ربیع الثانی ۱۳۸۵ ھ ق در گجرات در گذشت. فعلا کتابخانۂ رحمت علی خان سامی در اختیار پسرش مولانا محمد نصراللہ خان است. بہ ہمراہی آقای پرفسور اختر راہی بدین کتابخانہ راہ یافتم و با آقای مولانا محمد نصراللہ خان و فرزندانش آشنا شدم. در این کتابخانۂ در حدود ۱۰۰ نسخۂ خطی و بیش. ۳۵۰ کتاب چاپی موجود است. اینک اسامی چند نسخۂ خطی :-

۱- خلاصۃ الاشارات لابن سینا (رسالہ) : (عربی) ، تلخیص کنندہ مولانا رحمت علی خان بہ خط مؤلف.

۲- مجموعہ : ۱- شرح قصیدہ بہشتی : (پنجابی) ، مؤلف احمد یار مرالوی متوفی ۱۸۴۵ م کاتب احمد خان عموی مولانا نصراللہ خان ، ۱۳۲۰ ھ ق. ۲- تضمین اشعار شیخ عبداللہ بہ صورت تخمیس ، ۱۹۲۱ میلادی - ۳- مقدمۂ قصیدۂ بہشتی از مولوی غلام حسین سیکریالی.

۳- شرح قصیدۂ بردہ : (اردو) ، تالیف و کتابت رحمت علی خان.

۴- اقواسیہ الہم فی شرح قصیدۂ لاسیہ العجم : (عربی و ترجمۂ اردو) سرایندهٔ لامیۃ العجم از ابی اسماعیل حسین طغرائی و شارح مولانا رحمت علی خان و کاتب مولانا محمد نصراللہ خان.

۵- ہدایات شرح اشارات ابن سینا : (اردو) در موضوع فلسفہ ، تالیف و خط رحمت علی خان.

۶- حالیہ شرح کالیۂ ابن حاجب : (اردو) تالیف و کتابت از رحمت علی خان.

- ۷- نہایۃ البراعۃ فی معرفۃ علم البلاغۃ الملقب بانوار العثمائیہ: (عربی) ، (ایضاً) ، (چاپ شدہ)۔
- ۸- الصلوۃ الکاملہ : (عربی) ، ترجمہ بہ زبان لوگاندا با رسم الخط عربی (ایضاً)۔
- ۹- تفسیر سورۃ «ق» : بہ زبان لوگاندا بہ رسم الخط عربی (ایضاً)۔
- ۱۰- تفسیر سورۃ «الذاریات» : ایضاً۔
- ۱۱- فارسی کی پہلی کتاب : (اردو و فارسی) ، (چاپ شدہ) ، ایضاً۔
- ۱۲- انشاء المقالہ : (عربی) ، ایضاً۔
- ۱۳- ترجمہ اسرار البلاغہ : (اردو) (ناقص) ، ایضاً۔
- ۱۴- ترجمہ احادیث : (اردو) ، (ناقص) ، ایضاً ، در این نسخہ احادیثی آمدہ کہ امام اعظم از حاد بن ابی سلیمان مسلم الاشعری روایت کردہ و با احادیث صحاح ستہ مطابقت دارد۔
- ۱۵- منبہات : (عربی) : از ابن حجر العسقلانی ، ترجمہ بہ اردو ، ایضاً۔
- ۱۶- خلاصہ شرح تہذیب : مؤلف رحمت اللہ خان سامی ، کاتب محمد نصر اللہ خان۔
- ۱۷- نہایۃ المراد فی شرح قصیدۃ بالت سعاد : (اردو و فارسی) ایضاً۔
- ۱۸- الاسلام : (اردو) ، (ناقص)۔ ایضاً۔
- ۱۹- الخطبات المأثورہ من الآثار المشہورہ : (عربی) از شاہ اشرف علی التانوی ترجمہ بہ زبان لوگاندا با رسم الخط عربی از رحمت علی خان سامی سیکریالی۔ در سال ۱۹۳۶ چاپ شدہ ، ۱۲۱ صفحہ۔
- ۲۰- المناظرہ : بین مولانا عبداللہ المرحوم و مولانا رحمت علی خان سامی فی عدم جواز الجمعہ فی القری (اردو) ، کاتب محمد نصر اللہ خان۔
- ۲۱- ایسا غوجی : (عربی) ، منطق ، از اثیرالدین الابہری ، کاتب حافظ محمد چراغ ، ۱۳۰۵ ھ ق۔
- ۲۲- العروض الکافیۃ فی معرفۃ علم العروض و القافیہ الملقب : بالعروض النظامی ، تألیف و کتابت رحمت علی خان سامی ، چاپ شدہ ، ۱۳۵۹ ھ ق۔
- ۲۳- الوافیۃ شرح الکافیہ : (اردو) ، ۱۹۴۵ میلادی ، ایضاً۔

- ۲۴- فیوض الرحمن فی تعلیم القرآن : (اردو) ، ایضاً.
- ۲۵- حقیقۃ الاسلام : (عربی) ، ایضاً.
- ۲۶- القصیدہ لعمر و الجنی مع الشرح لها منی: (عربی) بہ خط مؤلف رحمت علی خان ساسی و محمد نصر اللہ خان ، چاپ (شدہ).
- ۲۷- مثنوی الجواهر الزواہر : (عربی و فارسی و اردو) ، در بیان علم عروض و قافیہ ، منظوم ایضاً ، ۱۹۴۶ میلادی.
- ۲۸- کتاب الرحمۃ فی الطب و الحکمہ : از جلال الدین سیوطی ، عربی و ترجمہ بہ زبان اردو.
- ۲۹- اجرومیۃ اللغندا : (دستور زبان لوگاندا ، عربی) ، ایضاً.
- ۳۰- دیوان شعر : (اردو و عربی و فارسی) ، ایضاً.
- ۳۱- کبریت احمر فی علم الجفر : (اردو) ، ایضاً.
- ۳۲- نسخہ های دستنویس : بہ زبان لوگاندا (الفبای لوگاندا لاتین است).
- ۳۳- میرۃ حضرت محمد (ص) : بہ زبان لوگاندا .
- ۳۴- صرف عربی : ایضاً.
- ۳۵- عرایس الفکر و مجالس الذکر : شرح تحفۃ العراقین خاقانی ، (فارسی) ، ایضاً.
- ۳۶- شرح رشیدیہ (اردو) : اصل رشیدیہ از عبدالرشید دیوان جونپوری ، ۱۹۲۱ م. ایضاً.
- ۳۷- بیان المطلوب فی کشف المحجوب : ترجمہ بہ زبان اردو ، ایضاً.
- ۳۸- کافیہ و رسالہ فارسی در نحو : کاتب حسن محمد بن جمال ملوانی (عجرات) ، ۵۱۳۱۳ ق.
- ۳۹- بہار دانش : قرن ۵۱۲ ق.
- ۴۰- فلسفہ : (عربی) (ناقص). (عربی).
- ۴۱- رسالہ بکروزی شرح ایساغوجی : (عربی) کاتب احمد خان سیکروالی ۵۱۳۰۴ ق.
- ۴۲- شرح وقایہ : فارسی ، کتابت ۵۱۲۴۲ ق (در ہرات).

- ۴۳- مختصر رساله عروض : (فارسی و عربی) ، منظوم (اولین تألیف رحمت علی خان آنگاه که شاگرد دانشکده خاور شناسی لاهور بود). بہ خط مؤلف.
- ۴۴- خلاصہ الحساب : (عربی).
- ۴۵- مجموعہ رسائل : (عربی و فارسی و پنجابی و اردو) ، ۱- کسب نامہ آہنگران ، سنہ ۱۸۸۹ (۱۵ پوہ) ، گرد آورنده احمد خان ، ۲- قصیدہ ضبئی (عربی) ، ۱۸۹۱ ، کاتب احمد خان ، ۳- فرایض ارثی (فارسی) ، ۴- غزل حافظ محمد چراغ روشن دماغ ہمیشہ زادہ صاحب زادہ جیو بہ مطلع :
عشق جانم بر بود آفت جانم باقیست شکر اللہ کہ ز عشاق نشام باقی است
- ۴۶- مجموعہ : ۱- شرح مائتہ عامل : (عربی و فارسی) ، ۲۰۳ھ ق ، ۲- رسالہ شرح مائتہ عامل (عربی و فارسی) از حافظ نورالدین چکوری ، ۳- لغزک (فارسی) ، ۴۰۵ھ ق. ۴- عجلتہ الکلام فی بیان انوار السلام ، از حافظ نورالدین. ۵- تفسیر قرآن شریف ، بہ زبان لوگاندا ، ۶- موضع البیان فی الفاظ الانسان ، (فارسی) ، کاتب احمد خان ، ۷- در المکنون ، (فارسی) ، شرح ابیات شیخ عبدالقادر گیلانی از ابو ثراب بن عبدالحق بن عبداللطیف الزینبی قادری برہانپوری ، کاتب احمد خان سیکریوالی ، ۱۸۹۲ م. ۸- اسناد درود ماہی (پنجابی) ، کاتب احمد خان.
- ۴۷- دیوان اشعار : از مولانا فیض اللہ ، (اردو) ، ساکن گجرات.
- ۴۸- اصول الصرف : (اجرومیہ العربیہ) (عربی) در علم ہجا تألیف و خط مولانا رحمت علی خان سامی گجراتی ، ۴۸ ص. ناقص.
- ۴۹- الفصول والاصول : در علم ہجا و صرف (عربی) ، ۱۵۶ ص. ناقص. ایضاً.
- ۵۰- منہی الصحو فی معرفتہ النحو : (عربی) ، ناقص. ایضاً.
- ۵۱- کتاب الاول فی العربیہ : (عربی) ، فی الصرف و النحو ، ۲۵۶ ص ، ناقص (۳ نسخہ) ایضاً.
- ۵۲- کتاب الصلوۃ : (عربی) ، ۳۸ ص ، ایضاً.
- ۵۳- رسالہ در بیان مصطلحات حدیث : (اردو) ، ۱ ص. ایضاً.
- ۵۴- رسالہ در بیان تقلید مطلق : (اردو) ، ۷ ص. ایضاً.

- ۵۵- کتاب الصلوة : (اردو) ، ۲۲ ص. ایضاً.
- ۵۶- الفصول والاصول في علم البلاغة : (اردو) ، ۵۷ ص. ایضاً.
- ۵۷- خلاصہ شرح مطالع الانوار : (اردو) ، ۲۷۲ ص. (چهار جزء) ، ایضاً .
- ۵۸- خلاصہ حدائق البلاغت : (اردو) ، ایضاً.
- ۵۹- خلاصہ اخلاق جلالی : (اردو) ، کاتب شاگرد و برادر کوچک رحمت علی خان سامی ، محمد سلیمان خان.
- ۶۰- از ہار الوردہ شرح قصیدہ بردہ : (اردو) ، ایضاً.
- ۶۱- اعجاز البيان في تفسير القرآن : (اردو) ، سورة فاتحہ ، ایضاً.
- ۶۲- رسالۃ الاسلام : (اردو) ، ناقص ، ایضاً .
- ۶۳- الانسان من حديث الانسان : (اردو) ، ناقص ، ایضاً
- ۶۴- دين فطرت : (اردو) ، ناقص ، ایضاً.
- ۶۵- دين الهی : (اردو) ، ناقص ، ایضاً.
- ۶۶- دعوت الى الخير : (اردو) ، ایضاً.
- ۶۷- سواء السبيل في تفسير القرآن الجليل : (اردو) ، ایضاً.
- ۶۸- عرض الغرض : (عربی و اردو) : در موضوع محاضری کہ رحمت علی خان در جلسہ سالانہ درباره امور دینی در مدرسہ احیاء العلوم در چچرولی (شہری است در پنجاب خاوری) فرمودہ است و مدرسہ احیاء العلوم را مؤلف تاسیس کردہ بود.
- ۶۹- حقیقۃ الاسلام : (عربی) ، ترجمہ بہ زبان لوڈاندا ، ناقص ، ایضاً.
- ۷۰- رسالہ در مبادی اسلام : بہ زبان لوڈاندا ، ناقص ، ایضاً.
- ۷۱- تفسیر سورۃ بقرہ : (ایضاً) .
- ۷۲- تفسیر سورۃ کہف : (ایضاً).

۱۷۲- کتابخانه نعیمی

[نعیمی کتب خانه) ، شیشیان والا دروازه ، مفتی احمد یار خان رود ،

چوک پاکستان ، گجرات (پنجاب)]

در این کتابخانه که کتابفروشی هم بود ، فقط از کتابهای چاپی دیدار کردیم و همه آنها به زبان اردو و عربی و پنجابی بود و تقریباً ۲۰ کتاب فارسی هم داشت. از نسخه خطی خبری نیافتم. گفته شد نسخه خطی دارد. یکی از کسانی که در کتابخانه کار می کرد به دنبال مالک کتابخانه رفت و هر چه منتظر شدیم نیامد.

راولپندی :

۱۷۳- کتابخانه حبیبیه

[عید گاه ، خیابان اصغر مال ، راولپندی]

مالک این کتابخانه آقای مولانا حبیب الرحمن سجاده نشین دربار عالیہ نقشبندیہ عیدگاه در راولپندی است. به معاونت و همراهی آقای پرفسور ملک محمد اقبال بدین کتابخانه راه یافتیم. آقای مولانا حبیب الرحمن با خوشرویی ما را پذیرفت و به زبان فارسی با ما گفت و گو کرد ضمناً به زبان عربی و انگلیسی نیز آشنایی دارد. وی ایران را گشته است و از ایران و فرهنگ و تاریخ و خلیقات ایرانیان آگاهی هایی دارد. آنگونه که خودش می گفت بیش از یک میلیون مرید در پاکستان و دیگر کشورهای دنیا دارد. وی اندام کشیده و ریش انبوه و چشمان نافذ و بیان گیرا و گفتار شیوا دارد. به سال ۱۹۳۱ متولد شده و اکنون ۳۴ ساله است و ۲ پسر و دو دختر دارد. وی تالیفاتی به عربی و اردو دارد. طریقه نقشبندی دارد و به سلمان فارسی خرقة می رساند و از یوسف همدانی پیروی می کند. در کتابخانه حبیبیه در حدود ۱۲۰۰۰ کتاب چاپی و در حدود ۵۰ نسخه خطی موجود است.

اینک اسامی چند نسخه خطی :

۱- رساله توحید : (اردو) از خواجه محمد عبدالرحمن متوفی ۵۱۳۸۰ ق. (دستنویس).

۲- تعاویذ و اشکال طلسمات : (فارسی) ، قرن ۱۲ هـ ق.

- ۳- مجموعہ تعاویذ : (فارسی) ، کاتب عالم الدین ، ۱۳۲۰ھ ق ، (۳۴ باب دارد)۔
- ۴- گلستان سعدی : کاتب کیانرای ولدرای ملتانی و شاگرد رای ملتان و شاگرداری سومان ۱۲۴۹ = ۱۸۹۱ بکر می۔
- ۵- دیوان عرفی : تقریباً قرن ۱۰ھ ق (معاصر عرفی) ، خوش خط ، نستعلیق ، ناقص (نسخہ ارزندہ)۔
- ۶- دیوان حافظ : قرن ۱۲ھ ق . بہ ضمیمہ رسالہی بہ نثر فارسی درباره عقاید شیعیان و وقایع صحرائ کربلا۔
- ۷- دیوان ہلالی : (اوراق پراکنده)۔
- ۸- اوراق دستنویس : اردو ، (در موضوع صرف و نحو و تعاویذ و فقہ و توحید) ، از مولانا خواجہ محمد عبدالرحمن۔
- ۹- اوراق پراکنده : در علم رمل (فارسی)۔

ایت آباد :

۱۷۴- کتابخانہ مدرسہ امداد العلوم

[محلہ قاضی محمد اسلم ، لوہر ملک پورہ ، ایت آباد (ہزارہ)]

مالک این کتابخانہ آقای مولانا عزیزالرحمن است کہ ۷۱ سال دارد و مہتمم (مسؤول) مسجد و مدرسہ امداد العلوم است۔ وی تالیفات دارد و عالم علوم اسلامی و عرفانی است۔ زبان عربی و فارسی و اردو و پنجابی و پشتومی داند۔ شاعر است و بہ زبان فارسی واردو اشعاری خوب دارد۔ تالیفات او عبارت است از :

۱- فیوض الرحمن : (فارسی و اردو)۔

۲- نصایح عزیزہ : (فارسی و اردو)۔

۳- القول العزیز : (فارسی و اردو)۔

۴- قصاید نعتیہ : (فارسی و اردو)۔

در مدرسہ امداد العلوم (منسوب بہ حاجی امداد اللہ مہاجر ملی) در حدود ۸۰ طالب علم و مدرس تدریس می کنند و تعلیم می گیرند و غذا و جا و مکان دارند و از لنگر غذا می خورند۔

- از کتابخانه 'مدرسه' امداد العلوم دیدن کردم و در حدود . . . ۴ مجلد کتاب چاپی و تقریباً ۵ نسخه خطی دارد. اینک اسامی چند نسخه خطی :
- ۱- انشاء یا رقعات ابوالفضل : (فارسی) ، کاتب لاله جهاو رام و رادها کسن ولد بهت سنکه ابن بهولا ناله. ۱۸۴۱ میلادی.
 - ۲- الجانب الغربي في حل مشكلات الشيخ محي الدين ابن العربي : (فارسی) ، تألیف فقیر خاکی معروف بالشیخ المکی در عهد سلیم خان بن با یزید خان در موضوع جواب اعتراضات بر ابن عربی. در سه باب. کاتب ندارد. قرن ۱۰ هـ ق.
 - ۳- ناشناخته : (عربی) ، در موضوع فلسفه ، از آغاز و انجام ناقص ، قرن ۱۰ هـ ق.
 - ۴- ناشناخته : (فارسی) راجع به شاه محمد خاموش ، کاتب و شاید مؤلف نیز میر ابراهیم ولد سید محمد یزدی ، تاریخ کتابت ۱۰۹۵ هـ ق. در صفحه آغاز یک یادداشت آمده است : «این کتاب نوشته فقیر میر ابراهیم یزدی برای تبرک برای سیادت پناه میر سید راجو صاحب از فرزندان حضرت بنده نوازاند و جانشین شاه اکبر اند ایشان را برسانند . . . بتاریخ ۱۰۸۳ در ماه جمادی الاول هجدهم ماه مذکور» .
 - ۵- مذهب عشق : (هندی) با رسم الخط فارسی و اردو «در زمان گورنر جنرل بهادر» تاریخ کتابت ۱۸۹۶ هـ ق.
 - ۶- شاهنامه : (به شعر و زبان هندی و رسم الخط فارسی و اردو) ، سروده و ترجمه مولجند شاهجهان آبادی، ۱۸۳۷ هـ ق ، آغاز :
سرنامه حمد خدای کریم
نبی کردگار غفور رحیم
بلندی دهی جسروان بهی دهی
سبی بخش شاهنشاهان هی دهی
 - ۷- حل الموجز آقسرائی : (عربی) در موضوع علم طب «عرض دیده» و «الله اکبر» دارد و نشان های سهر تاریخی دارد. «به تاریخ هزدهم شهر رجب المرجب سنه ۱۰۹۳ عرض شد ، ۱۵ روپیه و چهار آنه (با حساب سیاق) در بلده اورنگ آباد خریده شد ، کاتب علی بن عبدالوهاب استرابادی فی بلده هرات فی تاریخ غره شهر صفر ختم بالخیر والظفر سنه ۸۰۶ هجری.

۸- نتیجه فکر في الجهر بالذكر: (عربی)، نسخه دستنویس جدید از عبدالرحمن بن ابی بکر السیوطی متوفی ۵۹۱۱ ق و مجموعه رسائل دیگر به ضمیمه این نسخه است.

۹- شرح وقایه: (عربی)، فقه، کاتب نور حسین.

۱۰- خلاصه الاحکام: (فارسی)، فقه، قرن ۱۲ ه ق.

۱۱- اشعة اللمعات شرح فارسی مشکات: از شیخ محدث دهلوی، کاتب موسی بنی اسرائیل در دهلی، تاریخ کتابت ۱۰۳۲ ه ق. نشان ۱۱ مهر دارد که همه آنها از پادشاهان و حاکمان می باشد و لفظ «الله اکبر» که نشان «عرض دیده شد» محمد اکبر پادشاه است در آن دیده می شود و مهر «شاه جهان» دارد متأسفانه وقت نبود و اجازه هم نبود که دقیقاً مهرها را بخوانم.

۱۲- دره الفوائد في التجويد: (فارسی و عربی) در علم قرائت، ۱۲ ه ق.

۱۳- فوائد الضیائیه: یا شرح ملا جامی، (عربی) تاریخ تألیف ۵۸۹۷ ه ق، کتابت تقریباً قرن ۱۲ ه ق.

۱۴- مجموع خانی في عزالمعانی: (فارسی)، کرم خورده، کاتب عبدالرحمن خان عرف «میانبی»، ۱۱۶۹ ه ق.

۱۵- الشای مادهورام: کاتب حاجی محمد حسین، ۱۲۶۵ ه ق.

۱۶- تجويد: (فارسی)، خط نستعلیق خوش، قرن ۱۲ ه ق.

۱۷- العجزات: (عربی)، کاتب نور حسین در موضع شیخ واهدی.

حویلیان:

۱۷۵- کتابخانه محمودیه

[خانقاه محبوب آباد، حویلیان، هزاره]

روز چهاردهم اردیبهشت ماه ۱۳۵۴ خوشییدی برای دیدار از «کتابخانه محمودیه» یا «مکتبه محمودیه» به شهرک حویلیان در ایالت هزاره رقم. مالک این کتابخانه آقای مولانا الحاج سید محمود شاه هزاروی است. وی فرزند مرحوم مولانا الحاج سید محبوب علی شاه مشهدی کاظمی که گفته می شود ۱۸۶ سال عمر کرده است (متوفی ۱۳۵۶ ه ق).

من و همراهم آقای پرفسور ملک محمد اقبال خواستیم که جناب مولانا ابو مسعود الحاج سید محمود شاه هزاروی اجازه دهد از کتابخانه محمودیه دیدن کنیم. کتابخانه محمودیه در محوطه خانقاه محبوب آباد واقع است و این خانقاه و کتابخانه و مدرسه حنفیه

قادریہ را آقای حاج سید محمود شاه هزاروی ساخته است. در مدرسہ یا جامعہ حنفیہ قادریہ در حدود ۱۰۰ طالب علم بہ تحصیل علوم دینی مشغول هستند و آنگونہ کہ آقای حاج سید محمود شاه هزاروی می گفت ، برای طالب علمان ، مدرس و کتاب و جا و غذا رایگان است . در این کتابخانہ در حدود ۱۰۰۰۰ کتاب چاپی و ۲۵ نسخہ خطی موجود است . محل کتابخانہ را مخصوصاً برای کتاب ساختہ اند و دارای قفسہہای چوبی و آہنی جدید و زیبا و نوین است . از نسخہہای خطی : فقط مثنوی سولوی (لوح و جدول و خوش خط ، تقریباً قرن ۱۲ هـ ق) را دیدم کہ مولانا سید محمود شاه هزاروی می گفت یکی از اجداد وی آنرا کتابت کردہ است .

آرامگاہ سید محبوب علی شاه مشہدی :

در نزدیک خانقاہ آرامگاہ مرحوم مولانا الحاج سید محبوب علی شاه مشہدی کاظمی ساختہ شدہ است و دارای صحن و گنبد و محل حفظ قرآن و مسجد است. آیات قرآن و احادیث و اشعار فارسی و عربی و انواع تابلوہای رنگا رنگ بر دیوار و طاق و رواق آرامگاہ آویختہ است . آنگاہ کہ برای زیارت آرامگاہ می رفتیم ، مریدان بر سرراہ صف کشیدہ و پیوستہ «یا اللہ یا اللہ» ویا «اللہ ہو اللہ ہو» با آہنگ مخصوص می خواندند .

تالیفات سید محمود شاه هزاروی :

آقای مولانا سید محمود شاه هزاروی دوبار بہ مکہ مشرف شدہ و ہربار از ایران گذر کردہ و فارسی یاد گرفتہ است. وی عالم و ادیب و خطیب و شاعر اردو و فارسی و عربی و پنجابی است و بیش از ۳۰۰ تالیف بہ زبان فارسی و اردو و پنجابی و عربی دارد کہ در حدود ۵۰ تالیف وی چاپ شدہ است ، از جملہ :

- ۱- جہاد ، ۲- حفظ دین و ایمان ، ۳- جامع الخیرات (۴ جلد) ، ۴- مقام السنیۃ ، ۵- صحیفہ تحقیقات ، ۶- تحقیق خیر ، ۷- حفظ الاحناق ، ۸- اربعین نبویہ ، ۹- اربعین خواتین ، ۱۰- الدولۃ القادریہ ، ۱۱- الاجارہ ، ۱۲- جواز الصراط ، ۱۳- سیف المسلول ، ۱۴- فتوی ذکر جہر ، ۱۵- الاتحاد والجهاد (بہ زبان عربی و اردو و فارسی و پنجابی و بنگالی) ، ۱۶- خلافت و دستور اسلام ، ۱۷- سلام محمود ، ۱۸- نظام مقصود ، ۱۹- شرح سلام محمود ، ۲۰- مناجات محمود ، ۲۱- زاد محمود ، ۲۲- ذکر جمیل ، ۲۳- یاد حبیب ، ۲۴- رفیق محمود ، ۲۵- عرفان محمود ، ۲۶- محفل محبوب ، ۲۷- روح التفاسیر ، ۲۸- شروح و حواشی بر کتب فنون (حصہ دوم) ، ۲۹- دیوان اشعار (عربی و فارسی و اردو و پنجابی و بنگالی و سرائیکی) در حدود ۱۰۰۰۰ بیت .

ملتان :

۱۷۶- کتابخانه سید عون حسین ارسطو جاهی

[۶۷ ب ، گلگشت ، ملتان]

نگارنده این اوراق مدت ۴ سال است با آقای ارسطو جاهی مکاتبه دارم و درباره کتابخانه اش جست و جو های کرده ام و چند بار در ملتان به خانه اش مراجعه کرده ام (۱) اما در این تاریخ (۲۴/۱۲/۱۳۵۳ خورشیدی) که به خانه اش مراجعه کردم با اطمینان بیشتری با من روبرو شد و پسرش آقای سید عون حسین ارسطو جاهی نیز موجود بود. آقای سید عون حسین ارسطو جاهی فرزند آقای سید آغا حسین ارسطو جاهی که وکیل دادگستری است گفت : ما پیوسته این نسخه های خطی را از نظر و دید دیگران دور نگاه می داریم چون هر کس چشم طمع بر آنها دارد و دیگر اینکه می ترسیم آنها را به سرقت ببرند. چنانکه تاکنون تعدادی از این نسخه ها گم شده است. کتابخانه اجداد ما بسیار ارزنده بوده و نسخه های خطی فارسی قدیم بسیار داشت ، اما اکنون فقط همین چند نسخه باقی مانده است. پس از گفت و گو و مذاکره و جلب اطمینان ، قرار بر این شد که کپی نسخه های خطی کتابخانه خود را نشان دهند. اینک اسامی نسخه های خطی که پس از کوشش بسیار و مدت ۴ سال مکاتبه سر انجام اجازت دادند تا آنها را ببینیم :

۱- آیین اکبری : (فارسی) تألیف شیخ ابوالفضل فیضی ، قطع ۵۲ × ۳۲ س م .

مصور ، ۲۳۷ ورق ، نقاشی دندان موشی ، کاغذ کشمیری ، یک ورق افتاده ، آخرین سطر «تصاویر اسلحه توپ و تفنگ و زرو جواهر» کاغذ متن جدا و کاغذ حاشیه جداست . احتمال دارد این نسخه از خاندان سلطنتی مغول هند بوده است - قرن ۱۱ ه ق .

۲- عجایب المخلوقات : (فارسی) ، تألیف زکریا قزوینی برای ابراهیم عادل ، مصور

(بیش از ۴۰۰ تصویر دارد) ، قطع ۵۲/۳۲ س م . ظاهراً کاتب و نقاش آیین اکبری و عجایب المخلوقات یکی است .

۳- شاهنامه فردوسی : مصور ، قطع ۵۲/۳۲ س م ، (در حدود ۲۰۰ تصویر دارد) . قرن ۱۱ ه ق .

۴- مرقع خطوط خوشنویسان : شامل انواع خط ها : تعلیق ، نستعلیق ، نسخ ، ثلث ،

رقاع ، طغری ، محقق ، ریجان ، شکسته ، کوفی ، اسامی این خوشنویسان

در این مرقع موجود است : عبدالسلام ، محمد شریف ، عبدالله ، محمد حسین کشمیری ، سلطان سرهندی ، نور الدین محمد شیرازی ، سید علی ، عبدالرحیم عنبرین قلم هروی ، محمد باقر بن میر علی ، شریف ، خضر ، فخر الدین علی . ۱۱۰۰ هـ ، عبدالجبار ، محمد مراد . نسخه ارزنده است .

۵- قرآن : خط کوفی ، در حدود قرن ۶ و ۷ هـ ق ، از سورة النساء تا سورة الذاریات نسخه ارزنده .

۶- جامع عباسی : (فارسی) ، (۲۰ باب) ، از شیخ بهاء الدین محمد عاملی ، خط خوش و زیبا با جدولهای بسیار ، قرن ۱۱ هـ ق .

۷- مهج الدعوات و منهج الغایات : کاتب ابن علی رضا عبدالله الخادمی الخفی در شهر قزوین روز ۲۵ شهر ذی قعدة الحرام ۱۰۸۵ هـ ق . نسخه ارزنده .

۸- تاریخ ارسطو جاه و تاریخ سیکه : (اردو) ، در باره ریاست پنجاب تألیف سید رجب علی ارسطو جاه ، خط سید رستم علی برادر کوچک سید رجب علی (مید محمد شجاع جد بیست و دوم ارسطو جاه در مشهد مقدس مدفون است و شجره نامه دارد) .

۹- مجموعه : (عربی و فارسی) : ۱- رساله عبدالرحمن عمر المعروف باین الصوفی فی العمل الاسطرلاب (۹ مهر دارد از پادشاهان و حاکمان مغول هند: الله اکبر عرض دیده شد) ، ۲- رساله شمسیه ، ۳- شرح رساله شمسیه (این دو رساله اخیر در موضوع ریاضیات) ، خط تعلیق ، ۴- رساله اسرار حروف (فارسی) از رکن بن عبدالرحمن ملقب به مسیحایی ، ۷۷۷ هـ ق ، ۵- جداول فلکیات و دوائر و اشکال هندسی (نسخه خوب) .

۱۰- تحریر اصول الاقلیدس و بین کتاب المجسطی البطلمیوس : (عربی) ، تاریخ تألیف ۷-۳ هـ ق ، کاتب شفیع بن محمد صالح یزدی ، تاریخ کتابت ۱۰۶۲ هـ ق . و همه جا یاد داشتهای فلسفی و ریاضی در کناره صفحات این نسخه به خط «محمد باقر» و «میر محمد باقر داماد» است .

۱۱- رساله مسألة العلم علی الاخلاق : از ابی جعفر احمد بن علی بن سید بن سعاده کاتب ابی الحسن براند جانی ، تاریخ کتابت ۸۵۲ هـ ق .

۱۲- **صورالکواکب** : (عربی)، از عبدالرحمن بن الصوفی ، کاتب محمد صادق بن حاجم الحافظ ، مصور (صور افلاک به شکل حیوانات) رنگ آمیزی و نگارگری بسیار عالی و سر لوح و تذهیب ، تاریخ کتابت : ۱۱۰۴ هـ ق : «مهر کتب خانه مولوی رجب علی خان بهادر ۱۲۷۵ هـ ق» و «مهر محمد شاه غازی ۱۱۵۲ هـ ق» .

۱۳- **شرح رساله فلسفه** : (عربی) ، نسخه بسیار ارزنده ، مهر « کتابخانه آستان قدس رضوی» دارد . به خط مؤلف محمد بن علی بن جمهور بالمشهد الغروی .

۱۴- **نامه های سید شریف حسین شریف العلماء** : (فارسی و اردو) (۲ جلد)، به نام برادر بزرگش سید شریف حسن نوشته است (از ۲۹ ربیع الاول سنه ۱۲۸۷ هـ ق برابر با ۱۸۶۹ میلادی) .

۱۵- **عوارف المعارف** : (عربی) از شیخ الامام العارف شهاب الدین ابی حفص عمر بن محمد سهروردی ، کاتب محمد صادق الهندی ابن شیخ احمد سرهندی غفرالله له .

۱۶- **تفسیر زر نگار** : یا تفسیر سوره یوسف : (فارسی) ، از مولانا معین الدین احمد الواعظ ، تاریخ کتابت ۹۸۷ هـ ق ، خط نسخ خوش و جدول .

۱۷- **گوهر مراد** : (فارسی) ، از عبدالرزاق بن علی بن الحسین اللاهیجی ، تاریخ کتابت ۱۰۷۴ هـ ق (نقشه های فلسفی به طریق هندسی) .

۱۸- **قبسات** : (عربی) ، تألیف سید محمد باقر داماد ، کاتب محمد بن محمد باقر بن داماد الحسینی ۱۰۳۴ هـ ق. مهر کتابخانه «سعیدالدوله بهادر ۱۲۶۸ هـ ق» .

۱۹- **مهر نیمروز** : (فارسی) ، تألیف نجم الدوله دبیر الملک نواب اسد الله خان بهادر المتخلص به غالب این نسخه به خدمت ارسطو جاه خان بهادر مولوی رجب علی خان المتخلص به «علی» هدیه شده و در ملکیت سید محمد رضا عباس نقوی ارسطو جاهی است .

۲۰- **تاریخ ارسطو جاهی** : به قلم ارسطو جاه ، شامل حالات زندگی ارسطو جاه (مولوی سید رجب علی خان مرحوم و خاندان ارسطو جاه) ، تاریخ ۱۲۴۵ هـ ق .

۲۱- **تصویر و شجره** : از سید نواب فقیر الله خان از بزرگان خاندان ارسطو جاه .

۲۲- **قرآن (یک ورق)** : خط حضرت امام حسین (ع) که مهر صلاح الدین ایوبی دارد .

- ۲۳- زایجه (اول) مولوی سید رجب علی خان : مصور ، (فارسی) .
- ۲۴- زایجه (دوم) مولوی سید رجب علی خان : مصور ، (فارسی) .
- ۲۵- سند خطاب خان بهادری: به نام مولوی سید رجب علی خان بهادر میر منشی اجنتی حدود شہال مغربی ۱۸۴۴ م .
- ۲۶- قرآن : جلد روغنی مطلا و مرصع و منقش ، دارای لوحهای و نقش های زیبا (کار کشمیری) .
- ۲۷- قرآن : مطلا و منقش و زیبا ، ترجمه فارسی در کناره صفحات .

۱۷۷- کتابخانه مخدوم میر سجاد حسین قریشی

[ملتان]

کتابخانه مخدوم میر سجاد حسین قریشی سجاده نشین دربار مولانا شیخ بہاؤ الدین زکریا ملتانی (متوفی ۶۶۶ هـ ق) در حدود ۲۰۰۰ کتاب چاپی فارسی و عربی و اردو و انگلیسی دارد و این کتابها را در قفسه های مخصوص در سپہانخانہ کاخ آقای مخدوم قرار داده اند . از نسخہ خطی خبری نیافتیم . آقای مخدوم میر سجاد حسین قریشی می فرمود ہمہ نسخہ های خطی را در جنگ های سیکہ ها و انگلیس ها با مسلمانان ملتان بہ غارت بردند .

۱۷۸- کتابخانہ پیر خورشید قریشی

[ملتان]

بہ دیدار کتابخانہ آقای پیر خورشید احمد قریشی رفتم . در حدود ۲۰۰۰ کتاب چاپی در این کتابخانہ دیدار کردم اما نسخہ خطی ندیدم . اکثر کتاب ها بہ زبان انگلیسی و اردو بود . آقای پیر آفتاب احمد قریشی اندکی بہ زبان فارسی آشنا بود . و ضمناً بسیار علاقہ مند بود کہ ماہنامہ های فارسی را دریافت دارد از جملہ خواہش کرد کہ برای او ماہنامہ ہنرو مردم را بفرستند .

۱۷۹- کتابخانہ دانشکدہ دختران

[ملتان]

از کتابخانہ دانشکدہ دولتی دختران ملتان دیدن کردم . در حدود ۱۰۰۰۰ مجلد کتاب چاپی انگلیسی و اردو داشت و تقریباً ۳۰۰ مجلد کتاب فارسی . کتابخانہ بہرہوش دیوبند ادارہ می

شود، برگه‌دان داشت، کتابدار خانم حمیده نام داشت، خانم شهوار رشید می‌گفت: ما احتیاج به کتاب‌های فارسی داریم، کتابخانه این مدرسه به کتابهای فارسی مخصوصاً فرهنگ‌های فارسی به فارسی و کتابهای درسی احتیاج دارد.

شیر گره (هزاره):

۱۸۰- کتابخانه فضلیه

[شیر گره، ریاست سابق اسب، هزاره]

کتابخانه فضلیه: که در قلب «الجامعه الفضلیه» در شیر گره قرار دارد تاریخچه‌ی یک صد و چند ساله دارد و چون خاندان فضل‌ی منصب قضاوت را در ریاست اسب و در میان خانهای تناولی داشته‌اند، پیوسته می‌کوشیده تا کتب مآخذ و مراجع را گردآوری نمایند و چون در ریاست اسب چاپ‌خانه نبوده و به دست آوردن کتب چاپی نیز در یک صد و چند سال پیش مشکل می‌نموده، اکثر به‌گردآوری نسخه‌های خطی که در دسترس بوده پرداخته و همه خوشنویسان که در اختیار نوابان و خانان بوده متون را خوشنویسی کرده و بر جای گذارده‌اند.

نسخه‌های خطی در سیلاب: بدین جهت نسخه‌های خطی فراوان در کتابخانه فضلیه گرد آمده بوده است اما افسوس که در اثر بی‌خبری و نا آگاهی گروهی، اکثر این نسخه‌ها را به دست سیلاب و آب رود خانه سپرده‌اند زیرا معتقد بوده که کتابهای کهنه و فرسوده کرم خورده را باید در آب ریخت و یا دفن کرد و یاد ر چاه انداخت. هم‌اکنون در کتابخانه فضلیه در حدود ۴۰۰ مجلد کتاب چاپی و ۲۱۰ نسخه خطی است. مالک و حافظ کتابخانه فضلیه فعلاً آقای الحاج قاضی محمد فضل‌ی است. وی عالم و فاضل است و به کتاب عشق و اشتیاق دارد. متأسفانه فرزند ندارد. در سال ۱۳۴۳ هـ ق متولد شده و اکنون ۵۲ سال دارد. کتابها را مانند فرزند دوست دارد و بدان عشق می‌ورزد.

اینک اسامی چند نسخه خطی از کتابخانه فضلیه:

- ۱- مجموعه: ۱- طبقات صوفیه (به خط قاضی و مفتی محمد علی قاضی القضاة اسب = انب)، ۲- مرغوب القلوب از شمس تبریز (چاپ شده ۱۲۶۷ هـ ق) ۳- اسرار نامه از شیخ عطار (چاپ ۱۲۶۷ هـ ق)، ۴- مثنوی عشقیه، ۵- رساله عربی و فارسی در مسائل تصوف ۶- باب خواص ختم خواجگان (عربی)، ۷- القول المعین لجماعة المجمعین (عربی)، کاتب و مؤلف محمد علی، ۱۲۹۱ هـ ق،

- ۸- بشری الکثیب بلقاء الحبيب (عربی) از ابوالفضل عبدالرحمن السیوطی ،
کاتب محمد علی بن سید علی ، ۱۲۸۳ هـ ق .
- ۲- النیس الواعظین (فارسی) : (۱۱۰ مجلس) ، کاتب سید عبدالهادی ابن سید محمد
شفیع ، سنه ۱۱۲۶ هـ ق .
- ۳- مجموعه : ۱- بوستان فقیه ابواللیث (عربی) ، مهر غلام محی الدین ، ۱۱۲۲ هـ ق ،
کاتب محمد حیات ۱۰۲۷ هـ ق ، ۲- الدایرة فی علم الاصول ، کاتب غلام
محی الدین ، ۱۱۲۲ هـ ق .
- ۴- سیر العارفين : (فارسی) ، تألیف حامد بن فضل الله معروف به درویش جالی که پس
از بازگشت از حج در دهلی نوشته در عهد مجد هایون پادشاه غازی ، کاتب
در قصبه محمد پور مشهور به مهت پور ساکن بجواره ، تاریخ کتابت ۱۰۱۵
هـ ق ، تقسیمات آن بر حسب «فصل» است .
- سال ده صد بود از هجرت رسول مجتبی
بود هشتاد و عشر خمس و برین جمله روا
هست تصنیف این ز مولانا جالی دهلوی
باطنش با علم حق بود ظاهرش تا برد وی
- آغاز : «حمدی که ابواب سعادت بر ارباب عبادت» .
انجام : «گر نیک ایم مرا از ایشان گیری و ربد باشم مرا به ایشان مگذار»
- ۵- مجموعه الاستفتاءات : (فارسی و عربی و اردو) ، تألیف ابن یحیی عبدالله فضلی ابن
ابی عبدالله محمد علی ابن سید علی یوسف زئی الاباخیلی ، تألیف و کتابت
مؤلف ، ۱۹۳۷ میلادی .
- ۶- السلوة فی شرایط الخلوہ : (عربی) ، دو باب دارد . در کتابخانه مجدد الف ثانی
بوده ، تألیف ابوالحسن علی بن یوسف الصوفی عم امام الحرمین المتوفی ۴۶۳
هـ ق (کشف الظنون) ، خط نسخ ، تقریباً قرن ۱۰ هـ ق ، در موضوع عرفان .
- ۷- تمهیدات (زبدة الحقایق) : (فارسی) ، تألیف عین القضاء همدانی ، تقریباً قرن
۹ هـ ق .
- ۸- اسرار الاولیاء : (فارسی) ، بر فصول تقسیم شده است ، تألیف بدرالدین اسحاق ،
کاتب علی محمد بن محمد میر ، ۱۰۸۸ هـ ق (ملفوظات خواجه فرید الدین
گنج شکر پاک پتنی) .

- ۹- مجموعه : ۱- مسائل نحویہ (فارسی) ، منظوم ، بہ خط و تصنیف محمد علی ابن سید علی . ۲- حواشی شرح الشریف : (جزء اول) از ملا عبدالحکیم سیالکوتی در نحو بہ خط محمد علی ابن سید علی . ۳- زراعی (فارسی) ، خط محمد علی ، ۱۲۶۷ هـ ق ، ۴- ہدایۃ النحو (عربی) ، ۵- مفتاح العلوم در بلاغت .
- ۱۰- صیدیہ : (فارسی) ، کاتب ضیاء الدین ، ۱۲۸۸ هـ ق .
- ۱۱- اسناد شش قفل : (فارسی) .
- ۱۲- مخزن الاسرار نظامی : کاتب فیض اللہ ، ۱۲۷۲ هـ ق
- ۱۳- مخزن الاسرار نظامی ، کاتب عصمت اللہ ولد محمد فضل در کوهستان کرول بہ موضع مگول .
- ۱۴- مدار الفحول فی شرح منار الاصول : (عربی) .
- ۱۵- حاشیۃ الخیالی علی شرح العقاید : کاتب ، محمد افضل .
- ۱۶- مخزن الادویہ : (پشتو) .
- ۱۷- نخبۃ الفکر فی مصطلح اہل الاثر : (عربی) ، در علم اصول ، کاتب محمد علی ، ۱۲۶۵ هـ ق .
- ۱۸- انیس الطالبین وعدۃ السالکین : (فارسی) ، از خواجہ علاء الدین المشہر بہ عطار (در شرح احوال خواجہ نقشبند) ، کتابت قرن ۱۱ هـ ق .
- ۱۹- حاشیہ تلویح بر توضیح : (عربی) ، تألیف حسن بن محمد شاہ فناری (متوفی ۸۸۶ هـ ق) ، تاریخ تألیف ۸۸۵ هـ ق .
- ۲۰- ترغیب الصلوۃ (فارسی) ، از محمد بن زاہد ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۲۱- حاشیہ حسامی (عربی) ، در اصول فقہ ، کاتب عبدالمجید بن عبدالحفیظ ، ۱۱۸۸ در دربار شاہی تیمور شاہ .
- ۲۲- دیوان حافظ : (ناقص) ، خوش خط ، تقریباً قرن ۱۱ هـ ق .
- ۲۳- دقایق الاصول شرح حسامی : (عربی) .
- ۲۴- مسلم الثبوت (عربی) .

- ۲۵- چهل مجلس خواجہ گیسو دراز : (فارسی) ، خوش خط ، تاریخ کتابت سنہ ۱۰۴۹ جلوس والا ، کاتب عبدالعزیز (در شہر پیشاور ، یک مجلس افتادہ) .
- ۲۶- تفسیر سورہ یوسف (= بحر العشق) : (فارسی) ، کاتب خواجہ شیرین ولد خواجہ بابا .
- ۲۷- چلبی بر خیالی (عربی) در علم عقاید ، قرن ۱۱ ھ ق .
- ۲۸- قرۃ الکمال : (عربی ، حاشیہ خیالی) ، کاتب شیخ احمد بن حافظ یونس بن عبداللہ الصوابی ، ۱۰۸۶ ھ ق .
- ۲۹- ہدایۃ النحو (عربی) ، ۱۳۲۰ ھ ق .
- ۳۰- چلبی بر مطول (عربی) ، کتابت سنہ ۱۰۴۷ جلوس والا .
- ۳۱- حاشیہ میر عاصم علی بر شرح ہدایۃ الحکمہ معروف بہ میبیدی : (عربی) ، در فلسفہ ، کتابت ، ۱۲۳۳ ھ ق .
- ۳۲- دیوان حافظ : قرن ۱۲ ھ ق .
- ۳۳- شرح اسکندر نامہ : منسوب بہ محمد نصیر ، شارح : خیر الدین محمد خوشحال ، کتابت در قصبہ شمس آباد ، ۱۲۵۱ ھ ق .
- ۳۴- شرح قصیدہ بردہ : (عربی) ، قرن ۱۲ ھ ق .
- ۳۵- عشقیہ : (فارسی) ، در تصوف ، کاتب عبدالرحمن ولد احمد جان قوم آوان (اعوان) در موضع شیر گرہ ، ۱۳۱۴ ھ ق .
- ۳۶- حاشیہ رباط علی المقیاس ، مولوی حسام : (عربی) .
- ۳۷- حاشیہ سلم العلوم : در منطق ، (عربی) .
- ۳۸- شرح مائتہ عامل : (عربی) .
- ۳۹- ایساغوجی : (عربی) ، منطق و حاشیہ میزان المنطق (عربی)
- ۴۰- شاشی : (عربی) : کاتب ملا سید علی .
- ۴۱- القول المأمول فی فن الاصول : (عربی) ، شارح و کاتب محمد علوی

- ۴۲- سبع سنابل : (فارسی) ، قرن ۱۰ ه ق .
- ۴۳- شرح الکافیہ : (عربی) ، شارح ملا عبدالحکیم بن شمس الدین کاتب نور عالم .
- ۴۴- زبده الاصول : (عربی) ، کاتب سید محمد علی .
- ۴۵- ترکیب عبدالرسول : (اردو فارسی) .
- ۴۶- حاشیہ سراجی در علم میراث : (عربی) ، قرن ۱۰ ه ق .
- ۴۷- ملا اللہداد (حاشیہ بر ہدایہ) : (عربی) ، علم فقہ ، خط تعلیق ، تقریباً قرن ۸ ه ق ، (ناقص) .
- ۴۸- حدیقہ الحقیقہ سنایی : (فارسی ، مثنوی عرفانی) ، آغاز : «ای درون پرور برون آرای» . خوش خط ، کاتب فیض احمد بن عبدالحمید ۱۰۶۱ ه ق ، نشان مهر : «منور شد جهان از نور احمد ۱۱۵۶» .
- ۴۹- تضمین بر غزلیات حافظ : (فارسی) ، تقریباً ۱۰۲۴ بیت تضمین شدہ ، کتابت قرن ۱۱ و ۱۱ ه ق . آغاز :
«فتادم درغم عشقش بچستوجوی منزلها
بماندم در نخستین گام پای عقل در گل ها»
- ۵۰- دیوان جاسی : کاتب شمس الدین ابن زین الدین فی شہور شہر جہادی الاولی سنہ ۹ و ۸ و ۷ و ۶ و ۵ و ۴ و ۳ و ۲ و ۱ .
- آغاز : «زان پیش کز مداد دہم خامہ را مدد» .
- ۵۱- سرآة المشکوه : (فارسی) ، تألیف میان نصر اللہ بن عبدالسلام (در شرح اسماء احادیث و اسماء الرجال مشکوۃ المصابیح ، کاتب حافظ احمد الجنتی المادری پیشاوری ، تاریخ کتابت ، ۱۱۷۲ ه ق در شہر پیشاور ، خوش خط .
- ۵۲- سیرۃ النبی : (مثنوی فارسی) ، سرودہ عبدی ، تاریخ سرودن ۸۱۶ - ۸۱۹ ه ق ، کتابت در شہر لہانور ، تعداد ابیات ۱۹۳۲ بیت دارد .
- آغاز : «بنام خداوند معبود پاک کہ جانرا روان کرد در تیرہ خاک»
- ۵۳- مجموعہ : ۱- الانصاف فی سبب الاختلاف (فارسی) ، کتابت ، ۱۱۶۹ ه ق ،
۲- رسالہ مسألة الشفاء (فارسی) ، ۳- المقالة الرضية فی النصيحة و الوضیة :

(فارسی) ، تألیف ولی الله ، کاتب : نعیم گل آخوند زاده ، ۴- تحفة الحسینی :
 (فارسی) ، تألیف محمد اشرف ابن محمد مرید الشاهدی اللاهوری ، ۵- مراسم
 امیر دوست محمد خان والی کابل به سید احمد بریلوی و جواب سید احمد
 به خط محمد علی ابن سید علی . ۶- العجالة النافعة ، از شاه عبدالعزیز دهلوی
 به خط محمد علی ، ۷- منع الاشارة السنونه فی القعدة عند الشهاده ، (عربی)
 تألیف و خط محمد علی ابن سید علی (اثبات کرده که در نماز ، اشاره سنت
 دارد) . ۸- صراط المستقیم (فارسی) ، از شاه اسماعیل شهید (مقدمه و چهار
 باب و یک خاتمه) .

۵۴- دیوان فضلی : (فارسی) ، سروده عبدالله فضلی ابن محمد علی (متوفی ۱۹۴۶ میلادی) شامل غزلیات و قطعات و مرثی و ماده تاریخ ها و لغت ها و سلام ها .

آغاز : «بسم الله است مطلع املاء زار ما حمد الله است منبع آلی بارما»

۵۵- دلائل الخیرات : (عربی) .

۵۶- مجموعه فی بیان الانساب : (فارسی) ، (نسب نامه اولاد بنی آدم) ، از مظفر خان
 ولد خضر خان اسمعیل خیل ، ۱۲۸۰ ه ق .

۵۷- اصول الفقه (شرح حسامی) : یعقوب البنانی مشهور به «مولوی» ، (عربی) ،
 کاتب : (محمد گل) ، ساکن قریه سفید دیر ، وطن پیشاور . ۱۲۶۸ ه ق .

۵۸- خواص القرآن العظیم : (فارسی) ، (فضائل القرآن المجید و فوائد الفرقان الحمید)
 از عبدالعلی بن محمد بن حسین ، تاریخ تألیف ۹۱۶ ه ق . کتابت ۱۲۸۳
 ه ق به مقام ریاست اسب .

۵۹- مجموعه : ۱- دیوان راجا : (فارسی) ، کاتب محمد عظیم برای میان صاحب بوستان .

۲- کاتون حویان (قصیده فارسی کوتاه) ، ایضاً . ۳- دیباچه فصول الشاشی
 (عربی) از محمد سمیع الله البوتهالی ، ۴- غنی مغنی (عربی) ، (در طب)
 از ابو منصور ، کاتب میر غلام جعفر فرید شیخ سلطان سید عبدالقادر
 جیلانی ، ۱۲۶۲ ، در بیت العامره ، قریه بانندی از مضافات مظفر آباد ،
 کشمیر .

- ۶۰- فتاوی اسحاقیه : (عربی و فارسی و اردو)، به خط و تألیف مولانا قاضی محمد اسحاق.
- ۶۱- صنعت کشته سازی و کیمیا : (فارسی) ، منظوم .
- ۶۲- رساله صدریه : (فارسی) ، در باره حلت و حرمت جانوران ، از نواب صدر جهان ، کتابت ، ۱۲۶۷ هـ ق .
- ۶۳- فرح الانسان : (فارسی) ، طب ، ۱۲۶۷ هـ ق .
- ۶۴- الطريقة المحمدیه و السیره الاحمدیه : (عربی) ، از شیخ محمد الانصاری البرکلی الروحی کتابت ۱۲۷۹ هـ ق .
- ۶۵- نسخه های کشته جات : (فارسی) در صنعت کیمیا ، ۱۲۷۲ هـ ق . در دارالخلافت لطیفه تنول .
- ۶۶- سراج السالکین : (فارسی و عربی) ، اوراد و وظائف و عملیات ، از سراج الدین عبدالله بن بول محمد کمال الدین الشطاری ، کاتب سید حفیظ الله صالح .
- ۶۷- اسرار الدعوه : (فارسی و عربی) ، اعمال و اوراد و وظائف ، از امین الدنیا سراج الدین عبدالله صوفی الشطاری .
- ۶۸- مجموعه : (فارسی) ، ۱- دیوان فغانی ، ۲- دیوان لسانی ،

آغاز : زهی عشقت بیاد بی نیازی داده خرمنها
غم فتراک شوقت سرکشان را داده کردن ها

۳- دیوان شریف تبریزی ،

آغاز : ای از تو شاخ گل آموخته رعنائی را
آب و رنگ از تو بود گلشن زیبایی را

۴- دیوان شریف تبریزی ،

آغاز : ای نخل تمنا قد رعنا تو مارا
از پای در آورد تمنای تو مارا

کاتب این مجموعه ابوالمعالی محمود ، کتابت ۹۷۶ هـ ق در دارالخلافت آکره .

- ۶۹- دیوان جالی : (فارسی) ، کاتب و شاعر ، منشی نور جمال هزاروی .
- ۷۰- نور القرآن فی دفع ظلمات الطغان : (عربی) ، از مولانا ابوذر حاجی الحرمین کتابت ، کاتب مولانا عبدالله جان ساکن جسکوت (اوگی - هزاره) .
- ۷۱- رساله فی صلوة الجمعة : (عربی) ، از قاضی ابوتراب محمد اسحاق قاضی القضاة ریاست قدیم امب (تنول) ، کاتب مولانا عبدالله جان ساکن جسکوت (اوگی) - اگرو ، هزاره) .

پیشاور :

۱۸۱- کتابخانه دانشکده اسلامیہ

[دانشگاه پیشاور ، پیشاور]

ساعت ۷ صبح ۱۱ خرداد ماه ۱۳۵۴ خورشیدی برای دیدار از کتابخانه دانشکده اسلامیہ (اسلامیہ کالج) در دانشگاه پیشاور بہ پیشاور رفتم . دانشگاه پیشاور در یک منطقہ وسیع پر درخت و پر گل و گیاه بنا شده است و ہمہ دانشکده ها و خوابگاه های دانشجویان و خانہ های استادان و بازارها و بیمارستان و مسجد و عید گاہ در داخل آن است .

ہنگامی کہ بہ کتابخانہ دانشکده اسلامیہ وارد شدم ، با آقای وحید شاہ بخاری کہ بہ زبان فارسی روان (فارسی دری) سخن می گفت روبرو شدم . دانشکده اسلامیہ در سال ۱۹۱۳ میلادی بنا شدہ و کتابخانہ ہم در همین سال بہ ہمت نواب صاحبزادہ عبدالقیوم ساختہ شد و از گنجینہ نسخہ های خطی مرحوم مولانا غلام جیلانی عالم و مفتی پیشاور (متوفی ۱۲۹۳ هـ ق) کہ بہ طور وقف بہ کتابخانہ دادہ شد بنیاد گردید و ۶۳ سال از عمر کتابخانہ می گذرد .

سازمان کتابخانہ :

سازمان کتابخانہ دانشکده اسلامیہ بدین ترتیب است :-

- ۱- کتابدار : آقای وحید شاہ بخاری با (۴ سالہ خدمت کتاب) .
- ۲- معاون کتابدار : آقای فدا محمد شاعر و ادیب (فوق لیسانس کتابداری) .
- ۳- معاون کتب خاور شناسی : آقای عبدالحمید (فوق لیسانس کتابداری) .
- ۴- معاون فہرست سازی : آقای سراج الدین (لیسانس کتابداری) .

و دیگر کارکنان هشت تن هستند. روش ملویل دیوئی در این کتابخانه معمول است. همه کتابهای چاپی برگه نگاری شده. نسخه های خطی فهرست شده. فهرست نسخه های خطی در دو مجلد تألیف مرحوم مولانا عبدالرحیم (متوفی ۱۹۵۰ میلادی) چاپ شده است. وی استاد و کتابدار بخش خاورشناسی دانشکده اسلامیہ بوده است. دیدار بزرگان از کتابخانه دانشکده اسلامیہ:

دانشکده اسلامیہ دانشگاه پیشاور شهرت و معروفیت ویژه دارد. از آغاز تأسیس تاکنون بسیاری از سران کشور های جهان، بزرگان، دانشمندان، کتاب شناسان و دوستاران فرهنگ و ادب و هنر از آن دیدن کرده اند، از جمله:

۱- اعلی حضرت هایون محمد رضا شاه پهلوی شاهنشاه آریا مهر (دفتر کتابخانه را توشیح فرموده اند)، به تاریخ ۲۱ جمادی الاولی سنه ۱۳۶۹ هـ ق (۲۶ سال پیش).

۲- قائد اعظم محمد علی جناح بنیانگذار پاکستان، ۱۲، ۴، ۱۹۴۸ میلادی.

۳- سفیر مملکت ایران (?) ۱۹ اردی بهشت ماه ۱۳۲۹ خورشیدی (امضایش را نتوانستم بخوانم).

۴- حکیم اجمل خان دهلوی، طبیب معروف، ۱۹۱۵ میلادی.

۵- قاضی محمد اسحاق، قاضی القضاة ریاست امب (انب).

۶- سردار سید طاهر سیف الدین روحانی ۱۹۲۳ میلادی.

۷- فخر الدین پاشا غازی سفیر سلطنت کابل.

۸- آقای عبدالقادر الحواری المدنی، مدیر کتابخانه شیخ الاسلام العثانی مدینه منوره ۱۳۴۴ هـ ق.

۹- سید محمد رضوی نماینده فرهنگ ایران در هندوستان، ۱۹۴۵ میلادی.

۱۰- دکتر متین دفتری ۱۱ مارچ ۱۹۵۱ میلادی.

۱۱- دکتر ممتاز حسن ۷ اپریل ۱۹۶۲ میلادی.

۱۲- حاج شیخ عزیز الله عطاردی از طرف انجمن آثار ملی برای تحقیق در مآخذ تاریخ خراسان، ۱۳۴۶ هـ ق.

- ۱۳- خواجہ ناظم الدین ، گورنر جنرل پاکستان .
- ۱۴- ایرج افشار استاد دانشگاه تهران ۱۲ آذرماه ۱۳۵۲ خورشیدی .
- ۱۵- محمد تقی دانش پژوه استاد دانشگاه تهران ۱۲/۹/۱۳۵۲ خورشیدی .
- ۱۶- دکتر محمد جعفر محبوب رایزن فرهنگ سفارت شاهنشاهی ایران ، اسلام آباد .
۱۳۵۴/۳/۱
- ۱۷- غلام حسین فرگام رئیس خانہ فرهنگ ایران ۱۳۵۴/۳/۱۸ خورشیدی .
- ۱۸- پرفسور سید وزیر الحسن عابدی ۱۱ شہر شعبان ۱۳۹۳ ھ ق و فی البداھہ این قطعہ را دربارہ وقف کنندہ نسخہ های خطی یعنی مرحوم غلام جیلانی سرودہ :-

بہ رغم ہمت قارون بہ یادگار گذاشت
 ہزینہ بی زمعانی غلام جیلانی
 سخن بہ عالم دانش ز جود و ہمت اوست
 بود شہیر جہانی غلام جیلانی
 بود ز نظم جناب وحیدہ شاہ ایمن
 ز حادثات زمانہ غلام جیلانی
 ز کار علمی عبدالرحیم روشن شد
 نہاد گنج جہانی غلام جیلانی

تعداد کتاب :

تعداد کل کتاب کتابخانہ دانشکدہ اسلامیہ بدین شرح است :

انگلیسی	۳۵۰۰۰	مجلد
عربی	۷۵۰۰	»
فارسی	۳۲۰۰	»
اردو	۴۵۰۰	»
پشتو	۴۵۰۰	»
نسخہ خطی	۱۳۰۰	»
جمع :	۵۶۰۰۰	»

نسخه های خطی :

البته نسخه های خطی به زبان های عربی ، فارسی ، پشتو و اردو است . اینک اسامی چند نسخه خطی :

۱- تفسیر کشاف : (عربی) ، کتابت ۸۶۶ هـ ق . در کتابخانه دارالسلطنت احمد آباد بوده ، در کتابخانه شاهنشاه اکبر پادشاه بوده ، امضا و مهر عبدالرحیم خان خانان دارد .

۲- حاشیه بیضاوی : (فارسی) ، از قاضی نور الله شستری ، (شوستری) کاتب محمد حیات ، کتابت ۱۰۲۱ هـ ق در تغلق آباد (۲ سال بعد از وفات مؤلف) . در ملکیت سلطان محمد صفوی بوده .

۳- صحیح بخاری : (عربی) ، کتابت ۷۶۶ هـ ق .

۴- تفسیر بیضاوی : (عربی) ، از قاضی عبدالله بن عمر بیضاوی ، کتابت ۱۰۱۷ هـ ق .

۵- السنن الکبری : (عربی) ، از حافظ ابی بکر البیهقی ، کتابت ، ۷۲۶ هـ ق .

۶- مجمع البحار : (عربی) ، از شیخ محمد طاهر سندی ، تألیف در ۹۸۱ هـ ق ، کتابت ۱۰۱۹ هـ ق .

۷- مجمع البحار : (ایضاً) ، این نسخه در کتابخانه شیخ عبدالحق محدث دهلوی بوده .

۸- معانی الاخبار : (عربی) ، از ابوبکر کلا باذی ، در احادیث ، ۸۰۳ هـ ق .

۹- فتح الباری شرح صحیح البخاری : (عربی) ، کاتب عبدالعزیز یوسف ، قرن ۹ هـ ق .

۱۰- تهذیب الاسماء واللغات : (عربی) ، از محیی الدین ، سنه ۷۰۸ هـ ق ، مهر اعتماد الدوله پدر نور جهان بیگم همسر جهانگیر پادشاه دارد .

۱۱- شرح مجمع البحرین : (عربی) متن از ابن الساعاتی ، شرح از عبداللطیف بن عبدالعزیز ، کتابت ۹۹۸ هـ ق . کاتب علی بن محمد جبرقی ، مهر «امیر غازی الدین خان بهادر» دارد .

۱۲- شرح مجمع البحرین : (عربی) ، (ایضاً) ، کتابت ۷۰۲ هـ ق .

۱۳- شرح کتاب الزیادات و زیادات الزیادات : (عربی) ، از محمد بن الحسن الشیبانی ، کتابت ۶۶۳ هـ ق .

- ۱۴- شرح الحكم لابن عباد : (عربی) ، تاریخ تألیف . ۷۹ هـ ق ، کتابت تقریباً قرن ۱۰ هـ ق . کاغذ ابریشمی قهقندی .
- ۱۵- حاشیه عضدی : (عربی) از میر سید شریف ، امضای «شیخ عبدالحق محدث دهلوی» دارد . ۹۸۶ هـ ق .
- ۱۶- حیات الانسان : (عربی) از سید محمود کردی المدنی ، کاتب شیخ تاج الدین مقدسی و شیخ علی محلی ، قرن ۸ هـ ق ، مهر «اورنگ زیب» دارد .
- ۱۷- احیاء علوم الدین : (عربی) ، قرن ۹ هـ ق .
- ۱۸- الاغانی : (عربی) از ابوالفرج علی بن حسین اصفهانی ، کتابت تقریباً قرن ۴ هـ ق . رسم الخط کوفی کاسل دارد .
- ۱۹- مفردات سبعه : (عربی) از ابو موسی جعفر موصلی ، کتابت ۷۸۹ هـ ق .
- ۲۰- عجایب الاشعار : (عربی) ، تألیف المسلم بن محمود شیرازی ، کتابت ۶۹۰ هـ ق (نسخه منحصراً بفرد) .
- ۲۱- المغرب فی العلم اللغه : (عربی) ، تألیف ابوالفتح ناصر بن ابی المکارم مطرزی متوفی ۶۱۰ هـ ق . کتابت تقریباً قرن ۹ هـ ق .
- ۲۲- رضی شرح کافیه : (عربی) از عطاء الله بن محمد الحسینی ، مهر «شاهجهان پادشاه» و «ابوالبرکات ابن شیخ مبارک» و «محمد باقر ابن امیر عبدالله» دارد .
- ۲۳- حیوة الحيوان الكبرى : (عربی) از دسیری در جانور شناسی ، ۸۵۷ هـ ق . مهر «عادل خان» دارد .
- ۲۴- شمس العلوم : (عربی) ، از حمیری ، در لغت (نسخه ارزنده) ، چاپ نشده ، نسخی دیگر از این کتاب در یوگوسلاوی است .
- ۲۵- مدارالافاضل : (فارسی) ، از اللهداد سرهندی ، کتابت ۱۰۰۹ هـ ق .
- ۲۶- تاریخ ابن خلکان یا وفيات الاعیان : (عربی) ، ۷۲۲ هـ ق .
- ۲۷- کتاب الاقناع : (عربی) از سعید بن عبدالله الفیلسوف . در موضوع طب و جراحی ، کاتب احمد بن محمد بن بنهان ، ۴۸۱ هـ ق . مهر کتابخانه شاهجهان پادشاه دارد .

- ۲۸- اشارات ابو علی سینا : (عربی) ، تقریباً قرن ۱۰ هـ ق .
- ۲۹- مفاتیح الرحمہ : (عربی) ، از طغرایی اصفہانی ، تقریباً قرن ۱۰ هـ ق .
- ۳۰- اقلیدس : (عربی) از محقق نصیرالدین طوسی ، کتابت ۱۱۴۰ هـ ق .
- ۳۱- مفتاح الحساب : (عربی) از جمشید بن مسعود بن طبیب ، در ہندسہ و حساب و ہیئت ، کتابت ۱۰۱۵ هـ ق .
- ۳۲- دلائل الخیرات : (عربی) ، مذهب و منقش و گل و بوته نگاری و تصاویر حرمین شریفین ، کتابت ۱۲۸۶ هـ ق .
- ۳۳- قاضی مبارک شرح سلم العلوم : کاتب مولانا غلام جیلانی (متوفی ۱۲۹۳ هـ ق) . تاریخ کتابت ، ۱۲۷۹ هـ ق .
- ۳۴- مجموعہ سلم العلوم : (عربی) ، از محب اللہ بہاری ، در منطق ، کاتب مولانا غلام جیلانی (م ۱۲۹۳ هـ ق) .
- ۳۵- مجموعہ رسائل علم البحریہ : (عربی) از سلیمان بن احمد ، کتابت ۱۰۰۷ هـ ق . (چاپ نشده)
- ۳۶- فی حل شکوک کتاب اقلیدس : (عربی) از ابن ہشیم .
- ۳۷- یوسف و زلیخا : (پشتو) ، مصور و منقش و مذهب ، ترجمہ عبدالقادر خوشحال خان ختک متوفی (۱۱۳۲ هـ ق) بہ نظم پشتو ، ۱۱۱۲ هـ ق ، خط نسخ .
- ۳۸- گلستہ : (پشتو) ، ترجمہ گلستان سعدی بہ پشتو ، مترجم عبدالقادر خوشحال خان ختک ، کاتب قطب الدین نوہ حضرت شیخ رحمکار کاکا صاحب ، ۲۸ ربیع ۱۱۲۶ هـ ق .
- ۳۹- رباعیات خوشحال خان ختک : (پشتو) ، منقش و مذهب ، خط نسخ .
- ۴۰- دیوان محمد کاظم خان شیدا : (پشتو) ، در شاہجہان آباد نوشتہ شدہ ، ۱۱۹۲ هـ ق ، فارسی در اشعار آن اثر بسیار دارد .
- ۴۱- کلیات قاسم خان آفریدی بہ ضمیمہ فرهنگ آفریدی : (فارسی و پشتو) .
- ۴۲- مجموعہ رسائل : (پشتو) ، دینی و عرفانی ، تالیف آخوند در ویزہ ، کتابت ۱۱۲۲ هـ ق .

۴۳- مجموعهٔ رسائل : و یاد داشتهای مولانا غلام جیلانی متوفی ۱۲۹۳ هـ ق (اردو و عربی و فارسی) (در موضوع تاریخ و ادب و فلسفه و فقه). وحید شاه بخاری یاد داشتهایی بر این مجموعه‌ها دارد. این یادداشت از مؤلف : «از ملا وزیر معقولی این هر دو کتاب را خرید بندهٔ جانی حافظ غلام جیلانی تم و فقهاالله عزوجل قبلا مالک عبدالرحمن بن محمد الکرمانی» .

۴۴- مجموعهٔ دواوین خمسہ : (فارسی) ، ۱- دیوان ابوالفرج رونی ، ۲- دیوان عبدالواسع جبلی ، ۳- دیوان حکیم قطران تبریزی ، ۴- دیوان نجیب الدین ، ۵- دیوان عنصری ، خط خوش نستعلیق (متن و حاشیه) ، جداول مذهب ، رسم الخط فارسی ، کتابت در شهر طوس (مشهد) ، کتابت ۱۱۳۴ هـ ق مطابق ۱۷۲۱ میلادی (نسخهٔ عالی) .

۴۵- الفوائخ (شرح دیوان حضرت علی «ع»): (فارسی) ، تألیف و شرح قاضی میر حسین یزدی میبدی ، خط نسخ خوش ، کتابت ۸۹۰ هـ ق مطابق با ۱۴۸۵ میلادی .

۴۶- دیوان شاه نعمت الله ولی : (فارسی) ، متوفی ۸۲۷ هـ ق .

۴۷- کیمیای سعادت : (فارسی) از امام محمد غزالی ، کتابت ۶۶۸ هـ ق. سوین نسخه در جهان (اول در لندن ، دوم در ترکیه (استانبول) ، سوم در اسلامیه کالج) . خط تعلیق .

۴۸- زیج الغ بیک خان : در علم الافلاک از محمد درویش ساکن شهر سبز ، مهر و امضای علامه فضل الدین محمد الحسینی ، ۹۷۲ هـ ق . و امضای ابن عبادالله الحسینی ۹۸۲ هـ ق. جدولهای ملون و سر فصلهای زرین به خط نسخ تزیینی (خط محقق) .

۴۹- مجموعهٔ نیل المراد : (عربی) ، قرن ۸ هـ ق . اشعار عربی ، امضای «عبدالصمد بن حافظ ۹۴۷ هـ ق در مدینه» دارد .

۵۰- زوارق اللطایف شرح عوارف المعارف : (عربی) ، خط تعلیق ، کاتب لیاغل بن بیاده بن مبارک برادر کهنتر ملک حمید بن بیاده بن مبارک ، ۹۵۵ هـ ق .

۵۱- شرح فصوص الحکم : (فارسی) ، کتابت ۹۶۶ هـ ق جلوس اورنگ زیب ، ۱۱۱۴ هـ ق .

۵۲- مکتوبات شیخ شرف الدین یحیی منیری : از «حسین معز» «در ۹ فصل خط تعلیق ، تاریخ کتابت ۸۶۶ هـ ق .

- ۵۳- ملفوظات شیخ عیسیٰ یا کشف الحقایق : (فارسی) ، کتابت ۱۱۰۳ ھ ق . کاتب
نعمت اللہ .
- ۵۴- مواقع النجوم : (عربی) ، از شیخ ابن عربی ، (ناقص) .
- ۵۵- ملفوظات خواجہ بہاء الدین نقشبند (فارسی) ، (رسالہ قدسیہ ؟) ، قرن ۱۱ ھ ق .
آغاز : حمد و ثنای بیحد و منتہا . . .
- ۵۶- لمعات و شرح آن : (فارسی) ، قرن ۱۱ ھ ق ، (ناقص) .
- ۵۷- حضرات القدس : (فارسی) از بدرالدین شیخ ابراہیم سرہندی ، کاتب فیض الدین
شیخ عبدالسلام ، ۱۱۲۷ ھ ق .
- ۵۸- مجموعہ : ۱- رسالہ قدسیہ (فارسی) ، ۲- معراج العارفین (فارسی) از میان محمد
فاضل . ۳- کشکول از امین اللہ جہان آبادی ، ۴- قواعد مفصلہ مصطلحہ
طریقہ حسینہ موسوم بہ بدرقہ السالکین (فارسی و عربی) از غلام رسول مرید
محمد شہر یار ، قرن ۱۰ ھ ق .
- ۵۹- تفسیر زاہدی یا تفسیر درواجکی : (فارسی) ، از ابو نصر احمد بن الحسین بن
احمد الدریقی السلطانی الدرواجکی بخاری ، تقریباً قرن ۱۰ ھ ق .
- ۶۰- اسماء الرجال : (عربی) ، از محمد بن عبداللہ ، الخطیب بن محمد بہ معاونت شیخ
خود حسین بن عبداللہ بن محمد ، ۱۰۶۰ ھ ق .
- ۶۱- شرح مثنوی الاسرار الغیب : (فارسی) تألیف خواجہ ایوب ، کاتب شیخ عبدالقادر ،
۱۲۰۸ ھ ق .
- ۶۲- الزواجر عن اقتراف الکبائر : (عربی) ، تألیف شیخ شہاب الدین احمد بن حجرالمکی
الشافعی ، کاتب احمد بن جابر المسلمی ، کتابت ۹۸۴ ھ ق .
- ۶۳- کنز العباد فی شرح الاوراد : (عربی) ، از علی بن احمد الغوری ، کاتب حمزہ محمد
ابراہیم جمال ، ۹۱۹ ھ ق .
- ۶۴- کنز العباد فی شرح الاوراد : (ایضاً) .
- ۶۵- شرح مثنوی : (فارسی) ، از محمد نور اللہ احراری ، دفتر اول ، قرن ۱۱ ھ ق .
- ۶۶- اخلاق جلالی : (فارسی) ، از علامہ جلال الدین دوانی ، کاتب محمد رضا .
شمیلی در قصبہ سرمکی ، کتابت منہ ۶۷ جلوس پادشاہ عالمگیر ، ۱۱۱۳ ھ ق .

- ۶۷- رشحات عین الحیات : (فارسی) ، از ملا حسین واعظی کاشفی ، قرن ۱۰ ه ق .
- ۶۸- رشحات عین الحیات : (ایضاً) .
- ۶۹- مرصاد العباد : (فارسی) ، از شیخ نجم الدین ابوبکر بن عبدالله ، کتابت ، ۱۰۴۵ ه ق ، (۱۶۴ ه ق) .
- ۷۰- نتایج الحرمین : (فارسی) ، در شرح احوال و آثار شیخ معزالدین ابو عبدالله السید آدم الحنفی النقشبندی ، در سه قسم و هر قسم در سه مقصد و هر مقصد بر چند فایده و نوع .
- ۷۱- مزارات بخارا : (رساله) (فارسی) ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۷۲- حل مشکلات مثنوی و تفصیل جملات معنوی: جلد یکم (فارسی) ، از فقیر ولی محمد کاتب محمد جعفر ولد شیخ شرف الدین حسین در عهد محمد شاهی ، ۱۰۳۰ ه ق .
- ۷۳- مناقب سید اسیر کلال سوخاری : (فارسی) ، خوش خط .
- ۷۴- تذکره خواجهان نقشبندیہ : (فارسی) ، تقسیمات بر (مقاله و مقصد و خاتمه) .
- ۷۵- شرح آداب الیریدین : (عربی) ، ناقص ، شارح علی بن سلطان محمد الهروی القاری .
- ۷۶- معدن المعانی یا ملفوظات شیخ شرف الدین احمد یحیی منیری : (فارسی) جامع آن زید بن بدر عربی ، ۶۳ باب دارد . تاریخ کتابت و کاتب ندارد .
- ۷۷- ملفوظات و معمولات حضرت صاحب کوثہ : (فارسی) ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۷۸- تذکره الاولیاء : (فارسی) از شیخ عطار ، خط نسخ خوش ، قرن ۱۰ ه ق .
- ۷۹- مجموعه : ۱- مثنوی نان و حلوا ، ۲- مناجات خواجه عبدالله انصاری ، (فارسی) کاتب نسیم کنری ، ۱۲۶۲ ه ق .
- ۸۰- اخلاق ناصری : (فارسی) ، از خواجه نصیر الدین طوسی ، کتابت قرن ۱۰ ه ق .
- ۸۱- سیف الجاهدین : (فارسی) ، کاتب محمد غازی ، تاریخ کتابت ۱۱۲۸ ه ق .
- ۸۲- رسائل النور فی شمائل السور : (فارسی) ، تقسیم بر باب و فصل ، قرن ۱۰ ه ق .

- ۸۳- المکرر فیما تواتر من القراءات السبع و تحریر: (عربی)، تألیف زین الدین قاسم بن الفقیر انصاری، در موضوع علم قرائت، کتابت تقریباً قرن ۱۱ ه ق.
- ۸۴- نوادر و حکایات و ظرایف و طرایف: (عربی)، ناقص، قرن ۱۰ ه ق.
- ۸۵- فراید القلاید فی مختصر شرح الشواهد: (عربی)، تألیف ابا محمد محمود بن احمد العینی، تقریباً قرن ۷ ه ق.
- ۸۶- مجموعه قصاید عربی و شرح آنها: از متنبی و شاعران معاصر او، کتابت در حدود قرن ۸ ه ق.
- ۸۷- حاشیہ ملا عبدالحکیم سیالکوتی بر مطول: (عربی)، قرن ۱۱ ه ق.
- ۸۸- دیوان حضرت علی «ع»: (عربی)، قرن ۱۰ ه ق. نشان ۷ مهر دارد از بزرگان و امرای دربار شاهیجهان پادشاه.
- ۸۹- دیوان ابو نواس: (عربی)، کتابت: ۱۰۰۲ ه ق. یاد داشت ها و نشان مهر علما فراوان دارد.
- ۹۰- فن قافیہ: (فارسی)، قرن ۱۰ ه ق.
- ۹۱- غرر الخصائص الواضحة و غرر النقائص الفاضحة: (عربی)، از جمال الدین محمد ابراهیم بن یحیی بن علی الانصاری المروی الاصل المصری المولد الکتبی الوراق المعروف بالوطواط (۶۳۲-۷۱۸ ه ق) ۱۶ باب و هر باب بر ۶ فصل، کتابت قرن ۷ ه ق. (شاید نسخه معاصر مؤلف باشد).
- ۹۲- شرح لباب در نحو: نسخه کهن، (عربی)، قرن ۹ ه ق.
- ۹۳- شرح مقدمه ابن حاجب: کاتب عبدالعلی بن محمد بن حسین، یوم الخمیس ۲۴ جادی الاولی، ۹۱۱ ه ق.
- ۹۴- من لایحضره الادیب: ترجمه شافیہ به زبان فارسی از ابن محمد باقر المدعوبه ابوالحسن حسینی شیرازی، کاتب ملا سلیم در باغ خواجه از باغات پیشاور، ۱۲۲۳ ه ق.
- ۹۵- کتاب الصرف: (عربی)، سال کتابت ۹۹۸ ه ق، کاتب حسن آجی.
- ۹۶- منتخب اللغات شاهجهانی: کتابت قرن ۱۱ ه ق.

- ۹۷- فرهنگ رشیدی : (فارسی) ، کاتب محمد امین محمد افضل سودھری نزدیک لاهور ، ۲۶ ذیقعدہ سنہ ۱۱۰۰ھ ق ، مطابق ۳۳ جلوس والا ، دربلدہ شاہ جہان آباد .
- ۹۸- مناقب قادریہ : (فارسی) ، شامل حکایات عرفانی و اخلاق ، قرن ۱۰ھ ق .
- ۹۹- مؤید التبیان یا ترجمہ فیض عیان فی ترجمہ مواعظ الرحمن : (فارسی) ، از محمد قایم الدین کاتب میر غلام محی الدین ، ۱۲۱۷ھ ق .
- ۱۰۰- البستان فی فضائل النعمان والجواهر المزیئہ : (عربی) ، در فقہ و حدیث ، قرن ۱۱ھ ق .
- ۱۰۱- قصص الانبیاء : (فارسی) ، نسخہ کهن با خط قدیم .
- ۱۰۲- تاریخ طبری یا تاریخ الرسل والامم والملوک (?) . (عربی) ، از آغاز ابوالبشر و ملوک قحطان تا سنہ ۵۴۷ھ ق ، خط تعلیق ، (شاید تاریخ ابن الاثیر باشد ؟) کتابت در حدود قرن ۶ھ ق .
- ۱۰۳- قصہ شہادت حسین (ع) (فارسی) ، از عبدالرسول صادق ، کتابت قرن ۱۱ھ ق .
- ۱۰۴- داستان امیر حمزہ : (فارسی) ، ناقص ، قرن ۱۱ھ ق .
- ۱۰۵- اکبر نامہ : (فارسی) ، منظوم ، سرودہ قاسم اکبر آبادی ، سر لوح و مجدول .
- آغاز : خدایا جہاندار اکبر توئی کرم گستر بندہ پرور توئی
- ولیکن در پایان نسخہ آمدہ : «از ملا حمید اللہ» در وصف امیر دوست محمد خان و اکبر خان پادشاہان کابل است .
- ۱۰۶- ابجد التاریخ : (فارسی) ، از حبیب اللہ القندھاری ، کتابت ۱۲۷۵ھ ق .
- ۱۰۷- تذکرہ دولت شاہ سمرقندی : (فارسی) ، ناقص ، قرن ۱۱ھ ق .
- ۱۰۸- مسیر طالبی یا تواریخ فرنگستان : (فارسی) ، از ابوطالب محمد اصفہانی . (در ہندوستان چاپ شدہ است : ایرج افشار) ، کتابت قرن ۱۳ھ ق .
- ۱۰۹- البہجۃ المحافل فی السیر والاخلاق والشائل : (عربی) ، از یحیی بن ابی بکر محمد العامری الحرزی ، کاتب ابراہیم بن محمد السیمان النساخ ، ۱۰۲۴ھ ق .
- ۱۱۰- خلاصۃ السیر : (عربی) ، از محب احمد بن عبداللہ الطبری (ناقص) .

۱۱۱- روضة الاحباب فی سیرالنبی و الآل والاصحاب : (فارسی) ، از عطاءالله بن فضل الله الملقب بہ جہال الحسینی ، قرن ۹ و ۱۰ ق .

۱۱۲- روضة الاحباب فی سیرالنبی و الآل والاصحاب : (فارسی) ایضاً ، قرن ۱۰ ق .

۱۱۳- کلمات الشعرا : (فارسی) ، از سر خوش ، قرن ۱۱ ق .

۱۱۴- طبقات ابن سعد : (عربی) ، خط تعلیق ، قرن ۱۱ ق . سہرہا و امضاہا دارد .

۱۱۵- مرآت الخیال : (فارسی) ، در موضوع تذکرہ شاعران ، قرن ۱۱ ق .

۱۱۶- مثنوی سیرۃ النبی : (فارسی) ، کتابت در حدود قرن ۱۱ ق ، در حدود ۳۰۰۰ بیت .

آغاز : بہ نام خداوند بسیار بخش

خرد بخش و دین بخش و دینار بخش

۱۱۷- تذکرہ دولت شاہ سمرقندی : (فارسی) ، خط خوش ، ناقص ، قرن ۱۰ ق .

۱۱۸- تاریخ کشمیر : (فارسی) ، ۱۱۶۶ ق .

آغاز : «سپاس بیرون از مقیاس قیاس سزاوار پادشاہی کہ پادشاہی بخش» .

۱۱۹- شرح اسباب و علامات : (عربی) ، از نفیس بن عوض بن حکیم الطیب ، قرن ۸ ق .

۱۲۰- شفاء العلیل ، یا تحفہ خانی : (فارسی) ، از محمود بن محمد عبداللہ بن عبیداللہ بن محمود ، کتابت ۱۰۳۷ ق .

۱۲۱- قرابادین آصفی : (فارسی) ، تألیف ۱۰۵۰ ق ، (در طب و داروہا) ، قرن ۱۱ ق .

۱۲۲- مجموعہ رسائل قوت باہ و تعبیر خواب : (عربی) .

۱۲۳- السیدی : (در طب) عربی ، کتابت ۸۴۱ ق در شہر سمرقند .

۱۲۴- جامع الفوائد : (فارسی) ، از یوسف بن محمد یوسف الطیب (یوسفی) ، قرن ۱۱ ق .

۱۲۵- اشکال التامیس فی علوم الهندسہ : (عربی) ، از مید شمس الدین سمرقندی ، کاتب حافظ غلام جیلانی بن حافظ غلام حبیب پیشاوری . تاریخ کتابت ۱۲۴۳ ق .

- ۱۲۶- اشکال التأسيس في علوم الهندسه (عربی) ، (ايضاً) ، كاتب زين العابدين ابن حافظ وجيه الدين پيشاوري ، ۱۲۳۷ هـ ق (در شهر پيشاور) .
- ۱۲۷- شرح حكمة العين : (عربی) ، از محمد بن موسى الطالسي ، كاتب محمود بن مسعود محمود المتطبب ، ۹۴۸ هـ ق .
- ۱۲۸- ديوان بيدل : (فارسی) ، سروده ميرزا عبدالقادر بيدل ، در ملكيت حسين علي به سال ۱۲۵۵ هـ ق .

جهلم :

۱۸۲- کتابخانه محمد صادق ملك

[مال رود ، جهلم (استان پنجاب)]

به همراه آقای سيد عباس حسين شاه گردیزی نماينده مجلس شورای ملی پاکستان به سوی شهر جهلم به راه افتادیم و به کتابخانه آقای محمد صادق ملك راه یافتیم . در این کتابخانه در حدود ۳۵ کتاب چاپی بود . نسخه خطی ندیدم .

لاهور :

۱۸۳- کتابخانه صدر الافاضل

[۱۵ - مغلپوره - لاهور]

در تاریخ ۱۳۵۴/۳/۷ خورشیدی به همراهی آقای سيد عباس حسين شاه گردیزی نماينده مجلس شورای ملی پاکستان به خانۀ آقای سيد مرتضى حسين صدر الافاضل رفتیم و با محبت و الطاف وی روبرو گشتیم . وی در سال ۱۹۲۳ در لکهنؤ ولادت یافت و از بزرگان علم و افاضل دوران و دانشمندان به نام است پدرش مرحوم سيد قاسم آغا الرضوی بود .

تألیفات صدر الافاضل :

آقای صدر الافاضل در سال ۱۹۵۰ میلادی از لکهنؤ به پاکستان هجرت کرد و در لاهور سکونت اختیار نمود و تاکنون به سفر عراق ، سوریه (شام) و بیروت و ایران و عربستان سعودی رفته است . تألیفات وی بسیار است : ۳۳ مجلد درباره مسائل دینی و ۳۱ مجلد درباره علوم ادبی تألیف و تصحیح کرده است ، از جمله :

۱- کلیات فارسی غالب (۳ مجلد) ، با مقدمه علمی و تحقیقی و ادبی به زبان اردو و فارسی . چاپ مجلس ترقی ادب ، کلب روڈ ، لاهور .

- ۱- اردو علی غلام (۳ مجلد) تحقیق و تحشیه و تعلیق و ترتیب . ایضاً .
- ۳- عود هندی از غالب ترتیب و تحقیق . ایضاً .
- ۴- احوال و آثار و رباعیات حکیم عمر خیام نیشابوری ، شرح و تحقیق . چاپ شیخ غلام علی .
- ۵- حیات حکیم ، ایضاً .
- ۶- مثنویات حالی ، چاپ شیخ مبارک علی ، کشمیری بازار .
- ۷- مکاتیب آزاد ، مجلس ترقی ادب .
- ۸- تذکره ریاض الفردوس ، شیخ مبارک علی .
- ۹- صحیفه علمیہ (ترجمہ اردو) چاپ شیخ غلام علی .
- ۱۰- صحیفه کاملہ (مختصر ترجمہ اردو) حسینیه کتب خانہ .
- ۱۱- نهج البلاغه کا ادبی مطالعہ ، چاپ کراچی .
- ۱۲- شرح نهج البلاغه (مفصل ، اردو و ترجمہ) ایضاً .
- ۱۳- خطیب قرآن سیرت نبی آخرالزمان (مفصل) . چاپ غلام علی اینڈ سنز
- ۱۴- جہاد حسیني ، چاپ کراچی .
- ۱۵- گلستان حکمت (شرح کلمات قصار حضرت علی (ع) ، چاپ لاہور .

علاوہ بر اینہا در حدود ۲۰۰ مقالہ مذہبی ، تاریخی ، ادبی ، علمی نوشتہ و در ماہنامہ ہا و ہفتہ نامہ ہا و روزنامہ ہا چاپ شدہ و چند تا از آنہا در دایرۃ المعارف اسلامیہ چاپ دانشگاه پنجاب درج گردید و نیز در دایرۃ المعارف الاسلامیہ الشیعۃ (عربی) در بیروت چاپ شدہ است .

نسخہ های خطی صدر الافاضل :

در کتابخانہ سید مرتضی حسین صدر الافاضل در حدود ۵۵۰ کتاب چاپی و تقریباً ۱۰۰ خطی دارد ، اینک اسامی چند نسخہ خطی :-

- ۱- منتخب المقياس : (عربی و فارسی) ، در اوراد و وظائف ، تأليف محمد باقر بن محمد المجلسي اصفهاني ، كاتب محمد علي خليفه ، ابن بابا محمد حسين حسن آبادي ۱۱۱۱ هـ ق .
- ۲- نصيحة الكرام و فضيحة اللثام : (فارسی) ، از محمد بن نظام الدين مشهور به «عصام» شامل مقدمه و ۱۲ مطلب و خاتمه ، كاتب آخند ملا محمد علي تبريزي فتح الله ، ۲۸ صفر ۱۲۶۱ هـ ق . مطالب ضد صوفيه دارد . (نسخه منحصر بفرد) .
- ۳- كتاب المقنع : (عربی) ، از ابو عمرو و عثمان بن عثمان المغربي (الداني) (در برلن چاپ شده) . كتابت تقريباً قرن ۱۱ هـ ق .
- ۴- معدن الانوار و مشكوه الاسرار : (عربی) ، (مقدمه تفسیر مفتاح الجنان) از محمد بن صالح بن محمد الملقب به كاشف الاسرار القزويني ، تاريخ تأليف ۱۲۷۰ هـ ق ، تاريخ كتابت ماه محرم ۱۲۷۱ هـ ق (در كربلا) .
- ۵- تقريرات شريف العلماء : (فارسی) ، جلد دوم ، تأليف علي اصغر بن محمد حسين البضروئي البزدي ، تاريخ كتابت ۱۲۳۵ هـ ق . در موضوع اصول فقه .
- ۶- تقريرات شريف العلماء : ايضاً جلد اول .
- ۷- غزليات جامي : (خط شكسته) ، به ضميمه يك مثنوي کوتاه از شيخ عبدالرضا معينی .
- ۸- مختار نامه : (فارسی) به خط و قلم برهان الدين خان ، كتابت ، ۱۳ ربيع الاول ۱۲۱۴ . در زمان شاه عالم (جلوس ۱۱۱۸ و وفات ۱۱۲۴ هـ ق) .
آغاز : «اما بعد تسلي دل مؤمنان و راحت جان مجروحان مخلص قصه مختار است» .
- ۹- اصول كافي : (عربی) ، تأليف محمد بن يعقوب كليني ، از ممتلكات مهدي شاه ، سنه اثنین و سبعین و تسعمائه ، ۹۷۲ هـ ق . ظاهراً دومین نسخه كهنه است . از این كهنه تر در مدرسه فيضيه قم است .
- ۱۰- فروع اصول كافي : (عربی) ، از كليني ، لوح و جدول و كاغذ پیوند و خط نسخ خوش .

- ۱۱- حیات القلوب : (فارسی) ، ج ۱ ، ۲۲ شوال ، ۱۲۶۲ هـ ق ، از محمد باقر بن محمد تقی .
- ۱۲- رساله رباعیات : (فارسی و عربی) ، خواص ادعیه ، از ابو سعید ابوالخیر .
- ۱۳- رساله الصفات لله تعالی : (عربی) ، از ابی جعفر احمد بن علی بن سعید محقق الطوسی ، کتابت ۱۲۸۳ هـ ق .
- ۱۴- انتخاب دیوان مغربی : (مولانا محمد شیرین نایینی متوفی سنه ۸۰۹ هـ ق) تألیف ابو طالب حسینی در سنه ۱۱۸۱ هـ ق .
- آغاز : خورشید رخت چو گشت پیدا ذرات دو کون گشت پیدا
- ۱۵- جنگ اشعار : (فارسی) ، منقبت و مرثیه ، کتابت ۱۱۰۳ هـ ق ، شاعران مانند : جنونی ، محسن شیدا ، فیضی ، صائب ، قاسم دیوانه ، صحرا ، فطرت ، قربان علی شیدا .
- ۱۶- شرح باب حادی عشر : (عربی) ، از کتاب الصلاح ، تألیف شیخ مظهر علی ، کتابت ۱۳۰۰ هـ ق .
- ۱۷- هفت بند اول : (فارسی) ، برای نواب مهدی علی خان .
- ۱۸- شرح فارسی الفیه ابن مالک : (فارسی) ، از محمد صادق ابن محمد کاظم الرضوی ، کتابت ۱۱۷۷ هـ ق .
- ۱۹- رساله اصول دین و نماز : (فارسی) ، تقریباً قرن ۱۱ هـ ق و
- ۲۰- حاشیه معالم الاصول : (عربی) از حجة الاسلام شیخ محمد طه نجفی و تصحیح عبدالهادی البرقعاعوی . (چاپ شده) .
- ۲۱- اخلاق محسنی : از واعظ کاشفی ، کتابت ۱۱۶۷ هـ ق .
- ۲۲- الروضة البهية في شرح لعة الدمشقية : (عربی) ، از زین الدین علی بن احمد شاهی ، سال تألیف ۶ جمادی الثانی ۹۵۶ هـ ق . کتابت حدود ۱۰۰۰ هـ ق . کاتب عبدالرحمن بن محمد داود .
- ۲۳- کتاب المؤمن (عربی) : از حسین بن سعید الاهوازی .

۲۴- کلمات سعدی :

۲۵- دیوان حافظ :

۲۶- هر سه دفتر ابوالفضل :

۲۷- دیوان میر تقی میر : (اردو) ، ۱۱۴۸ هـ ق ، کتابت به دستور آغا قایم علی خان جیو .

۲۸- عجالۃ النافعة : (عربی) ، کتابت ۱۲۵۳ هـ ق .

رینالہ خورد :

۱۸۴- کتابخانہ سید محمد محسن شاہ

[رینالہ خورد ، بخش ساھیوال ، (استان پنجاب)]

کتابخانہ آقای سید محمد محسن شاہ فرزند مرحوم سید محمد حیدر شاہ متوفی (۱۹۳۲ میلادی) در رینالہ خورد بخش ساھیوال (استان پنجاب) واقع است . به همراهی آقای سید عباس حسین شاہ گردیزی به این کتابخانہ راہ یاقم . آقای سید محمد حسن شاہ را کہ مدت ۷ سال در ایران بوده و زبان فارسی خوب می داند در خانہ آقای سید محمد محسن شاہ ملاقات کردم . در این کتابخانہ در حدود ۵۲ کتاب چاپی بود و ۳ نسخہ خطی دیدار کردم ، بدین شرح :

۱- مقامات داودی : (فارسی) ، تألیف عبدالباقی بن جان محمد حمیمی (جمیمی؟) درباره حضرت شیخ داود بندگی ، کتابت در حدود قرن ۱۱ هـ ق .

آغاز : «سپاس بی قیاس و ستایش قدمی اساس و صنایع را» .

۲- مناقبات داودیه (نغات داودیه؟) : (فارسی) ، تألیف ابو محمد (سید محمد ماهر) ابن شیخ مصطفی کرمانی .

۳- رسالہ درباره داود بندگی : (اردو) ، تألیف سید محمد حیدر و به خط مؤلف . این رسالہ اخیر را آقای سید محمد محسن شاہ در نظر دارد چاپ کند .

پشاور :

۱۸۵- کتابخانہ پشتو آکادمی

(دانشگاه پشاور ، پشاور)

در تاریخ ۲۵ خرداد ماه ۱۳۵۴ خورشیدی به پشاور رفتم و از کتابخانہ آکادمی پشتو دیدن کردم و از کتابهای چاپی و نسخہ های خطی آن دیدار کردم . آقای محمد نواز

طائر رئیس آکادمی پشتو است . مرکز آکادمی پشتو و کتابخانه آن در محوطه دانشگاه پشاور واقع است . پشتو آکادمی در سال ۱۹۴۷ میلادی مطابق با ۱۳۲۸ هجری قمری بنا شده است و تا کنون ۱۱۲ مجلد کتاب در زمینه تاریخ و ادب و فرهنگ و هنر و لغت و دستور پشتو منتشر کرده است و نیز این آکادمی کوشش می کند که متون فارسی و عربی را به پشتو ترجمه و تحقیق و چاپ و نشر کند .

کتابخانه آکادمی پشتو در حدود ۷۰۰۰ مجلد کتاب چاپی و ۶۲۶ نسخه خطی (فارسی، عربی، پشتو) دارد . اینک اسامی چند نسخه خطی :-

- ۱- شاهنامه فردوسی : خط نستعلیق ع سر لوح و جدول ، ۲۶ مینیاتور ، سبک نقاشی ایرانی ، (قطع بزرگ) ، تاریخ کتابت ۲۵ محرم ۱۱۱۴ ه ق .
- ۲- شاهنامه فردوسی : خط نستعلیق ، سر لوح و جدول ، ۶۲ مینیاتور به سبک هندی و کشمیری ، کاتب امام الدین ماکن بهوسال واله ، کتابت ۱۲۵۶ ه ق .
- ۳- دیوان معزالله خان مہمند ابن ملک عبدالله : (فارسی و پشتو و اردو) مهر و امضای شاعر در آن موجود است ، کتابت ۱۱۰۹ ه ق .
- ۴- دیوان احمد شاه ابدالی در درانی : خط نستعلیق خوش ، کاتب گل محمد پشاور ، ۱۱۹۸ ه ق ، مذهب و منقش ، کتیبه ها و اسلیمی های گوناگون و گل و بوته نگاری به طوری که هر یکی با دیگر فرق دارد .
- ۵- دیوان احمد شاه : (پشتو) ، تقریباً قرن ۱۱ ه ق .
- ۶- دیوان خوشحال خان ختک : (پشتو) ، خط خوش نستعلیق و مذهب ، کاتب محمد سعید ساکن سرای اکوره ختک ، ۱۱۷۳ ه ق .
- ۷- تفسیر حسینی : (ج ۱ و ۲) ، (فارسی) ، این نسخه در خاندان میان محمد یعقوب بوده ، خط نسخ خوش ، کاتب محمد افضل ولد شیخ محمد فضل الله بن شیخ غازی ، ۱۰۸۷ ه ق ، مذهب و سر لوح .
- ۸- تفسیر فضلیه : (پشتو) ، خط نسخ خوش ، ۱۱۷۳ ه ق .
- ۹- خزائن القصص : (الف لیلة و لیلة) ، پشتو ، ۱۳۰۴ ه ق .

۱- قرآن شریف: مذهب، در حواشی تفسیر حسینی، مذهب، جلد مرصع (کار کشمیر) شاید از عهد اورنگ زیب و جهانگیر باشد)

۱۱- دلایل الخیرات: (عربی)، خوش خط و مذهب و منقش، کاتب کریم داد بن عبدالله ساکن سابق مستونگ حال وارد کویت (بلوچستان)، قریه کاسی ۱۳۳۵ هـ ق.

۱۲- طوطی نامه: (پشتو).

۱۳- دیوان بابو جان و پند و اندرز: (پشتو).

۱۴- گلستان سعدی: (پشتو).

۱۵- اقبال نامه: جهانگیری: (فارسی).

۱۶- حدایق النجوم: (فارسی).

۱۷- نادر نامه: (فارسی).

۱۸۶- کتابخانه سید امتیاز حسین شاه

[حویلی شکور خان، نیا دروآره، پیشاور]

هنگامی که با آقای سید امتیاز حسین شاه ملاقات کردم، بیار بود. وی برای کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان، فهرس نسخه های خطی (فارسی و عربی و پشتو و اردو و پنجابی) از کتابخانه های شخصی و دولتی مخصوصاً کتابخانه دانشگاه پیشاور تهیه کرده است. روش فهرست نگاری او به روش «کتابخانه گنج بخش» است و اوراق دستنویس فهرس در کتابخانه گنج بخش موجود است. کتابخانه شخصی آقای پرفسور سید امتیاز حسین در حدود ۴۲ کتاب چاپی دارد که ۹ درصد آنها فارسی است و یک نسخه خطی اسکندر نامه نظامی دارد که از آغاز و انجام ناقص است.

جهنگ:

۱۸۷- کتابخانه امامبارۀ عابد حسین شاه

[شاه جیونہ، جهنگ (استان پنجاب)]

در امامبارۀ سید عابد حسین شاه، یک کتابخانه هست که در حدود ۳۰۰ مجلد کتاب چاپی در قفسه های آن بود و شرح احوال و کوشش های مذهبی و اجتماعی سید عابد

حسین شاه (متوفی ۱۸ ماه ۱۳۴۹) را در یک مجلد قطور به قلم آقای دکتر محمد عبداللطیف در این کتابخانه دیدم. گفته شد که نسخه های خطی هم دارند ولیکن من ندیدم و در کنار کتابخانه این جملات روی دیوار کتیبه شده بود: «امامبارۀ سیده کشور عابد حسین در شاه جیونہ ضلع جھنگ حسب فرمایش کرنل (سرہنگ) سید عابد حسین شاه ہدیہ بحضور جناب سید الشہداء امام حسین علیہ السلام».

لاہور:

۱۸۸- کتابخانہ دکتر محمد بشیر حسین

[سمن آباد ، محمود روڈ ، لاہور]

در لاہور از فرصت استفادہ کردم و بہ خانہ فرہنگ ایران در گلبرگ رقم و با آقای جامعی ملاقات کردم و سپس بہ دیدار آقای سید ذوالفقار علی شاہ شتافتم (شاہ جمال کالونی - المہر شاہ ۱۸-ای). چون نبودند بہ دیدار از کتابخانہ دکتر محمد بشیر حسین در سمن آباد (محمود روڈ) رقم. آقای دکتر محمد بشیر حسین استاد فارسی در دانشکدہ خاور شناسی دانشگاه پنجاب (لاہور) است. وی رسالہ دکتری خود را در موضوع فعل مضارع در زبان فارسی زیر نظر و راهنمایی مرحوم استاد دکتر محمد معین در دانشگاہ تہران گذراند و اکنون مشغول طبع آن است. تاکنون کتابہای ارزندہ و در خور تالیف و چاپ کردہ است ، از جملہ :

۱- فہرست مخطوطات حافظ محمود شیرانی (جلد اول و دوم و سوم) چاپ ادارہ تحقیقات پاکستان ، لاہور.

۲- فہرست مخطوطات شفیع (کتابخانہ دکتر مولوی محمد شفیع) ، لاہور.

۳- فارسی کا ایرانی تلفظ ، چاپ لاہور.

۴- صمدیہ ، تصحیح و تحشیہ.

در کتابخانہ او کہ بہ سبکی مخصوص ساختہ شدہ است در داخل دیوار ہا ، قفسہ ہا و طاقچہ ہای تعبیه شدہ و در آنها کتابہا بہ ترتیب موضوعی قرار دادہ شدہ است. در کتابخانہ آقای دکتر بشیر حسین در حدود ۵۰۰ کتاب چاپی و ۳۰ نسخہ خطی موجود است.

آقای دکتر بشیر حسین اکنون مشغول تہیہ فہرستخان (مؤلف و تالیف و امکانہ) از ۱۷ جلد فہرست نسخہ های خطی فارسی بانکی پور است کہ کاری شایستہ است. البتہ

فهرست نسخه های خطی بانکی پور ۳۵ جلد است که ۱۸ جلد آن عربی است . اینک اسامی نسخه های خطی :-

- ۱- ثمرالارواح : (فارسی) ، از زین العابدین قاسم اصفهانی ، در موضوع رمل .
- ۲- خلاصة البحرين : (فارسی) ، از لطف الله بن عبدالملک النیشابوری ، تاریخ تألیف ۸۱۲ هـ ق . در رمل ، نسخه ی دیگر از این کتاب در کتابخانه مولوی محمد شفیع است .
- ۳- نهاية العقول وغاية الاصول : (فارسی) ، از ناصر بن محمد بن حیدر رمال شیرازی در رمل .
- ۴- اسکندر نامه نظامی : (ناقص) .
- ۵- مثنوی عاشق و معشوق : (فارسی) ، از مولانا محمود لاهوری ، به خط مؤلف .
- ۶- مثنوی هفت کشور : (فارسی) ، در جواب هفت پیکر نظامی ، از مولانا محمود لاهوری ، این هر دو نسخه را آقای دکتر بشیر حسین از روی نسخه ی در تهران استنساخ کرده است .
- ۷- کلیات سعید خان ملتانی : (فارسی) ، عکس ، نسخه اصل در کتابخانه عالمگیر شجاع است .
- ۸- رقعات حکیم ابوالفتح گیلانی : (فارسی) ، عکس ، نسخه اصل در تهران است .
- ۹- رقعات حکیم ابوالفتح گیلانی : (فارسی) ، عکس ، نسخه اصل در کتابخانه عالمگیر شجاع است .
- ۱۰- ظفر نامه عالمگیری : (فارسی) ، تألیف عاقل خان رازی ، این نسخه را کاتب اشتباهاً از «میر شان شاهی» نوشته است .
- ۱۱- دستور العلم : (قوانین پارسی) ، از عبدالواسع ، کاتب عطاء الله ، ۵۱۲۶۳ هـ ق .
- ۱۲- راشد الصبیان : (مثنوی فارسی در موضوع لغت و دستور) ، کاتب عطاء الله ، ۱۲۶۳ هـ ق .
- ۱۳- رباعیات ابو سعید ابوالخیر : (شامل ۳۲۸ رباعی و دویتی فارسی) ، کاتب محمد حسین ولد محمد صدیق قریشی ساکن ترکھ .

- ۱۴- مرقع بیحروف : (فارسی) در موضوع انشاء ، کاتب عطاء الله ، ۱۲۵۶ هـ ق .
- ۱۵- عین الحیوه : (فارسی) از محمد هاشم طهرانی ، در طب .
- ۱۶- رساله چوب چینی : (فارسی) از میرزا قاضی ابن کاشف الدین محمد .
- ۱۷- رساله بیخ چینی : (فارسی) از میرزا قاضی بن کاشف الدین محمد برای شاه عباس صفوی .
- ۱۸- دستور العمل خوردن فادزهر : (فارسی) ، از میرزا قاضی بن کاشف الدین محمد سنه ۲۵ جلوس محمد شاهی .
- ۱۹- دیوان مفتی عبدالوهاب : (فارسی) ، کتابت ۱۰۵۴ هـ ق ، منقول از نسخه دانشگاه تهران به خط دکتر محمد بشیر حسین .
- ۲۰- کتاب فقه : (فارسی) ، (آغاز و انجام ناقص) .
- ۲۱- هفت پیکر نظامی : کتابت ۱۲۵۸ هـ ق . ناقص .
- ۲۲- معالجه الرحم : (فارسی) از حکیم امیر الله سنبهلی (سنبهل : جایی در هند) ، خط نستعلیق .
- ۲۳- دیوان صائب : (فارسی) ، منتخب (غزلیات از الف تا دال) .
- ۲۴- شرح امالی : (فارسی) ، کتابت ۱۲۵۸ هـ ق .
- ۲۵- هند نامه عطار :
- ۲۶- رساله فوایدی چند در فقه : (فارسی) ، کاتب محمد بخش .
- ۲۷- رساله مناجات : (فارسی) ، کاتب محمد بخش ، ۱۲۵۸ هـ ق .
- ۲۸- شجره عالیہ : تالیف محمد بخش .
- ۲۹- شجره قادریہ : تالیف محمد بخش ساکن موہلہ نزد وزیر آباد .
- ۳۰- مطلع الانوار : (مثنوی فارسی در جواب مخزن الاسرار نظامی) ، از امیر خسرو ، کاتب محمد بخش ، اوایل قرن ۱۳ هـ ق .

پیشاور :

۱۸۹- کتابخانه محمد نصیر بخاری

[محلہ رامپورہ ، نیا دروازہ ، شماره ۲۳۵ ، پیشاور]

در تاریخ ۱۳۵۴/۴/۱۵ خورشیدی برای دیدار از کتابخانه آقای محمد نصیر بخاری به پیشاور رفته . آقای محمد نصیر بخاری قبلاً چند بار با من مکاتبه کرده و خبر داده بود که علاوه بر کتب چاپی و نسخه های خطی یک شاهنامه مصور و قدیمی دارد . هنگامی که به پیشاور رسیدم به کتابخانه دانشکده اسلامیہ در محوطہ دانشگاه پیشاور رفته و با آقای استاد وحید شاہ بخاری ملاقات کردم . سپس به همراهی او به محلہ رامپورہ در نیا دروازہ رفته ، وہ خانہ آقای محمد نصیر بخاری وارد گشتیم . وی بہ زبان فارسی خراسانی یا بہ قول خودش بخارایی حرف می زند و تاجر است اما شوق و عشق عجیبی بہ نسخ خطی و آثار عتیقہ دارد . در کتابخانہ اش در حدود ۲۰۰۰ کتاب چاپی و ۴ نسخه خطی دارد . اینک اسامی چند نسخه خطی :-

- ۱- شاهنامه فردوسی : ۴۷ تصویر بہ سبک بخاری و ہندی ، خط نستعلیق جلی ، قطع بزرگ ، تقسیم بر ۴ جلد و ہر جلد یک سر لوح دارد . در انجام تاریخ «۳۷۴» دارد کہ تاریخ تصنیف است و تاریخ کتابت تقریباً قرن ۱۱ ہ ق .
- ۲- تاریخ سقوط بخارا : (اردو) ، از محمد نصیر بخاری و بہ خط خودش . موضوع این دستنویس تاریخ بخارا از لحاظ سیاسی و اقتصادی و اجتماعی در قرن ۱۴ ہ ق است یعنی در دورہ حکومت روس ہا .
- ۳- قرآن : خط نسخ خوش ، مذهب ، منقش (جدول و لوح و سر لوح و ترنج) . نقاشی دندان موشی ، قرن ۱۱ ہ ق .
- ۴- قرآن : خط نسخ خوش ، کاتب سید محمد شکر بن سید الحاج احمد الحفظی ، ۱۲۸۲ ہ ق ، در زبان دولت عثمانی آسیای صغیر ، سر لوح و زرین و جدول .
- ۵- قرآن : خط نسخ بسیار خوش ، مذهب و گل افشانی زرین ، نقاشی دندان موشی ، خط عبداللہ مروارید (متوفی ۹۱۲ ہ ق) ولد محمد عبدالمجید (قول محمد نصیر بخاری) .
- ۶- قرآن : خط نسخ سادہ ، سر لوح و لوح لاجوردی و زرین .

۷- مرقع خوش نویسی : از خوشنویسان گمنام ، مانند : محمد اسحاق «مشقه فقیر المذنب محمد اسحاق بفرموده جناب توقسابه (خطاب عمومی مملکت اسلامی بخاری) تحریر یافت» . منشی کوبند رام پندت ۱۲۵۱ ، مفردات خط نسخ تعلیق علی طریق واضح الاصل خواجه میر علی التبریزی تغمد الله بغفرانه ، خط ۱۳۰۳ هـ ق . خط میرزا مهدی خواجه بخاری ، خط احمد مخدوم بخاری ، مجاهد مهاجر بخاری از کاتبان امیر بخاری ۱۳۵۰ (بعداً به لاهور رفت و در مسجد وزیر خان خوشنویس شد و در سال ۱۹۵۶ در یمن فوت کرد) ، خط ۱۲۴۵ هـ ، خط ۱۹۳۸ م .

۸- مجموعه : ۱- ملا زاده ، فارسی ، تاریخ تألیف ۸۱۴ هـ ق ، تاریخ کتابت ۱۳۰۲ هـ ق . ۲- تاریخ مشایخ سمرقند (فارسی) ، ۳- تاریخ مشایخ بخارا : (فارسی) .

۹- دیوان حافظ شیرازی (ناقص) ، قرن ۱۲ هـ ق .

قالیچه مصور از شعر حافظ :

در نزد آقای محمد نصیر بخاری اشیای عتیقه فراوان است و خانه اش یک موزه کوچک است یک قالیچه کاشی دارد که ظاهراً از قرن ۱۱ هـ ق می باشد و روی آن اشکال مینیاتوری و تصاویر فرشتگان و پری ها و پرندگان فراوان آمده است و مجموعه نقش های این قالیچه یک غزل حافظ است و مفهوم یک بیت را کاملاً از روی آن (یعنی زهره و سرود و مسیحا و آسمان و رقص) را می توان فهمید و بسیار زیبا است ، اینک آن بیت :-

«در آسمان چه عجب گر به گفته حافظ

سرود زهره به رقص آورد مسیحا را» .

کراچی :

۱۹۰- کتابخانه انجمن اسماعیلیه

[گاردن ایست ، کراچی]

در مرکز اسماعیلیه کتابخانه پی هست به نام کتابخانه انجمن اسماعیلیه که در حدود ۸۰۰۰ کتاب چاپی و ۶۰۰ نسخه خطی (عربی و فارسی و خوجکی) دارد . به همراهی

آقای محمد اوتاد العجم از این کتابخانه دیدار کردم . کتابدار آقای دیدار علی نام دارد . وی با خوش رویی نسخه های خطی را نشان داد و فهرست آنها را در اختیار این حقیر گذاشت .

نسخه های خطی :

اینک اسامی تعدادی از نسخه های خطی :

- ۱- المنتخبة المنظومة : (ع) ، جلد اول از سید قاضی نعمان بن محمد ص ۳۴
- ۲- الرسالة الوضیئة : (ع) ، از میدنا حمید الدین کرمانی ص ۴۳
- ۳- السيدة المؤبدية الشیرازیه : (ع) ص ۴۶
- ۴- تنبيه الهادی و المهتدی : (عربی از حمید الدین کرمانی (۲ نسخه) ص ۴۱
- ۵- شرح الاخبار : (ع) ، الجزء الثالث عشر ، از قاضی نعمان بن محمد (۲ نسخه) ص ۳۵
- ۶- منتزع الاخبار : (ع) ، جلد ۱ و ۲ از سید شیخ قطب بهلی برهان پوری (۳ نسخه) ص ۹۳
- ۷- کتاب الفترات و القرانات : (ع) ، از جعفر بن منصور الیمنی .
- ۸- معاصم المهدی : (ع) الجزء الاول والثالث و الثاني ، از حمید الدین کرمانی . ص ۴۱
- ۹- الانصار : (ع) ، جلد اول ، از حسن بن نوح . ص ۸۳
- ۱۰- هیون الاخبار : (ع) از داعی ادیس عماد الدین . ص ۷۸
- ۱۱- اساس التاویل (ع) ، از قاضی نعمان .
- ۱۲- اختلاف اصول المذاهب : (ع) ، از قاضی نعمان ص ۳۴
- ۱۳- رسالة الجامعة : (ع) النصف الثاني ، از فضل بن علی بن محسن . ص ۴۳

۱- ع : عربی ، ف : فارسی ، ص : صفحه .
این شماره صفحات اشاره است به فهرست نسخه های خطی ایوانوف (ج ۱ ، ۲ ، ۳ ، چاپ انجمن آسیایی بنگال ، کلکتہ ، ۱۹۳۲-۱۹۳۵ م)

- ۱۴- تاویل دعائم الاسلام : (ع) ، جلد اول و ثانی ، از قاضی نعمان .
- ۱۵- التحامیة الخمسة : (ع) ، ص ۱۷۲ .
- ۱۶- کشکول : (فارسی) ، از شیخ بہائی .
- ۱۷- کتاب الاقتصار : (ع) ، از قاضی نعمان .
- ۱۸- مجموعة التریبة : (ع) ، الجزء الاول ، سیدنا محمود بن طاہر بن ابراہیم ص ۵۴
- ۱۹- کتاب الحواشی : (ع) ، از امین بن جلال .
- ۲۰- الايضاح : (ع) ، از قاضی نعمان .
- ص ۸۹
- ۲۱- رسالة اخوان الصفا : (ع) ،
- ص ۳۶
- ۲۲- کتاب الوجود فی اخبار عین حال الوجود : (ع) ، تالیف شیخ کامل الحاوی از محمود بن احمد سعید .
- ۲۳- منظومہ :
- ۲۴- کتاب المعاسن : (ع) .
- ۲۵- کتاب القانون : (ع) .
- ۲۶- الرسالة الوحيدة : (ع) ، از حسین بن علی .
- ص ۷۵
- ۲۷- کتاب الترتیب : (ع) ، محمود بن علی بن فضل .
- ۲۸- دعائم الاسلام : (ع) ، از قاضی نعمان . جلد اول و دوم (۴ نسخہ)
- ص ۳۲
- ۲۹- تنبیہ الغافلین : (ع) ، از حاتم بن ابراہیم .
- ص ۶۶
- ۳۰- دیوان المؤید : (ع) .
- ص ۴۶
- ۳۱- راحة العقل السور السابع : (ع) .
- ص ۴۱
- ۳۲- کتاب الحقائق : (ع) ، از امام جعفر صادق (ع) .
- ۳۳- کتاب : ۲۳

- ۳۴- رساله النفس : (ع) از ذویب .
- ۳۵- المجالس المؤید : (ع) مائة الثانية ، مائة الثالثة ، مائة الرابعة ، (۲ نسخه) .
ص ۴۶
- ۳۶- رسالة المعید و المعاد : (ع) از ابو یعقوب سجستانی .
ص ۲۹
- ۳۷- رسالة يد البيضاء : (ع) .
- ۳۸- تأویل اسم اعظم : (ع)
- ۳۹- الاستاذ جوذر :
- ۴۰- راحة العقل : (ع) ، الجزء الاول والثاني (۳ نسخه) .
- ۴۱- مفتاح الفلاح : (ع) .
- ۴۲- التوراة :
- ۴۳- كتاب الطهارات : (ع) ، از قاضی نعمان .
ص ۲۴
- ۴۴- تنبيه الغافلین : () از حاتم بن ابراهیم (۳ نسخه) .
ص ۶۶
- ۴۵- اساس التأویل : () از قاضی نعمان .
ص ۳۴
- ۴۶- اثبات الامامة : () (۲ نسخه) .
ص ۳۹
- ۴۷- المصاييح في الامامة : () از حمید الدین کرمانی .
ص ۴۲
- ۴۸- مجموعة التریب : () جلد اول و دوم ، از محمود بن طاهر
(چند نسخه)
ص ۵۴
- ۴۹- ثلاث عشرة رسائل : (ع) از داعی حمید الدین کرمانی . (۲ نسخه) ص ۴۲
- ۵۰- مجموعة في حدود والرسوم الفوائد :
- ۵۱- رسالة الیعیم : (ع) ، از سیدنا الخطاب .
- ۵۲- عمون الاخبار : (ع) ، جلد ۱ تا ۷ از داعی ادویس . (۲ نسخه) ص ۷۸

- ۵۳- عهد الاولیاء للرجال والنساء : (ع) از محمد حسن بن امداد علی مبارکپوری
(۲ نسخہ) .
- ۵۴- شرح الاخبار : (ع) ، الجزء الاول والثانی والثالث والرابع والخامس ، از قاضی
نعمان ، (۲ نسخہ) ص ۳۵
- ۵۵- شرح الاخبار : (ع) الجزء التاسع (ربع ثالث) . ص ۳۵
- ۵۶- شرح الاخبار : (ع) ، الجزء الاول من الجزء الثالث عشر . ص ۳۵
- ۵۷- افتتاح الدعوة و ابتداء الدعوة : (ع) ، از قاضی نعمان بن محمد ص ۳۴
- ۵۸- عیون الاخبار : (ع) ، کتاب السبع الاول والثانی والثالث ، از داعی ادريس
(۲ نسخہ) . ص ۷۸
- ۵۹- نزهة الاخيار و روضة الاخبار : (ع) ، النصف الاول والثانی .
- ۶۰- سرائر (اسرار) النطقاء : (ع) از سید جعفر بن منصور الیمن (۵ نسخہ) ص ۲۱
- ۶۱- کتاب الازهار : (ع) ، الجزء الاول الى السادس از حسن بن نوح
(۳ نسخہ) . ص ۸۲
- ۶۲- کتاب زينة السير و الآداب : (ع) .
- ۶۳- کتاب الهمة : (ع) ، (۳ نسخہ) .
- ۶۴- جامع الحقائق : (ع) ، جلد اول و دوم و سوم ، از حاتم بن ابراهيم . ص ۶۶
- ۶۵- المناقب والثالب : از قاضی نعمان ، (۲ نسخہ) . ص ۳۴
- ۶۶- سيرة سيدنا مؤيد : (۲ نسخہ) . ص ۴۶
- ۶۷- سيرة الامتاذ جوزر : (ع) . ص ۳۸
- ۶۸- مجموعة الرسائل : الجزء الاول .
- ۶۹- اخبار ولاة المؤمنین من اهل الهند :
- ۷۰- اللجان الخمسة عشر : (ع) ، از سيدنا حاتم بن ابراهيم . (۲ نسخہ) ص ۹۸

- ۷۱- المجالس السقاهیه: (ع) ، (۳ نسخه) .
ص ۴۶
- ۷۲- کتاب التذکیرات فی المواعظ و النصیحات : (ع) .
ص ۷۴
- ۷۳- مجالس الناصح و البیان : (ع) ، از علی بن محمد .
ص ۶۸
- ۷۴- مجالس سیدنا حاتم : (ع) ، از حاتم بن ابراهیم .
ص ۶۸
- ۷۵- رساله الانابة والتضرع : (ع) .
ص ۶۰-۴۰
- ۷۶- الرسالة الايضاح و التبصیر فی فضل یوم الغدير : (ع) ، از سیدنا مؤید الدین شیرازی
ص ۶۰-۴۰
- ۷۷- رسائل فی الحقایق : (ع) ، از سیدنا محمد بن طاهر بن ابراهیم .
ص ۷۳
- ۷۸- رساله تحفة المراد : (ع) ، از علی بن محمد .
ص ۱۸
- ۷۹- شواقب الهدور :
ص ۱۸
- ۸۰- کتاب العلم و الغلام : (ع) ، تألیف سیدنا منصور بن هوش .
ص ۶۱
- ۸۱- الانوار اللطیفه : (ع) ، از محمد بن طاهر .
ص ۶۱
- ۸۲- الرسالة الموقظه من نوم الغفلة والسنة : (ع) ، از شرف الدین
ص ۷۷
- جعفر بن محمد .
- ۸۳- الرسالة الايضاح الاعلام : و بانه الداعی الاجل والسید الفضل .
ص ۷۷
- ۸۴- المصابیح فی الامامة :
ص ۷۷
- ۸۵- لصیحة الاخوان عن شرب الدخان : (ع) .
ص ۳۹
- ۸۶- کتاب الشهاب العلوی : (ع) .
ص ۳۹
- ۸۷- اثبات الامام : (ع) ، از احمد بن ابراهیم .
ص ۶۰
- ۸۸- الرسالة الحاتمیة فی الرد علی بعض المارقین : (ع) ، از محمد بن طاهر
ص ۶۰
- ۸۹- رساله الشیخ الوفی شهریار :
ص ۳۰
- ۹۰- تألیف الارواح : از ابو حاتم الرازی .
ص ۳۰

- ۹۱- رسالۃ البیان لما وجب منا وقت الصلوة فی توصیف شهر رجب : از ادیس بن حسن . ص ۸۱
- ۹۲- مختصر الاصول : (ع) ، از علی بن محمد بن ولید (۲ نسخہ) . ص ۲۱ و ۷۴ .
- ۹۳- شہاب النیران :
- ۹۴- روضة الحکم : (ع) لسیدنا خطاب .
- ۹۵- رسالۃ النفس :
- ۹۶- غایۃ اللطایف والکثایف :
- ۹۷- قصہ مولانا اسماعیل : (ع) الجزء الاول :
- ۹۸- سمط الحقایق : (ع) ، از سید علی بن حنظلہ . ص ۷۴
- ۹۹- شہاب النبوی : (ع) ، ابو عبداللہ محمد ، الجزء الاول . ص ۷۵
- ۱۰۰- کتاب الرضاع فی الباطن : از جعفر بن منصور یمن . ص ۲۲
- ۱۰۱- ارجوزۃ الداعی : ابی تمام فضل من کلام سیدنا خطاب .
- ۱۰۲- عقیدۃ الموحدین : از حسین بن علی بن محمد بن الولید . ص ۷۵
- ۱۰۳- تاج العقاید : از علی بن محمد بن الولید . ص ۷۳
- ۱۰۴- رسالۃ الشریفۃ فی معانی اللطیفۃ : (ع) ، از ابراہیم بن حسین . ص ۷۳
- ۱۰۵- الرسالۃ الشریفۃ : از ابراہیم بن حسین .
- ۱۰۶- الاثبات الامامۃ : الجزء الاول ، از احمد بن ابراہیم (۴ نسخہ) . ص ۳۹
- ۱۰۷- دیوان سیدنا عبداللہ : از عبداللہ بن علی . ص ۸۲
- ۱۰۸- الرسالۃ النفیس :
- ۱۰۹- الجموع الشریف فی الحقایق :
- ۱۱۰- احسان فی خلق الالسان : (ع) ، از حاتم بن ابراہیم . ص ۶۷
- ۱۱۱- تحفۃ القلوب و فرجۃ الکروب : (ع) ، از حاتم بن ابراہیم (۲ نسخہ) . ص ۶۷

- ۱۱۲- رسائل اخوان الصفا : (ع) ، رسالة الاولى ، رسالة الحيوانات ، سبع عشره ، ص ۶۷
جسمانیات ، طبیعیات ، بیان الاعتقاد ، ناموسیات الالهیات .
- ۱۱۳- الرسالة المفیده فی ایضاح : از علی بن محمد . ص ۱۸
- ۱۱۴- الرسالة المعرفة لب المعارف : از علی بن محمد بن الولید . ص ۷۳
- ۱۱۵- عقیده الموحدين : از حسین بن علی بن محمد بن الولید .
- ۱۱۶- کتاب الافتخار : از ابی یعقوب السجستانی . ص ۲۸
- ۱۱۷- شرح الاخبار : (ع) ، جزء ۷ و ۱۲ و ۱۳ و ۱۶ (۲ نسخه) . ص ۳۵
- ۱۱۸- کتاب الازهار : الجزء ثالث ، از حسن بن نوح (۳ نسخه) . ص ۸۳
- ۱۱۹- ادعیه الامام العز : (ع) .
- ۱۲۰- تنبیه الهادی : (ع) ، از حمید الدین احمد کرمانی .
- ۱۲۱- کتاب الینایع : از سیدنا ابی یعقوب السجستانی .
- ۱۲۲- مسلم النجاح : (ایضاً) . ص ۲۸
- ۱۲۳- دیوان سیدنا المؤید الشیرازی : ص ۴۶
- ۱۲۴- الشمس الزاهره : از حاتم بن ابراهیم . ص ۶۱
- ۱۲۵- اشعار الدروز یا قصه مقداد :
- ۱۲۶- رسائل التحقیق فی معرفة العالم و المعلوم و الوقوف علی حقیقه الشریعه المحمدیه :
- ۱۲۷- کتاب سلم الصور الی دارالخلود :
- ۱۲۸- عجایب البلدان : جلد اول .
- ۱۲۹- کتاب الدررات الفاخر :
- ۱۳۰- رساله در احوال امام ثانی عشر : تألیف احمد حسین الاردکانی .
- ۱۳۱- خلاصه الاقوال فی معرفة الرجال : (۲ نسخه) .
- ۱۳۲- المصائب النواصب : از قاضی نعمان .

- ۱۳۳- رسالہ فی اختصار اسانید :
- ۱۳۴- کتاب التوحید از ابی جعفر محمد :
- ۱۳۵- تلخیص الاقوال فی تحقیق احوال الرجال : از محمد بن علی بن ابراہیم استرابادی .
- ۱۳۶- کتاب الاحتجاج :
- ۱۳۷- الکافی فی علم الدین : از یعقوب کلینی (ع) .
- ۱۳۸- رجال کبیر : (جلد ثانی) .
- ۱۳۹- شش فصل : (فارسی) ، از سیدنا ناصر خسرو .
- ۱۴۰- ام الكتاب : (۳ نسخہ) .
- ۱۴۱- ہندیات جوانمردی : (فارسی) (۲ نسخہ) .
- ۱۴۲- تصورات : از خواجہ نصیر الدین .
- ۱۴۳- روضۃ التسلیم :
- ۱۴۴- ہفت باب : از ابو اسحاق قہستانی .
- ۱۴۵- عین الحیات : (فارسی) .
- ۱۴۶- مجالس المؤمنین : (فارسی) .
- ۱۴۷- اخلاق محسنی : (فارسی) .
- ۱۴۸- حبیب السیر : (فارسی) .
- ۱۴۹- تاریخ نادری : (فارسی) .
- ۱۵۰- شمائل الاتقیاء : (فارسی) .
- ۱۵۱- رسالہ ابراہیمیہ : (فارسی) .
- ۱۵۲- معدن المعانی : (فارسی) .
- ۱۵۳- فقیر رحمانی : (فارسی) ، از حضرت سید جمال اللہ قادری .
- ۱۵۴- مجموعہ رسالہ صرفیہ (فارسی و عربی) .
- ۱۵۵- سناہج الطالبین و مسائل الصادقین : (فارسی) .
- ۱۵۶- نصایح المؤمنین : (فارسی) ، (۲ نسخہ) .

ص ۱۶۰

ص ۱۹۳

ص ۱۳۹

ص ۱۳۴

ص ۱۴۱

ص

ص ۸۱

ص ۱۳۸

- ۱۵۷- هفت باب : (فارسی) ، از ناصر خسرو (۳ نسخه) . ص ۱۶۲
- ۱۵۸- هدايات الطالبين : (فارسی) ، از زين العابدين خراسانی (۲ نسخه) ص ۱۵۳
- ۱۵۹- روشنائي نامه : (فارسی) ، از ناصر خسرو .
- ۱۶۰- رساله در حدود دين : (فارسی) ، تأليف هفت ارکان شريعت .
- ۱۶۱- سرگذشت سيدنا يا قصهٔ سيستان : از سيدنا در خان گوهر خان .
- ۱۶۲- سی و شش صحيفه : (فارسی) ، از سراب بدخشانی (۲ نسخه) . ص ۱۶۳
- ۱۶۳- رساله در حقيقت دين : (فارسی) ، از پير شهاب الدين (۲ نسخه) . ص ۱۵۰
- ۱۶۴- مجموعهٔ اشعار : (فارسی) ، (۳ نسخه) .
- ۱۶۵- جوهر الذات : ناقص (فارسی) ، از شيخ فرید الدين عطار .
- ۱۶۶- ارشاد المسلمین (فارسی) .
- ۱۶۷- ارشاد السالکين : (فارسی) ، رسائل طریقهٔ نقشبندیه .
- ۱۶۸- حديقهٔ السياحة : (فارسی) .
- ۱۶۹- رياض السياحة : (فارسی) .
- ۱۷۰- رسالهٔ تحفة الحبيب الى الحبيب : (فارسی) ، تأليف مجد محسن کاشانی و چند نفر ديگر .
- ۱۷۱- رسالهٔ عبدالحي در نکات شرح :
- ۱۷۲- فروع کافی : (ع) ، (جلد الثاني) .
- ۱۷۳- ديوان خاقانی : (فارسی) .
- ۱۷۴- حديقهٔ الشيعه : (فارسی) .
- ۱۷۵- اوراد فتحيه : (فارسی و عربی) .
- ۱۷۶- ديوان حافظ شيرازی : (فارسی) .
- ۱۷۷- تذکرهٔ سلطانيه : (فارسی) ، متو کشفه پری .
- ۱۷۸- شرح ديوان حافظ : (فارسی) .
- ۱۷۹- قصيدهٔ برده : (عربی و فارسی) .

- ۱۸۰- رسائل در اخلاق : در شریعت ، در بیان نماز شب (فارسی) .
- ۱۸۱- جامع عباسی : (فارسی) .
- ۱۸۲- رساله در تأویلات شرایع : (فارسی) .
- ۱۸۳- الحقیقه المحمدیه : (فارسی) .
- ۱۸۴- رساله یعقوب چرخ نقشبندی : (فارسی) .
- ۱۸۵- انشای ابوالفضل : (مکتوبات) ، (فارسی) .
- ۱۸۶- اخلاق ناصری : (فارسی) ، از خواجه نصیر الدین طوسی .
- ۱۸۷- طوطی نامه : (فارسی) ، از ضیاء الدین نخشبی .
- ۱۸۸- سلاسل الاولیاء (فارسی) .
- ۱۸۹- رساله رموزات : (فارسی) .
- ۱۹۰- سلسله الذهب : (فارسی) ، از جامی .
- ۱۹۱- مشارب الصوفیه و شرح جام جهان نما (فارسی) .
- ۱۹۲- قرابا دین : (فارسی) ، (در اسامی داروها و نسخه نویسی) .
- ۱۹۳- گوهر مراد : (فارسی) ، از عبدالرزاق لاهیجی .
- ۱۹۴- مختار نامه : (فارسی) .
- ۱۹۵- ایاز نامه (فارسی) .
- ۱۹۶- قطعات تبریزی : (فارسی) .
- ۱۹۷- کتاب ریاضی : از حمید الدین کرمانی (۲ نسخه) .
- ۱۹۸- مجموعه رسائل مختلفه : (فارسی ، عربی) .
- ۱۹۹- ارشاد السالکین : (فارسی) ، از الناصر الدین سلطان محمد شاه عبدالعزیز .
- ۲۰۰- اشعار فدائی خراسانی : (فارسی) .
- ۲۰۱- اشعار صفی علی شاه : (فارسی) .
- ۲۰۲- اشعار حسین بن یعقوب صوفی : (فارسی) .
- ۲۰۳- رساله در حجت اثنا عشریه : (فارسی) .

ص ۴۲

ص ۱۵۴

- ۶۹ ص ۲۰۴- دامغ الباطل : (ع) ، از علی بن محمد بن الولید (۲ نسخه)
- ۲۰۵- تاریخ نوبهار : (فارسی) از ناصر الدین شاه .
- ۲۰۶- شجره اسماعیلیه :
- ۲۰۷- الفاظ گهر بار : (فارسی) .
- ۲۰۸- قصه سیستان : (فارسی) .
- ۲۰۹- رساله آفاق و انفس : (فارسی) ، از ناصر خسرو .
- ۱۵۷ ص ۲۱۰- قصیده چهل دنیا : (فارسی) ، از سعیدنا درخان .
- ۱۵۶ ص ۲۱۱- چهل دنیا : (فارسی) ، منظوم .
- ۲۱۲- چراغ نامه : (فارسی) .
- ۱۴۹ ص ۲۱۳- عبرت افزا : (فارسی) ، از میرزا احمد وقار شیرازی .
- ۱۴۹ ص ۲۱۴- خطابات عالیہ از شہاب الدین شاہ : حصہ اول و دوم (۲ نسخه) .
- ۲۱۵- قطعہ بیست و ہفتم : (فارسی) .
- ۲۱۶- اشعار غریبی : (فارسی) ، حصہ اول و دوم .
- ۲۱۷- ذکر احوال سید امام الدین :
- ۱۶۰ ص ۲۱۸- وجہ دین : (فارسی) ، از ناصر خسرو .
- ۲۱۹- رسالہ التذکرہ فی المعاد :
- ۲۲۰- مجموعہ معجز رسول : (صلعم) .
- ۲۲۱- المنظومہ فی العصر :
- ۲۲۲- گل سوری : (فارسی) ، از نادر شاہ لبانی .
- ۲۲۳- حملہ حیدری : (فارسی) ، جلد اول و دوم ، منظوم (مثنوی) .
- ۲۰ ص ۲۲۴- کتاب الذخیرہ : (عربی) ، از علی بن محمد بن الولید .
- ۵۲ ص ۲۲۵- کنز الولد : (عربی) ، از ابراہیم بن حسین .
- ۶۰ ص ۲۲۶- حدایق الالباب : (عربی) ، از محمد بن طاہر بن ابراہیم .
- ۵۱ ص ۲۲۷- غایہ الموالید : (عربی) ، از سعیدنا خطاب بن حسن (۲ نسخه) .

- ۲۲۸- مطلوب المؤمنین : (فارسی) ، از خواجه نصیر الدین طوسی . ص ۱۳۶
- ۲۲۹- دیوان مغربی : (فارسی) .
- ۲۳۰- گلشن راز : (فارسی) ، از شیخ محمود شبستری . ص ۱۶۴
- ۲۳۱- مجموعه امیری : (فارسی) .
- ۲۳۲- الرسالة الوحیده : از حسین بن علی بن محمد بن الولید .
- ۲۳۳- مرآة المحققین : (فارسی) ، از نصیر الدین طوسی . ص ۱۳۶

۱۹۱- کتابخانه بانک ملی پاکستان

[خیابان چاند گریگر ، ۱ ، ۱ ، کراچی]

آنچه واقعاً ارزنده و جالب و مهم است کتابخانه بانک ملی پاکستان است . از قرار تحقیق این کتابخانه را مرحوم دکتر ممتاز حسن به وجود آورده است در آن وقت که رئیس بانک ملی پاکستان بود و علاوه بر کتاب های چاپی به زبانهای مختلف در علوم بانکی و آمار ، نسخه های خطی فارسی و عربی و اردو را نیز گرد آوری کرده است . در حدود ۱۵۰۰۰ مجلد کتاب چاپی و ۲۳۰۰ نسخه خطی در این کتابخانه موجود است .

کتابدار خانم جمیل النساء احمد به من گفت : نسخه های خطی هنوز فهرست نشده است و اصولاً دفتر ثبت و نام و نشانی آنها را هم ترتیب نداده بودند و آنگاه که من خواهم لاقول فهرست اسامی نسخه های خطی را به من نشان بدهند ، فهرستی در اختیار نداشتند . بعضی از نسخه های خطی را در جعبه های شیشه‌ای به نمایش گذارده بودند از جمله :

- ۱- آینه راز : (فارسی) ، خط نستعلیق از ارادت خان واضح الحسینی السجزی ، سر لوح و جدول زرین ، کتابت ۱۰۷۵ ه ق .
- ۲- دیوان منشی : (فارسی) ، از حافظ محمد پناه غازی الدین خان فیروز جنگ منشی ، خط نستعلیق و سر لوح و جدول زرین .
- ۳- چهار دانش : (فارسی) ، خوش خط ، قرن ۱۲ ه ق .

۴- رسالهٔ سلوک و معرفت: (فارسی)، از بنده نواز خواجه گیسو دراز سید محمد حسینی (۷۲۰-۸۲۵ هـ ق).

۵- دیوان حافظ شیرازی: (فارسی)، کتابت ۱۱۹۰ هـ ق.

۶- قرآن: خوش خط و زرین و مذهب.

۱۹۲- کتابخانهٔ بنیاد ملی همدرد

[ناظم آباد - ۱۸، کراچی]

کتابخانهٔ بنیاد ملی همدرد در طبقهٔ بالایی بخش امور اداری بنیاد قرار دارد. کتابدار آقای مولوی حکیم نعیم الدین زبیری، معاون اول کتابدار آقای مولانا فضل الله فاروقی، معاون دوم کتابدار خانم آمنهٔ قادری، دیگر کارمندان کتابخانه: عطیه بیگم، شکیل احمد، اختر، و بدر هستند. در حدود ۳۵۰۰ کتاب چاپی (انگلیسی و عربی و فارسی و اردو دیگر زبانها) و تقریباً ۸۰۰ نسخهٔ خطی (عربی و فارسی) در کتابخانهٔ همدرد موجود است و بر اساس «روش دیوپی» اداره می شود و دارای برگه دانه‌های مؤلف و تألیف و موضوع است. بخش فیلم و میکرو فیلم و بخش برش مطبوعات و بخش مجلات علمی و طبی در کتابخانهٔ همدرد مرجع بسیار ارزنده برای تحقیق است و از آگاهی‌ها و اطلاعات همین چند بخش است که مراکز علمی و دانشگاه‌ها و دانشمندان جهان شناخته می شوند و از آنها در کنگره‌ها و کنفرانس‌ها استفاده می شود و آنان را به پاکستان دعوت می کنند.

گنجینهٔ نسخه‌های خطی:

هنگامی که ریاضی دانان از کتابخانهٔ همدرد دیدار می کردند، گنجینهٔ نسخه‌های خطی را هم دیدند زیرا نمایشی از نسخه‌های خطی ترتیب داده شده بود. اینک اسامی چند نسخهٔ خطی:—

۱- قانون: (عربی)، در طب از ابو علی سینا، کتابت قرن ۱۱ هـ ق.

۲- قانون: (ایضاً)، قرن ۱۰ هـ ق.

۳- خلاصة الوفا باخبار دارالمصطفی: (عربی)، از نور الدین ابوالحسن السهروردی (متوفی ۹۱۱ هـ ق).

۱- کنگرهٔ علوم ریاضی در پاکستان، ۱۹۷۵ میلادی، کراچی.

۴- جامع الفوائد : (فارسی) ، در طب ، از محمد بن یوسف هروی ، متوفی ۹۵۰ هـ ق .

۵- الحاوی فی التداوی : (عربی) ، از امام محمد زکریای رازی (متوفی ۳۷۰ هـ ق) کاتب حسن بن علی بن محمود بن ضیاء الدین ، و علی بن محمود العادی ، کتابت ۹۳۹ هـ ق .

۶- قانونچه یا مفرح القلوب : (ع) ، در طب از محمد بن عمر الچغمینی خوار ، کتابت ۱۱۳۰ هـ ق ، ترجمه فارسی از شاه ارزانی .

۷- تحفه المؤمنین : یا تحفه حکیم مؤمن ، فارسی ، در طب ، ۱۰۸۰ هـ ق ، خط نسخ خوش ، کتابت ۱۱۸۸ هـ ق . مهر «حکیم احسن الله خان» دارد .

۸- طب اکبر : (فارسی) ، در طب از حکیم مجد اکبر ارزانی ، تألیف ۱۱۱۲ هـ ق . سال کتابت ۱۲۷۴ فصلی .

۹- شافی الاوجاع : (فارسی) ، در طب ، از حبیب الله نورالله .

۱۰- بحر الجواهر : (فارسی) ، کتابت قرن ۱۰ هـ ق .

۱۱- الدرالنظیم فی فضایل القرآن العظیم والآیات والذکر الحکیم : (عربی) ، از ابو عبدالله محمد عبدالله الیمنی ۷۶۸ هـ ق ، نستعلیق ، قرن ۱۰ هـ ق .

۱۲- طب شهابی یا شهاب الامراض : (فارسی) ، منظوم ، از مولانا شهاب الدین ناگوری .

۱۳- کتاب المجالس : (عربی) .

۱۴- رساله در هیئت زمین : (فارسی) ، کتابت ۱۳۳۵ هـ ق .

۱۵- رساله علم المناظر : (فارسی) ، قرن ۱۱ هـ ق .

۱۶- رساله در علم حساب : (فارسی) ، از محمد رفیع الدین ، سال کتابت ۱۸۷۹ میلادی .

۱۷- ربع الجیب : (عربی) .

۱۸- بیاض درویش : (فارسی) ، (نسخه نادر) از مصطفی المولوی البلغرادى ، تاریخهای ۱۵۲۱ و ۱۸۶۷ میلادی دارد .

۱۹- الملخص فی الهيئة : (عربی) .

۲۰- قرابادین شفای : (عربی) ، از مظهر بن محمد بن الحسن الشفای .

۲۱- نسب نامه حضرت رسول : (فارسی) ، خط نستعلیق ، نسخ خوش .

۲۲- تحفة الأصفیه فی صناعة الادویه : (اردو) ، حصه اول ، از میر انوار احمد

اشرفی (به فرمایش حکیم اجمل خان). این نسخه یک مجموعه طبی است .

۲۳- علاج الامراض : (فارسی) ، خط نستعلیق خوش ، زرافشان ، مذهب (از کتابخانه

عبدالحمید در دهلی) .

۲۴- مجموعه : ۱- فوائد مسائل الجنازة لفوز السعادة : (ع) ، ناقص ، کتابت ۱۰۹۹

ه ق . ۲- الازهار المتأثره فی الاخبار المتواتره ، (ع) ۳- رساله تهنیت .

۲۵- مجموعه : (فارسی) ، ۱- دلائل النبض ، منظوم ، ۲- دلائل البول از شیخ پیر محمد

بهانوی ، ۳- رساله قبریه از حکیم بقراط ، ۴- رساله سیر الروح فی البدن .

۲۶- المكتسب : (ع) ، در صنعت کیمیا ، از ابوالقاسم عراقی .

۲۷- طوطی نامه : (فارسی) ، از محمد قادری ، کتابت ۱۸۲۶ بکرمی ، کاتب جیس رام .

۲۸- مجموعه : ۱- زبدة الکلمات (فارسی) ، از حکیم میر عبدالله سال کتابت ۱۱۱۹

ه ق . ۲- رساله قبریه (فارسی) .

۲۹- طب قادری : (فارسی) ، از الهداد بن قطب الدین حکیم المعروف به ابو حلیم .

قرن ۱۰ ه ق .

۳۰- خلاصه فتوح الامداد : (فارسی) ، از شهاب الدین شیخ فتح محمد ، قرن ۱۱

ه ق .

۳۱- معجم آیات القرآن : (ع) ، قرن ۱۱ ه ق ، شماره سورها و آیات و حروف و اوقاف

و سجده ها و رکوع ها را به طریق حروف ابجد ترتیب داده است .

۳۲- مجموعه : (فارسی) ، خط نستعلیق خوش ، ۱- تفسیر سورة الفاتحه ، ۲- بیاض اشعار

فارسی ، ۳- غزلیات شمس تبریزی ، ۴- شرح لمعات یا اشعة اللمعات از

جاسی ، کتابت در دمشق ۹۸۹ ه ق ، کاتب درویش مصطفی المولوی

البلغرادی ، ۵- منازل السائرین (ع) از ابی اسماعیل عبدالله بن محمد

الانصاری در تصوف ، ۶- مصطلحات الصوفیه (ع) از کمال الدین

- عبدالرزاق بن ابی الفضل القاشانی ، ۷- لوائح جامی . ۸- قصاید فارسی
(علی چلبی قناتی زاده) ، ۹- شرح رباعیات ، از جامی ، ۱۰- دعا از
ابو عبدالله محمد بن الشیخ ابی اسحاق ابراهیم بن عباد الترمذی . ۱۱- دعاء
البسملة الشریف (ع) ، کتابت ۹۸۵ هـ ق . کاتب درویش مصطفی
المولوی البلغرادى فی مدینه دمشق ، ۱۲- قصیده مرغوبه فی النصیحه ،
از جامی (فارسی) ، ۱۳- رساله غرا فی شرح اسماء الحسنی ، ۱۴- اصطلاحات
صوفیه ، از مولانا جامی ، ۱۵- رساله تجنیسات ، از خواجه عبدالله انصاری ،
۱۶- مونس العشاق ، از شیخ شهاب ، ۱۷- رساله للشیخ الامام احمد
الغزالی الی عین القضاة الهمدانی ، ۱۸- وصیت ، مولانا جلال الدین رومی ،
۱۹- رساله طریق استخاره ، ۲۰- رساله لطیفه مرغوبه ، از جامی ،
۲۱- سخن خواجهگان ، ۲۲- طریق مشغول ، از مولانا سعد الدین کاشغری ،
۲۳- نثر اللالی من کلمات امیر المؤمنین علی (ع) (عربی) ، ۲۴- حکم علیه
و کلمات قدسیه ، (عربی) ، از محمد بن قیصر ، ۲۵- آداب طریقت ، خواجه
عبدالخالق غجدوانی ، ۲۶-۲۷- غزلیات ، از روحی ، روسی ، کاتب ، نسیمی ،
آذری ، کاظمی ، جامی ، شیخی ، شمس تبریزی . ۲۸- درپند دادن
ضیاء الدین یوسف (فرزند جامی) ، منظوم ، ۲۹- مرثیه (نظم و نثر) از جامی ،
۳۰- عروس الخط ، قطعہ ، عربی منظوم در فن خط ، ۳۱- قصیده برده (ع) ،
۳۲- قصیده خمیره ، از ابن الفارض ، ۳۳- قصیده وفات حضرت محمد (ص)
۳۴- الاستغفار للقطب ابی مدین و التخمیس از جلال الدین سیوطی ، ۳۵-
تخمیس اخروالا ص (?) ، از علامہ ابن مقرئ صاحب الارشاد ، ۳۶- تخمیس
المنفرجه ، لابن الملک ، ۳۷- نظم نثر اللالی ، ۳۸- رباعیات ابن الفارض ،
۳۹- اشعار ترکی عدنی افندی المولوی ، ۴۰- رباعیات عمر خیام . ۴۱-
خواص اسماء الحسنی ، (فارسی) ، منظوم ، ۴۲- خواص اسماء الحسنی ، (عربی)
منظوم ، ۴۳- خواص آیات قرآن شریف ، ۴۴- غزلیات (رومی) ، حضرت علی

(ع) ، حماد ، ابو مدین ، جامی ، شاهی ، سعدی ، غزالی ، امام ابو حنیفه ،
عطار ، اسیر خسرو ، این مجموعه بسیار ارزنده است و در آن قطعات و اشعار
گمشده گروهی از شاعران آمده است .

۳۳- کلیات خاقانی : (ناقص) .

۳۴- تاریخ شمشیر خانی : (منتخب شاهنامه به نثر) ، کاتب لجهمن سنگه ، ۱۲۳۳
ه ق .

۳۵- دیوان رنگین : (اردو) ، آغاز و انجام کرم خورده .

۳۶- مثنوی سیرزا صبا (؟) ، (فارسی) ، از تسکین ، کاتب «رلدو رام» .

۳۷- شاهنامه : ترجمه اردو ، ناقص .

۳۸- شرح دیوان حافظ : (فارسی) .

۳۹- مثنوی مولوی : (ناقص) .

۴۰- کلیات حزین : (فارسی) ، از شیخ محمد علی حزین ، کاتب محمد علی اللاهیجی ،
تاریخ کتابت ۱۱۹۵ ه ق . لوح و جدول محمد «محمد عبدالله» دارد .

۴۱- مثنوی نیرنگ عشق : (فارسی) از غنیمت کنجاهی ، کتابت ۱۲۶۶ ه ق ، کاتب
میان نظام الدین ، مالک جوالا سنگه (۲ روپیه) .

۴۲- دیوان ظفر بهادر (اردو) ، قرن ۱۲ ه ق .

۴۳- مثنوی مولوی : (ناقص) .

۴۴- کیمیا : (الطب الجدید الکیمیائی) از راکلوس .

۴۵- شاهنامه : (کرم خورده) مصور ، ۲ تصویر ، خط نستعلیق قرن ۸ و ۹ ه ق ،
مینیاتور به سبک مغولی ، جدول و لوح و عنوان ها زرین ، نسخه ارزنده .

۴۶- مجموعه : ۱- شرح قصاید عرفی ، ۲- دیوان عرفی ، کاتب محمد سعید ، ۱۲۸۵ ه ق .

۴۷- مثنوی مولوی ، کتابت ۱۰۸۶ ه ق .

۴۸- دیوان هلالی : کاتب سرسبنای ولد رام رتن ابن کش لعل ، ۱۸۵۱ م = ۱۹۰۸
بکرسی .

- ۴۹- مخزن الاسرار : قرن ۱۱ ه ق .
- ۵۰- بوستان سعدی : قرن ۱۱ ه ق .
- ۵۱- مثنوی پدماوت : (هندی) ، از ملک محمد جائسی (جائس قصبه یی در هند) (۲ نسخه) .
- ۵۲- الدرجه المنیفة فی آباء الشرع : (ع) ، از سیوطی و رساله دیگر ، کتابت ۹۹۷ ه ق .
- ۵۳- رموز الکلمات پیران پیر : (اردو) ، از قاسم قادری .
- ۵۴- شرح مثنوی مولوی : (کرم خورده) .
- ۵۵- شرح سکندر نامه : (فارسی) ، از محمد واثق .
- ۵۶- دیوان حافظ : (خط مشقی) .
- ۵۷- اسکندر نامه نظامی :
- ۵۸- غزلیات ظهوری : از ظهوری (متوفی ۱۰۲۵) کاغذ زرافشان .
- ۵۹- مثنوی پدماوت بارت پدم : ترجمه فارسی از هندی از عبدالشکور بزمی در ۱۰۲۸ ه ق . در عهد جهانگیر پادشاه به ضمیمه آن فهرست وافیہ در طب .
- ۶۰- قانونچه : کتابت ۱۱۹۴ ه ق .
- ۶۱- مفتاح الكنوز و تبیان الرموز : (عربی و فارسی) ، در موضوع طب ، کتابت ۱۲۲۸ ه ق .
- ۶۲- وافیہ : کتاب قانونچه در طب (فارسی) .
- ۶۳- میزان الطب : (فارسی) ، از محمد اکبر ارزانی ، کاتب بشریشک، در قصبه بہت .
- ۶۴- خلاصہ مجاہدیہ : (فارسی) ، ناقص .
- ۶۵- کلیات قانون : (عربی) ، از ابن سینا .
- ۶۶- کلیات طب : (عربی) .
- ۶۷- رساله عروض و قافیہ : (فارسی) .
- ۶۸- لغات الامراض : (عربی) یا (امماء الامراض) .

- ۶۹- طب : (فارسی) ، تقسیبات آن بر «فایده» است .
- ۷۰- قرابادین قادری : (فارسی) ، از حکیم محمد اکبر ارزانی .
- ۷۱- قرابادین شاهیه : (عربی) یا «المركبات الشاهیه» در عهد شاه طهماسب بهادرخان صفوی الحسنی .
- ۷۲- علاج الامراض : (فارسی) ، معروف به «قرابا دین دهلوی» از حکیم محمد شریف خان دهلوی متوفی ۱۲۳۱ هـ ق .
- ۷۳- جواهر القرآن : (فارسی) ، ترجمه از عبدالعلی بن حسین البر جندی ، قرن ۱۰ و ۱۱ هـ ق .
- ۷۴- قرآن : ترجمه به زبان اردوی قدیم و در حاشیه تفسیر فارسی .
- ۷۵- تفسیر قرآن : (فارسی) ، «مقابلہ موافق اصل نموده شد موافق قرآن صحیح نیز» .
- ۷۶- ناشناخته : (عربی) ، فقه و عقاید ، شاید «مصباح الانوار» یا «کتاب ریاض الصالحین» باشد .
- ۷۷- مجموعه : ۱- خالق باری (فارسی) و ہندی منظوم از امیر خسرو - ۲- تفسیر سورہ یوسف ، (اردو) منظوم ، کاتب حسین خان افغان ساکن قصبہ بہاولپور ، ۱۲۵۲ هـ ق ، ۱۸۳۶ م .
- ۷۸- رسم الخط المصحف : (عربی) ، از عماد الدین علی الشریف القادری الاسترابادی ، ناقص ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۷۹- مواہب علیہ : (فارسی) ، از ملا حسین واعظ کاشفی .
- ۸۰- مجموعه : ۱- تفسیر سورہ فاتحہ (عربی) ، ۲- ناشناخته (فارسی) در مطالب عرفانی . ۳- نقد النصوص فی شرح نقش الفصوص (فارسی) .
- ۸۱- وضع حروف ہجا در قرآن: نسخہ خوب .
- ۸۲- خلاصہ تفسیر حسینی : (فارسی) .
- ۸۳- مجموعه : ۱- فوز الکبیر فی اصول التفسیر (فارسی) ، از شاہ ولی اللہ دہلوی ، ۲- تفسیر فتح العزیز (فارسی) از شاہ عبدالعزیز دہلوی ، کتابت ۱۲۳۹ هـ ق .
- ۸۴- فتح الخبیر : (عربی) ، ناقص .

- ۸۵- قرآن : (زیر نویسی فارسی) خوش خط .
- ۸۶- صواعق محرقه : (ترجمه فارسی) ، از کمال الدین فخر الدین جهرمی ، کتابت ۱۱۹۲ هـ ق .
- ۸۷- القاموس المحیط : (عربی) ، از فیروز آبادی ، کتابت تقریباً قرن ۱۰ هـ ق .
- ۸۸- منهج الرشاد : (فارسی) ، کاتب عبدالله معین الهروی ، کتابت ۱۰۹۵ هـ ق .
- ۸۹- حاشیه شرح عقاید : (عربی ، ترجمه فارسی) ، از سعد الدین تفتازانی ، کاتب ملا عبدالقادر .
- ۹۰- معارج النبوة فی مدارج الفتوة : (فارسی) .
- ۹۱- خلاصه التواریخ : (فارسی) ، از هند و سجان سنگه یا سجان رای ، کاتب جواهر لال ولد موهن لال ، کتابت ۱۲۳۷ فصلی .
- ۹۲- وقائع براون صاحب : (فارسی) ، جنگ آزادی مسلمانان هند ، ۱۸۵۷ م .
- ۹۳- مجلس شیخ عبدالقادر جیلانی : (۶ مجلس عربی) ، کتابت ۱۱۲۸ هـ ق .
- ۹۴- مها بهارت : (ترجمه فارسی) ، از ابو الفضل علامی ، کاتب رتن سنگه ، ۱۲۳۱ هـ ق .
- ۹۵- مجموعه : ۱- رساله واجب الوجود ، ۲- حاشیه ملا عبدالغفور بر رساله مذاهب عشره ، کاتب ابراهیم ابن اسماعیل ، کتابت ۱۰۴۰ هـ ق .
- ۹۶- مجموعه : (فارسی) ۱- نورس ، ۲- دیباچه سه نثر ظهوری ، (نثر اول و دوم و سوم) کتابت ۱۲۵۷ هـ ق . در زمان جلوس بهادر شاه ظفر (سنه ۴) ، کاتب سنگه کھتری ، ۳- پنج رقعہ از ملا ظهوری ، ۴- انشای ظمیراتفرشی ، کتابت ۱۲۵۹ هـ ق . ۵- انشای نعمت خان عالی . ۶- تعریفات یا رساله قواعد فارسی ، ۷- سؤال و جواب محمد پادشاه داراشکوه از بابا لال صاحب ، ۸- شناخت نامه ساعت ، ۹- تعبیر خواب ، منصوب بہ یوسف (ع) ، ۱۰- فالنامه ، ۱۱- دیوان بہار ، از بہار مصری برہمن ، ۱۲- ہند نامہ حکیم لقمان ، ۱۳- قصہ سیاہ پوش ، ۱۴- ہدایۃ الاذران شرح میزان ، شامل سؤال و جواب . کاتب این مجموعہ سنگه کھتری تاریخ کتابت از ۱۲۵۸ تا ۱۲۵۹ هـ ق .

۹۷- المقالة العذبة في العمامة والعذبة: (عربی) ، قرن ۱۰ ه ق .

۹۸- غوث نامه: (فارسی) ، در احوال و افکار غوث اعظم جیلانی ، از عبدالستار بن شهباز خان متخلص به «عبدی» تاریخ تألیف ۱۰۵۱ ه ق ، تاریخ کتابت

۱۱۹۱ ه ق .

۹۹- قصاید عرفی: (ناقص) .

۱۰۰- حلاج نامه: (فارسی) ، از عطار نیشابوری .

۱۹۳- کتابخانه دانشگاه مهندسی و صنعتی لاهور

[۳۱-لاهور]

کتابخانه دانشگاه مهندسی و صنعتی لاهور در حدود ۱۰۰۰۰۰ مجلد کتاب چاپی دارد که ۹۰ در صد انگلیسی ، ۵ در صد اردو ، ۳ در صد عربی ، و ۲ در صد فارسی است . نسخه خطی ندارد .

نیلور:

۱۹۴- کتابخانه مؤسسه هسته‌نی

[نیلور ، راولپندی]

کتابخانه مؤسسه هسته‌نی در حدود ۱۵۰۰۰ مجلد کتاب در کلیه موضوعات ، ۳۵۰۰۰ فیلم و میکرو فیلم از اسناد و تصاویر علمی ، ۱۷۰۰۰ مقاله و اخبار علمی در قفسه‌های خود گرد آوری کرده است و گنجایش کتابخانه تا یکصد هزار کتاب و بیشتر است . نسخه خطی ندارد .

هریپور:

۱۹۵- کتاب خانه صوفی عبدالرشید

[سکندر پور ، هریپور ، هزاره]

آقای صوفی عبدالرشید با گرمی ما را پذیرفت و به زبان فارسی با ما گفت و گو کرد و از اشعار فارسی خود خواندن گرفت :

آمده بر سر کوی تو بسی دل شده پی
در گشا، بهر خدا، چهره نما بسم الله

هان یزن از ره توفیق اگرمی خواهی
 بر سر شیشه دل سنگ جفا بسم الله
 همچو مینون به سر منزل لیلی رقم
 کرده ام سجده نقش کف پا بسم الله
 آفتابی نتوانم که ترا من بینم
 هان ، مگر عکس رخ خویش نما بسم الله

در این کتابخانه در حدود ۱۰۰۰ کتاب چاپی و ۶ نسخه خطی موجود است .
 باخوش روی ۲ نسخه خطی را پیش ، گذاشت ، ع دیگر به بعد موکول شد .

۱- رقعات : (فارسی) ، تاریخ کتابت ۱۲۵۵ ه ق = ۱۸۹۵ بکرسی ، خط نستعلیق ،
 عنوان ها : «پنواجه عبدالکریم تحریر یافت ، فتح قلعه دیوگهر ، شاهزاده
 عزیزالدین ، شیخ فیروز عثمانی ، خانجهان بهادر ظفر جنگ ، به کوکلتاش
 خان نویسد» .

۲- یوسف و زلیخا : (فارسی) ، ناقص ، از جامی ، دارای شرح لغات و اصطلاحات به
 فارسی ، چند کتاب چاپی کمیاب هم دیدار کردیم :

۱- شاهنامه فردوسی : اردو ، چاپ نولکشور .

۲- قصیده برده : از امام صالح محمد بن سعید بن حسن بوضیری ترجمه به فارسی
 منظوم ، توسط لطف الله متخلص به مهندس فرزند احمد لاهوری در ۱۰۷۶
 ه ق . این لطف الله مهندس هان کس است که نقشه «تاج محل» را در
 آگره ترسیم کرد .

۳- نقش شیدا : (فارسی و اردو) ، مجموعه اشعار حکیم اجمل خان دهلوی که از
 طرف «مجلس یادگار اجمل» در لاهور چاپ شده است .

۴- تاج : (فارسی و اردو) ، از محمود بنگلوری ، چاپ گوشه ادب ، لاهور در احوال و
 تاریخ تاج محل و سازندگان آن .

۵- باده ناب : از میر ولی الله ایبت آبادی که از شاعران فارسیگوی و دانشمند
 ایبت آباد در ایالت هزاره بوده است . این بیت در صفحه اول باده ناب
 آمده است :

در شعر ندانم در معنی سفتن لیکن سخنی هست که باید گفتن
 نزدیک خرد مند بود غایت جهل در کشمکش عرصه دنیا خفتن
 «لسان الغیب» شرح دیوان حافظ در ۲ جلد و «رومی» شرح مثنوی مولوی در دو
 جلد و «تمکدان فصاحت» در یک جلد به زبان اردو از این دانشمند چاپ شده است .

۱۹۶- کتابخانه احمد المدارس

[سکندر پور، هری پور، هزاره]

استاد تدریس علوم اسلامی در مدرسه احمد المدارس آقای مولانا خلیل الرحمان فاضل
 دیوبند و مولوی فاضل است . وی به زبان عربی و فارسی و اردو و پنجابی گفت و گو
 می کند و کچھ علوم اسلامی را در مدت ۸ سال به طالب علمان تدریس می کند :

سال اول : کریم ، پنج گنج ، نام حق ، پند نامه ، شیخ عطار .

سال دوم : گلستان ، قدوری ، دستور المبتدی ، شرح مائت عامل .

سال سوم : بوستان ، یوسف و زلیخا ، نور الایضاح ، صرف میر ، نحو میر .

سال چهارم : کنز الدقایق ، کافیہ ، فصول اکبری در صرف ، ایسا غوجی ، قال اقول .

سال پنجم : شرح جامی ، شرح وقایہ ، اصول الشاشی ، نور الانوار ، قطبی در منطق ،
 هدایہ اولین .

سال ششم : مختصر المعانی ، حسامی در اصول فقہ ، تلخیص المفتاح ، سلم العلوم ،
 هدایہ آخرین ، متانمات حریری .

سال هفتم : تفسیر جلالین ، مشکاة المصابیح ، هدایہ آخرین .

سال هشتم : دوره حدیث : جامع الصحیح بخاری ، صحاح ستہ ، مسلم ، ترمذی ، شایل
 ترمذی ، ابن ماجہ ، نسایی .

در کتابخانه احمد المدارس در حدود ۱۰۰۰ کتاب چاپی و تقریباً ۳ نسخہ
 خطی در موضوع علوم اسلامی (فقہ و حدیث و نحو و صرف و تفسیر و تجوید و منطق و
 کلام و فتوی) موجود است . اینک اسامی چند نسخہ خطی :

- ۱- کتاب فقہ: (عربی) ، کتابت قرن ۱۲ هـ ق .
- ۲- شرح مطول: (عربی) ، از چلبی ، خط نسخ ، کتابت قرن ۱۱ هـ ق .
- ۳- فصول در علم اصول: (عربی) ، کاتب محمد کاظم ، تاریخ کتابت ۱۲۱۲ هـ ق .
- ۴- کتاب الفقہ: (عربی) ، خط نستعلیق ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۵- منیة المصلی و غنیة المبتدی: (عربی) ، خط نسخ ، کاتب محمد شفا ، خط نسخ ، ۱۲۶۸ هـ ق .
- ۶- منیة المصلی و غنیة المبتدی: (عربی) ، کاتب بدرالدین پسر میان فقیر خیر الله ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۷- رساله در مذاہب اربعہ: (فارسی) ، خط نستعلیق ، قرن ۱۳ هـ ق .
- ۸- شرح تہذیب: (عربی) ، از عبداللہ یزدی ، کتابت قرن ۱۲ هـ ق .
- ۹- سرآہ التصرف: (فارسی) ، در صرف ، از شیر محمد بن شیخ محمد قریشی ، کاتب احمد نورساکن ہزارہ در قریہ چاونی نزدیک سکندر پور ، تاریخ کتابت ۱۲۹۷ هـ ق .
- ۱۰- کتاب الفقہ: (عربی) ، خط نسخ ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۱۱- شرح عقاید نسفی: (عربی) ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۱۲- شرح زنجانی: (عربی) ، خط نسخ ، کتابت ، ۹۹۵ هـ ق . در آخر این نسخہ «کریما» آمدہ (فارسی) ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۱۳- کتاب فلسفہ: (عربی) ، خط نسخ ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۱۴- روشن دل: (پنجابی) ، منظوم ، در موضوع فقہ و عقاید اہل سنت و جماعت ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۱۵- مولوی بر عبدالغفور: (عربی) ، در نحو ، خط نستعلیق ، قرن ۱۳ هـ ق .
- ۱۶- تفسیر قرآن: (فارسی) بر اساس عرفان و تصوف تفسیر شدہ ، کاتب احمد نور ، کتابت ۱۳۸۶ هـ ق .

- ۱۷- شرح تهذیب : (عربی) ، «الجزء الاول من احمد علی حاشیه مزاری شرح تهذیب المنطق فی علم المنطق» ، خط نستعلیق ، قرن ۱۳ هـ ق .
- ۱۸- مطول : (عربی) ، خط نستعلیق ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۱۹- الامور العاصه : (عربی) ، الجزء الاول ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۲۰- کتاب الفقه و الفلسفه : (عربی) ، خط نسخ و نستعلیق ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۲۱- مشکوه المصابیح : (عربی) ، خط نسخ ، قرن ۱۱ هـ ق .

حسن ابدال :

۱۹۷- کتابخانه سید پیر محبوب شاه
[هزاره رود ، محله محمود آباد ، حسن ابدال]

آقای سید پیر محبوب شاه خطیب و عالم فقه و حدیث است . در مدرسه نغانیه در لاهور تحصیل کرده و از آنجا سند اخذ نموده . در کتابخانه اش ۲۰ کتاب چاپی در علوم اسلامی دیدار کردم . نسخه خطی نداشت .

۱۹۸- کتابخانه مولانا محمد نعیم
[محله سیدان ، حسن ابدال]

به سختی توانستیم به این کتابخانه راه یابیم . در حدود ۶۵ کتاب چاپی در این کتابخانه موجود است از جمله : «کتاب ستینی» یا «هدایق الانوار فی حدایق الآثار» یا جامع العلوم تألیف امام فخرالدین رازی که به زبان اردو ترجمه و در لاهور از طرف تاجران کتب مسجد چینیان والی و در چاپخانه اسلامیہ استیم پریس چاپ و منتشر شده است . گفته شد که در حدود ۲۵ نسخه خطی در این کتابخانه موجود است و لیکن من فقط ۲ نسخه یافتم :

- ۱- یوسف و زلیخای جامی : (فارسی) ، خط نستعلیق ، کتابت قرن ۱۳ هـ ق .
- ۲- تحفه الاحرار : (فارسی) ، خط نستعلیق ، کتابت قرن ۱۲ هـ ق .

راولپندی :

۱۹۹- کتابخانه میان شوکت محمود

[محلہ قطب الدین ، قطب الدین منزل ، شماره آی/۳۲۶ ، راولپندی]

خانه و کتابخانه آقای میان شوکت محمود در یک عمارت قدیمی است در قدیمترین محلہ های راولپندی به نام «قطب الدین محلہ» و «قطب الدین منزل» کہ در حدود ۱۱۹ سال قدمت دارد و در سال ۱۸۵۷ میلادی ساخته شده است .

در این کتابخانه در حدود ۱۵۰ کتاب چاپی و نسخه خطی موجود است . آقای میان شوکت محمود بہ فارسی آشنایی دارد و خوشنویس است . اینک نسخه های خطی :

۱- قرآن : خط ثلث خوش ، زر افشان ، جداول رنگا رنگ ، سرلوح و تریج ، قطع کوچک جیبی (حایل) قرن ۱۱ ه ق .

۲- قرآن : خط نسخ خوش ، قطع بزرگ ، مذهب ، قرن ۱۱ ه ق .

۳- دیوان حافظ : (فارسی) ، خط نستعلیق خوش ، کتابت قرن ۱۱ ه ق .

۴- بیاض اردو : (اردو) ، گرد آورنده میان عبدالغنی خان ، در این بیاض مطالب علمی و تاریخی و ادبی را بر حسب حروف الفبایی ترتیب داده است .

۵- خیر التجارب : (فارسی) ، در طب ، از محمد خان مخاطب بہ خطاب خیر اندیش خان ، تاریخ ، تألیف ۱۰۹۵ ه ق در سنہ ۲۷ جلوس عالمگیری ، بر حسب ۳ مقاله و ہر مقالہ بر چند باب و فصل تقسیم شدہ .

۲۰۰- کتابخانه صوفی محمد عبداللطیف موهروی

[کهنہ رود ، چاہ سلطان ، راولپندی]

در این کتابخانه انواع و اقسام مرقعات و شجرہ نامہ ہا و طغراہای فارسی و اردو و تصاویر از کعبہ معظمہ و روضہ حضرت رسول اکرم (ص) و دیگر مشاہد و مقابر آویختہ شدہ است . کتابہای چاپی و شاید خطی در صندوقہا بود و فقط چند مجلد چاپی نشان دادند . این بیت را یادداشت کردم :

گرچہ ذات پیر را کردی قبول ہم خدا آمد بہ ذاتش ہم رسول

چکوال :

۲۰۱- کتابخانه دارالعلوم حنفیه

[دارالعلوم حنفیه ، چکوال]

ساعت ۹ صبح ۷ دیماه ۱۳۵۴ به همراهی آقای پرفسور محمد اقبال ملک به سوی چکوال در ۸۵ میلی راولپندی حرکت کردیم و ساعت ۱۲ ظهر به آنجا رسیدیم و در مدرسه دارالعلوم حنفیه فرود آمدیم . خواستیم از کتابخانه دیدار کنیم ، موفق نشدیم ، زیرا فرزند آقای مولانا حافظ غلام حبیب در را بسته و کلید را با خود برده بود . ناظم دارالعلوم حنفیه آقای حافظ عبدالرحمان قاسمی گفت در این کتابخانه در حدود ۱۰۰۰ کتاب چاپی و ۵ نسخه خطی موجود است .

۲۰۲- کتابخانه مولانا قاضی مظهر حسین

[دارالعلوم مدنیہ ، چکوال]

در این کتابخانه در حدود ۵۰۰ کتاب چاپی و ۲۰ نسخه خطی موجود است. دارالعلوم مدنیہ ، کتابهای گوناگون را بر حسب عقاید اهل سنت و جماعت چاپ می کند از جمله «بشارة الدارين» و مطالبات اهل سنت و جماعت . و «سودودی جماعت عقاید و نظریات» به زبان اردو.

آقای مولانا عبدالوحدید از لابلای کتابهای چاپی چند نسخه خطی یافتند :

- ۱- عمدة الاسلام : (فارسی) ، خط نستعلیق ، تقسیم بر مسأله و سؤال و جواب ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۲- کتاب الفقه : (عربی و فارسی) از میان محمد شاه صاحب .
- ۳- انواع عبدالله : (پنجابی) ، خط نستعلیق ، کاتب میان نور عالم ساکن بسندور ، ۱۲۷۲ ه ق .
- ۴- رساله صرف و نحو : (عربی و فارسی) .
- ۵- هدایة النحو : (عربی) .
- ۶- مجموعه : ۱- خلاصہ کیدانی (عربی) کاتب مراد بخش ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۲- سراجی ، کتابت قرن ۱۳ ه ق .

۲۰۳- کتابخانه حاجی فضل کریم صاحب
[انوار آباد، جامعہ انوار حنفیہ، درسگاہ انوریہ، چکوال]

آقای حاجی فضل کریم در عمر یک صد ساله به نظر می آمد و چهار بار به مکه معظمه مشرف شده است. از فقر عبدالله در «میره شریف بخش» پندی گهیپ در سلسله چشتیه خرقة خلافت گرفته است. وی یک مسجد در نزدیک خانه خود ساخته است به نام «جامع انوار حنفیه» که هائند آن در استان پنجاب انگشت شمار است. دارای گنبد های سه گانه و مناره های چهار گانه و همه آنها به سبک نوین کاشی کاری و آئینه بندی و گچ بری شده است، تاریخ تاسیس ۱۳۶۴ ه ق برابر با ۱۹۴۵ میلادی. با لای در ورودی آن این بیت از مشوی مولوی:

ای برون ازوهم قال و قیل من خاک بر فرق من و تمثیل من
بالای محراب:

شد و جودش رحمه للعالمین مسجد او شد همه روی زمین

درسگاہ انوریہ در کنار مسجد در سال ۱۹۷۰ م = ۱۳۹۰ ه ق بنا شده است. در حدود ۴ طالب علم در این درسگاہ مشغول تحصیل علوم دینی بودند. در کتابخانه حاجی فضل کریم در حدود ۲۰۰ مجلد کتاب چاپی (اردو و عربی و فارسی) دیدار کردم و از نسخه خطی اثر نیافتم.

۲۰۴- کتابخانه مدرسه اشاعه العلوم

[چکوال]

ناظم این مدرسه آقای مولانا غلام ربانی است در سال ۱۳۲۷ ه ق (۱۹۰۸ م) ساخته شده است. وی کوشش فراوان فرمود تا نسخه های خطی را از لابلای کتابهای چاپی بیابد و به ما نشان دهد. در حدود ۱۲۰۰ کتاب چاپی و تقریباً ۵۰ نسخه خطی در این کتابخانه موجود است: اینک چند نسخه خطی:

۱- فتاوی سراجی: (عربی)، کاتب عطاء الله ولد قاضی مشرف بن قاضی ابوالمظفر ابناء قاضی سراج الدین، تاریخ کتابت ۹۹۲ ه ق.

۲- تفسیر سورہ یوسف : (عربی) ، کتابت تقریباً قرن ۹ و ۵ ق .

۳- سیرۃ النبی (؟) : (فارسی) ، خط نسخ خوش ، از عطاء اللہ بن فضل اللہ المشہر بہ جمال الحسنی ، تاریخ تألیف ۸۸۸ ھ ق ، این نسخہ در سال ۹۳۳- ۵ ق از روی خط مؤلف بہ قلم خصال الدین محمد احمد الحسینی کتابت شدہ است . تقسیبات آن بر «فایده» و «فضیلت» است ، این دو بیت در صفحہ آخر نسخہ آمدہ است .

«خسرو مسکین ز دل مستمند طرح بہ تسلیم رضایت فکند
کار نگویم کہ چسان کن برو آنچه ز تومی سزد آن کن برو»

۴- مجموعہ سلطانی : (فارسی) ، خط نستعلیق ، کاتب حافظ شیر محمد ، ۱۲۴۳ ھ ق .

۵- گستان سعدی : خط نستعلیق ، قرن ۱۲ ھ ق .

۶- انواع : (پنجابی) ، فرایض و وظایف ، منظوم ، خط نستعلیق ، در حدود ۵۰۰ بیت دارد .

۷- الفضل المبین فی المسلسل من حدیث النبی الامین : (عربی) ، در حدیث ، تألیف احمد المدعو بہ ولی اللہ بن عبدالرحیم الدهلوی ، کتابت تقریباً قرن ۱۳ ھ ق .

۸- شرح وقایہ : (عربی) ، با حواشی و یادداشتہای فقہی ، خط تحریر ، قرن ۱۲ ھ ق .

۹- مسائل اربعین : (فارسی) ، از سید ابو محمد جالیسری ، خط نستعلیق ، قرن ۱۲ ھ ق .

۱- مجموعہ : (فارسی) ، ۱- پنج گنج ، ۲- کریمہ ، ۳- حمد بیجد ، ۴- اگر پرسند کہ ، ۵- پند نامہ ، کتابت قرن ۱۲ ھ ق .

دو کتاب چاپی کہن بہ زبان اردو در این کتابخانہ موجود است : ۱- تحقیق ریاض نادر شرح اسکندر نامہ ، ۲- تاریخ جہاں نما جلد دوم بہ زبان اردو .

۲۰۵۔ کتابخانہ آقای پروفیسور حافظ عبدالرزاق

[مسجد عارفیہ ، اویسیہ ، چکوال]

آقای پروفیسور حافظ عبدالرزاق را در یکی از حجره های مسجد عارفیہ اویسیہ در چکوال ملاقات کردیم . در حدود ۶۲ کتاب چاپی و ۲۰ نسخہ خطی گرد آوری کرده و برای آنها در حجره اش قفسہ هایی ترتیب داده بود. وی صاحب تألیفات گوناگون است و بہ زبان فارسی و عربی و اردو و پنجابی و انگلیسی می نویسد و می خواند و گفت و گو می کند و بیشتر ناشر و طابع آثار مولانا اللہ یار خان مرحوم است و کتابهایی کہ بہ زبان اردو منتشر کرده این است :

۱۔ انوار التنزیل در شرح و تفسیر خواص سورہ های قرآن شریف .

۲۔ دلائل السلوک در مسائل عرفانی و دینی (اردو) .

۳۔ سماع موتی (اردو) .

۴۔ اسرار الحرمین (اردو) .

آقای حافظ عبدالرزاق می گفت . ۱ نسخہ خطی نادر برای فروش بہ لندن فرستاده ام و ده نسخہ دیگر بہ لاهور بردہ و فروختہ ام و اینک چند نسخہ غیر ممتاز در اینجا دارم :

۱۔ مجموعہ : ۱۔ رسالہ النبض (عربی) در طب ، ۲۔ مراتب الدرجات (فارسی) ، در طب ، کتابت قرن ۱۲ هـ ق .

۲۔ رسالہ فرایض : (عربی) ، خط تحریر ، قرن ۱۲ هـ ق .

۳۔ کتاب الفقہ : (عربی) ، قرن ۱۳ هـ ق .

۴۔ التلویح فی کشف التوضیح (عربی) ، در مسائل فقہی ، خط نسخ ، قرن ۱۲ هـ ق .

۵۔ مختصر الوقایہ : (عربی) ، قرن ۱۲ هـ ق .

۶۔ المستخلص شرح کنزالدقایق : (عربی) ، تاریخ کتابت ۹۹۹ هـ ق .

۷۔ اصول الشاشی : (عربی) ، قرن ۱۲ هـ ق .

۸- کتاب الفقه : (عربی) ، قرن ۱۲ هـ ق .

۹- کتاب الفلسفه : (عربی) ، قرن ۱۲ هـ ق .

خان پور :

۲۰۶- کتابخانه سلطان ایرج زمان

[خان پور ، تاکسیلا]

آقای میر محمد سجاد حسین قریشی سجاده نشین دربار مولانا بهاء الحق والدین زکریا ملتانی به نگارنده خبر داده بود که در خانپور کتابخانه‌ی هست. بدین جهت به خانپور رفتم. از کتابخانه کاملاً نتوانستم دیدن کنم، اما از یک قرآن خطی دیدن کردم که همانند آن فقط خود آن است زیرا از لحاظ تذهیب و نقش‌های هنری و ترجمه فارسی بی نظیر است. قطع بزرگ تقریباً (۳۸ × ۵۰ سانتیمتر) و ۷۵ ورق (۱۵۰ صفحه). تجلید چرمی و مقوایی و شیرازه دار، هر صفحه با صفحه دیگر تذهیب جداگانه دارد. سر سوره‌ها، سر جزو‌ها، سر رکعات، سر سجدهات، سر حزب‌ها و دیگر تقسیمات قرآن شریف، تریخ‌ها و نیم تریخ‌ها و کتابهای هنری و اسلیمی‌های شگفت‌انگیز دارد. هر چه کوشش کردم که نقاشی یک صفحه را با صفحه دیگر مشابه بیابم، موفق نشدم. اما متن قرآن خط نسخ جلی وزیر نویس فارسی نستعلیق شنگرف است. از دور و نزدیک برای دیدار این قرآن می‌آیند. در حدود ۸۰ سال است که این قرآن در این خاندان است و معتقد هستند که سلامت و خوشبختی این خاندان بستگی به وجود این قرآن دارد بدین جهت حاضر نیستند آنرا از دست بدهند. برای آن یک اطاق مخصوصاً و جای و جعبه ویژه تهیه دیده و تعبیه کرده‌اند، و هر کس که به خانپور وارد می‌شود زیارت این قرآن را واجب می‌شمارد. البته شهر قدیم خانپور تا سال ۱۹۷۶ زیر آب می‌رود زیرا سد بزرگ خانپور تمام می‌شود و «نیو خانپور» در نزدیکی تاکسیلا در دست ساختمان است.

از آقای سلطان ایرج زمان (چیف آف گهکر) خواستم اجازت دهد تا از قرآن شریف عکس بگیریم. وی گفت وصیت دارم از جدم و پدرم که از این نسخه هیچگونه عکسی نگیریم و چاپ نکنیم زیرا اهمیت و ارزش هنری و نادر بودن نسخه از میان می‌رود و مردمان برای زیارت قرآن و دیدن ما و خاندان ما نمی‌آیند اما اگر ماشین عکاسی و فیلم برداری در خانه ما بیاید قبول می‌کنیم. این قرآن در سال ۱۱۹۰ هـ ق به دستور

«نواب مجد الدوله بهادر بهرام جنگ» توسط «محمد عصمت الله خان» کتابت شده است. و در ترقیمه چنین آمده است: «در سنه ۱۱۹۰ هجری یک هزار و یکصد و نود خردمندان قیمت شناس گوهر همت بلندان ارسطوی الوقت آصف زمان الخطاب من حضرت الخاقان بفرزند ارجمند یخان پیوند فرزند خان الامیر ابن الامیر ابن الامیر قدوه فدویان با فرهنگ بخش الملک نواب مجد الدوله بهادر بهرام جنگ ادام الله اقباله من ید... (کرم خورده)... رحمہ الله الرحمن محمد عصمت الله خان غفرله والوالدیه صورت تسطیر و سمت تحریر یافت». ترجمه فارسی در این قرآن ارزنده است. ترجمه آیات آغاز: «بنام خدای سزای پرستش نیک بخشنده بوجود بخشاینده... و ستایش مرخدای را که تربیت کننده عالمیان است بخشنده بخشاینده همه جای «الم: منم خدای داناتر».

راولپندی:

۲۰۷- کتابخانه سید مرتضی موسوی

[قصر العابدین، سر سید پور رود، راولپندی]

در این کتابخانه در حدود ۳۰۰ کتاب چاپی و مجموعه‌ی بی از ماهنامه های فارسی موجود است که ۹۵ درصد آنها فارسی است زیرا آقای موسوی مدت ده سال در ایران بوده و هم اکنون مدیر ماهنامه پاکستان مصور است و همسر ایشان خانم دکتر شکفته رئیس بخش فارسی مؤسسه ملی زبانهای نوین وابسته به دانشگاه آزاد مردم است. آقای موسوی در احوال و آثار امیر خسرو تحقیقاتی دارد بنا بر این اکثر آثار چاپی منظوم و منثور امیر خسرو را گرد آوری کرده است. مانند: رسائل اعجاز خسروی، مثنوی دولرانی خضر خان (چاپ حیدرآباد دکن)، دیوان امیر خسرو، قران السعدین، هشت بهشت چاپ نولکشور ۱۳۸۹ ه ق، خسرو و شیرین، لیلی و مجنون (چاپ مسکو)، تغلق نامه چاپ حیدرآباد دکن، نسخه خطی ندارد.

۲۰۸- کتابخانه مولانا محمد رمضان

[جمع مسجد گلشن آباد (اکال گره) راولپندی]

در حدود ۱۰۰۰ کتاب چاپی در این کتابخانه موجود است و چند نسخه خطی نیز دیدار کردیم، از جمله:

۱- مجموعه: ۱- منظومه پنجابی. ۲- کریمیا (فارسی)، کتابت ۱۳۷۵ ه ق.

- ۳- منظومه عربی ترجمه به فارسی : «شواهد من اهدی بغیر وسیله» .
- ۴- کلمات عربی گلستان ، کتابت ۱۲۸۶ هـ ق . ۵- رسایل فرایض و اخلاق (فارسی و عربی) .
- ۲- انواع العلوم (انواع بارک الله) : (پنجابی) ، از میان عبدالله لاهوری ، خط نسخ کاتب نور محمد ، سنه ۱۲۲۰ هـ ق .
- آقای مولانا محمد رمضان پیش امام جامع مسجد گلشن آباد است و علاقه مند بود که دیوان سعینی از معین الدین هراتی بخواند و می خواست که این دیوان را از ایران برای او بخواهیم ، اما در مورد قرض دادن و قرض گرفتن کتاب این دو بیت عربی را در یک مرقع زیبای روی دیوار کتابخانه اش نصب کرده بود :
- «کتاب مانگ کر شرمنده نه هون ،

الایا مستعیر الکتب اقصر فان اعارتی للکتب عار
فمحبوبی من الدنیا کتاب و هل ابصرت مجوبا یعار»

۲۰۹- کتابخانه حمیدیه

[محلہ چوک امام بارہ ، کیو/۹ ، راولپندی]

آقای حکیم الحاج عبدالحمید به طریقہ قدیم این سینایی و یونانی طبابت می کند و عاشق زبان و ادب فارسی است و دیوان حافظ را همواره در کنار خود دارد . و به سید جمال الدین افغانی اسد آبادی اعتقاد دارد . پسرش در ایران طبیب است و دخترش نیز در راولپندی طبابت می کند و خودش انواع شربت های طبی را می سازد و می فروشد ، مانند : شربت روح افروز حمیدیه ، شربت تسکین افروز حمیدیه ، طاقت دی بوتل ، مصفی خون ، خزینہ طاقت ، محافظان خوان ، در کتابخانه اش در حدود ۱۲۰۰ کتاب چاپی موجود است که اکثر آنها از مسائل طبی قدیم است . دو دستنویس اردو در این کتابخانه دیدم :

- ۱- ضمیر کی آواز ترجمہ Islam Our Choice از پرفسور محمد اقبال ملک .
- ۲- پروفیسر آف بدھا (اردو) .

چکرالہ :

۲۱۰۔ کتابخانہ مولانا الله یار خان

[چکرالہ ، بخش ، تلہ کنگ ، پنجاب]

ساعت ۷ صبح روز ۲۱، ۱۰، ۱۳۵۴ خورشیدی بہ ہمراہی آقای پرفسور محمد اقبال ملک بہ سوی قصبہ چکرالہ در ۱۲۰ میلی راولپنڈی روان شدیم . ساعت ۲ بعد از ظهر بدان روستا رسیدیم و بہ مدرسہ مسجد آقای مولانا الله یار خان وارد گشتیم ، او را در حال نماز دیدیم ، ما ہم نماز گزاردیم . آقای مولانا الله یار خان از علمای مشہور و عارفان بینادل چکرالہ است و تالیفات گونا گون در مسائل دینی و عرفانی دارد . در کتابخانہ اش در حدود ۸۰۰۰ کتاب چاپی موجود است و مخصوصاً مجموعہ تفاسیر قرآن در این کتابخانہ ارزندہ است :

۱- جلالین ، ۲- بیضاوی ، ۳- روح المعانی ، ۴- کبیر ، ۵- ابو سعود ، ۶- کشاف ، ۷- اتقان ، ۸- اعجاز القرآن ، ۹- معالم التنزیل ، ۱۰- خازن ، ۱۱- مدارک ، ۱۲- جمل ، ۱۳- تنزیل القرآن ، ۱۴- تفسیر اکیل ، ۱۵- اسباب النزول ، ۱۶- قرطبی ، ۱۷- ابن کثیر ، ۱۸- مظہری ، ۱۹- بیان القرآن (اردو) ، ۲۰- حقانی (اردو) ، ۲۱- موضع القرآن (اردو) ، ۲۲- معارف القرآن (اردو) ، ۲۳- احمدی ، ۲۴- بسیط ، ۲۵- در منشور ، ۲۶- جواهر القرآن ، ۲۷- تفسیر حسینی (فارسی) ، ۲۸- یعقوب چرخی ، ۲۹- تفسیر محمدی ، ۳۰- سبق الغایات . چہار نسخہ خطی در این کتابخانہ دیدار کردم :

۱- المستخلص : (عربی) در فقہ .
۲- مجموعہ : ۱- میزان المنطق (عربی) ، ۲- حاشیہ صادق بر بدیع المیزان ، کاتب فقیر محمد ، کتابت ۱۲۱۱ ۵ ق .
۳- مسائل فقہ و فتوی (عربی) .
۴- جامع الرموز (عربی) .

از آقای مولانا الله یار خان خواستم جملہ بی بہ خط خودش در دفتر یادداشت من بنویسند ، وی نوشت :

بلوچ الخط فی القرطاس دہرا
و کاتبہ رمیم فی التراب (الله یار خان).

۲۱۱- کتابخانه مولوی نور خان

[چکرالہ ، بخش ، تلہ گنگ ، استان پنجاب]

مالک این کتابخانه آقای حاجی ملک عبداللہ است و لیکن در آغاز از آقای مولوی نور خان و مولوی رحیم خان مرحوم بوده است . در حدود ۳۰۰۰ کتاب چاپی عربی و فارسی و پنجابی و اردو در این کتابخانه موجود است . ۲ نسخہ خطی دیدم :

۱- قرائت : (عربی و فارسی دستنویس) .

۲- صرف و نحو : (عربی و فارسی) .

راولپندی :

۲۱۲- کتابخانه سروان اسلم محمود

[چلدرن پارک (پارک کودکان) ، ۱/جی/۲۴۱ ، شاہراہ محمد رضا شاہ پہلوی ، راولپندی]

آقای سروان اسلم محمود را چند بار در کتابخانہ گنج بخش ملاقات کردم . وی مرا دعوت کرد تا از کتابخانہ اش دیدن کنم . بہ زبان فارسی دری گفت و گوی کند . متولد ۱۹۲۴ م است در درم کوت بخش پتہالہ در ہندوستان . از نژاد کاکڑی افغان است . تا دورہ لیسانس تحصیل و در آرتش خدمت کردہ است . دارای دو فرزند است : یک دختر و یک پسر ، پسر سرتوان فرخ محمود در آرتش پاکستان خدمت می کند . آقای سروان محمود چند تالیف دارد :

۱- بایبل مین رد و بدل (اردو) .

۲- خدا کے کلام میں رسول ص .

۳- ایک تھا پاکستان .

در کتابخانہ اش در حدود ۵۰۰ کتاب چاپی انگلیسی و فارسی و سنسکریٹ دارد . اینک چند نسخہ خطی از این کتابخانہ :

۱- گستان سعدی : خوش خط ، بوستان سعدی در حاشیہ ، نستعلیق ، قرن ۱۱ ق .

۲- فارسی نامہ : (نصاب فارسی و پنجابی) :

اللہ واحد اید خدا جس پیدا کیتا ارض و سما

۳- کریمما (فارسی) : «نسخه» فارسی نامه برای پاسخاطر برج لعل به دستخط مسیح الدین مهر کن لاهوری ، عناوین همه فارسی است ، یادداشت هندی دارد .
قرن ۱۱ ه ق .

۴- رساله در طب : (دارو شناسی) ، (فارسی) از محمد اکبر بن حاجی محمد مقیم ،
فارسی ، کتابت قرن ۱۲ ه ق .

۵- گلستان سعدی ، کتابت ۱۲۶۳ ه ق ، خط نستعلیق خوش ، مالک کتاب
ولی محمد (جد سروان اسلم محمود) ساکن در مکوت ۱۸۶۸ م ، نشان مهر
۰ ۱۸۶۱ م .

۶- قرآن شریف : (خط نسخ خوش) ، قرن ۱۲ ه ق .

۷- قصیده فارسی : درباره ولی محمد از شاعری به نام «مدامی» ، مطلع :

جوانی پیش من آمد ولی محمد نام طلب نمود ز من چند بیت اشعاری
مقطع :

ایا جوان نکورو ولی محمد خان نگر بسوی «مدامی» ز «راه غمخواری»

۸- استفسارات : (اردو) شامل ۱۴ استفسار درباره تاریخ و ادب و دین ، استفسار
اول درگاه امام بدرالدین ، قرن ۱۲ ه ق .

۹- دیوان حافظ شیرازی : کاتب علی محمد زکی ، ۱۲۲۷ ه ق ، خط نستعلیق ،
به دستور لاله نبی رام جیو .

۱۰- بوستان سعدی : (کاتب فیض بن محمد حفیظ اساکى موضع کوراله خط نستعلیق
۱۸۹۱ بکرسی (۱۲۶۰ ه ق) .

۱۱- قصص الانبیاء (فارسی) ، کاتب عظیم بخش ولد میان صاحب ولد میان غلام محمد
برای پاسخاطر میان بوتتا ، خط نستعلیق ، ۱۹۱۰ بکرسی .

۱۲- نسخه های خطی ماسکریت : ظاهراً همه آنها در مسائل دینی .

۱۲- شجره قوم ککی زئی (کاکا زئی) افغان: (چاپ شده در لاهور).

آقای سروان اسلم محمود تحقیقاتی دارد در تاریخ از جمله کتیبه های را خوانده است که روزی در سکر بوده: «اشعار و رباعیات روضه شاه محمد معصوم بکری صوبیدار سند در سال ۱۰۱۰ هـ ق. وفات در سال ۱۰۱۹ هـ ق (= ۱۶۱۰ میلادی):
صد دیو گریزد از بروم زین دیو که هست در درونم

و شاعر قطعات اشعار بر سنگ قبر شاه محمد معصوم، «نامی» بوده است:
نامی بگشا چشم بصیرت دریاب بنیاد زمانه همچو نقشی است بر آب

فتح جنگ:

۲۱۳- کتابخانه مولوی قادر بخش

[محلہ شرقی بازار، مکان نمبر ۶۸/۴، فتح جنگ]

در این کتابخانه در حدود ۳۰۰ کتاب چاپی در مسائل تفسیر و فقه و حدیث و اصول فقه موجود است. دیدن از نسخه های خطی به بعد موکول شد.

۲۱۴- کتابخانه مولوی خیر محمد

[بازار، فتح جنگ]

آقای مولوی خیر محمد خطیب جامع مسجد فتح جنگ است و در عین حال پارچه فروش است. وی شاگردانی دارد و پند نامه و نام حق و کریم و گلستان و بوستان و یوسف و زلیخای جامی را برای فارسی تدریس می کند. در ۱۹۱۴ م آغاز تحصیل کرده و در ۱۹۳۰ م پایان داده، در ۱۹۲۸ م زیارت حج کرده، در مکتب مولوی نور حسین و مولوی محمد جان تلمذ نموده. در کتابخانه اش در حدود ۱۵ کتاب چاپی دارد. نسخه خطی ندارد.

۲۱۵- کتابخانه مولوی فضل حق

[جامع مسجد مرکزی فتح جنگ، فتح جنگ]

آقای مولوی فضل حق از روستایی است به نام «کریم» در نزدیکی شهر فتح جنگ. «کریم» یک مثنوی فارسی کوتاه است که آنرا در مدارس دینی در پاکستان تدریس می کنند:

در این روستا «جامعه قریشیه» را تأسیس کرده است و خطیب و رئیس گروه تدریس مدرسه تدریس القرآن مسجد جامع مرکزی فتح جنگ است. در کتابخانه اش در حدود ۱۰۰۰ کتاب چاپی و ۵ نسخه خطی دارد که یکی از آنها را من دیدم:

۱- شرح چغمینی: (عربی)، در موضوع هندسه.

۲- قانون کھیوالی: (اردو)، تألیف قاضی نور سین و اضافات مولوی فضل حق.

۲۱۶- کتابخانه قاضی نور حسین

[جامع مسجد مرکزی فتح جنگ، فتح جنگ]

این کتابخانه در مسجد جامع مرکزی فتح جنگ و در اختیار مولوی فضل حق و مورد استفاده مدرسه تدریس القرآن است. در حدود ۲۰۰۰ کتاب چاپی و ۱۰ نسخه خطی دارد، از جمله:

۱- تفسیر احمدی: (عربی): تألیف احمد جیون بن ابی سعید بن عبدالرزاق بن خاصه، تاریخ تألیف ۱۰۷۵ هـ ق، کاتب خلیفه عبدالمجید خلیفه، تاریخ کتابت ۱۲۶۱ هـ ق، خط نسخ، خوش خط.

۲- قانون کھیوالی: (اردو)، در علم صرف، تألیف قاضی نور حسین (دستنویس).

۳- المطول (عربی): خط نسخ خوش، قرن ۱۰ هـ ق. مالکان نسخه چند نفر بوده اند و نشان مهر دارند: «اصیل الدین حسینی ۱۱۹۸»، «عبدالعلیم ۱۲۲۰».

۴- جذب القلوب الی دبار المعجوب: خوش خط، کتابت ۱۲۷۰ هـ ق.

۲۱۷- کتابخانه مدرسه تعلیم الفرقان

[فتح جنگ، استان پنجاب]

آقای مولوی محمد فرید معلم عربی و فارسی و آقای مولوی عبدالخالق به ما کمک کردند تا از این کتابخانه دیدن کردیم. در حدود ۵۰۰ کتاب چاپی و چند نسخه خطی دارد، از جمله:

- ۱- منیه المصلى : (عربی) ، در مسائل صلوة (نماز) ، خط نسخ ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۲- غنیة المبتدی : (عربی) ، (ایضاً) .
- ۳- گستان سعدی : (فارسی) ، خط نستعلیق .

راولپندی :

۲۱۸- کتابخانه مولوی عبدالخالق

[جامع مسجد ، کوه نور میلز ، راولپندی]

این کتابخانه در داخل مسجد کارخانه پارچه بانی کوه نور قرار دارد . آقای مولوی عبدالخالق پیش امام این مسجد است . در حدود ۸۰۰ کتاب چاپی در کتابخانه اش موجود است . وی می گفت تعدادی از کتابهایش در روستای بهوترال نزدیک راولپندی قرار دارد . در حدود ۱۲ نسخه خطی دارد :

۱- اسکندر نامه : از نظامی .

۲- یوسف و زلیخا : از جامی .

۳- قمریہ : (اردو و عربی) ، شرح مائة عامل به زبان اردو و در موضوع نحو ، تألیف مولانا قمر الدین چکرالوی .

چند کتاب چاپی نادر در این کتابخانه دیدم :

۱- کلمات طیبات : (فارسی) ، شامل مکاتیب پیران پیر شیخ عبدالقادر گیلانی (رح)

مکتوبات مرزا صاحب (مظہر جان جانان دہلوی) ، مکتوبات قاضی ثناء اللہ

پانی پتی ، مکتوبات شاہ ولی اللہ محدث دہلوی .

۲- استدراک الحسن : در موضوع حدیث و فقہ (عربی) .

۳- منبہات : ابن حجر عسقلانی .

۲۱۹- کتابخانه مولانا حاج چوهدری صاحب علی

[محلہ کپتان فیروز خان ، دھوک رتہ (میلادنگر) ، راولپنڈی]

در این کتابخانه در حدود ۵۰۰ کتاب چاپی و بیش از ۱۵ نسخه خطی دیدار کردم. آقای مولانا حاج چوهدری صاحب علی با ما به زبان فارسی به گفت و گو نشست. یک مجلد قرآن پهلوی که به خط نیریزی از طرف شاهنشاه آریا مهر چاپ شده، از افتخارات این کتابخانه است. اینک اسامی چند نسخه خطی:

۱- مجموعه: ۱- زبده الرمل، ۲- مصباح الرسل، ۳- رساله رمل، ۴- رساله نجوم، خط نستعلیق، (فارسی)، منظوم، کاتب سید احمد ولد قاضی فضل احمد ساکن حسن ابدال، تاریخ کتابت ۱۲۵۹ هـ ق.

۲- مجموعه: نجات المؤمنین (پنجابی)، منظوم، در فقه، خط نسخ، تاریخ تألیف ۱۰۴۰ هـ ق. ۲- رساله ادعیه و فرایض (فارسی و عربی)، کتابت قرن ۱۲ هـ ق.

۳- قصه سوهنی و سہین وال: (پنجابی)، داستان دو عاشق صادق در گجرات، کاتب میان محسن علی ساکن گیانہ، ۱۹۰۶ بکرمی (این نسخه چاپ شده).

۴- مجموعه نثر و نظم ہندی و فارسی: «گلدستہ و دیگر رسائل»، ۱۰۵۱ ہلالی تاریخ دارد، از شاه جهان پادشاہ و نواب سعد اللہ خان نام بردہ، کتابت قرن ۱۱ هـ ق.

۵- جنگ اشعار: (ہندی و فارسی)، کتابت قرن ۱۱ هـ ق.

۶- یوسف زلیخا: از جامی کاتب میان محمود ولد میان غلام مصطفی، کتابت ۱۹۱۰ بکرمی - ۱۲۷۰ هـ ق. خط نستعلیق.

۷- فن اکسیر: (فارسی)، منظوم، کاتب چوهدری محمد صادق، متوفی ۱۹۴۵ م، نقل و کتابت ۱۹۴۴ م (۱۳۶۳ هـ ق).

۸- مجموعه: ۱- کنوز حکمت، ۲- مفاتیح، ۳- رساله در علم کیمیا (فارسی)، کاتب (ایضاً).

۹- کیمیا: (فارسی)، منظوم، کاتب (ایضاً).

- ۱- مجموعه اشعار : (فارسی) ، سروده مولانا حاج غلام ربانی کهکرسنگ (هزاره) .
کاتب مولانا حاج صاحب علی ، ۱۳۹۰ ه ق .
- ۱۱- جنگ اشعار : (ہندی و فارسی) ، کاتب رام رکھی ، ۱۹۰۰ بکرسی .
- ۱۲- قرآن شریف : (زیر نویس فارسی) ، خط نسخ خوش ، کتابت ۱۲۶۳ ه ق .
کاتب شیخ یار محمد ولد فتح دین مشہور بہ «قانونگوی» ساکن ہیلان .
- ۱۳- قرآن شریف : (خط نسخ) ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۱۴- شجرہ سائین ماحی : (متوفی ۱۹۰۰ م) ، (فارسی) ، تالیف و کتابت ۱۸۹۶ م .
- ۱۵- مکتوب سائین اللہ بخش : (اردو) متوفی ۱۹۵۲ م ، قبر اودر پشت مریر حسن (قاضی آباد) بر لب راہ آہن راولپندی موجود است .

اسلام آباد :

۲۲۰- کتابخانہ میان محمد عطاء اللہ

[اسلام آباد]

آقای میان محمد عطاء اللہ وزیر راہ آہن پاکستان است و خود و خانمش بیگم ریحانہ عطاء اللہ در علوم اسلامی و عرفانی از دانایان بینا دل هستند . شجرہ طریقتی ایشان بہ سلسلہ نقشبندیہ می رسد . مولانا منظور حسین پیر و بزرگ این خاندان است کہ اکنون در مدینہ است . بہ ہمراہی خانم محبوبہ ہاشمی مدیر و سر دبیر ماہنامہ فارسی سروش و خانم اقدس رضوانی بدین کتابخانہ راہ یافتہ . در حدود ۵۰۰ کتاب در کتابخانہ میان عطاء اللہ موجود است و لیکن آنگونہ کہ خود می گفتند کتابخانہ خاندانی آنها در لائلپور است . یک نسخہ خطی داشتند :

- ۱- قرآن شریف : قطع کوچک ۸ × ۵ × ۲ سانتیمتر . خط نسخ خوش ، مذهب و مرصع ، لوح و جدول و کتیبہ ، کاتب محمد بن محمد فقیہ ، تاریخ کتابت ۱۲۹۵ ه ق .
این قرآن در کتابخانہ سلطان عبدالحمید پادشاہ عثمانی بودہ است آنگونہ کہ آقای میان عطاء اللہ می گفت .

با خانم ریحانہ عطاء اللہ ہمسر میان محمد عطاء اللہ بہ گفت و گونشستیم . وی متولد ۱۵ آوریل ۱۹۳۹ میلادی است و دارای ۵ فرزند است : ۱- احمد عطاء الرحمان ، ۲- خدیجہ صابره ، ۳- محمد عطاء الرحمان ، ۴- عبداللہ ، ۵- علی . بزرگترین فرزندان ۱۱ سال و کوچکترین آنها ۲ سال دارد .

خانم ریحانہ با شوہرش دختر عمو و پسر عمو هستند۔ وی در عرفان نقشبندیہ آگاہی ہائی دارد۔ می گفت بنا بر تعلیمات پیر خود مولانا منظور حسین ذکر قلبی و ذکر خفی و ذکر اخفی انجام می دہیم و بہ سلطان الاذکار رسیدہ ایم۔ وی سند اجازت نامہ پیر خود و همچنین «شجرہ طیبہ» نقشبندیہ مجددیہ را کہ بہ زبان عربی و اردو است بہ من اہدا کردند و شجرہ آنها را تا ہشت سلسلہ اینگونہ یاد داشت کردم : ۱- نقشبندیہ ، ۲- چشتیہ ، ۳- قادریہ ، ۴- سہروردیہ ، ۵- شاذلیہ ، ۶- کبرویہ ، ۷- مداریہ ، ۸- قلندریہ۔ آقای میان محمد عطاء اللہ در دفتر من یاد داشت فرمود : «مصطفی جان رحمت پہ لا کھوں سلام»

راولپندی :

۲۲۱- کتابخانہ مولوی سید محمود علی شاہ

[مسجد کپتان محمد فیروز خان ، دھوک رتہ ، راولپندی]

آقای مولانا سید محمود علی شاہ جلوی مظفر آبادی (آزاد کشمیر) امام مسجد کپتان فیروز محمد خان است و بہ زبان فارسی با من بہ گفت و گو پرداخت۔ در حدود ۸۰۰ کتاب چاپی عربی و اردو و فارسی در کتابخانہ اش دارد ، و تقریباً ۱۰ نسخہ خطی :

۱- اشعۃ اللمعات شرح فارسی مشکوٰۃ : (فارسی) از شیخ عبدالحق محدث دہلوی ، ۳ جلد ، نستعلیق خوش خط ، قرن ۱۱ ھ ق۔ بہ خط یکی از شاگردان شیخ عبدالحق است ۔

۲- واوہ شرح کافہہ : (عربی) ، خط نسخ ، قرن ۱۲ ھ ق ۔

۳- مجموعہ : ۱- درود مستغاث ، ۲- دعای تاج ، (عربی) ، خط نسخ خوش ۔

۴- مجموعہ : ۱- لذت النساء ، ۲- قصیدہ بردہ ، ۳- قصیدہ غوثیہ (عربی و فارسی)۔

۵- بیاض ادعیہ ، تالیف و گرد آوری سید محمود علی شاہ جلوی مظفر آبادی کاظمی حسینی ، (دستنویس)۔

۶- مجموعہ : ۱- نافع الخلابق فی ادعیہ الغرایب : (عربی و اردو و فارسی) ، از عبدالرحیم خاکسار ، مقیم چکوال ، ۱۳۴۸ ھ ق۔ ۲- تقریر کافہہ در نحو (اردو و عربی)۔

۷- بیاض : (اردو) ، شامل مسائل دینی و ادبی و تاریخی ۔

۸- عجایب العجوب : (فارسی و عربی) ، در موضوع عرفان و مسائل دینی و روحانی و ادبی ، کاتب محمد بخش ، ساکن محموده علاقہ اسگم (راولپندی) ، کتابت ۱۲۸۲ هـ ق برابر با ۱۸۶۵ میلادی .

سرگودھا :

۲۲۲- کتابخانہ محمد نذیر رانجھا

[آبادی جلال ، پست خانہ چک شماره ۱۵ شالی ، بخش بھلوال ، سرگودھا]

در این کتابخانہ در حدود ۶۵ کتاب چاپی دارد و تعدادی مجلات و ماہنامہ های ادبی و تاریخی ، زبان عربی ۶ جلد ، زبان اردو ۳۳ جلد ، زبان پنجابی ۳ جلد ، زبان فارسی ۱۵ مجلد ، زبان انگلیسی ۸ جلد .

آقای محمد نذیر رانجھا خود شاعر و نویسندہ است و در طب یونانی و «ایلوپیتھی» از مؤسسہ طبی انگلیسی ایلوپیتھی درجہ دارد و تعدادی مقالات او در مسائل مذہبی و ادبی چاپ شدہ است و کتاب «نئی چراغ» را بہ زبان اردو و فارسی با آقای سید عارف نوشاھی تصنیف و چاپ کردہ اند ، فعلاً در راولپندی (صدر) ، خانہ شماره ۱۶۷ دھیری حسن آباد زندگی می کنند و کارمند کتابخانہ گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان است .

اینک چند نسخہ خطی :

۱- اصول الفقہ : (عربی) خط نستعلیق ، با حواشی ، ۱۹۴ صفحه .

۲- رسالہ تعویذ و طلسم : (فارسی) ، خط تحریر ، قرن ۱۲ هـ ق .

۳- منظومہ تجوید : (عربی) ، خط نستعلیق ، از سورۃ الفاتحہ تا سورۃ الناس ، قرن ۱۲ هـ ق . در آغاز یک رسالہ در علم قرائت از شاطبی و در پایان این نسخہ «قصیدہ شاشی در علم قرائت» آمدہ است .

۴- مجموعہ : ۱- مشکلات الفقہ معروف بہ «حیرت الفقہ» (فارسی) ، شامل سؤال و جواب ، تألیف احمد بن حمید بن شہاب اللہ بن نظام ، ۲- ناشناختہ (رسالہ فارسی) در موضوع دین ، ۳- قصہ طال مع روسپی بہ زبان فارسی . کتابت ۱۲۸۹ ، کاتب ملا گل محمد ، نشان سہر «ملا گل محمد ۱۲۸۶» .

۵- اراده العارفين و ارشاد الطالبين في سلوك السالكين : (فارسی) ، تألیف نقی الدین محمد بن ابی الحسن الحسینی ، در موضوع عرفان و سلوک ، خط نستعلیق ، قرن ۱۳ ه ق .

۶- بوستان سعدی : (فارسی) ، خط تحریر ، قرن ۱۳ ه ق .

۷- رساله حساب : (فارسی) تألیف محمد بن بابا مشهور بکلان المفتی کاتب سید احمد ولد سید ملا محمد اسلم ، قرن ۱۲ ه ق .

۸- التلویح الی کشف حقایق التنقیح : (عربی) ، خط نسخ خوش و حواشی ارزنده در اصول الفقه .

راولپندی :

۲۲۳- کتابخانه سید عارف نوشاهی

[محلہ صادق آباد ، مین بازار ، اس ۲۳۹ ، راولپندی]

در این کتابخانه در حدود ۴۱۸ کتاب چاپی و تقریباً ۶۰ نسخه خطی موجود است. کتاب عربی ۶۶ جلد ، کتاب فارسی ۱۲۷ جلد ، کتاب اردو ۱۶۷ جلد ، کتاب انگلیسی ۴۱ جلد ، کتاب پنجابی ۱۰ جلد ، کتاب ترکی ۵ جلد ، کتاب پشتو ۲ جلد ، تعدادی مجله و ماهنامه به زبان های اردو و انگلیسی و فارسی نیز موجود است . آقای سید رضاه الله عارف نوشاهی شاعر و نویسنده است و تعدادی مقاله در روزنامه ها و ماهنامه ها به زبان اردو چاپ کرده است و چند تألیف هم دارد از جمله :

- ۱- نئی چراغ (چاپ شده) با هم کاری آقای محمد نذیر رانجها .
- ۲- ترجمه ترانه کشمیر (از فارسی) .
- ۳- ترجمه کلمات طیبات (ملفوظات حضرت نوشاه گنج بخش ۹۵۹-۱۰۶۴ ه ق) .
- ۴- آئینه ایام (دفتر خاطرات از سال ۱۹۷۰ تا کنون ادامه دارد) (اردو و پنجابی) .
- ۵- ملفوظات سید شرافت نوشاهی (اردو) .
- ۶- فهرست نسخه های خطی کتابخانه نوشاهی (فارسی) برای کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان .

اینک چند نسخه خطی :

- ۱- اسرار قادر : (فارسی) ، تألیف محمد جان ولد مولوی عبدالغفور ، تاریخ تألیف ۱۲۱۰ هـ ق ، کاتب سید شرافت نوشاهی ، کتابت ۱۳۴۷ هـ ق . در موضوع اوراد و اذکار عرفانی .
- ۲- تاریخ نامه قلعه رھتاس : (فارسی) ، در عهد عالمگیر پادشاه تألیف شده ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۳- تذکرۃ المشایخ : (اردو) ، تألیف میر احمد شاه قادری ، تاریخ تألیف ۱۹۴۴ هـ م . در احوال مشایخ مصنف .
- ۴- تلخیص جمہرۃ النسب : (اردو) ، در موضوع شجرہ و انساب ، کاتب سید شرافت نوشاهی ، ۱۳۸۵ هـ ق .
- ۵- دیوان قادری : (فارسی) ، از سید محمد غوث الحسنی جیلانی اوچی شاعر قرن نهم هـ ق . کتابت از روی نسخه خطی قدیم از سید شرافت نوشاهی .
- ۶- سرمکنون : (اردو) ، منظوم ، از سید فقیر اللہ نوشاهی برقندازی ، تاریخ تألیف ۱۲۰۴ هـ ، کتابت (ایضاً) .
- ۷- شجرہ سادات : (فارسی) ، منثور ، مخصوصاً سادات گیلانی و دیگر خاندان و سلاسل طریقت ، تاریخ کتابت ۱۳۰۴ هـ ق .
- ۸- قصہ میرزا و صاحبان : (اردو و پنجابی) ، منظوم ، از «پیلو» شاعر عهد شاه جهان پادشاه و اورنگ زیب (قرن ۱۱ هـ ق) .
- ۹- گنج شریف : (اردو و پنجابی) ، تألیف حضرت نوشاہ گنج بخش (۹۵۹-۱۰۶۴ هـ ق) (چاپ شدہ) .
- ۱۰- لطایف صداقت : (فارسی) ، از محمد ماہ صداقت کنجی نوشاهی (برادر زادہ غنیمت کنجی شاعر و مثنوی گوی سراینده نیرنگ عشق) .
- ۱۱- نعم المعیار والمقیاس : (عربی) ، از علی بن حسام الدین متقی ، کاتب فقیر محمد محسن ، در موضوع اخلاق و اعمال مردمان .
- ۱۲- انوار العاشقین : (فارسی) ، منظوم سروده سید وارث علی شاه نوشاهی جالندری در موضوع وحدت وجود و عرفان .

حسن ابدال :

۲۲۴- کتابخانه مدرسه اشرفیه

[دارالاشاعت و التبلیغ مدرسه اشرفیه، تعلیم القرآن ، حسن ابدال]

به همراهی آقای پرفسور محمد اقبال ملک بدین کتابخانه راه یافتیم مالک . آقای مولانا حکیم شمس الدین احمد قریشی مالک این کتابخانه است و در محوطه مدرسه اشرفیه تعلیم القرآن در حسن ابدال واقع است . در حدود ۲۰۰۰ کتاب چاپی و ۵ نسخه خطی دارد . آقای مولانا حکیم شمس الدین احمد قریشی هم تدریس می کند و هم طبابت به طرز قدیم . مسؤول مدرسه اشرفیه تعلیم القرآن است . در این مدرسه در حدود ۲۰۰ طالب علم علوم دینی درس می خوانند . لنگر (آشپز خانه) دارد و به طالب علمان غذا و چای و مکان مناسب داده می شود . روش تدریس و کتابها «درس نظامی» است . مردم برای موجودیت و ارتقای این مدرسه همراهی و یآوری می کنند . در همان وقت که ما مشغول بررسی نسخه های خطی و کتابهای چاپی بودیم ، چند تن بیمار به آقای حکیم شمس الدین مراجعه کردند و او با روش ویژه یی به طرز قدیم نبض آنها را گرفت و به آنها دارو داد و به همراه این نبض گیری و دارو دادن دعا و ورد خواندن نیز همراه بود . اینک اسامی چند نسخه خطی :-

- ۱- دیوان حافظ : (فارسی) ، خط نستعلیق ، کاتب صاحب خان ولد هرجان ، تاریخ کتابت ۱۲۶۲ هـ ق (۱۹۰۳ بکرسی) .
- ۲- کتاب الفقه : (عربی) ، خط نسخ ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۳- بحرالرایق شرح کنز الدقایق : (عربی) ، از زین بنجیم الحنفی ، خط نسخ ، قرن ۱۳ هـ ق .
- ۴- شرح الیاس : خط تحریر ، کاتب عصمت الله ولد ملا محمد صلاح الدین قرن ۱۲ هـ ق (۲ نسخه) . در زمان شاه پادشاه در درانی .
- ۵- مجموعه : ۱- کتاب الفقه (عربی) ، ۲- تحفه الجالی (فارسی) ، کاتب محمد سعید برای پاسخاطر محمد گل آخون زاده ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۶- بوستان سعیدی : (فارسی) ، خط نستعلیق خوش ، جدول و سر لوح ، قرن ۱۲ هـ ق .

۲۲۵- کتابخانه قاضی عبدالقیوم

[اشرفی الآثار، نزد ڈاکخانہ (پست خانہ)، حسن ابدال]

آقای قاضی عبدالقیوم معلم تدریس عربی بوده است و اکنون باز نشسته است. در کتابخانه اش که از پدرش به او رسیده است در حدود ۵۰۰ کتاب چاپی قدیم مخصوصاً درس نظامی موجود است. پدر قاضی عبدالقیوم، مولانا محمد عبدالقادر هزاروی نام داشته که از علمای بزرگ ایالت هزاره بوده است و دارای بیش از ۲۰ تالیف در مسائل دین و مباحث مذهبی است که چند تالیف آنها چاپ شده و بقیه به صورت دستنویس پیش قاضی عبدالقیوم محفوظ است. اینک اسامی چند نسخه خطی:

- ۱- مختار للفتوی لانه اختاره اکثر الفقهاء: (عربی)، خط نسخ قدیم، قرن ۱۰ ه ق.
- ۲- اتمام الدراية لقراء النقاية: (عربی)، تالیف امام اعظم جلال الدین سیوطی در موضوع مباحث همه علوم اسلامی شبیه (جامع العلوم) یا «کتاب ستینی» امام فیخر رازی است. کاتب شیخ عبدالرحمان، کتابت ۱۰۵۸ ه ق.
- ۳- تفسیر سورة والضحی: (فارسی)، از بهاء الدین، کاتب خدا یار ساکن هنبوک، قرن ۱۲ ه ق.
- ۴- جامع القوانین: (فارسی)، از شاه محمد مغفوری قنوجی، کاتب محمد قاسم ولد بیان غلام رسول.
- ۵- تبصرة المجودین فی رد مغالطات الوهایین: (اردو و عربی)، مؤلف و کاتب مولوی محمد عبدالقادر هزاروی، قرن ۱۴ ه ق.
- ۶- السیف المسلول فی نحرمن سب التابعی و اصحاب الرسول: الملقب بکشف الحجاب فی مغالطة الرفضة فی عقدا م کثوم بعمر بن الخطاب (رض)، (عربی و اردو). مؤلف و کاتب (ایضاً).
- ۷- رساله اولیات: (عربی)، «۳۱۶ اولیات». (ایضاً).
- ۸- اسماء الرجال: (عربی)، (ایضاً)، از کتاب های فقه.
- ۹- تفسیر قرآن: (عربی)، (ایضاً)، از کتاب های فقه.
- ۱۰- ذکر مطالب غنیة الطالبین: (عربی)، (ایضاً).

- ۱۱- حواشی کتب فقہ : (عربی) ، (ایضاً) .
- ۱۲- اسماء الرجال الموطأ : (عربی) ، (ایضاً) .
- ۱۳- الفتح الرحمن فی تجوید القرآن : (عربی) ، (ایضاً) .
- ۱۴- فتح الاقفال بشرح تحفۃ الاقفال ، تألیف محمد المیہی (?) ، کاتب مولوی محمد عبدالقادر ہزاروی .
- ۱۵- حلیۃ الصبیان شرح فتح الرحمن : (عربی) ، مؤلف و کاتب مولوی عبدالقادر ہزاروی .
- ۱۶- کبریت احمر : (عربی) ، خط نسخ خوش ، قرن ۱۳ ھ ق .
- ۱۷- تبیض الصحیفہ : (عربی) ، مؤلف و کاتب مولوی عبدالقادر ہزاروی .
- ۱۸- کتاب القبل والمعانقہ والمصافحہ : (عربی) ، از ابن سعید احمد بن زیاد المعروف با بن الاعرابی ، کاتب (ایضاً) .
- ۱۹- تحریر المتشابهات فی مشکوٰۃ : (عربی) ، مؤلف و کاتب مولوی محمد عبدالقادر الہزاروی .
- ۲۰- اختلاف قرأت القرآن : (عربی) ، مؤلف و کاتب (ایضاً) .
- ۲۱- تحقیق المقال فی اسماء الرجال مشکوٰۃ المصابیح : (ایضاً) .
- ۲۲- کتاب النفایس الفقہ و الحدیث : (عربی) در سال ۶۶۷ ھ تألیف شدہ ، کتابت ۱۱۰۳ ھ ق خط نسخ .
- ۲۳- المواہب اللدیہ بالمنح المحمدیہ : (عربی) ، از احمد بن خطیب القسطلانی (نصف دوم) ، کاتب احمد بن الفقیہ العمر المکی الیمنی ، تسوید ۸۹۸ ھ ق تبیض ۸۹۹ ھ ق ، نساخت ۹۶۷ ھ ق ، مقابلہ در ۱۰۰۰ ھ ق ، مالک عبدالمجید گجراتی ۱۰۸۲ ھ ق . چند مہر و امضا دارد .
- ۲۴- لاشناختہ : (فارسی) ، خط نستعلیق ، قرن ۱۲ ھ ق . آغاز : «اگر منکر نبوت نہ» با حضرات جز بتعظیم پیش میا .
- ۲۵- علم کیمیا : (اردو) ، قرن ۱۲ ھ ق .
- ۲۶- الامینیہ : (عربی) ، از محمد امین ابن عبید بخاری ، کاتب محمد صالح بن مولانا موسی سبوحی الکیروی بہ دستور شیخ صدر الدین خلیفہ امیر سید علی ہمدانی ، تاریخ کتابت ، ۱۰۴۸ ھ ق .

۲۲۶- کتابخانه نذر حسین شاه

[محلہ مل پیران ، حسن ابدال]

در این کتابخانه در حدود ۲۰۰ کتاب چاپی بود و ظاهراً نسخه خطی نداشتند .
آرامگاه سید نور حسین شاه بخاری (متوفی ۱۳۶۲ هـ ق = ۱۹۴۲ م) را زیارت و این
بیت را از میرزا مظہر جان جانان یاد داشت کردم :

بنا کردند خوش نقشی بہ خاک و خون غلطیدن

خدا رحمت کند این عاشقان پاک طینت را

با آقای سید راشد حسین شاه و آقای سید فدا حسین شاه آشنا شدیم. اینک ۲ نسخه خطی :

۱- قرآن شریف : (چند سوره) ، (عربی خط نسخ ، کتابت ۱۲۵۲ هـ ق .

۲- درود مستغاث : (عربی) ، دستور های دعا خواندن فارسی ، کتابت برای پی پختو ،

۱۲۵۲ هـ ق .

در همان نزدیکی از خانه و مسجد سردار غیرت حیات خان دیدار کردیم و لیکن از

کتاب و کتابخانه اثری و خبری نیافتیم .

تاکسیلا :

۲۲۷- کتابخانه آستانہ قادریہ

[نواب آباد - تاکسیلا]

آقای صوفی محمد رفیق قادری در قصبہ نواب آباد بخش تاکسیلا مسجد و مدرسہ و
دربار غوثیہ ساخته است و ہمہ آنها را «آستانہ قادریہ» نامیده است . آقای صوفی محمد رفیق
قادری کتابچہ بی چاپ کردہ تحت عنوان «شجرہ طیبہ قادریہ» نقشبندیہ سہروردیہ پیر سید
انجمن بادشاہ بخاری» و این بیت حافظ در آغاز آن آمدہ است :

بہ می سجاده رنگین کن گرت پیر مغان گوید کہ سالک بی خبر نبود ز راه و رسم منزلہا

پیر سید انجمن شاہ بخاری شاعر اردو و فارسی است . آقای صوفی محمد رفیق کتابخانہ

کوچکی داشت در حدود ۱۰۰ کتاب چاپی و دو نسخه دستنویس :

۱- نور الهدی : (فارسی) ، منظوم و منثور ، از حضرت سلطان باهو ولد بایزید معروف به اعوان ساکن قلعه شور کوت ، کاتب مولوی عبدالرحمان سروری قادری سلطانی ، قرن ۱۴ ه ق .

۳- دیوان سلطان باهو : (فارسی) کاتب (ایضاً)

آغاز : یقین دائم در این عالم که لا معبود الا هو

ولا موجود فی الکوین لا مقصود الا هو

انجام : فدا شد چشم جان در ذات باهو

به هستی هم جال الله جویم

۳- آفتاب معرفت : (اردو) ، در موضوع عرفان و طریقه سلطان باهو .

۲۲۸- کتابخانه حافظ غلام ربانی

[تاکسیلا]

آقای محمد مشتاق بشیر رئیس دبیرستان دولتی تاکسیلا (گورنمنٹ ہائی اسکول) مالک این کتابخانه است و در حدود ۱۵۰۰ کتاب دارد و از پدرش حافظ غلام ربانی به او رسیده است . جد امجد او «علم الدین و جدش» گل حسن «نام داشته اند و همه خاندان او در علوم اسلامی و عربی و فارسی و پشتو استاد بوده اند و فارسی می داند . این چند بیت را برایم خواند :

بد نامی حیات دو روزی نبود بیش انهم کلیم با تو چه گویم چسان گذشت

یک روز صرف بستن دل شد به این و آن روز دیگر به کندن دل زین و آن گذشت

طبعی به هم رسان که بسازی به عالمی یا همتی که از سر عالم توان گذشت

در این کتابخانه ۳۰٪ کتاب انگلیسی ، ۴۰٪ اردو ، ۳۰٪ عربی و فارسی و زبان های دیگر است . در حدود ۷۵ نسخه خطی دارد از جمله :

- ۱- مجموعه : (فارسی) - ۱- رساله معرفت القرائت ، خط نستعلیق ، ۲- قواعد القرآن (فارسی) ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۲- عمده الاسلام : (فارسی) ، تألیف و کتابت حافظ لطف الله ، تاریخ تألیف و کتابت ، ۱۰۶۰ ه ق .
- ۳- شهاب ترمذی : (عربی) ، از حافظ ابن عیسی محمد بن عیسی ابن سوده الترمذی ، سنه ۸۶۲ ه ق در بلده هرات .
- ۴- درود تاج : (عربی) ، یادعای تاج ، مهر «شیخ عبدالقادر گیلانی» دارد .

راولپندی :

۲۲۹- کتابخانه منظور عالم قریشی

[شاه راه محمد رضا شاه پهلوی ، بالمقابل دفتر ناظم تعلیمات ، راولپندی]

آقای مولانا الحاج منظور عالم قریشی نقشبندی مجددی در یکم جمادی الاول سال ۱۳۳۷ ه ق ولادت یافته و خلیفه سید محمد حبیب الله صاحب گجراتی (متوفی ۲۴ ربیع الاول ۱۳۸۱ ه ق) است . افسر باز نشسته ارتش پاکستان است . به ایران و کشورهای مسلمان سفر کرده و دربارهای عارفان و بارگاههای بزرگان سلسله نقشبندیه را زیارت کرده است . در خانه اش بر روی همگان گشوده است و گروهی از سالکان و روندگان طریقت در پیش او زانورده و تلمذ می کنند . در کتابخانه اش در حدود ۲۰۰ کتاب چاپی و نسخه خطی موجود است :

- ۱- برهان العاشقین : (فارسی) ، از شاه شرف الدین پانی پتی بو علی قلندر ، خط نستعلیق ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۲- اسراریه : (فارسی) ، از عبدالجلیل ، کاتب نور محمد ، تاریخ کتابت ۱۴ محرم الحرام ۱۲۶۵ ه ق ، خط نستعلیق ، این نسخه در اختیار شیخ امام علی صوفی قریشی متوفی ۱۲۹۷ جد مولانا منظور عالم قریشی بوده است . نسخه بی ارزنده و در موضوع عرفان نقشبندیه و آمیخته با شعر فارسی عرفانی است .
- ۳- قرآن : قطع کوچک (حایل) (۸ × ۵ × ۳ م) ، کتابت ۱۰۸۰ ه ق . خط نسخ

خوش و تذهیب زیبا . در سال ۱۳۵۳ هـ ق در بلند شهر توسط حافظ عبداللطیف تجلید شده است .

۴- مجموعه : ۱- درود المستغاث ، کاتب مولانا مرحوم طالب علی محبوبی توکلی نقشبندی مجددی قریشی سکنه چونده (امرتسر) فرزند قاضی امام علی (۱۹۱۵ م) .
۲- مدح محبوب سبحانی : (فارسی) ، منظوم .

۵- کبریت احمر : (عربی) ، (درود شریف) از شیخ عبدالقادر گیلانی ، کاتب غلام محمد ولد عبدالمجید شهید عموی منظور عالم قریشی . فالنامه (اردو) ، درباره تقدیر انسانی ، در این رساله قصاید دعایی و تعویذات و وظایف و همه آنها به اردو ترجمه شده است .

۶- رساله خلاصه سلوک مجددیه و نقشبندیه : (اردو) ، تألیف مولانا الحاج منظور عالم قریشی ، (دستنویس) ، ۸ صفحه ، ۱۳۹۴ هـ ق .

۲۳۰- کتابخانه عالیجاهی

[دواخانه عالیجاهی ، اقبال رود ، چوک نیا محله ، راولپندی]

مالک این کتابخانه آقای حکیم مولوی لطف الرحمن عالیجاهی است که دواخانه دارد و در داخل دواخانه کتابخانه ، هم نبض می گیرد و هم کتاب می خواند . در حدود ۵۰۰ کتاب چاپی در کتابخانه اش دیدم که بیشتر آنها در موضوع طب بودند . نسخه خطی ندارد .

۲۳۱- کتابخانه مولوی عبدالستار توحیدی

[جامع مسجد چوک ، نیا محله ، راولپندی]

آقای مولوی عبدالستار توحیدی پیش امام و خطیب مسجد جامع چهار راه محله نو در راولپندی . در کتابخانه اش در حدود ۴۰۰ کتاب چاپی و ۲۰ نسخه خطی است . دیدار از نسخه های به بعد موکول شد .

۲۳۲- کتابخانه مولانا عبدالعزیز خوشنویس

[چاه سلطان ، مسجد الفاروق ، راولپنڈی]

آقای مولانا عبدالعزیز (ولادت ۱۹۳۵) عالم علوم اسلام و خوشنویس فارسی و اردو است و در خط نستعلیق و نسخ و شکسته چربدست و ماهر است و او این و دو مین کتابی که خوشنویسی کرده «فارسی آموز» و «کریم» نام داشته است. تا کنون بیش از یک صد کتاب و رساله کتابت و خوشنویسی کرده و اصولاً با کتابت و خوشنویسی زندگی خود را تأمین می کند. در علوم اسلامی شاگرد آقای مولانا غلام الله خان مهتم دارالعلوم تعلیم القرآن (مدینه مارکیت ، راولپنڈی) است و در خوشنویسی شاگرد آقای عبدالحفیظ سہاوی بوده است و یک پسر و هفت دختر دارد و پیش امام و خطیب مسجد الفاروق محمّد سلطان پوره (چاه سلطان) است. در کتابخانه اش در حدود ۱۰۰ کتاب چاپی موجود است و اکثر آنها به زبان اردو و ہانہابی است کہ خود خوشنویس کرده است. کتابی چاپی به زبان اردو و قطع بزرگ در این کتابخانه است کہ «تذکرہ عالم» نام دارد و شرح احوال و فتوحات و شکست های پادشاهان مغول در شبہ قارہ و تصاویر رنگین بہ قطع بزرگ دارد. نسخہ خطی ندارد.

۳۳۳- کتابخانه حکیم محمد یحیی خان شفا حاذق العصر

[سرکر رود ، مقابل دیرستان دولتی اسلامیہ ، آر ۲۶۲ ، راولپنڈی]

آقای حکیم محمد یحیی خان شفا حاذق العصر بہ روش یونانی یا ابن سینابی طبابت می کند و در خیابان جامع مسجد راولپنڈی «دکان طبابت» دارد. در حدود ۶۰ سالہ بہ نظر می رسد بہ فارسی حرف می زند و عربی می داند و زبان مادرش پنجابی و اردو است. چند تالیف در مسائل طبی دارد. اشعار فارسی و عربی اورا خوانده ام. هفت فرزند دارد. پنج دختر و دو پسر. از کتابخانه اش دیدار کردم. تقریباً ۳۵۰۰ کتاب چاپی دارد کہ اکثر آنها در مسائل طبی و دینی است. ۱۴ نسخہ خطی دارد ، از جمله:

۱- جنت النعم فی فضائل القرآن الکریم : (عربی) ، کتابت قرن ۱۴ ه ق.

۲- تحفہ علایی : (فارسی) ، از حکیم علاء الدین .

۳- مقادیر الاوزان : (عربی و فارسی) ، از ابو اسماعیل یوسف .

- ۴- سسی پنون : (فارسی) ، منظوم ، از شهباز.
- ۵- کتاب الفضائل : (عربی) ، شامل احادیث فضل و منتبت.
- ۶- کیمیا : (فارسی) ، ناقص ، در علم کیمیا ، خوش خط.
- ۷- بیاض حکیم خیر الدین : (اردو و فارسی) ، از حکیم خیر الدین و گروهی از حکیمان دیگر.
- ۸- رساله نبض : (اردو).

۲۳۴- کتابخانه جامعہ فرقانیہ مدنیہ

[بازارکوهاتی ، محلہ جہانگیر آباد (کرتار پورہ) ، راولپندی]

به همراهی آقای مولانا عبدالعزیز خوش نویس به جامعہ فرقانیہ مدنیہ رفتیم و با آقای مولانا عبدالحکیم مدیر آن مدرسه و نماینده مجلس شورای ملی پاکستان و با آقای مولوی قاری محمد زرین ناظم آن ملاقات کردیم. این مدرسه در سال ۱۹۵۹ میلادی تاسیس شده است. ۷۰ طالب علم و ۱۲ نفر استاد دارد. ۲ نفر استاد مصری و یک نفر استاد حجازی (عربستان سعودی) دارد. آقای مولانا عبدالحکیم درخواست داشت که یک استاد ایرانی برای تدریس فارسی در این مدرسه لازم است و اگر این استاد از ایران بیاید برای او همه گونه همراهی و همکاری فراهم است و غذا و مکان و حقوق او را مدرسه می دهد.

در مدرسه فرقانیہ مدنیہ برای طالب علمان و استادان مکان و لباس و غذا و بهداشت فراهم است. از «لنگر» یا «مطعم و مطبخ» آن دیدن کردم. آنچه منظور من بود دیدار از کتابخانه جامعہ فرقانیہ مدنیہ بود. در این کتابخانه در حدود ۳۵۰۰ کتاب چاپی موجود است و از نسخه خطی بی نیایم. آقای مولانا عبدالحکیم می گنت به زودی کتابخانه بزرگ برای مدرسه فرقانیہ به وجود خواهد آمد.

۲۳۵- کتابخانه اشرفیه

[محلہ جہنکی جدید ، کوهاتی بازار ، راولپندی]

نام این کتابخانه از نام مولانا اشرف علی تھانوی گرفته شده است. در حدود ۳۰۰۰

کتاب چاپی دارد . نسخه خطی ندارد . مالک کتابخانه آقای حاج محمد دین اشرفی است و تألیفاتی دارد از جمله : «شریعت و طریقت» به زبان اردو .

۲۳۶- کتابخانه جامعہ اسلامیہ اسرار العلوم

[شاهراہ محمد رضا شاہ پہلوی ، راولپنڈی]

آقای مولانا حاجی اسرار الحق مدیر این مدرسہ است . در کتابخانہ جامعہ اسرار العلوم در حدود ۱۰۰۰ کتاب چاپی دارد . نسخه خطی ہم دارد اما من موفق نشدم آنها را ببینم متأسفانہ .

۲۳۷- کتابخانہ دارالعلوم مہریہ

[رتہ امرال ، گلی نمبر ۱ ، راولپنڈی]

نام این دارالعلوم از نام سید پیر مہر علی شاہ گولروی اخذ شدہ است و آقای پیر نصیر الدین شاہ .

۲۳۸- کتابخانہ جامعہ حنفیہ انوار العلوم

[جامعہ حنفیہ انوار العلوم ، عید گاہ رود ، راولپنڈی]

آقای مولانا حاج سید چراغ الدین شاہ رئیس جامعہ حنفیہ انوار العلوم است وی عالم علوم اسلام و قاری قرآن و بسیار خوش صورت است و بہ ایران و کشور های عربی سفر کردہ است . این جامعہ یا مدرسہ در مرتا مر پاکستان ۸۴ شعبہ دارد و از دورہ حفظ قرآن تا دورہ حدیث تدریس می شود و روش تدریس نظامی است . در شعبہ مرکزی ۱۷ استاد و ۳۰ شاگرد دارد و برای زبان فارسی گلستان ، بوستان ، حمد بیحد ، پند نامہ عطار ، قاضی قطب ، و تحفہ نصایح تدریس میشود . در کتابخانہ جامعہ حنفیہ انوار العلوم در حدود ۴۵۰۰ کتاب چاپی موجود است و ظاہراً ۳ نسخه خطی داشت کہ فقط ۲ نسخه خطی آنرا دیدار کردم :

۱- مظاهر حق : (اردو) ، ۴ جلد ، قرن ۱۳ ه ق .

۲- مفتاح الفتوح الغیب : (فارسی)، ترجمه و شرح از عربی (متن عربی از شیخ عبدالقادر جیلانی)، تاریخ کتابت ، ۱۲۸۱ هـ ق .

۲۳۹- کتابخانه مدرسه امداد العلوم

[مسجد گولیان والی ، محله نیاریان (رنکرزان) ، مکان نمبر ۶۵ ، جامع مسجد

رود ، راولپندی]

این مدرسه پنج استاد و ۱۵ شاگرد دارد و از غذا و جا بهره مند هستند. در کتابخانه این مدرسه در حدود ۲۰۰ کتاب چاپی دیدار کردم. نسخه خطی نداشت. مدیر مدرسه و کتابخانه امداد العلوم آقای مولانا حاج سید محمود شاه است.

۲۴۰- کتابخانه سید محمود شاه

[مسجد گولیان والی ، محله نیاریان (رنکرزان) ، راولپندی]

مالک این کتابخانه آقای مولانا حاج سید محمود شاه است. وی عالم و فاضل است. با آب زمزم مکرم و خرمای مدینه منوره که در هنگام ادای مراسم حج با خود آورده بود از ما پذیرایی کرد. وی پیش امام مسجد گولیان والی است. این مسجد در ۱۰۱۰ هـ ق ساخته شده است. و در هنگام جنگ و مبارزه مسلمانان و هندوان مناره ها و گنبد آن گوله باران شده است و نشان گوله ها نمایان است. کتابخانه سید محمود شاه در داخل یکی از اطاقهای مسجد قرار دارد. در حدود ۵۰۰ مجلد کتاب چاپی در علوم اسلامی و تقریباً ۱۲ نسخه خطی داشت از جمله :

۱- دلائل الخیرات : (عربی) ، خط نسخ خوش ، تذهیب و جدول های زیبا و نقاش دندان موش ، هذا دلائل الخیرات من مصنفات الدارانی ، قرن ۱۱ هـ ق .

۲- مجموعه : (عربی و فارسی) ، ۱- سوره های قرآن ، ۲- قصیده غوثیه ، ۳- درود کبریت احمر ، ۴- اوراد فتحیه ، قرن ۱۱ هـ ق .

۳- مجموعه : ۱- دلائل الخیرات (عربی) ، ۲- قصیده برده ، ۳- قصیده غوثیه ، کاتب فقیر محمد حسن ، قرن ۱۲ هـ ق .

تراکیب : (اردو) ، در موضوع صرف و نحو ، از شاه نور حسین کیمبلیپوری .
چند کتاب چاپی ہم زیارت کردم : ۱- قضاء الارب من ذکر علماء النحو والادب ،
(اردو) چاپ مفید عام ، در سال ۱۳۱۶ هـ ق . ۲- مرآة التفاسیر (عربی) .

پیشاور :

۲۴۱- کتابخانه حسنیہ

[یکہ توت ، پیشاور]

در تاریخ ۱۲ سفند ماه ۱۳۵۴ بہ ہمراہ آقای پرفسور محمد اقبال استاد دانشکده دولتی راولپندی (اصغر مال) بہ پیشاور رسیدیم و از خانقاہ سید حسن قادری و کتابخانہ حسنیہ دیدن کردیم . آقای سید الحاج محمد امیر شاہ قادری سجاده نشین دربار و خانقاہ سید حسن قادری است . وی بہ سال ۱۹۲۲ ولادت یافتہ و نام مادرش «بہرہ ور سلطان» (۱۸۸۹-۱۹۵۱ م) و پدرش حافظ سید محمد زمان شاہ (۱۸۸۷-۱۹۵۰ م) است . آقای سید محمد امیر شاہ ۹ فرزند دارد : ۱- غلام السیدین ، ۲- جمال الحسنین ، ۳- محمد حسنین ، ۴- احمد محی الدین ، ۵- نور الحسنین ، ۶- غلام الحسنین ، ۷- کمال الحسنین ، ۸- ام بتول ، ۹- ام سلمہ . تالیفات آقای سید امیر شاہ قادری بدین شرح است :

- ۱- تذکرہ مشایخ مرحد بہ زبان اردو (۲ مجلد) .
 - ۲- تذکرہ مشایخ قادریہ حسنیہ (اردو) .
 - ۳- تذکرہ حفاظ پیشاور (اردو) .
 - ۴- نماز مقبول .
 - ۵- شرح شہیل ترمذی ترجمہ و تحقیق . از عربی بہ اردو .
- بر دیوار های آستانہ و خانقاہ حسنیہ اشعار فارسی و قطعات مرقع عربی و اردو و پشتو و سخنان مشایخ را بہ خط نستعلیق خوش کتابت کردہ و در قابها جای دادہ و آویختہ بودند : از شاہ محمد غوث لاهوری :

صبا بہ حسن ادب گو تو غوث اعظم را
خدا سپرد بہ تو کار ہر دو عالم را
تو آن شبی کہ کنی رد قضای بزم را
بری ز خاطر نا شاد محنت و غم را

ہدیہ نعت

جان و دلم فدای جال محمد است
 خاکم نثار کوچہ آل محمد است
 دیدم بعین قلب و شنیدم بہ گوش ہوش
 در ہر مکان فدای جال محمد است
 این چشمہ روان کہ بہ خلق خدا دہم
 یک قطرہ پی ز بحر کمال محمد است
 این آتشم ز آتش مہر محمدی است
 وین آب من ز آب زلال محمد است

«ادرکنی یا علی المرتضی (ع) ، یا غوث الاعظم دستگیر (رض) . و یک قصیدہ
 از مشیر کاظمی بہ زبان اردو بدین مطلع :

گل امامت در پیمبر نبی کا پر تو نشان حیدر

در خانقاہ حسنیہ با آقای رحیم بخش طارق مدیر مجلہ ہفت روزہ الرشید (اردو) کہ
 در محلہ کوتالہ رشید خان (گنج بخش دروازہ ، پیشاور شہر) سکونت دارد آشنا شدم .

در کتابخانہ حسنیہ در حدود ۱۷۰۰ کتاب چاپی و تقریباً ۱۰۰ نسخہ خطی موجود
 است . اینک اسامی چند نسخہ خطی :

۱- شرح غوثیہ (فارسی) ، یا شرح جامع صحیح بخاری از شاہ محمد غوث لاہوری ،
 کتابت بہ خط شارح ، تاریخ کتابت ، ۱۱۳۸ ھ ق در پیشاور من مضافات
 کابل ، خط نسخ مؤلف جامع صحیح بخاری ، محمد بن اسماعیل البخاری .

۲- رسالہ در اصول حدیث : (عربی) ، از شاہ محمد غوث لاہور ، تاریخ کتابت
 ۱۳۸ ھ ق .

۳- شرح کبریت احمر : (فارسی) ، خط نستعلیق ، ۱۲۷۲ ھ ق .

۴- مکتوب : (فارسی) ، از شاہ عبدالحق محدث دہلوی (رح) بہ جانب امام ربانی
 شیخ احمد سرہندی مجدد الف ثانی ، کتابت ۱۲۷۲ ھ ق .

- ۵- ترجمه 'کنز الدقایق' : (فارسی) ، سرلوح ساده ، کتابت ۱۱۷۵ هـ ق ، در پایان «نقشه افلاک» دارد و نشان مهر «شیخ محمد شفیع» و «تاج محمد» دارد .
- ۶- رسائل حضرت ایشان (خواجه عبید الله احرار) ، (فارسی) کتابت ۱۲۹۱ هـ ق .
- ۷- طریق تحقیق : (فارسی) ، از حکیم سنایی ، کتابت ، ۱۲۶۶ هـ ق .
- ۸- خوارق العادات : (فارسی) ، از غلام ابن سید محمد عابد قادری بن سید محمد غوث بن سید حسن لاهوری ، خط نستعلیق ، کتابت ۱۱۸۹ هـ ق .
- ۹- جواز ذکر جهر : (ع) خط نسخ ، از شاه محمد غوث لاهوری .
- ۱۰- شرح قصیده غوثیه : (فارسی) ، کتابت ۱۲۸۲ هـ ق (۲ نسخه) .
- ۱۱- رساله فی بعض اصطلاحات اهل الحدیث : (عربی) از شاه محمد غوث بن سید حسن القادری .
- ۱۲- خوارق العادات : (اردو) ترجمه از ابوالحسنات قادری لاهوری .
- ۱۳- مجموعه : ۱- اشعار فارسی در مدح شیخ عبدالقادر جیلانی (رح) ، کتابت ۱۱۹۳ هـ ق .
- ۲- رساله فارسی (۱۱ قدم به طرف بغداد بما بر عقیده قادریه برای وظیفه و دعا) .
- ۳- رساله درباره منصور حلاج (فارسی) ، کتابت ۱۲۲۷ هـ ق .
- ۴- رساله مسائل دینی ، ۵- جنگ اشعار فارسی ، ۶- چهل غزل از میر سید علی همدانی (امیر کبیر) .
- ۱۴- اسرار طریقت : (فارسی) ، از شاه محمد غوث قادری لاهوری .
- ۱۵- مجموعه رسائل ادعیه و تعویذات و وظائف : به خط شاه محمد غوث قادری لاهوری
- ۱- نسب نامه شاه محمد غوث (فارسی) ، ۲- طریقه نماز تهجد ، ۳- سلام به غوث پاک ، ۴- جنگ اشعار ، ۵- مناقب عجایب و نصایح و غرایب از نجات الانس ، خط نستعلیق ، ۶- قصیده غوثیه ، ۷- تفسیر ابجد هوز (فارسی و عربی) ، ۸- درود غوث پاک (عربی) ، ۹- مناجات شاه محمد غوث (عربی) . زیر این مناجات «امضا و خط شاه محمد غوث قادری» دارد .
- ۱۰- مناقب اهل البیت النبی (ص) . ۱۱- فضایل ایام متبرکه و شبهای مکرمه

۱۲. قصیدہ بردہ ، کاتب شیخ لدا ، خط نسخ ، ۱۳ - قصیدہ امالی (عربی) .
اثر «مہر اورنگ زیب» دارد .
- ۱۶- جواز ذکر جہر : (عربی و فارسی) از شاه محمد غوث لاہوری ، ۱۲۹۰ ھ ق .
- ۱۷- جواز اقوال صوفیان بر وحدت وجود : (فارسی) ، کاتب عبدالحمید ، ۱۲۹۰ ھ ق .
- ۱۸- مراتب سلوک و حقایق عرفان : (فارسی) ، از شاه محمد غوث لاہوری ، خط
نستعلیق و ترجمہ اردو از امیر شاہ قادری و دکتر محمد عطاء اللہ قادری .
- ۱۹- مونس القادریہ : (فارسی) ، از «بہاء الحق» یا «بہاء الدین» شامل اشعار و
مناجات ہفتگانہ .
- ۲۰- تنبیہ الغافلین : (فارسی ، منظوم) ، خط نسخ ، کاتب ملا عبدالشکور ابن ملا
خیر اللہ کتابت ۱۲۹۳ ھ ق .
- ۲۱- ہدایۃ الاحمدیہ فی ترجمہ تحفۃ الحمیدیہ : (فارسی) ، از مولانا رضوان اللہ
مردانی ، در موضوع مناظرہ رد بر سید احمد دہلوی و شاہ اسماعیل دہلوی .
- ۲۲- تفسیر القرآن : (عربی ، ناقص) ، از محمد بن حسن بن علی الشارنقاشی ہراسکی ،
تاریخ تفسیر ، ۹۴ ھ ق .
- ۲۳- اشعۃ اللمعات شرح فارسی مشکوٰۃ (فارسی ، ۲ جلد) تاریخ ۱۰۱۹ ھ ق ، کاتب
محمد قاسم ، کتابت ۱۲۷۴ .
- ۲۴- تفسیر قرآن : (فارسی) ، کاتب محمد صالح ولد خواجہ باقی ، چہارم شعبان ۱۹
جلوس حضرت عالمگیر پادشاہ غازی ، ۱۰۸۷ ھ ق .
- ۲۵- ناشناختہ : (عربی و فارسی) ، مسائل دینی ، ناقص ، خط شکستہ ، قرن ۱۴ ھ ق .
- ۲۶- علم الاصول : (عربی) ، کاتب محمد اکرم بن جلال الدین ، کتابت ۱۱۲۷ ھ ق .
- ۲۷- حصن حصین من کلام سید المرسلین : (عربی) ، کتابت ۱۱۲۰ ھ ق ، مالک
فقیر محمد زمان شاہ پدر سید امیر شاہ قادری .
- ۲۸- تذکرۃ الاولیاء : (فارسی ، ناقص) ، از عطار نیشابوری ، خط نسخ ، قرن ۱۰ ھ ق .
- ۲۹- الرسالۃ البیضاء فی تمییز الضاد عن الطاء : (فارسی) .
- ۳۰- انوار غوثیہ یا شرح الشہائل النبویہ : (اردو و فارسی) از ابن عیسی محمد بن

- سورة الترمذی ، ترجمہ از سید محمد امیر شاہ قادری گیلانی سجاده نشین
دربارہ سید حسن قادری ، کاتب محمد اسلم چوہان .
- ۳۱- تحفۃ السلاطین : (فارسی) در موضوع انشاء و نامہ نگاری ، از حسن گل محمد ،
قرن ۱۲ ھ ق .
- ۳۲- مختصر الوقایہ : (عربی) ، فقہ ، از عبید اللہ بن مسعود بن تاج الشریعہ ، قرن
۱۲ ھ ق .
- ۳۳- شرح جامی : (فوائد الضیائیہ) (عربی) ، قرن ۱۳ ھ ق .
- ۳۴- مجموعہ خانہ : (فارسی) ، دو مہر دارد «مراد می طلبند ہمہ از محمد» ، و
«حافظ محمد مراد ۱۱۸۰» : کتابت ۱۱۷۶ ھ ق .
- ۳۵- علم سیاق یا منتخب عالم الحساب : (فارسی) ، خط نستعلیق ، قرن ۱۳ ھ ق .
- ۳۶- در النضید در علم تجوید : (عربی) ، در موضوع تجوید و قرائت ، از شاہ عبدالحق
محدث دہلوی ، خط نسخ .
- ۳۷- الحواشی الازہریہ فی حل الالفاظ المقدمہ الجزویہ (عربی) ، از خالد بن عبداللہ
الازہری ، تاریخ تالیف ۸۶۷ ھ ق . کاتب غلام حیلانی پیشاوری ، تاریخ
کتابت ، ۱۲۷۴ ھ ق .
- ۳۸- کتاب فقہ : (ناقص ، عربی) ، قرن ۱۳ ھ ق .
- ۳۹- کتاب فقہ : (ناقص ، عربی) ، قرن ۱۱ ھ ق .
- ۴۰- اصول الفقہ : (عربی) ، کاتب اخوند زادہ خلف اخوند سرفراز ، تاریخ کتابت
۱۲۰۸ ھ ق .
- ۴۱- ترمزل : (فارسی) ، خط شکستہ ، تاریخ تالیف و کتابت ، ۱۳۳۵ ھ ق .
- ۴۲- الشای قاینی : (فارسی) ، خط شکستہ ، در موضع زاخیل بالا . مؤلف در مقدمہ
خود از فتح علی شاہ قاجار نام بردہ است .
- ۴۳- کتاب احادیث : (عربی) ، قرن ۱۲ ھ ق .
- ۴۴- جنگ اشعار : (فارسی) ، قرن ۱۳ ھ ق .
- ۴۵- درود مستغاث : (عربی) ، قرن ۱۲ ھ ق .

- ۴۶- مشارق الانوار: (عربی) ، در دو مجلد ، در موضوع و شرح حدیث شامل ۱۲۳۵ حدیث ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۴۷- ناشناخته: (فارسی) ، در مسائل فقہ فارسی ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۴۸- طریق تعلیم سپاہ نو: (فارسی) ، در موضوع قواعد سپاہیگری و جنگ آزمایی ، قرن ۱۴ ه ق .
- ۴۹- انشای خادمی: (فارسی) ، کاتب احمد جان ولد محمد کمال کشمیری ، کتابت ۱۲۸۷ ه ق .
- ۵۰- مجموعه: ۱- عقاید منیہ (عربی) ، از عثمان بن عیسی صدیقی حنفی ، ۲- حاشیہ قصیدہ امالی (فارسی) ، ۳- انیس المتقین از ابن فقیہ حسن بن فقیہ ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵۱- فقہ: (فارسی و عربی) ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۵۲- کتاب فقہ: (ناقص ، عربی) ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۵۳- شرح ہدایہ آخرین: (عربی) ، کاتب گل محمد ساکن کوت سارنگ ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵۴- تفسیر آیات قرآنی و مطالب دینی: (فارسی) ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵۵- مجموعه: ۱- کلمات امیر المؤمنین علی ابن طالب (ع) ، (عربی و فارسی) ، ۲- چہل کلمہ (ترجمہ بہ فارسی) ، ۳- رسالہ قدسیہ از خواجہ محمد پارسا ، ۴- لوامع یا شرح قصیدہ میمیدہ فارسیہ ، ۵- شرح تبیین مفتوح مشنوی ، ۶- لوایح . ۷- رسائل نقشبندیہ (فارسی) ، قرن ۱۴ ه ق .
- ۵۶- شرح کرمانی بر صحیح بخاری: (عربی) ، (نصف آخر) ، تاریخ کتابت ۱۱۰۷ ه ق .
- ۵۷- کتاب الفقہ: (عربی) ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۵۸- کتاب تاریخ: (وقایع جنگ ایران و افغان) ، (فارسی ، ناقص) .
- ۵۹- مختصر الوقایہ: (عربی) ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۶۰- اسکندر نامہ: (فارسی) ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۶۱- اخبار الاخرت: (پشتو) کاتب ، مراد ، کتابت ، ۱۲۸۳ ه ق .

- ۶۲- گلستان : (فارسی ، ناقص) ، خط نستعلیق ، قرن ۱۳ هـ ق .
- ۶۳- دیوان حافظ : (فارسی) ، خط نستعلیق ، قرن ۱۳ هـ ق .
- ۶۴- منتخب دیوان حافظ : (قرن ۱۳ هـ ق) ، سہر «عبدالحمیم» دارد .
- ۶۵- حسن و عشق : (فارسی) ، منثور، از نعمت خان عالی ، خط خوش نستعلیق .
قرن ۱۳ هـ ق .
- ۶۶- شرح بوستان : (فارسی) از علی محمد ولد گل محمد انصاری ، تألیف ۱۱۲۴ هـ ق .
- ۶۷- کتاب منطق و فلسفہ : (ناشناختہ) ، (عربی) ، خط تحریر و شکستہ (روی الفاظ و کلمات نقطہ ندارد) ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۶۸- مجموعہ سلطانی : (فارسی) ، کتابت ۱۱۶۴ هـ ق .
- ۶۹- مجموعہ : ۱- مراح الارواح (عربی) ، ۲- زرادی (فارسی و عربی) ، ۳- زنجانی (عربی) در موضوع صرف و نحو ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۷۰- قرآن : خط نسخ سادہ ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۷۱- جنگ اشعار : (فارسی و پنجابی) ، شامل قصیدہ سریانہ بہ پنجابی و چندین قصیدہ و غزل دیگر .
- ۷۲- بوستان سعدی : خط نستعلیق ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۷۳- تفسیر حسینی : (نصف اول) ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۷۴- العوامل فی النحو : (فارسی) ، کتابت ، ۱۲۵۰ هـ ق (در مدراس) .
- ۷۵- مجموعہ : ۱- جامع القوائین در موضوع انشاء ، و نامہ نگاری تاریخ تألیف ۱۰۸۵ هـ ق ، تاریخ کتابت ۱۲۵۹ هـ ق ، کاتب ناصر الدین ، ۲- مثنوی سلطان جمعہ . ۳- مثنوی نعت و منقبت ، ۴- مثنوی توحید و نعت ، ۵- کتاب طب ، ۶- مثنوی سیاق (علم سیاق) سرودہ رستم علی شاہ سید ، کاتب غلام شاہ ، تاریخ کتابت ۱۲۸۴ هـ ق ، ۱۸۹۵ بکرمی .
- ۷۶- مجموعہ : ۱- نجات المؤمنین (پنجابی) ، کاتب خواجہ شیرین ، ۲- منظومہ فقہ (پنجابی) از عبدالوہاب ، کاتب غلام جیلانی پیشاوری ، ۳- خلاصہ کیدانی ، کتابت ۱۲۶۸ هـ ق ، ۴- منظومہ پنجابی در فقہ .

۷۷- مجموعه : ۱- نسخ و منسوخ (عربی) ، از ابو عبدالله محمد بن عبدالله بن العثان بن عمر البلخی ، ۲- علم قرائت از جزری (عربی) ، ۳- عین العلم از محمد بن العثان بن عمر البلخی .

۷۸- داستان باغبان : (فارسی) ، منظوم و منثور ، قرن ۱۴ ه ق .

۷۹- خواص سوره های قرآن : (فارسی) ، ناقص ، خط خوش نستعلیق ، قرن ۱۰ ه ق .

۸۰- تعویذات : (فارسی و عربی ، ناقص) .

۸۱- بیان احکام فقه و صلوة : (عربی) ، قرن ۱۳ ه ق .

۸۲- دیوان صائب : (غزل) ، خط نستعلیق ، قرن ۱۱ ه ق .

۸۳- قدوری ترجمه فارسی : قرن ۱۲ ه ق .

۸۴- مناقب غوثیه : (فارسی) ، از محمد صادق شهبازی سعیدی قادری ، قرن ۱۱ ه ق .

۸۵- قرآن : مذهب و مرصع و در حواشی آن تفسیر حسینی در هفت منزل و هر

منزل دارای تذهیب و لوح و نقاشی دندان موشی و گل و بوته نگاری ،

کتیبه های سر سوره ها زرد و شنگرف و لاجوردی و زر (برجسته) ، نشان

دوایر زرین و ۶ نقطه شنگرف و نقطه لاجوردی ، قرن ۱۱ ه ق . از آغاز و

انجام افتادگی دارد. شمس و ترنج و سر سوره ها و جزوها و حزبها رنگا رنگ.

۸۶- قرآن : لوح و خط نسخ خوش .

۸۷- قرآن : خط نسخ خوش ، جلد مذهب و مرصع و شیرازه دار و آستر جلد نقاشی

روغنی و گل و بوته ، قرن ۱۱ ه ق .

۸۸- التحقيق الكامل في مهات المسائل : (اردو) ، از سید امیر شاه قادری (ج ۱ و ۲) .

در مسائل دینی و مناظره .

۸۹- قرآن شریف : خط خوش ، زیر نویس فارسی .

راولپندی :

۲۴۶- کتابخانه سید حسین احمد شاه

[مسجد الفاروق ، محله سلطانپوره ، کوی شماره ۱۷ ، راولپندی]

آقای مولوی سید حسین احمد شاه ساکن چک بیلی خان نزدیک راولپندی است و

لیکن در مسجد الفاروق (محله سلطانپوره) امامت و تدریس می کند و کتابخانه کوچکی

دارد . حافظ قرآن است و شاگرد مولانا غلام الله خان شیخ القرآن و رئیس دارالعلوم
تعلیم القرآن است. به همراهی و معرفی آقای مولانا عبدالعزیز کاتب خوشنویس بدین کتابخانه
راه یافتیم. در حدود ۳۰۰ کتاب چاپی و ۸ نسخه خطی دارد :

- ۱- مجموعه : ۱- صرف میر (فارسی) از میر سید شریف جرجانی ، کاتب نظام الدین
کعب ظهیر ، قرن ۱۲ ه ق. ۲- صرف (فارسی) ، خط نسخ قرن ۱۲
ه ق. ۳- علم تفسیر (عربی) ، قرن ۱۲ ه ق.
- ۲- سراجی : (عربی) ، علم میراث ، خط نستعلیق ، قرن ۱۲ ه ق.
- ۳- مجموعه : (فارسی) ، ۱- گلستان ، ۲- بوستان ، خط نستعلیق خوش جلی ، کاتب
ندارد ، کتابت ۱۲۶۹ ه ق.
- ۴- کتاب طب : (فارسی) ، کاتب محمد مظفر الدین کوهمروی در مطب مولوی
حکیم کریم بخش (بهار گنج دهلی) ، ۱۹۴۵ م.
- ۵- کتاب طب : (فارسی) ، ایضاً.
- ۶- شرح سراج الارواح : (پنجابی) . در علم صرف . شارح مولانا غلام ربانی ، کاتب
مولوی سید حسین احمد شاه ، کتابت ۴۳۸ ه ق.
- ۷- قانونچہ کھیوالی : (پنجابی) در علم صرف به طرز کامرہ ، شارح مولوی غلام رسول ،
کاتب و کتابت (ایضاً).
- ۸- شرح مائتہ عامل : (پنجابی) ، کاتب (ایضاً).

۲۴۷- کتابخانه مولوی محمد صادق هاشمی

[جامع مسجد میان عبدالعزیز ، کمیٹی محلہ ، گلی نمبر ۳ ، راولپنڈی]

آقای مولوی محمد صادق رئیس مدرسہ اسلامیہ ہاشمیہ و شاگرد مولانا خیر محمد
(خیر المدارس ملتان) است. کتابخانہ کوچکی دارد کہ در حدود ۲۰۰ کتاب دارد. در
مدرسہ اش ۴ طالب علم و ۳ مدرس بہ حفظ قرآن و تدریس درس نظامی مشغول هستند
و برای شاگردان «لنگر» و جای استراحت مہیا است. دو دستنویس در این کتابخانہ
موجود است :

- ۱- بیاض تقاریر ترمذی : (اردو) ، در موضوع شرح احادیث و فقہ و فتویٰ براساس عقیدہ ائمہ اربعہ و اہل سنت و جماعت. شارح مولانا محمد شریف کشمیری ، کاتب مولوی محمد صادق ہاشمی ، کتابت ۱۳۸۰ھ ق.
- ۲- بیاض تقاریر بر بخاری : (اردو) ، در شرح احادیث ، شارح مولانا خیر محمد رئیس خیر المدارس ملتان ، کاتب (ایضاً).

۲۴۸- کتابخانہ دارالعلوم جامعہ عربیہ مدنیہ

[دارالعلوم جامعہ عربیہ مدنیہ ، محلہ امیر پورہ ، گلی نمبر ۶۵ ، راولپنڈی]

بہ ہمراہی آقای مولوی عبدالعزیز و بہ راہنمائی آقای سید قاری ہدایت اللہ شاہ بہ دارالعلوم جامعہ عربیہ مدنیہ رقم. آقای مولانا محمد ملک ہزاروی قادری رئیس این مدرسہ است. وی فاضل دیوبند و ماکن دھرمیال (شنکیاری - ہزارہ) است. در حدود ۶۰ سال و ۶ فرزند دارد (۳ دختر و ۳ پسر). در مدرسہ اش ۳ تا ۳۵ طالب علم و ۴ مدرس بہ تعلیم مشغول هستند و ہمگان از «لنگر» و «جا» برخوردارند. مدرسہ در سال ۱۹۶۹ میلادی تاسیس شدہ است. در کتابخانہ اش در حدود ۳۵۰۰ کتاب چاپی و در حدود ۳۰ نسخہ خطی موجود است :

- ۱- قانونچہ کھیوالی : (پنجابی) ، در صرف و نحو عربی ، کاتب مولانا ملک امان ہزاروی ، قرن ۱۴ھ ق.
- ۲- قانونچہ عبدالحق : (فارسی) ، در نحو ، کاتب (ایضاً) .
- ۳- شرح کافیہ : (فارسی) ، در نحو کاتب (ایضاً) .
- ۴- الوافیہ شرح کافیہ : (عربی) ، در نحو ، کاتب غلام قادر ، مالک پسر کاتب محمد صدیق قریشی ساکن رہبر معروف بہ لا بر شہر دارالامان ملتان.
- ۵- میر قطبی : (عربی) ، در منطق ، کاتب : اللہ بخش ، ۱۲۷۲ھ ق .
- ۶- شرح منیۃ المصلیٰ معروف بہ صغیری و کبیری : (عربی) ، فقہ ، قرن ۱۲ھ ق .
- ۷- شرح شرح مائتہ عامل : (فارسی) ، صرف و نحو ، کاتب ندارد ، کتابت ۱۲۹۲ھ ق .

- ۸- ترکیب : (اردو) ، کاتب محمد ملک امان هزاروی .
- ۹- اگر پرسی کہ مالک این کدام است
نمی دانی کہ مالک ملک امان است
- ۹- هادیہٴ سعدیہ : (فارسی) ، در منطق .
- ۱۰- شرح سراج القادری : (عربی) ، در موضوع قرائت .
- ۱۱- تقریر شاطبی (تفسیر شاطبی) : (عربی) ، در موضوع قرائت .
- ۱۲- جوهر القرآن : (اردو) ، در تفسیر قرآن از مولانا حسین علی صاحب استاد مولانا غلام اللہ خان مہتمم مدرسہٴ دارالعلوم تعلیم القرآن ، قرن ۱۲ ھ ق .

نرتوپہ :

۲۴۹- کتابخانہٴ مولوی غلام اکبر

[داکخانہٴ نرتوپہ ، حضرو ، کیمبلپور]

این کتابخانہ در روستای نرتوپہ و در یک مسجد و زیر درختی عظیم بہ نام « صریخ » واقع است . روستای نرتوپہ پیش از ۱۵ مسجد و در حدود ۱۰ ہزار نفر جمعیت دارد . و مردم آن ہمہ پشتو زبان ہستند و شامل ۵ محلہ و ہر محلہ یک قبیلہ دارد :

۱- محلہٴ وردک ، ۲- محلہٴ نسوزای ، ۳- محلہٴ سید خیل ، ۴- محلہٴ علی آباد ، ۵- محلہٴ قلی داد .

در این کتابخانہ در حدود ۱۲ کتاب چاپی و ۱۰ نسخہٴ خطی موجود است ، از جملہ :

- ۱- مجموعہ : ۱- مائتہٴ عامل ، (فارسی) ، کاتب زین العابدین نرتوپہ ، خط نستعلیق ،
- ۲- شرح مائتہٴ عامل ، کاتب (ایضاً) .
- ۳- رسائل صرف و نحو : (فارسی) .
- ۴- ترکیب المثالی : (پشتو) .
- ۵- تعویذات : (فارسی و عربی) .
- ۵- مجموعہ : ۱- صرف و نحو ، ۲- مراح الارواح از محمد نصیر .

۶- مجموعہ : ۱- رسالہ 'مردان غیب' (ابدال و غوث و قطب) ، (فارسی) منشور ،
۲- قصیدہ امالی (عربی) ، منظوم ، خط نسخ ، ۳- کلید دانش (فارسی) از
عبدالفتاح المدعو سید اشرف علی ، نسخہ 'ارزنده و جالب شامل سوال و
جواب علمی و ادبی و دینی ، ۴- اشعار فارسی ، ۵- دعا (عربی) ، ۶- شغل
حبس نفس . ہمہ این مجموعہ بہ دستور شیخ عبدالمنعم کتابت شدہ است و
خط و کتابت خوب دارد .

۷- کتاب الفقه و الفلسفہ : (عربی) ، خط نسخ ، ۱۱۶۰ ھ ق .

۸- شرح خیالی بر عقاید نسفی : (عربی) ، قرن ۱۲ ھ ق .

۲۵۱- کتابخانہ حاج سید محمد شاہ

[لرتوپہ ، حضرو ، کیمبلپور]

در این کتابخانہ در حدود ۲۰۰ کتاب چاپی و پیش از ۵۰ نسخہ خطی و دستنویس
دیدار کردم ، از جملہ :

۱- رسایل پشتو : (پشتو) ، در صرف و نحو .

۲- ناشناختہ : (عربی) ، خط خوش ، نثر و نظم در مسائل ادبی ، مثلاً : الحروف
العاطفہ ، مثال الامر صیغہ .

۳- مسائل نحو و صرف : (فارسی) ، اوراق آشفته ، کاتب سید عبدالحمید شاہ پدر مادر
سید محمود شاہ .

۴- صیغہ المشکلات : (فارسی) ، قرن ۱۳ ھ ق .

۵- حواشی منطق قاضی حمد اللہ : (عربی) .

۶- منطق : (عربی) ، کاتب سید محمود شاہ .

۷- معنی تصور و تصدیق : (فارسی) ، کاتب (ایضاً) .

۸- حاشیہ 'میرزا قطبیہ' : (عربی) ، (ایضاً) .

۹- حاشیہ 'میرزا بر شرح تہذیب' : (عربی) ، (ایضاً) .

۱۰- حاشیہ 'مطول' : (عربی) ، ایضاً .

- ۱۱- متن الکافی بعون الکافی : در علم عروض (عربی و فارسی) ، (ایضاً) .
- ۱۲- شرح هدایه الحکمه : (عربی) ، (ایضاً) .
- ۱۳- رساله ریاضی و نجوم : (فارسی) ، (ایضاً) .
- ۱۴- مائتہ عامل و رسایل نحو : (عربی و فارسی) ، قرن ۱۲ هـ ق .

بهبودی :

۲۵۱- کتابخانه مولانا غلام ربانی

[بهبودی ، حضرو ، کیمبلپور]

آقای مولانا حافظ غلام ربانی جیلانی پیش امام مسجد جامع بهبودی است . گفته شد کہ این مسجد جامع در قرن نهم هجری ساخته شده است . در کتابخانه اش در حدود ۱۵۰۰ کتاب چاپی و ۱۰ نسخه خطی دیدار کردم . مردم روستای بهبودی همگان پشتو زبان هستند . البتہ اردو و فارسی و پنجابی ہم می دانند و شامل ۶ محله است و هر محله بہ نام قبیلہ پی مشہور است : ۱- محله سادات خیل ، ۲- محله یوسف خیل ، ۳- محله آدم خیل ، ۴- محله بابا قلی زئی ، ۵- محله سالیان خیل ، ۶- محله علی زئی . اینک چند نسخه خطی :

- ۱- شرح الوقایہ : (عربی) ، خط نسخ ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۲- شرح الوقایہ : (عربی) ، خط نسخ ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۳- عمدۃ الاسلام : (فارسی) ، خط نستعلیق ، کاتب عبدالنبی ابن میان سیف اللہ ابن میان حبیب اللہ ساکن ہزارہ ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۴- شرح قصیدۃ الامالی : (فارسی) ، ناقص .
- ۵- فقہ : (عربی) ، ناقص .
- ۶- کتاب پشتو : (پشتو) ، منشور و منظوم ، در مطالب دینی و مناجات دستگیر .

۲۵۲- کتابخانه مولانا فضل الہی

[بهبودی ، حضرو ، کیمبلپور]

در حدود ۱۰۰ کتاب چاپی و یک نسخه خطی در نزد آقای مولانا فضل الہی موجود است :

- ۱- شرح قصیدۃ بردہ : (پنجابی) ، خط نسخ خوش ، قرن ۱۲ هـ ق .

۲۵۳- کتابخانه مولانا فضل الرحمان علی زئی

[بهبودی، حضرو، کیمبلپور]

آقای مولانا الحاج فضل الرحمان چشتی نظامی صابری علی زئی شخصیتی عالم و عارف بینادل است. او را در خانه اش دیدار کردم. در دارالعلوم دیوبند و مظاهر العلوم سہارنپور تحصیل کرده است. وی مدیر جامعہ اسلامیہ رحانیہ بہبودی است. در این مدرسہ در حدود ۱۲ طالب علم و ۹ استاد مدرس بہ تعلیم و تعلم مشغول هستند. در کتابخانہ اش در حدود ۳۰۰ کتاب چاپی و ۳ نسخہ خطی موجود است از جملہ:

۱- شرح تہذیب: (عربی)، از جلال الدین دوانی، کاتب حافظ محمد صدیق، ۱۱۴۶ھ ق.

۲- مجموعہ: خزائنہ الفقہ (عربی)، از قاضی ابو بکر بن احمد بن عمر الحضاف البغدادی.

۳- نصاب الاحتساب: (فارسی)، کاتب عطاء اللہ ولد مولانا مشرف، تاریخ کتابت ۱۰۰۴ھ ق. نشان مسہر «سراج الدین عبداللہ» و «العبد حمید الدین» دارد.

۴- کتاب حقایق: (عربی)، از عبداللہ بن احمد بن محمود ابن نسفی، کاتب رازی خان ولد عصام، قرن ۱۱ھ ق.

۵- مختصر الوقایہ: (عربی)، از عبید اللہ بن مسعود ابن تاج الشریعہ، کاتب ولی احمد، خط نستعلیق، قرن ۱۲ھ ق.

۶- شرح الیاس: (عربی)، خط نستعلیق، قرن ۱۲ھ ق. برای گل احمد اخون زادہ ساکن نرتوپہ.

۷- شرح منیۃ المصلی: (عربی)، خط نستعلیق، قرن ۱۲ھ ق.

۸- مختصر الوقایہ: (عربی)، قرن ۱۲ھ ق.

۹- لاشناختہ: (فارسی و عربی)، مسائل صرف و نحو، قرن ۱۱ھ ق.

۱۰- جامع الفوائد لا حتوالہا علی الفوائد غیر زوائد: (عربی)، از محمد صادق بن درویش محمد در صرف و نحو، خط نسخ، قرن ۱۱ھ ق.

- ۱۱- مجموعه : ۱- مراح الارواح (عربی) ، ۲- منظومه پشتو ، ۳- دعا (عربی) .
کاتب محمد آخوند زاده ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۱۲- کتاب التصدیقات : (عربی) ، جلد دوم ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۱۳- مبارک شاه بر میر زاهد شرح تهذیب : (عربی) جلد یکم ، خط نستعلیق ،
قرن ۱۱ ه ق .
- ۱۴- شرح عقاید عضدی : از محمد بن اسد صدیقی دوانی ، مهر «سید بهادر علی خان»
دارد قرن ۱۱ ه ق .
- ۱۵- مجموعه : ۱- شرح کافیه یا فواید ضیائیه معروف به شرح جامی ، (عربی) ، از
جامی ، تاریخ تألیف ۸۹۷ ه ق ، کاتب عبدالله ، ۱۱۰۴ ه ق . ۲- مائت
عامل منظوم (فارسی) .
- ۱۶- فتوی حسب المفتین : (عربی) ، قطع بزرگ ، خط نسخ ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۱۷- معارج النبوة فی مدارج الفتوة (سیر ابو معین) : (فارسی) ، رکن اول و دوم ،
کاتب محمد بن خوش محمد در بلدة سمرقند ، تذهیب و سرلوح و مجدول ،
خط نسخ خوش ، مهر حافظ «محمد صدیق» دارد .
- ۱۸- مطول : (عربی) ، از علامه تفتازانی ، خط نسخ .
- ۱۹- هدایة الاولین : (عربی) ، در فقه .

لاهور :

۲۵۴- کتابخانه فیروز الدین رازی

[خیابان بیدن ، شماره ۱۵ کوچہ سہابیر ، لاهور]

آقای پرفسور فیروز الدین رازی (ولادت ۱۹۱۴-وفات ۱۹۶۷م) استاد تاریخ و
زبان و ادبیات فارسی در دانشکده دولتی لاهور و دانشکده خاور شناسی دانشگاه
پنجاب بوده است و دارای تألیفات گوناگون به زبان فارسی و اردو از جمله «فرهنگنامه
جدید فارسی» است که بدان واسطه «نشان سپاس» از دولت شاهنشاهی ایران دریافت
داشته است و ۲۵ سال تدریس فارسی کرد .

بعضی از تألیفات شادروان پرفسور فیروز الدین رازی بدین شرح است :

- ۱- قند پارسی : (دستور زبان) .
- ۲- فرهنگ نامه جدید : (لغت اردو و فارسی و انگلیسی) .
- ۳- خود آموز فارسی : (۲ جلد) .
- ۴- قند عجم : (برای کلاس نهم) .
- ۵- قند پارسی : (متن نظم و نثر) .
- ۶- آموزگار فارسی .
- ۷- رسایل فارسی برای فوق لیسانس .

در کتابخانه رازی در حدود ۸۰۰۰ کتاب چاپی موجود است که ۹۵ درصد آنها به زبان فارسی و بیش از ۶۰ درصد آنها چاپ ایران و ۲۰ درصد آنها به طور هدیه بوده و جملات اهدایی و امضای اهدا کننده را دارا می باشد . نسخه خطی در کتابخانه فیروز الدین رازی ندیدم .

۲۵۵- کتابخانه بدخشانی

[بدخشانی منزل ، ۲۶ مین رود (خیابان اصلی) ، سمن آباد ، لاهور]

آقای استاد مقبول بیگ بدخشانی دانشمندی بینادل و ایران شناسی عالی قدر است . وی را در مؤسسه دایرة المعارف اردو دیدار کردم که در مطالعه و تحقیق غرق شده بود . آقای پرفسور مقبول بیگ بدخشانی در سال ۱۹۰۵ ولادت یافته است و زاده او سیالکوٹ است . پس از اتمام تحصیلات در دانشکده اسلامیہ و دانشسرای عالی در لاهور به تدریس پرداخته است و تاکنون « نشان سپاس » از دولت شاهنشاهی ایران دریافت داشته و تألیفات گوناگون به زبان اردو و فارسی به دست داده است ، از جمله :

- ۱- ادب نامه ایران : (اردو) .
- ۲- تاریخ ایران : (۲ جلد اردو) .
- ۳- مقالات علمی و تحقیقی در دایرة المعارف اردو .

۴- مقالات تحقیقی : درباره زبان و ادبیات فارسی در تاریخ و ادبیات مسلمانان هند و پاک .

۵- مولانای روم : تمثیلات کی روشنی میں .

۶- اردو لغت : (اردو بہ اردو) .

۷- مکینہ الاولیاء : (ترجمہ بہ اردو) .

۸- تدریس اردو : برای سالمندان ایران .

۹- ریاض الشعراء از علی قلی سلیم والہ داغستانی : (تصحیح و تحقیق برای چاپ) .

۱۰- سرزمین سعدی و حافظ یا سرزمین پہلوی .

در کتابخانہ استاد مقبول بیگ بدخشانی در حدود ۱۱۰۰ کتاب چاپی و ۱۰ نسخہ خطی موجود است از جملہ :

۱- ریاض الشعراء : (فارسی) ، از علی قلی سلیم والہ داغستانی ، خط نستعلیق سرلوح و نقاشی دندان موشی ، تاریخ کتابت ندارد .

۲- معارج النبوة فی مدارج الفتوة : (فارسی) ، از ملامعین مسکین فراہی ، رکن سوم کتابت ۱۰۰۱ ۵ ق .

۲۵۶- کتابخانہ مولوی نبی بخش حلوانی

[مسجد جامع سیتی کوتوالی ، بیرون دروازہ دہلی ، لاہور]

شادروان مولانا نبی بخش حلوانی از دانشمندان و علمای بزرگ استان پنجاب بوده است و در مدرسہ حافظ مولوی محمد عالم در سیالکوت تحصیل کرد . در سال ۱۳۶۴ ۵ ق وفات یافته است . تفسیر قرآن شریف را بہ زبان پنجابی منظوم در ۱۵ جلد بہ نام تفسیر نبوی نوشته و خودش چاپ کرده است و نیز ۱۸ جلد کتاب دیگر . می گویند حلوانی فروخت و از این راه مسجد و مدرسہ ساخت و مقداری زمین داشت . آنرا فروخت و تفسیر قرآن را چاپ کرد بہ نام «تفسیر نبوی» . بہ ہمراہی آقای حکیم محمد موسی امرتسری و آقای علامہ فاروقی و آقای میان جمیل احمد و آقای باغ علی نسیم بدین کتابخانہ راہ یافتیم . مسؤلیت کتابخانہ فعلاً بر عہدہ آقای باغ علی نسیم و علامہ فاروقی است : در این کتابخانہ در حدود ۶۰۰۰

کتاب چاپی بہ زبان های مختلف و در موضوعات دینی و علوم قرآنی و تاریخی و ادبی موجود است و بیش از ۵ نسخہ خطی ، از جملہ :

۱- انواع شریف : (پنجابی) از حافظ برخوردار ، کتابت ۱۲۷۸ ھ ق ، خط نستعلیق برای خاطر حسن محمد و میان پنون .

۲- در مجالس : (فارسی) ، از سیف ظفر بوبھاری (نوبھاری) ، کتابت ۱۲۲۰ ھ ق ، خط نستعلیق .

۳- فتاویٰ برہنہ : (فارسی) ، از برہنہ ، قرن ۱۲ ھ ق .

۴- انواع شریف : (پنجابی) ، منظوم از حافظ برخوردار ، شامل : ۱- مفتاح السعادت ، ۲- احوال بی نمازان ، کاتب فرح بخش ، قرن ۱۲ ھ ق .

۵- مجموعہ : ۱- فالنامہ (فارسی) ، ۲- خواب نامہ (پنجابی) ، ۳- بیہار نامہ (فارسی) ، ۴- مقصود العاشقین ، ۵- ادعیہ (فارسی و عربی) .

۶- مجموعہ : ۱- تعویذات سید جماعت علی شاہ ، ۲- خلاصہ فقر نامہ از حضرت حافظ شاہ جمال اللہ صاحب ، ۳- تعویذ الصبیان از پیر جماعت علی شاہ علی پوری لاٹانی ، کاتب مولوی نبی بخش حلوانی ، در این نسخہ امضا و انشای پیر جماعت علی شاہ دارد .

۷- تقدیس الوکیل عن توهین الرشید و الجلیل : (اردو) ، در علم مناظرہ (تاریخی مناظرہ بہاولپور) تالیف غلام پیر دستگیر ہاشمی نقشبندی قصوری ، کاتب حافظ محمد نواز ، کتابت ۱۳۸۲ ھ ق مطابق با ۱۹۵۳ م .

۸- کتاب التعویذات : (فارسی و عربی و اردو) ، از چوراہی صاحب ، کاتب مولوی نبی بخش حلوانی ، کتابت ۱۳۳۳ ھ ق .

۹- مجموعہ : ۱- تعویذات (فارسی) ، ۲- فخر حکمت معروف بہ رسالہ علم القیافہ (اردو) ترجمہ و ترتیب حافظ فخر الدین و حکیم غلام نبی مالکان رسالہ حافظ صحت سنہ ۱۸۷۹ ھ ق .

۱۰- عمدۃ البیان فی اعلان مناقب النعمان : (فارسی) ، از مولوی غلام دستگیر ہاشمی قصوری شاگرد میان غلام محیی الدین قصوری ، کاتب حافظ محمد نواز نقشبندی مجددی ساکن میانوالی ، کتابت ۱۳۷۲ ھ ق .

- ۱۱- بوستان سعدی : (فارسی) ، خط نستعلیق ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۱۲- شایل ترمذی : (عربی) ، تألیف شیخ حافظ ابو عیسی محمد بن عیسی بن سوره الترمذی ، خط نسخ و تحریر ، قرن ۱۰ ه ق .
- ۱۳- لغات بهار دانش : (فارسی) ، از نظام الدین ، خط نسخ خوش ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۱۴- شرح انواع عبدالله : (از پنجابی به فارسی) ، کتابت قرن ۱۳ ه ق . شامل رسایل :
 ۱- فرایض ، ۲- علوم ، ۳- رساله معاملات ، ۴- حصار الایمان ، ۵- رساله صیقل .
- ۱۵- تحفة القرامین : (فارسی) ، معروف به طب سفید ، از سید ولایت علی و به خط او .
- ۱۶- تحفة دوستان شرح بوستان : (فارسی) ، از علامه عبید الله خویشکی قصوری ، کاتب برخوردار و از خواجه بن یوسف توم و تومکنه قصور ، تاریخ کتابت ۱۹ محرم الحرام ، ۱۱۳۰ ه ق .
- ۱۷- شرح گلستان : (فارسی) ، از عبدالله خویشکی قصوری .
- ۱۸- صحیفة العلویة والتحفة المرتضویة : (فارسی و عربی) ، از ادعیه و کلمات قصار علی ابن ابی طالب علیه السلام ، (چاپ شده در مطبع قادری در بندر سورت ۱۲۷۷ ه ق) .
- ۱۹- تحفة السلطان : (فارسی) ، کتابت ۱۲۷۱ ه ق (سنه ۱۸ جلوس ابوالمظفر بهادر شاه پادشاه غازی) .
- ۲۰- دیوان نعتی : (فارسی) ، از محمد عبدالله متخلص به نعتی سهروردی ، کاتب حافظ غلام جیلانی امام مسجد دو منزلی (اندرون دهلی دروازه) ، آغاز :
 نعتی به فکر و عقل چه گوید ثنا ترا
 آنت نمی رسد دگر اینت نمی رسد
- آرامگاه مولانا نبی بخش حلوانی داخل مدرسه و زیر کتابخانه اوست ، و روی سنگ آرامگاه اینگونه حک شده است : «حضرت قبله عالم مولانا مولوی نبی بخش حلوانی حنفی القادری نقشبندی مجددی لاهوری رحمه الله ، تاریخ وصال ۱۴ ذی قعدة

۱۳۶۴ ہجری قمری مطابق ۱۷ کتک سنہ ۲۰۰۸ بکرامی موافق یکم نومبر
۱۹۴۴ م . قطعہ تاریخ :

ہو گئی واصل بہ حق ہین ہمدسو
بندہ حق صاحب فضل و کمال
الفت خیرالبشر کی فیض سے
کہہ گیا ملہم فدا سے سال وصل
عالم ذی مرتبت وہ دین پناہ
عظمت علم و حکم کی پادشاہ
خلد میں داخل ہوئی باعزواجہ
از سر الہام مغفور الہ

شرقپور شریف :

۲۵۷۔ کتابخانہ میان جمیل احمد شرق پوری

[شرق پور ، ضلع شیخوپورہ]

با معرفی آقای حکیم محمد موسی امرتسری با آقای مولانا میان جمیل احمد نقشبندی
شرق پوری آشنا شدم و بہ ہمراہ و در اتومبیل ایشان بہ شرق پور رسیدم .

دربار و آستانہ میان شیر محمد شیر ربانی در شرق پور قرار دارد و در آنجا ہموارہ گروہی
از مریدان در حال زیارت ہستند . ما ہم بہ راہنہای آقای میان جمیل احمد و فرزندش میان
سعید احمد درگاہ و آرامگاہ میان شیر محمد شیر ربانی را زیارت کردیم و من این جملات را از
روی سنگ مزار او یادداشت کردم :

آستانہ عالیہ خضر راہ طریقت ، آفتاب سپہر حقیقت ، شاہباز فضای معرفت ، عاشق
ربانی ، عارف حقانی ، شیریزدانی ، اعلیحضرت میان شیر محمد شرق پوری . . . تاریخ وصال
(وفات) ۳ ربیع الاول سنہ ۱۳۴۷ ہجری قمری . . . مرکز انوار ذات ، میان
شیر محمد ،

حضرت شیر محمد آفتاب علم و دین
معدن جود و سخا و چشمہ صدق و صفا
مایہ بیایگان و چارہ بیچارگان
جلوہ آیینہ انوار رب العالمین
ناقصوں پر ہے کرم بہر محمد مصطفی
حضرت شیخ محمد دستگیر بیکسان

ہر کس کہ بہ درگاہ تو آید بہ نیاز
جایی کہ زاهدان بہ ہزار اربعین رسند
محروم ز درگاہ تو کی گردد باز
مست شراب عشق بہ یک آہ می رسد

آرامگاه میان غلام الله پدر میان جمیل احمد نیز در کنار برادرش شیر ربانی است و در سال ۱۳۷۷ هجری قمری وفات کرده است و این بیت را از روی سنگ آرامگاه یادداشت کردم :

ای شهید الفت محبوب رب العالمین
ای طریقت را امام و وی شریعت را امین
زین و زیب مسند شیر محمد مصطفی
چشم الطاف و کرم بر ناقصان بهر خدا

در کنار آرامگاه ، عیدگاه یا جایگاه مراسم 'عُرس' قرار داشت که بسیار وسیع بود .
خانه آقای میان جمیل احمد چهار طبقه دارد و کتابخانه در طبقه چهارم واقع شده است .
در این کتابخانه در حدود ۶۰۰ کتاب چاپی و بیش از ۱۱۰ نسخه خطی موجود است و
همه کتابهای چاپی و نسخه های خطی در قفسه های زیبا و آراسته قرار دارد . اینک چند
نسخه خطی :

- ۱- مجموعه : ۱- مسائل زنان ، (فارسی) ، از عبدالکریم بن مخدوم در ویزه ، کاتب مراد ، ۱۰۹۹ ه ق ، مالک پی پی پیکر ، ۲- ناشناخته (فارسی) ، کاتب جهجو ، برای جان محمد ، ۳- رشید المجالس ، کاتب میر شیخ جهجو ابن والی محمد ابن محمد حیات معروف به نالبند ، ۱۰۴۴ ه ق .
- ۲- تفسیر یعقوب چرخي : (فارسی) ، از یعقوب بن عثمان محمود بن الغزنوی ثم الجرخي ثم الشیرازی ، خط نستعلیق ، قرن ۱۰ ه ق .
- ۳- مختصر الوقایه : (عربی) ، از عبیدالله مسعود تاج الشریعه ، خط نسخ ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۴- مسائل فقهی : (فارسی) ، در حدود ۵۰۰ صفحه خط نستعلیق ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۵- مجموعه : ۱- عمدة الاسلام ، (فارسی) ، کاتب عبدالواحد ، ۱۱۱۲ ه ق ، ۲- شرح ۴ حدیث (فارسی) .
- ۶- طوطی نامه : (فارسی) ، از ضیاء نخشی ، خط نستعلیق ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۷- مجموعه : ۱- حصن الحصین من کلام سید المرسلین (عربی) ، از محمد بن محمد بن محمد بن جزیری (جدلی) ، ۲- حواشی میر محمد المشتهر به محمد ولی میر باقی ، کاتب محمد شریف مولانا محمد الحسینی ، ۱۰۹۳ ه ق در بخارا .

۸- مجموعه : (عربی و فارسی) ، ۱- شرح قصیده امالی (فارسی) ، ۲- وصیت نامہ رسول (ص) ، فارسی ، ۳- مؤید الاتساب ، (فارسی) ، از درویش محمد بن شیخ حبیب شیخوپوری در مسائل ضروری حساب ، ۳- انتخاب سراج الہدایہ در ۱۰ فصل (فارسی) ، ۴- احادیث رسول (ص) ، ۵- برہان العارفین در علم تذکیر و وعظ (فارسی) در ۲۰ باب ، ۶- برہان العارفین (فارسی) ، در ۴ باب و ۶۵ حکایت ، ۷- دیوان المعاملات از ابو سعید عمر غفاری ، (فارسی) ، ۸- رسایل دعایی (فارسی و عربی) ، ۹- تکمیل الایمان و تقویۃ الایقان (مختصر) ، ۱۰- آداب تعلم و تعلیم در چہارده باب (فارسی) ، ۱۱- مسائل اعتقاد از ابراہیم بن فضل اللہ فارسی ، قرن ۱۱ ہ ق . این مجموعہ ارزش ویژه دارد و بازہم رسایل کوچکی دارد کہ نام آنہا را نتوانستہم بیایم .

۹- انواع عبد اللہ : (پنجابی) ، تاریخ کتابت ، ۱۱۴۶ ہ ق (در زمان محمد شاہ پادشاہ) .

۱۰- مسائل فقہ : (فارسی) ، خط نستعلیق ، قرن ۱۱ ہ ق .

۱۱- مجموعہ : ۱- خلاصہ التجوید (پنجابی) ، کتابت ۱۳۱۸ ہ ق ، مالک حافظ نور محمد ساکن چند در خدمت حافظ جی صاحب ، ۲- سراج الطالبین (پنجابی) کتابت ۱۳۱۷ ، کاتب سید فیض علی شاہ وہب اللہ .

۱۲- جنگ اشعار : (فارسی) ، قرن ۱۲ ہ ق .

۱۳- مسائل فقہ : (فارسی) ، قرن ۱۱ ہ ق ، خط نستعلیق .

۱۴- اسکندر نامہ : (فارسی) ، خط نستعلیق ، قرن ۱۲ ہ ق .

۱۵- مجموعہ : (پنجابی و فارسی) : ۱- نور نامہ ، ۲- وصیت نامہ ، ۳- قصہ بی بی فاطمہ زہراء (ع) ، ۴- ناشناختہ ، ۵- شرح احادیث ، کتابت ۱۰۳۷ ہ ق .

۱۶- مسائل فقہ : (فارسی) ، خط نستعلیق ، قرن ۱۰ ہ ق .

۱۷- مجموعہ : (فارسی) ، ۱- رموزات شیخ عبدالجلیل ، ۲- مجموعہ سلطانی ، ۳- رسایل شیخ عبدالجلیل ، ۴- مکتوبات شیخ عبدالجلیل ، ۵- مکتوبات شیخ عبدالجلیل ، ۶- رقعات جامی ، ۷- مفتاح الخیرات ، کاتب بولاق پدر شیخ

- عبدالحکیم معروف به قریشی ، ۸- شرح اسماء الحسنی (فارسی) ، ۱۰۷۷ هـ ق . ۹- تحفه الابرار (مثنوی) از جامی .
- ۱۸- تفسیر حسینی : (فارسی) ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۱۹- مجموعه : (پنجابی و فارسی) ، ۱- نجات المؤمنین ، ۲- ترجمه آسانی از میان غلام رسول ، کاتب عبدالرحمان ، ۳- لباب الاخبار (فارسی) از محمد بن محمود ، ۴- ناشناخته (پنجابی) .
- ۲۰- مجموعه : ۱- سراج الطالبین (فارسی) ، از شیخ احمد ولد شیخ محمد امین ابی محمد فیض الله قریشی عباسی ساکن قصبه قصور ، ۲- انشای هرکرن ، ۱۰۹۲ هـ ق .
- ۲۱- مقدمه قواعد القرآن : (فارسی) ، از محمد بن خداداد سمرقندی ، در ۱۲ باب و در موضوع علم تجوید ، در عهد ابوالغازی عبید الله خان بهادر .
- ۲۲- انشای امیر خسرو دهلوی : (فارسی) ، کاتب ندارد ، کتابت ۱۱۳۵ هـ ق . آغاز : «عنوان نامه خیالات از مثنوی کمالات صوری و معنوی امیر خسرو دهلوی بیار است» .
- ۲۳- رؤیه المال فی الآمال : (عربی) ، از غلام رسول ابن مولوی حسن القصوری شامل اثنی عشره مقابله مستویا بروج الساوی .
- ۲۴- اعجاز عیسوی : (فارسی) ، ملقب به مصقل تحریف ، سال تألیف ۱۸۵۳ (چاپ شده در مطبع منعمیه) ۱۲۷۱ هـ ق .
- ۲۵- مجموعه : ۱- سراج الحفاظ (فارسی) ، در ۱۰۵ باب از فقیر الله داد ابن عبدالحکیم ، ۲- رساله متشابهات قرآن (فارسی) ، ۳- جواهر الفرید (فارسی) ، کاتب محمد شفیع قندهاری ، ۴- رساله قرائت (فارسی و عربی) .
- ۲۶- منظومه پنجابی : (در فرایض ، خط نسخ) .
- ۲۷- سر اکبر : (فارسی) ، از محمد داراشکوه ، کاتب شیخ قاسم ، خط تحریر .
- ۲۸- منیه المصلی و غنیة المبتدی : (عربی) .
- ۲۹- نصاب الصبیان : (فارسی و عربی) ، از ابو نصر فراهی ، کاتب نور محمد برای لاله دو پنجد ، تاریخ کتابت ۱۰۹۰ هـ ق .

- ۳- کتاب الفقہ : (عربی) ، خط نسخ ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۳- مجموعه : ۱- دقایق الایمان ، از قلندر علی الحسینی صمدانی (اردو) ، ۲- مصباح العاشقین ، (منثور و منظوم) از بہاء الدین بن ابراہیم تبسہ بندگر قاضی حمید الدین ناگوری ، فارسی ، کاتب میان غلام محمد و میان غلام حسین بن عبداللہ ساکن قصور .
- ۳۲- ہفت مناظرہ : (اردو) ، در مسألہ مسلمان و مسیحی .
- ۳۳- کتاب الفقہ : (عربی) ، خط نسخ ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۳۴- تفسیر قرآن : (فارسی) ، خط نستعلیق ، قرن ۱۱ هـ ق (تفسیر ناشناختہ) .
- ۳۵- مسائل دین : (فارسی) ، خط نستعلیق خوش ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۳۶- کتاب عرفان : (فارسی) ، در حدود ۱۰۰۰ صفحہ دارد ، (ناقص) ، خط نستعلیق ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۳۷- طب شفا : (عربی) ، خط تحریر ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۳۸- تفسیر سورہ یوسف : (عربی) ، خط نسخ ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۳۹- بحر المعانی : (فارسی) ، از محمد نصیر الدین جعفر الملک الحسینی بہ خط مؤلف ، خط تحریر .
- ۴- لغات فارسی : (ناقص) ، تقریباً ۱۵۰۰ صفحہ ، خط نسخ ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۴۱- مناظرہ مسلمان و مسیحی : (اردو) ، خط تحریر (بہ خط مؤلف) .
- ۴۲- مجموعه : (فارسی) ، ۱- مسائل دین و عرفان ، ۲- احکام الصلوٰۃ ، تالیف در عہد اورنگ زیب بہادر پادشاہ ، ۳- مصباح القلوب (فارسی) ، ۱۱۰۹ هـ ق .
- ۴۳- چہل حدیث : (فارسی) ، خط نستعلیق خوش .
- ۴۴- مجموعه : ۱- راحت القلوب (فارسی) ، ۲- مبدیٰ الجہان از شیخ عیسیٰ الصوفی (فارسی) ، ۳- ناشناختہ (فارسی) ، ۴- مسائل عرفان و دین از عبداللہ واعظ ملتانی (فارسی) ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۴۵- شرح احادیث : (عربی) ، قرن ۱۰ هـ ق ، خط نسخ .

فہارس ششگانہ کتابخانہ های پاکستان

- ۱ - فہرست موضوعات نسخہ های خطی
 - ۲ - فہرست اسامی و کلماتی کہ از روی نشان مہرہا خواندہ شدہ است
 - ۳ - فہرست نامہای نسخہ های خطی و کتابہای چاپی و رسایل
 - ۴ - فہرست نامہای اشخاص و قبایل و فرقہ ہا و سلسلہ ہا
 - ۵ - فہرست نامہای کتابخانہ ہا و کتابفروشی ہا
 - ۶ - فہرست نامہای جای ہا
- درست نامہ

۱- فہرست موضوعات نسخہ های خطی

ارتش پاکستان ۳۱۸

اردو (ادب و زبان و لغت و --) ۱۳، ۷، ۴، ۲

۲۰، ۲۱، ۲۳، ۲۵، ۳۴، ۳۶، ۴۰

۴۱، ۴۳، ۴۶، ۵۳، ۶۰، ۶۱، ۶۴

۶۷، ۷۴، ۷۹، ۸۰، ۸۹، ۹۰، ۹۳

۹۵، ۹۸، ۱۰۱، ۱۰۲، ۱۰۴، ۱۰۵

۱۱۲، ۱۱۳، ۱۱۴، ۱۱۶، ۱۱۹

۱۳۲، ۱۳۷، ۱۳۸، ۱۳۹، ۱۴۰

۱۴۶، ۱۵۱، ۱۵۹، ۱۶۷، ۱۷۰

۱۸۰، ۱۸۲، ۱۸۳، ۱۸۵، ۱۸۶

۱۸۷، ۱۸۸، ۱۹۲، ۱۹۵

۱۹۶، ۱۹۷، ۱۹۸، ۱۹۹، ۲۰۰

۲۰۲، ۲۰۳، ۲۰۴، ۲۰۶، ۲۰۷

۲۰۹، ۲۱۰، ۲۱۲، ۲۲۳، ۲۲۴

۲۲۵، ۲۲۶، ۲۲۷، ۲۲۸، ۲۲۹

۲۳۰، ۲۳۲، ۲۳۴، ۲۳۵، ۲۳۶

۲۳۸، ۲۴۱، ۲۴۳، ۲۴۷، ۲۶۰

۲۶۱، ۲۶۶، ۲۷۹، ۲۸۰، ۲۸۲

۲۸۴، ۲۸۵، ۲۸۶، ۲۸۸، ۲۸۹

۲۹۰، ۲۹۲، ۲۹۳، ۲۹۵، ۲۹۶

۲۹۷، ۳۰۱، ۳۰۲، ۳۰۳، ۳۰۵

۳۰۸، ۳۱۱، ۳۱۲، ۳۱۴، ۳۱۵

۳۱۷، ۳۱۹، ۳۲۰، ۳۲۱، ۳۲۲

۳۲۴، ۳۲۷، ۳۳۱، ۳۳۲، ۳۳۴

۳۳۶، ۳۳۸، ۳۳۹، ۳۴۰، ۳۴۱

۳۴۷

اردو عربی ۳۰۶

اردو فارسی ۳۲۱

اساسی داروہا ۲۷۷

اسب ۷۸

اسلامیات (رک : علوم اسلامی) ۱۲۰، ۸۹

آ

آب زمزم ۳۲۳

آثار باستانی ۲۶

آداب ۱۷۷

آشپز خانہ ۱۴۸

آلات حرب قدیم ۵۶

آلات موسیقی ۵۴، ۴۲

آواز خوانی ۵۴

آیات قرآن ۷۲

آیینہ کاری ۵۴

آیین نگاری ۱۳۴

الف

ابدال ۴۳۵

ایات فارسی ۲۰۰

اجرک (شاید ازرف) ۴۲

احادیث ۱۳، ۷۸، ۲۴۷، ۳۲۱

احادیث سرخسی ۱۷۲

احادیث نبوی ۷۲

احادیث و خطبہ های رسول اکرم (ص) ۲۱

احوال بزرگان خاندان چشتیہ ۱۹۰

اخبار بخارا ۷۶

اخلاق ۱۷۷

اخلاق و اعمال مردمان ۳۱۲

ادب ۳۱، ۹۱، ۱۰۸، ۱۳۹، ۱۸۵، ۲۵۰

۳۰۳

ادب عربی ۶۸

ادب فارسی ۶۸

ادبی ۱۹۸، ۲۹۳

ادبیات فارسی ۳۴۰

ادعہ و اوراد (رک : بیاض) ۸۲، ۸

اوراد و وظائف ۲۵۸
اولین سکہ های ضرب شده در زمان ہخامنشی ها
۱۴۶
اہل سنت و جماعت ۱۷۳ ، ۱۷۵ ، ۲۰۲
اہورا مزده و زرتشت از مکشوفات ناحیہ باجور
در استان سرحد ۱۴۶
ایلو پیتھی ۳۱۰

ب

بخاریان ۱۹
برگ درخت نیم ۲۷ ، ۱۰۴
برگ های تنباکو ۲۷
بزرگان ادب پنجابی و فارسی ۸۹
بزرگان خاندان موسی زئی ۱۶۶
بلوچی (زبان و ادب و لغت) ۲۳ ، ۲۴ ، ۲۵ ،
۱۹۹ ، ۱۰۴ ، ۲۶
بنگالی ۲۳۲
بوتہ و گل نگاری ۵۳ ، ۲۳۱
بہار ۱۲۶ ، ۲۳۱
بیان نماز شب ۲۷۷

پ

پادشاہان مغول ۳۲۰
پاکستان شناسی ۳۱
پاکستانیات (رک : پاکستان شناسی) ۱۲۰
پرندہ (خط -) ۲۲۱
پزشکی ۱۹۹ ، ۹۸
پشتو (ادب و زبان و لغت و -) ۲۲ ، ۲۳ ،
۲۵ ، ۲۶ ، ۲۸ ، ۴۱ ، ۵۷ ، ۸۹ ، ۱۱۴ ،
۱۴۶ ، ۱۵۱ ، ۱۵۷ ، ۱۵۸ ، ۲۰۶ ،
۲۰۷ ، ۲۰۹ ، ۲۱۵ ، ۲۳۹ ، ۲۴۷ ،
۲۴۹ ، ۲۶۱ ، ۲۶۲ ، ۳۱۱ ، ۳۱۷ ،
۳۲۹ ، ۳۳۴ ، ۳۳۵ ، ۳۳۶
پشتو و فارسی ۱۴۲
پنجابی (ادب و زبان و لغت -) ۶ ، ۷ ، ۱۳ ،
۲۸ ، ۵۳ ، ۴۶ ، ۷۱ ، ۸۰ ، ۸۲ ، ۸۳

اسلحہ های گرم و سرد ۴۲ ، ۶۳
اسماء الرجال ۵۸
اسناد تاریخی ۳۱
اسناد و تصاویر علمی ۲۸۸
اشرفی ۷۸
اشعار اقبال ۲۰
اشعار پشتو ۲۱
اشعار پنجابی ۲۰۷
اشعار عربی و فارسی ۳۸
اشعار فارسی ۳۲۴
اشکال و اذکار سلسلہ نقشبندیہ ۱۶۵
اصطربلاب ۷۱
اصول ۱۳۰
اصول حدیث ۴۸
اصول الفقہ ۳۱۱
اصول فقہ ۶۸ ، ۲۵۸ ، ۳۰۴ ، ۳۱۱
اصول فقہ حنفی ۳۸
اصول فقہ و علم کلام ۲۱۳
اعتقاد اہل سنت و جماعت ۱۷۳
اقبال شناسی ۹۰ ، ۱۰۴
اقبالیات (رک : اقبال شناسی) ۱۲۰
امضای پیر جماعت علی شاہ ۳۴۱
امضای داعی الاسلام ۱۱۷
امضای فرزند سلطان دیپو ۱۱۳
انبہ (رک : آم) ۵۴
انشاء ۱۳۴ ، ۳۲۸ ، ۳۳۰
انشای پیر جماعت علی شاہ ۳۴۱
انشای فارسی ۶۸ ، ۱۲۷ ، ۱۵۷
انگلیسی (زبان و ادب و لغت -) ۷ ، ۲۱ ، ۲۵ ،
۳۲ ، ۳۴ ، ۳۶ ، ۳۷ ، ۴۳ ، ۴۶ ، ۶۴ ،
۹۳ ، ۱۰۱ ، ۱۰۴ ، ۱۰۵ ، ۱۰۶ ، ۱۱۲ ،
۱۱۳ ، ۱۱۴ ، ۱۲۹ ، ۱۳۲ ، ۱۸۰ ،
۲۳۹ ، ۲۶۵ ، ۲۸۰ ، ۲۸۸ ، ۲۹۷ ،
۳۰۲ ، ۳۱۱ ، ۳۱۷ ، ۳۳۹
اوراد و اذکار عرفانی ۳۱۲

تبرزین ۵۶
تجوید ۶۸ ، ۲۹۰
تحریر (خط -) ۱۱ ، ۱۲۵ ، ۱۲۶ ، ۳۳۰ ، ۳۴۲
تدریس فارسی ۳۳۱
تذهیب ۳۳۱
ترکی (ادب و زبان و لغت -) ۹ ، ۱۱۴
ترنج ۳۱۱ ، ۳۳۱
تصاویر امیران تالپور ۶۳
تصوف (رک : عرفان) ۵۲ ، ۵۳ ، ۶۸ ، ۸۷ ،
۱۰۸ ، ۱۵۰ ، ۱۷۲ ، ۱۷۴ ، ۱۷۷ ، ۱۹۰ ،
۲۰۲ ، ۲۱۰ ، ۲۱۱ ، ۲۱۲ ، ۲۲۱ ، ۲۲۲ ،
۲۸۲ ، ۲۴۰
تصوف و عرفان ۱۳۴
تعاویذ ۲۲۹
تعلیق (خط -) ۲۳۳ ، ۲۳۴ ، ۲۵۰
تعلیق زیبا (خط -) ۱۹۷
تعلیمات و تلقینات شاه محمد رمضان شهید ۱۹۰
تعویذ ۷۱ ، ۱۰۸
تعویذات و وظائف ۳۱۹
تفسیر ۱ ، ۳۱ ، ۳۸ ، ۴۶ ، ۵۵ ، ۵۹ ، ۶۸ ،
۶۹ ، ۷۵ ، ۷۸ ، ۹۸ ، ۱۰۸ ، ۱۱۰ ،
۱۲۷ ، ۱۲۸ ، ۱۹۴ ، ۲۱۰ ، ۲۹۰ ،
۳۳۴ ، ۳۰۴
تلاوت قرآن ۷۴
تنبور ۴۶
توتیا ۲۷
توحید ۲۱۳

ث

ثلث (خط -) ۱۱ ، ۱۴ ، ۷۸ ، ۱۱۸ ، ۱۲۵ ،
۱۲۶ ، ۱۲۷ ، ۲۲۱ ، ۲۳۳ ،
ثلث ترکستانی (خط -) ۱۴۷
ثلث تزئینی (خط -) ۱۱۷
ثلث خوش (خط -) ۲۱۸ ، ۲۲۱ ، ۲۹۳
ثلث یا تحریر «سبب» ۱۹۵

۸۵ ، ۸۶ ، ۸۷ ، ۸۸ ، ۸۹ ، ۹۰ ، ۹۵ ،
۹۸ ، ۹۹ ، ۱۰۰ ، ۱۰۱ ، ۱۰۲ ، ۱۰۳ ،
۱۰۴ ، ۱۰۵ ، ۱۱۳ ، ۱۱۴ ، ۱۱۹ ، ۱۳۰ ،
۱۳۲ ، ۱۳۹ ، ۱۴۶ ، ۱۶۷ ، ۱۷۱ ،
۱۸۸ ، ۱۹۲ ، ۱۹۹ ، ۲۰۰ ، ۲۰۱ ،
۲۰۳ ، ۲۰۶ ، ۲۰۹ ، ۲۱۰ ، ۲۱۲ ،
۲۱۳ ، ۲۲۰ ، ۲۲۱ ، ۲۲۲ ، ۲۲۳ ،
۲۲۶ ، ۲۴۲ ، ۲۹۰ ، ۲۹۱ ، ۲۹۴ ،
۲۹۶ ، ۲۹۷ ، ۳۰۰ ، ۳۰۲ ، ۳۰۷ ،
۳۱۱ ، ۳۱۲ ، ۳۲۰ ، ۳۳۰ ، ۳۳۲ ،
۳۳۶ ، ۳۴۰ ، ۳۴۱ ، ۳۴۲ ، ۳۴۵ ،
۳۴۶

پند و اندرز ۲۶۲

پیران راشدیہ ۴۱

پیر خانواده سلسلہ موسی زئی ۱۷۲

ت

تا بلوہا ۵۹
تابلوہای تاریخی ۲۶
تا بلوہای نقاشی ۵۴
تا بلوی زن ۲۰
تا بلوی شعر اقبال ۲۰
تا بلوی شعر خیام ۲۰
تاریخ ۱ ، ۱۳ ، ۵۰ ، ۵۵ ، ۶۸ ، ۸۲ ، ۱۸۸ ،
۲۵۰
تاریخ ادبیات فارسی ۹۰
تاریخ ایران ۹۰
تاریخ پاکستان ۳۷
تاریخ سند ۳۷
تاریخ شعر ۹۰
تاریخ فارسی ۶
تاریخ و اخبار بخارا ۷۶
تاریخ و ادب و دین ۳۰۳
تاریخی ۲۹۳
تاریخی مناظرہ بہاولپور ۳۴۱

ج

- جامعہ شناسی ۱۰۴
جانور شناسی ۲۴۸
جت (رک : زوت) ۴۲
جراحی ۲۴۸
جذبات قیصر خان نظامانی ۵۴
جسمانیات ۲۷۴
جشن تاجگذاری شاهنشاہ آریا مهر و شهبانو ۹۴
جفر ۷۱
جلی (حظ نستعلیق و ثلث -) ۱۱ ، ۱۵
جلد سازی ۱۳ ، ۳۳۱
جمعیت علمی پاکستان ۴۲
جنگ آزادی ۱۹۱
جنگ آزادی مسلمانان ہند ۲۸۷

ج

- چشتیہ ۳۰۹
چینی (زبان و خط -) ۱۸۰

ح

- حافظ شناسی (رک : حافظیات) ۱۲۰
حافظیات ۱۲۰

- حدیث ۳۱ ، ۵۱ ، ۶۵ ، ۶۸ ، ۷۵ ، ۱۰۸
۱۲۷ ، ۱۴۳ ، ۲۵۴ ، ۲۹۰ ، ۲۹۶
۳۲۲ ، ۳۰۴
حدیث و فقہ ۳۰۶
حروف عاطفہ ۳۲۲
حساب ۱۳۹ ، ۲۴۹
حکایات عرفانی و اخلاقی ۲۵۴
حکمت ۹۷ ، ۱۶۷
حکمت و فقہ و ادب ۱۶۷
حلقہ مراقبہ ۱۹۹
حلوا ۳۴۰

خ

- خطاطی ۱۳

خط اسد ۱۸۴

خطبہ ۲۰۰

خط بہار (رک : خط ثلث ترکستانی) ۱۴۷

خط بہزاد ۵۸

خط تحریر ۳۱۰ ، ۳۴۶

خط تحریر ۳۱۱ ، ۳۱۳

خط تعلیق ۲۴۱ ، ۲۵۴ ، ۲۵۵

خط ثلث ۱۴۳ ، ۱۴۷

خط ثلث جلی ۱۶۴

خط ثلث خفی ۱۴۲

خط خوش نستعلیق ۳۳۰ ، ۳۳۱

خط ذوالجناح ۱۸۴

خط شکستہ ۱۴۷ ، ۳۲۰

خط شکستہ خفی ۱۷۳

خط غبار ۱۸۴

خط قرآنی ۱۸۴

خط کوفی ۵۷ ، ۱۰۴

خط گلزار ۱۸۴

خط نستعلیق ۱۲۸ ، ۱۳۶ ، ۲۸۲ ، ۲۸۴

۳۰۶ ، ۳۰۷ ، ۳۰۹ ، ۳۱۰ ، ۳۱۱

۳۱۳ ، ۳۱۵ ، ۳۱۷ ، ۳۲۰ ، ۳۲۴ ، ۳۲۶

۳۲۷ ، ۳۳۸ ، ۳۴۰ ، ۳۴۱ ، ۳۴۲ ، ۳۴۴

۳۴۷

خط نسخ ۳۰۵ ، ۳۰۶ ، ۳۰۷ ، ۳۰۸

۳۰۹ ، ۳۱۱ ، ۳۱۳ ، ۳۱۴ ، ۳۱۵ ، ۳۱۶

۳۱۸ ، ۳۲۰ ، ۳۲۴ ، ۳۲۶ ، ۳۲۷ ، ۳۲۸

۳۴۴ ، ۳۴۷

خط نسخ و تحریر ۳۴۲

خط نیریزی ۳۰۷

خفی (خط نستعلیق -) ۱۱ ، ۱۵

خواص ادعیہ ۲۶۹

خوش نویسان بزرگ ۱۱

خوش نویسان معروف و گمنام ۱۵

د

درس نظامی ۳۱۳ ، ۳۱۴ ، ۳۲۲

زبان بلوچی ۲۴
 زبان پشتو ۲۱
 زبان پنجابی ۱۰۶ ، ۳۱۰ ، ۳۴۰
 زبان سندی ۲۸ ، ۴۹
 زبان فارسی ۳۱۰ ، ۳۲۲ ، ۳۳۹
 زبان ترکی ۱۹۷
 زبان شناسی ۱۰۴
 زبان عربی ۱۳ ، ۲۸ ، ۱۰۵ ، ۱۴۳ ، ۳۱۰
 زبان و ادبیات فارسی ۳۴۰
 زبان عربی و اردو ۳۰۹
 زبان عربی و فارسی ۱۱۳
 زبان فارسی ۵ ، ۱۳ ، ۲۱ ، ۲۴ ، ۳۰ ، ۳۲
 ۳۷ ، ۴۴ ، ۴۵ ، ۴۸ ، ۶۳ ، ۶۴ ، ۷۴
 ۷۵ ، ۷۶ ، ۷۹ ، ۸۹ ، ۹۴ ، ۹۶ ، ۹۸
 ۱۰۴ ، ۱۰۵ ، ۱۰۶ ، ۱۱۲ ، ۱۲۷ ، ۱۳۸
 ۱۴۱ ، ۱۴۲ ، ۱۴۳ ، ۱۴۵ ، ۱۹۹ ، ۲۸۸
 ۳۰۹ ، ۳۰۷
 زبان فارسی و اردو ۱۶۸
 زبان فارسی و سندی ۱۴۷
 زبان فارسی و عربی و اردو ۳۴
 زبان لوگاندا ۲۲۶ ، ۲۲۷
 زبان و ادب ۹۰ ، ۹۲
 زبان های شبه قاره ۳۲
 زره
 زمان هخامنشی ها ۱۴۶
 زیر خاکی ها ۵۶
 زیورها ۴۲

س

سادات بخاری ۲۰
 سادات گیلانی ۱۲۷
 سادات ملتان ۵
 سالمندان ۳۴۰
 سانسکریت (رک: منسکریت) ۱۰۲
 سبک دوره صفویه ۱۶۷
 سبک کشمیری و هراتی ۱۲۳

دستنویس (رک: مشقی) ۱۹۶
 دستور خواندن در فارسی ۲۲۲
 دستور زبان لوگاندا ۲۲۵
 دعا ۳۲۶
 دعا و تعویذ ۱۳۷
 دوایر زرین ۳۳۱
 دوره صفویه و مغول ۱۶۷
 دولت شاهنشاهی ایران ۳۳۸ ، ۳۳۹
 دین ۹۷ ، ۱۳۹ ، ۳۰۳
 دین و ادب ۱۵۰

ذ

ذکر اخفی ۳۰۹
 ذکر خفی ۳۰۹
 ذکر قلبی ۳۰۹

ر

رسم الخط کوفی ۲۴۸
 رقع (خط -) ۴۱ ، ۲۳۳
 رمل ۷۱ ، ۱۲۶ ، ۲۶۴
 رمل و ستاره شناسی ۱۲۹
 روش ابن سینایی ۳۲۰
 روش دیوینی (ملویل -) ۲۵ ، ۲۹ ، ۳۳ ، ۱۰۲
 ۱۳۲
 روش یونانی ۳۲۰
 ریاضی ۶۸
 ریاضیات ۱۸۸ ، ۲۳۴
 ریحان ۲۲۱ ، ۲۳۳

ز

زبان اردو ۵ ، ۱۳ ، ۳۷ ، ۳۱۰ ، ۳۲۰
 ۳۲۲ ، ۳۲۵
 زبان اردو و انگلیسی ۲۴ ، ۳۲
 زبان اردو و فارسی ۳۳۹
 زبان انگلیسی ۵ ، ۱۳ ، ۲۴ ، ۲۸ ، ۳۳ ، ۶۱
 ۳۱۴
 زبان انگلیسی و فارسی ۹۴

ش

شاعران مترگ ۱۱
 شاه قوت ۵۷
 شجره و انساب ۳۱۲
 شرح احادیث ۱۴۲ ، ۱۴۳ ، ۳۳۹ ، ۳۳۳
 شرح اسماء الله و آیات قرآن ۱۷۳
 شرح لغات و اصطلاحات ۲۸۹
 شریعت ۲۷۷ ، ۳۲۲
 شعر خوانی ۵۴
 شعر فارسی ۲۴
 شکسته (خط -) ۱۱ ، ۵۴ ، ۵۷ ، ۱۲۶
 ۳۲۷ ، ۳۱۸ ، ۳۳۰
 شمس ۳۳۱
 شمشیر ۱۹
 شمشیر شاه عباس بزرگ ۱۴۶
 شمشیر هری سینگه ۱۴۹
 شمشیری ۱۲۲
 شیخ الحدیث
 شیعه ۲۴
 شیمی (رک : کیمیا) ۲۴

ص

صرف ۶۸ ، ۲۲۱ ، ۲۹۰ ، ۲۹۱ ، ۳۳۰
 ۳۳۳ ، ۳۳۵ ، ۳۳۷
 صرف و نحو ۴ ، ۳۸ ، ۶۵ ، ۷۵ ، ۱۳۰
 ۲۱۳ ، ۲۲۶ ، ۲۲۹
 صریخ (نام درخت)
 صنعت کیمیا ۲۸۲
 صوفیه ۲۵۸

ض

ضد صوفیه ۲۵۸

ط

طب ۱ ، ۱۵ ، ۱۶ ، ۱۷ ، ۳۰ ، ۳۶ ، ۴۸
 ۶۴ ، ۶۸ ، ۹۱ ، ۱۱۹ ، ۱۲۰ ، ۱۳۷

سبک مساجد ایران ۹۸
 سبک مستعصمی ۱۱۷
 سبک مغولی ۱۶۷ ، ۲۸۴
 سبک هرات ۱۲۳
 سپر ۱۹
 سخنان مشایخ ۳۲۴
 سرائیکی (ادب و زبان و لغت -) ۶ ، ۲۸ ، ۳۶
 ۱۰۴ ، ۱۲۰ ، ۱۲۱ ، ۱۲۲ ، ۲۳۲
 سرلوح ۳۲۶
 سرود ملی پاکستان ۸۹
 سرود (نوعی چنگ) ۴۲
 سفالها ۴۲
 سکه ۵۶
 سکه ۱۰۵ ، ۵۳
 سکه طلایی منصور عباسی ۵۳
 سکه کیخسرو دوم ۱۴۶
 اسلام دینی و عرفانی اسلامی ۱۹۰
 اسلام نقشبندیہ ۳۰
 سلطان الاذکار ۳۰۹
 سلسله بنوریہ ۱۵۱
 سلسله فردوسیہ ۳۰
 سلسله نقشبندیہ ۷۳ ، ۱۶۵ ، ۳۰۸
 سماع ۵۴ ، ۱۰۹ ، ۱۷۳
 سندی (ادب و زبان و لغت -) ۳۶ ، ۳۷ ، ۴۱
 ۴۳ ، ۴۶ ، ۵۲ ، ۵۴ ، ۵۵ ، ۵۶
 ۶۰ ، ۶۱ ، ۱۰۱ ، ۱۰۴ ، ۱۲۱ ، ۱۸۰
 ۱۸۱
 سنسکریت (رک : سانسکریت) ۱۰۳ ، ۳۰۲
 سنگ ۱۲
 سنگ مرمر ۶۳ ، ۷۲ ، ۱۰۱
 سؤال و جواب ادبی ۳۳۵
 سؤال و جواب دینی ۳۳۵
 سؤال و جواب علمی ۳۳۵
 سهروردیہ ۳۰۹
 سیکھا ۱۵۳

۲۸۳ ، ۲۸۵ ، ۲۸۶ ، ۲۸۷ ، ۲۸۸ ، ۲۹۰ ،
 ۲۹۱ ، ۲۹۲ ، ۲۹۴ ، ۲۹۵ ، ۲۹۶ ، ۲۹۷ ،
 ۲۹۸ ، ۳۰۰ - ۳۰۳ ، ۳۰۵ ، ۳۰۶ ، ۳۱۰ ،
 ۳۱۱ - ۳۲۰ ، ۳۲۱ ، ۳۲۲ ، ۳۲۳ ، ۳۲۴ ، ۳۲۵ ،
 ۳۲۶ ، ۳۲۷ ، ۳۲۸ ، ۳۳۰ ، ۳۳۱ ، ۳۳۲ ، ۳۳۵ ، ۳۳۶ ، ۳۳۷ ،
 ۳۳۸ ، ۳۴۱ ، ۳۴۲ ، ۳۴۴ ، ۳۴۵ ، ۳۴۶ ،
 ۲۴۷

عربی و فارسی ۱۷۶ ، ۳۰۵

عرفان ۸۷ ، ۹۷ ، ۱۵۷ ، ۱۷۲ ، ۱۸۲ ، ۱۹۰ ،
 ۲۰۲ ، ۲۱۰ ، ۲۱۱

عرفان نقشبندیه ۳۰۹ ، ۳۱۸

عرفان و تصوف ۱۳۵ ، ۱۴۵ ، ۱۷۳ ، ۲۹۱

عرفان و سلوک ۳۱۱

عرفان و طریقه سلطان باهو ۳۱۷

عرفان و مسائل دینی و روحانی و ادبی ۳۱۰

عقاید ۶۸

عقاید اهل سنت و جماعت ۲۹۱ ، ۳۳۳

عقیده ائمه اربعه ۳۳۳

عکس نوادر ۲۸

علم ۲۱۱

علم الافلاک ۲۵۰

علم اصول ۲۴۹

علم انابت ۳۶

علم تجوید (رک : تجوید) ۱۷۴ ، ۳۴۶

علم تذکیر و وعظ ۳۴۵

علم تصوف (رک : تصوف) ۴۰ ، ۴۱ ، ۱۵۰

علم حدیث (رک : حدیث) ۱۴۴

علم رمل (رک : رمل) ۲۲۹

علم صرف (رک : صرف) ۲۲۶ ، ۳۰۵ ، ۳۳۲

علم طب (رک : طب) ۲۳۰

علم عروض ۲۲۵ ، ۳۳۶

علم عقاید (رک : عقاید) ۷۷ ، ۲۴۱

علم قرائت ۳۹ ، ۶۵ ، ۲۳۱ ، ۲۵۳ ، ۳۱۰

علم کیمیا ۳۲۱

علم لغت ۶۵

۱۳۹ ، ۱۴۴ ، ۱۴۸ ، ۱۵۱ ، ۱۹۶ ، ۱۹۸ ،

۲۴۲ ، ۲۴۳ ، ۲۴۸ ، ۲۹۵ ، ۲۸۰ ، ۲۸۱ ،

۲۸۵ ، ۲۹۳ ، ۲۶۷

طبابت ۱۳۷

طب اسلامی ۱۲۸

طب و جراحی ۲۴۸

طب و داروها ۲۵۵

طب یونانی ۳۱۰

طبیعیات ۲۷۴

طرز یاقوت مستعصمی ۱۵

طریقت ۳۲۲

طریقه نقشبندیه ۲۷۶

طغری ۱۱ ، ۲۲۱ ، ۲۳۳

طلسم ۷۱

ع

عبری ۱۴۷

عربی (ادب و زبان و لغت -) ۲ ، ۳ ، ۴ ، ۵ ،

۶ ، ۷ ، ۱۳ ، ۱۵ ، ۱۸ ، ۲۱ ، ۲۲ ،

۲۵ ، ۲۶ ، ۲۶ ، ۳۷ ، ۳۸ ، ۳۹ ، ۴۰ ،

۴۱ ، ۴۳ ، ۴۶ ، ۴۸ ، ۵۰ ، ۵۲ ، ۵۷ ،

۵۹ ، ۶۱ ، ۶۴ ، ۶۷ ، ۶۹ ، ۷۰ ، ۷۲ ،

۷۳ ، ۷۴ ، ۷۵ ، ۷۶ - ۷۸ ، ۸۰ ، ۸۳ ،

۸۷ ، ۸۹ ، ۹۰ ، ۹۳ ، ۹۵ ، ۹۶ ، ۹۷ ،

۹۸ ، ۱۰۰ ، ۱۰۲ ، ۱۰۳ ، ۱۰۴ ، ۱۰۵ ،

۱۰۶ ، ۱۰۸ ، ۱۱۶ ، ۱۱۷ ، ۱۱۹ ، ۱۲۵ ،

۱۲۶ ، ۱۳۰ ، ۱۳۱ ، ۱۳۲ ، ۱۳۳ ، ۱۳۶ ،

۱۳۷ ، ۱۳۹ ، ۱۴۰ ، ۱۴۱ ، ۱۴۲ ، ۱۴۳ ،

۱۴۴ ، ۱۴۶ ، ۱۴۷ ، ۱۴۸ ، ۱۵۱ ، ۱۵۵ ،

۱۵۶ ، ۱۵۷ ، ۱۶۰ ، ۱۶۱ ، ۱۶۷ - ۱۷۰ ،

۱۸۰ ، ۱۸۴ ، ۱۸۶ - ۱۸۸ ، ۱۹۱ - ۱۹۶ ،

۱۹۹ - ۲۰۴ ، ۲۰۶ - ۲۱۳ ، ۲۱۷ - ۲۲۷ ،

۲۳۰ ، ۲۳۳ ، ۲۴۳ ، ۲۴۷ ، ۲۴۸ ، ۲۴۹ ، ۲۵۰ ،

۲۵۱ ، ۲۵۲ ، ۲۵۲ - ۲۵۶ ، ۲۵۸ - ۲۶۲ ،

۲۶۴ ، ۲۶۸ ، ۲۷۵ ، ۲۷۶ ، ۲۷۹ ، ۲۸۰ -

۳۴۲ ، ۳۴۱ ، ۳۴۰ ، ۳۳۹ ، ۳۳۷ ، ۳۳۶
 ۳۴۷ ، ۳۴۶ ، ۳۴۵ ، ۳۴۴
 فارسی و عربی ۱۷۲ ، ۲۰۷ ، ۳۱۰
 فتاویٰ ۴ ، ۲۱۲
 فتاویٰ و فقہ ۶۸ ، ۱۴۳
 فتویٰ (رک: فتاویٰ) ۱۰۸ ، ۳۳۳
 فرائض ۱۳۹ ، ۱۹۸ ، ۲۹۶
 فرقہ سیکھ ۱۱۲
 فرهنگ ۱۱۷ ، ۱۸۵
 فرهنگ لغت ۴۱

فقہ ۲۱ ، ۳۱ ، ۶۱ ، ۶۶ ، ۸۲ ، ۸۵ ، ۱۰۸
 ۱۲۷ ، ۱۳۰ ، ۱۳۹ ، ۱۴۲ ، ۱۴۵ ، ۱۶۵
 ۱۹۸ ، ۲۰۰ ، ۲۰۱ ، ۲۰۲ ، ۲۰۴ ، ۲۰۹
 ۲۱۱ - ۲۱۳ ، ۲۱۶ ، ۲۱۷ ، ۲۳۱ ، ۲۳۹
 ۲۵۰ ، ۲۵۴ ، ۲۹۰ ، ۲۹۱ ، ۳۰۱ ، ۳۰۴
 ۳۰۷ ، ۳۲۸ ، ۳۳۳ ، ۳۳۸

فقہ حنفی ۳۹ ، ۱۷۳
 فقہ شیعہ ۱ ، ۱۰۱ ، ۱۵۵
 فقہ و توحید ۲۲۹
 فقہی (مسائل -) ۱۸۳
 فلسفہ ۶۸ ، ۷۵ ، ۹۷ ، ۲۱۰ ، ۲۱۸ ، ۲۲۳
 ۲۲۵ ، ۲۳۰ ، ۲۴۰ ، ۲۵۰
 فلسفہ اسلام ۳۸
 فن پزشکی ۹۱
 فن خط ۲۸۳
 فن معماری ۷۳
 فیزیک ۲۴ ، ۸۹
 فیلم (رک: میکر و فیلم) ۲۸۸

ق

قادریہ (عقیدہ -) ۳۲۶
 قالی ۹۴
 قرآن مذهب و مرصع ۳۳۱
 قافیہ ۲۲۵
 قرائت (رک: علم قرائت) ۳۱ ، ۷۵ ، ۲۱۰
 ۳۲۴ ، ۳۲۸

علم میراث ۳۳۲
 علم نحو ۳۸
 علم و ادب ۱۹۳
 علم ہجرا ۳۲۶
 علوم اسلامی ۹۷
 علوم بانکی و آمار ۲۷۹
 علوم کلامی ۷۵

غ

غالب شناسی ۹۰
 غالبیات (رک: غالب شناسی) ۱۲۰
 غبار (خط -) ۱۱
 غزل ۳۳۰ ، ۳۳۱
 غوث ۲۳

ف

فارسی (ادب و زبان و لغت و فرهنگ -) ۳ ، ۲
 ۴ ، ۵ ، ۷ ، ۱۷ ، ۱۸ ، ۲۲ ، ۲۳ ، ۲۴
 ۲۵ ، ۲۶ ، ۲۹ ، ۳۱ ، ۳۳ ، ۳۴ ، ۳۶
 ۳۹ ، ۴۰ ، ۴۱ ، ۴۳ ، ۴۶ ، ۴۸ ، ۵۰ ، ۵۲
 ۵۴ ، ۵۵ ، ۵۶ ، ۵۷ ، ۵۸ ، ۵۹ ، ۶۰ ، ۶۱
 ۶۶ ، ۶۷ ، ۶۸ ، ۶۹ ، ۷۰ ، ۷۲ ، ۷۳
 ۷۵ ، ۷۶ ، ۷۷ ، ۸۰ ، ۸۳ ، ۸۵ ، ۸۶
 ۸۷ ، ۸۸ ، ۸۹ ، ۹۰ ، ۹۱ ، ۹۲ ، ۹۳
 ۹۵ ، ۹۷ ، ۹۸ ، ۱۰۱ ، ۱۰۵ ، ۱۱۳
 ۱۱۴ ، ۱۱۵ ، ۱۱۶ ، ۱۱۷ ، ۱۱۹ ، ۱۲۰
 ۱۲۲ ، ۱۲۴ ، ۱۲۸ ، ۱۳۰ ، ۱۳۲ ، ۱۳۷
 ۱۳۸ ، ۱۳۹ ، ۱۴۰ ، ۱۴۳ ، ۱۴۴ ، ۱۴۶
 ۱۴۷ ، ۱۵۰ ، ۱۵۱ ، ۱۵۲ ، ۱۵۳ ، ۱۵۴
 ۱۵۶ ، ۱۵۷ ، ۱۵۹ ، ۱۶۱ ، ۱۶۷ ، ۱۷۰
 ۱۷۱ ، ۱۷۳ ، ۱۷۴ ، ۱۷۵ ، ۱۷۶ ، ۱۷۷
 ۱۸۰ - ۱۸۴ ، ۱۸۶ - ۲۱۲ ، ۲۱۴ ، ۲۱۵
 ۲۱۷ - ۲۲۲ ، ۲۲۴ - ۲۲۶ ، ۲۲۸ - ۲۳۸
 ۲۵۰ - ۲۵۶ ، ۲۵۸ ، ۲۶۹ ، ۲۷۵ - ۳۲۰
 ۳۲۲ ، ۳۲۵ ، ۳۲۶ ، ۳۲۷ ، ۳۲۸ ، ۳۲۹
 ۳۳۰ ، ۳۳۱ ، ۳۳۲ ، ۳۳۳ ، ۳۳۴ ، ۳۳۵

گل و بوته نگاری ۱۱ ، ۵۷ ، ۱۲۳ ، ۱۲۶ ، ۳۳۱

گنبد ۵۳ ، ۵۴ ، ۶۸ ، ۱۶۸

ل

لباس ۱۹ ، ۴۲

لباس و خوراک (رک : لنگر) ۴۲ ، ۷۵

لباس های سندی ۴۲

لباس های محلی ۵۴

لغت (رک : علم لغت) ۲ ، ۲۰ ، ۱۰۴ ، ۱۳۹ ، ۲۴۸

لغت اردو و فارسی و انگلیسی ۳۳۹

لغت عرب ۶۷ ، ۶۸

لغت فارسی ۶۸

لغت و دستور ۲۶۴

لنگر (رک : آشپز خانه -) ۶۸ ، ۱۰۹ ، ۱۱۶

۱۹۲ ، ۳۱۳ ، ۳۲۱ ، ۳۳۲ ، ۳۳۳

لنگی ۴۳

لوح ۳۳۱

م

مثنوی ۱۸۳ ، ۱۸۶ ، ۱۹۶ ، ۳۴۶

مجسمه دیالسینگ ۱۰۱

مجسمه ها ۵۶

مجسمه های آسوری و کوشانی و یودایی و هندی

و شناهی ۱۴۶

مجلس آواز خوانی ۵۴

مجلس سماع ۵۴

مجلس شعر خوانی ۵۴

مجلس قوالی ۵۴ ، ۱۰۹

محدث ۵۱

محقق ۱۱ ، ۲۲۱ ، ۲۳۳

مرثیه ۲۵۹

مرقعات ۲۶ ، ۵۴

مرقعات خوشنویسان ۴۸

قرطو (= پیراهن) ۴۳

قصاید ۳۳۰

قصاید دعایی ۳۱۹

قصه ۶۸

قطب ۳۳۵

قلمدان ۱۹

قلندری ۵۴

قواعد جنگ آزمایی ۳۲۹

قوالی ۵۴

ک

کاغذ سمرقندی ۶۸ ، ۹۱ ، ۱۵۱

کاغذ هراتی ۹۱

کاشی ۴۲ ، ۴۳ ، ۷۲

کاشی کاری ۵۴ ، ۱۶۷

کاشی کاری ها ۱۲

کاشی های مقابر ۷۳

کاشی های نیلگون ۶۲

کبرویه ۳۰۹

کتیبه نگاری های تاریخی ۱۲

کتیبه های سرسوره ها ۳۳۱

کلام ۱۰۸

کلام و فتوی ۲۹۰

کلاه ۱۹

کلمات مشایخ ۱۴۲

کوفی (خط -) ۲۳۳ ، ۲۳۴

کیس (= فرش) ۴۲

کیمیا ۲۸۲

ک

کچ ۱۲

کچ بری ۵۴ ، ۷۴

کچ و سوسی (زنان) ۴۲

گرد د. د. ت. ۲۷

گهره (= دلق) ۴۲

منطق و حکمت ۱۵۵
 منظوم (رک: نظم و شعر و مثنوی) - ۱۸۶، ۲۷۹
 منقبت ۲۵۹، ۳۲۱
 منقش (نسخه های خطی و طاق و رواق و گنبد
 مساجد -) ۴، ۵، ۸، ۱۰، ۱۴، ۲۱،
 ۲۷، ۳۲، ۵۷، ۷۰، ۷۳، ۸۱، ۱۰۴، ۱۱۳،
 ۱۲۳، ۱۲۵، ۱۲۶، ۱۴۳، ۱۶۰، ۱۶۴
 منقش و مصور و مطلا (نسخه های خطی) - ۱۴۷
 مواد شیمیایی ۱۰۴
 موسیقی ۴۲، ۵۴، ۱۸۵
 مهرها (در نسخه های خطی و اسناد و مکاتیب) -
 ۱۱۸، ۱۲۵
 سهامخانه (رک: لنگر) ۱۴۸
 میراث ۴۸
 میکر و فیلم (رک: فیلم) ۲۸، ۳۲، ۱۳۲
 ۲۸۸
 میکر و فیلم و نسخه های خطی و کتابهای نادر
 ۲۸، ۴
 مینیا تور (در نسخه های خطی و مرقعات) - ۵،
 ۸، ۱۱، ۱۴، ۳۰، ۳۱، ۵۷، ۱۲۳
 ۱۲۵، ۱۴۷، ۲۸۴
 مینیا تور و خط خوش ۳۰
 مینیا تور هنری ۱۱
ن
 ناخنی (خط -) ۲۲۱
 نامه نگاری ۳۲۸، ۳۳۰
 نثر ۳۰
 نثر متصوفانه فارسی ۳۰
 نجوم ۷۶، ۱۰۸، ۲۲۰
 نحو (رک: صرف و نحو) ۶۸، ۲۲۲، ۲۳۹،
 ۲۹۰، ۲۹۱، ۳۰۶، ۳۳۰، ۳۳۳، ۳۳۵
 ۳۳۷
 نحو و صرف ۷۶

مرقعات عربی و اردو و پشتو ۳۲۴
 مرقعات هنری ۲۶
 مسائل ادبی ۳۳۵
 مسائل ادبی و عرفانی و دینی ۱۳۸
 مسائل ارث ۲۲۱
 مسائل دینی ۳۰۳، ۳۲۷، ۳۳۱
 مسائل صرف و نحو ۳۳۷
 مسائل صلوة ۳۰۶
 مسائل طبی و دینی ۳۲۰
 مسائل ۳۲۹
 مسائل نجومی و استرلاب ۱۵۴
 مسلمانان هند ۲۸۷
 مسلمانان هند و پاک ۳۴
 مشاهد عارفان ۱۲
 مصور و منقش (نسخه های خطی) - ۵
 مطالب دینی ۳۳۶
 مطالب علمی ۲۹۳
 معانی ۶۸
 معرفت ۲۱۳
 معرفت سلوک ۱۹۰، ۲۱۴
 مغول ۶۸، ۱۰۴
 مقابر ۱۲، ۷۴
 مکتب اصفهان (در نقاشی و تذهیب) ۱۴۷
 مکتوبات فارسی ۲۷۷
 مکتوبات و فرمان ها ۱۷
 ملتانی (رک: سرائیکی - ادب و زبان و لغت)
 مناجات دستگیر ۶، ۲۳۶
 مناجات هفتگانه ۳۲۷
 مناظرات ۱۰۸
 مناظره ۳۲۷، ۳۳۱
 منبت کاری ها ۴۲
 منشور و منظوم ۳۴۷
 منطق ۶۸، ۷۵، ۹۷، ۱۵۵، ۲۱۰، ۲۱۱،
 ۲۱۳، ۲۱۸، ۲۲۴، ۲۴۰، ۲۴۹، ۲۹۰
 ۳۳۳، ۳۳۴

۱۴۲ ، ۱۲۳ ، ۱۲۲
 نقاشی های ارزنده (در نسخه های خطی و
 مساجد) - ۱۰
 نقاشی های ارزنده و کتیبه های تاریخی ۱۲
 نقاشی های دندان موشی ، ۳۳۱
 نقاشی روغنی ۳۳۱
 نقش (در نسخه های خطی و مقابر و مساجد) -
 ۱۲۴ ، ۸۰ ، ۲۷
 نقش و گل و بوته نگاری (در نسخه های خطی
 و مقابر و مساجد) - ۳۰ ، ۱۶۰
 نقش های ارزنده و دلاویز (در نسخه های خطی
 و مقابر و مساجد) - ۱۵ ، ۵۷
 نقشه افلاک ۳۲۶
 نقطه شنگرف ۳۳۱
 نقطه لا جوردی ۳۳۱

و

وجد و سماع
 وحدة الوجود ۲۲۲
 وحدت وجود و عرفان ۳۱۲
 وظیفه ۳۲۶
 وقایع جنگ ایران و افغان ۳۲۹

ه

هندسه ۷۶ ، ۲۲۰ ، ۲۴۹ ، ۳۰۵
 هندکو (زبان و ادب) - ۱۴۹
 هندی (ادب و زبان و لغت و سبک) - ۱۷۸
 ۱۹۶ ، ۱۹۷ ، ۱۹۸ ، ۲۳۰ ، ۲۸۵ ، ۲۸۶
 هنر ۱۸۲
 هندی و فارسی ۳۰۷ ، ۳۰۸
 هنر خوشنویسی ۱۱
 هوسپوپیتهک ۸۹
 هیئت (رک : نجوم) ۱۰۸ ، ۲۲۰ ، ۲۴۹

نستعلیق (خط -) ۱۱ ، ۱۴ ، ۱۵ ، ۴۳ ، ۵۷ ،
 ۵۹ ، ۶۲ ، ۷۳ ، ۷۶ ، ۹۲ ، ۹۳ ، ۱۰۱ ،
 ۱۰۶ ، ۱۲۳ ، ۱۲۴ ، ۱۲۵ ، ۱۲۶ ، ۱۸۲ ،
 ۲۲۱ ، ۲۳۳ ، ۲۶۵ ، ۲۶۷ ، ۲۷۹ ، ۲۸۱ ،
 ۲۸۹ ، ۲۹۱ ، ۲۹۲ ، ۲۹۴ ، ۲۹۸ ، ۳۰۲ ،
 ۳۲۷ ، ۳۲۸ ، ۳۳۰ ، ۳۳۱ ، ۳۳۲ ، ۳۳۴ ،
 ۳۴۵ ، ۳۴۶

نستعلیق جلی (خط -) ۲۶۶

نستعلیق خفی (خط -) ۱۹۴

نستعلیق خوش (خط -) ۱۸۴ ، ۱۸۵ ، ۱۹۴ ،

۱۹۷ ، ۲۲۹ ، ۲۳۱ ، ۲۵۰ ، ۲۶۱ ، ۳۰۴

نستعلیق خوش جلی (خط -) ۱۹۵ ، ۳۳۲

نسخ (خط -) ۱۱ ، ۱۳ ، ۱۵ ، ۲۱ ، ۲۵ ،

۷۳ ، ۱۱۷ ، ۱۲۳ ، ۱۲۴ ، ۱۲۵ ، ۱۹۲ ،

۲۲۱ ، ۲۳۳ ، ۲۳۸ ، ۲۴۹ ، ۲۸۲ ، ۲۹۱ ،

۲۹۲ ، ۲۹۷ ، ۳۰۰ ، ۳۲۷ ، ۳۳۲ ، ۳۳۶

۳۴۶

نسخ تزئینی (خط -) ۲۵۰

نسخ جلی (خط -) ۲۹۸

نسخ خوش (خط -) ۲۱۰ ، ۲۱۲ ، ۲۳۵ ،

۲۵۰ ، ۲۵۲ ، ۲۵۸ ، ۲۶۶ ، ۲۸۱ ، ۲۹۳ ،

۲۹۶ ، ۳۰۳ ، ۳۳۱

نسخ خوش عالی (خط -) ۱۸۶ ، ۳۳۰

نسخه نویسی ۲۷۷

نشان پای حضرت علی (ع) ۱۹

نشان درجه سوم هایون ۹۴

نشان سپاس ۳۳۸ ، ۳۳۹

نشان مهر ها ۷۸

نعت ۳۲۵

نفتالین ۲۷ ، ۱۰۴

نقاشی ۷۳

نقاشی (در نسخه های خطی و مساجد و مقابر و

مآذنه ها) ۲۰ ، ۵۴ ، ۶۴ ، ۷۳ ، ۷۴ ، ۸۹

۲ - فہرست اسامی و کلماتی کہ از روی نشان مہرہا در آغاز و انجام
و لابلائی اوراق نسخہ ہای خطی خواندہ شدہ است ، اعداد
داخل گیومہ ، « تاریخ ہجری قمری و اعداد بیرون
گیومہ شمارہ صفحات متن این کتاب است

۱

«ابو البرکات بن شیخ مبارک» ۲۴۸

«احمد شاہ» ۱۱۸

«احمد شاہ پادشاہ غازی» ۱۱۸

«اسمعیل پیرو دین محمد ۱۱۷۹» ۲۰۱

«اصیل الدین حسینی ۱۱۹۸» ۳۰۵

«اعتقاد الدولہ» ۲۴۷

«العبد حمیدالدین» ۳۳۷

«امیر غازی الدین خان بہادر» ۲۴۷

«انجمن دارالعلوم حمیدیہ سلطان پور» ۲۱۱

«اورنگ زیب» ۲۴۸ ، ۳۲۷

«اورنگ زیب شاہ» ۳۰

پ

«پادشاہ ؟» ۱۱۸

«پیر جماعت علی شاہ» ۳۴۱

ت

«تاج محمد» ۳۲۶

«تیمور شاہ افغانی» ۱۱۸

قدیم شد از عنایات الہی بعالم دوات تیمورشاهی»

ح

«حافظ حمید الدین» ۳۳۸

«حافظ محمد» ۱۱۸ ، ۳۲۸

«حکیم احسن اللہ خان» ۲۸۱

«حکیم محمد اسمعیل عظیم شد ۱۲۴۲» ۲۱۱

«حمید شاہ» ۲۱۱ ، ۲۱۲

«خوشحال خان خٹک» ۱۴۲

د

«در ہر دو جہاں چرا دوست محمد ۱۲۲۱» ۱۷۵

س

«سراج الدین عبداللہ» ۳۳۷

«سلطان ناگر» ۱۱۷

«سپارت شاہ» ۲۱۲

«سعید الدولہ بہادر ۱۲۶۸» ۲۳۵

«سید بہادر علی خان» ۳۳۸

«سیف الہادی» ۱۱۸

ش

«شاہ جہان» ۲۳۱

«شاہ جہان پادشاہ» ۲۴۸

«شاہ محمد غوث قادری (خط و امضاء)» ۳۲۶

«شیخ احمد مرہندی مجدد الف ثانی» ۷۵

«شیخ عبدالقادر گیلانی» ۳۱۸

«شیخ محمد شفیع» ۳۲۶

ص

صدر الدین فایز «کلب امیر المؤمنین صدرالدین»

- «محمد اورنگ زیب پادشاه مرید رحمت خان» ۳۰
 «محمد باقر بن امیر عبدالله» ۲۴۸
 «محمد حیات جمال الله امت ۱۱۲۸» ۸۶
 «محمد راشد» ۵۹
 «محمد سعید» ۲۱۹
 «محمد شاه ربن خلف ابن شاه جیلانی» ۱۲۱
 «محمد شاه غازی ۱۱۵۲» ۲۳۵
 «محمد عبدالله» ۲۸۴
 محمد علی بهادر ۱۲۱۹» ۱۹۵
 «محمد کاظم بن عبدالحکیم» ۱۹۴
 «مخدوم محمد معین» ۴۹
 «مخدوم محمد هاشم تهنوی» ۴۱
 «مرادبی طلبندهمه از محمد» ۳۲۸
 «ملا گل محمد ۱۲۸۶» ۳۱۰
 «ملا محمد باقر مجلسی» ۹۰
 «منور شد جهان از نور احمد ۱۱۵۶» ۲۴۱
 «میرزا مهدی خان صفوی» ۳۳
 «میرزا محمد» ۱۱۹
- ن
- «نور محمد» ۲۱۲
- و
- «ولی محمد ۱۸۶۱» ۳۰۳

«صلاح الدین ایوبی» ۲۳۵

ع

- «عاقل خان» ۲۴۸
 «عبدالحکیم» ۳۳۰
 «عبدالرحیم خان خانان» ۲۴۷
 «عبدالعلیم ۱۲۲۰» ۳۰۵
 «علامه فضل الدین محمد الحسینی ۹۷۲» ۲۵۰

غ

«غلام حسین ۱۲۹۲» ۱۹۵

ق

«قطب الدین مرید دستگیر» ۲۰۱

ک

- «کتابخانه آستان قدس رضوی» ۲۳۵
 «کتاب خانه خانقاه موسی زئی شریف» ۱۲۷
 «کتابخانه رجب علی خان بهادر ۱۲۷۵» ۲۳۵
 «کتابخانه سعید الدوله بهادر» ۲۳۵
 «کتابخانه شاه جهان پادشاه» ۲۴۸
 «کلب امیرالمؤمنین صدر الدین» ۱۰۶

ل

«لا اله الا الله محمد رسول الله» ۱۱۸

م

«مجدد الف ثانی شیخ احمد سرهندی» ۷۷

۳- فہرست نامہای نسخہ های خطی ، کتابہای چاپی ، رسایل ،
مجموعہ ہا ، 'جنگ ہا و بیاض ہا

آ

ابن کثیر (کتاب -) ۳۰۱
ابن ماجہ (کتاب -) ۲۹۰
ابواب الجنان ۱۱۹
ابو المنتہی علم العقاید ۲۱۱
ابو سعود ۳۰۱
ابیات سلطان باہو (رک : مجموعہ) ۸۵
ابیات فارسی ۲۰۰
ابیات میراث ۲۱۱
اتحاف الاکابر بمرویات شیخ عبد القادر ۱۵۱
اتفاق ۳۰۱
اتفاق البرہۃ التقی ۱۶۱
اتمام الدرایۃ لقراء النقایہ ۳۱۴
اثبات الامام ۲۷۲
اثبات الامۃ ۲۷۰ ، ۲۷۳
اجازت نامہ شیخ عبد الحق دہلوی فی طریق
القادریہ (رک : مجموعہ) ۱۹۱
اجتماعیات شاہ ولی اللہ کی نظر میں ۳۸
اجرونیۃ اللغندا ۲۲۵
احادیث رسول (ص) (رک : مجموعہ) ۳۴۵
احادیث قدسیہ ۹۹
احادیث و خطبہ های حضرت رسول اکرم
(نسخہ خوب) ۲۱
احسان فی خلق الانسان ۲۷۳
احسن القصص (رک : تفسیر سورہ یوسف) ۱۳۹
احکام الصلوۃ (رک : مجموعہ) ۳۴۸
احمدی ۳۰۱
احوال بی نمازان (رک : الواع شریف) ۳۴۱
احوال سلاطین تالپور (رک : تحفہ السلاطین) ۴۵
احوال و آثار سید شرافت نوشاہی ۱۳۵

آب حیات ۱۹۸
آثار محشر ۲۱۲
آثار و احوال ابن العربی (۹ مجلد) (رک : ترجمہ
مناظر علیہ) ۱۹۶
آداب المریدین (رک : مجموعہ رسایل) ۴۹ ،
۵۶ ، ۱۶۳
آداب تعلیم و تعلیم (رک : مجموعہ) ۳۴۵
آداب طریقت ۲۸۳
آذر (رک : مجموعہ آذر) ۱۰۳
آذر و سمندر (رک : مجموعہ مقالات) ۱۸۵
آزاد (رک : مجموعہ آزاد) ۱۰۳
آزاد قوم کی تعمیر اور پاکستان ۸۹
آغوش رحمت ۱۱۶
آفتاب معرفت ۳۱۷
آگہی نامہ ۱۷۳
آمد نامہ ۱۴۰
آموزگار فارسی ۶۰ ، ۳۳۹
آیین اکبری ۲۹ ، ۱۳۳
آیین وراثت ۱۱۶
آیینہ اسکندری (رک : مرآۃ الصفاء) ۵
آیینہ ایام (رک : دفتر خاطرات) ۳۱۱
آیینہ تواریخ (رک : تحفہ شایق) ۶۹
آیینہ راز ۲۷۹

الف

ابتداء آغاز اول ۱۹۲
ابجد التاریخ ۲۵۴
ابن الاعرابی ۶۵

- احوال و آثار و رباعیات حکیم عمر خیام نیشابوری ۲۵۷
 احیاء الطب سبحانی (رک : مفردات سبحانی) ۱۴۹
 احیاء علوم الدین ۷۸ ، ۱۷۷ ، ۲۴۸ ، ۳۰۷
 اخبار الآخرة (رک : مجموعه) ۸۷
 اخبار الاخیار فی اسرار الابرار ۶
 اخبار الاولیاء ۹۹
 اخبار بخارا ۷۶
 اخبار و لاه المؤمنین من اهل الهند ۲۷۱
 اختلاف اصول المذاهب ۲۶۸
 اختلاف قرائت القرآن ۳۱۵
 اختیارات بدیعی ۱۶
 اختیارات قاسمی ۳۶
 اخلاق جلالی ۲۵۱
 اخلاق محسنی ۲۵۸ ، ۲۷۵
 اخلاق ناصری ۳ ، ۷۱ ، ۱۰۳ ، ۱۰۴ ، ۲۵۲ ، ۲۷۷
 ادب نامه ایران ۳۳۹
 ادعیہ (رک : قرآن ، مجموعه) ۱۲۶ ، ۳۴۱
 ادعیہ الامام المعز ۲۷۲
 ادعیہ علی بن ابی طالب علیه السلام ۳۴۲
 ادعیہ و اوراد (رک : دلایل الخیرات) ۷۴
 ادعیہ و اوراد (رک : مجموعه) ۹۰ ، ۱۴۴ ، ۱۷۲ ، ۲۰۲ ، ۲۰۷ ، ۲۲۲
 ارادة العارفين و ارشاد الطالبین فی سلوک السالکین ۳۱۱
 اربعون لیلہ و لیلہ ۱۰۰
 اربعین حدیث ۷
 اربعین خواتین ۲۳۲
 اربعین نبویہ ۲۳۲
 ارجوزة الداعی ۲۷۳
 اردو لغت ۳۴۰
 اردو معلی غالب ۲۵۷
 ارشاد السالکین ۸ ، ۱۹۱ ، ۲۷۶ ، ۲۷۷
- ارشاد الصواب فی شرح خلاصہ الحساب ۱۷۱
 ارشاد الطالبین ۸۴ ، ۱۶۲ ، ۲۱۸
 ارشاد المریدین (رک : مجموعه رسایل) ۱۱۵
 ارشاد المسلمین ۲۷۶
 ارمغان ۱۹۷
 ازهار الوردہ شرح قصیدة البردة ۲۲۷
 اساس التأویل ۲۶۸ ، ۲۷۰
 اساسی اصحاب صفہ (رک : مجموعه) ۱۱۶
 اسباب النزول ۳۰۱
 استدراک الحسن ۳۰۶
 استفتاء نامه (رک : فتاویٰ مستالیه) ۶۴
 استفسارات ۳۰۳
 اسرار الاعداد ۵۵
 اسرار الاولیاء ۵۹ ، ۸۷ ، ۲۳۸
 اسرار الاولیاء (رک : ملفوظات یا اقوال بابا فرید گنج شکر) ۹۶ ، ۲۳۸
 اسرار الحرمین ۲۹۷
 اسرار الحقیقہ ۱۷۷
 اسرار الدعوة ۲۴۳
 اسرار الغریبہ ۷۱
 اسرار الفقر (رک : مجموعه رسایل) ۱۱۵
 اسرار القلوب (رک : مجموعه) ۲۰۴
 اسرار الکیمیا ۱۰۱
 اسرار المصلی ۱۰۷
 اسرار جلالیہ ۴۰
 اسرار طریقت ۳۲۶
 اسرار قادر (رک : مجموعه) ۸۳ ، ۳۱۲
 اسرار نامه شیخ عطار (رک : مجموعه) ۴۵
 اسرار نامه (رک : مجموعه) ۲۳۷
 اسراریه ۳۱۸
 اسقاط (رک : مجموعه) ۸۴
 اسکندر نامه (رک : شرف نامه ، سکندر نامه) ۵ ، ۵۶ ، ۶۹ ، ۸۵ ، ۱۱۹ ، ۱۴۰ ، ۱۵۳
 ۱۹۲ ، ۲۰۸ ، ۳۰۶ ، ۳۲۹ ، ۳۴۵
 سکندر نامه بری (رک : اسکندر نامه نظامی) ۲۱۱

اشعار محمد اشرف (رک : بیاض محمد اشرف) ۸۵
 اشعار محمد مهدی ملتانی (رک : رساله عروض و
 بدیع و قافیه) ۱۵۵
 اشعه اللمعات ۱۶۲
 اشعه اللمعات (رک : شرح اللمعات) ۱۶۴ ، ۲۸۲
 اشعه اللمعات شرح فارسی مشکات ۱۴۳ ، ۱۵۴ ،
 ۲۳۱ ، ۳۰۹ ، ۳۲۷
 اشک و آه در جواب حسن گو سوز (رک : شور
 جنون) ۹۶
 اشکال التامیس فی علوم الهندسه ۲۵۵ ، ۲۵۶
 اصطراب (رساله) ، رک : مجموعه رسایل) ۶۵
 اصطلاحات تصوف (رک : تصوف) ۱۵۴
 اصطلاحات صوفیه ۲۸۳
 اصول اکبری ۴۳
 اصول الشاشی ۲۹۰ ، ۲۹۷
 اصول الصرف ۲۲۶
 اصول الفقه ۳۱۰ ، ۳۲۸
 اصول الفقه (رک : شرح حساسی) ۲۴۲
 اصول الکافی ۳
 اصول عقاید اثنی عشری ۲
 اصول فقه ۲۱۲
 اصول فقه ابراهیم باهلی (رک : مجموعه)
 اصول کافی ۲۵۸
 اضاعه الارموس و ریاضه السموس من اصطلاح
 قاموس ۱۹۴
 اظهارات الاخفاء (رک : واجب و ممکن) ۱۹۰
 اعانه الاحباء ۷۶
 اعتبار بمعرفه من رمی بالاختلاط ۱۶۱
 اعجاز البیان فی تفسیر القرآن (رک : سوره الفاتحه)
 ۲۲۷
 اعجاز الخسرویه ۵۹
 اعجاز الرسایل (رک : پنج گنج) ۱۹۴
 اعجاز القرآن ۳۰۱
 اعجاز عیسوی (رک : مصقل تعریف) ۳۴۶
 انتاح الدعوة و ابتداء الدعوة ۲۷۱

اسکندر نامه نظامی (رک : اسکندر نامه ، سکندر
 نامه ، شرف نامه ، اقبال نامه) ۲ ، ۱۷ ، ۳۲ ،
 ۷۵ ، ۸۲ ، ۸۳ ، ۱۰۷ ، ۱۱۶ ، ۱۵۸ ،
 ۲۶۲ ، ۲۶۴ ، ۲۸۵
 اسماء الامراض (رک : لغات الامراض) ۲۸۵
 اسماء الحسنی ۱۴ ، ۵۶ ، ۵۷ ، ۷۴ ، ۱۲۳
 اسماء الحسنی (رک : دلایل الخیرات) ۸۴
 اسماء الرجال ۲۵۱ ، ۳۱۴
 اسماء الرجال الموطأ ۳۱۵
 اسماء الله الحسنی (رک : اوراد) ۲۰۰
 اسرار الاسرار (رک : رساله مولانا عبدالرحیم در
 شرح سمر گیسو دراز) ۹۵
 اسناد ادعیه ۱۴۴
 اسناد الاشجار ۱۶۰
 اسناد تاریخی (رک : مکاتیب مهر) ۱۵۹
 اسناد درود مستغاث ۱۴۴
 اسناد دعای گنج العرش ۱۴۴
 اسناد شش قفل ۲۳۹
 اسناد و خط ۱۰
 اسناد و درود ماهی (رک : مجموعه) ۲۲۶
 اسناد هزار و یک نام ۱۴۲
 اشارات ابو علی سینا ۲۴۹
 اشعار الامثال ۴۷
 اشعار الدرود (رک : قصه مقداد) ۲۷۴
 اشعار پشتو ۲۱
 اشعار پنجابی ۲۰۷
 اشعار ترکی ۲۸۳
 اشعار حسین بن یعقوب صوفی ۲۷۷
 اشعار صفی علی شاه ۲۷۷
 اشعار عربی و فارسی مولوی محمد نبوی ۳۸
 اشعار غریبی (حصه اول و دوم) ۲۷۸
 اشعار فارسی (رک : مجموعه مکتوبات) ۱۵۵ ،
 ۳۳۵
 اشعار فارسی در مدح شیخ عبد القادر جیلانی ۳۲۶
 اشعار فدایی خراسانی ۲۷۷

البراهین القاطعة بکراہتہ جماعۃ الثانیۃ ۱۶۱
البرہان فی شرح مواہب الرحمان فی مذهب النعمان
۱۴۴
الاستان فی فضائل النعمان ۲۵۴
البصائر در فلسفہ . ۴
البہجۃ المحافل فی السیر و الاخلاق و الشاہل
۲۵۴
التبیان فی اعراب القرآن ۱۹۵
التحقیق الکامل فی مہات المسائل ۳۳۱
التجوید ۲۰۱
التحامیۃ الخمسہ ۲۶۹
التخمیس از جلال الدین سیوطی ۲۸۳
الترکیب المثالی ۲۳۴
التدبیرات الالہیۃ (رک : آثار و احوال ابن العربی)
۱۹۶
التصریح شرح التوضیح ۱۵۱
التعرف لمذہب اہل التصوف ۱۶۴
التلویح الی کشف حقایق التنقیح ۳۱۱
التلویح فی کشف التوضیح ۲۹۷
التمہید فی بیان التوحید (رک : بدایہ مسترشد و
رشید) ۲۱۳
التمہید فی عام التجوید ۱۷۵
التنبیہات العلیۃ علی وظائف الصلوۃ القلبیۃ ۱۷۴
التوراة ۲۷۰
التوضیح علی التنقیح ۴۱
الجانب الغربی فی حل مشکلات محی الدین بن
العربی ۲۳۰
الحاشیۃ المولوی المعانقۃ علی شرح التلخیص
(رک : المطول) ۱۹۳
الحانات نزہۃ الحقایق (رک : مجموعہ) ۱۴۸
الحاوی فی التداوی ۲۸۱
الحرز الیانی ۱۶۴
العری لمتن الالبہری (رک : الشرح النہادی) ۴۱
العصن الحصین من کلام سید المرسلین ۱۵
الحقیقۃ المحمدیۃ ۲۷۷

افسانہ های کوتاہ من ۱۶۹
اقبال در راہ مولوی ۹۲
اقبال نامہ جہانگیری ۱۶ ، ۱۲۹۲
اقل غوامض عن دفع ہواجس ۱۷۸
اقلید الکنج ۱۹۶
اقلیدس ۲۴۹
اقوال شیخ بہاءالدین نقشبندی (رک : اوراق
پراکنده) ۹۵
اقوال (ملفوظات) میرزا مظہر جان جاناں (رک :
مقامات مظہری) ۹۶
اقوامیۃ الہم فی شرح قصیدۃ لاسیۃ العجم ۲۲۳
اکبر اعظم (رک : مجموعہ) ۸۳
اکبر نامہ ۲۵۴
اگر پرسند کہ (رک : مجموعہ) ۲۹۶
الاتحاد و الجہاد ۲۳۲
الاجارہ ۲۳۲
الاذہار المتاثرۃ فی الاخبار المتواترہ (رک :
مجموعہ) ۲۸۲
الاستبصار ۴
الاستاذ جوذر ۲۷۰
الاستغفار للقطب ابی مدین ۲۸۳
الاسرار ۳۰
الاسلام ۲۲۴
الاصول الموضوعۃ و المقدمۃ الہندیۃ ۳۹
الاجانی ۳۷ ، ۱۰۵ ، ۲۴۸
الاعراض الطیبۃ ۹۰
الامور العامۃ ۲۹۲
الامینیۃ ۳۱۵
الانسان من حدیث الانسان ۲۲۷
الانصار ۲۶۸
الانصاف فی سبب الاختلاف (رک : مجموعہ) ۲۴۱
الانوار اللطیفۃ ۲۷۲
الانہار الاربعۃ ۱۷۸
الایضاح ۲۶۹
الایضاح در فقہ ۱۴۱

الشرح النهادی (رک : یک روزه) ۴۱
 الصلوة الكاملة ۲۲۴
 الطب للشاه البدخشی ۲
 الطريقة المحمدية و السيرة الاحمدية ۲۴۳
 العباب تأليف حسن الصغاني در لغت عرب ۶۷
 العتق الثاني من المدرسة ۱۰۳
 العجالة الزينية في السلالة الزينية (رک :
 سيوطي) ۵۰
 العجالة النافعة (رک : مجموعة) ۲۴۲
 العروض الكافية في معرفة علم العروض و
 القافية ۲۲۴
 العقد (رک : مجموعة چند رساله صرف و نحو)
 ۳۸
 العقد الجواهر و الاشباه و النظائر ۷۶
 العوالم في النحو ۳۳۰
 الغاز على اللماز ۳۸
 الفاظ گهر بار ۲۷۸
 الفتح الرحمن في تجويد القرآن ۳۱۵
 الفرقة الوهابية ۱۷۶
 الفصول المهمة في معرفة الائمة ۲
 الفصول و الاصول ۲۲۶
 الفصول و الاصول في علم البلاغة ۲۲۷
 الفضل المبين في المسلسل من حديث النبي
 الامين ۲۹۶
 الفواتح (رک : شرح ديوان على «ع») ۲۵۰
 الفوايح ۱۷۶
 الفيه و شلفيه (رک : كوك شامتر) ۱۴۷
 القاب و مرثاه ۲۰۲
 القاموس المحيط ۲۸۷
 التصيدة لعمره الجنى مع الشرح لهامنى ۲۲۵
 القول العزيز ۲۲۹
 القول المأمول في فن الاصول ۲۴۰
 القول المعين لجماعة المجمعين (رک : مجموعة)
 ۲۳۷
 القول النفيس في تلبيس ابليس (رک : آثار و احوال
 ابن العربي) ۱۹۶

الحواشى الازهرية في حل الالفاظ المقدمة الجزرية
 ۳۲۸
 الخطبات المأثورة من الآثار المشهورة ۲۲۴
 الدايرة في علم الاصول (رک : مجموعة) ۲۳۸
 الدراثمين ۱۵۰
 الدر النظيم في فضائل القرآن العظيم و الآيات و
 الذكر الحكيم ۲۸۱
 الدرجة المنيفة في آباء الشرع (رک : مجموعة)
 ۲۸۵
 الدع الصبيح ۱۴۴
 الدولة قادرية ۲۳۲
 الرسالة الاظهار و الدر الخفى في اثبات الكلى
 الطبيعى ۲۱۰
 الرسالة الايضاح الاعلام ۲۷۲
 الرسالة الايضاح و التبصير في فضل يوم الغدير ۲۷۲
 الرسالة البيضاء في تمييز الضاد عن الظاء ۳۲۷
 الرسالة الحاتمية في الرد على بعض المارقين ۲۷۲
 الرسالة الشريفه ۲۷۳
 الرسالة المعرفة لب المعارف ۲۷۴
 الرسالة المفيد في الايضاح ۲۷۴
 الرسالة الموقظة من نوم الغفلة و السنة ۲۷۲
 الرسالة النفيس ۲۷۳
 الرسالة الوحيدة ۲۶۹ ، ۲۷۹
 الرسالة الوضيئة ۲۶۸
 الروضة البهية في شرح لمعة الدمشقية ۲۵۹
 الزواجر عن اقتراف الكبائر ۲۵۱
 السامى في شرح الحسامى ۲۱۰
 السديدى ۲۵۵
 السلوة في شرايط الخلوة ۲۳۸
 السنن الكبرى ۲۴۷
 السيدة المؤيدية الشيرازية ۲۶۸
 السيف المسلول في نحر من سب التابعى و اصحاب
 الرسول (رک : كشف الحجاب في مغالطة في
 الرفضة في عقد ام كلثوم بعمر بن الخطاب «رض»
 ۳۱۴

المنظومه في العصر ۲۷۸
المواهب اللدنيه بالمنح المحمديه ۳۱۵
المواهب المفتحيه على طريقه المحمديه (رك :
شرح طريقه محمديه) ۱۴۴
الناسخ و المنسوخ ۱۵۷
النكت (رك : حافظ ابن عسقلاني) ۳۸
الوافيه شرح الكافيه ۲۲۴ ، ۲۳۳
الهامات غيبى (رك : مجموعه) ۱۴۵
الهام الرحمن ۳۸
الهدايه محشى ۱۶۷
التهى نامه (رك : مجموعه) ۴۵
التهى نامه عطار ۱۱۱ ، ۱۲۱
ام الكتاب ۲۷۵
امعان النظر شرح فخره الفكر ۴۱
امير نامه ۳ ، ۱۳۹
انباء الزمان (رك : ابن خلكان) ۵
انتخاب احياء علوم الدين ۲۱۹
انتخاب الكتب ۲۰۱
انتخاب دواوين شاعران ۱۹۴
انتخاب ديوان مغربى ۲۵۹
انتخاب سراج الهدايه (رك : مجموعه) ۳۴۵
انتخاب سرو آزاد ۲۹
انتخاب شاهنامه فردوسى (رك : سندناسه) ۱۵
انتخاب شعر شاعران پارسي گوى (رك : برگزيده
شعر) ۴۴
انتخاب لطايف سيريه (رك : تذكرة اولياء) ۶
انتخاب كليات فايز ۱۰۶
انتخاب مسائل از تفسير الرازى ۹۸
انشاء ابوالفضل ۱۶ ، ۲۳۰ ، ۲۷۷
انشاء المقاله ۲۲۴
انشاء احمد ۲۰۱
انشاء امير خسرو دهلوى ۳۴۶
انشاء جامى (رك : مجموعه) ۱۰۷
انشاء حسام الدين ۵۴
انشاء خادمى ۱۰۷ ، ۱۳۹ ، ۲۰۷ ، ۳۲۹
انشاء صفدرى ۱۱۰

الكافي في علم الدين ۲۷۵
الكتاب الاول في العرييه ۲۲۶
الكرر في قرائت القرآن ۱۵
الكلام الموزون في صلوة الجنازه على الوجه السنون
۱۹۹
المثمر ۱۰۴
المجالس الخمسه عشر ۲۷۱
المجالس المستنصريه ۲۷۲
المجالس المؤيد ۲۰۷
المجموع الشريف في التحقيقات ۲۷۳
المحبويه المحموديه ۵۵ ، ۵۶
المدخل في النجوم ۱۵۰
المركبات الشاهيه (رك : قراپادين شاهيه) ۲۸۶
المستخلص ۲۰۹ ، ۳۰۱
المستخلص شرح كنزالدقايق ۲۹۷
المستدرک على الصحيح ۱۷۹
المسهله لمسه القيام عندالحيثه ۱۶۱
المصاييح في الامامه ۲۷۰ ، ۲۷۲
المصائب النواصب ۲۷۴
المطول ۷۶ ، ۱۸۴ ، ۳۰۵
المظهر سيوطى ۱۰۴
المعجزات ۲۳۱
المعرب في العلم اللغه ۲۴۸
المقاله الرضيئه في النصيحه و الوضيله (رك :
مجموعه) ۲۴۱
المقاله العذبه في العمامه و العذبه ۲۸۸
المكتسب ۲۸۲
المكرر فيما تواتر من القراآت السبع و تخرير ۲۵۳
الملتقط من المسائل الكنيه العباسيه (رك :
مجموعه) ۲۱۱
الملخص في الهيئه ۲۸۲
المنافرة في عدم جواز الجمعة في القرى ۲۲۴
المنائب و المثالب ۲۷۱
المنتخبه المنظومه ۲۶۸
المنجيات في القويه ۱۴۷

انیشای ظهوراتفرشی (رک : مجموعہ) ۲۸۷
 انیشای فیض بخش (رک : مجموعہ) ۲۰۷
 انیشای مادھو رام ۲۳۱
 انیشای نعمت خان عالی (رک : مجموعہ) ۲۸۷
 انیشای نعمتی ۱۹۸
 انیشای هرکرن (رک : مجموعہ) ۱۶ ، ۸۲ ، ۸۶ ،
 ۱۵۷ ، ۲۰۱ ، ۲۰۸
 انیشای یوسفی ۲۰۸
 انوارالتنزیل ۲۹۷
 انوارالتنزیل فی اسرار التاویل ۲۲۰
 انوارالتنزیل و اسرارالتاویل (رک : تفسیر بیضاوی)
 ۱۱۶ ، ۱۴
 انوارالعاشقین ۳۱۲
 انوار سہیلی ۱۶ ، ۲۱ ، ۳۲
 انوار غوثیہ (رک : شرح الشمایل النبویہ) ۳۲۷
 انواع (فرائض و وظائف) ۲۹۶
 انواع العلوم (رک : دیوان شعر) ۶
 انواع العلوم (رک : انواع بارک اللہ) ۳۰۰
 انواع العلوم فی مقاصد الخاص و العموم ۱۹۲
 انواع بارک اللہ ۷۱ ، ۲۱۰
 انواع حافظ برخوردار ۸۰ ، ۲۲۲
 انواع شریف ۱۱۴ ، ۳۴۱
 انواع عبداللہ ۲۹۴ ، ۳۴۵
 انواع فرائض ۸۳
 انیس الاعتقاد ۱۹۰
 انیس العاشقین ۱۳۶
 انیس العشاق ۱۰۰
 انیس الطالبین ۱۶۴
 انیس الطالبین وعدة السالکین ۲۳۹
 انیس الطالبین و عمدة السالکین (شامل حالات
 امیر کلال) ۱۷۲
 انیس القادری (رک : انیسیمہ القادری) ۶
 انیس المتقین ۳۲۹
 انیس المریدین و تحفہ المجہین ۱۶۵

انیس المریدین و شمس المجالس (رک : تفسیر
 سورہ یوسف) ۲۱۹
 انیس الواعظین ۲۳۸
 انیسیمہ القادری (رک : انیس القادری) ۶
 اوراد ۲۰۰
 اوراد (رک : مائتہ الفوائد) ۴۸
 اوراد فتحیہ (رک : ۷۹ ، ۸۳ ، ۲۷۶)
 اوراد نصیریہ (رک : مجموعہ) ۱۴۵
 اوراد و تعاویذ ۱۸۲
 اوراد و وظائف ۸۷
 اوراق پراکنده (رک : مجموعہ) ۸۷
 اوراق پراکنده (شامل اقوال شیخ بہاءالدین
 نقشبندی) ۹۵
 اوراق پراکنده ۱۷۲ ، ۲۲۹
 اوراق دستنویس ۲۲۹
 اوراق فارسی و عربی ۱۲۶
 اوراق نظم و نثر ۱۱۹
 اورنگشاہی ۱۸۴
 اوم تت تت (رک : اوم نامہ ، مثنوی) ۱۹۶
 ایاز نامہ ۲۷۷
 ایثار و عبادات و استغفار از معصیات (رک :
 تذکرۃ الابرار و الاشرار) ۱۳۵
 ایساغوجی (رک : الشرح النہاری) ۴۱ ، ۲۲۴ ،
 ۲۹۰ ، ۲۴۰
 ایک تھا پاکستان ۳۰۲

ب

باب الاسلام کی حقیقت میں (رک : سند) ۳۸
 باب خواص ختم خواجگان (رک : مجموعہ) ۲۳۷
 بادۃ ناب ۲۸۹
 باران ماہ (رک : مجموعہ) ۸۴
 باران ماہ اشرف (رک : مجموعہ) ۸۴
 باران ماہ عیسیٰ (رک : مجموعہ) ۸۴
 باران ماہ فرد گجراتی (رک : مجموعہ) ۸۲ ، ۸۴
 بازار زنان (رک : کامل النصاب) ۶

- بسیط ۳۰۱
بشارة الدارين ۲۹۴
بشرى الكتيب بقاء الحبيب (رک : مجموعہ)
۲۳۸
بوستان سعدی ۶ ، ۵۷ ، ۷۵ ، ۸۲ ، ۸۴ ، ۱۱۶ ،
۱۱۸ ، ۱۲۱ ، ۱۵۸ ، ۱۹۷ ، ۲۸۵ ، ۲۹۰ ،
۳۰۲ ، ۳۰۳ ، ۳۰۴ ، ۳۱۱ ، ۳۱۳ ، ۳۲۲ ،
۳۳۰ ، ۳۴۲
بوستان افروز (رک : شرح گلستان) ۴
بوستان فقیہ ابواللیث (رک : مجموعہ) ۲۳۸
بوستان محمدی ۱۳۸
بهار دانش ۱۶ ، ۲۰ ، ۱۰۷ ، ۱۱۹ ، ۲۰۸ ،
۲۲۲ ، ۲۲۵ ، ۲۷۹
بهارستان شرح گلستان ۹۹
بیاض (ادعیہ و اوراد) ۸
بیاض (تاریخی و ادبی و دینی) ۸۵ ، ۳۰۹
بیاض (رک : جنگ اشعار) ۱۹۷ ، ۱۹۸
بیاض ادعیہ ۳۰۹
بیاض اردو
بیاض اردو و پنجابی ۱۳۸
بیاض اردو و فارسی (رک : عباس بیک تبتی)
۱۰۶
بیاض اردو و فارسی و عربی و پنجابی ۱۳۹
بیاض اشعار فارسی (رک : مجموعہ) ۱۱۱ ، ۲۸۲
بیاض اشعار اردو و فارسی ۱۴۰
بیاض تقاریر بر ترمذی ۳۳۳
بیاض حکمت ۵
بیاض حکیم آلہی بخش ۱۹۹
بیاض حکیم خیرالدین ۳۲۱
بیاض درویش ۲۸۱
بیاض فارسی (اشعار برگزیدہ) ۳۶ ، ۱۰۶
بیاض فارسی و اردو (ادبی و دینی) ۱۰۶
بیاض فارسی و عربی ۲
بیاض فقہ ۲۱۷
بیاض قادری ۸۵
- باغ ارم ۲۱۰
باغ دودر ۹۰
باقر الانوار ۱۳۴
بایبل میں ردوبدل ۳۰۲
راللاہوت ۱۴۵
بحر الجواہر ۳۰ ، ۱۹۶ ، ۲۸۱
بحر الرائق ۳۸
بحر الرائق شرح کنز الدقایق ۳۱۳
بحر المذاهب (رک : مجموعہ) ۹۶
بحر المعانی (رک : مکتوبات سید محمد گیسو دراز)
۱۹۶ ، ۳۴۷
بحر المعرفہ ۱۶۵
بحر قرأت اللفظ فی شرح دیوان حافظ ۷۰
بخاری شریف (رک : صحیح بخاری) ۱۴۲
بدایع الاصول ۷۷
بدایع الجمال ۱۳۷
بدایہ مستر شد و رشید ۲۱۴
بدرقہ السالکین (رک : قواعد مفصلاً مصطلحہ)
طریقہ حسینیہ) ۲۵۱
بدیع المنظوم (رک : مجموعہ) ۱۴۰
بدیع المیزان ۳۰۱
بدیع النصاب ۲۰
براہۃ المحققین ۱۹۷
بربودہ چندر نانک (رک : مجموعہ رسائل و
اشعار) ۲۹
برزخ ابو سعید السلمی ۲۲۱
برکات احمدیہ (رک : مجموعہ) ۱۷۶
برگزیدہ شعر شاعران پارسی گوی ۴۴
برهان العارفین (رک : مجموعہ) ۳۴۵
برهان العارفین ۳۴۵
برهان العاشقین ۳۱۸
برهان قاطع ۴۴
بزم فردوسی ۸۹
بستان ابواللیث ۱۵۷
بستان فقیہ ۹۷

پند نامہ شیخ عطار (رک : مجموعہ ، حمد بیحد)
 ۷۵ ، ۸۲ ، ۸۴ ، ۱۰۹ ، ۱۱۶ ، ۱۴۰ ،
 ۱۵۸ ، ۲۹۰ ، ۲۹۶ ، ۳۰۴ ، ۳۲۲
 پندیات جوامردی ۲۷
 پیام مشرق ۸۹

ت

تاج ۲۸۹
 تاج التراجم ۴۱
 تاج العقاید ۲۷۳
 تاج القصص ۷۸
 تاج و تاجدار ۹۲
 تاریخ آل عثمان (رک : تاریخ راشد) ۲۹
 تاریخ ابن خلکان (رک : وفیات الاعیان) ۱۴۸ ،
 ۲۴۸
 تاریخ ارادت خان (رک : نادر نامہ) ۱۵۹
 تاریخ ارسطو جاہی ۲۳۴ ، ۲۳۵
 تاریخ اسلام عبدالرحمن چشتی ۴۵
 تاریخ اعثم کوفی (رک : ترجمہ تاریخ اعثم کوفی)
 ۳۰ ، ۱۷
 تاریخ اکبری ۷۱
 تاریخ الاولیاء ۵۰
 تاریخ الرسل و الامم و الملوک (رک : تاریخ
 طبری) ۲۵۴
 تاریخ امرای امارت بہاولپور ۱
 تاریخ امیر بہاولپور ۵
 تاریخ ایران ۳۳۹
 تاریخ بخاری شریف (رک : کتاب ملا زادہ) ۱۱۵
 تاریخ بلوچ ۵۵
 تاریخ پادشاہی مسجد ۱۳۴
 تاریخ پنجاب ۸۸ ، ۱۳۳ ، ۱۸۵
 تاریخ پیشاور ۱۶۹
 تاریخ جهان نما ۲۹۶
 تاریخ حبیب السیر ۳۳
 تاریخ حسن ابدال ۱۸۸
 تاریخ خان جهان لودھی (رک : مخزن افغانی) ۶

بیاض کبیر عباسی ۵۲
 بیاض محمد اشرف (اشعار ادبی و مطالب دینی)
 ۸۵
 بیاض محمد ہاشم تھتوی (رک : رسالہ ذکر) ۱۷۴
 بیاض واحدی ۵۲
 بیان احکام فقہ و صلوٰۃ ۳۳۱
 بیان الاسرار ۸۷
 بیان الاسرار (رک : شرح قصیدہ غوثیہ) ۱۶۵
 بیان الاعتقاد ۲۷۴
 بیان العارفين لتنبیہ الغافلین (رک : ملفوظات سید
 عبدالکریم سندی بولراین) ۵۳
 بیان القرآن ۳۰۱
 بیان المطلوب فی کشف المحجوب ۲۲۲
 بیان چہارگانہ نماز
 بیت الاسلام (رک : مجموعہ) ۸۴
 بیست بیت باہو ۱۷۱
 بیضاوی (رک : چہار گزار) ۴۸
 بیضاوی ۳۰۱
 بیمار نامہ (رک : مجموعہ) ۳۴۱
 بینات ۳۱

پ

پروانہ پندار ۹۲
 پروفیسر آف بدھا (دستنویس) ۳۰۰
 پکی روتی (رک : مجموعہ رسائل) ۱۳۹
 پنجتن (رک : فرهنگ لغت) ۴۱
 پنج رقمہ (رک : مجموعہ) ۱۴۰
 پنج رقمہ ملا ظہوری (رک : مجموعہ) ۲۸۷
 پنج سی حرفیان (رک : پنج گنج نوشاہی) ۸۶
 پنج گنج (رک : اعجاز الرسائل ، رسائل و رسائل
 الاعجاز) ۱۹۴
 پنج گنج (رک : مجموعہ) ۲۹۰ ، ۲۹۶
 پنج گنج نوشاہی (رک : پنج سی حرفیان) ۸۶
 پند نامہ حکیم لقمان ۲۸۷

تجوید القرآن (رک : مجموعه تذکرة المذاهب)

۲۰۲

تجهيز (رک مجموعه رسایل) ۱۳۹

تهدیر احوال ممایورث الفقر و النسیان (رک :

مجموعه) ۹۵

تحریر اصول الاقلیدس و بین کتاب المجسطی

البطلمیوس ۲۳۴

تحریر المتشابهات فی المشکوة ۳۱۵

تحصیل المبتدی ۱۵۸

تحفه اثنی عشریه ۱۷ ، ۱۱۹

تحفه الأصفیه فی صناعة الادویة

تحفه الابرار ۱۱۵ ، ۱۱۶ ، ۲۰۰ ، ۳۳۶

تحفه الاحرار ۸۱ ، ۲۱۹ ، ۲۹۲

تحفه الاخلاء فی عصمت الانبیاء ۱۴

تحفه الاصحاب ۹۷

تحفه الجمال ۱۷۶

تحفه الجمال و خزانه الاحوال ۷۳

تحفه الجمالی (رک : مجموعه) ۳۱۳

تحفه الحسینی (رک : مجموعه) ۲۴۲

تحفه الزائرین ۴

تحفه السلاطین (رک : احوال سلاطین تالپور) ۴۵

تحفه السلاطین ۳۲۸

تحفه السلام (تفسیر سورة فاتحه) ۲۰۷

تحفه السلطان ۳۴۲

تحفه العاشقین (رک : مجموعه) ۲۰۴

تحفه العراقین ۱۴ ، ۵۳ ، ۱۴۸

تحفه العرب فی الادب ۷۵

تحفه الفقها (رک : مجموعه) ۲۱

تحفه القادریه ۹۲

تحفه القرامین (رک : طب سفید) ۳۴۲

تحفه القلوب و فرجه المکروب ۲۷۳

تحفه الکامین (رک : مرآة للقلوب) ۶۹

تحفه الکرام ۶۲

تحفه الکرام ۱۱۶

تحفه المسلمین (فی احوال علماء لاهور) ۱۳۶

تاریخ راشد (رک : تاریخ آل عثمان) ۲۹

تاریخ روابط پزشکی ایران و پاکستان ۱۱۲

تاریخ سقوط بخارا ۲۶۶

تاریخ سند ۵۰ ، ۴۴

تاریخ سند (رک : مشوی فتح نامه) ۵۵

تاریخ سیالکوت ۱۶۹

تاریخ سیکه ۲۳۴

تاریخ شاهان درانی و شاهان درانیہ مع حالات

ترکستان ۱۶

تاریخ شمشیر خانی (رک : منتخب شاهنامه مشهور

فردوسی) ۱۰ ، ۱۶ ، ۱۲۱ ، ۱۸۵ ، ۱۸۴

تاریخ طبری (رک : تاریخ الرسل و الامم و

الملوک) ۴۴ ، ۵۹ ، ۲۵۴

تاریخ فرشته ۳۳ ، ۱۹۵

تاریخ فیروز شاهی (رک : ناشناخته) ۴

تاریخ کشمیر ۱۳۰ ، ۲۵۵

تاریخ لطیف ۵۴

تاریخ مشایخ بخارا ۲۶۷

تاریخ مشایخ سمرقند ۲۶۷

تاریخ ملتان ۱۶۹

تاریخ نادری ۵۰ ، ۲۷۵

تاریخ نامه قلعه رهناس ۳۱۲

تاریخ نگارستان (رک : مجموعه) ۴۵

تاریخ نوبهار ۲۷۸

تالیف الارواح ۲۷۲

تاویل اسم اعظم ۲۷۰

تاویل دعائم الاسلام ۲۸۹

تبرکات مدنی (رک : مولانا احمد حسین مدنی)

۲۰۳

تبصرة الخوارقات ۵۸۲

تبصرة المجودین فی رد مغالطات الوهابیین ۳۱۴

تبیض الصحیفة ۳۱۵

تتمه سماع (رک : مرغوب القلوب مع تتمه سماع)

۸۹

تجوید (رک : مجموعه الرسایل) ۱۸۴ ، ۲۳۱

- تذکره الاولیاء ۹۷ ، ۳۲۷
 تذکره الخطاطین ۸۸
 تذکره المذاهب مستعیناً بواهب المواهب ۲۰۲
 تذکره المشایخ ۳۱۲
 تذکره المفسرین ۱۱۶
 تذکره بی خبر ۸۸
 تذکره حفاظ پیشاور ۳۲۴
 تذکره خواجگان نقشبندیہ ۲۵۲
 تذکره خواجہ محمد سعید بن محمد نقشبندی لاہوری
 (رک : قرآن السعدین) ۱۳۳
 تذکره دولت شاہ سمرقندی (رک : طبقات الشعراء)
 ۱۷۹ ، ۲۵۴ ، ۲۵۵
 تذکره ریاض الفردوس ۲۵۷
 تذکره زخمی ہندی ۸۸
 تذکره سلطانیہ ۲۷۶
 تذکره شاعران (رک : مذکر الاحباب) ۸۶
 تذکره شعرائ پنجاب ۹۴
 تذکره عارفان و صوفیان (رک : ناشناختہ) ۳۹
 تذکره عالم ۳۲۰
 تذکره مخدوم کھڑہ ۵۹
 تذکره مخدوم زادہ ۱۸۲
 تذکره مشایخ ۱۲۱
 تذکره مشایخ سرحد ۳۲۴
 تذکره مشایخ قادریہ حسینیہ ۳۲۴
 تذکره مصنفین درس نظامی ۲۰۳
 تذکره نوشاہی ۸۱
 تراشیہ شرح منظومہ ارثیہ ۱۹۲
 تراکیب ۳۲۴
 ترجمہ آسانی (رک : مجموعہ)
 ترجمہ ابریز (رک : علامہ مبارک سچلماسی) ۶۷
 ترجمہ احادیث ۲۲۴
 ترجمہ اسرار البلاغۃ ۲۲۴
 ترجمہ النعرف بمذہب التصوف
 ترجمہ الجبرای از انگلیسی بہ فارسی ۱۰۶
 ترجمہ بلوغ الارب بہ اردو ۶۷

- تحفہ المؤمنین (منظوم در تفسیر قرآن) ۱
 تحفہ المؤمنین (در طب ، رک : تحفہ حکیم مؤمن)
 ۵ ، ۱۶ ، ۱۲۰ ، ۱۸۶ ، ۲۱۸ ، ۲۸۱
 تحفہ الوزراء (تاریخ -) ۱۵
 تحفہ حکیم مؤمن (رک : تحفہ المؤمنین) ۲۸۱
 تحفہ خلافت ۱۷
 تحفہ دستگیریہ ۹۹
 تحفہ دوستان شرح بوستان ۳۴۲
 تحفہ رسولیہ ۸۴ ، ۹۴ ، ۹۹
 تحفہ شایق (رک : آیینہ تواریخ) ۶۹
 تحفہ علایی ۳۲۰
 تحفہ فرقانیہ (رک : مکتوبات) ۷۵
 تحفہ مرتضویہ ۷
 تحفہ مقبول شہ (رک : مجموعہ) ۲۱۱
 تحفہ نصایح (رک : مجموعہ) ۸۲ ، ۱۰۹ ، ۱۵۷
 ۱۵۸ ، ۳۲۲
 تحفہ نظامی ۹۸
 تحقیقات ۱۶۳
 تحقیق الاشارة الی تعمیم البشارة ۱۱۹
 تحقیق المقال فی اسماء الرجال مشکوۃ المصابیح
 ۳۱۵
 تحقیق خیر ۲۳۲
 تحقیق ریاض نادر شرح اسکندر نامہ ۲۹۶
 تخریج ۱۷۲
 تخمیس اخروالدص ۲۸۳
 تخمیس المنفرجہ ۲۸۳
 تدریس اردو ۳۴۰
 تدقیق النظر فی تحقیق النذر (رک : رسالہ جفر)
 ۹۶
 تذکره اساتذہ ۴
 تذکره الابرار و الاشرار ۱۳۵
 تذکره الاحباء و تحفہ الاصحاب ۹۷
 تذکره الاسلام فی صلوة علی خیر الانام ۱۴۴
 تذکره الاولیاء (رک : عطار نیشابوری) ۳ ، ۵۰ ، ۵۳
 ۲۵۲ ، ۵۳

- تصویرات ۲۷۵
تصوف (رک : اصطلاحات تصوف) ۱۵۴
تصویر و شجره ۲۳۵
تضمین اشعار شیخ عبدالله (رک : مجموعه) ۲۲۳
تضمین بر غزلیات حافظ ۲۴۱
تعاویذ و اشکال طلسمات ۲۲۸
تعبیر الرؤیا ۴
تعريفات (رک : رساله قواعد فارسی) ۲۸۷
تعليمات شاه محمد رمضان شهيد (رک : فتوحات
مرشدیه) ۱۹۰
تعليم الاطفال ۱۹۸
تعليم متعلمين ۲۲۱
تعبير خواب (رک : مجموعه) ۲۸۷
تعويذات ۱۴۰ ، ۱۷۱ ، ۳۳۱ ، ۳۳۴ ، ۳۴۱
تعويذات سيد جماعت علي شاه (رک : مجموعه)
۳۴۱
تعويذ الصبيان ۳۴۱
تغلق نامه ۲۹۹
تفاسير قرآن ۳۰۱
تفسير آصفی (رک : نخبه التفاسير) ۱۹۴
تفسير آيات قرآنی و مطالب دينی ۳۲۹
تفسير ابجد هوز ۳۲۶
تفسير احمدی ۳۰۵
تفسير اكليل ۳۰۱
تفسير الرازی (رک : انتخاب مسائل) ۹۸
تفسير الفصيح (رک : تفسير قرآن ، تفسير كلام)
۱۲۴
تفسير القرآن ۳۲۷ ، ۳۴۷
تفسير القرآن العظيم للحداد ۱۴۲
تفسير انا فتحنا ۱۶۴
تفسير بحر الحقائق ۱۴۳
تفسير بهر العشق (رک : تفسير سورة يوسف) ۲۴۰
تفسير بهر الموج ۱۴۲
تفسير بيضاوی (رک : انوار التنزيل و اسرار
التاويل) ۱۴ ، ۲۴۷

- ترجمه تاريخ اعثم كوفي ۱۷ ، ۲۰ ، ۳۰
ترجمه ترانه کشمير ۳۱۱
ترجمه چهل سورة تورات ۱۴۷
ترجمه رساله ملت و اباحت ۱۷۳
ترجمه رساله قشيريہ عبدالکريم نيشابوري ۶۷
ترجمه روضه الشهداء به نظم اردو (رک : گلزار
حسن ۱-۸
ترجمه سطعات ۳۸
ترجمه طريقت محمدیه و سيرة احمدیه (رک :
تزکيه النفوس ۹۷
ترجمه فصوص الحکم ۳۰
ترجمه قرآن مجيد (فارسی منظوم) ۵۰
ترجمه قواعد السلطنت شاهجهانی ۱۱
ترجمه کافيه در نحو به اردو ۱۹۲
ترجمه کلمات طبيبات ، رک : ملفوظات نوشاه گنج
بخش) ۳۱۱
ترجمه کنز الدقایق ۱۱۵ ، ۲۲۶
ترجمه مجمع الفيوضات به سندی (رک : جامع
البرکات) ۵۵ ، ۵۶
ترجمه مناظر عالیہ (رک : آثار و احوال ابن
العربی) ۱۹۶
ترجمه منتخب قلائد الجواهر به فارسی ۱۱۱
ترجیع بند (رک : مجموعه) ۹۷
ترسل ۳۲۸
ترصیصاً للمرام و تنمیماً للكلام (رک : آگهی)
۱۷۳
ترغیب الصلوة ۱۸۲ ، ۲۰۷ ، ۲۱۸ ، ۲۳۹
ترکیب عبدالرسول ۲۴۱
ترمذی ۲۹۰
ترياق ۱۶۵
تزکيه النفوس (رک : ترجمه طريقت محمدیه و
سيرة احمدیه) ۹۷
تزوک تیموری ۴۴
تسنیم و هو جا ۱۱۰
تشریح الطب ۳

تفسیر قرآن ۵۹، ۹۶، ۱۰۰، ۱۲۴، ۱۶۰،
 ۱۶۱، ۱۷۶، ۲۲۶، ۲۸۶، ۲۹۱، ۳۱۴،
 ۳۲۷
 تفسیر قرآن (رک: تفسیر نبوی) ۳۴۰
 تفسیر قرآن (رک: تفسیر کلام حق، تفسیر
 الفصیح) ۱۲۴
 تفسیر قرآن القرآن ۱۴۲
 تفسیر کشمیری ۱۸۴
 تفسیر کبیر ۵۲، ۱۴۲، ۱۴۴
 تفسیر کشاف ۶۸، ۲۴۷
 تفسیر کلام (رک: تفسیر قرآن، تفسیر الفسیح
 «الفصیح») ۱۲۴
 تفسیر محمدی ۳۰۱
 تفسیر مدارک التنزیل ۱۴۴
 تفسیر مظہری ۱۷۸
 تفسیر معینی (رک: شرح القرآن) ۱۱۶
 تفسیر مفتاح الجنان ۲۵۸
 تفسیر موضع المعانی ۶۹
 تفسیر نبوی ۳۴۰
 تفسیر نقرہ کار ۸۰
 تفسیر نون و القلم (رک: مجموعہ) ۸۶
 تفسیر نیشا پوری ۷۸
 تفسیر یعقوب چرخی ۲۰۶، ۳۴۴
 تقدیس الوکیل ۹۴
 تقدیس الوکیل عن توهین الرشید و الجلیل ۳۴۱
 تقریر کافیہ در نحو (رک: مجموعہ) ۳۰۹
 تقریرات شریف العلماء ۲۵۸
 تقریر شاطبی (رک: تفسیر شاطبی) ۳۳۴
 تقسیم الاوراد (رک: مجموعہ) ۱۴۵
 تقسیم العلم الی التصور و التصدیق (رک: رسائل
 اسدیہ) ۲۱۰
 تکملہ مقالات الشعراء ۶۲
 تکملہ نفحات الانس ۱۶۲
 تکمیل الايقان ۱۵۲

تفسیر پارہ عم
 تفسیر تعلیم القرآن ۱۱۶
 تفسیر توضیح ۶۹
 تفسیر جلالین ۲۹
 تفسیر حدایق الحقایق فی کشف اسرار الدقایق
 ۱۲۶
 تفسیر حسینی (رک: جواهر التفسیر، مواہب
 علیہ) ۹، ۸۱، ۱۲۵، ۱۶۱، ۱۶۶، ۲۰۹،
 ۲۱۸، ۲۶۱، ۲۶۲، ۳۰۱، ۳۳۰، ۳۳۱،
 ۳۴۶
 تفسیر درواجکی (رک: تفسیر زاہدی، لطایف
 التفسیر) ۸۷، ۹۷، ۲۵۱
 تفسیر زاہدی (رک: تفسیر درواجکی) ۷۸، ۹۷،
 ۲۵۱
 تفسیر زر نگار (رک: تفسیر سورہ یوسف) ۲۳۵
 تفسیر سورہ بقرہ ۲۲۷
 تفسیر سورہ الذاریات ۲۲۴
 تفسیر سورہ الفاتحہ (رک: نتایج الحرمین) ۷۵،
 ۲۸۲
 تفسیر سورہ عم ۱۳۹
 تفسیر سورہ فاتحہ (رک: مجموعہ) ۲۸۶
 تفسیر سورہ «ق» ۲۲۴
 تفسیر سورہ کہف ۲۲۷
 تفسیر سورہ والضحیٰ ۳۱۴
 تفسیر سورہ یوسف (رک: احسن القصص) ۱۲۵،
 ۱۳۹
 تفسیر سورہ یوسف (رک: بحرالعشق) ۱۴۰
 تفسیر سورہ یوسف (رک: مجموعہ) ۲۸۶، ۲۹۶،
 ۳۴۷
 تفسیر شاطبی (رک: تقریر شاطبی) ۳۳۴
 تفسیر طلاکار ۸۱
 تفسیر فارسی (رک: دلایل الخیرات) ۷۳
 تفسیر فتح العزیز (رک: مجموعہ) ۲۸۶
 تفسیر فضلیہ ۲۶۱
 تفسیر قرآن بہ زبان ہندی ۵۵

ث

- ثلاث عشر رسائل ۲۷۰
ثلاث (ثلثیات) بخاری (رک : مجموعہ) ۱۱۶ ،
۱۹۱
ثمر الارواح ۲۶۴
ثناء ابابکر صدیق ۵
ثواقب المناقب ۸۱

ج

- جامع الاکبر (رک : مقامات شاه نقشبندیہ) ۷۵
جامع البرکات (رک : ترجمہ "سندی مجمع
الفیوضات) ۵۶ ، ۵۵
جامع التعلیل (رک : مفید المبتدی) ۲۱۲
جامع الجوامع فی اللغۃ الفارسیہ ۴۹
جامع الحقایق ۲۷۱
جامع الخیرات ۲۳۲
جامع الدعا (رک : دلایل الخیرات) ۷۴
جامع الرموز ۱۷۱ ، ۳۰۱
جامع الصحیح بخاری ۲۹۰
جامع الصغیر سیوطی ۷۹
جامع العجایب ۱۶
جامع العلوم ۳۶
جامع العلوم (مناقب مخدوم جہانیان) ۱۲۱
جامع العلوم ۲۹۲ ، ۳۱۴
جامع الفصولین ۱۵۱
جامع الفوائد ۱۳۴ ، ۲۵۵ ، ۲۸۱
جامع الفوائد الاحتموانها علی الفوائد غیرزوائد ۳۳۷
جامع القوانین ۱۵۷ ، ۳۱۴ ، ۳۳۰
جامع المضمورات ۱۵۳
جامع المنافع ۵۱
جام جم (رک : مثنوی جام جم) ۴۵ ، ۳۰
جام جہان نما ۱۳۶
جام صحیح بخاری ۳۲۵
جام عباسی ۲۳۴ ، ۲۷۷

- تکمیل الایمان (رک : مجموعہ رسایل) ۸۴ ، ۴۹ ، ۱۷۵
تکمیل الایمان و تقویۃ الایقان ۸۴ ، ۱۶ ، ۳۴۵ ، ۱۷۳
تلخیص الاشباہ و الشروح ۱۷ ، ۱۵
تلخیص الاقوال فی تحقیق احوال الرجال ۲۷۵
تلخیص العلاج (رک : مجموعہ) ۲۰۰
تلخیص المفتاح (رک : مجموعہ) ۲۹۰ ، ۱۴۸
تلخیص جمہرۃ النسب ۳۱۲
تلفینات شاه محمد رمضان شہید (رک : فتوحات
مرشدیہ) ۱۹۰
تمہیدات (رک : زبده الحقایق) ۲۳۸ ، ۹۹
تمہید فی بیان توحید ۱۷۸
تنبیہ الانام ۱۶۴ ، ۱۵
تنبیہ الانام فی سیرۃ خیر الانام ۵۱
تنبیہ الغافلین ۲۱۲ ، ۲۶۹ ، ۲۷۰ ، ۳۲۷
تنبیہ المغررین ۱۷۸
تنبیہ الہادی ۲۷۴
تنبیہ الہادی و المہتدی ۲۶۸
تن تن ، مسائل مختلفہ بین حکما و متکلمین (رک :
رسایل اسدیہ) ۲۱۰
تنزیل القرآن ۳۰۱
تواریخ مراد ۳
توحید مفضل بن عمر ۳
توزک تیموری (رک : تزوکات تیموری) ۱۱۱
توصل المرید الی المراد ۱۷۵
توضیح السنۃ فی تفضیح البدعۃ ۱۳۵
توکل نامہ (رک : طب فرقانی) ۸۴
تہذیب الاماء و اللغات ۲۴۷
تہذیب الفرائض ۱۵۴
تیسیر الاحکام ۸۴
تیسیر البیان فی تخریج آیات القرآن ۱۴
تیمورنامہ ہاتفی ۱۸۶

جواهر المضمینہ ۲۵۴
جواهر النفیس علی متن درہم الکیس ۲۰۱
جواهر خمسہ ۱۴ ، ۱۵۳
جواهر محمودیہ ۱۴۵
جواهر الاسرار ۱۴۲
جوہر الذات ۱۲۴ ، ۲۷۶
جہاد ۲۳۲
جہاد حسینی ۲۵۷
جہل المقل ۱۱۰

ج

چراغ نامہ ۲۷۸
چلبی بر خیالی ۲۴۰
چلبی بر مطول ۲۴۰
چولہ قمیص باوا نانک صاحب ۲۰۴
چہار عنصر ۵۹
چہار گزار (رک : مجموعہ بیضاوی ، تفسیر مدارگ ، جلالین ، تفسیر حسینی) ۴۸
چہل حدیث (رک : مجموعہ) ۸۵ ، ۱۴۰ ، ۲۴۷ ، ۲۷۸
چہل غزل میر سید علی ہمدانی ۳۲۶
چہل کلمہ ۳۲۹
چہل مجالس خواجہ گیسو دراز ۲۴۰
چہل مجلس ۱۵۵
چہل مکتوب امام ربانی (رک : مکتوبات امام ربانی) ۱۶۲

ح

حاشیہ ابوالحسن الشہید بر شرح العقاید النسفیہ (رک : نوریہ) ۱۷۰
حاشیہ اشباہ و نظائر ۳۸
حاشیہ الخیالی علی شرح العقاید ۲۳۹
حاشیہ بر تلویح ۳۸
حاشیہ بر قواعد العضدیہ ۱۴۸
حاشیہ بیضاوی ۲۴۷
حاشیہ تلویح بر توضیح ۲۳۹

جان مکہ ۲۲۱
جاوید بہار (رک : کلیات منیر لاهوری) ۹۲
جذب القلوب الی دیار المحبوب ۴۹ ، ۱۶۵ ، ۳۰۵
جلالین (رک : چہار گزار) ۳۰۱ ، ۴۸
جلالیہ و جالیہ (رک : مجموعہ رسائل) ۱۱۵
جلاء العیون ۳
جال الملہ و الدین فی رد عناید الوہابیین ۷۷
جال یوسف شاہ گردیز ۸
جاللیہ و جلالیہ (رک : مجموعہ رسائل) ۱۱۵
جمال ۳۰۱
جنۃ الصوفیین ۵۰
جنۃ الفردوس (رک : مسائل زنان) ۲۲۰
جنۃ النعم ۵۲
جنت النعم فی فضائل القرآن الکریم ۳۲۰
جنگ اشعار (رک : بیاض ، مجموعہ اشعار) ۱۴۷ ، ۲۵۹ ، ۳۰۷ ، ۳۰۸ ، ۳۲۶ ، ۳۳۰ ، ۳۴۵
جنگ نامہ (رک : قاسم نامہ) ۱۵۳
جنگ نامہ (رک : نامہ رنگین) ۱۵۵
جوابات شاہ رفیع الدین ۱۷۴
جواز اقوال صوفیان بر وحدت وجود ۳۲۷
جواز الصراط ۲۳۲
جواز ذکر جہر ۳۲۶
جوامع الحکایات (رک : شجرہ نسب حضرت محمد «ص» ۹۶
جواهر الاصول ۷۵
جواهر التفسیر حسینی (رک : تفسیر حسینی) ۱۲۵ ، ۱۶
جواهر التفسیر لتحفہ الامیر (رک : تفسیر حسینی) ۱۶۱
جواهر الحقایق (رک : مجموعہ) ۱۹۶
جواهر الفرید (رک : مجموعہ) ۲۴۶
جواهر القرآن (روش قرأت و تفسیر آن) ۴۶ ، ۳۳۴
جواهر القرآن ۱۵۴ ، ۱۷۴ ، ۲۸۶ ، ۳۰۱

حاشیه* مولانا عصام الدین بر تفسیر بیضاوی ۷۸
 حاشیه* مولانا فاضل ۷۵
 حاشیه* مولانا نور الله بر جامی ۱۵۷
 حاشیه* مولوی عبدالغفور علی شرح اللمعات ۱۶۲
 حاشیه* میر ایسا غوجی ۲۰۶
 حاشیه* میرزا بر شرح تهذیب ۳۳۵
 حاشیه* میرزا قطبیه ۳۳۵
 حاشیه* میر زاهد بر ملا جلال ۱۵۶
 حاشیه* میر سید شریف جرجانی (رک : متوسط) ۳۹
 حاشیه* میر عاصم علی شرح هدایه الحکمه*
 معروف به میبندی ۲۴۰
 حافظ خطی مصور (رک : دیوان حافظ) ۱۹
 حافیه شرح کافیہ ۲۲۳
 حالات ترکستان (رک : تاریخ شاهان درانی
 و شاهان درانیہ) ۱۶
 حالات حاجی دوست محمد قندهاری و خلفایش
 ۱۷۳
 حالات خواجه* نقشبند (رک : بهاء الدین نقشبند)
 ۷۵
 حالات و آثار شیخ محمد مراد سنگ نقشبندی
 (رک : فیض مراد) ۱۳۴
 حالات و مقامات شیخ داود کرمانی شیرگلاهی
 (رک : مقامات داودی) ۱۳۵
 حبیب السیر ۲۷۵
 حجت العمل فی ابطال الحیل (رک : مجموعه*
 رسائل در تصوف)
 حدایق الالباب ۲۷۸
 حدایق الانوار فی حدایق الآثار ۲۹۲
 حدایق النجوم ۲۶۲
 حدیقه* الحقیقه* سنائی (رک : حدیقه* سنائی) ۲۴۱
 حدیقه* السیاحه* ۲۷۹
 حدیقه* الشیعه* ۲۷۶
 حدیقه* سنائی (رک : حدیقه* الحقیقه* سنائی) ۵۱
 حدیقه* معرفت ۱۳۵

حاشیه* حجه* الله بالغه ۴۱
 حاشیه* حسامی ۲۳۹
 حاشیه* رباط علی المقیاس ۲۴۰
 حاشیه* سراجی در علم میراث ۲۴۱
 حاشیه* مسلم العلوم ۲۴۰
 حاشیه* شرح الوقایه (رک : غاشیه* الحواشی)
 ۶۶
 حاشیه* شرح تهذیب ۲۰۱
 حاشیه* شرح عقاید ۲۸۷
 حاشیه* شرح هدایه الحکمه* (رک : فخریه) ۳۸
 حاشیه* عضدی ۲۴۸
 حاشیه* علامه قاضی محمود تهنوی (رک : شرح
 زبده) ۳۸
 حاشیه* علی شرح الشمسیه ۱۵۷
 حاشیه* قدیمه* جلالیه بر شرح تجرید ۳۹
 حاشیه* قصیده امالی ۳۲۹
 حاشیه* قطبی (رک : شرح شمسیه در منطق ،
 میر قطبی ، حاشیه* قل احمد) ۴۰
 حاشیه* قل احمد بر حاشیه* ملا عبدالحکیم سیالکوتی
 (رک : حاشیه* قطبی) ۴۰
 حاشیه* مخدوم عبدالواحد سندی سیوانی (نعمان ثانی ،
 رک : حاشیه* اشباه و نظائر) ۳۸
 حاشیه* مخدوم محمد هاشم تهنوی (رک : مجموعه*)
 ۴۰
 حاشیه* مطول ۲۷۸ ، ۳۳۵
 حاشیه* معالم الاصول ۲۵۹
 حاشیه* ملا عبدالحکیم سیالکوتی بر مطول ۲۵۳
 حاشیه* ملا عبدالحکیم سیالکوتی (رک : حاشیه*
 قل احمد) ۴۰
 حاشیه* ملا عبدالغفور بر رساله* مذاهب عشره
 (رک : مجموعه*) ۲۸۷
 حاشیه* ملا عبدالله یزدی بر خطابتی ۷۸
 حاشیه* مولانا عبدالحکیم سیالکوتی علی تفسیر
 انوار التنزیل و اسرار التأویل معروف به تفسیر
 بیضاوی ۲۱۹

حل مشکلات مشنوی و تفضیل جملات معنوی

۲۵۱

حلیہ الصبیان شرح فتح الرحمن ۳۱۵

حلیہ المتقین ۹

ہایل شریف (رک : قرآن) ۸ ، ۱۰ ، ۱۳ ، ۱۵

حمد یحییٰ (رک : پند نامہ عطار، مجموعہ) ۱۴۰ ،

۲۹۶ ، ۳۲۲

حملہ حسینی (ہائند حملہ حیدری) ۴۵

حملہ حیدری ۴۷ ، ۵۸ ، ۲۷۸

حوادث سنی النبوة ۴۷

حواشی شرح الشریف (رک : مجموعہ) ۲۳۹

حواشی شریفیہ علی المتوسط ۸۴

حواشی کتب فقہ ۳۱۵

حواشی متعلقہ علی شرح مسلم ۲۱۳

حواشی محمود بن نعمہ اللہ پر شرح شمسیہ ۱۷

حواشی محمود بن نعمہ اللہ پر میر قطبی ۱۷

حواشی مخدوم محمد معین تہتوی (رک : شرح

زبلہ) ۳۸

حواشی مخدوم محمد ہاشم تہتوی (رک : شرح

شاطبیہ) ۴۱

حواشی معلقہ علی الامور من شرح المواقف ۶۰۹

حواشی منطق قاضی حمد اللہ ۳۳۵

حواشی میر محمد (رک : حمد ولی میر باقی) ۳۴۴

حیات الانسان ۲۴۷

حیات الحيوان الكبرى ۱۳ ، ۲۴۸

حیات الصائمین (رک : مظهر الانوار محتوی علی

مسائل الصیام) ۳۹

حیات القلوب ۲۵۹

حیات جاودان ۶۷

حیات حکیم ۲۵۷

حیرت الفقہ (رک : مشکلات الفقہ) ۳۱۰

خ

خانمہ (رک : سید محمد خواجہ گیسو دراز بندہ

نواز) ۱۸۳

حرز الثمین فی شرح حصن الحصین من کلام سید

المرسلین ۱۵۲

حریر سنگ ۱۰۵

حزب البحر (رک : مجموعہ اوراد و وظائف) ۱۱۶

حسامی در اصول فقہ ۲۹۰

حسنات العارفين (رک : مجموعہ) ۳۶

حسن الجردہ فی شرح قصیدۃ البردۃ ۱۱۹

حسن گلو سوز (رک : اشک و آہ ، مجموعہ

مقالات) ۹۶ ، ۱۸۵

حسینی (رک : چہار گلزار) ۴۸

حسن و عشق ۳۳۰

حصار الايمان (رک : شرح انواع عبد اللہ) ۳۴۲

حصن الحصین من کلام سید المرسلین ۷ ، ۶۵

۱۲۴ ، ۱۲۵ ، ۱۴۳ ، ۱۶۰ ، ۳۲۷ ، ۳۴۴

حضرات القدس (رک : مجموعہ) ۱۶۴ ، ۱۷۶

۱۸۳ ، ۲۵۱

حظایر القدس ۱۷۳

حفظ الاحناق ۲۳۲

حفظ الايمان من غارة الشيطان ۴۱

حفظ دين و ايمان ۲۳۲

حق اليقين ۹۰

حقانی ۳۰۱

حق نما (رسالہ) ۱۰۸ ، ۱

حقیقہ الاسلام ۲۲۵ ، ۲۲۷

حقیقہ الصلوۃ (رک : مجموعہ) ۸۴

حقیقہ العشق

حکایات عربی ۲۰۳

حکمت اسلامی کی مغرب پر احسان ۸۹

حکمت یونانی د رسالہ (رک : مجموعہ رسایل)

۹۵

حکم عالیہ و کلمات قدسیہ ۲۸۳

حلاج نامہ ۲۸۸

حل الموجز آفسرایی ۲۳۰

حل مشکلات الغیث فیما يتعلق بالفضل و الحدیث

۷۷

خلاصه الحساب شیخ بهاء الدین عاملی (رک : مجموعہ) ۲۲۶ ، ۱۵۷ ، ۴۰
 خلاصه السیر ۲۵۴
 خلاصه السیر فی احوال سید البشر ۶۹
 خلاصه العارفين فی ذکر خواجہ بہاء الدین ملتانی ۵۳
 خلاصه الفتاویٰ ۱۲۵ ، ۱۲۷
 خلاصه الفقہ ۱۲۵ ، ۱۴۰ ، ۱۷۵ ، ۲۰۱ ، ۲۲۰
 خلاصه المعارف (رک : مجموعہ) ۹۲ ، ۱۳۶ ، ۱۵۱
 خلاصه النفعات (رک : منتخبات نفعات الانس) ۷۱
 خلاصه الوفا با خبار المصطفیٰ ۲۸۰
 خلاصه تفسیر حسینی ۲۸۶
 خلاصه حقایق البلاغہ ۲۲۷
 خلاصه سیر المتأخرین ۳
 خلاصه شرح تہذیب ۲۲۴
 خلاصه شرح مطالع الانوار ۲۲۷
 خلاصه علم الاصول ۴
 خلاصه فتوح الامداد ۲۸۲
 خلاصه فقرنامہ ۳۴۱
 خلاصه کیدانی (رک : مجموعہ) ۱۳۹ ، ۲۰۰ ، ۲۲۲ ، ۲۹۴ ، ۳۲۰
 خلاصه مجاہدیه ۲۸۵
 خلاصه مذاہب المعترفہ (رسالہ) ۴
 خلاصه مفتاح الصلوٰۃ (رک : مصلح المفتاح) ۵۲
 خلافت و دستور اسلام ۲۳۲
 خمخانہ دل ۱۱۸
 خمسۃ الاسلام (رک : مجموعہ)
 خمسۃ نظامی (مصور) ۱۰ ، ۱۹ ، ۳۰ ، ۳۲ ، ۱۴۹ ، ۱۲۵
 خواب نامہ (رک : مجموعہ) ۳۴۱
 خوارق العادات ۳۲۶

خازن ۳۰۱
 خالق باری (رک : مجموعہ) ۲۸۶
 خاورنامہ (مثنوی) ۴۵
 خدا کے کلام میں رسول ۳۰۲
 خبیر العاشقین (رک : دیوان شعر) ۶
 خزائن الرسوم ۱۶۵
 خزائن الروایات (عربی) ۶۵
 خزائن العلم ۱۰۶
 خزائن الفقہ (رک : مجموعہ) ۳۳۷
 خزائن المفتیین ۱۵۱
 خزائن جلالی ۲۰
 خزائن جلالیہ ۱۲۴
 خزائن القصص (رک : الف لیلہ و لیلہ) ۲۶۱
 خزینہ سیمین ۴۹
 خسرو و شیرین نامی اصفہانی (مثنوی -) ۳۷
 خسرو و شیرین نظامی ۴۴ ، ۱۰۸ ، ۱۴۷ ، ۲۹۹
 خطابات عالیہ (رک : شہاب الدین شاہ) ۲۷۸
 خطبہ ثانی ۲۰۰
 خطبہ تیمور شاہ ۲۰۰
 خطبہ شیخ سعدی ۵۱
 خطبہ عید ۲۰۰
 خطبہ عید خورد (عید الفطر) ۲۰۰
 خطبہ عید کلان (عید الاضحی) ۲۰۰
 خطیب قرآن سیرت نبی آخر الزمان (مفصل) ۲۵۷
 خفی علایی (رک : منتخب ذخیرہ خوارزم شاہی) ۱۱۰
 خلاصہ اخلاق جلالی ۲۲۷
 خلاصہ الاحکام ۲۳۱
 خلاصہ الاشارات لابن سینا (رسالہ -) ۲۲۳
 خلاصہ الاقوال فی معرفۃ الاحوال ۲۷۴
 خلاصہ البحرین ۲۶۴
 خلاصہ البیان (رک : شرح لغات مشکوٰۃ المصابیح) ۴۰
 خلاصہ التواریخ ۱ ، ۸۸ ، ۲۸۷

در فواید غالیمة الايمان ۴
 در مجالس ۳۴۱
 در ملفوظ شيخ بهاء الدين ۲۰
 در مشور ۳۸
 در منظوم ۲۰
 درود تاج (رک: دعای تاج) ۳۱۸
 درود چمکنی ۱۵۸
 درود شریف (رک: هفت روزه) ۸۳
 درود شفاء قاضي الحاجات ۱۴۳
 درود غوث پاک ۳۲۳
 درود کبريت احمر ۳۲۳
 درود مستغاث (رک: مجموعه) ۸۳ ، ۸۲ ،
 ۱۴۴ ، ۲۰۰ ، ۲۱۲ ، ۳۰۹ ، ۳۱۶ ،
 ۳۱۹ ، ۳۲۸
 درود هزاران ۲۲۲
 درود هزاره (رک: مجموعه) ۸۲
 دستنبو (رک: کلیات منیر لاهوری) ۹۲
 دستور الاطبا ۹۲
 دستور الانام و عين العلم ۱۸
 دستور الانشاء ۱۳۷
 دستور العلاج ۱ ، ۸۵ ، ۱۹۴
 دستور العلم ۲۶۴
 دستور العمل ۳
 دستور العمل خوردن فادزهر ۲۶۵
 دستور الفصد ۷۶
 دستور القضاء (رک: مجموعه) ۱۵۲ ، ۲۱۱
 دستور المبتدی ۲۹۰
 دستور المصلی (رک: شرح فارسی فقه کیدانی)
 ۱۳۸
 دستور سراج المبتدی ۵۵
 دعاء ۲۸۳ ، ۳۳۵ ، ۳۳۸
 دعاء بسملة الشریف ۲۸۳
 دعائم الاسلام ۲۹۹
 دعای تاج (رک: مجموعه) ۳۰۹ ، ۳۱۸
 دعای ختم القرآن (رک: مجموعه) ۱۹۱

خواص آیات قرآن شریف ۲۸۳
 خواص امباء الحسينی ۲۸۳
 خواص القرآن العظیم ۲۴۲
 خواص سوره های قرآن ۳۳۱
 خود آموز فارسی ۳۳۹
 خیابان (رک: شرح گلستان) ۱۹۷
 خیابان های وحدت ۱۴۷
 خیر التجارب ۲۰ ، ۲۹۳
 خیر المجالس (رک: ملفوظات و اقوال شيخ
 نصیر الحق) ۹۵

د

داد سخن ۹۲
 دار (در) النظم فی فضایل قرآن کریم
 دارانی ۳۲۴
 داستان ۵۷
 داستان امیر حمزه ۷۰ ، ۱۲۰ ، ۲۵۴
 داستان باغبانی ۳۳۱
 داستان سندی ۴۶
 دامغ الباطل ۲۷۸
 دبستان المذاهب ۹۳
 دراسات العربیه ۶۷
 در المعارف ۱۷۳
 در المکنون (شرح شيخ عبد القادر گیلانی ، رک:
 مجموعه) ۲۲۶
 در النضید در علم تجوید ۳۲۸
 درباره طالب آملی ۹۴
 در بیضا (رک: تفسیر سوره یوسف) ۱۱۰
 درة البيضا (رک: شهادتین حسن و حسین)
 ۱۷۶
 درة التاج فی المعراج (مثنوی -) ۷۰
 درة التاج لعزة الدباج ۹۵
 درة الفاخرة ۱۶۳
 درة الفواید فی التجوید ۲۳۱
 درر الاحکام فی شرح غرر الاحکام ۱۵۱
 درر المعارف ۹۷ ، ۱۲۹

دیوان ابن یمن فریودی ۴۴
 دیوان ابوالفرج رونی (رک: مجموعه دواوین
 خمسہ) ۲۵۰
 دیوان ابو نواس ۲۵۳
 دیوان احمد ۱۴۹
 دیوان احمد جام (رک: ژنده پیل) ۱۷۹
 دیوان احمد شاه ۲۶۱
 دیوان احمد شاه ابدالی در درانی ۲۹۱
 دیوان اسیری ۹۸
 دیوان اشعار (ناشناخته) ۱۵۲، ۲۲۶، ۲۳۲
 دیوان المؤید ۲۶۹
 دیوان المهملات (رک: مجموعه) ۳۴۵
 دیوان اماسی ۴۴
 دیوان اماسی هروی ۱۹۸
 دیوان امیر خسرو ۲۹۹
 دیوان امیر خسرو دهلوی ۱۴، ۴۹
 دیوان اوحدی ۵
 دیوان بابا فغانی شیرازی ۴۹
 دیوان بابر ۱۹۷
 دیوان بابو جان ۲۹۲
 دیوان بدر چاچی ۸۶
 دیوان بدیع البیان ۹۹
 دیوان برکات ۱۱۰
 دیوان برهن ۹۳
 دیوان بهار (رک: مجموعه) ۲۸۷
 دیوان بیدل ۱۵، ۲۹، ۹۳، ۲۵۶
 دیوان بهلوی (رک: دیوان شاعر قوم و
 کوهساران) ۱۱
 دیوان جامی ۲۴۱
 دیوان جالی ۲۴۴
 دیوان حافظ شیرازی ۱، ۶، ۸، ۹، ۱۴
 ۱۶، ۲۲، ۳۲، ۴۴، ۱۱۰، ۱۱۳
 ۱۱۵، ۱۲۳، ۱۲۶، ۱۴۱، ۱۴۲
 ۱۴۷، ۱۵۵، ۱۶۵، ۱۷۳، ۱۹۴

دعای سریانی (رک: چهل حدیث) ۸۵
 دعای عجایب الاستغفار (رک: دعای عبدالله
 شیطاری) ۲۰۲
 دعای مغنی (رک: مجموعه اوراد و وظایف) ۱۱
 دعوت الی الخیر ۲۲۷
 دفتر خاطرات (رک: مذكرات، سفرنامه مکه)
 ۳۸، ۳۹
 دفتر دوم ابو الفضل علامی ۱۰۶
 دفتر شعر ۱۰۶
 دقایق الاخبار ۷۵، ۲۱۷
 دقایق الاصول شرح حسامی ۲۳۹
 دقایق الایمان (رک: مجموعه) ۳۴۷
 دقایق الحقایق ۳۷
 دلائل البول (رک: مجموعه) ۲۸۲
 دلائل الخیرات (رک: مجموعه) ۹، ۷۳، ۷۴
 ۸۱، ۸۳، ۹۲، ۱۱۶، ۱۱۸، ۱۲۶
 ۱۴۷، ۲۴۲، ۲۴۹، ۲۶۲، ۳۲۳
 دلائل السلوک ۲۹۷
 دلائل النبض (رک: مجموعه) ۲۸۲
 دلیل الضالین ۲۱۹
 دویتی های فریدی (رک: دوهره جات) ۱۷۱
 دوحه الرياحین ۲
 دوره حدیث ۲۹۰
 دوهرجات (رک: دویتی های فریدی) ۱۷۱
 ده قاعده (رک: مجموعه رسایل) ۱۱۵
 دیباچه سه نثر ظهوری (رک: مجموعه) ۲۸۷
 دیباچه فصول الشاشی (رک: مجموعه) ۲۴۲
 دین آلهی ۲۲۷
 دین فطرت ۲۲۷
 دینی لغات ۱۱۶
 دیوان آزاد بلگرامی ۵۰
 دیوان آشکار (رک: دیوان سچو یار) ۱۲۰
 ۱۲۱
 دیوان آصفی ۱۰۰
 دیوان آفرین لاهوری ۱۱۴

دیوان صائب تبریزی اصفهانی ۳۲ ، ۳۳ ، ۳۶ ،
 ۱۹۴ ، ۲۰۷ ، ۲۶۵ ، ۳۳۱
 دیوان صوفی (رک : شلاق الجاهلیت) ۱۱۵
 دیوان صیدی تهرانی ۱۱۹
 دیوان طالب آملی ۴۴ ، ۹۳
 دیوان ظفر بهادر ۲۸۴
 دیوان ظهیر قاریابی ۱۴۵
 دیوان عبدالواسع حبلی (رک : مجموعه دواوین
 خمسہ) ۳۵۰
 دیوان عبرت مازندرانی ۴۴
 دیوان عبیدی ۱۸۵
 دیوان عراقی ۴۴
 دیوان عرفی ۱۸۵ ، ۱۹۴ ، ۲۲۹ ، ۲۸۴
 دیوان عطار ۴۴
 دیوان عطائی (رک : عطائی نامہ) ۲۰
 دیوان عظیم ۱۷۴
 دیوان عظیبا ۱۷۴
 دیوان عنصری (رک : مجموعه دواوین خمسہ) ۲۵۰
 دیوان غزلیات امیر خسرو ۱۸۵
 دیوان غنیمت کنجاهی ۱۵ ، ۱۰۷ (رک نیرنگ
 عشق) ۱۷۱
 دیوان فرشته (رک مجموعه) ۹۷
 دیوان فضلی ۲۴۲
 دیوان فضولی (رک : دیباچہ دیوان فضولی) ۱۱۱
 دیوان فغانی (رک : مجموعه) ۲۴۳
 دیوان قادری ۳۱۲
 دیوان کایم کاشانی ۴۳
 دیوان گدا ۵۰
 دیوان لسانی (رک : مجموعه) ۲۴۳
 دیوان محتشم کاشی ۱۸۵
 دیوان محمد کاظم خان شیدا ۲۴۹
 دیوان مخفی ۳۱
 دیوان مسعود سعد لاهوری ۴۳
 دیوان معزالله خان مہمند (ابن ملک عبداللہ) ۲۶۱
 دیوان معینی ۳۰۰

۲۰۵ ، ۲۱۷ ، ۲۲۹ ، ۲۳۹ ، ۲۴۰ ،
 ۲۶۰ ، ۲۶۷ ، ۲۷۶ ، ۲۸۰ ، ۲۸۵ ،
 ۲۹۳ ، ۳۰۰ ، ۳۰۳ ، ۳۱۳ ، ۳۳۰ ،
 دیوان حضرت علی (ع) ۲۵۳
 دیوان حکیم قطران تبریزی (رک : مجموعه دواوین
 خمسہ) ۲۵۰
 دیوان حکیم لامعی (رک : مجموعه) ۱۷۲
 دیوان خاقانی ۷۰ ، ۲۷۶
 دیوان خواجہ سعید لنواری (لواری) ۳۹
 دیوان خوشحال خان خٹک ۲۶۱
 دیوان راجا (رک : مجموعه) ۲۴۲
 دیوان رنگین ۲۸۴
 دیوان سچو یار (رک : دیوان آشکار) ۱۲۰ ،
 ۱۲۱
 دیوان سعید ۱۵۰
 دیوان سلطان باهو ۳۱۷
 دیوان سنایی ۹۱
 دیوان سید آغا حسین ارسطو جاہی (رک : دیوان
 شاعر پهلوی) ۱۱
 دیوان سید میرجان اللہ شاہ رضوی دوهری (رک :
 دیوان میر) ۴۰
 دیوان سیدنا المؤید الشیرازی ۲۷۴
 دیوان سیدنا عبداللہ ۲۷۳
 دیوان شاعر قوم (رک : دیوان پهلوی) ۱۱
 دیوان شاہ ۱۴۸
 دیوان شاہ نعمت اللہ ولی ۴۴ ، ۲۵۰
 دیوان شاہی (رک : دیوان ہلالی) ۱۱۸ ،
 ۱۵۰ ، ۱۸۴
 دیوان شریف تبریزی (رک : مجموعه) ۲۴۳
 دیوان شعر (ناشناختہ -) ۲۲۵ ، ۶
 دیوان شعور ۷۹
 دیوان شمس تبریزی ۱۰۷
 دیوان شوکت ۱۲۶
 دیوان شہباز (رک : مخزن الادویہ) ۱۴۰

ذکر مطالب غنیة الطالبین ۳۱۴
ذعبیه در طب (رک: تحقیق الاشارة الى تعليم
البشارة ۱۱۹

ر

راحت الا رواح ۱۷۴
راحة العقل ۲۷۰
راحة العقل السور السابع ۲۶۹
راحت القلوب ۲۱۲ ، ۳۴۷
راحت المؤمنین ۲۰۱
راشد الصبیان ۲۹۴
راماین (رک: ترجمه فارسی منظوم راماین)
راه نجات (رک: مجموعه) ۸۴
رباعیات ابن الفارض ۲۸۳
رباعیات ابوسعید ابوالخیر ۲۶۴
رباعیات انوری (رک: قصاید و رباعیات انوری)

۵۵

رباعیات بابا طاهر همدانی ۶۰
رباعیات خوشحال خان ختک ۲۴۹
رباعیات عمر خیام ۲۰ ، ۲۸۳
ربع الجیب ۲۸۱
ربیع الهدایه ۲۱۹
رتن و ہدم (قصه فارسی) ۵۱
رجال کبیر ۲۷۵
رحمت کاینات ۱۱۶

رد المنکرین (رک: مجموعه) ۹۶

ردالوہایہ ۱۷۳

رد بر سید احمد دہلوی و شاہ اسماعیل دہلوی

۳۲۷

رد سیف قاطع (رک: مثنوی برق لامع) ۴

رسالہ (رک: مجموعه) ۱۱۶

رسالہ آداب پیر و مرید ۱۹۰

رسالہ آفاق و انفس ۲۷۸

رسالہ اہدالی (ک: مجموعه) ۱۷۳

رسالہ ابراہیمیہ ۲۷۵

رسالہ ابوبکر خواتی (رک: مجموعه پنج رسالہ) ۱۷۷

دیوان مغربی ۶ ، ۳۳ ، ۲۷۹

دیوان مفتی عبدالوہاب ۲۹۵

دیوان ملا عرفی شیرازی (رک: دیوان عرفی) ۱۵

دیوان منشی ۲۷۹

دیوان میر (رک: دیوان سید مرجان اللہ شاہ

رضوی روہری) ۴۰

دیوان میر تقی میر ۲۶۰

دیوان میر صاحب ۵۰

دیوان ناصر ۶۱

دیوان نجیب الدین (رک: مجموعه دواوین خمسہ)

۲۵۰

دیوان نعتی ۳۴۲

دیوان نعتی ۱۶۵

دیوان واقف بتالوی لاهوری (رک: دیوان واقف

لاہوری) ۹۳

دیوان واقف لاهوری ۶۶ ، ۸۸ ، ۱۱۴

دیوان والہ (رک: منتخب دیوان محمد کاظم

متخلص بہ والہ) ۷۸

دیوان ولی ۵۵

دیوان ولید بن یزید ۳۷

دیوان ہلالی (رک: دیوان شاہی) ۱۱۸

۲۲۹ ، ۲۸۴

ذ

ذبح نامہ تکفین (رک: مجموعه رسایل) ۱۳۹

ذخیرة الملوک ۱۱۰ ، ۱۵۰

ذخیرة خوارزمشاہی ۱۸۵

ذخیرة نظام شاہی ۱۱۲

ذره و خورشید (رک: نامہ عشاق) ۹۶

ذره و خورشید (رک: مجموعه مقالات) ۱۸۵

ذریعة الوصول الى جناب الرسول ۳۷

ذکر احوال سید امام الدین ۲۷۸

ذکر جمیل ۲۳۲

ذکر رجال (رک: مجموعه) ۱۹۱

ذکر رفتگان ۲۰۳

- رساله^{*} اثبات نبوت ۱۷۵
رساله^{*} احادیث (رک : مجموعه) ۲۱۱
رساله^{*} احقاق حق در رد اعتراضات عبدالحق ۱۷۵
رساله^{*} احوال مشایخ کبار ۱۳۵
رساله^{*} اخوان الصفا ۲۶۹
رساله^{*} ادعیه ۲۱۳
رساله^{*} ادعیه و فرایض (رک : مجموعه) ۳۰۷
رساله^{*} ارث (رک : مجموعه^{*} دو رساله) ۲۰۰
رساله^{*} اسرار الوهی ۱۹۶
رساله^{*} اسرار حروف ۲۳۴
رساله^{*} اصول دین و نماز ۲۵۹
رساله^{*} اعتقادات اهل سنت و جماعت ۱۷۵
رساله^{*} اکرامات آدمیه (رک : مجموعه) ۱۳۹
رساله^{*} الاسلام ۲۲۷
رساله^{*} الانابة والتضرع ۲۷۲
رساله^{*} الاولى (رک : رسایل اخوان الصفا) ۲۲۴
رساله^{*} البيان لماوجب ۲۷۳
رساله^{*} التذکرة فی المعاد ۲۷۸
رساله^{*} الجامعة ۲۶۸
رساله^{*} الحيوانات (رک : رسایل اخوان الصفا) ۲۷۴
رساله^{*} الشریفة فی معانی اللطیفه ۲۷۳
رساله^{*} الصفات لله تعالی ۲۵۹
رساله^{*} الفقهاء ۱۷۵
رساله^{*} الکاشف الظلام (رک : مجموعه) ۲۱۱
رساله^{*} المبدأ والمعاد ۱۵۰
رساله^{*} المحبوبة المعبودية (رک : مجموعه^{*} رسایل) ۴۹
رساله^{*} المضالہ بین اللسان والکعبه (رک : مجموعه) ۱۳۶
رساله^{*} المعید والمعاد ۲۷۰
رساله^{*} النبض (رک : مجموعه) ۲۹۷
رساله^{*} النفس ۲۷۰ ، ۲۷۳
رساله^{*} التعمیم ۲۷۰
رساله^{*} اولیات ۳۱۴
- رساله^{*} ایمان و یقین ۱۶۴
رساله^{*} ایها الولد (رک : فرزند نامه ، مجموعه^{*} پنج رساله) ۱۷۷
رساله^{*} بابت چهارگانه^{*} نماز ۱۳۴
رساله^{*} بیخ چینی ۲۶۵
رساله^{*} بیست باب اصطقلاب ۱۹۷
رساله^{*} بی نمازان (رک : مجموعه) ۸۴
رساله^{*} پاس انفاس ۱۶۰
رساله^{*} تجنیسات ۲۸۳
رساله^{*} تجوید (رک : مجموعه^{*} رسایل) ۲۱۷
رساله^{*} تحفة الحبيب الى الحبيب ۲۷۶
رساله^{*} تحفة المراد ۲۷۲
رساله^{*} تحقیق محصورات (رک : مجموعه) ۱۵۴
رساله^{*} تصوف ۸۳ ، ۱۶۳ ، ۱۷۴
رساله^{*} تعویذ ۱۴۰
رساله^{*} تعویذات ۱۳۹
رساله^{*} تعویذ و طلسم ۳۱۰
رساله^{*} تمیم الفصاری (رک : مجموعه^{*} رسایل) ۱۹۷
رساله^{*} توحید ۹ ، ۱۷۴ ، ۲۲۸
رساله^{*} توفیقیه در علم توحید ۱۶۱
رساله^{*} تهنیت (رک : مجموعه) ۸۳ ، ۲۸۲
رساله^{*} جعفر (رک : تدقیق النظر فی تحقیق النذر) ۹۶
رساله^{*} چوب چینی ۲۶۵
رساله^{*} چهارگانه^{*} شیخ محمد حامد لاهوری (رک : بیان چهارگانه^{*} نماز) ۱۳۶
رساله^{*} حدیث قدسی (رک : رساله^{*} حقیه) ۸۷
رساله^{*} حساب ۳۱۱
رساله^{*} حضرت مولوی محمود شیرازی (رک : مجموعه) ۱۷۵
رساله^{*} حفظ الایمان (رک : رسایل زبان) ۱۷۲
رساله^{*} حق نما (رک : رساله^{*} توحید) ۸۶ ، ۱۸۴
رساله^{*} حقیه ۸۷
رساله^{*} حل و حرمت حیوانات (رک : مجموعه) ۱۷۸
رساله^{*} حلیه^{*} مبارکه (رک : مجموعه) ۹۵

- رساله خط شکسته ۱۷۳
 رساله خواجه عبدالله انصاری (رک : مجموعه پنج رساله) ۱۷۵ ، ۱۷۷
 رساله در اثبات تقلید و حصر مذاهب اربعه ۱۷۴
 رساله در احوال امام ثانی عشر ۲۷۴
 رساله در اصول حدیث ۳۹ ، ۳۲۵
 رساله در اصول خاندان نقشبندی مجددی ۱۷۶
 رساله در باره انبیا ۱۷۱
 رساله در باره داود بندگی ۲۶۰
 رساله در باره سلسله نقشبندیه ۱۷۱
 رساله در باره منصور حلاج ۳۲۶
 رساله در بیان تقلید مطلق ۲۲۶
 رساله در بیان سلوک حضرات نقشبندیه مجددیه معصومیه سراجیه ۱۷۳
 رساله در پند دادن ضیاء الدین یوسف فرزند جامی ۲۸۳
 رساله در تاویلات شرایع ۲۷۷
 رساله در تجوید (رک : مجموعه رسایل) ۲۱۷
 رساله در تحقیق مسایل مهمه (رک : مجموعه) ۹۶
 رساله در تصوف (رک : مجموعه) ۱۷۸ ، ۸۶ ، ۲۳۷
 رساله در حجت اثنا عشریه ۲۷۷
 رساله در حدود دین ۲۷۹
 رساله در حقیقت دین ۲۷۹
 رساله در رد حرمت تنباکو و ناسوار و حقه و غیرهم ۱۷۵
 رساله در رد روافض ۱۷۷
 رساله در رد وهابیه (رک : رساله در اثبات تقلید در حصر مذاهب اربعه) ۱۷۸
 رساله در شرح آیات شیخ عبدالقادر جیلانی (رک : مجموعه) ۹۵
 رساله در طب ۳۰۳
 رساله در علم تصوف ۷۹
 رساله در علم حساب ۷۶ ، ۲۸۱
 رساله در علم قرائت ۳۱۰
- رساله در علم کیمیا ۳۰۷
 رساله در مبادی اسلام ۲۲۷
 رساله در مذاهب اربعه ۲۹۱
 رساله در موضوع شیخ شرف الدین احمد یحیی منیری و سهم وی در نثر متصوفانه فارسی ۳۰
 رساله در نحو ۲۲۵
 رساله درویشی (رک : ده قاعده) ۱۱۵
 رساله در هندسه (رک : مجموعه) ۱۴۸
 رساله در هیئت زمین ۴۸۱
 رساله دوست محمدی نومی (پشتو) (رک : منهاج السالکین) ۱۷۹
 رساله دهایی ورقه (رک : مجموعه دو رساله) ۲۰۰
 رساله ذوقیات از عبیدالله احرار (رک : مجموعه) ۱۴۵
 رساله ذوقیه ۱۳۴
 رساله ذکر (رک : بیاض مولانا محمد هاشم تهتوی) ۱۷۴
 رساله ذکر در باره اولاد و اجداد مجدد الف ثانی ۱۷۴
 رساله رباعیات ۲۵۹
 رساله رمل (رک : مجموعه) ۳۰۷
 رساله رموزات ۲۷۷
 رساله ریاضی ۳۳۶
 رساله زین الدین الخوافی (رک : مجموعه رسایل) ۷۰
 رساله سلطان باهو ۱۳۹
 رساله سلوک و معرفت ۲۸۰
 رساله سیر الروح فی البدن (رک : مجموعه) ۲۸۲
 رساله سیر مقامات ۱۹۶
 رساله شاه غلام علی ۱۶۰
 رساله شاه فضل الله برهان پوری (رک : مجموعه) ۱۳۵
 رساله للشیخ الامام احمد الغزالی الی عین القضاة الهمدانی ۲۸۳
 رساله شیخ القشاشی (رک : کاسر المخالفین) ۱۳۳

- رساله^۱ فرائض ۲۹۷
 رساله^۲ فرهنگ ادویہ ہندی (رک : اورنگشاہی)
 ۱۸۳
 رساله^۳ فضل المتأخرین لمولانا عضدالدین (رک :
 مجموعہ) ۱۹۱
 رساله^۴ فقہ (رک : مجموعہ) ۸۲ ، ۲۱
 رساله^۵ فنا ۱۳۵ ، ۱۹۱
 رساله^۶ فواید متفرغہ من کلام شیخ محب اللہ
 الہ آبادی (رک : مجموعہ) ۱۹۱
 رساله^۷ فوایدی چند در فقہ ۲۹۵
 رساله^۸ فی احوال المعذبین من الحکماء (رسائل
 اسدیہ) ۲۱۰
 رساله^۹ فی اختصار اسانید ۲۷۵
 رساله^{۱۰} فی استخراج جیب الدرہ والاعداد (رک :
 مجموعہ) ۱۴۸
 رساله^{۱۱} فی الموسیقی از عبدالمؤمن (رک : مجموعہ)
 ۱۴۸
 رساله^{۱۲} فی بعض اصطلاحات اہل حدیث ۳۲۶
 رساله^{۱۳} فی بیان المذاهب و التحقیق فی علم الواجب
 (رک : رسائل اسدیہ) ۲۱۰
 رساله^{۱۴} فی تحقیق آمادۃ النظر الصحیح (رک : رسائل
 اسدیہ) ۲۱۰
 رساله^{۱۵} فی صلوة الجمعہ ۲۴۴
 رساله^{۱۶} فی معرفت المذاهب ۱۱۰
 رساله^{۱۷} قادری (رک : مجموعہ) ۱۹۱
 رساله^{۱۸} قبریہ (رک : مجموعہ) ۲۸۲
 رساله^{۱۹} قدسیہ (رک : مجموعہ) ۳۲۹ ، ۲۵۱
 رساله^{۲۰} قرائت (رک : مجموعہ) ۳۴۶
 رساله^{۲۱} قرائت وادعیہ ۲۱۳
 رساله^{۲۲} قرائت حرف ضاد (رک : رسالہ کایہ) ۱۷۹
 رساله^{۲۳} قرائت قرآن ۲۲۱
 رساله^{۲۴} قشیری ۷۰
 رساله^{۲۵} قشیریہ (رک : مجموعہ) ۱۹۱
 رساله^{۲۶} قواعد فارسی (رک : تعریضات) ۲۸۷
 رساله^{۲۷} قوسجیہ ۲۲۰

- رسالہ الشیخ الونق شہریار ۲۷۲
 رسالہ^۱ شرح مائتہ عامل (رک : مجموعہ) ۲۲۶
 رسالہ^۲ شمسہ (رک : مجموعہ) ۲۳۴
 رسالہ^۳ شیخ القشاشی ۱۳۳
 رسالہ^۴ صاحب الصلوات در حرست تنباکو و ناسوار
 و حقہ ۱۷۵
 رسالہ^۵ صدریہ ۲۴۳
 رسالہ^۶ صرف میر ۲۱۲
 رسالہ^۷ صرف و نحو (رک : شاطبی) ۶۵
 رسالہ^۸ صرف و نحو عربی ۲۰۲ ، ۲۹۴
 رسالہ^۹ صیقل (رک : شرح انواع عبداللہ) ۳۴۲
 رسالہ^{۱۰} طریق استخارہ ۲۸۳
 رسالہ^{۱۱} تلقین ذکر (رک : مجموعہ) ۱۹۱
 رسالہ^{۱۲} طریق قادریہ (رک : مجموعہ) ۱۹۱
 رسالہ^{۱۳} طریقہ نقشبندیہ (رک : ارشاد السالکین)
 ۲۷۶
 رسالہ^{۱۴} عبدالحی در نکات شرح ۲۷۶
 رسالہ^{۱۵} عبدالرحمن عمر المعروف بابن الصوفی فی
 العمل الاسطرلاب (رک : مجموعہ) ۲۳۴
 رسالہ^{۱۶} عجالہ ۲۲۲
 رسالہ^{۱۷} عرفان و تصوف ۱۷۸
 رسالہ^{۱۸} عرفانی در علم تصوف ۱۳۵ ، ۱۷۵
 رسالہ^{۱۹} عشق حقیقی (رک : حظایر القدس) ۱۸۳
 رسالہ^{۲۰} عروض و بدیع و قافیہ ۱۵۵
 رسالہ^{۲۱} عروض و قافیہ ۲۸۵
 رسالہ^{۲۲} عقد نامہ (رک : خلاصۃ مذاهب المعترفۃ)
 ۴
 رسالہ^{۲۳} علم القیافہ (رک : فخر حکمت) ۳۴۱
 رسالہ^{۲۴} علم المناظر ۲۸۱
 رسالہ^{۲۵} غرا فی شرح اسماء الحسنی ۲۸۳
 رسالہ^{۲۶} غوثیہ ۱۷۵
 رسالہ^{۲۷} فارسی در عرفان ۱۵۷
 رسالہ^{۲۸} فارسی یازدہ قدم بہ سوی بغداد ۳۲۶
 رسالہ^{۲۹} فرائد والوان (رک : آثار و احوال ابن
 العربی) ۱۹۶

رساله کیمیا و السعاده و بلوغ الارادة للشيخ العربي (رک : مجموعه) ۱۹۱
 رساله لباب الالباب (رک : مجموعه رسایل) ۱۱۵
 رساله لطيفه مرغوبه ۲۸۳
 رساله متشابهات قرآن (رک : مجموعه) ۳۴۶
 رساله محمد عارف بن معروف المشعوف ريوگر (رک : مجموعه) ۱۷۴
 رساله مذاهب عشره (رک : حاشیه ملا عبد الغفور) ۲۸۷
 رساله مراتب الوصولی ۱۷۸
 رساله مراتب سته (رک : مجموعه) ۱۳۵
 رساله مردان غیب ۳۳۵
 رساله مسأله الشفاء (رک : مجموعه) ۲۴۱
 رساله مسأله العلم على الاخلاق ۲۳۴
 رساله مسائل دینی ۳۲۶
 رساله معاملات (رک : شرح انواع عبدالله) ۳۴۲
 رساله معرفت اسطرلاب (رک : مجموعه) ۱۵۴
 رساله معرفت القرائت (رک : مجموعه) ۳۱۸
 رساله معرفت سمت القبله (رک : مجموعه) ۱۹۱
 رساله معنیات (رک : معانی و بیان) ۱۵۰
 رساله مفتاح قمر ۱۹۷
 رساله مکارم اخلاق (رک : مجموعه) ۱۹۱
 رساله مکيه ۱۷۶
 رساله مناجات ۲۶۵
 رساله منتجه الفكر ۳۹
 رساله من منم ۱۳۶
 رساله موسیقی ۱۹۱
 رساله مولانا عبدالرحيم در شرح سمر سهد گيسو دراز منتخب از کتاب «اسرار الاسرار» (رک : مجموعه) ۹۵
 رساله ميرزا احمد بيگ لاهوری ۸۵
 رساله ناسوار (رک : مجموعه) ۱۷۸
 رساله نا شناخته (رک : گلدسته مجربات و تعویذات) ۱۳۹
 رساله نا شناخته (رک : تاريخ پادشاهی مسجد لال قلعه دهلی) ۱۳۴ ، ۱۴۰ ، ۱۷۳ ، ۱۸۴
 رساله نا شناخته (در زبان اردو) ۱۰۷
 رساله نا شناخته (در زبان پنجابی) ۲۱۷
 رساله نا شناخته (رک : مجموعه رسایل) ۲۱۷
 رساله نا شناخته (منثور فارسی) ۱۲۶
 رساله فان و حلوا (رک : حقیقت العشق) ۱۳۹
 رساله نبض ۳۲۱
 رساله نجوم (رک : مجموعه) ۳۰۷ ، ۳۳۶
 رساله نقشبندیه (رک : رساله والديه) ۱۷۶ ، ۳۲۹
 رساله نور توحيد ۱۳۵
 رساله نهایه الکمال ۱۵۰
 رساله واجب الوجود (رک : مجموعه) ۲۸۷
 رساله والديه (رک : رساله نقشبندیه) ۱۷۶
 رساله وحدت وجود و وحدت شهود (رک : مجموعه) ۱۹۱
 رساله های فارسی آخوند درويزه (رک : کلید التوحيد) ۹۷
 رساله بحیثی منیری ۱۳۶
 رساله يد البيضاء ۲۷۰
 رساله يعقوب چرخي نقشبندی ۱۷۳ ، ۲۷۷
 رساله یک روزی شرح ایسا غوجی ۲۳۵
 رسایل اخوان الصفا ۲۷۴
 رسایل اسديه ۲۱۰
 رسایل اعجاز خسروی ۲۹۹
 رسایل الاعجاز (رک : پنج گنج) ۱۹۴
 رسایل التحقيق فی معرفه العالم و المعلوم والوقوف علی حقیقه الشریعه المحمديه ۲۷۴
 رسایل النور فی شمایل السرور ۲۵۲
 رسایل پشتو ۳۳۵
 رسایل پنجابی ۱۳۹
 رسایل جفر ۱۰۰
 رسایل حج ۱۷۴

رساله کیمیا و السعاده و بلوغ الارادة للشيخ العربي (رک : مجموعه) ۱۹۱
 رساله لباب الالباب (رک : مجموعه رسایل) ۱۱۵
 رساله لطيفه مرغوبه ۲۸۳
 رساله متشابهات قرآن (رک : مجموعه) ۳۴۶
 رساله محمد عارف بن معروف المشعوف ريوگر (رک : مجموعه) ۱۷۴
 رساله مذاهب عشره (رک : حاشیه ملا عبد الغفور) ۲۸۷
 رساله مراتب الوصولی ۱۷۸
 رساله مراتب سته (رک : مجموعه) ۱۳۵
 رساله مردان غیب ۳۳۵
 رساله مسأله الشفاء (رک : مجموعه) ۲۴۱
 رساله مسأله العلم على الاخلاق ۲۳۴
 رساله مسائل دینی ۳۲۶
 رساله معاملات (رک : شرح انواع عبدالله) ۳۴۲
 رساله معرفت اسطرلاب (رک : مجموعه) ۱۵۴
 رساله معرفت القرائت (رک : مجموعه) ۳۱۸
 رساله معرفت سمت القبله (رک : مجموعه) ۱۹۱
 رساله معنیات (رک : معانی و بیان) ۱۵۰
 رساله مفتاح قمر ۱۹۷
 رساله مکارم اخلاق (رک : مجموعه) ۱۹۱
 رساله مکيه ۱۷۶
 رساله مناجات ۲۶۵
 رساله منتجه الفكر ۳۹
 رساله من منم ۱۳۶
 رساله موسیقی ۱۹۱
 رساله مولانا عبدالرحيم در شرح سمر سهد گيسو دراز منتخب از کتاب «اسرار الاسرار» (رک : مجموعه) ۹۵
 رساله ميرزا احمد بيگ لاهوری ۸۵
 رساله ناسوار (رک : مجموعه) ۱۷۸
 رساله نا شناخته (رک : گلدسته مجربات و تعویذات) ۱۳۹

رستم نامه (رک : شاهنامه فردوسی) ۹
 رسم الخط المصحف ۲۸۶
 رشحات الفنون ۳۷ ، ۴۹
 رشحات عين الحيات ۲۵۲
 رشد المجالس ۹۶ ، ۱۰۰
 رشيد المجالس (رک : مجموعه) ۳۴۴
 رضی شرح شافیه ۱۱۸
 رضی شرح کافیہ ۲۴۸
 رفیق محمود ۲۳۲
 رقعات ۲۸۹
 رقعات ابوالفضل ۲۳۰
 رقعات امان الله حسینی ۱۴۰
 رقعات جامی (رک : جامی) ۳۴۵
 رقعات چندر بهان برهن ۹۳
 رقعات حکیم ابوالفتح گیلانی ۲۶۴
 رقعات شیخ محبت الله آبادی ۱۳۶
 رقعات فارسی ۲۰۶
 رقعات محمدی ۱۸۹
 رقعات نعمت خان عالی ۱۸۳
 رمزالعاشق ۱۵۰ ، ۲۲۲
 رموزات شیخ عبد الجلیل (رک : مجموعه) ۳۴۵
 رموزالکمالات پیران پیر ۲۸۵
 رموز تصوف (رک : عارف النفس) ۹۴
 رموز قرآن ۱۷۴
 روائح الانفاس ۵۸
 روائح الانوار شرح لوائح الاسرار ملجاسی (ملا جامی) ۱۶۳
 روح التفاسیر ۲۳۲
 روح المعانی ۳۰۱
 روزنامه جنگ ۱۰۸
 روشنائی نامه ۲۷۶
 روشن دل (رک : مجموعه) ۱۰۸ ، ۲۹۱
 روضه الاحباب ۲ ، ۹۹
 روضه الاحباب فی سیر النبی وآل و الاصحاب

۲۵۵

رسائل حضرت ایشان (رک : خواجہ عبيدالله احرار)
 ۳۲۶
 رسایل جنید (رک : کتاب القصد) ۱۴۸
 رسایل شاه دهلوی ۱۶۳
 رسایل در اخلاق ۲۷۷
 رسایل در عرفان و تصوف ۱۷۳
 رسایل در فقه ۲۰۲
 رسایل در هندسه و نجوم (رک : رساله در علم حساب) ۷۶
 رسایل دعایی (رک : مجموعه) ۳۴۵
 رسایل شاه صاحب (رک : هداية الطالبین) ۱۷۴
 رسایل شرح الفاظ متصوفه (رک : مجموعه) ۱۴۱
 رسایل شیخ عبدالجلیل (رک : مجموعه) ۳۴۵
 رسایل صرف و نحو ۳۳۴
 رسایل طبی (رک : طب یوسفی) ۱۱۵
 رسایل طبی ۲۱۰
 رسایل عرفانی (رک : مکتوبات سید علی همدانی)
 ۱۷۶ ، ۱۴۱
 رسایل علم نجوم ۱۲۱
 رسایل فارسی ۱۳۹
 رسایل فارسی برای لیسانس ۳۳۹
 رسایل فارسی در موضوع عرفان و حکمت و دین (رک : مجموعه) ۹۷
 رسایل فرایض و اخلاق (رک : مجموعه) ۳۰۰
 رسایل فی الحقایق ۲۷۲
 رسایل متفرق (رک : پنج تن) ۴۱
 رسایل متفرق (رک : فیض الغنی فی تقدیر صاع النبی) ۵۶
 رسایل متفرق (رک : رساله میرزا احمد بیگ لاهوری) ۸۵
 رسایل متفرق (رک : مجموعه) ۸۵
 رسایل متفرق (رک : رد المنکرین) ۹۶ ، ۹۷ ، ۱۱۸ ، ۱۳۵ ، ۱۳۶ ، ۱۳۷ ، ۱۳۹ ، ۱۴۵ ، ۱۵۲ ، ۱۵۷ ، ۱۷۱ ، ۱۷۴ ، ۱۷۷ ، ۲۰۲
 ۲۸۵

زایجه دوم (سید رجب عالی خان) ۲۳۶
 زبده الاسرار ۱۵۴
 زبده الاصول ۲۴۱
 زبده التواریخ ۳
 زبده الحقایق (رک : تمهیدات) ۲۳۸
 زبده الرمل (رک : مجموعہ) ۳۰۷
 زبده الکلمات (رک : مجموعہ) ۲۸۲
 زبده النصایح فی مسایل الزبایح (رک : مجموعہ)
 ۱۷۸
 زرادنی (رک : مجموعہ) ۲۳۹ ، ۳۳۰
 زلیخا (رک : یوسف و زلیخا) ۱۵۸
 زنجانی ۳۳۰
 زنده ویسی (رک : روضه العلماء) ۳۹
 زوارق اللطایف شرح عوارف المعارف ۲۵۰
 زهرة الرياض و نزهة القلوب الامراض ۱۴۵
 زیج الغ بیگ خان ۲۵۰
 زینة القادری ۵۲

س

ساقی نامه کوثری ۱۹۸
 سام نامه (رک : مجموعہ) ۴۵
 سبحة الابرار ۱۲۱ ، ۱۹۷
 سبحة الاحرار ۱۵۳
 سبع اسرار فی مدارج الاخيار ۹۹
 سبع سنابل ۱۵۱ ، ۲۴۱
 سبعة سنابل ۱۷۲
 سبعیات ۲۲۱
 سبق الغایات ۳۰۱
 سپاره گیارهوان ۱۵
 ستر السماء ۱۶۵
 سخن خواجگان ۲۸۳
 سیدی (کتاب -) ۲۵۵
 مراج الحفاظ (رک : مجموعہ) ۳۴۶
 مراج السالکین ۲۴۳
 مراج العقاید ۱۱۴

روضه التسليم ۲۷۵
 روضه الحكم ۲۷۳
 روضه الزکیة فی حقایق العلمیة (رک : مجموعہ)
 ۸۵
 روضه الشهداء ۳ ، ۱۱۹ ، ۱۹۷
 روضه العلماء زنده ویسی ۳۹
 روضه القلوب ۱۱۹
 روضه الواعظین ۱۳۹
 روضه رشیدانی (رک : مجموعہ) ۸۴
 رؤیة المال فی الآمال ۳۴۶
 رونق المجالس ۱۱۵
 ریاض الادویة (رک : مجموعہ) ۱۹۱
 ریاض الشعراء ۸۸ ، ۳۴۰
 ریاض الشعراء (رک : علی قلی سلیم واله داغستانی)
 ۳۴۰
 ریاض السیاحة ۲۷۶
 ریاض الصالحین ۲۸۶
 ریاض العارفين ۲۹
 ریاض القدس ۲۰۷
 ریاض تحقیق (رک : شرح اسکندر نامه) ۲۱۰
 ریاض حیات ۱۲۴
 ریخته شاه مراد (رک : مخطوطات پنجابی) ۱۰۷

ز

زاد الآخرة ۱۱۱
 زاد الامین لاهل الیقین (رک : کفند در مسائل
 طریقہ نقشبندیہ) ۶۴
 زاد الفقر (رک : مجموعہ) ۲۱۱
 زاد اللیب ۱۶۲
 زاد اللیب فی سفر العجیب ۲۰۱ ، ۲۲۰
 زاد المذکرین ۲۲۰
 زاد المسافرین ۱۹۴
 زاد المعاد ۴۳
 زاد محمود ۲۳۲
 زایجه اول (سید رجب عالی خان) ۲۳۶

- سراج الهدایہ (رک: ملفوظات مخدوم جهانیان
جهانگشت بخاری) ۱۳۵
سراجی (رک: شرح شیخ الاسلام پسر علامہ
تفتازانی بر سراجی) ۴۰
سراجی (رک: مجموعہ) ۲۰۷، ۲۹۴، ۳۳۲
سراکبر (ترجمہ چہار بیند) ۸، ۳۴۶
سرالمکتوم ۳
سراسر (اسرار) النطقاء ۲۷
سر زمین پهلوی (رک: سر زمین سعدی و حافظ)
۳۴۰
سر زمین سعدی و حافظ ۳۴۰
سرگذشت میدنا (رک: قصہ سیستان) ۲۷۶
سر مکنون (رک: مجموعہ) ۸۳، ۳۱۲
سروری (رک: شرح گلستان) ۱۶۵
سروش (ماہنامہ) ۳۰۸
سری بھگوت گیتا ۱۷، ۱۸
سعدیہ (رک: شرح خلاصہ کیدانی) ۱۷۸
سفر سعادت (رک: صراط المستقیم) ۶۹
سفر نامہ حج و حرمین ۸۹
سفر نامہ مکہ (رک: دفتر خاطرات) ۳۹
سفینہ الاولیاء ۱۳، ۸۱
سفینہ الشعراء ۶۰
سکندر نامہ (رک: اسکندر نامہ، شرف نامہ) ۲، ۵۶، ۱۲۱، ۱۵۴، ۱۵۸
سکہ عشق ۹۲
سکینہ الاولیاء ۳۴
سلاسل الاولیاء ۲۷۷
سلاسل تصوف (رک: شجرہ نامہ) ۱۲۰
سلاسل المبرورہ فی تجویز الاسماء المشہورہ ۹۶
سلام بر غوث پاک ۳۲۶
سلام محمود ۲۳۲
سلسلہ الاولیاء ۱۰
سلسلہ الذهب ۲، ۱۶، ۲۷۷
سلسلہ حضرات نقشبندیہ (رک: مجموعہ) ۱۷۵
سلسلہ شاہدلیہ (رک: مجموعہ) ۱۹۱
- سلک السلوک ۸۳، ۱۴۸
سلام العلوم ۱۵۷
سلوک الرجال ۵۱
سلوک الی اللہ ۱۰۷
سلیم السماء (رک: مجموعہ) ۱۴۸
سماح موقی ۲۹۷
سمط الحقایق ۲۷۳
سند ۲۰۰
سند خطاب «خان بہادری» ۲۳۶
سند نامہ (رک: منتخب شاہنامہ فردوسی) ۱۵
سند یا باب الاسلام کی حیثیت میں ۳۸
سنگھاسن بتیسی ۱۸
سنگھای خارا و مرمر ۸۰
سنن ترمذی ۶۵
سواد السبیل ۱۶۲
سواست سری کنیامہ ۱۸
سوال و جواب محمد پادشاہ دارا شکوہ از بابا لال
صاحب (رک: مجموعہ) ۲۸۷
سوانح مولوی غلام رسول عالم پوری ۱۳۵
سوانح و مکتوبات مسعود عالم ندوی ۲۰۳
سواء السبیل فی تفسیر القرآن الجلیل ۲۲۷
سورہ های قرآن ۳۲۳
سی حرفی ۸۳
سی حرفی در عشق (رک: مجموعہ) ۸۶
سی حرفی در عشق رسول اللہ ۸۶
سی حرفی های نوشاہی (رک: مجموعہ) ۸۶
سی حرفی یوسف و زلیخا (رک: مجموعہ) ۸۲
سیدۃ الاستاد جوذر ۲۷۱
سیر ابو معین (رک: معارج النبوة فی مدارج
الفتوة) ۳۳۸
سیر السلوک ۱۱۱
سیر العارفين ۱۴۵، ۲۳۸
سیر القاری ۱۴۳
سیرۃ الامین المأمون ۱۶۲
سیرۃ الشامیہ ۴۹

- سیرة النبی (رک : شجرة نسب حضرت محمد «ص») ۹۶
 سیرة النبی (ص) ۲۴۱ ، ۲۹۶
 سیرة حضرت محمد (ص) ۲۲۵
 سیرت رحمانیه عالیہ ۲۰۷
 سیرت سیدنا مؤید ۲۷۱
 سیرت مبارک ۱۳۴
 سیف الجلی علی سبب النبی ۳۸
 سیف المجاہدین ۲۵۲
 سیف المسلول ۱۵۱ ، ۲۳۲
 می و شش صحیفہ ۲۷۶
 ش
 شاشی ۲۴۰
 شاطبی (رک : رسالہ در علم قرانت) ۶۵
 شافی الاوجاع ۲۸۱
 شافیہ ۲
 شاکر نامہ (رک : مجموعہ) ۵۴ ، ۴۰
 شاہ جو رسالو ۵۳
 شاہنامہ فردوسی ۱ ، ۶ ، ۱۰ ، ۱۴ ، ۱۹ ، ۵۸ ،
 ۹۳ ، ۱۰۴ ، ۱۳۰ ، ۱۵۳ ، ۲۳۰ ، ۲۳۳ ،
 ۲۶۱ ، ۲۶۶ ، ۲۸۴ ، ۲۸۹
 شاہنامہ فردوسی (ترجمہ اردو) ۲۸۴
 شاہنامہ منشور ۱۸۵
 شاہ و گدا ۱۰۷
 شجرة آصفیہ ۲۹
 شجرة اسعدی ۱۸۲
 شجرة اسماعیلیہ ۲۷۸
 شجرة پیر سید انجمن پادشاہ بخاری ۳۱۶
 شجرة خاندان بخاریان ۲۰
 شجرة خاندان جیلانی ۱۲۲
 شجرة سایین ماحی ۳۰۸
 شجرة عالیہ ۲۶۵
 شجرة قادریہ ۲۶۵ ، ۳۱۶
 شجرة قوم ککی زئی (کاکا زئی) افغان ۳۰۴
 شجرة نامہ اولیاء اللہ (رک : رسالہ تصوف) ۱۷۴
- شجرہ نامہ (رک : سلاسل تصوف) ۱۲۰
 شجرہ نامہ (رک : مجموعہ) ۱۴۴
 شجرہ نامہ مبارک غوثیہ (رک : مجموعہ) ۲۰۳
 شجرہ نبویہ ۸۷
 شجرہ نسب حضرت محمد (ص) (رک : مجموعہ) ۹۶
 شجرہ نقشبندیہ مجددیہ ۳۰۹
 شرایط الخرقہ (رک : مجموعہ) ۱۹۱
 شرایط المریدین ۱۹۰
 شرح آداب المریدین ۱۶۳ ، ۲۵۲
 شرح آیات قرآن (رک : رسالہ خط شکستہ) ۱۷۳
 شرح ابیات حافظ ۱۱۱
 شرح ابیات سربانی (رک : مجموعہ) ۱۳۷
 شرح ابیات مشککہ مثنوی معنوی ۹۸
 شرح احادیث (رک : مجموعہ) ۳۴۵ ، ۳۴۷
 شرح احوال خواجہ نقشبند (رک : انیس الطالبین
 وعدة السالکین) ۲۳۹
 شرح احوال عراقی (رک : کلیات عراقی) ۹۰
 شرح اسباب الامراض ۱۵
 شرح اسباب و علامات ۱۵ ، ۲۵۵
 شرح اسکندر نامہ (رک : شرح شرفنامہ ، ریاض
 تحقیق) ۲۲ ، ۱۳۷ ، ۲۰۶ ، ۲۱۰ ، ۲۴۰
 شرح اسماء الحسنی ۱۱۰ ، ۳۴۶
 شرح اسماء الحسنی علی سبیل الاجمال (رک :
 مجموعہ) ۱۹۱
 شرح اسماء اللہ تعالیٰ (رک : مجموعہ) ۴۱ ، ۸۶ ،
 ۱۷۳
 شرح اصول المحسنی ۱۰۹
 شرح الاخبار ۲۶۸ ، ۲۷۱ ، ۲۷۴
 شرح الحکم لا بن عباد ۲۴۸
 شرح الشافیہ المعروف بہ کافیہ ۱۶
 شرح الشمائل النبویہ (رک : انوار غوثیہ) ۳۲۷
 شرح الصدور ۴۰
 شرح العقاید (رک : شرح احادیث) ۱۴۳
 شرح العقاید النسفیہ (رک : نوربہ) ۱۷۱

شرح جام جهان نما ۱۳۶ ، ۲۷۷
 شرح جامع صحیح بخاری (رک : شرح غوثیه)
 ۳۲۵
 شرح جامی (رک : فواید الضیائیہ) ۲۹ ، ۴
 ۱۵۷ ، ۳۲۸ ، ۳۳۸
 شرح چغمینی ۳۰۵
 شرح چهل اسماء باری تعالیٰ ۸۶
 شرح حال داتا گنج بخش لاهوری بہ نام علی
 مخدوم ۱۱۲
 شرح حال سید داود شاہ کرمانی (رک : مقامات
 داودی) ۸۳
 شرح حال و مرآت ائمہ اطہار ۱۱۸
 شرح حقایق منظومہ جامع ۷۷
 شرح حکمہ العین ۲۵۶
 شرح خلاصہ کیدانی ۲۱۹
 شرح خیالی بر عقاید نسفی ۳۳۵
 شرح درود کبریت احمر ۱۴۵
 شرح دعای سریانی (رک : مجموعہ) ۸۵ ، ۲۱۳
 شرح دلائل الخیرات ۲۰۸
 شرح دیوان حافظ ۴۵ ، ۵۱ ، ۲۲۰ ، ۲۷۶
 ۲۸۴ ، ۲۹۰
 شرح دیوان عرفی شیرازی ۱۵۲
 شرح دیوان علی بن ابی طالب (ع) ۹۸
 شرح دیوان مرتضوی ۱
 شرح رباعیات (رک : مجموعہ) ۱۰۸
 شرح رباعیات ۲۸۳
 شرح رباعیات جامی ۱۱۸
 شرح رباعیات خواجہ باقی باللہ ۱۷۲
 شرح رسالہ فلسفہ ۲۳۵
 شرح رسالہ مساحت ۱۱۰
 شرح رسالہ مہندی در فقہ (رک : مصباح الہدایہ)
 شرح رشیدیہ ۲۲۵
 شرح زبده ۳۸
 شرح زرادنی (رک : نغزک) ۱۸ ، ۲۲۱
 شرح زنجانی ۲۹۱

شرح الفیہ ۱۵۱
 شرح الفیہ ابن مالک ۷۸ ، ۲۵۹
 شرح الفیہ العراقی ۱۶۱
 شرح القرآن (رک : تفسیر معینی) ۱۱۶
 شرح الکافیہ ۲۴۱
 شرح اللباب ۱۱۱
 شرح اللغات (رک : مجموعہ) ۱۳۵
 شرح اللغات (رک : اشعہ اللغات) ۱۶۴
 شرح المهمزیہ (رک : کتاب مسخ المکیہ فی
 شرح المهمزیہ) ۱۷
 شرح الوقایہ ۳۳۶
 شرح الیاس ۲۰۷ ، ۲۱۲ ، ۲۱۳ ، ۳۱۳
 ۳۳۷
 شرح الیاس فی شرح مختصر الوقایہ ۲۲۰
 شرح امالی ۲۶۵
 شرح انواع عبد اللہ ۳۴۲
 شرح اوراد شیخ بہاء الدین (رک : کنز العباد
 فی شرح اوراد) ۷۷ ، ۱۳۴
 شرح باب حادی عشر (رک : المصباح) ۲۵۹
 شرح برهان الذاکرین (رک : اعانہ الاحیاء) ۷۶
 شرح بسم اللہ الرحمن الرحیم ۲۰۴
 شرح بوستان (رک : مجموعہ ، محمدیہ) ۱۷
 ۱۱۱ ، ۱۳۲ ، ۱۳۷ ، ۱۵۳ ، ۲۰۹
 ۳۳۰
 شرح بہار دانش ۱۳۸
 شرح بیست باب اضطراب ۱۱۰
 شرح تبیین مفتوح مشنوی ۳۲۹
 شرح تحفہ الاحرار ۱۴
 شرح تحفہ الاحرار (رک : شرح شیخ احمد) ۷۰
 شرح تحفہ العراقین خاقانی ۵۹ ، ۲۲۵
 شرح تحفہ نصایح (رک : کتاب الانصاب) ۱۵۴
 شرح تعرف ۱۶۴
 شرح تفتا زانی ۱۵۴
 شرح تہذیب ۸۵ ، ۲۹۱ ، ۲۹۲ ، ۳۳۷
 شرح تہذیب المنطق فی علم المنطق ۲۹۲

شرح عینی بر بخاری شریف ۱۴۲
 شرح غوثیه ۱۳۹ ، ۱۵۲ ، ۲۲۲
 شرح فارضیه ۱۳۶
 شرح فصوص الحکم ۷۵ ، ۱۱۰ ، ۱۵۰ ،
 ۲۵۰ ، ۱۶۳
 شرح فقه اکبر (رک : مجموعه رسایل) ۷۰ ،
 ۱۰۹ ، ۱۴۸
 شرح فقه گیلانی (رک : دستور المصلی) ۱۳۸
 شرح فیروز (رک : شرح سلم در منطق) ۷۵
 شرح قاضی ۱۱۶
 شرح قانونچه (رک : مفرح القلوب) ۱۵
 شرح قران السعدین ۱۱۱
 شرح قصاید عرفی (رک : مجموعه) ۱۰۷ ، ۲۸۴
 شرح قصه غم و درد ۱۱۸
 شرح قصیده الامالی ۱۳۹ ، ۲۰۲ ، ۳۴۵
 شرح قصیده ابن زبیر ۱۳۸
 شرح قصیده ابن مدین ۶۶
 شرح قصیده بانث معاد ۱۴۳
 شرح قصیده برده (رک : مجموعه) ۸۶ ، ۳۳۶
 شرح قصیده برده ۱۴۷ ، ۱۷۳ ، ۲۲۳ ، ۲۴۰
 شرح قصیده بهشتی (رک : مجموعه) ۲۲۳
 شرح قصیده غوثیه ۱۳۹ ، ۱۶۵ ، ۱۷۳ ، ۳۲۶
 شرح قصیده میمیه فارضیه (رک : لواحق) ۳۲۹
 شرح کافیہ ۲
 شرح کافیہ ارک : متوسط ، شرح جامی ، نواید
 الضیائیه) ۳۹ ، ۳۳۴ ، ۳۳۸
 شرح کبریت احمر ۳۰۵
 شرح کتاب الزیادات و زیادات الزیادات ۲۴۷
 شرح کتاب اثیر الدین الابهری ۱۹۷
 شرح کرمانی بر صحیح بخاری ۳۲۹
 شرح کنز الدقایق ۱۹۲
 شرح گلستان (رک : سروری) ۴ ، ۱۶۵
 شرح گلستان عربی ۷۰ ، ۹۷
 شرح گلستان ۱۳۸ ، ۱۵۳ ، ۱۸۳ ، ۳۴۲
 شرح گلستان (رک : گلستانه عرفان) ۱۵۴

شرح زور ۳۸
 شرح سبحة الابرار ۱۵۳
 شرح سراج القادری ۳۳۴
 شرح سراجی ۲۲۱
 شرح سفر السعادات ۱۶
 شرح سکندر نامه ۲۸۵
 شرح سلام محمود ۲۳۲
 شرح سلم در منطق (رک : شرح فیروز) ۷۵
 شرح سه نثر ابو الفضل ۱۳۸
 شرح شاطبیه ۴۱
 شرح شافیه ۲۹
 شرح شرح العقاید (رک : نبراس) ۱۷۰
 شرح شرح جامی ۷۶
 شرح شرح مائمه عامل ۳۳۳
 شرح شمایل ۱۴۱
 شرح شمایل النبوی ۱۴۴
 شرح شمایل ترمذی ۳۲۴
 شرح شمسیه منطق (رک : حواشی محمود بن
 نعمه الله بر میر قطبی) ۱۷
 شرح شیخ احمد (رک : تحفه الاحرار) ۷۰
 شرح شیخ الاسلام پسر علامه تفتنا زانی بر سراجی
 (رک : مجموعه) ۴۰
 شرح صحیفه کلمه سجادیہ ۱۹۴
 شرح طریقہ محمدیہ (رک : المفتحیہ علی طریقہ
 المحمدیہ) ۱۴۴
 شرح طوابع الانوار ۷۷
 شرح ظہوری (رک : سه نثر ظہوری) ۱۳۸
 شرح عجایب القلوب ۹۷
 شرح عقاید جلالی ۴۱
 شرح عقاید عضدی ۳۳۸
 شرح عقاید عضدیہ ۱۵۸
 شرح غوثیه ۳۲۵
 شرح عقاید فی علم العقاید ۲۱۹
 شرح عقاید نسفی ۲۹۱
 شرح عوامل (رک : مجموعه) ۱۴۰

شرح مشکوة المصابيح (رک : کاشف عن حقایق السنن) ۱۶۷
 شرح مشکوة شيخ عبدالحق ۱۲۶
 شرح مطلع الانوار (رک : لوايح الاسرار) ۵
 شرح مطول ۲۹۱
 شرح مقدمه ابن صاحب ۲۵۳
 شرح ملا جامی (رک : شرح جامی ، فوايد الضیائیه) ۷۹
 شرح منظوم مثنوی مولوی (رک : گلشن توحید) ۱۵۰
 شرح منیه المصلی (رک : صغیری و کبیری) ۳۳۷ ، ۳۳۳
 شرح مواقف ۱۵ ، ۱۴۵ ، ۱۵۶
 شرح مواهب الرحمن ۱۷
 شرح موطا ۹۵
 شرح موطا امام مالک ۲۲۲
 شرح مولانا سید جمال الدین علی المشکوة ۱۶۷
 شرح میزان ۲۸۷
 شرح نام حق (اصل «نام حق») ۳۹ ، ۱۳۸
 شرح نصاب صبیان (رک : مجموعہ) ۸۶ ، ۱۳۸ ، ۱۴۵
 شرح نقایه الفاضل ۳۹
 شرح نل و دمن ۱۰۷
 شرح نود و نه نام ۱۸۹
 شرح وقایه ۱۴ ، ۱۷ ، ۹۵ ، ۱۲۵ ، ۲۰۴
 ۲۰۶ ، ۲۱۰ ، ۲۱۸ ، ۲۲۰ ، ۲۲۵
 ۲۳۱ ، ۲۹۰ ، ۲۹۶
 شرح هدايه آخرین ۳۲۹
 شرح هدايه الحكمة ۷۶ ، ۱۵۷ ، ۳۳۶
 شرح يوسف و زليخا (رک : يوسف و زليخا) ۲۰۱ ، ۱۳۸
 شرح يوسف و زليخا محمد گلهوی ۱۲۱
 شرعه الاسلام ۱۷۸
 شرف نامه نظامی (رک : اسکندر نامه ، سکندر

شرح گلشن راز (رک : مفاتيح الاعجاز) ۴۸ ، ۵۹
 شرح لامیه الافعال ۱۶۴
 شرح لباب در نحو ۲۵۳
 شرح لغات مشکوة المصابيح (رک : خلاصه البيان) ۴۰
 شرح للجامع الصحيح (رک : قاطع التواريخ) ۱۶۵
 شرح لمعات ۵۹ ، ۱۶۳ ، ۲۵۱ ، ۲۸۲
 شرح لمعات (رک : اشعه اللمعات) ۲۸۲
 شرح لوايح ۱۳۶
 شرح مائمه حديث ۱۷۷
 شرح مائمه عامل (رک : مجموعہ) ۲۲۶ ، ۲۴۰ ، ۲۹۰ ، ۳۳۲ ، ۳۳۴
 شرح مائمه عامل (رک : قمریہ) ۳۰۶
 شرح مثنوی اسرار الغیب ۲۵۱
 شرح مثنوی غنیمت ۱۶۵
 شرح مثنوی مولانا (مولوی) ۱۴ ، ۱۳۸ ، ۱۴۰ ، ۱۴۲ ، ۱۵۳ ، ۲۵۱ ، ۲۸۵ ، ۲۹۰
 شرح مثنوی مولوی (رک : مکاشفات رضوی) ۴۹ ، ۵۵ ، ۱۴۲ ، ۱۵۵
 شرح مثنوی (رک : محمد ایوب) ۵۳ ، ۷۱
 شرح مثنوی (رک : لطایف اللغات) ۷۹
 شرح مثنوی به عربی ۱۵۵
 شرح مجمع البحرين ۲۴۷
 شرح محمدی (رک : شرح گلستان) ۱۸۳
 شرح مخزن الاسرار ۵۱ ، ۹۸ ، ۱۳۸
 شرح مراح الارواح ۱۹۲ ، ۳۳۲
 شرح مراح الارواح ليكون منظر النظر الاشتباح ۲۱۹
 شرح مشکلات گلستان ۱۱۰
 شرح مشکوة الشریف ۱۷
 شرح مشکوة الشریف (رک : طبیبی یاطیبی) ۱۶۱
 شرح مشکوة المصابيح ۷۶

ص	نامہ ، شرح اسکندر نامہ (۵ ، ۲۲ ، ۱۲۶ ، ۱۵۴
صادق التواریخ ۱ ، ۱۳	شرف نامہ (رک : فرهنگ ابراهیم شاہی) ۸۸
صحاح ستہ ۲۹۰	شروح و حواشی بر کتب فنون ۲۳۲
صحیح بخاری ۸ ، ۳۸ ، ۱۸۵ ، ۲۴۷	شروط الایمان (رک : توضیح السنہ فی تفضیح البدعہ) ۱۳۵
صحیح نسائی ۷۸	مشن فصل ۱۱۹ ، ۲۷۵
صحیفہ السجادیہ ۵۷	شعر النسوان ۴۷
صحیفہ العلویہ و التحفہ المرتضویہ ۳۴۲	شعر الهندود ۲۶
صحیفہ تحقیقات ۲۳۲	شعرای کشمیر ۶۲
صحیفہ شاہی ۲۹	شعلہ دیدار (رک : شور جنون) ۹۶
صحیفہ کاملہ سجادیہ ۲ ، ۱۲۴ ، ۱۲۶	شعلہ دیدار (رک : مجموعہ مقالات) ۱۸۵
صحیفہ کاملہ (مختصر ترجمہ اردو) ۲۵۷	شغل حبس نفس ۳۳۵
صد کلمہ امیر المؤمنین علی بن ابی طالب (ع)	شفاء الابدان ۴۸
(رک : قصیدہ علی «ع» در مجموعہ رسائل) ۲۲	شفاء العلیل (رک : تحفہ خانی) ۲۵۵
صراح اللغہ ۴۹	شفاء المرض ۸۴
صراح عالمگیری (رک : فرهنگ لغت) ۲	شلاق الجاهلین (رک : دیوان صوفی) ۱۱۵
صراح عن الصحاح ۷۶	شایل الاتقیاء (رک : مجموعہ) ۱۵۷ ، ۲۷۵
صراط المستقیم (رک : سفر سعادت ، مجموعہ) ۶۹ ، ۲۴۲	شایل الفوائد ۸۲
صراط مستقیم ۱۱۴	شایل ترمذی ۱۴۳ ، ۲۹۰ ، ۳۱۸ ، ۳۴۲
صرۃ الفتاوی ۱۲۵	شمس الزاہرہ ۲۷۴
صرف ۳۳۲	شمس العلوم ۲۴۸
صرف عربی ۲۲۵	شمس المعارف و لطایف العوارف ۱۵۰
صرف میر ۲۹۰ ، ۳۳۲	شمسہ و تہتہ (رک : محبوب القلوب) ۱۲۶
صرف و نحو (رسالہ) - ۶۱ ، ۸۶ ، ۲۰۷	شناخت نامہ ساعت (رک : مجموعہ) ۲۸۷
۲۰۹ ، ۲۱۲ ، ۳۰۲ ، ۳۳۴	شواقب البدور ۲۷۲
صرف ہوائی ۲۲۰	شواہد النبوة ۳ ، ۵۰ ، ۱۵۲
صفات العاشقین (رک : مجموعہ) ۱۷۲	شواہد نجیبی ۱۳۶
صغیری (رک : شرح منیۃ المصلی) ۳۳۳	شور جنون ۹۶
صلوۃ ما چینی ۲۰۱	شہاب الامراض (رک : طب شاہی) ۲۸۱
صلوۃ مسعودی ۶۱ ، ۱۲۸	شہاب النبوی ۲۷۳
صمدیہ ۲۶۳	شہاب النیران ۲۷۳
صنعت دشتہ سازی و کیمیا ۲۴۳	شہاب نامہ حسنین (ع) ۱۱۰
صواعق المحرقہ ۵ ، ۲۸۷	شیرین و فرہاد (رک : مجموعہ) ۸۵
صورالکواکب ۲۳۵	

طبقات صوفیہ (رک : مجموعہ) ۲۳۷
 طبیبی (طیبی) (رک : شرح مشکوٰۃ شریف) ۱۶۱
 طرب المجالس ۱۲۶
 طرب نامہ (رک : دیوان اشعار) ۱۵۲
 طریق الہدی ۱۹۱
 طریق تحقیق ۳۲۶
 طریق تعلیم خط ۱۸۳
 طریق تعلیم سپاہ نو ۳۲۹
 طریق مشغول ۲۸۳
 طریقہ نماز تہجد ۳۲۶
 طعام شاہجہانی (رسالہ آشپزی در آشپز خانہ شاہجہانی) ۱۹۷
 طوطی نامہ ۲۱ ، ۴۴ ، ۵۸ ، ۱۱۴ ، ۲۶۲ ، ۲۷۷ ، ۲۸۲ ، ۳۴۴
 طوطی نامہ نخشبی ۱ ، ۲ ، ۱۳۸
 طبیبی (رک : طبیبی) ۱۶۱
 ظ

ع

عجالت الکلام فی بیان انوار الاسلام (رک : مجموعہ) ۲۲۶
 عجالت النافعہ ۲۶۰
 عجالت الوقت ۱۶۰
 عجایب الامتفسار ۲۰۲
 عجایب الاشعار ۲۴۸
 عجایب البلدان ۲۷۴
 عجایب العجوب ۳۱۰
 عجایب القصص (رک : قصص الانبیاء) ۵
 عجایب المخلوقات ۱۱ ، ۲۳۳
 عدم جریان البرهان تطبیق (رک : رسایل اسدیہ) ۲۱۰
 عرایس الفكر و مجالس الذکر ۲۲۵
 عرایس القصص (رک : شجرہ نسب حضرت محمد «ص» ۹۶

صیدیہ ۱۰۰ ، ۲۳۹
 صیغہ المشکلات ۳۳۵

ض

ضرورة القرآن ۱۱۶
 ضرویات مقاصد طریقت ۱۷۲
 ضمک (رک : مجموعہ ، رسایل صرف و نحو) ۳۸
 ضمیر کی آواز (دستنویس) ۳۰
 ضمیمہ اشعار فارسی (رک : اقل غوامض عن دفع ہواجس) ۱۷۸
 ضمیمہ تفسیر سورہ حشر (رک : ملفوظات شیخ فریدالدین شکر گنج) ۶۶
 ضمیمہ رسالہ تہایی (= ثلث) ورقہ (رک : شفاء المرض) ۸۴
 ضمیمہ مفتاح القرآن (رک : مرآت القرآن) ۴۶
 ضیاء العیون ۱۱۰
 ضیاء القلوب فی اخلاق المطلوب ۶۱

ط

طب ۱۰۶ ، ۲۸۶
 طب احمدی ۱۳۹
 طب اکبر ۲ ، ۲۲ ، ۹۶ ، ۲۸۱
 طب اکبریہ
 طب مفید (رک : تحفہ القرامین) ۳۴۲
 طب شفا ۳۴۷
 طب شہابی (رک : شہاب الامراض) ۲۸۱
 طب فرقانی (رک : توکل نامہ)
 طب قادری ۲۸۲
 طب مرتضائیہ ۱۰۰
 طب وفائی ۵۱
 طب یوسفی (رک : رسایل طبی) ۱۱۵
 طبقات ابن سعد ۲۵۵
 طبقات الحفاظ ۳۹
 طبقات الشعراء ۱۷۹
 طبقات الناصری (رک : شجرہ نسب حضرت محمد «ص» ۹۶

علم كیمیا ۳۱۵
 علم میراث ۱۹۲
 علم (علی؟) السلوك ۱۴۵
 علوم (رك: شرح انواع عبدالله) ۳۴۲
 عمدة الاسلام (رك: مجموعه) ۳۱۸ ، ۲۹۴ ، ۸۴
 ۳۴۴ ، ۳۳۶
 عمدة البيان في اعلان مناقب النعمان ۳۴۱
 عمدة السالكين (رك: انيس الطالبين) ۱۷۲
 عمدة الفتاوى (رك: مجموعه) ۲۰۰
 عمدة الطالب في نسب آل ابی طالب (رك: نسب نامه) ۲
 عمدة المقامات ۱۷۳
 عنبر ۱۰۰
 عنقاي مغرب (رك: آثار و احوال ابن العربي) ۱۹۶
 عوارف المعارف ۷۸ ، ۹۵ ، ۱۶۲ ، ۲۳۵
 عود هندی ۲۵۷
 عهد الاولياء للرجال و النساء ۲۷۱
 عيار دانش ۴
 عين الحیوة ۲۶۵ ، ۲۷۵
 عين العلم ۳۳۱
 عين العلم (رك: دستور الانام) ۱۸ ، ۱۵۶ ،
 ۱۷۷ ، ۱۹۷ ، ۲۱۱
 عين المعاني (رك: ملفوظات شاه عيسى) ۵۹
 عيون الاخبار ۲۶۸ ، ۲۷۰ ، ۲۷۱

غ

غاشية الحواشي ۶۶
 غاية البيان شرح الهداية ۱۵۱
 غاية التحقيق ۳۸
 غاية اللطيف و الكثيف ۲۷۳
 غاية المواليذ ۲۷۸
 غرائب الاسرار ۱۲۱
 غرر الخصايص الواضحة و غرر النقايسر الفاضحة

۲۵۳

عرض الغرض ۲۲۷
 عرفان محمود ۲۳۲
 عرفای سیالكوت ۱۶۹
 عروس الخط ۲۸۳
 عربان العیوبه ۵۲
 عشقيه ۱۴۵ ، ۲۴۰
 عطایي نامه (رك: ديوان عطایي) ۲۰
 عقاید ۱۷۳
 عقاید سنیه ۳۲۹
 عقاید صوفیه ۱۶۳
 عقاید نسفی ۲۲۰
 عقد الجيد لمن انكسر سماع عن البعيد ۱۵۶
 عقدة الاولى المعروف بقا نونجه الهيولى ۲۰۷
 عقل بيدار ۲۰۲
 عقليه (رك: قصيدة الرائية) ۳۰
 عقو درلدرا في حل المطول والمختصر ۲۰۸
 عقيدة الموحدين ۲۷۳ ، ۲۷۴
 علاج الامراض ۱۷ ، ۴۰ ، ۲۸۲ ، ۲۸۶
 علاج الامراض (رك: قرابادين دهلوی) ۲۸۶
 علاج المنكرين في تحقيق السماء (رك: مجموعه)
 رسایل) ۱۵۴
 علاج بواسير (رك: مجموعه) ۲۰۰
 علم الاصول ۳۲۷
 علم الحروف (رك: شمس المعارف و لطايف
 العوارف) ۱۵۰
 علم الصرف ۲۰۸
 علم النحو ۲۰۸
 علم تفسير ۳۳۲
 علم حساب ۱۳۸
 علم سياق (رك: مثنوی سياق) ۳۳۰
 علم سياق (رك: مجموعه) ۱۰۷
 علم سياق (رك: منتخب علم الحساب) ۳۲۸
 علم طب ۲۱۰
 علم فروض و انواع بارگ الله ۷۱
 علم قرائت ۳۳۱

فتاویٰ برهنہ ۳۴۱
 فتاویٰ تاتار خانی ۷۶
 فتاویٰ دربار عالیہ قدسیہ غوثیہ گولرہ شریف ۱۱۱
 فتاویٰ رضویہ ۷۹
 فتاویٰ سراجی ۲۹۵
 فتاویٰ عالمگیری ۱۴۹
 فتاویٰ علمای سند ۴۰
 فتاویٰ عمادیہ ۱۵۲
 فتاویٰ فیروز شاہی ۱۵۲
 فتاویٰ فیروزی ۱۶۱
 فتاویٰ مجموعہ النوادر ۱۵۲
 فتاویٰ مستالیہ (رک : استفتاء نامہ) ۶۴
 فتاویٰ نوشاہیہ (رک : نورالفتاویٰ) ۸۱
 فتاویٰ واحدی ۳۸
 فتح الافعال بشرح تحفہ الافعال ۳۱۵
 فتح الباری شرح صحیح البخاری ۲۴۷
 فتح الخبیر ۲۸۶
 فتح القدير ۱۰۵ ، ۱۴
 فتوحات غیبیہ ۱۶۳
 فتوحات مرشدیہ ۱۹۰
 فتوحات مکیہ ۶۹ ، ۹۷ ، ۱۳۰
 فتوح الاوراد ۱۷۴
 فتوح الحرمین ۸۵
 فتویٰ ذکر جہر ۲۳۲
 فخر الحسن ۱۴۴
 فخرالدين الحسيني الجاسي ۱۵۲
 فخر حکمت (رک : رسالہ علم القیافہ) ۳۴۱
 فخریہ (رک : حاشیہ شرح ہدایہ الحکمہ) ۳۸
 فرامین تاریخی نوشہ گنج بخش ۸۷
 فرامین و مکتوبات ۱۹۵
 فرایض (رک : شرح انواع عبد اللہ) ۳۴۲
 فرایض ارثی (رک : مجموعہ رسائل) ۲۲۶
 فرایض الاسلام ۱۶۱
 فرایض سراجی (سراجیہ) ۱۱۸ ، ۲۱۰
 فرایض محمد عبدالعلی ۶۵

غزل حافظ محمد چراغ روشن دماغ (رک : مجموعہ رسائل)
 غزلیات ۲۸۳
 غزلیات جامی ۲۵۸
 غزلیات حضرت علی (ع) ۲۸۳
 غزلیات رومی (مولوی) ۲۸۳
 غزلیات شمس تبریزی (رک : مجموعہ) ۲۸۲
 غزلیات ظہور ۲۸۵
 غزلیات متفرقہ ۱۵۰
 غزلیات و قصاید منیر لاهوری (رک : کلیات منیر لاهوری) ۹۲
 غزوات حیدری (رک : حملہ حیدری) ۲۱۲
 غسل و کفن میت (رک : مجموعہ) ۸۴
 غنی مغنی (رک : مجموعہ)
 غنیہ الطالبین ۱۹۵
 غنیہ المبتدی (رک : شرح منیہ المصلی) ۱۹۲ ، ۲۰۷ ، ۲۹۱ ، ۳۰۶
 غوث نامہ ۲۸۸
 غوثیہ (رک : مجموعہ) ۱۳۵

ف

فارسی آموز ۳۲۰
 فارسی بول چال ۱۵۸
 فارسی پاکستانی و مطالب پاکستان شناسی ۱۲۹
 فارسی در پاکستان ۹۲
 فارسی کا ایرانی تلفظ ۲۶۳
 فارسی کی پہلی کتاب ۲۲۴
 فارسی نامہ ۳۰۲
 فال نامہ ۶۸۶
 فالنامہ (رک : کبریت احمر) ۳۱۹
 فالنامہ (رک : مجموعہ) ۲۸۷ ، ۳۴۱
 فالنامہ (برای بیماری ہا) ۱۲۱
 فالنامہ قرآن منظوم ۸
 فتاویٰ ابو حنیفہ دینوری ۳
 فتاویٰ اسحاقیہ ۲۴۳

- فرح الانسان ۲۴۳
 فردوسی ۴۴
 فرزند نامه (رک : رساله ایهاالولد) ۱۷۷
 فرس نامه ۱۴۰
 فرمان احمد شاه پادشاه ۱۸۸
 فرمان شاه جهان پادشاه ۱۸۸
 فرمان شاه عالم پادشاه ۱۸۸
 فرمان شاهنشاه اورنگ زیب عالمگیر ۱۸۸
 فرمان فرخ سیر پادشاه غازی ۱۸۸
 فرمان محمد شاه پادشاه ۱۸۸
 فروع اصول کافی ۲۵۸
 فروع کافی ۲۷۶
 فرهنگ آفریدی ۲۴۹
 فرهنگ ابراهیم شاهی (رک : شرف نامه) ۸۸
 فرهنگ اکبر شاهی ۴۹
 فرهنگ بوستان ۸۲
 فرهنگ جهانگیری ۱۹۵ ، ۷۰
 فرهنگ رشیدی (رک : لغات رشیدی) ۴۳ ، ۵ ، ۴۳ ، ۴۹ ، ۲۵۴ ، ۴۹
 فرهنگ سکندر شاه ۲۲۱
 فرهنگ سندی (رک : لطایف اللغات) ۱۰۹
 فرهنگ صراح (رک : قراح) ۱۹۵
 فرهنگ لغات ۲۱۷
 فرهنگ لغات مشکل گلستان (رک : مجموعه) ۱۸۳
 فرهنگ لغت عربی به فارسی ۱۹
 فرهنگ لغت عربی و فارسی (دستنویس یاشقی) ۲۹۶
 فرهنگ لغت عربی و نبطی ۱۵۰
 فرهنگ لغت گلستان (رک : مجموعه) ۲۰۰
 فرهنگ مثنوی (رک : لطایف اللغات) ۱۵۲
 فرهنگ نامه جدید فارسی ۳۳۸ ، ۳۳۹
 فرهنگ نظام (امضای داعی الاسلام مؤلف آن)
 ۱۱۷
 فسانه کامن خان ۵۶
 فصل الخطاب ۱۶۲
 فصل الخطاب لوصول الاحباب ۱۷۷
- فصل المقال ۱۶۶
 فصول اکبری ۲۹۰
 فصول در علم اصول ۲۹۱
 فضایل الصحابه و التابعین ۱۷۹
 فضایل القراء (رک : مجموعه الرسایل)
 فضایل ایام متبرکه و شبهای مکرمه ۳۲۶
 فقرات خواجه عبیدالله احرار ۱۶۴ ، ۱۷۴ ، ۱۸۴
 فعل مضارع در زبان فارسی ۲۶۳
 فقر نامه (رک : مجموعه) ۸۵
 فقه ۳۳۶ ، ۳۲۹
 فقه اسلامی ۱۱۶
 فقه اکبر ۲۱۹
 فقیر رحمانی ۲۷۵
 فلسفه ۲۲۵
 فن اکسر ۳۰۷
 فن قافیه ۲۵۳
 فواتح در تصوف ۱۶۴
 فواید ۱۳۶
 فواید السالکین (رک : ملفوظات خواجه بختیار کاک) ۱۷۶
 فواید الضیائیه (رک شرح جامی ، شرح کافیه)
 ۳۳۸ ، ۳۲۸ ، ۲۳۱ ، ۱۵۷ ، ۷۹ ، ۳۹ ، ۴
 فواید الطالبین ۲
 فواید الفواد ۱۷۷
 فواید القلاید فی مختصر شرح الشوائد ۲۵۳
 فواید فخریه (رک : مجموعه ملفوظات) ۱۵۳
 فواید مسایل الجنایة لنور السعادة رک :
 مجموعه) ۲۸۲
 فوتو گرافی ۸۹
 فوز الکبیر فی اصول التفسیر (رک : مجموعه) ۲۸۶
 فوز الجنات ۱۹۰
 فهرست مختصر مخطوطات کتابخانه مولانا محمد علی مکهدی ۱۱۵
 فهرست مخطوطات حافظ محمود شیرانی ۲۶۳
 فهرست مخطوطات شفیع ۲۶۳

قدوری ۸۵ ، ۲۹۰
 قدوری ترجمه فارسی ۳۳۱
 قدیم الصراط علی مسأله الامقاط ۱۹۹
 قرآن (با ترجمه و زیر نویس زبان فارسی) ۱ ، ۷ ،
 ۸ ، ۹ ، ۱۳ ، ۱۴ ، ۱۵ ، ۱۸ ، ۲۱ ، ۲۷ ، ۳۶ ،
 ۴۸ ، ۵۳ ، ۵۷ ، ۷۰ ، ۷۸ ، ۱۰۱ ، ۱۰۴ ،
 ۱۰۵ ، ۱۱۴ ، ۱۱۸ ، ۱۲۳ ، ۱۲۴ ، ۱۲۵ ،
 ۱۲۶ ، ۱۲۷ ، ۱۲۹ ، ۱۴۲ ، ۱۴۴ ، ۱۴۶ ،
 ۱۴۷ ، ۱۵۱ ، ۱۵۹ ، ۱۶۰ ، ۱۷۱ ، ۱۸۱ ،
 ۱۸۶ ، ۱۹۲ ، ۲۰۴ ، ۲۰۸ ، ۲۱۸ ، ۲۱۹ ،
 ۲۲۱ ، ۲۳۴ ، ۲۳۹ ، ۲۶۲ ، ۲۶۶ ، ۲۸۶ ،
 ۲۸۷ ، ۲۹۳ ، ۲۹۸ ، ۳۰۳ ، ۳۰۸ ، ۳۱۶ ،
 ۳۱۸ ، ۳۲۲ ، ۳۳۰ ، ۳۳۱
 قرآن (خط امام حسن «ع») ۲۰
 قرآن (خط امام حسین «ع») ۲۰ ، ۲۳۵
 قرآن خط (یا قوت مستعصمی) ۱۱۷
 قرآن بهلوی ۳۰۷
 قرابا دین ۲۷۷
 قرابا دین آصفی ۲۵۵
 قرابا دین دهلوی (رک : علاج الامراض) ۲۸۶
 قرابا دین شاهیه (رک : المركبات الشاهیه) ۲۸۶
 قرابا دین شفاهی ۲۸۲
 قرابا دین قادری ۲۸۶
 قراح (رک : فرهنگ صراح) ۱۹۵
 قران السعدین ۹۷ ، ۱۱۰ ، ۱۵۲ ، ۱۷۶ ، ۲۰۷ ،
 ۲۹۹
 قران السعدین (تذکره در حالات و آثار خواجه
 محمد سید بن محمد نقشبندی لاهوری ۱۳۳
 قرة الکمال ۲۴۰
 قرطبی ۳۰۱
 قرائت ۳۰۲
 قصاید عرفی ۲۸۸
 قصاید فارسی ۲۸۳
 قصاید نعتیه ۲۲۹
 قصاید و رباعیات النوری ۵۵

فهرست نسخه های خطی فارسی استان بلوچستان
 ۲۴
 فهرست نسخه های خطی فارسی بانکی پور ۲۶۳
 فهرست نسخه های خطی کتابخانه نوشاهیه ۳۱۱
 فهرست نوادر علمیه اتک ۱۱۵
 فهرست وافیه در طب ۲۸۵
 فی حل شکوک کتاب اقلیدس ۲۴۹
 فیاض القوانین ۹
 فیض الغنی فی تقدیر صاع النبی ۵۶
 فیض الکریم ۷۳
 فیض ترحیم ۱۷۸
 فیض حسینیہ (رک : مجموعہ) ۸۶
 فیض روسی ۱۹۹
 فیض مراد (در حالات و آثار شیخ محمد مراد
 لنگ نقشبندی) ۱۳۴
 فیوض الرحمان ۲۲۹
 فیوض الرحمان فی تعلیم القرآن ۲۲۵

ق

قاسم نامه (رک : جنگ نامه) ۱۵۳
 قاطع التواریخ ۱۶۵
 قاضی قطب (رک : مجموعہ) ۸۴ ، ۳۲۲
 قاضی مبارک شرح سلم العلوم ۲۴۹
 قاعده حساب ۲۲۱
 قال اقوال ۸۳ ، ۲۱۱ ، ۲۹۰
 قاموس المحيط ۱۱۹
 قانون ۲۸۰
 قانون ابن سینا ۱۳۲
 قانون الادراک فی تشریح الافلاک ۸۶
 قانونچه ۳ ، ۶۶ ، ۲۸۵
 قانونچه (رک : مفرح القلوب) ۲۸۱
 قانونچه الهیولی در صرف و نحو ۲۰۷
 قانونچه عبدالحق ۳۳۴
 قانون کهوالی ۳۰۵ ، ۳۲۲ ، ۳۳۳
 قسبات ۲۳۵

- قصص الانبياء ۶، ۸۰، ۸۵، ۲۱۸، ۲۵۴، ۳۰۳
- قصص الانبياء (رک : عجائب القصص) ۵
- قصه بهرام گور
- قصه بی بی فاطمه زهراء «ع» (رک : مجموعه) ۳۴۵
- قصه بی نظیر و بدر منیر ۱۲۶
- قصه پورن بهگت (رک : مجموعه) ۸۴
- قصه جام و کوران از حامد (رک : مجموعه) ۸۷
- قصه جراکان و بکهو (رک : مجموعه) ۸۴
- قصه حسن مهر دل ۱۱۱
- قصه سپاهی (رک : مجموعه) ۱۴۰
- قصه مسی و بنون (رک : مجموعه) ۸۵، ۱۰۷
- قصه سودای عشق ۵۰
- قصه سوهنی و مهین وال ۳۰۷
- قصه سیاه پوش (رک : مجموعه) ۲۸۷
- قصه سیستان (رک : سرگذشت میدنا) ۲۷۶
- قصه سیمرخ پیش سلیمان ۱۲۱
- قصه شاهزاده سیف الملوک و بدیع الجمال ۱۹۷
- قصه شداد ۱۲۰
- قصه شهادت حسین «ع» ۲۵۴
- قصه شیرین و فرهاد (رک : مجموعه) ۸۴
- قصه شیرین و فرهاد از هاشم (رک : مجموعه) ۸۷
- قصه طال مع روسپی ۳۱۰
- قصه عشق کهوفی ۱۱۰
- قصه فارسی (رک : هیر و رانجهو) ۵۱
- قصه فارسی (رک : وتن و پدم) ۵۱
- قصه لرکا ۱۷۱
- قصه مقداد ۲۷۴
- قصه مولانا اسماعیل «ع» ۲۷۳
- قصه میرزا و صاحبان ۳۱۲
- قصه هیر و رانجه (سروده آفرین لاهوری) ۸۸
- قصه هیر و رانجه سروده منت ۸۸
- قصیده ۲۲۲
- قصیده الآلی (رک : مجموعه) ۱۴۰
- قصیده امالی ۳۲۷، ۳۳۵
- قصیده امالی (رک : تکمیل الايمان) ۱۷۵
- قصیده بانث سعاد (رک : مجموعه قصاید) ۱۴، ۸۶، ۷۴
- قصیده برده (رک : مجموعه) ۹، ۱۴، ۸۳
- ۲۱۹، ۲۸۳، ۲۸۹، ۳۰۹، ۳۲۷
- قصیده برده و شرح آن ۳۸
- قصیده چهل دنیا ۲۷۸
- قصیده حمزیه ۲۸۳
- قصیده در مدح پیر پاکارو ۵۷
- قصیده سریان (پنجابی) ۳۳۰
- قصیده شاشی در علم قرائت ۳۱۰
- قصیده ضبئی (رک : مجموعه رسایل) ۲۲۶
- قصیده غوثیه (رک : مجموعه قصاید) ۱۴، ۸۵
- ۳۰۹، ۳۲۳، ۳۲۶
- قصیده فارسی در باره ولی محمد از مدافی
- قصیده الرائیه (رک : عقلیه) ۳۰
- قصیده محمدیه «ص» (رک : مجموعه) ۲۱۱
- قصیده مرغوبه فی النصیحه ۲۸۳
- قصیده منقبت علی «ع» (رک : کرسی نامه خاندان عباسیه) ۱۷۳
- قصیده و صد کلمه امیر المؤمنین علی بن ابی طالب
- «ع» (رک : مجموعه رسایل) ۲۲
- قصیده وفات حضرت محمد «ص» ۲۸۳
- قضاء الارب من ذکر علماء النحو والادب ۳۲۴
- قطبی در منطق ۲۹
- قطعات تبریزی ۲۷۷
- قطعه بیست و هفتم ۲۷۸
- قمریه ۳۰۶
- قند پارسی ۳۳۹
- قند عجم ۳۳۹
- قواعد التفتازانیه ۲۱۱
- قواعد الطب ۶
- قواعد القرآن (رک : مجموعه) ۳۱۸

کتاب الافتخار ۲۷۴
 کتاب الاقتصار ۲۶۹
 کتاب الاقتناع ۲۴۸
 کتاب الانصاب (رک : شرح تحفه نصایح) ۱۵۴
 کتاب البشارة من کتاب الاشارة ۱۸۴
 کتاب التحقيق الايمان ۱۶۲
 کتاب التذکیرات فی المواعظ و النصیحات ۲۷۲
 کتاب التراویہ ۱۳۳
 کتاب الترتیب ۲۶۹
 کتاب التصدیقات ۳۳۸
 کتاب التعمیذات ۳۴۱
 کتاب التوحید از ابی جعفر محمد ۲۷۵
 کتاب الحقایق ۲۶۹
 کتاب الحواشی ۲۶۹
 کتاب الخیال و الرؤیة ۱۱۱
 کتاب الدرر الفاخره ۲۷۴
 کتاب الذخیره ۲۷۸
 کتاب الرحمہ فی الطب ۲۲۵
 کتاب الرضاع فی الباطن ۲۷۳
 کتاب الرياضی ۲۷۷
 کتاب الشهاب العلوی ۲۷۲
 کتاب العرف ۲۵۳
 کتاب الصلوة ۲۲۶ ، ۲۲۷
 کتاب الصیدنة ۱۱۳
 کتاب الطب ۴
 کتاب الطهارات ۲۷۰
 کتاب العقاید ۱۸۳
 کتاب العلم و العلام ۲۷۲
 کتاب الفتاوی ۲۱۱
 کتاب الفترات و القرانات ۲۶۸
 کتاب الفرج بعد الشدة ۶۹
 کتاب الفصد ۱۴۸
 کتاب الفضائل ۳۲۱

قواعد الهدایہ در علم رمل ۱۲۶ ، ۱۲۸
 قواعد قرآن (رک : مجموعہ رسائل) ۲۱۷
 قواعد مفصلہ مصطلحہ طریقہ حسینیه (رک :
 بدرقہ السالکین) ۲۵۱
 قوانین الصرف ۱۹۸
 قول متین در ابطال حرکت زمین ۱

ک

کاتون حویان (رک : مجموعہ) ۲۴۲
 کارنامہ منشی قادری شاہ محمد کھرتلی ۱۳۴
 کاسر المخالفین (رک : رسالہ در رد مکتوبات امام
 ربانی مجدد الف ثانی) ۱۳۳
 کاشف الاسرار ۱۳۹
 کاشف الاسرار قزوینی ۲۵۸
 کاشف عن حقایق السنن (در شرح مشکوٰۃ
 المصابیح) ۱۶۷
 کانیہ (رک : شرح الشافیہ) ۱۶ ، ۱۵۴ ، ۱۹۵ ،
 ۲۲۲ ، ۲۲۵ ، ۲۹۰
 کامل التعبير الرؤیا ۲۶
 کامل الصناعہ ۱۴۸
 کامل النصاب (رک : بازار زنان) ۶
 کبریت احمر (رک : مجموعہ اوراد و وظائف)
 ۷۴ ، ۱۱۶ ، ۳۱۵ ، ۳۱۹
 کبریت احمر فی علم الجفر ۲۲۵
 کبیر ۳۰۱
 کبیری (رک : شرح منیة المصلی) ۳۳۳
 کتاب ۲۶۹
 کتاب ابراهیم شاہی ۲۰۰
 کتاب احادیث ۳۲۸
 کتاب الاتقان فی علوم القرآن ۷۹
 کتاب الاحتجاج ۲۷۵
 کتاب الاخبار ۱۷۴
 کتاب الاذکار ۱۶۷
 کتاب الازهار ۲۷۱ ، ۲۷۴
 کتاب الاعلام بہ روایت پیر سائین داد ۵۲

- کتاب الفقه ۹۵ ، ۹۷ ، ۱۳۶ ، ۱۴۳ ، ۱۵۲ ،
 ۱۵۴ ، ۲۰۸ ، ۲۱۰ ، ۲۱۳ ، ۲۶۵ ،
 ۲۹۱ ، ۲۹۴ ، ۲۹۷ ، ۲۹۸ ، ۳۱۳ ،
 ۳۲۹ ، ۳۴۷
- کتاب الفقه و الفلسفه ۲۹۲ ، ۳۲۵
 کتاب الفلسفه ۲۹۱ ، ۲۹۸
 کتاب القانون ۲۶۹
 کتاب القبل و المعانقه و المصافحه ۶۵ ، ۳۱۵
 کتاب اللامع الصبیح لشرح الجامع الصحیح ۶۹
 کتاب المجالس ۲۸۱
 کتاب المجسطی لبطلمیوس ۲۳۴
 کتاب المحاسن ۲۶۹
 کتاب المسائل ۱۱۵
 کتاب المطالعه لنواب الدین (رک : مجموعه)
 ۱۹۶
 کتاب المقنع ۲۵۸
 کتاب المؤمن ۲۵۹
 کتاب النفايس الفقه و الحدیث ۳۱۵
 کتاب النهایه ۱۰۶
 کتاب الوجود فی اخبارین حال الموجود ۲۶۹
 کتاب الهمه ۲۷۱
 کتاب الینایع ۲۷۴
 کتاب پشتو ۳۳۶
 کتاب تاریخ ۳۲۹
 کتاب تحفه الاخبار فی الاذکار (رک : مجموعه)
 رسایل امام محمد غزالی (۱۷۵)
 کتاب ترکیب برکافیه ۲۰۳
 کتاب تصوف ۷۰
 کتاب تعمیر حسن کوشک ۴
 کتاب جفر جامع ۱۹
 کتاب حدیث ۸۱ ، ۱۹۲
 کتاب حیل الفقه ۲۲
 کتاب حالات بعضی از طبقات سلاطین عباسی ۱۲۴
 کتاب حقایق ۳۳۷
 کتاب در عرفان و تصوف و مطالب دینی ۱۴۵
- کتاب درویشان ۴۵
 کتاب دیوان مرتضوی ۵
 کتاب راگ مالا ۱۸۶
 کتاب ریاض الصالحین ۲۸۶
 کتاب زیننه السیر و الاداب ۲۷۱
 کتاب ستینی ۲۹۲ ، ۳۱۴
 کتاب سلم الصور الی دارالخلود ۲۷۴
 کتاب سیبویه ۷۰
 کتاب صرف و نحو ۲۱۲
 کتاب صید ۵۲
 کتاب طب ۳۳۰ ، ۳۳۲
 کتاب عرفان ۳۴۷
 کتاب فقه ۳۲۸ ، ۳۲۹
 کتاب قوانین و قواعد خاندان میرزا فریدون
 بیگ ۴۶
 کتاب کافیه ۱۸
 کتاب کمال البینه فی اثبات النبیه و کشف الحیره ۴
 کتاب لغت عربی و فارسی ۱۵۴
 کتاب مسخ المکیه فی شرح الهمزیه ۱۷
 کتاب مصطلعات سیالکوٹی ۷۱
 کتاب معیار ۱۵۲
 کتاب ملا زاده (رک : تاریخ بخاری شریف) ۱۱۵
 کتاب منطق و فلسفه ۳۳۰
 کتاب نو طرز مرصع ۴
 کتاب ها و رسائل ادبی و تاریخی (ترجمه از
 انگلیسی به سندی) ۴۶
 کتاب ها و رسائل مذهبی سندی ۴۹
 کتاب های بجهها به زبان سندی ۴۶
 کتاب های درسی و ادبی برای دختران و پسران
 و بجهها به زبان سندی ۴۶
 کتاب های شعر به زبان فارسی و سندی ۴۶
 کتاب های مخصوص دختران به زبان سندی ۴۶
 کتاب یک روزی ۸۱ ، ۲۱۰
 کچکول نامه ۴۱
 کرسی نامه خاندان عباسیه ۱۷۳

کلیات سعید خان ملتانی ۲۶۴
 کلیات طالب آملی ۵۷
 کلیات طب ۲۸۵
 کلیات عراقی ۹۰
 کلیات فارسی غالب ۲۵۶
 کلیات قاسم خان آفریدی ۲۴۹
 کلیات قانون ۲۸۵
 کلیات کاتب ۸۰
 کلیات کرم الہی نوشاهی ۸۰
 کلیات منیر لاهوری (رک : جاوید بہار ، گلستہ
 منیر ، دستنبو ، غزلیات و قصاید) ۹۲
 کلیات مولانا ابو البرکات منیر لاهوری ۱۶۹
 کلیات و مشنویات اوحدی ۴۴
 کلید التوحید ۹۷
 کلید دانش ۳۳۵
 کلیہ و دمنہ ۱۸ ، ۳۲ ، ۱۸۶
 کمال نامہ (رک : مجموعہ) ۴۵
 کنز الدقایق ۶ ، ۱۴ ، ۱۵۷ ، ۲۰۶ ، ۲۱۰ ،
 ۲۹۰
 کنز الرحمت ۸۱
 کنز الرموز ۴۸
 کنز الرموز الہی ۵۵
 کنز السالکین ۹۳
 کنز العباد فی شرح اوراد (رک : شرح اوراد شیخ
 بہاء الدین) ۷۷ ، ۱۳۴ ، ۲۵۱
 کنز الولد ۲۷۸
 کنز الہدایات فی کشف البدایات ۹۶
 کنز الہدایہ ۱۶۲
 گنوز حکمت (رک : مجموعہ) ۷ ، ۳
 کواکب الدراری فی شرح بخاری ۷۷
 کوثر النبی ۱۶۱
 کوک شاستر (رک : الفیہ و شلفیہ) ۱۴۷
 کوهساران (رک : دیوان پهلوی و دیوان شاعر
 قوم) ۱
 کیگوہر نامہ ۱۸۱

کرسی نامہ سعادت (رک : مجموعہ) ۲۰۳
 کریمہ (رک : مجموعہ) ۴۰ ، ۲۰۸ ، ۲۹۰ ،
 ۲۹۱ ، ۲۹۶ ، ۲۹۹ ، ۳۰۳ ، ۳۰۴ ،
 ۳۲۰
 کسب نامہ آہنگران (رک : مجموعہ رسائل)
 ۳۲۶
 کسب نامہ موجیان (کفش دوزان) ۸۵
 کشاف ۳۰۱
 کشف الاسرار وعدة الابرار ۹۸ ، ۱۰۰
 کشف الحجاب فی مغالطہ الرفضہ فی عقد ام کلثوم
 بعمر بن الخطاب ۳۱۴
 کشف الحیرة ۴
 کشف الرموز ۶۴
 کشف الستر عن تقدیر صدقہ الفطر ۵۶
 کشف الظنون ۲۳۸
 کشف المحبوب ۱۰
 کشف المحبوب ہجویری ۷۴ ، ۹۲ ، ۹۹ ،
 ۱۵۲
 کشکول ۵ ، ۱۷۸ ، ۲۵۱ ، ۲۶۹
 کفایہ المجاہدیہ ۱۶ ، ۱۴۸
 کفایہ المنتہی شرح بدایہ المبتدی ۱۲۶
 کلام خواجہ عبداللہ انصاری (رک : منازل السائرین)
 ۷۰
 کلمات الشعرا ۲۵۵
 کلمات امیر المؤمنین علی بن ابی طالب (ع) ۳۲۹
 کلمات طیبات ۳۰۶ ، ۳۱۱
 کلمات عربی گلستان (رک : مجموعہ) ۳۰۰
 کلمات قدسیہ (رک : حکم علیہ) ۲۸۳
 کلمات قصار علی بن ابی طالب (ع) ۳۴۲
 کلمہ مع شرح ۱۳۶
 کلیات جامی ۵۱ ، ۵۷ ، ۱۲۳
 کلیات حزین ۲۸۴
 کلیات خاقانی ۲۸۴
 کلیات خسرو ۱۵۲
 کلیات سعدی ۳۶ ، ۲۶۰

گلکند در مسایل طریقه^۱ نقشبندیه (رک : زادالامین
لاهل الیقین) ۶۴
گلهای رنگا رنگ (رک : مجموعه اشعار فارسی) ۱۴۶
گنج شریف ۳۱۲
گوهر مراد ۲۷۷ ، ۲۳۵

ل

لباب الاخبار (رک : مجموعه) ۱۴۰ ، ۲۱۳ ،
۳۴۶
لباس برهنه ۱۰۰
لذة النساء (رک : مجموعه) ۳۰۹ ، ۲۱۰ ، ۵۱
لطایف الاشارات از نوشته گنج بخش (رک : مجموعه)
۸۶
لطایف التفسیر (رک : تفسیر درواجکی) ۷۸
لطایف اللغات (رک : شرح مثنوی) ۷۹
لطایف اللغات (رک : فرهنگ سندی) ۱۰۹
لطایف شاهی ۱۶
لطایف صداقت ۳۱۲
لعل و گوهر ۱۸۳
لغات الامراض (رک : اسماء الامراض) ۲۸۵
لغات القرآن ۱۵۰
لغات بهاردانش ۳۴۲
لغات رشیدی (رک : فرهنگ رشیدی) ۵
لغات فارسی ۳۴۷
لغات یوسف و زلیخا ۲۲۱
لغت نامه^۱ دشتخدا ۱۰۵
لمعات ۱۶۲
لمعات (رک : فخرالدین عراقی) ۸۵
لمعات و شرح آن ۲۵۱
لوامع (رک : قصیده^۱ میمیه^۱ فرضیه) ۳۲۹
لوامع الاسرار ۵
لوامع الاسرار شرح مطالع الانوار ۱۱۱
لوامع البینات فی الاسماء و الصفات (رک : شرح
نودونه نام) ۱۸۹

کیمیا ۲۸۴ ، ۳۰۷ ، ۳۲۱

کیمیای سعادت ۲۵۰ ، ۱۹۶ ، ۹۹ ، ۶۹ ، ۵۵

گ

گلدسته (رک : فرهنگ بوستان) ۸۲
گلدسته (رک : ترجمه^۱ گلستان سعدی به زبان پشتو)
۲۳۹
گلدسته (رک : مجموعه^۱ نثر و نظم هندی و فارسی)
۳۰۷
گلدسته^۱ حقیقت ۱۳۹
گلدسته^۱ عرفان (رک : شرح گلستان) ۱۵۴
گلدسته^۱ مجربات و تعویذات ۱۳۹
گلدسته^۱ معرفت ۵۱
گلدسته^۱ منیر (رک : کلیات منیر لاهوری) ۹۲
گلزار حسن (رک : ترجمه^۱ روضه الشهداء به نظم
اردو) ۱۳۸
گلزار عاشقان ۱۸
گلزار معانی (رک : مجموعه^۱ نو بهار جاودان) ۱۷
گلزار نسیم (رک : مجموعه) ۱۴۰
گلستان سعدی ۹ ، ۲۱ ، ۲۹ ، ۳۲ ، ۴۴ ، ۴۹ ،
۵۷ ، ۷۵ ، ۸۲ ، ۱۰۷ ، ۱۱۴ ، ۱۱۵ ، ۱۱۶ ،
۱۲۱ ، ۱۳۸ ، ۱۵۴ ، ۱۵۵ ، ۱۵۷ ، ۱۵۸ ،
۱۸۷ ، ۲۰۷ ، ۲۱۹ ، ۲۲۹ ، ۲۶۲ ، ۲۹۶ ،
۳۰۲ ، ۳۰۳ ، ۳۰۴ ، ۳۰۶ ، ۳۲۲ ، ۳۳۰ ،
۳۴۲
گل سوری ۲۷۸
گلشن اطبا ۵۱
گلشن توحید (رک : شرح منظوم مثنوی مولوی)
۱۵۰
گلشن راز (رک : مجموعه) ۳۶ ، ۱۶۲ ، ۲۷۹
گلشن مشرق ۸۹
گلشن معجزات ۲۰۱
گلشن نعت ۱۰۷
گلکیت اور شنایی زبان ۸۹
گل گلزار محبوبی ۱۳۸

مثنوی برق لامع در رد سیف قاطع ۴
 مثنوی پدساوت بادت پدم ۲۸۵
 مثنوی پنجابی (رک : مجموعه) ۲۰۸
 مثنوی تاج الملوک (رک : مجموعه) ۱۴۰
 مثنوی تاریخ خاندان کلهورا ۴۴
 مثنوی توحید و نعت ۳۳۰
 مثنوی جام جم ۳۰
 مثنوی جامع المعجزات ۸۳
 مثنوی جنون المجانین ۱۹۰
 مثنوی حسن و عشق (رک : مجموعه) ۱۴۰
 مثنوی دولرانی خضر خان ۲۹۹
 مثنوی دینی (در فقه و قرائض) ۱۹۸
 مثنوی ذوالمغنی ۱۵۰
 مثنوی رتن و پدم ۴۴
 مثنوی رموز بیخودی ۱۱۹
 مثنوی سلطان جمجمه ۳۳۰
 مثنوی سلوک العشق از مخدوم آدم لنواری ۵۵
 مثنوی سلوک عشق (رک : مخدوم محمد زمان) ۵۵
 مثنوی سیاق (رک : علم سیاق) ۳۳۰
 سیده النبی ۲۵۵
 مثنوی سیف الملوک ۱۲۰ ، ۱۲۲
 مثنوی شاه شمس شکرریز ۱۱۰
 مثنوی شریف مع شرح های لطیف ۱۷۶
 مثنوی شکرریز ملتانی ۱۱۱
 مثنوی شیخ عطار (رک : مجموعه رسائل و اشعار) ۳۶ ، ۲۹
 مثنوی عاشق و معشوق ۲۶۴
 مثنوی عشرت افزا ۱۴۷
 مثنوی عشقیه (رک : مجموعه) ۲۳۷
 مثنوی غنیمت کنجاہی (رک : نیرنگ عشق) ۱۴۰ ، ۱۰۷
 مثنوی فتاحی نیشا پوری ۱۷۲
 مثنوی فتح نامہ (در تاریخ سند) ۵۵
 مثنوی نقہی ۲۱۲
 مثنوی کریمہ (رک : کریمہ) ۱۹۸

لواحج (رک : مجموعه) ۷۱ ، ۱۳۶ ، ۳۲۹
 لواحج جامی ۱۶۴ ، ۲۸۳
 لہجہ الاسرار و معدن الانوار ۷۵
 لیلی و مجنون ۴۳ ، ۱۰۴ ، ۲۹۹
 لیلی و مجنون نظامی ۶۵
 م
 مآثر الاجداد ۱۸۸
 مالابدمنہ ۵۶
 ماہنامہ الرحیم ۳۷
 ماہنامہ الولی ۳۷
 ماہنامہ تعلیم القرآن ۱۲۸
 ماہنامہ قومی زبان ۱۵۹
 ماہنامہ سروش ۳۰۸
 مائتہ الفوائد (رک : اوراد) ۴۸
 مائتہ عامل ۶۱ ، ۳۳۴
 مائتہ عامل منظوم (رک : مجموعه) ۳۳۸
 مبادی الحساب ۱۳۷
 مبارق الازہار فی شرح مشارق الانوار ۱۴۴
 مبارک شاہ بر سیر زاہد شرح تہذیب ۳۳۸
 مبدأ العالم و انتہائہ ۱۱۱
 مبدأ و معاد ۴
 مبدی الجہان (رک : مجموعه) ۳۴۷
 متن الجزیرہ ۲۰۲
 متن الحکم ۱۶۳
 متن الکافی بعون الکافی ۳۳۶
 متوسط (رک : شرح کافیہ) ۳۹
 مثنوی (رک : مجموعه پنج رسالہ) ۱۷۷
 مثنوی ابر گہربار ۱۷۵
 مثنویات (رک : مثنوی گل و نوروز) ۴۵
 مثنویات امیر خسرو دہلوی ۴۹
 مثنویات حالی ۲۵۷
 مثنوی اسرار خودی ۱۱۹
 مثنوی اسکندر نامہ ۴۴
 مثنوی الجواہر الزواہر ۲۲۵
 مثنوی بدر منیر ۱۸۳

- مثنوی (کاتب عصام الدین) ۲۹
 مثنوی گل و نوروز (رک : مثنوی های متفرقه) ۴۵
 مثنوی لیلی و مجنون ۱۴۸ ، ۵۷
 مثنوی محمود و ایاز ۱۵۰ ، ۱۲۹ ، ۴۴
 مثنوی مرغوب القلوب ۶
 مثنوی مفتاح التوحید ۱۷۷
 مثنوی مولوی معنوی (مولانای روم ، رومی) ۱ ،
 ۹ ، ۱۵ ، ۱۷ ، ۲۹ ، ۳۲ ، ۴۸ ، ۵۱ ، ۵۶ ،
 ۶۵ ، ۷۱ ، ۹۳ ، ۹۸ ، ۱۲۴ ، ۱۲۷ ، ۱۴۷ ،
 ۱۴۹ ، ۱۷۷ ، ۱۸۵ ، ۱۸۶ ، ۱۹۶ ، ۲۱۸ ،
 ۲۸۴
 مثنوی مولوی و شرح آن ۱۴۰
 مثنوی مهر و ماه (رک : مجموعه) ۱۴۰
 مثنوی میر ۱۹۸
 مثنوی میر حسین خراسانی (رک : مجموعه) ۲۲۲
 مثنوی میرزا صبا
 مثنوی نان و حلوا (رک : مجموعه) ۲۵۲
 مثنوی نظام ۱۴۱
 مثنوی نعت و منقبت ۳۳۰
 مثنوی نل و دمن ۴
 مثنوی نیرنگ عشق (رک : مثنوی غنیمت) ۲۷۴
 مثنوی وامق و عذرا (رک : مجموعه) ۱۷۲
 مثنوی وامق و عذرای نامی اصفهانی ۴۴
 مثنوی وصف نواب صادق محمد خان ۵
 مثنوی هفت کشور ۲۶۴
 مثنوی یوسف و زلیخا ۱۱۴ ، ۵۷
 مجالس الابرار و مسالک الاخيار ۳۰ ، ۱۷۷
 مجالس المؤمنین ۵۹ ، ۹۳ ، ۱۲۲ ، ۲۷۵
 مجالس الناصح و البیان ۲۷۲
 مجالس امام حسین «ع» ۲۲۰
 مجالس سيدنا حام ۲۷۲
 مجربات متیسی ۲۱۱
 مجربات اکبری ۴
 مجلس افروز (رک : دیوان ابن یمن فریومدی) ۴۴
 مجلس الابرار ۵۲
- مجلس شیخ عبدالقادر جیلانی ۲۸۷
 مجله فکر و نظر ۶۷ ، ۱۵۹
 مجله ماهانه دارالارشاد ۱۱۶
 مجله مدرسه عربیه اسلامیة (رک : بینات) ۳۱
 مجله هفت روزه الرشید ۳۲۵
 مجله هفت روزه ایام (مستونگ) ۲۴
 مجله هفت روزه ساربان (مستونگ) ۲۴
 مجمع الاحکام ۲۰۲
 مجمع البحار ۲۴۷
 مجمع البحرین (رک : مجموعه) ۱۰۸ ، ۸۶
 مجمع البیان (رک : نخبه التفاسیر) ۱۹۴
 مجمع العلوم ۲۹
 مجمع الفیوضات (رک : ملفوظات پیر محمد راشد)
 ۵۵
 مجمع اللطایف (رک : مجموعه) ۸۶
 مجمع النقایس ۸۸
 مجمع بحار الانوار فی غرایب التنزیل و لطایف
 (بدایع) الاخبار ۶۵
 مجمع حل لغات ۶۵
 مجموع الشجرات ۱۸۲
 مجموع خانی فی عزالمعانی ۲۳۱
 مجموع سلطانی ۲۰۹
 مجموعه ۹۵ ، ۱۷۳ ، ۱۷۸ ، ۱۸۳ ، ۱۹۸ ،
 ۲۰۰ ، ۲۰۳ ، ۲۰۷ ، ۲۰۸ ، ۲۱۱ ، ۲۲۲ ،
 ۲۲۳ ، ۲۲۶ ، ۲۳۴ ، ۲۳۷ ، ۲۳۸ ، ۲۳۹ ،
 ۲۴۱ ، ۲۴۲ ، ۲۴۳ ، ۲۵۱ ، ۲۵۲ ، ۲۶۷ ،
 ۲۹۴ ، ۲۹۶ ، ۲۹۷ ، ۲۹۹ ، ۳۰۱ ، ۳۲۳ ،
 ۳۲۶ ، ۳۲۷ ، ۳۳۸ ، ۳۴۱ ، ۳۴۴ ، ۳۴۵ ،
 ۳۴۶ ، ۳۴۷
 مجموعه آذر ۱۰۳
 مجموعه آزاد (رک : آزاد) ۱۰۳
 مجموعه ادعیه ۲۲۲
 مجموعه ادعیه (رک : اسناد دعای گنج العرش)
 ۱۴۴
 مجموعه ادعیه (رک : سلسله کیلانیها) ۶

- مجموعه (۱- ادعیه و اوراد ، ۲- نظامیه فخریه ، ۳- شجره نامه) ۱۴۴
- مجموعه اشعار ۱۲۲ ، ۲۷۶ ، ۳۰۸
- مجموعه اشعار (رک : جنگ اشعار) ۱۴۷
- مجموعه اشعار (رک : مجموعه رسایل) ۲۲
- مجموعه اشعار فارسی (رک : گلهای رنگا رنگ) ۱۴۶
- مجموعه اشعار مهدی علی خان ۱۰۷
- مجموعه اشعار و ماده تاریخ ها ۱۵۴
- مجموعه الاستفتات ۲۳۸
- مجموعه التربیه ۲۶۹ ، ۲۷۰
- مجموعه الرسایل ۱۸۴ ، ۲۷۱
- مجموعه (۱- آلهی نامه ، ۲- مصیبت نامه ، ۳- اسرار نامه ، رک : شیخ عطار) ۴۵
- مجموعه امیری ۲۷۹
- مجموعه (۱- اسرار قادر ، ۲- رساله تهنیت ، ۳- ملفوظات فقر ، ۴- سر مکنون) ۸۳
- مجموعه اوراد و ادعیه ۱۶۰
- مجموعه (۱- اوراد نصیری ، ۲- الہامات غیبی ، ۳- تقسیم الاوراد) ۱۴۵
- مجموعه اوراد و پنج سوره ۲۲۲
- مجموعه اوراد و وظائف (رک : کبریت احمر) ۱۱۶
- مجموعه اوراق متفرقه (فارسی و عربی) ۸۵ ، ۸۷
- مجموعه (رک : ۱- باره ماه فرد ، قصه جراکان و بکھو ، ۳- باران ماه عیسی ، ۴- باران ماه اشرف ، مناجات اشرف ، ۶- باران ماه ، ۷- قصه پورن بهگت ، ۸- قصه شیرین و فرهاد) ۸۴
- مجموعه پنج رساله ۱۷۷
- مجموعه پیر زاده (رک : پیر زاده) ۱۰۳
- مجموعه تاریخی ۱۸۶
- مجموعه تحفه العاشقین و اسرار القلوب ۲۰۴
- مجموعه (رک : تحفه نصایح ، ۲- نجات المسلمین ، ۳- مسایل فقہ) ۸۲
- مجموعه تذکرہ المذاهب ۲۰۲
- مجموعه (ترجیع بند و دیوان فرشته و دیگر رسایل فارسی) ۹۷
- مجموعه تعاویذ ۲۲۹
- مجموعه (رک : ۱- تفسیر سوره الفاتحہ ، ۲- بیاض اشعار فارسی ، ۳- غزلیات شمس تبریزی ، ۴- شرح لمعات ، ۵- منازل السائرین ، ۶- مصطلحات الصوفیہ) ۲۸۲
- مجموعه (رک : تفسیر سوره فاتحہ ، ۲- ناشناخته ، ۳- نقد النصوص فی شرح نقش الفصوص) ۲۸۶
- مجموعه (رک : ثلاث بخاری و اسامی اصحاب صفہ و رساله دیگر) ۱۱۶
- مجموعه چند رساله صرف و نحو ۳۸
- مجموعه چهارده رساله ۱۹۱
- مجموعه چهار کتاب ۲۰۲
- مجموعه (رک : ۱- چهل حدیث ، ۲- قصیده اللالی ، ۳- لباب الاخبار) ۱۴۰
- مجموعه (رک : حضرات القدس ، ۲- برکات احمدیہ) ۱۷۶
- مجموعه (رک : ۱- حق نما ، ۲- وقایع پنوں ، ۳- روشن دل ، ۴- مجمع البحرین ، ۵- شرح رباعیات) ۱۰۸
- مجموعه (۱- خالق باری ، ۲- تفسیر سوره یوسف) ۲۸۶
- مجموعه خانی ۱۶۵ ، ۳۲۸
- مجموعه خطب ۱۷۸
- مجموعه (رک : ۱- خلاصہ الحساب ، حاشیہ مخدوم محمد ہاشم تھتوی ، ۳- شرح مراجی) ۴۰
- مجموعه (رک : ۱- خلاصہ المعارف ، ۲- رساله المضالہ بین الانسان و الکعبہ ، ۳- رساله اکرامات آدمیہ) ۱۳۶
- مجموعه در سلوک بہ زبان فارسی ۴۸

مجموعه (رک: ۱- درود مستغاث ، ۲- دعای تاج
۳- مدح محبوب سبحانی) ۳۰۹ ، ۳۱۹
مجموعه (رک: ۱- دلایل الخیرات ، ۲- اکبر
اعظم ، ۳- اوراد فتحیه) ۸۳
مجموعه (رک: ۱- دلایل النبض ، ۲- دلایل البول ،
۳- رساله قبریه ، ۴- رساله سیرالروح فی
البدن) ۲۸۲
مجموعه دواوین خمسہ ۲۵۰
مجموعه دو رساله ۲۰۰
مجموعه دین المریدین ۹۵
مجموعه (رک: ۱- دیوان آصفی ، ۲- دیوان وحشی ،
۳- دیوان هلالی) ۲۰۷
مجموعه (رک: ۱- رساله تحقیق محصورات ، ۲-
مدخل منظوم ، ۳- رساله معرفت اسطرلاب)
۱۵۴
مجموعه رسایل ادعیه و تعویذات و وظایف ۳۲۶
مجموعه رسایل در تصوف ۱۷۸
مجموعه رسایل در رد اقسام بدعات و رد وهابی
۱۷۵
مجموعه رسایل در عروض و بدیع و قافیه ۱۵۴
مجموعه رسایل در علم تصوف ۱۵۰
مجموعه رسایل در فقه شیعه ۱۵۵
مجموعه رسایل نظم و نثر ۵
مجموعه رسایل صرف و نحو ۲۱۲
مجموعه رسایل عربی و فارسی ۴۹ ، ۱۵۴
مجموعه رسایل (علاج المنکرین فی تحقیق
السماء) ۱۵۴
مجموعه رسایل علم الخیریه ۲۴۹
مجموعه رسایل فارسی
مجموعه رسایل فقهیه ۱۶۱
مجموعه رسایل قوت باه و تعبیر خواب ۲۵۵
مجموعه رسایل مختلفه ۲۳ ، ۲۷۷
مجموعه رسایل منظوم ۵۵
مجموعه رسایل نجوم و هیئت و تقویم ۱۴۷
مجموعه رسائل نصاب الصبیان و بدیع النصاب ۲۰

مجموعه رسایل نظم و نثر ۱۳۹
مجموعه رسایل و اشعار فارسی ۳۹۰
مجموعه رسایل و یادداشتهای مولانا غلام
جیلانی ۲۵۰
مجموعه ریاض الادویه ، ثنایات بخاری ۱۹۱
مجموعه زبده الکلمات و رساله قبریه ۲۸۲
مجموعه سلسله نقشبندیه و رساله مولوی محمود
شیرازی ۱۷۵
مجموعه سلطانی ۴ ، ۱۹۲ ، ۲۹۶ ، ۳۳۰ ،
۳۴۵
مجموعه سلم العلوم ۲۴۹
مجموعه سه رساله صوفیه ۲۷۵
مجموعه سه کتاب ۱۹۶
مجموعه سیزده نسخه عربی ۲۱
مجموعه (رک: ۱- شاکر نامه ، ۲- کریمیا ،
۳- مخمس فارسی در لغت و نامهای درختان
و گیاه ها ، ۴-
مجموعه شامل معرفت المحبوب و دیگر رسایل
۸۶ ، ۹۶ ، ۱۳۵
مجموعه شرح بوستان و شرح ابیات سریانی ۱۳۷
مجموعه شرح دعای سریانی و رسایل دیگر ۸۵
مجموعه شرح فقه اکبر و پند نامه و تحفه نصایح
۱۰۹
مجموعه شرح قصاید عرفی و دیوان عرفی ۲۸۴
مجموعه شمایل الاتقیا و رسایل دیگر ۱۵۷
مجموعه شیخ محمد اقبال ۱۰۳
مجموعه شیرانی ۱۰۳
مجموعه شیرین و فرهاد و قصه سسی و پنون
مجموعه صرف و نحو ۸۳
مجموعه طب ۱۵
مجموعه عتیقی ۱۰۳
مجموعه عجب العجایب ۱۸
مجموعه علم میاق و انشای جامی ۱۰۷
مجموعه عمده الاسلام و توکل نامه ۸۴

مجموعه غوثیه و نقش الفصوص و رسایل دیگر ۱۳۵
 مجموعه فقرنامه و ابیات سلطان باهو ۸۵
 مجموعه فقه ۱۱۸
 مجموعه فواید مسایل الجنازه لفوز السعاده و رساله تهنیت ۲۸۲
 مجموعه فوز الكبير في اصول التفسير و تفسير فتح العزيز ۲۸۶
 مجموعه في بيان الانساب ۲۴۲
 مجموعه في حدود و الرسوم الفوائد ۲۷۰
 مجموعه قاضي قطب و ده رساله ديگر ۸۴
 مجموعه قصايد ۱۴
 مجموعه قصايد عربي و شرح آنها ۲۵۳
 مجموعه قصه سپاهي و مثنوي مهر و ماه ۱۴۰
 مجموعه قصه شيرين و فرهاد و جام و كوران ۸۷
 مجموعه كتاب الفقه و تحفه الجمالي ۳۱۳
 مجموعه كمال نامه و سام نامه و چند مثنوي ديگر به خط خوش ۴۵
 مجموعه كنوز حكمت و مفاتيح و رساله كيميا ۳۰۷
 مجموعه كيني (رك : كيني) ۱۰۳
 مجموعه گلستان و بوستان ۲۰۸
 مجموعه گلشن راز و حسنات العارفين و مثنوي شيخ عطار ۳۶
 مجموعه لذت النساء و قصيده برده و غوثيه ۳۰۹
 مجموعه متفرقات ۱۸
 مجموعه مثنويات جاسي (رك : هفت اورنگ) ۶۶
 مجموعه مثنويات عطار ۱۵۰
 مجموعه مثنوي تاج الملوك و گلزار نسيم و مهر و ماه و نسيم شنگر و چند مثنوي ديگر ۱۴۰
 مجموعه مثنوي و امق و عذرا و صفات العاشقين و ديوان حكيم لا معي ۱۷۲
 مجموعه مثنوي هاي کوتاه ۲

مجموعه محبوب عالم (رك : محبوب عالم) ۱۰۴
 مجموعه معاجز رسول (ص) ۲۷۸
 مجموعه مختصر و قايع و حمد بيحد و رساله ديگر ۱۴۰
 مجموعه مرقات ۱۱ ۵۷
 مجموعه مشكلات الفقه و سه رساله فقهی ۳۱۰
 مجموعه مفتاح الحساب و تلخيص المفتاح و هشت رساله ديگر ۱۴۸
 مجموعه مقالات موسيقي و پنج آشوب درباره مثنويات حكيم زلاني خوانساري ۱۸۵
 مجموعه مكاتيب ۱۸۳
 مجموعه مکتوبات شاه عباس و شاه جهان و احمد شاه دراني ۱۵۵
 مجموعه ملفوظات فواید فخریه و مناقب فخریه ۱۵۳
 مجموعه مجمع اللطائف و مسایل فروق اشباه و نظاير و دوازه رساله ديگر ۸۶
 مجموعه منهاج العابدین و لوايح ۷۱
 مجموعه مينا بازار و بديع المنظوم و پنج رقعہ ۱۴۰
 مجموعه ناشناخته ۱۱۸
 مجموعه نافع الخلاق في ادعيه الغرايب و تقرير كافيہ ۳۰۹
 مجموعه نجات المسلمين و رسایل ديگر ۱۳۷
 مجموعه نجات المؤمن و ادعيه و فرايض ۳۰۷
 مجموعه نثر و نظم هندی و فارسی و گلدسته و ديگر رسایل ۳۰۷
 مجموعه نسخه نويسی های پزشکی ۱۹۸
 مجموعه نوبهار جاودان و گلزار معانی ۱۷
 مجموعه نورس و ديباچه سه نثر ظهوری و چهارده رساله ديگر ۲۸۷
 مجموعه نورنامه و رسایل ديگر ۸۴
 مجموعه نيل المراد ۲۵۰
 مجموعه وظائف ۵۷
 مجموعه وولز (رك : وولز كلکشن) ۱۰۳

مخمس فارسی در لغت و نامهای درختان و گلها
و گیاه ها ۴۰
مدار الافاضل ۴۹ ، ۸۸ ، ۲۴۸
مدارالفحول فی شرح منار الاصول ۲۳۹
مدارج الفتوة و درجات الفتوة ۲۱۷
مدارک ۳۰۱
مدارک (رک : چهار گلزار) ۴۸
مدارک التنزیل ۱۴
مدارک التنزیل و حقایق التأویل ۱۷۸
مدارک نوشاه گنج بخش ۸۷
مدح خلفا ۴
مدح محبوب سبحانی (رک : مجموعه) ۳۱۹
مدخل منظوم (رک : مجموعه) ۱۵۴
مذکر الاحباب (رک : تذکره شاعران) ۸۶
مذاهب عشق ۲۳۰
مرآت الاسرار ۸
مرآت التفامیر ۳۲۴
مرآت العجال (رک : بیاض اشعار) ۱۹۴
مرآت الخیال ۱۵۵ ، ۲۵۵
مرآت الصرف ۲۱۳
مرآت الصفا ۵
مرآت العارفين ۱۱۱
مرآت العقیقه ۱۹۰
مرآت الغفوریه ۱۶
مرآت القرآن ۴۶
مرآة المثنوی ۱۲۳
مرآة المحققین ۲۷۹
مرآة المشکوة ۲۴۱
مرآة دولت عباسیه ۱
مرآة التصرف ۲۹۱
مراتب الدرجات (رک : مجموعه) ۲۹۷
مراتب سلوک و حقایق عرفان ۳۲۷
مراح الارواح ۲۱۳ ، ۲۱۸ ، ۳۳۰ ، ۳۳۴
۳۳۸

محاسن الاداب ۱۹۵ -
محاسن الاصطلاح ۱۶۱
محاکات الشعراء ۹۰
محبوب القلوب (رک : شمس و قهقهه) ۱۲۶
محفل محبوب ۲۳۲
محفل معما گویی ۱۸۸
محمود نامه (رک : مجموعه) ۲۰۸ ، ۸۴
محمود و ایاز (رک : مجموعه مقالات) ۱۸۵
محیط البرهانی لقول الملك السبحانی ۱۴۳
مخبر الواصلین (مواد تاریخ) ۸۲
مختار للفتوی لانه اختاره اکثر الفقهاء ۳۱۴
مختار نامه ۲۷۷ ، ۲۵۸
مختار الکلام امیر المؤمنین علی (ع) ۳
مختصر الاصول ۲۷۳
مختصر البخاری (البخاری) بازیر نویس فارسی ۶۶
مختصر المعانی ۲۹۰
مختصر الوقایه ۱۸۶ ، ۲۹۷ ، ۳۲۸ ، ۳۲۹
۳۳۷ ، ۳۴۴
مختصر جامع الصغير ۶۵
مختصر رساله عروض ۲۲۶
مختصر وقایع (رک : مجموعه) ۱۴۰
مختصر منظومه طبعیه تشریحیه ۲۰۲
مخزن افغانی (رک : تاریخ خان جهان لودهی) ۶
مخزن الادویه ۱۴۰ ، ۲۲۹
مخزن الاسرار نظامی ۲۲ ، ۴۹ ، ۵۵ ، ۱۱۱
۲۳۹ ، ۲۶۵ ، ۲۸۵
مخزن الاسرار و شرح آن ۱۳۸
مخزن الاسلام ۱۵۷
مخزن السالکین ۱۹۶
مخزن الغرایب ۸۸
مخزن المتقین ۱۴۹
مخطوطات پنجابی ۱۰۷
مخطوطات شیرانی ۱۰۳

- مسائل فقه و عرفان ۲۰۴ ، ۳۰۷
 مسائل فقه و فتویٰ ۳۰۱
 مسائل فقہی ۳۴۴
 مسائل متفرقه ۲۰۷
 مسائل نحویہ (رک : مجموعہ) ۲۳۹
 مسائل نماز ۱۴۰
 مسلم ۲۹۰
 مسلم الثبوت ۲۰۸ ، ۲۳۹
 مسلم العلوم ۲۹۰
 مسلم النجاح ۲۷۴
 مسند امام احمد ۱۳
 مسند حمیدی ۱۶۱
 مسیر طالبی (رک : تواریخ فرنگستان) ۲۵۴
 مشارب الصوفیہ ۲۷۷
 مشارع الاصول ۱۷۸
 مشارق الانوار ۳۲۹
 مشارق شمس المعارف علی الاشواق (رک : مجموعہ)
 ۱۹۶
 مشکلات الفقہ (رک : حیرت الفقہ) ۳۱۰
 مشکوٰۃ المصابیح ۱۷ ، ۲۹۰ ، ۲۹۲
 مصباح الانوار (رک : ناشناختہ) ۲۸۶
 مصباح الرسل (رک : مجموعہ) ۴۰۷
 مصباح السالکین ۱۹۰
 مصباح العاشقین ۱۶۵ ، ۳۴۷
 مصباح القلوب (رک : مجموعہ) ۳۴۷
 مصباح الہدایہ ۲۰۱
 مصباح الہدایہ و مفتاح الکفایہ ۹۳
 مصلح المفتاح ۵۲
 مصطلحات الصوفیہ (رک : مجموعہ) ۳۸۲
 مصقل تحریف (رک : اعجاز عیسوی) ۳۴۶
 مصیبت نامہ (رک : مجموعہ) ۴۵
 مصیبت نامہ عطار ۱۱۱ ، ۱۳۱
 مطالب المؤمنین ۱۴۲
 مطالبات اہل سنت و جماعت ۳۹۴
 مراسلات میکہان ۱۰۸
 مراسلہ امیر دوست محمد خان ۲۴۲
 مرثیہ ۲۸۳
 مرثیہ مرزا فصیح زبانی حافظ جنی ۲
 مرج البحرین ۲۲۰
 مرصاد العباد ۲۵۲
 مرغوب القلوب (رک : مجموعہ) ۸۶ ، ۲۳۷
 مرقات ۲۱۳
 مرقات شرح مشکات ۱۶ ، ۱۴۲
 مرقات خوشنویسی ۲۲۱ ، ۲۶۷
 مرقات گونا گونا گون ۱۵
 مرقات امیاء الحسنی ۱۴۷
 مرقع بیحروف ۲۶۵
 مرقع خطوط خوشنویسان ۲۳۳
 مرقع خوشنویسی ۱۲۵
 مرقع کایمی ۱۴۴
 مرقعہ للقلوب ۶۹
 مرقع مشق ۱۱۸
 مزارات بخارا ۲۵۲
 مزرع الحسنات فی شرح دلائل الخیرات ۶۶
 مزید الغفلہ من سمت القبلیہ ۱۶۱
 مسألہ الدھر ۴
 مسائل اربعین ۱۷۸ ، ۲۹۶
 مسائل اعتقاد (رک : مجموعہ) ۳۴۵
 مسائل دینی (رک : ناشناختہ) ۱۲۸ ، ۳۴۷
 مسائل دینی و عرفانی ۳۴۷
 مسائل زنان (رک : جنت الفردوس) ۱۷۲ ، ۲۲۰
 مسائل زنان (رک : مجموعہ) ۳۴۴
 مسائل شیعیان در ملتان ۴
 مسائل صرف و نحو ۳۳۵
 مسائل عرفان و دین (رک : مجموعہ) ۳۴۷
 مسائل فروق اشباہ و نظائر (رک : مجموعہ) ۸۶
 مسائل فقہ (رک : مجموعہ) ۱۷ ، ۸۲ ، ۱۷۹
 ۳۴۵ ، ۲۱۰

معدن الاسرار ۴۷ ، ۴۸
 معدن الانوار و مشکوة الاسرار ۲۵۸
 معدن المعانی (رک: ملفوظات شیخ شرف الدین احمد یحیی منیری) ۲۵۲ ، ۲۷۵
 معدن فیض ۱۷۴
 معراج العارفين (رک: مجموعه) ۳۵۱
 معراج العروض ۱۱۱
 معراج النبوة ۵۶
 معرفت اصطربلاب ۱۰۶
 معرفه الانساب الباطنيه و نفی الانساب الظاهرية
 ۳۹
 معرفه السلوک ۱۹۰
 معرفه القلوب ۱۰۰
 معرفه المحبوب (رک: مجموعه) ۱۳۵
 معرفه المذاهب ۱۱۵
 معلومات عجيبه ۱۴
 معمای حافظ صاحب براهل ايران و جواب معمای حافظ براهل ايران ۲۰۳ (رک مجموعه)
 معنی تصور و تصدیق ۳۳۵
 معنی رباعی ۱۳۶
 مفاتیح (رک: مجموعه) ۳۰۶ ، ۳۰۷
 مفاتیح الاعجاز فی شرح گلشن راز ۴۸
 مفاتیح الرحمه ۲۴۹
 مفتاح الجنان ۱۲۱ ، ۱۵۲ ، ۲۵۸
 مفتاح الحساب (رک: مجموعه) ۱۴۸ ، ۲۴۹
 مفتاح الخیرات (رک: مجموعه) ۳۴۵
 مفتاح الدقایق ۲۱۷
 مفتاح السعادة (رک: انواع شریف) ۳۴۱
 مفتاح العلوم در بلاغت (رک: مجموعه) ۲۴۹
 مفتاح العلوم سکاکی ۷۶
 مفتاح الفلاح ۲۷۰
 مفتاح الفيض ۱۱۰
 مفتاح الكنوز و تبیان الرموز ۲۸۵
 مفتاح اللغه ۴۹
 مفتاح فتوح الغیب ۱۷۶ ، ۳۲۳

مطالب ادبی و دینی و اشعار محمد اشرف (رک: بیاض) ۸۵
 مطالب رشیدی ۲۳۱
 مطالب متفرقه ادبی و تاریخی و دینی (رک: بیاض) ۸۵
 مطالع الانوار فی ترجمه الآثار (رک: تحفة الوزراء) ۱۵
 مطلع الانوار ۱۵۴ ، ۱۷۶ ، ۲۶۵
 مطلع فصوص الکلم فی معانی فصوص الحکم (رک: آثار و احوال ابن العربی) ۱۹۶
 مطلوب القلوب ۱۰
 مطلوب المؤمنین ۲۷۹
 مطول ۲۲۱ ، ۲۹۲ ، ۳۳۸
 مظاهر حق ۳۲۲
 مظهر الانوار محتو علی مسائل الصیام ۴۸
 مظهر جلالی ۲۰
 مظهری ۳۰۱
 معارج النبوة فی مدارج الفقه (رک: سیرابومعین) ۱۴ ، ۱۲۴ ، ۱۴۲ ، ۱۵۱ ، ۱۸۵ ، ۱۹۵ ، ۱۹۶ ، ۲۸۷ ، ۳۳۸ ، ۳۴۰
 معارف اربعین ۱۲۶
 معارف القرآن ۱۱۶ ، ۳۰۱
 معارف النفس و رموز تصوف ۹۴
 معالجه الرحم ۳۶۵
 معاصم المهدي ۲۶۸
 معالم التنزیل (رک: نخبه التفاسیر) ۱۹۴ ، ۳۰۱
 معانی الاخبار ۲۴۷
 معانی شرح امالی ۱۵۰
 معانی و بیان ۱۵۰
 معاویه و استخلاف یزید بجواب تحقیق علی خلافت معاویه و یزید ۱۹۹
 معجم آیات القرآن ۲۸۲
 معجم الادباء ۱۰۵
 معجم البلدان ۵۱
 معجم السفر ۵۲

مکاتیب احمدیہ* سعدیہ ۱۶۲
 مکاتیب سید احمد شهید ۱۸۲
 مکاتیب مهر و اسناد تاریخی ۱۵۹
 مکاشفات رضوی (رک : شرح مثنوی مولوی) ۲۶ ،
 ۱۵۵ ، ۱۴۲ ، ۵۵ ، ۴۹
 مکتوبات (رک : تحفہ فرقانیہ) ۷۵
 مکتوبات (رک : فرامین) ۱۹۵
 مکتوبات امام ربانی (رک : شیخ احمد سرہندی)
 ۴۱ ، ۹۶ ، ۱۳۳ ، ۱۷۶ ، ۱۷۷ ، ۱۸۶ ،
 ۱۹۹
 مکتوبات پیر محمد راشد (رک : آداب مریدین)
 ۵۶ ، ۵۵
 مکتوبات راشدیہ ۵۵
 مکتوبات سایین اللہ بخش ۳۰۸
 مکتوبات سعدیہ ۱۶۲
 مکتوبات سید احمد شهید ۱۳۴
 مکتوبات سید علی ہمدانی ۱۷۶
 مکتوبات شاہ احمد سعید ۱۶۳ ، ۱۷۳ ،
 مکتوبات شاہ اسماعیل شهید ۱۳۵
 مکتوبات شیخ احمد بن یحییٰ المنیری ۷۰ ، ۱۴۱ ،
 ۲۵۰
 مکتوبات شیخ حامد قاری لاهوری ۱۳۶
 مکتوبات شیخ عبدالجلیل (رک : مجموعہ) ۳۴۵
 مکتوبات شیخ عبدالقادر گیلانی ۱۷۶
 مکتوبات صدریہ ۷۴
 مکتوبات (رقعات) فارسی ۱۰۷
 مکتوبات معصومیہ ۱۶۲
 مکتوبات ملا مسعود ملتانی ۱۳۴
 مکتوبات مولانا غلام محیی الدین قصوری ۱۳۶
 مکتوبات میر سید ابو العلاء نقشبندی اکبر آبادی
 ۱۳۴
 مکتوبات میر صفی اللہ ۵۶
 مکتوبات نور محمد لاهوری ۱۳۴

مفرح القلوب (رک : شرح قانونچہ) ۱۵ ، ۶۶ ،
 مفردات سبحانی (رک : احیاء الطب سبحانی)
 ۱۴۹
 مفردات سبعہ ۲۴۸
 مفید المبتدی (رک : جامع التعلیل) ۲۱۲
 مفید العلماء (رک : مجموعہ) ۸۴
 مفید المعاجین ۲۱۱
 مقادیر الاوزان ۳۲۰
 مقالات الشعراء ۶۲
 مقالات تحقیقی ۳۴۰
 مقالات رشید (در حدود ۵۰۰ مقالہ) ۹۴
 مقالات عربی و اردو ۶۷
 مقالات علمی و تحقیقی در دائرۃ المعارف اردو
 ۳۳۹
 مقامات (رک : جامع الاکبر شاہ نقشبند) ۷۵
 مقامات حریری ۱۸۵ ، ۲۹۰
 مقامات خواجہ محمد معصوم ۱۷۲
 مقامات داودی ۸۳ ، ۱۳۵ ، ۲۶۰
 مقامات مظہری (رک : ملفوظات مرزا مظہر جان
 جاناں) ۹۶
 مقامات نقشبندیہ ۱۶۴
 مقامات ہندی ۱۶
 مقامات السنیہ ۲۳۲
 مقدمہ* حافظ بن صلاح (رک : النکت حافظ ابن خبیر
 عسقلانی) ۳۸
 مقدمہ* قارمی دیوان حافظ ۲۰۵
 مقدمہ* فتوحات غیبیہ ۱۶۳
 مقدمہ* قصیدہ* بہشتی (رک : مجموعہ)
 مقدمہ* قواعد القرآن ۳۴۶
 مقصود العاشقین (رک : مجموعہ) ۳۴۱
 مقطعات ابن یمن (رک : مجموعہ* رسایل)
 مکاتبات شمسی ۱۵۶
 مکاتیب از مولانا غلام محیی الدین قصوری ۱۳۶
 مکاتیب آزاد ۲۵۷

ملفوظات غلام علی دهلوی (رک : در را المعارف)

۹۷

ملفوظات فقرا (رک : مجموعه) ۸۳

ملفوظات مخدوم جهانیاں جهانگشت بخاری (رک :

سراج الهدایه) ۱۳۵

ملفوظات میرزامظہر جان جانان (رک : مقامات

مظہری) ۹۶

ملفوظات نوشاہ گنج بخش (رک : ترجمہ کلمات

طیبہ) ۳۱۱

ملفوظات و معمولات صاحب کوتہ ۱۵۲

ملفوظ اویسیہ ۲

ملفوظ جلالیہ ۲

مناجات ۸۴

مناجات اشرف (رک : مجموعه) ۸۴

مناجات خسرو ۱۶۴

مناجات خواجہ ۱۶۴

مناجات خواجہ عبداللہ انصاری (رک : مجموعه)

۲۵۲

مناجات دستگیر (رک : مجموعه) ۸۴

مناجات شاہ محمد غوث ۳۲۶

مناجات غوث الثقلین ۲۰۲

مناجات محمود ۲۳۲

منازل السائرین (رک : مجموعه) ۷۰ ، ۱۳۵ ،

۲۸۲

مناظرہ بین الاشاعرہ و المعتزاتہ ۱۵۵

مناظرہ مسلمان و مسیحی ۳۴۷

مناقب داودیہ (رک : نفعات داودیہ)

مناقب المرتضوی ۱۷

مناقب العاشقین ۵۱

مناقب الاصفیاء و رسائل دیگر ۱۷۱

مناقب اهل البيت النبى (ص) ۳۲۶

مناقب سید امیر کلال سوخاری ۲۵۲

مناقب شاہ احمد سعید ۱۷۲ ، ۱۷۳

مناقب عجایب و نصایح و غرایب ۳۲۶

مناقب غوثیہ ۸۱ ، ۳۳۱

مکتوبات و فرمان ها (رک : نوبهار جاودان)

۱۷

مکتوبات یحیی منیری ۲۱۷ ، ۱۱۵

مکتوب عبدالکریم بہ سید شرافت نوشاہی ۸۶

مکتوب فارسی ۳۲۵

مکلی نامہ ۶۲

ملا اللہداد حاشیہ برہدایہ ۳۴۱

ملا زادہ (رک : مجموعه) ۲۶۷

ملاک الاعتقاد ۱۹۰

ملفوظات ۱۸۳

ملفوظات (رک : تحفہ الجمال و خزائنہ الاحوال)

۷۴

ملفوظات بابا فرید گنج شکر (رک : اسرارالاولیاء)

۹۶

ملفوظات پیر محمد راشد (رک : مجمع الفيوضات)

۵۵

ملفوظات چهل روزہ از شاہ غلام علی دهلوی

۱۳۶

ملفوظات خواجہ اللہ بخش تونسوی ۱۴۳

ملفوظات خواجہ باقی باللہ ۵۶

ملفوظات خواجہ بہاءالدین نقشبند ۴۵۱

ملفوظات خواجہ عبیداللہ احرار ۴۹

ملفوظات خواجہ فرید الدین گنج شکر (رک :

اسرارالاولیاء) ۲۳۸ ، ۶۶

ملفوظات سید شرافت نوشاہی ۳۱۱

ملفوظات سید عبدالکریم مندی بولراین (رک :

بیان العارفين لتبیه الغافلین) ۵۳

ملفوظات سید محمد حسینی خواجہ گیسو دراز ۱۸۳

ملفوظات شاہ عیسی (رک : عین المعانی) ۵۹

ملفوظات شیخ بہاء الدین زکریا ملتانی ۲۲۲

ملفوظات شیخ عیسی (رک : کشف الحقایق) ۲۵۱

ملفوظات شیخ نصیر العقی (رک : خیرالمجالس)

۹۵

ملفوظات صاحب کوتہ ۲۵۲

منطق ۱۷ ، ۲۰۸ ، ۳۳۵
 منطق الطیر عطار نیشا پوری ۴۹ ، ۶۶ ، ۷۰ ،
 ۸۲ ، ۱۰۰ ، ۱۷۵
 منطق قل احمد ۶۵
 منطق و فقه ۲۱۳
 منظومه ۲۶۹
 منظومه ارثیه ۱۹۲
 منظومه پشتو (رک : مجموعہ) ۳۳۸
 منظومه پنجابی (رک : مجموعہ) ۲۹۹
 منظومه پنجابی در فقه ۳۳۰
 منظومه تجوید ۳۱۰
 منظومه عربی ترجمہ بہ فارسی (رک : مجموعہ)
 ۳۰۰
 منظومه فقه ۳۳۰
 منع الاشارة المسنونه في القعدة عند الشتهادة
 (رک : مجموعہ) ۲۴۲
 منع العوامل و قوانين اعلال (رک : مجموعہ)
 ۲۱۱
 من لا يحضره الاديب ۲۵۳
 منهاج السالکين ۱۷۹
 منهاج العابدین (رک : مجموعہ) ۷۱ ، ۷۶ ، ۱۱۵
 ۱۵۷
 منهج الرسائل (رک : مجموعہ رسائل) ۷۰
 منهج الرشاد ۲۸۷
 منهج الصادقین ۲۹
 منیه المصلی و غنیة المبتدی در فقه ۸۴ ، ۱۹۲
 ۲۰۰ ، ۲۲۰ ، ۲۹۱ ، ۳۰۶ ، ۳۴۶
 مواعظ و نصایح ۱۲۴
 مواقع النجوم ۲۵۱
 موانع النجوم ۱۹۶
 مواهب الرحمن (رک : ملفوظات سید عبدالقادر
 گیلانی) ۱۷۲ ، ۱۷۷
 مواهب اللدنیة ۱۷۷

مناقب فخریه (رک : مجموعہ ملفوظات) ۱۵۳
 مناقب قادریہ ۲۵۴
 مناقب کاکا صاحب ۱۱۵
 مناقب مخدوم جهانیان (رک : جامع العلوم) ۱۲۱
 مناقب نور محمدی ، ۱۰
 مناہج الطالبین و مسالک (مسائل) الصادقین
 ۲۷۵ ، ۱۸۹
 منبہات ۲۲۴ ، ۳۰۶
 منت (رک : قصہ ہیر و رانجہا) ۸۸
 منتهی الایجاز لکشف الاعجاز ۹۶
 منتخب الاحادیث ۶۹
 منتهی الصحوفی معرفۃ النحو ۲۲۶
 منتخب اللغات شاہ جهانی ۴۹ ، ۵ ، ۸۱ ، ۱۰۰
 ۱۹۵ ، ۲۰۸ ، ۲۵۳
 منتخب المقیاس ۲۵۸
 منتخب النفایس (رک : نزہۃ المجالس) ۱۷۱
 منتخب دیوان حافظ ۳۳
 منتخب دیوان محمد کاظم (رک : دیوان والہ)
 ۷۸
 منتخب ذخیرہ خوارزمشاہی (رک : خفی علایی)
 ۱۱۰
 منتخب شاہنامہ ۳۸
 منتخب شاہنامہ فردوسی (رک : تاریخ شمشیر
 خانی) ۱۲۱ ، ۲۸۴
 منتخب علم الحساب رک : علم سیاق) ۳۲۸
 منتخب محک الطالبین ۹۹
 منتخب نفعات الانس (رک : خلاصۃ النفعات)
 ۷۱
 منتزع الاخبار ۳۶۸
 من حاشیہ السخاوی الی الفیہ العراقی (اصول
 حدیث) ۴۸
 منشآت اعظم ۱۳۸
 منشآت حزین ۱۹۵
 منشآت لطیفہ (رک : مجموعہ تاریخی) ۶۶ ، ۱۸۶

۴۰ ، ۷۸ ، ۱۲۴ ، ۱۲۶ ، ۱۲۸ ، ۱۵۲ ،
 ۱۷۴ ، ۲۱۱ ، ۲۱۸ ، ۲۱۹ ، ۲۲۲ ، ۲۳۰ ،
 ۲۳۱ ، ۲۸۶ ، ۳۱۰ ، ۳۱۵ ، ۳۲۹ ، ۳۳۵ ،
 ۳۳۷ ، ۳۴۴ ، ۳۴۵ ، ۳۴۷

نافع الخلاق فی ادعیته الغرایب (رک : مجموعہ)
 ۳۰۹

نافع الخلق ۳۶

نافع الراسخین (ملفوظات) ۱۴۳

نافع الصلوة ۱۰۷

نالہ عشاق در جواب ذره و خورشید (رک :
 شور جنون) ۹۶

نام حق (رک : شرح نام حق) ۳۹ ، ۸۴ ، ۱۹۸ ،
 ۳۰۴ ، ۳۹۰

ناموسیات الالهیات (کتاب -) ۲۷۴

نامہ رنگین (رک : جنگ نامہ) ۱۵۵

نامہ های سید شریف حسین شریف العلماء ۲۳۵

نان و حلوا (حلوه) ۱۴ ، ۱۳۹ ، ۱۵۷ ، ۲۱۹

نبراس (رک : شرح العقاید نسفی) ۱۷۰ ، ۱۷۳

نتایج الاخبار ۱۲۷

نتایج الحرمین ۷۵ ، ۲۵۲

نتیجہ فکر فی الجهر بالمذکر ۲۳۱

نثر اللالی من کلام علی بن ابی طالب (ع)

(رک : مجموعہ رسائل) ۲۲ ، ۲۸۳

نجات المسلمین (رک : مجموعہ) ۸۲ ، ۸۶ ، ۱۳۷

نجات المؤمنین ۸۲ ، ۸۵ ، ۸۶ ، ۳۱۳ ، ۳۰۷

۳۳۰ ، ۳۴۶

نجوم (رک : مجموعہ رسائل) ۶۵

نحو ۱۸

نحو میر ۲۹۰

نخبہ التفاسیر ۱۹۴

نخبہ فکر فی مصطلح اهل الاثر ۲۳۹

نزهة الابرار فی سیرالنبي المختار ۹۷

نزهة الاخيار و روضة الاخبار ۲۷۱

نزهة الارواح ۴۸ ، ۹۸ ، ۱۲۱ ، ۱۸۶ ، ۱۹۶

مواهب اللدنیة بالمنح المحمدیہ ۱۷۷

مواهب علیہ (رک : تفسیر حسینی) ۱۲۵ ، ۲۸۶

موجز ۱۴۴

موضع البیان فی الفاظ الانسان (رک : مجموعہ)

۲۲۶

موضع القرآن ۳۰۱

مولانای روم (مثنوی) ۳۴۰

مولوی برعبدالغفور ۲۹۱

مونس العشاق ۲۸۳

مونس القادریہ ۳۲۷

موہبہ خواجہ موضہ چہارده خانوادہ (رک :
 مجموعہ) ۱۵۷

مؤید الاحساب (رک : مجموعہ) ۳۴۵

مؤید التبیان (رک : ترجمہ فیض عیان فی ترجمہ

مواظ الرحمن) ۲۵۴

مہابہارت ۲۸۷

مہج الدعوات و منہج العنایات ۵۷ ، ۲۳۴

مہر نیمروز ۲۳۵

مہر و ماہ (رک : مجموعہ) ۱۴۰

مہر و مشتری ۱۸۶

میت (رک : مجموعہ) ۸۴

میت نامہ (رک : ناشناختہ) ۲۱۹

میر حاشیہ مشکاة ۱۴۴

میر قطبی ۳۳۳

میزان الطب ۴ ، ۸۲ ، ۲۸۵

میزان المنطق (رک : مجموعہ) ۳۰۱

مینا بازار (رک : مجموعہ) ۱۴۰

ن

نادر نامہ ۴ ، ۲۶۲

نادر نامہ (رک : تاریخ ارادت خان) ۱۵۹

۲۶۲

ناسخ و منسوخ ۳۳۱

ناشناختہ (رک : مجموعہ ها و مسائل متفرقہ و

اشعار مختلف و مطالب عرفانی) ۳ ، ۱۸ ، ۳۹

نزهة الاعیان (در بیان ذبح و شکار) ۵۲
 نزهة الحقایق (رک : مجموعه) ۱۴۸
 نزهة المجالس و منتخب النفایس ۱۷۱
 نزهة النظر فی توضیح نخبه فکر ۶۹
 نسایی ۲۹۰
 نسب نامه (رک : عمده المطالب فی نسب آل
 ابی طالب «ع» ۳
 نسب نامه حضرت رسول (ص) ۲۸۲
 نسب نامه شاه محمد غوث ۳۲۶
 نسخه انشاء (رک : واقعات و مسودات نواب
 صاحب بهاولپور) ۲۸
 نسخه پنجابی در شناخت بیماری ها ۱۵۳
 نسخه جات طب (رک : مجموعه) ۲۰۰
 نسخه خطی ۲۰۲
 نسخه در احوال مشایخ و اولیاء الله ۱۷۹
 نسخه در مناقب ۱۵۱
 نسخه در طب ۱۳۹
 نسخه فتح دهلی (رک : ملفوظات سید محمد حسینی
 خواجه گیسو دراز) ۱۸۳
 نسخه فقه ۲۰۷ ، ۲۰۸
 نسخه موجز و مختصر ۱۳۷
 نسخه ناشناخته در مسائل ادبی و مکتوب ۱۳۹
 نسخه واعظ ۱۲۱
 نسخه های خطی سانسکریت ۳۰۳
 نسخه های خطی دستنویس ۲۲۵
 نسخه های طبی (رک : مجموعه) ۲۰۲
 نسخه های کشته جات در صنعت کیمیا ۲۴۳
 نسخه یوسفی ۲۲۱
 نسخه بی درباره نماز جمعه و احتیاط ظهر ۱۴۰
 نسیم شنگر (رک : مجموعه) ۱۴۰
 نسیم گلبرگ ۱۸۲
 نصاب ابونصر فراهی (رک : مجموعه رسایل)
 ۲۰
 نصاب الاحتساب ۱۷۸ ، ۳۳۷

نصاب الصبیان ۳۴۶
 نصاب الصبیان (رک : نصاب غنیه الشبان) ۷۶
 ۲۰۷ ، ۱۵۷
 نصاب الصبیان و شرح آن ۱۳۸
 نصاب غنیه الشبان ۷۶
 نصاب مثلث ۱۹۳
 نصایح المؤمنین ۲۷۵
 نصایح عزیزیه ۲۲۹
 نصیحه الاخوان عن شرب الدخان ۲۷۲
 نصیحه الکرام و فضیحه اللثام ۲۵۸
 نصیحه الملوک ۱۸۲
 نصیحه المؤمنین ۱۹۷
 نظام التواریخ (رک : مجموعه تاریخی) ۱۸۹
 نظام مقصود ۲۳۲
 نظامیه فخریه (رک : مجموعه) ۱۴۴
 نظم الدرر (رک : قصیده برده) ۱۱۹
 نظم نثر اللالی ۲۸۳
 نعتیه ۱۴۰
 نعم المعیار و المقیاس ۳۱۲
 نعم الوجیز ۱۶۵
 نغزک (رک : شرح زراذی) ۱۸ ، ۲۱۲ ، ۲۲۶
 نفایس الفنون فی عرایس العیون ۲۲۰
 نفحات الاسرار ۱۷۶
 نفحات الانس من حضرات القدس ۱۰ ، ۴۴ ، ۷۱
 ۹۹ ، ۱۷۲ ، ۱۹۸ ، ۲۱۸ ، ۳۲۶
 نفی الانساب الظاهریه (رک : معرفه الانساب
 الباطنیه) ۳۹
 نفیسی (نسخه طب) ۱۷
 نفی فرائض (رک : دیوان شعر) ۱۶
 نقدالنصوص فی شرح نقش الفصوص ۱۴۵ ، ۲۸۶
 نقش الفصوص (رک : مجموعه) ۱۳۵
 نقش بدیع غزالی ۱۸۶
 نقش پیدا ۲۸۹
 نقل فتوی القاضی (رک : مجموعه) ۸۶
 نکات الاسرار ۱۵۱

وامق و عذرای نامی اصفہانی ۳۷
 وجہ دین ۲۷۸
 وسیلہ الغریب الی جناب الحبیب ۴۱
 وصیت ۲۸۳
 وصیت نامہ ۱۱۶ ، ۲۱۹ ، ۳۴۵
 وصیت نامہ رسول (ص) ۳۴۵
 وضع حروف ہجا در قرآن ۲۸۶
 وظایف و اوراد ۱۸۳
 وظایف و دعاہا منتخب از کتب سلف (رک :
 اوراد) ۴۸
 وعظ و نصایح ۱۵۳
 وفات نامہ (رک : مجموعہ) ۸۴
 وفيات الاعیان ۲۴۸
 وقایع بدایع ۱۰۷
 وقایع براون صاحب ۲۸۷
 وقایع پنون ۱۰۸ ، ۱۴۰
 وقایع سسی و پنون (رک : مجموعہ) ۱۴۰
 وقایع مند (قبل و بعد از اسلام) ۴۵
 وقایع عالمگیری (رک : مجموعہ) ۴۵
 وقایع محاصرہ حیدرآباد دکن ۵۱
 وقایع الروایہ (در فقہ حنفی) ۶۶
 وولز کلکشن (رک : مجموعہ) وولز ۱۰۳
 ویرآپ پر کرن سری بشت جی ۱۸

۵

ہادی ہریانہ ۱۸۸
 ہادیہ سعیدیہ ۳۳۴
 ہاری (نالہ و زاری) زایخا (رک : مجموعہ) ۸۲
 ہدایات الطالبین ۲۷۶
 ہدایات شرح اشارات ابن سینا ۲۲۳
 ہدایت الاولیاء فی سیرۃ الانبیاء ۴۴
 ہدایت نامہ ۲۰۲
 ہدایہ ۱۷
 ہدایہ آخرین ۲۹۰
 ہدایہ الاحمدیہ فی ترجمہ تحفہ الحمیدیہ ۳۲۷

نگار نامہ منشی ۳ ، ۴
 نماز مقبول ۳۲۴
 نمایشنامہ های سندی ۴۶
 نمکدان فصاحت ۲۹۰
 نمونہ کا ایک نوجوان ۱۸۸
 نوادر اوغانی ۲۰۱
 نوادر و حکایات و ظرایف و طرایف ۲۵۳
 نور الانوار ۲۹۰
 نور الانوار فی تنویر القلوب و الابصار ۱۵۶
 نور الايضاح ۲۹
 نور الفتاوی (رک : فتاوی نوشاہیہ) ۸۱
 نور القرآن فی دفع ظلمات الطغان ۲۴۲
 نور الہدی ۳۱۷
 نورس (رک : مجموعہ) ۲۸۷
 نور نامہ (رک : مجموعہ) ۸۴ ، ۱۲۱ ، ۳۴۵
 نوریہ (رک : حاشیہ ابوالحسن الشہید بر شرح
 عقاید نسفی) ۱۷۱
 نہایہ الاعقاب در علم الانساب ۱۸۱
 نہایہ البراعۃ فی معرفۃ علم البلاغۃ (رک :
 انوار العثمانیہ) ۲۲۴
 نہایہ العقول و غایۃ الاصول ۲۶۴
 نہایہ المراد فی شرح قصیدہ بانث معاد ۲۲۴
 نہج البلاغۃ کا ادبی مطالعہ ۲۵۷
 نہج البیان فی صفۃ خلق الانسان ۹۱
 نہر العلوم ۲۲۰
 نئی چراغ ۳۱۰ ، ۳۱۱
 نیاز نامہ ۵۵
 نیرنگ عشق (رک : مثنوی غنیمت کنجاہی) ۱۴۰
 ۱۷۱ ، ۳۱۲

و

واردات (رک : مجموعہ رسائل)
 واقیہ ۲۸۵ ، ۳۰۹
 واقعات و مسودات نواب صاحب بہاولپور ۱۸
 واقعہ مصفی ۱۰۷

هفت رسایل (از شاه عنایت قادری قصوری)
۱۳۶
هفت روزه ساربان (مستونگ مجله) ۲۴
هفت مجلس (رک : دیوان ابن یمین فریومدی) ۴۴
هفت مناظره ۳۴۷
هیر و رانجها (رانجهو) ۵۱ ، ۱۱۰

ی

یاد حبیب ۲۳۲
یاد داشت گرسی نامه سعادت ۲۰۳
ینابیع الابدیه فی طریقه الطلاب النقشبندیه ۵۶
ینبوع الجذور ۹۸
ینبوع الحیوة از خواجه افضل الدین کاشا نے
(رک : مجموعه رسایل) ۲۲
یوسف و زلیخا ۱۲۱ ، ۱۳۸ ، ۲۱۲ ، ۲۸۹ ،
۲۹۰ ، ۳۰۶ ، ۳۰۷
یوسف و زلیخا (پشتو) ۲۴۹
یوسف و زلیخای منسوب به فردوسی ۴۴
یوسف و زلیخای جامی ۶۵ ، ۷۵ ، ۱۰۴ ، ۱۱۶ ،
۱۱۸ ، ۱۲۱ ، ۱۲۶ ، ۱۵۷ ، ۱۶۵ ، ۱۸۷ ،
۲۹۲ ، ۳۰۴
یوسف و زلیخا و شرح آن ۱۳۸

هدایه الاذران (رک : مجموعه) ۲۸۷
هدایه الانسان الی سبیل عرفان ۷۳
هدایه الاولین ۳۳۸
هدایه الرمل ۱۱۰
هدایه السعدیه ۱۵۷
هدایه الطالبین از رسایل شاه صاحب ۱۷۴
هدایه النحو (رک : مجموعه) ۲۳۹ ، ۲۴۰ ،
۲۶۴
هدایه اولین ۱۹۰
هدایه شرح وقایه ۲۱۲
هدیه الاولیاء ۵۶
هدیه القادریه فی تحقیق کلمه الطیبه ۱۳۶
هدیه القراء ۱۶۷
هرسه دفتر ابوالفضل ۲۶۰
هزار مسائل ۱۵۸
هزار و یک نام ۲
هزلیات ۳۷
هشت بهشت ۳۹۹
هفت اورنگ جامی ۹۱
هفت باب ۲۷۵ ، ۲۷۶
هفت بند اول ۲۵۹
هفت پیکر نظامی ۲۲ ، ۲۶۴ ، ۲۶۵

۴- فهرست نامهای اشخاص و قبایل و فرقه ها و سلسله ها

ابراهیم لودی ۱۷۰
 ابراهیم ولد حافظ حامد ۱۴ ، ۱۵
 ابن الاعرابی (رک : ابن سعید احمد بن زیاد)
 ۳۱۵
 ابن الساعانی ۲۴۷
 ابن الفارض ۲۸۳
 ابن الملیک ۲۸۳
 ابن الهمام ۲۱۱
 ابن بابویه ۴
 ابن حاجب ۲۲۲
 ابن حجرالعسقلانی (عسقلانی) ۲۲۴ ، ۳۰۶
 ابن خلکان ۵۱
 ابن رشد ۱۶۶
 ابن سعید احمد بن زیاد (رک : ابن الاعرابی)
 ۳۱۰
 ابن سینا ۲۸۵
 ابن عبادالله الحسینی ۲۵۰
 ابن عبدالله ۱۷۰
 ابن علی رضا عبدالله ۲۳۴
 ابن عیسی محمد بن سوره الترمذی ۳۲۷
 ابن فخر کوارسی ۱۸۶
 ابن فقیه حسن بن فقیه ۳۲۹
 ابن کثیر ۳۰۱
 ابن ماجه ۲۹۰
 ابن مقری صاحب الارشاد (علامه -) ۲۸۳
 ابن هیشم ۲۴۹
 ابن یحیی عبدالله فضل بن ابی عبدالله محمد علی
 ابن سعید یوسف علی زنی ۲۳۸
 ابوالاثر حفیظ جالندهری ۸۹
 ابوالبرکات ابن شیخ مبارک ۳۴۸

آ

آخند ملا محمد علی تبریزی ۲۵۸
 آخوند (آخون) درویزه ۹۷ ، ۱۳۵ ، ۱۵۷ ، ۲۰۲
 ۲۴۹
 آخوند صاد ۱۷۸
 آدم بنوری (رک : سید آدم بنوری پیشوای سلسله)
 بنوریه) ۱۵۱
 آذر (رک : مجموعه آذر) ۱۰۳
 آذری ۲۸۳
 آزاد (رک : محمد حسین آزاد) ۱۰۳
 آزاد (رک : مجموعه آزاد) ۱۰۳
 آغا قایم علی خان جیو ۲۶۰
 آغای ابن محمد علی خان ۱۹۵
 آفرین لاهوری ۸۸
 آلانا (رک : غلام علی آلانا ، دکتر -) ۵۹
 آل محمد (ص) ۳۲۵
 آمنه قادری (خانم -) ۲۸۰
 آنندراج مخلص ۱۰۷

ا

ابراهیم ۱۲۲
 ابراهیم (رک : بهاءالدین) ۳۴۷
 ابراهیم باهلی ۸۶
 ابراهیم بن حسین ۲۷۳ ، ۲۷۸
 ابراهیم بن فضل الله ۳۴۵
 ابراهیم بن محمد ایسمان الساخ ۲۵۴
 ابراهیم بهتی ۹۸
 ابراهیم درویش الجنابی ۷۱
 ابراهیم عادل ۲۳۳
 ابراهیم عبدالله یوسف البغدادی ۱۵۰

ابو بکر ابن ابی اسحاق محمد بن ابراهیم البخاری
۱۶۴
ابو بکر احمد بن محمد بن علی القریشی ۴۸
ابو بکر بن محسن العلوی المحدث ۱۶
ابو بکر بن محمد بن محمد بن علی (رک : زین الدین
(زین) الخوافی) ۷۰ ، ۷۶
ابو بکر خوافی ۱۷۷
ابو بکر عبدالله ابن الزبیر ابن عیسی الحمیدی
۱۶۱
ابو بکر عبدالله بن محمد شاه هاورالاسدی الرازی
۱۷۹
ابو بکر فیض بن محمد لاهوری ۲۱۹
ابو بکر گلا باذی ۲۴۷
ابو تراب بن عبدالحق بن عبداللطیف الزینبی
القادری برهانپوری ۲۲۶
ابو حاتم الرازی ۲۷۲
ابو حامد بن محمد بن النقیب المولوی احسن الله
(رک : محامد بن مولوی) ۷۱
ابو حلیم (رک : الهداد بن قطب الدین حکیم)
۲۸۲
ابو داود بن سعید بن محمد بن یوسف بن محمود
۱۲۴
ابوذر حاجی الحرمین ۲۴۲
ابو سعید ابوالخیر ۲۵۹
ابو سعید الکالیش البغدادی ۱۱۵
ابو سعید بن فضل الله احمدالمحمد الحسینی ۱۹۱
ابو سعید علی قریشی ۲۰۲
ابو سعید عمر غفاری ۳۴۵
ابو سعید مجددی ۱۷۶
ابو شکور السالم ۱۷۸
ابو شکور السالمی محمد عبدالسعید بن شعیب الکشی
۲۱۳
ابو طالب حسینی ۲۵۹
ابو طالب محمد اصفهانی ۲۵۴
ابو عبدالله ابن محمد اسفراینی ۱۵۷

ابوالبرکات محمد عبدالمالک پنشنر (باز نشسته)
مشیر مال ریاست بهاولپور ۱۱۹
ابوالبرکات منیر لاهوری ۱۶۹
ابوالحسنات قادری لاهوری ۳۲۶
ابوالحسن الشہید ۱۷۱
ابوالحسن بن عبداللطیف ۱۴
ابوالحسن حسام الدین محمد ۱۷۵
ابوالحسن علی بن یوسف الصوفی ۲۳۸
ابوالحسنین فضل الله بن محمد ابن ایوب الماچینی
۲۰۱
ابوالخلیل خان محمد (مولانا -) ۱۶۰
ابوالزاهد ابوالقاسم ابن محمود ۱۶۶
ابوالظفر شریف احمد شرافت نوشاهی (رک : سید
شرافت نوشاهی) ۸۱
ابوالظفر عبیدالله غلام حسین ۱۸۲ ، ۱۹۵
ابوالفتح ۱۶۳
ابوالفتح شیخ اویس بهادر خان
ابوالفتح ناصر بن ابی المکارم مطرزی ۲۴۸
ابوالفرج علی بن حسین اصفهانی ۲۴۸
ابوالفضل احمد بن محمد بن عبدالکریم بن عطاءالله
شاه سکدری ۱۶۳
ابوالفضل بن مبارک ۴
ابوالفضل علامی ۲۸۷
ابوالفضل فیضی ۲۳۳
ابوالقاسم عراقی ۲۸۲
ابواللیث ۹۷
ابوالمظفر بهادر شاه پادشاه غازی ۳۴۲
ابوالمظفر سید امیر نصرالله محمد بهادر خان ۹
ابوالمعالی علی بن اسماعیل القونوی ۱۶۴
ابوالمعالی محمود ۲۴۳
ابوالمنتهی (رک : ابوالمنتهی علم العقاید) ۲۱۱
ابوالمؤید مسام بن محمد بن مسعود بن الحسن
۱۸۹
ابو اسحاق قهستانی ۲۷۵
ابو اسماعیل یوسف ۳۲۰

- ابو عبدالله علاء الدین بن علی بن علی بن اشرف
بن سعد بن علی القریشی الحسینی ۳۶
ابو عبدالله محمد ۲۷۳
ابو عبدالله محمد بن الشیخ ابی اسحاق ابراهیم بن
عباد الترمذی ۲۸۳
ابو عبدالله محمد بن عبدالله بن العثمان بن عمر
البلخی ۳۳۱
ابو عبدالله محمد عبدالله الیمنی ۲۸۱
ابو عبدالله محمد فاضل ابن سید حسن الحسینی
الترمذی الاکبر آبادی (رک: مظهر الحق) ۸۲
ابو علی بن عثمان هجویری جلابی غزنوی (رک:
داتا گنج بخش) ۱۰
ابو علی سینا (رک: ابن سینا) ۲۸۰
ابو عمرو و عثمان بن عثمان المغربي ۲۵۸
ابو محمد الحسینی بن مسعود البغوی ۱۷
ابو محمد جالیسری ۲۹۶
ابو محمد (سید محمد ماهر) ابن شیخ مصطفی
کرمانی ۲۶۰
ابو محمد منصور بن احمد بن مؤید الخوارزمی
القانی ۷۸
ابو مدین ۲۸۴
ابو معشر المنجم ۱۵۰
ابو منصور ۲۴۲
ابو موسی جعفر موصلی ۲۴۸
ابو نصر احمد بن الحسین بن احمد الدریتی
السلمانی الدرواجکی بخاری ۲۵۱
ابو نصر بخاری ۱۶۵
ابو نصر فراهی ۲۰، ۷۴، ۲۰۷، ۳۴۶
ابو یعقوب سجستانی ۲۷۰
ابو اسماعیل حسینی طغرائی ۲۲۳
ابو اسماعیل عبدالله بن محمد انصاری ۲۸۲
ابو الحسن براند جانی ۲۳۴
ابو بکر مصطفی افندی الدیار البکری ۶۵
ابو جعفر احمد بن علی بن سعید محقق الطوسی ۲۵۹
- ابو جعفر احمد بن علی بن سید بن سعاده ۲۳۴
ابو یعقوب السجستانی ۲۷۴
ابو الکریم ابهری ۲۱۱، ۲۲۴
اجمل حسین گردیزی (سید-) ۱۲
احسن نثاری ۸۶
احسن (رک: ممتاز حسن، دکتر-) ۱۴۹
احسان دانش ۱۹۳
احمد ۵۰
احمد (رک: ولی الله عبدالرحیم بن الدهلوی)
احمد الدین (مولانا-) ۷۲
احمد الدین اللیلوی (مولانا-) ۱۶۱، ۱۶۲
احمد بخش ۲۱۴
احمد بخش نبیره حاجی نوشاه گنج بخش ۸۲
احمد برنی (مولانا-) ۱۳۵
احمد بن ابراهیم ۲۷۲، ۲۷۳
احمد بن ابوالحسن محمود الجعفر البغدادی ۸۵
احمد بن اسماعیل الابدالی القندهاری (مولوی-) ۱۱۱
احمد بن الفقیه العمرالمکی الیمنی ۳۱۵
احمد بن جابر المسلمی ۲۵۱
احمد بن حاجی علی المفتی ۱۲۵
احمد بن حاجی محمد السکاکی ۱۲۸
احمد بن حمید بن شهاب الله بن نظام ۳۱۰
احمد بن خطیب القسطلانی ۳۱۵
احمد بن عبدالرضا ۱۴۹
احمد بن عبدالله ۴۰
احمد بن علی بن تغلب (رک: تا بن سیاجاتی
بغدادی حنفی) ۷۷
احمد بن علی بن مسعود ۲۱۸
احمد بن قیام بهتی لاهوری ۱۰۰
احمد بن محمد بن بنهان ۲۴۸
احمد بن میان حیات بخش ۲۰۸
احمد تبریزی ۱۸۷
احمد توخته ترمذی (سید-) ۱۷۰
احمد جان ولد محمد کمال کشمیری ۳۲۹

احمد ولد عبدالرزاق ۲۱۲
 احمد یار (حافظ -) ۱۵
 احمد یار خان ابن الله یار خان ۱۱۹
 احمد یار مرالوی ۳۲۳
 اختر ۲۸۰
 اختر راهی (پرفسور -) ۱۵۹ ، ۱۸۸ ، ۱۹۹
 ۲۰۳ ، ۲۰۶ ، ۲۲۳
 اخلاص (رک : شمس الدین) ۱۵۳
 اخوند زاده خلف اخوند سرفراز ۳۲۸
 اخوند ملا علی ۱۲۳
 ادیس بن حسن ۲۷۳
 ادیس عماد الدین ۲۶۸
 ارادت خان (رک : میرزا مبارک الله) ۱۵۹
 ارادت خان واضح الحسینی السجزی ۲۷۹
 ارسطو جاه ۲۳۵
 استاذ جوذر ۲۷۰
 اسحق ۹۸
 اسد (رک : خواجه محمد خان اسد) ۱۵۵
 اسدالله (مولوی -) ۲۱۰
 اسدالله خان غالب ۲۵۷
 اسدالله شاه ۶۶
 اسفراینی ۱۱۱
 اسفند یارزمان ۱۹۸
 اسلم محمود (سروان -) ۳۰۲ ، ۳۰۴
 اسمعیل بن وجیه الدین (مولوی -)
 اسمعیل پیرو دین محمد (ص) ۲۰۱
 اشرف (رک : باران ماه اشرف) ۸۴
 اشرف خان ۲۱۹
 اشرف علی التانوی (شاه -) ۲۲۴
 اشرف محمد بن جلال الاسلام الطیب کرمانی
 ۱۵۴
 اشفاق احمد خان ۱۰۵
 اشمونی ۷۸
 اصغر ۶۹
 اصغر حسین ولد غلام غوث ۱۳۸

احمد جی ۱۹۳
 احمد جیون بن ابی سعید بن عبدالرزاق بن خاصه
 ۳۰۵
 احمد حسین احمد قریشی قلعه داری (پرفسور -)
 ۱۲۹ ، ۲۷
 احمد حسین الاردکانی ۲۷۴
 احمد حسین خان (سید -) ۱۷۴
 احمد حسین خان امروهوی ۱۳۵
 احمد حسین مدنی (مولانا -) ۲۰۳
 احمد خان (سید -) ۱
 احمد خان ۲۲۳ ، ۲۲۶
 احمد خان سیکروالی ۲۲۵
 احمد دین (مولانا -) ۶۸
 احمد دین ۲۲۰
 احمد ربانی (فرزند دکتر مولوی محمد شفیع) ۱۸۴
 احمد رومی ۳۷
 احمد سعید بن ابو سعد مجددی ۱۷۸
 احمد شاه ۱۱۸ ، ۲۱۲
 احمد شاه ابدالی ۳۱
 احمد شاه اسلام ابدالی ۱۴
 احمد شاه پادشاه درانی ۱۸۱
 احمد شاه پادشاه غازی ۱۱۸
 احمد شاه پادشاه مغول ۱۸۸
 احمد شاه قادری (حافظ -) ۹۴
 احمد شمس الدین ابن خاکن ۱۴۸
 احمد عطاء الرحمن ۳۰۸
 احمد علی ۲۹۲
 احمد علی گل ۱۷۸
 احمد قریشی حسین احمد قلعه داری (پرفسور -)
 ۱۲
 احمد مجددی ۱۶۵
 احمد مخدوم بخاری ۲۶۷
 احمد نور ۲۹۱ ، ۲۹۱
 احمد نور ولد محمد سعید عرف افغان

الہی بخش شایق (حافظ -) ۶۹
 الہی بخش ولد میان جیون ۱۹۹
 امام ابو حامد محمد بن محمد الغزالی (رک : غزالی
 و امام محمد غزالی)
 امام ابو حنیفہ (رک : امام اعظم) ۱۱۰ ، ۱۱۵ ،
 ۲۸۷ ، ۲۱۹
 امام اعظم (رک : امام ابو حنیفہ) ۱۱۵ ، ۲۲۴
 امام اعظم (رک : جلال الدین سیوطی) ۳۱۴
 امام الدین ۲۶۱
 امام الدین بن عبدالرسول ۱۸۵
 امام بخش ۱۳۹
 امام بخش پسیانوالہ ۱۳۷
 امام بخش صاحب مہاروی ۱۰
 امام بخش ولد خواجہ نور اللہ لاہوری ۱۶
 امام بدر الدین ۳۰۳
 امام جعفر صادق (ع) ۳ ، ۱۰ ، ۲۶۹
 امام حسین (ع) ۲۰
 امام ربانی مجدد الف ثانی (رح) ۱۳۳ ، ۱۳۵ ،
 ۱۶۰ ، ۱۷۴ ، ۱۷۵
 امام صالح محمد بن سعید بن حسن بوصیری ۲۸۹
 امام علی (ع) ۱۷۸
 امام علی بن موسی الرضا (ع) ۱۱۹
 امام غزالی ۱۵۷
 امام فخر الدین رازی (رک : امام فخر رازی)
 ۲۹۲
 امام فخر رازی ۳ ، ۳۱۴
 امام مالک ۱۰۳
 امام مجد الدین فیروز آبادی ۶۹
 امام محمد زکریای رازی ۲۸۱
 امام محمد غزالی طوسی (رک : غزالی) ۵۵ ، ۷۶ ،
 ۷۸ ، ۹۹ ، ۱۷۵ ، ۱۷۷ ، ۲۵۰
 امان اللہ ۱۷۲
 امان اللہ صاحب (ملا -) ۱۷۲
 ام بتول ۳۴۴
 امتیاز حسین شاہ (سید -) ۲۶۲

اصیل الدین ۳۰۵
 اعتماد الدولہ (پدر نور جهان بیگم) ۲۴۷
 اعزاز علی (مولانا -) ۷۵
 اعوان (رک : سلطان باہو) ۹۷ ، ۳۱۷
 افتخار الدین ۲۴
 افغان (رک : احمد نور ولد محمد سعید) ۲۱۱
 افغان شاہ (سید) ۱۴۴
 اقبال ۲۰
 اقبال (رک : علامہ ، حکم الامت ، داکتر محمد
 اقبال -) ۱۶۸
 اقبال بیگم (رک : گنجینہ اقبال بیگم) ۲۷
 اقبال مجددی (رک : محمد اقبال مجددی نقشبندی ،
 پرفسور -) ۱۳۶ ، ۱۳۷
 اقدس رضوانی ۳۰۸
 اکبر پادشاہ ۱۰۴
 اکبر خان ۲۵۴
 اکرام (رک : سید محمد اکرم شاہ - داکتر -)
 ۹۲
 اکرام الدین ۲۰۷
 امین الدین خان بن سید ابوالمکارم بن امیر خان
 الحسینی الہروی ۳۷
 الاغانی ۳۷
 العزیز الیمنی ۳۷
 اللہ بخش ۳۳۳
 اللہ داد بن عبدالحکیم ۳۳۴
 اللہ دتا چودھری ۱۳ ، ۱۹
 اللہ دین کولیانیوالہ ۲۰۱
 اللہ یار خان (مولانا -) ۳۰۱
 العزیز الیمنی ۲۹۷
 المولی حسن طاہر ۱۱۰
 الہداد بن قطب الدین حکیم المعروف بہ ابو حکیم
 ۲۸۲
 الہداد مرہندی ۲۴۸
 الہی بخش ابن میان نور اللہ (رک : حافظ الہی
 بخش) ۸۱

اورنگ زیب بہادر پادشاہ (رک : اورنگ زیب عالمگیر) ۲۶ ، ۵۱ ، ۷۶ ، ۱۰۷ ، ۱۴۷ ، ۲۴۸ ، ۲۵۰ ، ۲۶۲ ، ۳۴۷

اورنگ زیب عالمگیر ۱۰۷ ، ۱۱۶ ، ۱۳۵ ، ۱۸۶ ، ۳۱۲

اورنگ زیب شاہ پادشاہ مرید رحمت خان (رک : محمد اورنگ زیب) ۱۳۰ ، ۱۴۹

اھورا مزدا ۱۴۶

ایرانی ۳۲۱

ایرج افشار ۹۰ ، ۲۴۶ ، ۲۵۴

ب

بابا بلہی شاہ قصوری ۱۳۶

بابا جی درپہ وی ۱۹۲

بابا چوچو (رک : سعید) ۱۵۰

بابا حسین ۱۵۲

بابا غنی شاہ (رک : عبدالغنی بابا) ۶۳

بابا فرید گنج شکر (رک : خواجہ فرید الدین گنج شکر) ۹۶

بابا لال صاحب ۲۸۷

بابا نانک ۱۱۲

بابا ولی قندھاری ۱۱۲

بابای اردو (رک : مولوی عبدالحق ، داکٹر) ۳۱

بابای پنجابی (رک : بلہی شاہ ، پدر زبان پنجابی) ۱۰۰

بابر پادشاہ ۱۰۴

باغ علی نسیم ۳۴۰

باغ و بہار خان ۱۸۱

باقی باللہ نقشبندی ۵۶

باللہ بخش ۲۱۴

باوا نانک صاحب (رک : بابا نانک) ۲۰۴

بحرالعشق (رک : حافظ برخوردار) ۸۳ ، ۸۴

بخاریان (سلسلہ -) ۱۹

بختیار بیک ۱۹۲

بدر ۲۸۰

امداد علی مبارکپوری ۲۷۱

ام سلمہ ۳۲۴

امیر (ع) (رک : علی «ع») ۹۹

امیر آخوند میر ۱۸۶

امیر المؤمنین علی بن ابی طالب (ع) (رک : علی) ۲۲ ، ۲۸۳

امیر المؤمنین لودھانوی ۱۷۷

امیر امارت بہاولپور ۵ ، ۱۸

امیر حسین ہروی ۴۸

امیر خسرو (رک : امیر خسرو دہلوی) ۹۷ ، ۱۱۰ ، ۲۶۵ ، ۲۸۴ ، ۲۸۶ ، ۲۹۹

امیر خسرو دہلوی ۵۹ ، ۱۵۲ ، ۱۵۴ ، ۲۰۷ ، ۳۴۶

امیر خواجہ بن ذالمنہ بن عمر القودنا ۱۸۶

امیر دوست محمد خان ۲۵۴

امیر سید علی ہمدانی ۳۱۵

امیر سید محمد گیسو دراز ۹۵

امیر شاہ قادری ۳۲۷

امیر غازی الدین خان بہادر ۲۴۷

امیر کللال ۱۷۲

امیر کبیر (رک : میر سید علی ہمدانی) ۳۲۶

امیر مراد علی خان التالیر زادہ ۱۲۳

امین ۳۶

امین الدنیا سراج الدین عبداللہ صوفی الشطاری ۲۴۳

امین الدین احمد صدیقی انوری ۱۱۴

امین الدین خان ۴۹

امین اللہ جہان آبادی ۲۵۱ ، ۲۶۹

انعام الحق کوثر (رک : محمد انعام الحق کوثر ، داکٹر -) ۲۳

انوار صولت ۱۵۹

انور حسین ۱۱۰

انیس شاہ جیلانی (سید -) ۱۲۰

- بدر الدین بن شیخ ابراهیم سرهندی ۱۹۴ ، ۲۵۱
بدر الدین اسحاق ۲۳۸
بدر الدین پسر میان فقیر خیرالله ۲۹۱
بدر الدین خلیفه ۶
بدر چاچی ۸۶
برج لعل ۳۰۳
برخوردار ۳۴۲
برق (رک: غلام جیلانی برق ، دکتر -) ۱۱۳
برهان الدین (رک: سبط ابن الجلی) ۱۶۱
برهان الدین چشتی ۱۸۱
برهان الدین خان ۲۴۸
برهان بن صدر الشریعہ ۱۴۳
برهنہ ۳۴۱
بشارت نوشاهی (سید -) (رک: سید بشیر احمد بشارت نوشاهی) ۸۰
بشریشکہ ۲۸۵
بشیر احمد بشارت نوشاهی (سید -) ۸۰
بلوچ (رک: نبی بخش خان بلوچ، دکتر -) ۳۷
بلہی شاہ (رک: بابا بلہی شاہ) ۱۰۰
بولاق ۳۴۵
بہاء الحق ۲۲۷
بہاء الحق زکریا ملتانی ۲۹۸
بہاء الحق والدین البخاری النقشبندی ۷۳
بہاء الدین ۳۶ ، ۳۱۴ ، ۳۲۷
بہاء الدین (رک: خواجہ نقشبندیہ ، شاہ نقشبند) ۷۵
بہاء الدین بن ابراهیم ۳۴۷
بہاء الدین ابن محمود ابن ابراهیم ۱۶۵
بہاء الدین عاملی ۱۳۹۰
بہاء اللہ ملتانی ۱۲
بہادر شاہ ظفر ۲۸۷
بہادر ملتانی ۳
بہار مصری برہمن ۲۸۷
بہتی (رک: قمر الدین احمد بن فتح الدین) ۲۲۱
- بہرہ ور سلطان ۳۲۴
بہلی شاہ ۱۰۰
بہمن زمان ۸۹
بی بیان پاکدامن (لاہور) ۱۷۰
بیدل ۲۹
بیگم ریحانہ عطاء اللہ ۳۰۸
(رک: ریحانہ)
- پ
پادشاہ صاحبقران جہان ۱۶۷
پادشاہ عالمگیر ۲۵۱
پدر زبان پنجابی (رک: بلہی شاہ، بابای پنجابی) ۱۰۰
پرویز گلزار ۱۸۱
پور جند ۵۱
پہلو شاہ ملتانی (سید -) ۵
پی پی پیکر (بی بی پیکر) ۳۴۴
پیر بلہی شاہ (رک: بلہی شاہ) ۱۰۱
پیر پاگرو ۵۷
پیر جہندو (رک: پیر وہب اللہ شاہ) ۴۷ ، ۴۸
پیر حزب اللہ شاہ ۵۷
پیر حسام الدین راشدی (رک: پیر سند ، پیر راشدی) ۲۸ ، ۳۲ ، ۶۲ ، ۱۳۲
پیر خورشید قریشی ۲۳۶
پیر دستگیر ۲۲۲
پیر راشدی (رک: پیر حسام الدین راشدی) ۲۸
پیر رشد اللہ شاہ ۵۲
پیر زادہ (رک: مجموعہ پیر زادہ) ۱۰۳
پیر مند (رک: سید پیر حسام الدین راشدی) ۲۸
پیر سید انجمن شاہ بخاری ۳۱۶
پیر شہاب الدین ۲۷۶
پیر عالم شاہ ۱۲
پیر علی بن ابوالفتح خلیج ۱۸۹

- پیر علی محمد راشدی ۲۸۰
 پیر محب اللہ شاہ (مولانا سید —) ۵۱، ۵۰
 پیر محمد اعظم (مولانا —) ۲۱۳
 پیر محمد حسن (دکتر —) ۶۷، ۶۶
 پیر محمد راشد (رک: ساء روضہ والا) ۵۱، ۴۹
 ۵۶، ۵۵
 پیر محمد زمان ۶۲
 پیر محمد سعید شاہ ۲۱۷
 پیر محمد صاحب ۶۳
 پیر نجی اللہ راشدی ۴۲
 پیر نصیر الدین شاہ ۳۲۲
 پیر وہب اللہ شاہ (سید — رک: پیر جھندو) ۴۷
 پیلو ۳۱۲

ت

- تابن سیاجاتی بغدادی حنفی (رک: احمد بن علی تغلب) ۷۷
 تاج الدین ۱۷۹
 تاج الدین (خلیفہ* خواجہ محمد باقی باللہ) ۱۶۳
 تاج الدین زرین رقم ۱۸۲
 تاج الدین ولد عبدالعزیز نارووالی ۸۷
 تاج محمد ۳۲۶
 تاج محمود بن عثمان ۱۴۵
 تبریزی ۶۰
 تبسم قریشی (رک: محمد رمضان قریشی قلعه داری) ۱۲۸
 تراب علی شاہ ابن شاہ محمد کاظم قلندر علوی قادری ۲۲۱
 تروم آلمانی (دکتر —) ۵۳
 تسکین ۲۸۴
 تفتازانی ۱۷۱
 تقی الدین محمد بن ابی الحسن الحسینی ۳۱۱
 تقی دهلوی ۱۹۸
 تولری شریف (رک: خواجہ سید عبدالقادر شاہ) ۶۳

ج

- تیمور شاہ ۲۳۹
 تیمور شاہ افغانی ۱۱۸
 تیموریان ہند ۱۳۷
 جالینوس زمان ۸۹
 جامی (رک: نور الدین عبدالرحمن جامی) ۱۰
 ۱۶، ۳۹، ۴۴، ۵۹، ۸۵، ۱۱۴، ۱۶۳
 ۱۹۷، ۱۹۸، ۲۷۷، ۲۸۲، ۲۸۳، ۲۸۴
 ۲۸۹، ۳۰۶، ۳۰۷، ۳۳۸، ۳۴۶
 جان محمد ۳۴۴
 جاوید گلزار ۱۸۱
 جذری ۱۵
 جزری ۳۳۱
 جعفر بن منصور ۲۷۳
 جعفر بن منصور الیمنی ۲۶۸
 جعفری صاحب (حاج —) ۳۴
 جگر مراد آبادی ۱۸۹
 جگن ہندی ۶۵
 جلال الدین دوانی ۳۸، ۳۹، ۴۱، ۱۰۹
 ۳۳۷
 جلال الدین سیوطی ۴۰، ۷۹، ۲۲۵، ۲۸۳
 ۳۱۴
 جلال الدین ہمای ۹۳
 جلال پریشان ۷۱
 جلال محمد تھانیسری ۸۴
 جمال ۱۴۷
 جمال الحسنین ۳۲۴
 جمال الحسینی (رک: عطاء اللہ ابن فضل اللہ) ۲۹۶، ۲۵۵
 جمال الدین ۳۹
 جمال الدین محمد ابراہیم بن یحییٰ بن علی الانصاری المروی ۲۵۳
 جمال اللہ (حافظ —) ۸۶
 جمال بن میان احمد ۱۱۰

حاج محمد دین اشرفی ۳۲۲
 حاجی اسرار الحق (مولانا -) ۳۲۲
 حاجی امداد اللہ مہاجر مکی ۲۲۹
 حاجی بہادر (رک : خواجہ کوهانی) ۲۱۷
 حاجی دوست محمد قندھاری ۱۶۲
 حاجی سعد اللہ لاهوری ۹۶
 حاجی سنیدیہ والی کوالیار ۱۱۹
 حاجی صدر ۱۵۷
 حاجی طغرل ۱۹۵
 حاجی محسن بن حاجی شہاب ۱۹۷
 حاجی محمد ۸۴
 حاجی محمد حسین ۲۳۱
 حاجی محمد کبیر صاحب کھربل ۱۶
 حاجی محمد نوشہ گنج بخش رک : حاجی نوشاہ ،
 نو شاہ گنج بخش) ۸۵ ، ۸۳ ، ۸۰
 حاجی محمود ۷۶
 حاجی نوشاہ (نوشہ) گنج بخش (رک : حاجی محمد
 نوشہ گنج بخش) ۸۳ ، ۸۲ ، ۸۱ ، ۸۰
 حاذق العصر (رک : حکیم محمد یحیی خان شفا)
 ۳۲۰
 حافظ ۱۱۳ ، ۳۱۶
 حافظ احمد یار ۱۵
 حافظ بن حجر عسقلانی ۶۹
 حافظ بن صلاح ۳۸
 حافظ بن طاہر احمد بن محمد الاصبہانی ۵۲
 حافظ بن عیسیٰ محمد بن عیسیٰ بن سودة الترمذی
 ۳۱۸
 حافظ ابی بکر البیہقی ۲۴۷
 حافظ احمد الحنفی القادری پشاوری ۲۴۱
 حافظ السخاوی ۴۸
 حافظ الہی بخش ۸۱
 حافظ الہی بخش ابن شاہ نور اللہ (رک : الہی
 بخش) ۸۵
 حافظ الہی بخش شایق ۶۹

جمال خادم ۲۱۸
 جمال سویدا (رک : حکیم نبی خان) ۹۰ ، ۹۱
 جمشید بن مسعود بن طبیب ۲۴۹
 جمشید بن مسعود بن محمود الطیب الکاشی
 (رک : الغیث) ۱۴۸
 جمشید زمان ۸۹
 جمشید گلزار ۱۸۱
 جمیل احمد رضوی (سید -) ۱۰۲ ، ۱۰۳
 جمیل النساء احمد (خانم -) ۲۷۹
 جناب نواب صاحب ۱۸
 جنونی ۲۵۹
 جنید ۱۴۸
 جوالا سنگھ ۲۸۴
 جواہر رقم (رک : محمد مستقیم) ۱۲۵
 جواہر لال ولد موهن لال ۲۸۷
 جہاندار شاہ بہادر ۱۵
 جہانگیر پادشاہ ۲۶۹ ، ۲۸۵
 جھجو ۳۴۴
 جی بابا ۱۱۵
 جیس رام ۲۸۲

ج

الجترالی ۱۲۶
 چشتیہ ۱۹۰
 چلبی ۲۹۱
 چوراهی صاحب ۳۴۱
 چوہدری رشید نیاز ۱۶۹
 چوہدری عبدالعزیز ۶۰
 چوہدری عبدالغفور ۱۱
 چوہدری محمد صادق ۳۰۷

ج

حاتم بن ابراہیم ۲۶۹ ، ۲۷۰ ، ۲۷۱ ، ۲۷۲
 ۲۷۳ ، ۲۷۴
 حاج سید محمود شاہ (مولانا -) ۳۲۳

حافظ برخوردار ۲۲۰ ، ۳۴۱
 حافظ برخوردار بحرالعشق (رک : حافظ محمد برخوردار) ۸۳
 حافظ جمال الله فقیر اعظم ۸۴
 حافظ جنی (رک : میرزا فصیح زبانی) ۲
 حافظ حسین الوہبی (سید -) ۹
 حافظ دلاور ۱۷۸
 حافظ سخاوی ۴۸
 حافظ سید احمد شاہ قادری ۹۴
 حافظ شاہ جمال الله صاحب ۳۴۱
 حافظ شیرازی ۱
 حافظ صحت ۳۴۱
 حافظ عبداللطیف ۳۱۹
 حافظ عبدالکریم مر ملسلہ* نقشبندیہ ۷۳
 حافظ غلام جیلان ۲۵۰
 حافظ غلام جیلانی ۳۴۲
 حافظ غلام جیلانی بن حافظ غلام حبیب پشاور
 ۲۵۵
 حافظ غلام ربانی ۳۱۷
 حافظ فخرالدین ۳۴۱
 حافظ لطف الله ۳۱۸
 حافظ محمد الحارثی ۵۸
 حافظ محمد برخوردار بحرالعشق ۸۴
 حافظ محمد بن محمد الحافظی نقشبندی ۱۶۲
 حافظ محمد پناہ غازی الدین خان فیروز جنگ منشی ۲۷۹
 حافظ محمد چراغ ۲۲۴
 حافظ محمد حیات ربانی نوشاھی ۸۱
 حافظ محمد صدیق ۳۳۷ ، ۳۳۸
 حافظ محمد صدیق لاہوری ۱۳۵
 حافظ محمد ضیاء الدین ۲۱۰
 حافظ محمد طیب الرحمن ۲۰۵
 حافظ محمد نواز ۲۴۱
 حافظ محمد نواز نقشبندی مجددی ۳۴۱

حافظ محمود شیرانی ۲۶۳
 حافظ مرتضی بن محمد خان شہاب الدین زئی
 خویشکی قصوری ۹۹ ، ۱۰۰
 حافظ مولوی محمد عالم ۳۴۰
 حافظ والہ یوم ۱۱۱
 حامد ۸۷
 حامد بن فضل الله (رک : درویش جمالی) ۲۳۸
 حامد بن محمد بن المولوی (رک : ابو حامد بن محمد بن النقیب الموسوی احسن الله) ۷۱
 حامد علی بن حکیم فیض رسول ۱۳۷
 حبیب الرحمن (مولانا -) ۲۲۸
 حبیب الرحمن اگروری (مولانا -) ۳۰۴
 حبیب الله القندھاری ۲۵۴
 حبیب الله الیاسی ۸۴
 حبیب الله شاہ غرشین (مولانا سید -)
 غر : کوه ، شین : سبز (بہ زبان پشتو) ۲۱۵
 حبیب الله نور الله ۲۸۱
 حبیب طیب ۳۶
 حسام الدین ۸۳ ، ۱۰۷
 حجازی ۳۲۱
 حسام الدین شیخ پیر محمد بن شیخ عبداللہ
 اللاہیجی الدھلوی ۱۷۷
 حسامی ۲۰۲
 حسن (ع) ۲۰
 حسن (رک : خلیفہ سلطان) ۲۱۲
 حسن آجی ۲۵۳
 حسن الصغانی ۶۷
 حسن بن علی بن محمود بن ضیاء الدین علی بن محمود العمادی ۲۸۱
 حسن بن محمد (رک : اکسیر ، رامی) ۱۰۰
 حسن بن محمد شاہ فناری ۲۳۹
 حسن بن محمد قمی (رک : نظام نیشابوری) ۷۸
 حسن بن نوح ۲۶۸ ، ۲۷۱ ، ۲۷۴
 حسن بیک ملتانی ۱۱۱
 حسن خواجہ ۱۴۳

حکیم شیخ احمد وزیر آبادی ۸۳
 حکیم عبدالرسول بهکری سهروردی ۱۶۳
 حکیم عبدالغنی ۶۶
 حکیم علاء الدین ۳۲۰
 حکیم غلام رسول ۷۳
 حکیم غلام نبی ۳۴۱
 حکیم لامعی ۱۷۲
 حکیم محمد اسماعیل عظیم ۱۹۱
 حکیم محمد اصغر مستالوی (رک : صاحبزاده حکیم
 محمد اصغر مستالوی) ۶۴
 حکیم محمد اکبر ارزانی (رک : محمد اکبر ارزانی)
 ۱۶ ، ۶۶ ، ۸۲ ، ۲۸۱ ، ۲۸۶
 حکیم محمد سعید ۱۱۳
 حکیم محمد شریف خان ۴
 حکیم محمد شریف خان دهلوی ۲۸۶
 حکیم محمد موسی امرتسری ۱۳۲ ، ۳۴ ، ۳۴۳
 حکیم محمد مؤمن تنکا بنی ۱۲۰
 حکیم محمد نبی خان (رک : جمال سویدا) ۹۰ ، ۹۱
 حکیم محمد یحیی خان شفا حاذق العصر (رک :
 حاذق العصر) ۳۲۰
 حکیم مولوی لطف الرحمن عالیجاهی ۳۱۹
 حکیم مؤمن حسینی ۱۶
 حکیم نظامی گنجوی (رک : نظامی گنجوی) ۳۰۶
 حکیم نعیم الدین زبیری ۲۸۰
 حکیم نوعی ۱۷۲
 حکیم نیاز احمد ۲۷
 حکیم نیر واسطی ۱۱۲ ، ۱۱۳
 حکیم هلالی ۱۰۷
 حکیم همایون (رک : حکیم حمام «همام») ۱۱۲
 حلاج احسن ۱۸۵
 حماد ۲۸۴
 حماد بن ابی سلیمان مسلم الاشعری ۲۲۴
 حمدالله مندیلی ۲۱۳
 حمزه محمد ابراهیم جمال ۲۵۱
 حمید الدین ۳۳۷

حسن طاهر (المولی -) ۱۱۰
 حسن علاء سنجری ۱۷۷
 حسن کاندهلوی ۱۹۶
 حسن گل محمد ۳۲۸
 حسن محمد ۱۳۷ ، ۱۳۸ ، ۱۳۹ ، ۱۴۰ ، ۳۴۱
 حسن محمد بن جمال ملوانی ۲۲۵
 حسین (ع) ۲۰
 حسین بن اسماعیل ۱۷
 حسین بن سعید الاهوازی ۲۷۹
 حسین شهاب الدین السامی الناملی ۲۰۸
 حسین بن عالم بن ابی الحسن الحسینی ۱۹۶
 حسین بن عبدالله بن محمد ۲۵
 حسین بن علی (ع) ۲۶۹
 حسین بن علی بن محمد بن الولید ۲۷۳ ، ۲۷۹
 حسین بن معین المیبدی ۹۸
 حسین بن منصور بن غلام علی ۱۷۶
 حسین خان ۱۹۶
 حسین خان افغان ۲۸۶
 حسین عالم بن ابی الحسن الحسینی ۹۸
 حسین علی ۲۵۶
 حسین معز ۲۵۰
 حسینیه ۲۵۱
 حضور احمد سلیم (پرفسور -) ۶۰
 حفیظ (رک : ابوالاثر حفیظ جالندهری) ۸۹
 حفیظ الله صالح (سید -) ۲۴۳
 حکیم اجمل خان ۲۸۲
 حکیم اجمل خان دهلوی ۲۴۵ ، ۲۸۹
 حکیم احسن الله خان ۲۸۱
 حکیم امیر الله منبولی ۲۶۵
 حکیم بقراط ۲۸۲
 حکیم حمام ((همام)) (رک : حکیم همایون) ۱۱۲
 حکیم خیرالدین ۳۲۱
 حکیم زلالی خوانساری ۹۶ ، ۱۵۰
 حکیم سنایی ۳۲۶
 حکیم شمس الدین احمد قریشی (مولانا -) ۳۱۳

خدیجه صابره ۳۰۸
 خسرو ۴۷
 خصال الدین محمد احمد الحسینی ۲۹۶
 خضر (ع) ۲۳۴
 خلیفہ سلطان (رک : حسن) خلیفہ عبدالمجید
 خلیفہ ۲۱۲ ، ۳۰۵
 خلیفہ محمود نظامی ۵۵ ، ۴۹
 خلیل الرحمن (مولانا -) ۲۹۰
 خواجوی کرمانی ۴۵
 خواجہ (رک : فیض اللہ ولد محمد اسحاق) ۱۹۴
 خواجہ آصفی بن خواجہ نعمت اللہ کوهستانی
 ۱۰۰
 خواجہ امیر احمد (شیخ -) ۲۱۶ ، ۲۱۴
 خواجہ ایوب ۲۵۱
 خواجہ باقی باللہ ۱۴۳
 خواجہ بختیار کاکي ۱۷۶
 خواجہ بن یوسف قوم وتو ۳۴۲
 خواجہ بہاء الدین ملتانی ۵۳
 خواجہ بہاء الدین نقشبند ۱۴۳
 خواجہ پارسا (رک : عبیداللہ البخاری) ۱۶۳
 خواجہ حافظ محمد عاقل ۱۸
 خواجہ سید پوری ۱۲۱
 خواجہ سید عبدالقادر شاہ (رک : تواری شریف)
 ۶۳
 خواجہ شاہ نور محمد ۲۱۷
 خواجہ شیرین ۳۳۰
 خواجہ شیرین ولد خواجہ بابا ۲۴۰
 خواجہ صفی اللہ نقشبندی ۴۷
 خواجہ ضیاء الدین ۱۸۶
 خواجہ عبدالحمید عرفانی (دکتر -) ۲۶ ، ۲۷ ،
 ۱۸۶
 خواجہ عبدالخالق غجدوانی ۲۸۳
 خواجہ عبدالرحیم ۲۱۳
 خواجہ عبدالرشید (رک : رشید ، سرہنگ ،
 دکتر -) ۹۳ ، ۹۴ ، ۱۳۰

حمید الدین احمد کرمانی ۲۷۴
 حمید الدین کرمانی ۲۷۷ ، ۲۷۰
 حمید بن بیادہ بن مبارک ۲۵۰
 حمید شاہ ۲۱۰ ، ۲۱۱ ، ۲۱۲ ، ۲۱۳
 حمید شاہ قلندر ۹۵
 حمیدہ (خاتم -) ۲۳۷
 حیات اللہ ولد محمد مراد گوکھر ۹۹
 حیدر (ع) ۳۲۵
 حیدر علی ۱۷۵

خ

خاقانی ۱۴۸ ، ۲۲۵
 خاقانی شروانی (رک : خاقانی) ۵۳
 خالد بن عبداللہ الازہری ۳۲۸
 خالد الازہری ۱۵۱
 خالدہ آفتاب اصغر (دکتر -) ۱۰۶
 خانجہان بہادر ظفر جنگ ۲۸۹
 خان حبیب اللہ خان ۱۰
 خاندان پیر جہندو ۴۷
 خاندان فلیج خانی ۵۴
 خاندان فاضلیہ چشتیہ ۲۴۱
 خاندان مغلیہ ۱۶۷
 خان عبدالحلم خان خویدی ترین ۱۰ ، ۷
 خان عبدالقادر خان بادوزی ۶
 خان قلات (رک : میر احمد خان) ۲۳
 خان محمد ۷۱
 خان ملک چکووالیہ ۱۹۸
 خاتم مظاہری ۱۳۱
 خدا بخش ۲۰۱
 خدا بخش چشتی (حافظ -) ۳۱۶ ، ۲۱۴
 خدا بخش ملتانی (مولانا -) ۱۶۱
 خدا داد ۳۴۶
 خدا یار ۳۱۴
 خدا یار عباسی ۵۶

- خواجه عبدالکریم ۲۸۹
 خواجه عبدالله انصاری ۱۷۷ ، ۱۷۵ ، ۵۱ ، ۲۸۳
 خواجه عبدالله احرار ۱۷۶ ، ۱۶۰ ، ۹۵ ، ۴۹ ، ۳۲۶
 خواجه عصمت الله (رک) رشید الدین صدر التبریزی ۱۵۲
 خواجه علاء الدین ۲۳۹
 خواجه علی بن خواجه نواب علی ۱۱۹
 خواجه علی محمد ۱۴۰
 خواجه علی محمد مجددی نقشبندی ۱۳۷
 خواجه غلام فریدی چاچروی ۱۷۱
 خواجه فریدالدین گنج شکر (رک) فرید شکر گنج ۲۴۸ ، ۸۷
 خواجه کلیم الله ۱۳۹
 خواجه کلیم الله نقشبندی مجددی ۱۳۷
 خواجه کوهاتی مشهور (رک) حاجی بهادر صاحب ۲۱۷
 خواجه گیسو دراز (رک) سید محمد حسینی ۲۸۰
 خواجه مجدد الف ثانی (رک) امام ربانی مجدد الف ثانی ۴۰
 خواجه محمد اعظم بن خیرالزمان خان کشمیری مجددی ۱۳۴
 خواجه محمد افضل (رک) فضل علی ۱۷۷
 خواجه محمد باقی بالله ۱۶۳
 خواجه محمد بن بلا محمد رحیم ۱۶۵
 خواجه محمد پارسا ۳۲۹
 خواجه محمد خان اسد ۱۵۹
 خواجه محمد سراج الدین ۱۷۲
 خواجه محمد سعید بن محمد نقشبندی لاهوری ۱۳۳
 خواجه محمد سلیم کول (دکتر -) ۱۴۶ ، ۱۴۵ ، ۱۴۸
 خواجه محمد صدیق (حاجی -) ۱۱۵
 خواجه محمد عبدالرحمن (مولانا -) ۲۲۸ ، ۲۲۹
 خواجه محمد فاضل شاه ۱۴۱ ، ۱۴۳
 خواجه محمد گیسو دراز (سید -) ۱۸۳
 خواجه محمد معصوم ۱۷۲
 خواجه محمد معین الدین بن خواجه خاوند محمود بن خواجه میر سید شریف ۶۹
 خواجه محمد نعیم خان ۱۲۲
 خواجه محمود بخش ۲۱۵ ، ۲۱۶
 خواجه میان محمد ۲۱۶
 خواجه میر احمد ۲۱۴ ، ۲۱۵
 خواجه میر علی التبریزی ۲۶۷
 خواجه ناظم الدین ۲۴۶
 خواجه نصیر الدین ۲۷۵
 خواجه نصیر الدین طوسی ۱۰۶ ، ۱۹۷ ، ۲۵۷ ، ۲۷۷ ، ۲۷۹
 خواجه نصیر الدین محمود چراغ دهلی ۱۳۵
 خواجه نقشبندی (رک) شاه نقشبند ، بهاء الدین نقشبند ۷۵
 خواجه نور محمد ۲۱۵
 خواجه (رک) موسی ۱۷
 خوشحال خان ختک ۱۴۲ ، ۲۴۹
 خوش دامن (بانو -) ۲۷
 خوش محمد ۲۴
 خویشکی قصوری (رک) عبدالله بن عبدالحق خویشکی قصوری ۹۹
 خیام ۱۱۳ ، ۲۰
 خیر الدین محمد خوشحال ۲۴۰
 خیر محمد (مولوی -) ۳۰۴
 ۵
 داتا گنج بخش (رک) ابو علی بن عثمان هجویری جلابی غزنوی ۱۰ ، ۹۹ ، ۱۱۲
 داد بن خلیفه فتح علی بن محمد نوسی ۱۷۳
 داراشکوه ۹ ، ۱۳ ، ۱۷۴
 داعی ادریس ۲۷۱

رازی خان ولد عصام ۳۳۷
 راشد حسین شاه (سید -) ۳۱۶
 راشدی (خاندان -) ۵۲
 رافت (رک : رافت احمد المجددی) ۱۷۳
 رافت احمد المجددی (رک : رافت) ۱۷۳ ، ۱۷۸
 راکوس ۲۸۴
 رام رکھی ۳۰۸
 رانجه ولد حافظ جمال محمد ۱۶
 رای زاده نبرترا ۳۰۸
 رتن سنگھ ۲۸۷
 رجبعلی (سید مولوی -) ۱۲
 رجبعلی علی ارسطو جاہ (سید -) ۲۳۴
 رجبعلی خان بہادر (سید -) ۲۳۵ ، ۲۳۶
 رحمت اللہ (حاج -) ۱۳
 رحمت اللہ بن حافظ محمد تقی ۱۴
 رحمت اللہ خان سامی (رک : رحمت علی خان)
 ۲۲۴
 رحمت خان (پیر طریقت اورنگ زیب پادشاہ ۳۰
 رحمت علی خان ۲۲۶ ، ۲۲۷
 رحمت علی خان سامی (مولانا -) ۲۲۳ ، ۲۲۵
 رحیم اللہ (مولانا -) ۱۵۱
 رحیم بخش (مولوی (رک : میان تاج الدین) ۱۷۹
 رحیم بخش ۲۱۴
 رحیم بخش طارق ۳۲۵
 رحیم بخش اجمیری (مولوی -) ۱۷۳
 رحیم خان (مولوی -) ۳۰۲
 رسم ۲۳۴
 رسم زمان ۸۹
 رسم علی شاہ سید ۳۳۰
 رسول اکرم (رک : محمد مصطفی «ص») ۲۱
 رشد اللہ شاہ (رک : پیر رشد اللہ شاہ) ۶۳
 رشید (رک : خواجہ عبدالرشید ، دکتر -) ۹۳
 رشید الدین صدرالتبریزی (رک : خواجہ عصمت اللہ)

۱۵۲

داعی الاسلام ۱۱۷
 داود بن حاجی سلیمان بن حاجی فقیر ۱۲۵
 دتار (رک : کیفی) ۱۰۳
 درویش خان (رک : محمد حیات) ۱۲۴
 درویش محمد حکیم ۱۸۳
 درویش مصطفی المولوی البلغرادى (رک :
 مصطفی المولوی البلغرادى) ۲۸۲ ، ۲۸۳
 دوار کا داین ۳
 دوست محمد ۵۶
 دوست محمد (رک : دوست محمد قندهاری) ۱۷۵
 دوست محمد بن ملا امیر محمد کاملی ۱۴
 دوست محمد خان ۲۱۴
 دوست محمد قندهاری (حاجی -) ۱۶۲ ، ۱۷۲ ،
 ۱۷۳
 دوست محمد نومی ۱۷۶
 دوست علی (رک : نور نامہ ، دوست علی) ۸۴
 دولت شاہ بن علاءالدولہ بخت شاہ الغازی سمرقندی
 ۱۷۹
 دولت علی ۲۴۲
 دھخدا ۱۰۵
 دھخدای پاکستان (رک : سید عبداللہ ، دکتر -)
 ۱۰۵
 دیالسنینگ ۱۰۱
 دیدار علی ۲۶۸
 دین محمد ۲۰۱
 دیندار ۱۲۵
 دیوٹی ۲۵ ، ۲۹ ، ۳۳ ، ۱۰۲
 ذ
 ذوالفقار علی شاہ (سید -) ۲۶۳
 ذویب ۲۷۰
 ذ
 راجہ محمد یوسف جہلمی ۲۰۶
 راحت حسین (سید -) ۱۹۷
 رادھاکشن ولد بہت ۲۳۰

زین الدین (رک : مولانا زین الدین ، میان صاحب) ۷۳
 زین الدین الخوافی (رک : ابو بکر بن محمد بن علی ، زین الخوافی) ۷۰
 زین الدین علی بن احمد شاہی ۲۵۹
 زین الدین قاسم بن الفقیر انصاری ۲۵۳
 زین العابدین ۳۳۴
 زین العابدین ابراہیم آبادی ۲۲۲
 زین العابدین بن احمد بن ادیس ۷۸
 زین العابدین بن حافظ وجیہ الدین پشوری ۲۵۶
 زین العابدین خراسانی ۲۷۶
 زین العابدین قاسم اصفہانی ۲۶۴
 زینب کبری (ع) ۳۹
 زین بنجیم الحنفی ۳۱۳

س

ساء روضہ والا (رک : روضہ والا) ۵۵
 مابین محمد ۶۴
 سجان رای (رک : ہندو سجان سنگھ) ۲۸۷
 سبط بن الجلی (رک : برہان الدین) ۱۶۱
 سپارت شاہ ۲۱۱ ، ۲۱۲
 سجاد بریلوی ۱۹۳
 سچو یار ۱۲۰
 سخی محمد ۲۱۶
 سدید الدین کاشغری ۲۲۰
 سراب بدخشان ۲۷۶
 سراج الدین ۱۹۷ ، ۲۴۴
 سراج الدین صاحب مروت (مولانا) ۱۶۱
 سراج الدین عبد اللہ ۳۳۷
 سراج الدین عبد اللہ بن بول محمد کمال الدین الشطاری ۲۴۳
 سراج الدین علی خان آرزو ۸۸ ، ۹۲ ، ۱۰۴
 ۱۹۷
 سرخوش ۲۵۵
 سردار مید طاهر سیف الدین ۲۴۵

رشید فرزانه پور ۵۴ ، ۵۶
 رشید نیاز (رک : چوہدری رشید نیاز) ۱۶۹
 رضاء الشریف النجفی القمی الحسینی ۱۷۳
 رضاء اللہ عارف نوشاہی (سید -) ۳۱۱
 رضا پهلوی (والا حضرت ولایت عہد) ۱۱
 رضی الدین ابی نصر الحسن ابن علی الفضل بن الحسن الطبرسی ۱۹
 رضی نیشابوری ۱۹۴
 رفعت سلطانہ ۲۷
 رکن الدین ۷۱
 رکن الدین حسین بن ابی الحسن الحسینی رحمہ اللہ ۱۱۱
 رکن الدین شیخ الحدیث غورغشتوی (مولانا -) ۲۸۴
 رلدورام ۲۸۴
 روحی ۲۸۳
 روختانہ ۵۵

روشن آرا بیگم (خانم دکتر -) ۱۳۲ ، ۲۸
 روضہ والا (رک : ساء روضہ والا) ۵۶
 رؤف احمد (رک : رأفت مجددی) ۱۷۸
 روسی (رک : مولوی) ۲۸۳
 رونی چند ۳۴۶
 رئیس امر و ہوی ۱۱۷
 ریاض احمد اشرفی (حافظ -) ۱۰۸
 ریحانہ (خانم ، رک : بیگم عطاء اللہ) ۳۰۹

ز

زاهد الحسینی (رک : قاضی محمد زاهد الحسینی) ۱۱۶
 زاهد درواجکی ۷۸
 زبیدہ صدیقی (خانم دکتر -) ۱۱ ، ۷ ، ۵
 زرتشت ۱۴۶
 زرین رقم (رک : تاج الدین زرین رقم) ۱۸۲
 زعفران ۱۴۳
 زکریا قزوینی ۲۳۳
 زید بن بدر عربی ۲۵۲

ملطان نادر ۱۱۷
 سلیم (رک : خواجہ محمد سلیم ، داکٹر -) ۱۴۹
 سلیمان ۷۲
 سلیمان آہنگر ملتانی (مولانا -) ۱۸۶
 سلیمان بن احمد ۲۴۹
 سلیمان بن شیخ سعد اللہ ۱۳۵
 سلیمان داود السیقنی ۱۴۵
 سلیم خان بن یزید خان ۲۳۰
 سمرقندی ۵۵ ، ۱۵۷
 مہروردیہ (سلسلہ -) ۳۰۹
 سید آدم بنوری ۹۲
 سید آغا حسین ارسطو جاہی ۲۳۳ ، ۱۱۱
 سید ابو بکر بن محسن العلوی المحدث ۱۶
 سید اجمل حسین گردیزی ۱۲
 سید احمد ۱۵۳
 سید احمد بریلوی ۲۴۲
 سید احمد بن علان ۳۹
 سید احمد توختہ ترمذی ۱۷۰
 سید احمد حسین خان ۱۷۴
 سید احمد خان ۱
 سید احمد دہلوی ۳۲۷
 سید احمد ولد سید ملا محمد اسلم ۳۱۱
 سید احمد ولد قاضی فضل احمد ۳۰۷
 سید ارشاد حسین شاہ ۹۴
 سید اسماعیل جرجانی ۹۰
 سید اشرف علی (رک : عبدالفتاح) ۳۳۵
 سید العدنہ شاہ ۴
 سید الف شاہ ۱۸۳
 سید امیر شاہ قادری ۳۳۱
 سید انور حسین نفیس رقم ۱۸۲
 سید بشارت نوشاھی ۸۰
 سید بشیر احمد بشارت نوشاھی ۸۰
 سید بہاد علی خان ۳۳۸
 سید پھلو شاہ ملتانی ۵

سر سبنای ولد رام رتن ابن کش لعل ۲۸۴
 سرغازی (رک : شہید) ۹۶
 سعادت خان رنگین ۱۴۰
 سعد الدین تفتازانی ۲۸۷
 سعد اللہ ولد عبدالعزیز ۱۸۶
 سعد اللہ ولد میان عبدالسلام ۵۷
 سعدی شیرازی ۱۸۲ ، ۲۸۴
 سعید (رک : بابا چوچو) ۱۵۰
 سعید بن عبداللہ الفیلسوف ۲۴۸
 سعید نفیسی ۶۰ ، ۱۶۸
 سکندر زمان ۱۸۱
 سلسلہ بنوریہ ۱۵۱
 سنگھ کھتری ۲۸۷
 سلسلہ فردوسیہ ۳۰
 سلسلہ گیلانی ہا ۶
 سلسلہ موسی زئی ۱۷۲
 سلسلہ نقشبندیہ ۷۳ ، ۷۴ ، ۱۶۵ ، ۳۰۸
 سلطان احمد ۸۱ ، ۱۳۸
 سلطان العارفین ۱۵۶
 سلطان ایرج زمان (چیف آف گھکر) ۲۹۸
 سلطان باہو ۸۵ ، ۹۷ ، ۱۳۹ ، ۱۷۱ ، ۳۱۷
 سلطان جہان شاہ ۱۸۱
 سلطان حسین بایقرا ۱۸۴
 سلطان دیپو (تیپو) ۱۱۳
 سلطان مرہندی ۲۳۴
 سلطان عبدالحمید پادشاہ عثمانی ۳۰۸
 سلطان علی مشہدی ۱۸۴
 سلطان فیروز شاہ بہمنی ۴۰
 سلطان محمد صفوی ۲۴۷
 سلطان محمد مراد آبادی ۲۰۰
 سلطان محمد ولد محمد بخش ۱۱۹
 سلطان محمود ۱۵۴ ، ۱۹۲
 سلطان محمود بن بابا جی درپہ وی ۱۹۲
 سلطان محمود غزنوی ۱۸۱

سید غلام میران شاه گیلانی (رک : مخدوم الملک)

۱۲۲

سید قاری هدایت الله شاه ۳۳۳

سید قاسم آغا النقوی ۲۵۶

سید قاسم شاه ۲۰۱

سید قاهر بن سید طاهر الحسینی ترمذی ۱۸۶

سید کریم ۸۲

سید گیسو دراز (رک : سید محمد حسینی) ۹۵

سید مبارک شاه جیلانی ۱۲۰

سید مبارک علی ۲۸

سید مبارک علی شاه همدانی ۹۸

سید محسن علی بن سید امیر علی ۲۱۲

سید محمد ۱۲۱

سید محمد اعظم شاه ۱۴۴

سید محمد اکرم شاه (اکرام ، دکتر —) ۹۲

سید محمد الحسنی الحسینی (رک : یحیی بن

ابوالفتح) ۲۲

سید محمد امیر رضوی ۱۸۲

سید محمد امیر شاه ۳۲۴

سید محمد امیر شاه قادری (الحاج —) ۳۲۲ ، ۳۲۸

سید محمد امین ۹

سید محمد باقر بن سید عثمان بخاری ۱۳۴

سید محمد باقر داماد ۲۳۵

سید محمد حسین ۵۵

سید محمد حسینی ۱۸۲

سید محمد حقی ۴۰

سید محمد راشد ۴۹

سید محمد رضوی ۲۴۵

سید محمد رفیق ۳۱۶

سید محمد رمضان شاه گردپزی ۷

سید محمد زمان شاه (حافظ —) ۳۲۴

سید محمد شاه گیلانی ۱۲۵

سید محمد شجاع ۲۴۴

سید محمد شکر بن سید الحاج احمد الحفظی ۱۳۴

سید پیر حسام الدین راشدی (رک : پیر سند ،

پیر راشدی) ۳۶ ، ۲۸

سید پیر دین شاه جیلانی ۱۲۱

سید پیر محب الله شاه ۵۰ ، ۵۱

سید پیر مهر علی شاه گولروی ۳۲۲

سید پیر وهب الله شاه ۵۰

سید جعفر بن منصور الیمنی ۲۷۱

سید جماعت علی شاه علی پوری لائانی ۳۴۱

سید جمال الدین افغانی اسد آبادی ۳۰۰

سید جمال الله قادری ۲۷۵

سید جمیل احمد رضوی ۱۰۲ ، ۱۰۳

سید چراغ الدین شاه (مولانا الحاج —) ۳۲۲

سید حسن قادری ۱۹۱ ، ۳۲۴ ، ۳۲۸

سید حسینی ۱۸۳

سید داود شاه کرمانی ۸۳

سید رسول ۱۴۴

سید زاهد الهمدانی (مولانا حافظ —) ۹۹

سید سبحان نقلی محمد بهادر خان ۱۴۹

سید شاه علی الهمدانی ۱۱۰

سید شریف احمد شرافت نوشاهی (رک : شرافت

احمد نوشاهی) ۸۰ ، ۸۲ ، ۸۶

سید شهاب الهمدانی (رک : سید میر علی همدانی)

۱۱۰

سید عبدالحمید شاه ۳۳۵

سید عبدالقادر گیلانی ۱۷۲

سید عبدالله (رک : دهخدا ای پاکستان ، دکتر —)

۱۰۲ ، ۱۰۳ ، ۱۰۵

سید عبدالوهاب بن عیسی البهاک بلوچستانی ۴۰

سید علی ۲۳۴

سید علی اکبر شاه دهلوی نقشبندی ۱۷۵

سید علی بن حنظله ۲۷۳

سید علی ترمذی ۲۱۸

سید علی همدانی ۱۱۵

سید عون حسین ارسطو جاهی ۲۳۳

سید وارث علی شاه نوشاهی جالندری ۳۸۲
 سید ولایت علی ۳۴۲
 سیدی لال ۱۲
 سیف الہادی ۱۱۸
 سیف ظفرنو بہاری (بوہاری) ۳۴۱
 سیوطی (رک: جلال الدین سیوطی) ۱۰۴، ۵۰، ۲۸۵

ش

شاذلیہ (سلسلہ -) ۳۰۹
 شاطبی ۳۱۰
 شاعر پہلوی (رک: سید آغا حسین ارسطو جاہی) ۱۱
 شاگرد (رک: نظام الدین محمد ہادی خان الصقوی) ۱۱۰
 شاہ ۱۴۸
 شاہ آبادی ۱۷۹
 شاہ ابوالمظفر شاہ عباس الحسینی الموسوی (رک: شاہ عباس بزرگ) ۶۱
 شاہ ابوالمعالی لاہوری ۹۲
 شاہ احمد سعید ۱۷۴
 شاہ احمد سعید المجددی ۱۷۸
 شاہ ارزانی ۲۸۱
 شاہ اسماعیل دہلوی ۳۲۷
 شاہ اسماعیل شہید ۲۴۲
 شاہ اسماعیل شہید ثانی دہلوی ۱۱۴
 شاہ اسماعیل صفوی ۱۶
 شاہ اشرف علی التانوی ۲۲۴
 شاہ اکبر ۲۳۰
 شاہ بدخشی ۲
 شاہ برہان الدین برہانپوری ۱۳۵
 شاہ پادشاہ در درانی ۳۱۳
 شاہ جہان ۱۳۱
 شاہ جہان پادشاہ ۱۸۸، ۲۴۸، ۳۰۷، ۳۱۲
 شاہ حسن عطا ۱۰۵

سید محمد صادق لکھنوی ۵۱
 سید محمد طبا طبائی ۲۲
 سید محمد طیب شاہ قصوری ۹۷
 سید محمد عمیم الاحسان المجددی ۱۶۱
 سید محمد غوث الحسینی جیلانی اوچی ۳۱۲
 سید محمد محسن شاہ ۲۶۰
 سید محمد نجیب بن سید غریب آغا ۱۴۷
 سید محمد ہادی ۵۰
 سید محمود آزاد ۱۳۰
 سید محمود شاہ ۳۳۵
 سید محمود شاہ ہزاروی ۲۳۱
 سید محمود کردی المدنی ۲۴۸
 سید مختار حسن گیلانی ۱۹، ۲۰
 سید مراد شاہ گردیزی ۴
 سید مرتضی جعفری ۱۸۷
 سید مرتضی حسین (رک: صدر الافاضل) ۲۵۶
 سید مرتضی موسوی ۲۹۹
 سید مصطفی القادری ۲۰۳
 سید مظفر حسین نوشاہی ۷۹
 سید من اللہ بن علی اللہ حسینی ۱۸۲
 سید میر جان اللہ شاہ رضوی روہری (رک: میر) ۴۰
 سید میر حسن دہلوی ۱۸۳
 سید میر زاہد حسین شاہ ۱۱۷
 سید میر علی ہمدانی (رک: سید شہاب الہمدانی) ۱۱۰
 میدنا الخطاب ۲۷۰، ۲۷۳
 میدنا حمید الدین کرمانی ۲۶۸
 میدنا خطاب بن حسن ۲۷۸
 میدنا محمد بن طاہر بن ابراہیم ۲۷۲
 میدنا محمود بن طاہر بن ابراہیم ۲۶۹
 میدنا منصور بن ہوش ۲۷۲
 میدنا مؤید الدین شیرازی ۲۷۲
 سید نور حسین شاہ بخاری ۳۱۶

- شاه حسین راشدی (رک : میان شاه حسین راشدی) ۵۲
- شاه خوب اللہ آبادی (رک : محمد یحیی) ۱۹۰
- شاه عبدالحق محدث دہلوی ۲۱۵ ، ۳۲۸
- شاه عنایت شہید . ۴
- شاہد مسرور گل کیانی ۱۸۱
- شاه دین بن غلام محمد شاہ ۱۸۲ ، ۱۸۳
- شاه رکن عالم (رک : شیخ بہاء الحق زکریا ملتانی) ۱۲
- شاه رکن عالم رکن الدین ابوالفتح فیض اللہ محمد ۱۹۴
- شاه رکن عالم ملتانی ۱۳۴
- شاہزادہ عزیز الدین
- شاه شرف الدین پانی پتی بوعلی قلندر (رک : بوعلی قلندر) ۳۱۸
- شاه شرف الدین یحیی منیری ۱۹۱
- شاه شمس تبریزی ملتانی (رک : شاہ شمس شکرریز سبزواری) ۱۱۱
- شاه شمس شکرریز سبزواری ۱۱۱
- شاه صغیر احمد ۱۷۲
- شاه طہماسب بہادر خان صفوی الحسنی الحسینی ۲۸۶
- شاه عالم ۹۵ ، ۲۱۷ ، ۲۵۸
- شاه عالم پادشاہ غازی ابوالمظفر جلال الدین ۱۲۳
- شاه عالم پادشاہ مغول ۱۸۸
- شاه عباس ۱۲۲
- شاه عباس بزرگ ۶۱ ، ۱۴۶
- شاه عباس صفوی ۲۶۵
- شاه عبدالعزیز دہلوی ۲۴۲ ، ۲۸۶
- شاه عبدالقادر رائیپوری ۱۸۳
- شاه عبداللطیف (رک : شاہ عبداللطیف بہتائی) ۵۳ ، ۴۹ ، ۴۲ ، ۵۴
- شاه عطا محمد سعید بن خلیفہ ۱۷۴
- شاه عنایت قادری قصوری ۱۳۶
- شاه عیسیٰ ۵۹
- شاه غلام جیلانی رھتکی ۱۹۰
- شاه غلام علی دہلوی ۹۶ ، ۹۷
- شاه غلام ولد سید ابراہیم ۱۹۸
- شاه فضل اللہ برہانپوری ۱۳۵
- شاه قادر برہنہ شمشیر ۱۱۱
- شاه گردیز (رک : شاہ یوسف گردیزی) ۸
- شاه مبارک غوری ۱۵۴
- شاه محمد اسمعیل شہید مہمی ۱۹۰ ، ۱۹۱
- شاه محمد افضل اللہ آبادی ۱۹۰
- شاه محمد خاموش ۲۳۰
- شاه محمد رمضان شہید ۱۹۰
- شاه محمد غوث بن سید حسن قادری ۳۲۶
- شاه محمد غوث پشاوری لاہوری ابن سید حسن قادری ۱۹۱ ، ۳۲۴ ، ۳۲۵ ، ۳۲۶ ، ۳۲۷
- شاه محمد قریشی ۱۰۴
- شاه محمد معصوم ۳۰۴
- شاه محمد مغفوری قنوجی ۳۱۴
- شاه محمد وارث جیلانی ۱۲۱
- شاه مراد ۱۰۷
- شاه معصوم نقشبندی مجددی ۹۹
- شاه میرانجی شمس العشاق ۱۹۶
- شاہنشاہ آریا مہر (اعلیٰ حضرت ہمایون محمد رضا شاہ پھلوی) ۱۱ ، ۹۴ ، ۱۳۲ ، ۳۰۷
- شاہنشاہ اکبر پادشاہ ۲۴۷
- شاه نقشبند (رک : خواجہ بہاء الدین نقشبند) ۷۵
- شاه نصر اللہ نصرتی ۱۹۰
- شاه نور حسین کیمبل پوری ۳۲۴
- شاه ولی اللہ دہلوی ۲۸۶
- شاه ولی اللہ محدث دہلوی ۳۸ ، ۳۰۶
- شاہی ۲۸۴
- شاہی سبزواری ۱۸۴
- شاه یوسف گردیزی (رک : شاہ گردیز) ۱۲

شمس سبزواری (رک : شمس تبریز) ۱۲
 شهاب الدین ۱۰
 شهاب الدین ابی حفص عمر بن محمد سهروردی
 ۲۳۵
 شهاب الدین احمد بن ابراهیم بن غلان المکی
 الشافعی) ۶۶
 شهاب الدین احمد بن الحجر الهیثمی ۵
 شهاب الدین احمد بن حجر المکی الشافعی ۲۵۱
 شهاب الدین شیخ فتح محمد ۲۸۲
 شهاب الدین ناگوری ۲۸۱
 شهاب شمس دولت آبادی ۸۴
 شهباز ۱۰۷ ، ۳۲۱
 شهباز قلندر ۳۶
 شهبانو فرح پهلوی (علیا حضرت -) ۱۱ ، ۹۴
 شهوار رشید (خانم -) ۲۳۷
 شهید (رک : سرغازی) ۹۶
 شیخ احمد سرهنندی مجدد الف ثانی ۳۲۵
 شیخ احمد ولد شیخ محمد امین ابن محمد فیض الله
 ۳۴۶
 شیرانی ۱۰۳
 شیر محمد (رک : قاضی مقدم رای) ۱۸
 شیر محمد (مولانا -) ۲۰۳
 شیر محمد (حافظ -) ۲۹۶
 شیر محمد بن شیخ محمد قریشی ۲۱۳ ، ۲۹۱
 شیر محمد نظامانی (حاج -) ۵۴
 شیخ آدم بنوری (رک : سید آدم بنوری) ۱۳۶
 شیخ ابن عربی ۲۵۱
 شیخ ابوالحسن ولد شیخ امام الدین ابن شیخ
 جهنیو ۱۹۰
 شیخ ابوالفضل ۱۶ ، ۱۸
 شیخ ابوالنجیب عبدالقاهر ۱۶۳
 شیخ ابو بکر ابن اسحاق محمد بن ابراهیم البخاری
 ۱۶۴

شایق (رک : حافظ الہی بخش شایق) ۶۹
 شجاع ناموس (دکتر - ، رک : محمد شجاع ناموس)
 ۸۹
 شرافت نوشاهی (رک : سید شریف احمد شرافت
 نوشاهی) ۳۱۲ ، ۸۳
 شرف الدین بن حافظ نور محمد ۱۱۱
 شرف الدین جعفر بن محمد ۲۷۲
 شریف ۲۳۴
 شریف احمد شرافت نوشاهی (رک : شرافت
 نوشاهی) ۸۷ ، ۸۳
 شریف الدین ۳۹
 شریف ولد داود میر بن یوسف میر ۲۱۱
 شعور (رک : دیوان شعور) ۷۹
 شفیع بن محمد صالح یزدی ۲۳۴
 شفیق الرحمن نوشاهی (سید -) ۷۹
 شکیل احمد ۲۸۰
 شکفته (خانم دکتر -) ۲۹۹
 شمس الدین ۱۵۷ ، ۱۸۳ ، ۲۰۹
 شمس الدین ابو ثابت الدیلمی ۱۱۱
 شمس الدین بن زین الدین ۲۴۱
 شمس الدین ابو عبدالله بن محمد بن شیخ زین الدین
 عبدالواحد (رک : ابن الہمام) ۲۱۱
 شمس الدین احمد بن مولانا صدر الدین ۱۳۴
 شمس الدین (رک : اخلاص) ۱۵۳
 شمس الدین بن بدر الدین ۱۵۶
 شمس الدین بن یحیی الله ہیجانی اسیری ۹۸
 شمس الدین سمرقندی ۲۵۵
 شمس الدین شکار پوری ۱۶۳
 شمس الدین عصار تبریزی ۱۸۶
 شمس الدین گیلانی (سید -) ۱۹ ، ۲۰
 شمس العلما داود پوتا ۴۳
 شمس تبریز (تبریزی) ۱۲ ، ۶ ، ۲۳۷
 شمس تبریز (تبریزی) (رک : شمس سبزواری ،
 شاه شمس تبریز) ۱۲ ، ۲۸۳

شیخ بہائی (رک : محمد بہاء الدین عاملی) ۴ ،
۲۶۹
شیخ پیر محمد بہانوی ۲۸۲
شیخ تاج الدین مقدسی (رک : شیخ علی محلی)
۲۴۸
شیخ جان محمد لاہوری ۱۳۶
شیخ جلال تھانی سری ۱۳۶
شیخ جیون (معلم اورنگ زیب) ۳۶
شیخ چنن قادری لاہوری ۸۳
شیخ حافظ ابو عیسیٰ محمد بن عیسیٰ بن سورۃ
الترمذی ۳۴۲
شیخ حامد قاری ۹۶
شیخ حبیب شرق پوری ۳۴۵
شیخ حسن بن داود الحلی ۷۶
شیخ حسنعلی ۲۰
شیخ حسین خوارزمی ۱۱۵
شیخ خواجہ محمد عابد منامی ۱۶۲
شیخ خود حسین بن عبداللہ بن محمد (محمد بن
عبداللہ عبداللہ الخطیب بن محمد) ۲۵۱
شیخ خیراللہ ۲۰۸
شیخ داود بندگی ۲۶۰
شیخ داود کرمانی شیر گداهی ۱۳۵
شیخ رکن الدین ۷۷
شیخ رکن الدین علاء اللہ البیابانکی السمنانی ۱۵۵
شیخ سعدی ۵۱
شیخ شرف الدین احمد یحییٰ منیری ۳۰ ، ۲۱۷
شیخ شرف العبیدی ۱۸۳
شیخ شہاب ۲۸۳
شیخ شہاب الدین سہروردی ۹۵
شیخ صابر صاحب (رک : میان صاحب) ۱۵۲ ،
۱۵۳
شیخ صدر الدین خلیفہ امیر سید علی ہمدانی
۳۱۵
شیخ صدر الدین ملتانی ۱۲
شیخ صفی الدین ارد بیل ۱۲۹

شیخ ابی بکرا بن شیخ محمد الملا الحنفی ۱۷۵
شیخ ابی جعفر طوسی ۴
شیخ احمد ۷۰ ، ۸۶ ، ۱۵۴ ، ۱۹۶
شیخ احمد بن شیخ فتح محمد ابن شیخ یوسف ۶۹
شیخ احمد مجدد الف ثانی ۱۷۶
شیخ احمد القشاشی ۱۳۳
شیخ احمد بن حافظ یونس بن عبداللہ الصوابی
۲۴۰
شیخ احمد روسی ۱۷۷
شیخ احمد سرہندی مجدد الف ثانی ۷۵ ، ۷۷ ،
۹۶ ، ۱۷۶ ، ۱۹۹
شیخ احمد علی خان سندیلوی ۸۸
شیخ احمد فاروقی ۸۵
شیخ الاسلام العثماني ۲۴۵
شیخ الاسلام ابن علامہ تفتا زانی ۴
شیخ الاسلام احمد الغزالی (رک : امام غزالی)
۲۸۳
شیخ اللہ یار ۸۱
شیخ المکی (رک : فقیر خاکی) ۲۳۰
شیخ الہدای ۱۶۴
شیخ الہدیا ابن شیخ بولاقی (رک : قریشی) ۱۴۲
شیخ امام الدین ۱۹۷
شیخ امام علی صدیقی قریشی ۳۱۸
شیخ بابو ۲۰۱
شیخ برہان الدین برہانپوری ۵۸
شیخ بہاء الحق ۲۰
شیخ بہاء الحق زکریا ملتانی (رک : شاہ رکن
عالم) ۱۲
شیخ بہاء الدین ۷۷
شیخ بہاء الدین زکریا ملتانی ۱۳۴ ، ۲۳۶
شیخ بہاء الدین محمد عاملی ۱۴ ، ۴۰ ، ۲۳۴
شیخ بہاء الدین نقشبند (رک : شاہ نقشبند) ۹۵
شیخ بہادر علی فیض آبادی ۱۱۸

شیخ فرید الدین گنج شکر ۵۹
 شیخ فرید مسعود گنج شکر اجودھنی ۱۷۶
 شیخ فصیح بن عبدالکریم البسطامی ۱۱۰
 شیخ فقیر الله نوشاھی ۸۳
 شیخ فقیہ زاهد مسعود بن محمود بن یوسف
 سمرقندی ۱۷۹
 شیخ فیروز عثمانی ۲۸۹
 شیخ فیض فیاضی ۹۹
 شیخ قاسم ۳۴۶
 شیخ قطب بھلی برهان پوری (سید -) ۲۶۸
 شیخ کرم علی ولد شیخ عظیم الله
 شیخ کلیم الله بن نور الله شاہ جهان آبادی ۱۶۲
 شیخ کلیم الله جهان آبادی ۱۶۲
 شیخ لداھا ۳۲۷
 شیخ لطف الله الہندی لاهوری ۱۰۹
 شیخ مبارک علی ۲۵۷
 شیخ محب الله الہ آبادی ۱۹۱
 شیخ محبت الله الہ آبادی ۱۳۶
 شیخ محدث دہلوی ۲۳۱
 شیخ محمد اشرف لاهوری ۱۳۴
 شیخ محمد اقبال (رک : مجموعہ شیخ محمد اقبال)
 ۱۰۳
 شیخ محمد الانصاری ۲۴۳
 شیخ محمد امین (رک : شیخ احمد) ۳۴۶
 شیخ محمد باقر بن شرف الدین العباسی لاهوری
 ۹۶
 شیخ محمد بن احمد المشتہر بہ حلاج احسن ۱۸۵
 شیخ محمد بن صدر الطریقہ شیخ یحیی ۱۱۱
 شیخ محمد بن عربی ۱۵۰
 شیخ محمد بہاء الدین عاملی ۴
 شیخ محمد جمالی ۱۴۵
 شیخ محمد حامد لاهوری ۱۳۶
 شیخ محمد حسین خراسانی ۳۵
 شیخ محمد رفیع ابن محمد اسلم العباسی ۱۳۳

شیخ عبدالاحد ۱۱۵
 شیخ عبدالجلیل ۳۴۵
 شیخ عبدالحق ۱۶۰
 شیخ عبدالحق بن سیف الدین الدہلوی البخاری
 (رک : شیخ عبدالحق دہلوی) ۲۱۷ ، ۱۴۳
 شیخ عبدالحق دہلوی ۱۹۱ ، ۱۶۵ ، ۱۱۹ ، ۶
 شیخ عبدالحق محدث دہلوی ۱۶ ، ۱۷۳ ، ۲۴۷ ،
 ۲۴۸
 شیخ عبدالحکیم ۳۴۶
 شیخ عبدالرحمن ۳۱۴ ، ۲۱۷
 شیخ عبدالرحمن چشتی العلوی الدہنتیوی ۸
 شیخ عبدالرحمن عرب زادہ ۴۸
 شیخ عبدالرشید ۱۳۲
 شیخ عبدالرضا معینی ۲۵۸
 شیخ عبدالقادر ۳۸ ، ۲۵۱
 شیخ عبدالقادر جرجانی ۲۰۲
 شیخ عبدالقادر جیلانی (گیلانی) ۲۲۶ ، ۹۵ ، ۹۲
 ۳۰۶ ، ۳۱۸ ، ۳۱۹ ، ۳۲۶
 شیخ عبدالکریم الجیلی (رک : شاہدی محمودی)
 ۱۹۶
 شیخ عبداللطیف بن عبداللہ الکبیر ۱۵۲
 شیخ عبداللہ یافعی ۱۷۶
 شیخ عبدالمنعم ۳۳۵
 شیخ عزیز اللہ (حاج -) ۲۴۵
 شیخ عطار ۲۹ ، ۴۵ ، ۲۳۷ ، ۲۵۲
 شیخ عطار نیشا پوری (رک : شیخ فرید الدین
 عطار نیشا پوری) ۵۳ ، ۵۰
 شیخ علی محلی (رک : شیخ تاج الدین مقدسی)
 ۲۴۸
 شیخ عمر باستانی ۲۲۲
 شیخ عیسیٰ الصوفی ۳۴۷
 شیخ غلام علی ۲۵۷
 شیخ فرید الدین عطار نیشا پوری (رک : شیخ
 عطار) ۳ ، ۴۴ ، ۱۰۰ ، ۱۲۴ ، ۲۷۶

ص

- صاحب جیو ۲۱۹
صاحب خان ولد هر جان ۳۱۳
صاحب زاده جیو ۲۲۶
صاحب زاده چمکنی (رک : میان محمدی) ۱۵۸
صاحب زاده حکیم محمد اصغر مستالوی ۶۴
صاحب زاده حمید الله (مولوی -) ۲۲
صاحب زاده صاحب ۷۵
صاحب زاده عبدالرحمن (مولوی -) ۲۲
صاحب زاده عبدالقیوم ۲۴۴
صاحب زاده صاحب مولوی غلام محیی الدین ۷۰
صاحب زاده منظور الهی نقشبندی ۷۳
صاحب زاده منظور الهی (مولانا -) ۱۴۱
صاحب علی (مولانا حاج چوهدری -) ۳۰۷ ، ۳۰۸
صالح محمد بن یار محمد تورانی ۱۱۰
صائب (رک : میرزا محمد علی صائب) ۲۵۹
صاحب خان ۲۰۸
صحرا ۲۵۹
صدر ابن رشید ابن صدر القبریزی (رک : قاضی
خواجه عمید) ۲۱۱
صدر الدین ۲۱۸ ، ۷۰
صدر الدین (مولانا -) ۷۴
صدر الدین محمد بن زبردتمت خان (رک : فایز)
۱۰۶
صفدر حسین شاه (رک : شهید) ۱۹۳
صلاح الدین ایوبی ۲۳۵
صلاح بن مبارک بخاری ۱۶۴
صوبدار نبی بخش ۱۲۲
صوفی العباسی ۱۵۷
صوفی شمس الدین شکرریز ملتانی ۱۱۰
صوفی عبدالرشید ۲۸۸
صوفی محمد طفیل نقشبندی مجددی ۱۳۷

- شیخ محمد شرقپوری ۸۴
شیخ محمد شفیع ۳۲۶
شیخ محمد صادق خراسانی ۳۵
شیخ محمد صادق شهابی ۸۱
شیخ محمد طاهر سندی ۲۴۷
شیخ محمد طه نجفی ۲۵۹
شیخ محمد علی هزین ۲۸۴
شیخ محمد غوث بن سید امان الله ۱۲۱
شیخ محمد فاضل الدین ۱۶۵
شیخ محمد قصوری ۹۶
شیخ محمد مراد لنگ نقشبندی ابن مفتی محمد طاهر
گشمیری ۱۳۴
شیخ محمد مسعود (حافظ -) ۲۲۱
شیخ محمد یوسف بنوری ۳۱
شیخ محمود چشتی ۱۹۰
شیخ محمود شبستری ۱۶۲ ، ۲۷۹
شیخ مجیب لاهور پوری ۱۳۶
شیخ مسعود ۲۲۰
شیخ مظهر علی ۲۵۹
شیخ معز الدین ابو عبدالله السید آدم الحنفی
النقشبندی ۲۵۲
شیخ نجم الدین ابو بکر بن عبدالله ۲۵۲
شیخ نجم الدین کبری ۹۶
شیخ نجم الدین محمود ۱۹۷
شیخ نصیرالحق ۹۵
شیخ نظام الدین ابن عبدالشکور العمری الطائیری
۱۶۳
شیخی ۲۸۳
شیخ یار محمد ولد فتح دین (رک : قانونگوی)
۳۰۸
شیخ یحیی ۱۱۱
شیخ یوسف بن احمد المولوی ۱۵۵
شیرانی (رک : مجموعه شیرانی) ۱۰۳
شیر ربانی (رک : میان شیر محمد) ۳۴۴
شیعه ۴

عارف نوشاهی (سید) — ۳۱۰

عادل خان ۲۴۸

عادل خان رازی ۲۶۴

عالم الدین ۲۲۹

عالمگیر ۱۵ ، ۶۱ ، ۷۵ ، ۹۱

عالمگیر اورنگ زیب پادشاه ۸۴

عالمگیر پادشاه ۳۱۲

عالمگیر پادشاه غازی ۲۲ ، ۱۲۷

عالمگیر ثانی ۱۳۵

عالمگیر غازی (رک : اورنگ زیب) ۱۰۷

عالمگیر شجاع ۲۶۴

عبادالله الصمد محمد ۱۷

عبادالله فیاض ۹

عباس بن علی المجوسی المکی ۱۴۸

عباس بیک تبتی ۱۰۶

عباس حسین شاه گردیزی (سید) — ۷ ، ۱

۲۵۶ ، ۲۶۰

عباسیه (خاندان) — ۱۷۳

عبدالاحد بن شیخ ۱۶۳

عبدالاحد وحدت ۱۴۷

عبدالله ۳۳۸ ، ۳۴۷

عبدالله (فقیر) — ۲۹۵

عبدالله ۲۳۴ ، ۳۰۸

عبدالله (رک : ابن الحق خویشکی قصوری) ۹۹

عبدالله انصاری ۲۰۲

عبدالله بن احمد بن محمود ابن نسفی ۳۳۷

عبدالله بن احمد الازمیری ۶۵

عبدالله بن الحسین بن عبدالله العکبر اوی ۱۹۵

عبدالله بن الهداد بن عثمان ۲۰۸

عبدالله بن علی ۲۷۳

عبدالله بن محمد صالح الکنمیری ۱۲۳

عبدالله بن محمد ظاهر ۲۰۶

عبدالله بن محمود الشامی (شیخ) — ۱۱۵

عبدالله بن مولانا عبدالحکیم میالکوتی (مولانا) —

۲۰۱

صوفی محمد عبداللطیف موهروی ۲۹۳

صیدی تهرانی ۱۱۹

ض

ضیاء الدین (مولانا سید) — ۲۰۹

ضیاء الدین ۲۳۹

ضیاء الدین آقا ۲۳

ضیاء الدین شاه (سید) — ۵۰

ضیاء الدین نخشبی (رک : ضیاء نخشبی ، نخشبی)

۲۱ ، ۸۳ ، ۱۱۴ ، ۱۴۸ ، ۲۱۰ ، ۲۷۷

ضیاء الدین یوسف (فرزند جامی) ۲۸۳

ضیاء نخشبی (رک : نخشبی) ۲۱ ، ۴۴ ، ۱۴۸

۲۱۰ ، ۳۴۴

ط

طارق مقصود چشتی قادری ۲۰۵

طالب علی محبوبی توکلی نقشبندی مجددی قریشی

(مولانا) — ، رک : قاضی امام علی) ۳۱۹

طیب گرماتی (رک : اشرف محمد بن جلال الاسلام

الطیب الکرمانی) ۱۵۴

طغرای اصفهانی ۲۴۹

طفیل حسین شاه ۲۱۷

ظ

ظهور احمد ۱۸

ظهور علی شاه ۲۱۷

ظهوری ۲۸۵

ظہیر الدین بابر پادشاه

ع

عابد بن شیخ زاهد اسد آبادی ۱۱۵

عابد حسین شاه

عابد فاروق ۱۳

عابده خاتون بی بی ۲۰۵

عادل شاه ۲۱۷

عارف (رک : مولانا محمد عارف) ۱۶۶

عارف الله شاه قادری میرتهی (مولانا) — ۷۹

عبدالحق سرہندی ۱۲۵
 عبدالحکیم ۹۷
 عبدالحکیم (رک : مولانا عبدالحکیم سیالکوٹی)
 ۱۶۸
 عبدالحکیم بن الشمس الدین ۹۷
 عبدالحکیم لاہوری ۱۵۲
 عبدالحلیم خان خویدی ترین ۹
 عبدالحمید ۳۲۷
 عبدالحمید ۲۴۴
 عبدالحمید (حکیم الحاج -) ۳۰
 عبدالحمید بن شیخ حمزہ خوشابی ۱۱۵
 عبدالحی ۷۵
 عبدالحی حبیبی ۱۴۹
 عبدخالق (مولوی -) ۳۰۶ ، ۳۰۵
 عبدالرحمن ۳۴۶
 عبدالرحمن ۱۸۶
 عبدالرحمن بن ابی بکر السیوطی ۲۳۱
 عبدالرحمن الصوفی ۲۳۵
 عبدالرحمن محمد الکرمانی ۲۵۰
 عبدالرحمن بن محمد داود ۲۵۹
 عبدالرحمان چہروی (مولانا -) ۱۵۶
 عبدالرحمن خان (رک : میانجی) ۲۳۱
 عبدالرحمان سروری قادری سلطانی (مولوی -)
 ۳۱۷
 عبدالرحمان سعید الفارسی ۱۰۳
 عبدالرحمن سیوطی ۲۳۸
 عبدالرحمن شاہ (مولانا -) ۲۰۹
 عبدالرحمن قاسمی (حافظ -) ۲۹۴
 عبدالرحمن (رک : مسیحایی) ۲۳۴
 عبدالرحمن ولد احمد جان ۲۴۰
 عبدالرحمن ولد حاجی محمد روشن خان ۱۷۸
 عبدالرحیم ۲۳۴ ، ۱۳۴ ، ۷۱
 عبدالرحیم (مولانا -) ۲۴۵ ، ۹۵
 عبدالرحیم بن الحسینی العراقی ۱۶۱

عبدالله جان ۲۴۲
 عبدالله خویشکی قصوری ۳۴۲
 عبدالله رکن الدین انصاری ۱۱۱
 عبدالله شاہ ۱۱۵ ، ۱۶۲
 عبدالله شیطاری ۲۰۲
 عبدالله فضل بن محمد علی ۲۴۲
 عبدالله فیروز پوری (مولوی -) ۹۹
 عبدالله قریشی ۶۹
 عبدالله قصوری الخویشکی الجشتی (رک : خویشکی
 قصوری) ۱۴۲
 عبدالله گجراتی (مولوی -) ۱۵۲
 عبدالله لاہوری (مولوی -) ۱۹۲ ، ۷۱
 عبدالله لاہوری (میان -) ۳۰۰
 عبدالله لک مظاہری (رک : مظاہری) ۱۳۱ ، ۱۱
 عبدالله لہوری ۱۹۲
 عبدالله مروارید ولد محمد عبدالمجید ۲۶۶
 عبدالله معین الہروی ۲۸۷
 عبدالله نو مسلم مارواری اوجی (حاجی -) ۱۷۱
 عبدالله نیازی ۲۰۱
 عبدالله واعظ ملتانی ۲۰۱ ، ۳۴۷
 عبدالله ولد شیخ بولاق لاہوری ۱۶
 عبدالله ولد ولی محمد ۴۱
 عبدالله یزدی ۲۹۱ ، ۸۵
 عبدالباقی بن جان محمد جمعی ۲۶۰ ، ۸۳
 عبدالباقی بن حاج محمد جمعی قادری ۱۳۵
 عبدالباقی بن مصطفیٰ ۹۹
 عبدالجبار ۱۷۳ ، ۲۳۴
 عبدالجلیل ۱۶۴ ، ۳۱۸
 عبدالجلیل لکهنوی (سید -) ۴۰
 عبدالحسین قالپر ابن میر صاحب
 عبدالحفیظ سہاوی ۳۲۰
 عبدالحق بن سیف الدین بن سعید دہلوی ۱۷۵
 عبدالحق بن مولانا خیر محمد (مولوی -) ۷
 عبدالحق دہلوی ۳۰۹

عبدالرحیم بن عبدالله (رک : سنا) ۲۱۱
 عبدالرحیم بن عبدالحفیظ ۱۳۵
 عبدالرحیم خاکسار ۳۰۹
 عبدالرحیم خان ۲۴۷
 عبدالرزاق بن ابی الفضل القاشانی (رک : کمال
 الدین) ۲۸۳
 عبدالرزاق بن علی بن الحسین لاهیجی ۲۲۵
 عبدالرزاق لاهیجی ۲۷۷
 عبدالرسول (مولانا -) ۱۶۲ ، ۱۳۷ ، ۹۴ ،
 ۱۹۲
 عبدالرسول صادق ۲۵۴
 عبدالرسول کامروسی ۱۹۲
 عبدالرسول ولد شیخ عبدالقادر ۷۵
 عبدالرشید (رک : خواجہ عبدالرشید ، دکتر -)
 ۹۳
 عبدالرشید دیوان جونپوری ۲۲۵
 عبدالرؤف . ۴
 عبدالرؤف مہری ملیا ۱۴۴
 عبدالستار بن شہباز خان (رک : عبدی) ۲۸۸
 عبدالستار توحیدی (مولوی -) ۳۱۹
 عبدالستار قریشی ۲۵
 عبدالسلام ۲۳۴
 عبدالسلام احمد شاہ (سید -) ۱۶۳ ، ۱۶۴
 عبدالسلام شاہ دہاکوی ۱۶۳
 عبدالشکور بزمی ۲۸۵
 عبدالصمد بن حافظ ۲۵۰
 عبدالصمد ولد محمد ولد عمر ۱۹۲
 عبدالعزیز ۲۴۰
 عبدالعزیز بن احمد حامد ۱۶۵
 عبدالعزیز بن احمد ملتانی ۱۶۵
 عبدالعزیز بن احمد یار پرهاردی ملتانی ۱۰۰
 عبدالعزیز پهلہاروی مظفر گڑھی ۱۷۳
 عبدالعزیز تبسم قریشی رقی (مولانا -) ۲۱۸
 عبدالعزیز خوشنویس (مولانا -) ۳۲۰

عبدالعزیز (سرہنگ -) ۱۳۰
 عبدالعزیز لہوری (حاج -) ۳۴
 عبدالعزیز مظفر گڑھی (مولانا -) ۱۶۱
 عبدالعزیز ملتانی ۱۶۵
 عبدالعزیز یوسف ۲۴۷
 عبدالعلی بن حسین البرجنندی ۲۸۶
 عبدالعلی بن محمد بن حسین ۲۴۲ ، ۲۵۳
 عبدالعلیم ۲۰۰ ، ۳۰۵
 عبدالغفار ۲۰۵
 عبدالغفور ۶۹
 عبدالغفور (مولوی -) ۱۶۴
 عبدالغفور (مولانا -) ۲۰۷
 عبدالغفور شہباز (مولوی -) ۱۴۰
 عبدالغنی افغانی (حاج -) ۳۴
 عبدالغنی بابا (رک : بابا غنی شاہ) ۶۳
 عبدالغنی بن شیخ عبدالکریم ۶۱
 عبدالفتاح (رک : سید اشرف علی) ۳۳۵
 عبدالفتاح بن سید مصطفیٰ ۷۹
 عبدالقادر الحواری المدنی ۲۴۵
 عبدالقادر بن ہاشم بن محمد الحسینی ۵۶
 عبدالقادر بیدل (ابوالمعانی میرزا -) ۲۵۶
 عبدالقادر خوشحال خان ختک (رک : خوشحال
 خان ختک) ۲۴۹
 عبدالقادر ولد ملا محمد (رک : مجلدی) ۱۲۵
 عبدالقادر ولد شیخ حسام الدین ۱۴۴
 عبدالقدوس (مولوی -) ۱۵۲ ، ۱۵۳
 عبدالقدوس ہاشمی (مولانا -) ۱۷ ، ۱۳۲
 عبدالکریم (مولوی -) ۳ ، ۲۵
 عبدالکریم ۴۲ ، ۶۱ ، ۸۵
 عبدالکریم بن مخدوم درویشہ ۳۴۴
 عبدالکریم بن فضل الدین ۱۳۴
 عبدالکریم سندی بولراین (سید -) ۵۳
 عبدالکریم شکار پوری ۳۶
 عبدالکریم عباسی ۸۶

عبدالکریم نیشابوری ۶۷
 عبداللطیف ۱۴۰ ، ۲۲۰
 عبداللطیف بن عبدالعزیز ۲۴۷
 عبداللطیف بن عبدالکبیر یزدی ۷۹
 عبداللطیف بن عبدالکریم البہکری ۱۷۲
 عبداللطیف بن عبداللہ العباسی ۱۲۳
 عبداللطیف دودراتی ۲۲۲
 عبداللطیف لاہوری ۱۲۵
 عبداللطیف ولد مولوی غلام حیدر ۱۲۱
 عبدالمجید بن عبدالحفیظ ۲۳۹
 عبدالمجید گجراتی ۳۱۵
 عبدالحمید (دکتر -) ۲۸
 عبدالمؤمن ۱۴۸
 عبدالنبی ۱۳۷
 عبدالنبی ابن میان سیف اللہ ابن میان حبیب اللہ
 ۳۳۶
 عبدالنبی عثمانی شطاری (رک : عماد الدین محمد
 عارف) ۱۶۳
 عبدالواحد ۳۴۴
 عبدالواحد ابراہیم فرار عالی ۱۷۲
 عبدلواحد سندی ۳۳
 عبدالواسع ۲۶۴
 عبدالواسع جبلی ۱۹۴
 عبدالودود بن عبدالشکور ۱۶۳
 عبدالوہاب ۳۳۰
 عبدالوہاب الراجگیری ۹۶
 عبدالوہاب بن نور محمد بن منور کشمیری ۱۴۷
 عبدالوہاب شاہ جیلانی (سید -) ۶۳
 عبدالہادی (مولوی -) ۵۲ ، ۴۲
 عبدالہادی ابن سید محمد شفیع (سید -) ۲۳۸
 عبدالہادی الرقعاوی ۲۵۹
 عبدی ۲۴۱
 عبدی (رک : عبدالستار بن شہباز خان) ۲۸۸
 عبیداللہ ۱۴۶ ، ۱۴۹

عبیداللہ احرار ۱۴۵
 عبیداللہ بن عبیداللہ بیک اعجاز رقم خان تلمیذ
 سید محمد امیر رضوی ۱۸۹
 عبیداللہ بن مسعود بن تاج ۱۴
 عبیداللہ بن مسعود بن تاج الشریعہ ۲۳۰ ، ۳۲۸
 ۳۴۴ ، ۳۳۷
 عبیداللہ خان بہادر ۳۴۶
 عبیداللہ سندی (مولانا -) ۳۸
 عبیداللہ قدسی ۲۸ ، ۲۹ ، ۳۰
 عبیداللہ نقشبندی البخاری (رک : خواجہ پارسا)
 ۱۶۲
 عبیداللہ ولد میان بدر الدین لوندی والا ۱۵۳
 عبیدالمؤمن محمد احسن ابن جمال الدین بن صالح
 الدین ۱۴۴
 عتیقی ۱۰۳ (رک : مجموعہ عتیقی) ۱۰۳
 عثمان (کاتب)
 عثمان ۱۷۸
 عثمان بن ابراہیم ۱۶۵
 عثمان بن عیسی صدیقی حنفی ۳۲۹
 عثمان بن حافظ سکندر بن امین شاہ ۱۳
 عدنی افندی المولوی ۲۸۳
 عرفانی (رک : خواجہ عبدالحمید عرفانی ، دکتر)
 ۱۶۸ ، ۱۶۹ ، ۱۹۸
 عز الدین محمود بن علی کاشانی ۹۳
 عزیز الرحمن ۲۲۹
 عزیز الدین محمد عالم اکبر پادشاہ غازی ۱۵۵
 عصام الدین ۲۹
 عصمت اللہ خان ۲۹۹
 عصمت اللہ ولد محمد فضل ۲۳۹
 عصمت اللہ ولد ملا صلاح الدین ۳۱۳
 عضد الدین (مولانا -) ۱۹۱
 عطاء اللہ (حافظ -) ۷۶
 عطاء اللہ ۲۶۴ ، ۲۶۵

علی اصغر بن ولی محمد لکعلوی (لکیانوی) ۳۹
 علی اکبر بن میرزا امیر ۷۶
 علی الشهر بانی الحسن الزندی ۱۱۶
 علی الکالی مقتدا انجی زاده ۱۸۱
 علی المرتضی (ع) ۳۲۵
 علی بن ابی طالب (ع) ۳۲۹ ، ۳۴۲
 علی بن احمد الغوری ۱۳۴
 علی بن احمد الغوری ۷۷
 علی بن احمد الغوری ۲۵۱
 علی بن حسام الدین ۵۱
 علی بن حسن البیضاوی ۱۶
 علی بن سلطان محمد هروی قاری ۱۶۳ ، ۲۵۲
 علی بن سلطان محمود الهروی ۱۵۲
 علی بن عبدالوهاب استرابادی ۲۳۰
 علی بن عثمان علی الجلابی الغزنوی الهجویری
 (رک : داتا گنج بخش) ۹۹
 علی بن محمد ۲۷۲ ، ۲۷۴
 علی بن محمد بن عبدالله النساخ الشیبانی ۶۸
 علی بن محمد بن الولید ۲۷۳ ، ۲۷۸
 علی بن محمد جبرقی ۲۴۷
 علی بن محمود العمادی (رک : حسن بن علی بن
 محمود بن ضیاء الدین) ۲۸۱
 علی چلبی قتانی زاده ۲۸۳
 علی درویش بن عثمان الشاشی زاده
 علی شاه ۴۲
 علی قلی واله داغستانی ۸۸ ، ۳۴
 علی محمد ۲۲۰
 علی محمد ولد گل محمد انصاری ۳۳۰
 علی محمد اصفهانی ۲۱۲
 علی محمد بن محمد میر ۲۳۸
 علی محمد حسین (مولوی —) ۹۶
 علی محمد زکی ۳۰۳
 علی مراد ولد سلطان ۴۵
 عماد الدین ۱۸۶

عطاء الله بن فضل الله (رک : جمال الحسینی)
 ۲۵۵ ، ۲۹۶
 عطاء الله بن فضل الله ابن جمال الحسینی ۹۹
 عطاء الله بن محمد الحسینی ۲۴۸
 عطاء الله ولد قاضی مشرف بن قاضی ابوالمظفر
 ابناء قاضی سراج الدین ۲۹۵
 عطاء الله ولد مولانا مشرف ۳۳۷
 عطار (رک : شیخ فرید الدین عطار نیشابوری)
 ۶۶ ، ۸۲ ، ۹۷ ، ۲۸۴
 عطار نیشابوری (رک : عطار) ۴۹ ، ۲۸۸ ، ۳۲۷
 عطا محمد صاحب (مولانا —) ۱۶۲
 عطیه بیگم ۲۸۰
 عظیم بخش ولد میان صاحب ولد میان غلام محمد
 ۳۰۳
 علامه ابن حجر عسقلانی ۴۸
 علامه ابی بکر احمد بن محمد بن مردویه الصغیر
 ۵۱
 علامه ابی محمد بن احمد الحسینی ۱۴
 علامه اقبال (رک : محمد اقبال) ۸۹ ، ۱۱۹
 علامه تفتازانی ۴۰ ، ۳۳۸
 علامه جلال الدین دوانی ۲۵۱
 علامه سیوستانی ۵۲
 علامه عبدالله خویشکی قصوری ۳۴۲
 علامه فاروقی ۳۴
 علامه مبارک سجالامسی ۶۷
 علامه محمد بن یعقوب الکلینی ۳
 علامه موسی جار الله روسی ۳۸ ، ۳۹
 علم الدین ۳۱۷
 علاء الدین آقا ۲۳
 علاء الله (سید —) ۱۲۱
 علی (ع) ۱۹ ، ۱۴۷ ، ۱۷۳ ، ۲۸۳
 علی ۳۰۸
 علی آقا ۲۳
 علی اصغر بن محمد حسین البفروئی الیزدی ۲۵۸

غلام الدین علی الشریف القادری الاستر ابادی
 ۲۸۶
 عماد الدین محمد عارف (رک : عبدالنبی عثمانی
 شطاری) ۱۶۲
 عماد الدین نظام الاسلام ابی حفص عمر بن محمد
 بن مسعود بن الحسین ۱۸۹
 عمر بخش بن میان امیر بخش جیو ۲۲۱
 عمر بن حسین بن ابی بکر ۱۲۷
 عنایت الحنفی القادری قصوری لاہوری ۱۰۰
 عنایت اللہ ۲۰ ، ۲۰۸
 عنایت اللہ شیخ البخاری (مولانا) — ۱۴۸
 عنایت اللہ کنبوہ لاہوری ۱۶ ، ۲۲۲
 عنبرین قلم ہروی ۲۳۴
 عیسی (رک : باران ماہ عیسی) ۸۴
 عین القضاة ہمدانی ۹۹ ، ۲۳۸ ، ۲۸۳
 غ
 غزالی ۶۵ ، ۲۸۴
 غزالی (رک : ملا محمود بن نظام) ۱۱۰
 غضنفر التبریزی ۱۱۳
 غلام احمد کاتب نوشاھی (سید) — ۸۰
 غلام اللہ خان (مولانا) — ۳۲۰
 غلام السیدین ۳۲۴
 غلام بن سید محمد عابد قادری بن سید محمد غوث
 بن سید حسن لاہوری ۳۲۶
 غلام پیر دستگیر ہاشمی نقشبندی قصوری ۳۴۱
 غلام جیلانی ۱۴۵ ، ۲۴۶
 غلام جیلانی برق (دکتر) — ۱۱۳
 غلام جیلانی پیشاوری ۳۲۸ ، ۳۳۰
 غلام جیلانی مفتی (مولانا) — ۲۴۴
 غلام حبیب (حافظ) — ۲۹۴
 غلام حسن ۱۷۷
 غلام حسن خلف میان سلطان محمد ۲۰۹
 غلام حسن ملتانی ۱۷
 غلام حسن نامی ۶۹
 غلام حسین (حاجی) — ۴۸
 غلام حسین ۸۲ ، ۱۹۵ ، ۲۱۶
 غلام حسین (حافظ) — ۱۲۴
 غلام حسین خان طباطبائی (سید) — ۳
 غلام حسین رفاعی (مولانا سید) — ۴۱
 غلام حسین سیالکوٹی ۲۲۳
 غلام حسین شاہ (سید) — ۹۴
 غلام حسین فرگام ۲۴۶
 غلام حسین ولد صدر الدین ۸۲
 غلام حسین ولد مولوی محمد حیات ۱۲۶
 غلام حسین ہالیدی مندی (حاجی) — ۴۸
 غلام دستگیر (رک : مولانا غلام محیی الدین
 قصوری) ۹۹
 غلام دستگیر نامی (مولانا) — ۱۶۸ ، ۱۷۰
 غلام دستگیر قصوری حنفی ہاشمی (مولانا) —
 ۹۴ ، ۹۹ ، ۱۴۰
 غلام ربانی (مولانا) — ۲۹۵
 غلام ربانی (مولانا حاج) — ۳۰۸
 غلام ربانی اگرو ۳۶
 غلام ربانی عزیز ۱۱۴
 غلام رسول ۸۱
 غلام رسول بن محمد رمضان ۵۷
 غلام رسول بن مولوی حسن القصوری ۳۴۶
 غلام رسول خان (حافظ) — ۹
 غلام رسول شاہ ۱۰۲
 غلام رسول قصوری (مولوی) — ۱۳۳
 غلام رسول مرید محمد شہر بار ۲۵۱
 غلام سرور (دکتر) — ۱۹
 غلام شاہ ۳۳۰
 غلام شاہ شہبازی (رک : محمد حسن) ۱۳۸
 غلام عثمان ۹
 غلام علی ۲۰۱
 غلام علی آلانا (دکتر) — ۵۹
 غلام علی بلگرامی ۲۹

غزالی ۶۵ ، ۲۸۴
 غزالی (رک : ملا محمود بن نظام) ۱۱۰
 غضنفر التبریزی ۱۱۳
 غلام احمد کاتب نوشاھی (سید) — ۸۰
 غلام اللہ خان (مولانا) — ۳۲۰
 غلام السیدین ۳۲۴
 غلام بن سید محمد عابد قادری بن سید محمد غوث
 بن سید حسن لاہوری ۳۲۶
 غلام پیر دستگیر ہاشمی نقشبندی قصوری ۳۴۱
 غلام جیلانی ۱۴۵ ، ۲۴۶
 غلام جیلانی برق (دکتر) — ۱۱۳
 غلام جیلانی پیشاوری ۳۲۸ ، ۳۳۰
 غلام جیلانی مفتی (مولانا) — ۲۴۴
 غلام حبیب (حافظ) — ۲۹۴
 غلام حسن ۱۷۷
 غلام حسن خلف میان سلطان محمد ۲۰۹
 غلام حسن ملتانی ۱۷
 غلام حسن نامی ۶۹

غلام محیی الدین قصوری (سید ، رک : غلام
دستگیر قصوری) ۸۴ ، ۹۶ ، ۹۸ ، ۹۹ ،

۱۳۳ ، ۱۳۶ ، ۱۷۷

غلام محیی الدین نبیره نوشه گنج بخش ۸۱

غلام محیی الدین ولد شاه قلی ۲۲۱

غلام مرتضی (مولوی —) ۱۶۷

غلام مصطفی (حافظ —) ۱۷۲

غلام مصطفی ابن محمد صالح پسروری ۷۶

غلام مصطفی قادری چشتی ابن شاه حافظ محمد

عثمان قادری اللاهوری الدهلوی ۱۵۵

غلام مصطفی قاسمی مندی (مولانا —) ۳۷ ،

۳۸ ، ۴۱ ، ۴۵ ، ۴۷ ، ۵۳ ، ۵۸

غلام معین الدین عبدالله خلیفه خویشکی قصوری

۹۹

غلام مولی واسطی ۱۰۷

غلام میران شاه گیلانی مخدوم الملک (سید —)

۱۲۲

غلام نبی ۷ ، ۶۵ ، ۶۷ ، ۹۶

غنی کشمیری ۱۹۲

غنیمت کنجاہی ۲۸۴ ، ۳۱۲

غوث اعظم ۳۲۴ ، ۳۲۵

غوث اعظم جیلانی ۲۸۸

غوث اعظم چھوڑوی ۲۰۵

غوث بخش ۱۵

غوث بهاء الحق ملتانی ۱۹۴

غیاث الدین محمود الحسینی ۱۸۵

غیرت حیات خان (سردار —) ۳۱۶

ف

فاروق شاه بنوری (سید —) ۱۴۹

فاضل شاه ۲۲۲

فاطمہ الزهرا (ع) ۲۰۵

فاطمہ خاتم دختر عبدالعلی خان ادیب الملک

۱۲۵

فایز (رک : صدر الدین محمد بن زبردست خان) ۱۰۶

غلام علی بن غلام احمد ۱۹۵

غلام علی دهلوی (رک : شاه غلام علی دهلوی)

۹۷

غلام علی شاه ۱۴۸ ، ۱۶۰

غلام علی لاهوری (فقیر حافظ —) ۴۸

غلام خانی ۱۰۷

غلام قادر ۳۳۳

غلام قادر بن عبدالله (سید —) ۸۵

غلام قادر بن میان عبدالله ۸۲ ، ۸۳

غلام قادر نوشاھی ۸۲ ، ۸۳

غلام محمد ۵۵ ، ۶۶

غلام محمد (مولوی —) ۱۳۶

غلام محمد (حافظ —) ۱۴۳

غلام محمد اوحدی ۵

غلام محمد جهنگھوی شکار پوری ۱۶۳

غلام محمد خطیب چیچہ وطنی لائلپوری (مولانا —)

۱۶۲

غلام محمد دھکوی (مولانا —) ۱۵۴

غلام محمد شاه گداہالایی (سید —) ۵۰

غلام محمد نذر صابری ۱۱۴

غلام محمد ولد بلوچ خان ذات لنگہ ۱۲۵

غلام علی ولد عبدالجید شهید ۳۱۹

غلام محمود ۷۱

غلام محیی الدین ۹۷ ، ۲۳۸

غلام محیی الدین (صاحبزادہ مولوی —) ۷۰

غلام محیی الدین (مولانا —) ۶۹ ، ۷۲ ، ۱۵۳

غلام محیی الدین بن شرف الدین محمد قادری

حجرووی ۱۲۴

غلام محیی الدین بوتی شاه لودھیانوی ۸۸

غلام محیی الدین چشتی (سید —) ۱۰۹

غلام محیی الدین شاه صدر المدرسین (سید —)

۱۰۸

غلام محیی الدین شاه قصوری (مولانا —) ۹۴

غلام محیی الدین قادری (فقیر —) ۸۵

- فتح الله (رک : آخند ملا محمد علی تبریزی) ۲۵۸
فتح خان ۷۵
فتح علی خان سلطان زمان ۶۳
فتح علی شاه قاجار ۳۲۸
فتح محمد (مولوی —) ۱۱۱
فتح محمد بن عین العرفاء ۱۷۴
فتح محمد عبدالعزیز حسنی الحسینی ۱۹۴
فتح محمد مندی برهانپوری ۵۲
فخر الدین ۱۹۳ ، ۲۲۱
فخر الدین (سید —) ۳۸
فخر الدین اورنگ آبادی (مولانا —) ۱۴۱
فخر الدین پاشا غازی ۲۴۵
فخر الدین دهلوی (مولانا —) ۱۴۴
فخر الدین رازی ۱۷۳
فخر الدین عراقی ۸۵
فخر الدین علی ۲۳۴
فخر الدین نظامی ۱۴۴
فدا حسین شاه (سید —) ۳۱۶
فدا محمد ۲۴۴
فرخ بخش ۳۴۱
فرخ میر پادشاه عالمگیر ثانی (پادشاه غازی مفلول)
۱۶ ، ۷۶ ، ۸۷ ، ۱۸۸
فرخ محمود ۳۰۲
فرد گجراتی ۸۲ ، ۸۴
فرزانه ۳۴
فرشته (رک : محمد قاسم هندو شاه) ۳۶
فرید شکر گنج (رک : خواجه فرید الدین گنج
شکر) ۸۷
فریدون ۴۷
فریدون زمان (رک : محمد شجاع ناموس) ۸۹
فطرت ۲۵۹
فصیح الدین رنج مهر تهر ۱۰۷
فضل احمد ۱۵۷
فضل احمد قریشی ۷۰
فضل الدین (مولانا —) ۶۹ ، ۱۶۷ ، ۲۲۱
فضل الدین فرزند مولانا احمد دین ۶۸
فضل الدین محمد الحسینی ۲۵۰
فضل الله ۱۵ ، ۱۳۶ ، ۳۴۵
فضل الله فاروقی ۲۸
فضل الله فاروقی (مولانا —) ۲۸۰
فضل الهی ۱۲۶
فضل بن علی بن محسن ۲۶۸
فضل حق (مولانا —) ۱۲۵
فضل حق (مولوی —) ۳۰۴ ، ۳۰۵
فضل حق خیر آبادی ۱۵۷
فضل حسین قریشی ۱۲۹
فضل علی خواجه محمد افضل ۱۷۷
فضل کریم (حاجی —) ۲۹۵
فقیر الدین ۸۲
فقیر الله بن عبدالرحمن بن شمس الدین شکار پوری
(مولانا —) ۱۶۳
فقیر الله نوشاهی برقندازی ۳۱۲
فقیر الله یار خان ۱۱۹
فقیر خاکی (رک : شیخ المکر) ۲۳۰
فقیر عمر ۱۷
فقیر قادر بخش ۱۱۸
فقیر قل احمد نوشاهی ۸۰
فقیر محمد ۳۰۱
فقیر محمد ببرکی واله ۲۱۷
فقیر محمد حسن ۳۲۳
فقیر محمد مراد ۱۸۶
فقیر میرزا ۲۲۲
فقیر ولد بازید عرف آوان ۲۰۲
فقیر ولی ملوک الشاه الصدیقی ۱۷۸
فیروز آبادی ۲۸۷
فیروز الدین رازی (پرفسور —) ۳۳۸ ، ۳۳۹
فیروز صوفی الشکاری اکبر آبادی ابن جهانگیر
(فقیر —) ۱۶۳

قاضی جیون ۶
 قاضی حمد الله ۳۳۵
 قاضی حمید الدین ناگوری ۲۰۷ ، ۳۴۷
 قاضی سناء الله پانی پتی (رک : قاضی ثناء الله پانی پتی) ۱۶۲
 قاضی عبدالقیوم ۳۱۶
 قاضی عبدالله بن عمر بیضاوی ۲۴۷
 قاضی عبدالنبی کوکب ۱۰۲ ، ۱۳۰
 قاضی علی بن شمس الدین ۱۵۰
 قاضی فتح رسول ۵۶
 قاضی فتح رسول بن قاضی فتح محمد ۵۵
 قاضی فتح محمد ۵۲
 قاضی فتح محمد نظامانی ۵۵ ، ۵۶
 قاضی قطب ۸۴
 قاضی محمد اسحاق ۲۴۳ ، ۲۴۵
 قاضی محمد اکرم نصر پوری سندی ۴۱
 قاضی محمد زاهد الحسینی ۱۱۵
 قاضی محمد عادل شاه ۷۴
 قاضی محمد فضلی ۲۳۷
 قاضی محمود تهتوی (علامہ) — ۳۸
 قاضی مقدم رای شیر محمد ۱۸
 قاضی میر حسین یزدی ۲۵۰
 قاضی نعمان ۲۶۹ ، ۲۷۰ ، ۲۷۴
 قاضی نعمان بن محمد (سید) — ۲۶۸ ، ۲۷۱
 قاضی نور الله شوشتری ۵۹
 قاضی نور حسین ۳۰۵
 قاضی نور محمد ۲۶ ، ۱۷۹
 قاضی هزاروی ۷۸
 قانونگو ۳۰۸
 قائد اعظم محمد علی جناح ۲۴۵
 قدیر امام علی ۱۷۷
 قربان علی شیدا ۲۵۹
 قطب الدین مدین ۲۸۳
 قطب ابی مدین ۲۸۳

فیروز عثمان (شیخ —) ۲۸۹
 فیروز محمد بن ابراهیم بن معین الدین (مولانا —) ۱۶۱
 فیض احمد بن عبدالحمید ۲۴۱
 فیض الدین شیخ عبدالسلام ۲۵۱
 فیض الله ۲۲۶ ، ۲۳۹
 فیض الله ولد محمد اسحاق (رک : خواجہ) ۱۹۴
 فیض علی شاه وهب الله ۳۴۵
 فیض محمد بن حفیظ ۳۰۳
 فیض بخش ۱۸۶
 فیض بخش بن نعیم ۱۵۴
 فیض محیی الدین ۱۴۴
 فیضی ۴ ، ۱۴۷ ، ۲۵۹
 فیلمشاه بن الملك المعظم سيف الدين رستم بن دباچ ۹۵

قی

قابل ۲۱
 قادر بخش (فقیر —) ۱۱۸
 قادر بخش (مولوی —) ۳۰۴
 قادریہ ۳۰۹
 قاری محمد الطاف ربانی ۱۷۰
 قاری محمد امین (مولانا —) ۱۲۷
 قاسم اکبر آبادی ۲۵۴
 قاسم دیوانہ ۲۵۹
 قاسم شاه (سید —) ۲۰۱
 قاسم شاه جنی ۹۴
 قاسم قادری ۲۸۵
 قاضی ابو بکر بن احمد بن عمر الحضاف البغدادی ۳۳۷
 قاضی امام علی ۳۱۹
 قاضی انوار الحق (مولانا —) ۱۱۷
 قاضی بختیار علی وزیر آبادی ۱۲۹
 قاضی بیضاوی ۷۷
 قاضی ثناء الله پانی پتی ۱۷۸ ، ۳۰۶

کرم ۲۱۱
 کرم الله بن علاء الدین فیروز پوری ۷۶
 کرم الهی ۱۹۵
 کرم الهی نوشاهی ۸۰
 گرمانی (رک : نصرالله بن محمد بن جمال الادوی)
 ۱۹۲
 کریم داد بن عبدالله ۲۶۲
 کشفی (رک : محمد صالح) ۱۷
 کلا باذی ۶۷
 کلان المفتی (رک : محمد بن بابا) ۳۱۱ ، ۳۲۱
 کلب امیر المؤمنین صدر الدین (رک : فایز) ۱۰۶
 کلیم الله (رک : رهناس) ۱۱۶
 کلیم الله جهان آبادی ۱۷۸
 کمال الحسنین ۳۲۴
 کمال الدین اسهالی (علامه —) ۱۴۵
 کمال الدین عبدالرزاق بن ابی الفضل القاشانی
 ۲۸۲
 کمال الدین فخر الدین جهرسی ۲۸۷
 کمال اسماعیل اصفهانی ۱۹۴
 کنجاهی (رک : غنیمت کنجاهی) ۱۰۷
 کوثر (رک : محمد انعام الحق کوثر) ۲۳ ، ۲۴
 کوکل تاش خان ۲۸۹
 کھوکھر (رک : میان محمد) ۳۲۰
 کیانرا ولد رای ملتانی ۲۲۹
 کیخسرو دوم ۱۴۶
 کیدانی ۱۷۸
 کیفی (رک : دقار ، مجموعہ کیفی) ۱۰۳
 کیقباد ۱۸۱
 کیکاموس زمان ۸۹

ک

کشتاسب ۱۸۱
 کلاب رای ۱۷ ، ۱۸
 گل احمد ۲۰۱
 گل احمد آخون زاده ۳۳۷

قطب الدین احمد الحافظ الهروی ۷۱
 قطب الدین ایبک ۱۲۵
 قطب الدین بختیار کاک ۱۶۴
 قطب الدین رازی ۱۵۴
 قطب الدین شیرازی (رک : محمود) ۹۵
 قطب الدین محمد شاه غازی ۹
 قطب الدین محیی للی (رک : قطب بن محیی للی
 ولی فی الله) ۷۵
 قطب الدین نوه شیخ رحمکار کاک صاحب ۲۴۹
 قطب الدین ولد محمد علی ۲۰۱
 قطب بن محیی للی ولی فی الله ۷۵
 قل احمد ۸۱ ، ۸۲ ، ۸۳ ، ۸۴ ، ۸۵
 قلندر شاه ولد سید محمد شاه ۱۲۱
 قلندر شهباز (رک : شهباز قلندر) ۳۸
 قلندر علی الحسینی صمدانی ۳۴۷
 قلندریہ ۳۰۹
 قلیج ۴۷
 قلی خان (نواب درگاہ —) ۱۹۴
 قمر الدین ۲۰۷
 قمر الدین احمد بن فتح الدین بن موج دین بن
 محمد حنیف بن الہدای بہتی ۲۲۱
 قمر الدین چکرالوی (مولانا —) ۳۰۶
 قوام الدین الافغانی ۱۵۱
 قوام الدین مسعود بن کمال الدین گرمانی ۱۴۷
 قیام الدین آخون زاده (ملا —) ۲۰۳

ک

کاشف الاسرار قزوینی ۲۵۸
 کاشفی ۱۱۹
 کاظمی ۲۸۳
 کامرہ ۳۳۲
 کاهتہ ماتہر (قوم —)
 کاهنجی (قوم کاهتہ ماتہر) ۱۰۶
 کرار علی خان ۶۵
 کرہلا ہیت کرکانی قمی ۹۳

مجلدی ۱۲۵
 مجیب علی ۱۲۶
 محب احمد بن عبدالله الطبری ۲۵۴
 محب الدین عبدالشکور ۲۰۸
 محب الله اله آبادی ۷۵
 محب الله بهاری ۱۵۷ ، ۲۴۹
 محبوب عالم (رک : مجموعه محبوب عالم) ۱۰۳
 محبوب علی شاه مشهدی کاظمی ۲۳۱
 محبوبہ ہاشمی ۳۰۸
 محسن شیدا ۲۵۹
 محمد (ص) ۴۷ ، ۶۵ ، ۶۸ ، ۹۶ ، ۳۲۵
 محمد (رک : مولوی محمد علی محمد) ۲۱۲
 محمد آخوند زاده ۳۳۸
 محمد آصف مهاجر لاهوری (مولانا سید —) ۱۶۴
 محمد ابراہیم ۸۱
 محمد ابراہیم بیک تبریزی ۱۹۴
 محمد ابراہیم تھتوی ۵۱
 محمد ابن احمد المستوفی القزوينی ۱۷
 محمد ادریس اوچی (مولانا —) ۱۲۷
 محمد ادریس بت (دکتر —) ۱۹۸
 محمد اسحاق ۲۴۴ ، ۲۶۷
 محمد اسحق اعوان ۱۴۴
 محمد اسرائیل کان الله له (مولانا —) ۷۴ ، ۷۷
 ۱۶۰ ، ۷۸
 محمد اسلم ولد شیخ جلال منور بنی اسرائیل
 کوکوی قادری ۱۲۳
 محمد اسماعیل ۱۵۱
 محمد اسماعیل خان ۴
 محمد اسماعیل سراجی (مولانا —) ۱۷۱ ، ۱۷۹
 محمد اسمعیل شہید ۱۳۴
 محمد اسماعیل ولد شیخ عبدالعظیم ۱۹۱
 محمد اشرف (رک : محمد اشرف فاروقی منچری)

گل بہار کیانی ۱۸۱
 گل حسن ۳۱۷
 گل محمد ۳۲۹
 گل محمد پشوری ۲۶۱
 گل محمد مندی بہارپوری ۱۴۲
 گمینا لعل ۲۰۸
 گیلانیان ۱۹

ل

لالہ جہا حورام ۲۳۰
 لالہ رخ ۱۱۲
 لالہ لساونلول ۳
 لالہ نبو رام جیو ۳۰۳
 لچھمن سنگھ ۲۸۴
 لطف الله ۲۸۹
 لطف الله بن عبدالملک نیشابوری ۲۶۴
 لطف علی (مولوی —) ۱۲۰
 لعل بن جمال شہ حجام ۱۷۲
 لعل بیک ۱
 لعل چند منشی ملتانی ۴
 لعل شاہ بخاری (مولانا سید —) ۱۹۹
 لہراسب ۱۸۱
 لیماغل بن بیادہ بن مبارک ۲۵۰

م

مای پاک دامن (رک : مای میران) ۱۲
 مای میران ۱۲
 مبارک بن شمس الدین بنی اسرائیل مولوی ۷۶
 مبارک شاہ جیلانی (سید —) ۱۲۰
 مبارک علی (سید —) ۲۸
 مبارک علی شاہ ہمدانی ۹۸ ، ۱۰۰
 متوگشمیری ۲۷۶
 متین دفتری (دکتر —) ۲۴۵
 مجاہد مهاجر بخاری ۲۶۷
 مجدد الف ثانی (رک : شیخ احمد سرہندی) ۴۱ ،
 ۷۵ ، ۷۷ ، ۹۶ ، ۱۷۴

محمد الطاف ربانی (قاری -) ۱۷۰
 محمد القافی ۱۷۹
 محمد (رک : فیض العالم بن مولانا لله جیون بن
 میدنا علاء الدین الفنجابی الهزاروی) ۷۷
 محمد المرتضی الیمنی ۱۴
 محمد المیهنی ۳۱۵
 محمد امیر رضوی ۱۸۲
 محمد امین (سید -) ۹
 محمد امین ابن عبید بخاری ۳۱۵
 محمد امین بن قل احمد نوشاهی ۸۳
 محمد امین بدخشی ۱۳۶
 محمد امین محمد افضل سودهری ۲۵۴
 محمد امین مستالی ۶۵
 محمد انعام الحق کوثر (دکتر -) ۲۲ ، ۲۳ ، ۲۴
 محمد اوتادالعجم ۲۶۸
 محمد اورنگ زیب شاه پادشاه (رک : اورنگ زیب
 شاه) ۳۰
 محمد ایاز ۱۳۹
 محمد ایوب ۵۳
 محمد ایوب (مولانا -) ۹۸
 محمد ایوب بن ملا یعقوب کاشغری ۲۲۲
 محمد باقر (دکتر -) ۸۷ ، ۸۹
 محمد باقر ۲۳۴
 محمد باقر بن امیر عبدالله ۲۴۸
 محمد باقر (رک : ابوالحسن حسینی شیرازی) ۲۵۳
 محمد باقر بن محمد المجلسی اصفهانی ۲۵۸
 محمد باقر بن شرف الدین حسینی لاهوری
 (مولانا -) ۹۶
 محمد باقر بن محمد تقی مجلسی ۳ ، ۴ ، ۲۵۹
 محمد باقر بن میر علی ۲۳۴
 محمد بخش ۲۶۵ ، ۳۱۰
 محمد بخش ۸۴
 محمد بشیر حسین (دکتر، میان -) ۱۰۳ ، ۲۶۲ ، ۲۶۵

محمد اشرف ۲۱۹
 محمد اشرف بن محمد مرید الشاهدی اللاهوری
 ۲۴۲
 محمد اشرف بن ملا غلام ۱۷۶
 محمد اشرف فاروقی منچری ۸۱ ، ۸۳
 محمد اصغر مستالوی ابن مولانا عبدالعلی مستالوی
 (رک : حکیم محمد اصغر مستالوی) ۶۴
 محمد اعظم خان ۶
 محمد اعظم شاه (سید -) ۱۴۱ ، ۱۴۴
 محمد اعظم کهرتکی ۱۳۸
 محمد افضل ۲۲۰ ، ۲۳۹
 محمد افضل ولد شیخ محمد فضل الله بن شیخ غازی
 ۲۶۱
 محمد افضل ولد مولوی محمد هاشم ۲۱۹
 محمد اقبال (علامه دکتر شیخ -) ۱۶۸
 محمد اقبال مجددی ۹۴ ، ۱۶۹
 محمد اقبال مجددی نقشبندی (پرفسور -) ۱۳۳ ،
 ۱۳۵
 محمد اقبال ملک (پرفسور -) ۲۹۴ ، ۳۰۰ ،
 ۳۰۱ ، ۳۱۳ ، ۳۲۴
 محمد اکبر ۱۷۶
 محمد اکبر ارزانی ۲ ، ۹۶ ، ۲۸۵ ، ۲۸۶
 محمد اکبر بادشاه ۲۳۱
 محمد اکبر بن حاجی محمد مقیم ۳۰۳
 محمد اکبر حسینی بن خواجہ حسینی گیسودراز
 ۱۸۳
 محمد اکبر ولد محمد اسحاق ۱۴۸
 محمد اکرم بن جلال الدین ۳۲۷
 محمد اکرم بن ملا عبدالمومن ۱۵۲
 محمد اکرم شاه (اکرام ، سید ، دکتر -) ۹۲
 محمد اکرم عبدالرزاق ملتانی (فقیر -) ۴
 محمد اکمل ۱۴۴
 محمد انجاری ۱۸۴
 محمد الدین (رک : محمد حیات) ۱۶۳

محمد بن قیصر ۲۸۳
 محمد بن محمد باقر بن دامادالحسینی ۲۳۵
 محمد بن محمد بن محمد بن جزیری (جدلی) ۳۴۴
 محمد بن محمد بن محمود الحافظی البخاری ۱۷۷
 محمد بن محمد بن میر باقر ۱۹۴
 محمد بن محمد صادق الاسترآبادی الهزار جیریبی
 ۱۴۳
 محمد بن محمد فقیه ۳۰۸
 محمد بن محمود ۳۴۶
 محمد بن محمود بن اقبال الکاتب شیرازی ۹۰
 محمد بن محمود تبریزی (رک : قاضی خواجہ) ۲۱۱
 محمد بن موسی الطالسی ۲۵۶
 محمد بن میرزا احمد ۱۲۳
 محمد بن نظام الدین (رک : عصام) ۲۵۸
 محمد بن یعقوب کلینی ۲۵۸
 محمد بن یوسف طبیب هروی ۱۹۶ ، ۲۸۱
 محمد یونس الحلبی ۹۱
 محمد بهاء الدین ۱۷۸
 محمد بهاء الدین عاملی (رک : شیخ بهائی) ۴
 محمد بیگ ۷۶
 محمد پادشاه دارا شکوه (رک : دارا شکوه) ۲۸۷
 محمد پادشاه غازی ۱۲۴
 محمد پیر راشد (مؤسس کتابخانه پیر جهندو) ۴۹
 محمد تقی (عمل -) ۵۶
 محمد تقی پیشاوری ابن ملا خواجہ بخش ۱۳۳
 محمد تقی دانش ۲۴۶
 محمد تقی دانش پڑوه ۹۰
 محمد تقی سیالکوٹی ۲۲۱
 محمد جان فرزند عبدالغفور قادری ۸۳ ، ۳۱۲
 محمد جعفر محجوب (دکتر -) ۲۴۶
 محمد جعفر ولد شیخ شرف الدین حسین ۲۵۶
 محمد جلال جلالی شاہی ۹۵
 محمد جمیل ۱۱۱
 محمد جی ۱۹۱ ، ۱۹۳

محمد بن ابی بکر ۱۷۸
 محمد بن احمد ۱۸۵
 محمد بن احمد بن زاہد (مولانا -) ۱۸۲
 محمد بن احمد تبریزی (رک : عماد) ۲۱۱
 محمد بن احمد فراہی ۲۰۷
 محمد بن احمد صدیقی دوانی ۳۳۸
 محمد بن اسمعیل بن ابراہیم البخاری ۶ ، ۳۲۵
 محمد بن الحسن الشیبانی ۲۴۷
 محمد بن الحسن بن الفضل بن الحسن الواعظ
 (رک : مولانا جلال الدین اشماحی) ۲۲۰
 محمد بن العثمان بن عمر البلیخی ۳۳۱
 محمد بن بابا (رک : کلان المفتی) ۳۱۱
 محمد بن جابر ۴۱
 محمد بن حسن بن علی الشارنقاشی ہرامکی ۳۲۷
 محمد بن خدا داد سمرقندی ۳۴۶
 محمد بن خوشی محمد ۳۳۸
 محمد بن زاہد ۲۳۹
 محمد بن شیبانی ۱۵
 محمد بن شیخ حبیب شرقپوری ۳۴۵
 محمد بن شیخ محمد القرشی ۱۷۳
 محمد بن صالح بن محمد (رک : کاشف الاسرار
 القزوینی)
 محمد بن طاہر بن ابراہیم ۲۷۸
 محمد بن طغلق ۲۲۱
 محمد بن عبداللہ الخطیب بن محمد ۲۵۱
 محمد بن علی بکھری ۱۴۴
 محمد بن علی بن ابراہیم امتر آبادی ۲۷۵
 محمد بن علی بن جمہور بالمشہد الغروی ۲۳۵
 محمد بن عمر البیضاوی ۱۴
 محمد بن عمر الجغمینی خوار ۲۸۱
 محمد بن غلام محمد ۱۵۳ ، ۲۰۱
 محمد بن فصیح بن محمد ۱۴۵
 محمد بن فضل اللہ سرہندی ابن عارف شاہ غلام
 نبی ۱۷۳

محمد دارا شکوه ۸ ، ۸۱ ، ۸۶ ، ۳۴۶
 محمد داود (حافظ -) ۱۷۹
 محمد دائم بن نور الله قریشی ملتانی ۱۷۱
 محمد درویش ۲۵۰
 محمد دین کاوس الباجی ۷۰
 محمد دین ولد میان تاج محمد ابن میان الهی بخش
 ۱۸۱
 محمد راشد ۵۹
 محمد رستم گیانی ۱۸۱
 محمد رشید بن سلطان حسین الفاروقی ۱۳۸
 محمد رضا (مولوی -) ۱۴
 محمد رضا ۲۵۱
 محمد رضا شاه پهلوی رک : شاهنشاه آریامهر ۲۴۵
 محمد رضا عباسی نقوی ارسطو جاهی ۲۳۵
 محمد رضوان (رک : جامی) ۱۵۳
 محمد رضوی (سید -) ۲۴۵
 محمد رفیع الدین ۹۵ ، ۲۸۱
 محمد رفیق قادری (صوفی -) ۳۱۶
 محمد رمضان ۸۱ ، ۸۵
 محمد رمضان (مولانا -) ۲۹۹ ، ۳۰۰
 محمد رمضان بن علی محمد ۷۰
 محمد رمضان شاه گردیزی (سید -) ۷
 محمد رمضان قریشی قلعه داری رک : تبسم
 قریشی ۱۲۸
 محمد روشن دین ۱۱۱
 محمد زاهد بن محمد اسلم الهروی ۲۰۹
 محمد زمان ۵۱
 محمد زمان بن محمد اشرف شیرازی ۲
 محمد زمان شاه پدر سید امیر شاه قادری ۳۲۷
 محمد شاه پادشاه ۳۴۵
 محمد زین الدین (مولانا -) ۶۹
 محمد سپهدار خان بن محمد اکبر خان الدهلوی
 ۱۷۸
 محمد سعد ۹

محمد چراغ (حافظ -) ۲۲۴
 محمد چراغ روشن دماغ ۲۲۶
 محمد حاجی بن قاضی محمد ۱۱۸
 محمد حبیب الله صاحب گجراتی (سید -) ۳۱۸
 محمد حسن (رک : ممتاز حسن، دکتر -) ۲۶
 محمد حسن ۵۰
 محمد حسن (رک : غلام شاه شهبازی) ۱۳۸ ، ۱۴۰
 محمد حسن سنبلی ۴۱
 محمد حسن صحاف ۳
 محمد حسن لکهر سیالکوٹی ۲
 محمد حسن ولد امداد علی مبارکپوری محمد حسین
 ۱۰۷ ، ۲۷۱
 محمد حسین (سید -) ۵۵
 محمد حسین آزاد (مولانا -) ۱۰۳ ، ۱۹۸
 محمد حسین الرضوی الملتانی (سید -) ۴
 محمد حسین الکشمیری ۲۳۴
 محمد حسین بن خلف تبریزی ۴۴
 محمد حسین تسبیحی ۱۱
 محمد حسین سیالکوٹی (حاجی -) ۱۶۸
 محمد حسین ولد محمد صدیق قریشی ۲۶۴
 محمد حفیظ گیلانی لاهوری پانی پتی ۱۹۰
 محمد حتی ولد سید العدنه شاه (سید -) ۴۰
 محمد حنیف صدیقی (حاجی -) ۵۶
 محمد حیات ۲۳۸ ، ۲۴۷
 محمد حیات (رک : درویش خان) ۱۲۴
 محمد حیات (رک : محمد الدین) ۱۶۳
 محمد حیات ربانی نوشاهی (حافظ -) ۸۱
 محمد حیات سیالکوٹی ۱۴۸
 محمد حیات کهوکه (حافظ -) ۲۰۷
 محمد حیدر (سید -) ۲۶۰
 محمد حیدر شاه (سید -) ۲۶۰
 محمد خان ۲۹۳
 محمد خورشید ۲۰۸
 محمد داد ۳۹

محمد شفیع (مولوی -) ۲۶۴
 محمد شفیع (رک : میرزا کوچک متخلص به وصال)
 ۱۲۳
 محمد شفیع قندهاری ۳۴۶
 محمد شفیق ختک ۱۵۰
 محمد شکر بن سید الحاج احمد الحفظی ۲۶۶
 محمد شہزادہ عالمگیر ۱۷
 محمد شہر یار ۲۵۱
 محمد شیرین یابنی (مولانا -) ۲۵۹
 محمد صاحب (مولوی -) ۵۲
 محمد صادق ۱۳۴
 محمد صادق (چوہدری -) ۳۰۷
 محمد صادق بن درویش محمد ۳۳۷
 محمد صادق بن عبدالخالق ۱۷
 محمد صادق الہندی ابن شیخ احمد سرہندی ۲۳۵
 محمد صادق بن حاجم الحافظ ۲۳۵
 محمد صادق بن محمد کاظم الرضوی ۲۵۹
 محمد صادق چشتی ۱۶۳
 محمد صادق شہابی معیدی قادری ۳۳۱
 محمد صادق لکھنوی (سید -) ۵۱
 محمد صادق ملک ۲۵۶
 محمد صالح ۹۶
 محمد صالح بن مولانا موسیٰ سبوحی الکیروی ۳۱۵
 محمد صالح تھتوی ۴۹
 محمد صالح کشفی (رک : کشفی) ۱۷
 محمد صالح کنبوہ ۲۲۲
 محمد صالح ولد خواجہ باقی ۳۲۷
 محمد صدیق قریشی ۳۳۳
 محمد ضیاء الدین الحسینی المازندرانی ۶۱
 محمد ضیاء الدین (حافظ -)
 محمد طاہر بہکروالہ ۳
 محمد طیب الرحمن (حافظ -) ۲۰۵
 محمد طیب شاہ ۲۱۷
 محمد طیب شاہ ہمدانی قصوری (مولانا سید -)
 ۱۳۳ ، ۹۸ ، ۹۷

محمد سعد مراجمی مرشد بابا ۱۷۹
 محمد سعید ۱۱۰ ، ۲۶۱ ، ۲۸۴ ، ۳۱۳
 محمد سعید (حافظ -) ۱۷۹
 محمد سعید بن امام ربانی ۱۶۳
 محمد سعید شاہ ۲۱۷
 محمد سعید ولد شیخ عبدالرزاق المہشمی القریشی
 ۲۱۹
 محمد سلطان پوری ۲۱۳
 محمد سلیمان خان ۲۲۷
 محمد سمیع اللہ البوتھالی ۲۴۲
 محمد شاہ ۲۱۲ ، ۲۱۳
 محمد شاہ بن صدر شاہ (سید -) ۲۱۲
 محمد شاہ بن صالح بن شیخ تاج الدین بن شیخ
 شمس الدین ۲۱۹ ، ۲۲۰
 محمد شاہ پادشاہ غازی ۲۰۱
 محمد شاہ پادشاہ مغول ۱۸۸
 محمد شاہ دین بن شاہ جیلانی ۱۲۱
 محمد شاہ غازی ۲۳۵ ، ۹
 محمد شاہ گیلانی (سید -) ۱۲۵
 محمد شاہ مظفر آبادی ۲۰۱
 محمد شاہ نوشاہی (سید -) ۸۲
 محمد شاہ ولد سید پیر پیر دین شاہ جیلانی ۱۲۱
 محمد شاہی ۲۶۵
 محمد شجاع (سید -) ۲۳۴
 محمد شجاع ناموس (رک : فریدون زمان) ۸۹
 محمد شریقیوری ۸۴
 محمد شریف ۲۲ ، ۲۳۴
 محمد شریف (مسکین -) ۲۲
 محمد شریف الدین الحسینی النجفی ۷۰
 محمد شریف مولانا محمد الحسینی ۳۴۴
 محمد شریف ولد یونس ولد حاجی محمد علی قصوری
 نقشبندی ۱۳۴
 محمد شفا ۲۹۱
 محمد شفیع (دکتر -) ۱۸۴

- محمد عادل شاہ (قاضی -) ۷۴
محمد عارف الہروی ۱۸۶
محمد عاشور بن حاجی مرزا محمد البخاری الحسینی
(حاجی -) ۱۷۲
محمد عاقل ۲۲۱
محمد عاقل لاہوری (مولانا -) ۱۳۶
محمد عالم خوشنویس ۱۲۵
محمد عباس خان قادری (رک : مهر و محمد)
۲۰۷
محمد عبدالرحمن (مولانا -) ۶۹
محمد عبداللطیف (دکتر -) ۲۶۳
محمد عبدالعظیم بن محمد حفیظ گیلانی لاہوری
پانی پتی ۱۹۰
محمد عبدالعلی المستالی الحنفی النقشبندی المجددی
القریشی العثماني ۶۴
محمد عبدالقادر الہزاروی (مولانا -) ۳۱۴
۳۱۵
محمد عبداللہ ۲۸۴ ، ۸۱
محمد عبداللہ (مولانا -) ۱۶۶ ، ۱۶۳ ، ۱۶۱
محمد عبداللہ (رک : نعمی مہروردی) ۳۴۲
محمد عبداللہ لاہوری ۱۱۴
محمد عثمان ۱۴۵ ، ۳۳
محمد (رک : نصر اللہ بن پیخو بن راجہ سلطان بن
(روہر لنگاہ) ۲۲۰
محمد عزیز الدین ۱۳۵
محمد عزیز الدین بہاولپوری ۱۱۹
محمد عزیز الرحمن (رک : محمد آزاد بخت چشتی
قادری) ۲۰۴
محمد عطاء اللہ قادری (دکتر -) ۳۲۷
محمد عطاء الرحمن ۳۰۸
محمد عظیم ۲۴۲
محمد عظیم الدین صدیقی ۱۹۰
محمد علوی ۲۴۰
محمد علی ۱۵
- محمد علی (رک : مولانا محمد علی مکہدی) ۶۸ ،
۷۲ ، ۷۱
محمد علی ۱۱۰
محمد علی ۲۳۷ ، ۲۳۹
محمد علی (سید -) ۱۱۸
محمد علی (سید -) ۲۴۱
محمد علی اللاہیجی ۲۸۴
محمد علی بن سید علی ۲۳۹ ، ۲۴۲
محمد علی بن محمد باقر الاصفہانی ۸
محمد علی بن سید علی ۲۳۸
محمد علی بہادر ۱۹۵
محمد علی خلیفہ ابن بابا محمد حسین حسن آبادی
۲۵۸
محمد علی قاضی (دکتر -) ۵۸
محمد علی محمد (رک : محمد) ۲۱۲
محمد علی مکہدی (مولانا -) ۶۷ ، ۱۱۵
محمد عمر ۷۴
محمد عمر بن قطب الدین الاندجانی ۲۱۰
محمد عمیم الاحسان المجددی (سید -) ۱۶۱
محمد عیسیٰ بن غلام محمد ۱۷۴ ، ۱۷۵
محمد غازی ۲۵۲
محمد غلام قادری ۱۰۷
محمد غوث ۱۳۹
محمد غوث الحسنی جیلانی اوچی (سید -) ۳۱۲
محمد غوث بن سید امان اللہ (سید -) ۱۰۲
محمد فاضل (مولوی -) ۱۰۹
محمد فاضل الدین (شیخ -) ۱۶۵
محمد فاضل مدنی ۶۶
محمد فایق ۱۳۷
محمد فضل السبحان قادری چہوروی (مولانا -)
۲۰۵
محمد فیاض النقشبندی پیشاوری ۱۱۱
محمد فیض اللہ (رک : شیخ احمد) ۳۴۶
محمد قادری ۲۸۲

محمد قاسم ۳۲۷
 محمد قاسم (مولوی -) ۲۱۲
 محمد قاسم بن میران محیی الدین ۱۸۵
 محمد قاسم کمیست ۲۱
 محمد قاسم ولد میان غلام رسول ۳۱۴
 محمد قاسم هندو شاه (رک : فرشته) ۳۶
 محمد کاظم ۲۹۱
 محمد کاظم بن عبدالحکیم ۱۹۴
 محمد کاظم والہ (رک : دیوان والہ) ۷۸
 محمد کامل ملتانی ۱۸۱۷
 محمد کبیر صاحب کھریل (حاجی -) ۱۶
 محمد گل ۲۴۲
 محمد گل آخون زادہ ۴۱۳
 محمد گزار کیانی ۱۸۱
 محمد لطیف بن محمود الحسینی ۱۶۶
 محمد ماہ صداقت کنجاہی نوشاھی ۳۱۲ ، ۸۱
 محمد محسن (فقیر -) ۳۱۲
 محمد محسن شاہ (سید -) ۲۶۰
 محمد محسن کاشانی
 محمد محمدن ۸۶
 محمد محمود الرحمن علوی قادری (مولانا صاحبزادہ -) ۲۰۵
 محمد محمود بن احمد العینی ۲۵۳
 محمد مراد ۲۳۴
 محمد مراد کھوکھر ۶۹
 محمد مراد لاهوری ۹۱
 محمد مستقیم (رک : جواہر رقم) ۱۲۵
 محمد مشتاق بشیر ۳۱۷
 محمد مصطفی (ص) ۳۴۴ ، ۳۴۳
 محمد مصور کشمیری (فقیر -) ۸
 محمد مظفر الدین کوهمروی ۳۳۲
 محمد معین (دکتر -) ۲۶۳
 محمد ملک امان هزاروی ۳۳۴
 محمد منظور الرحمن ۲۰۵

محمد موسی ۱۷۸
 محمد مؤمن حسینی طبیب ۱۸۶ ، ۵
 محمد مہدی ملتانی ۱۵۵
 محمد میر بخش بزدار ۲۱۵
 محمد نجم الدین ۱۸
 محمد نجیب بن سید غریب آغا (سید -) ۱۴۷
 محمد نذیر رانجھا ۳۱۱ ، ۳۱۰
 محمد نصر اللہ خان ۲۲۳ ، ۲۲۴ ، ۲۲۵
 محمد نصیر ۲۴۰ ، ۳۳۴
 محمد نصیر بخاری ۲۶۶
 محمد نصیر جعفر الملک الحسینی ۳۴۷
 محمد نعیم (مولانا -) ۲۹۲
 محمد نعیم نقشبندی ۱۳۴
 محمد نواز طائر ۲۶۰
 محمد نور اللہ احراری ۱۵۳ ، ۲۵۱
 محمد واثق ۲۸۵
 محمد وحید گل ۱۷۸
 محمد ولی میر باقی (رک : میر محمد) ۳۴۴
 محمد ہاشم بن محمد قاسم الحسینی الجیلانی ۹۸
 محمد ہاشم تھتوی (فقیر -) ۳۷ ، ۳۹ ، ۹۵
 محمد ہاشم طہرانی ۲۶۵
 محمد ہاشم کشمی ۱۷۶
 محمد ہمایون پادشاہ غازی ۲۳۸
 محمد یار ۱۰۷
 محمد یار بن ملا محراب ۱۵۴
 محمد یحیی (رک : شاہ خوب اللہ الہ آبادی) ۱۹۰
 محمد یعقوب ۱۵
 محمدی قادری ۱۸۹ (رک : مسیح الزمان ہانسوی)
 محمد یوسف ۲۲۱
 محمد یوسف (مولانا -) ۷۵
 محمد یوسف (صاحبزادہ حافظ -) ۱۷۹
 محمد یوسف بن عبد اللہ ۱۵۳
 محمد یوسف (رک : ملا جھتو) ۱۶
 محمد یوسف بن محمد قاسم ۲۱

- محمد یولداش ۱۷۴
 محمود ۲۶۱ ، ۳۴۶
 محمود الحسن شاه ۲۱۷
 محمود بن ابراہیم ۲۰۷
 محمود بن احمد سعید ۲۶۹
 محمود بن سعد اللہ اصفہانی ۱۸۹
 محمود بن طاہر ۲۷۰
 محمود بن علی بن فضل ۲۶۹
 محمود بنگلوری ۲۸۹
 محمود بن محمد عبداللہ بن عبید اللہ بن محمود ۲۵۵
 محمود بن مسعود ۲۵۶
 محمود شاہ ہزاروی (سید -) ۲۳۱
 محمود لاهوری (مولانا -) ۲۶۳
 محمود (رک : قطب الدین شیرازی) ۹۵
 محمود نجم آبادی (دکتر -) ۹۰
 محیی الدین ۲۴۷
 محیی الدین قادری ۱۹۶
 محیی الدین محمد اورنگ زیب قادری ۱۸۸
 محیی الدین محمد پادشاہ غازی ۲۰۰
 مختار الحسن شاہ ۲۱۷
 مختار الحسن نقشبندی ۲۱۷
 مختار حسن کیلانی (جیلانی) (سید -) ۱۹ ، ۲۰
 مخدوم آدم لنواری ۵۵
 مخدوم اللہ بخش العباسی الکھوری ۵۹
 مخدوم الملک (رک : سید غلام میران شاہ کیلانی)
 ۱۲۲
 مخدوم بصیر الدین سیوانی سندی ۴۰
 مخدوم جہالیان ۱۲۱
 مخدوم جہانیان جہانگشت بخاری ۱۳۵
 مخدوم ریاض جہانیان نقوی بخاری ۲۰
 مخدوم ضیاء الدین تھتوی ۴۸
 مخدوم طالب المولیٰ ۴۲
 مخدوم عبدالواحد سندی سیوانی (رک : نعمان ثانی)
 ۳۸
- مخدوم محمد ابراہیم ۵۶
 مخدوم محمد حسینی ۱۹۶
 مخدوم محمد زمان ۵۵
 مخدوم محمد سندی ۴۸
 مخدوم محمد عابد سندی سیوانی ۴۰
 مخدوم محمد معین تھتوی ۳۸ ، ۴۸ ، ۴۹
 مخدوم محمد ہاشم تھتوی سندی بتواری ۳۸ ، ۳۹
 ۴۰ ، ۴۷ ، ۴۸ ، ۵۹ ، ۱۵۱
 مداریمہ (سلسلہ -) ۳۰۹
 مراد ۳۲۹ ، ۳۴۴
 مراد بخش ۲۹۴
 مراد شاہ گردیزی (سید -) ۳
 مراد علی ۹
 مراد علی بن زاد حاجی ۱۹۲
 مرتضیٰ جعفری (سید - ، دکتر -) ۱۸۷
 مرتضیٰ مولوی (سید -) ۲۹۹
 مرزا صاحب (رک : مظہر جان جانان دہلوی)
 ۳۰۶
 مرزا ۱۴۹
 مسعود الحسن شاہ ۲۱۷
 مسعود عالم ندوی ۲۰۳
 مسکین الدین پیر بخش ۲۱۳
 مسکین محمد شریف ۲۲
 مسلم بن محمود شیرازی ۲۲۸
 مسلمانان ۳۲۳
 مسلمانان ہند ۲۸۷
 مسیح الدین ابوالفتح کیلانی ۱۱۲
 مسیح الدین مہر کدہ لاهوری ۳۰۳
 مسیح الزمان ہانسوی (رک : محمد قادری) ۱۸۹
 مسیحایی (رک : عبدالرحمن) ۲۳۴
 مشتاق احمد ۲۱۰
 مشیر کاظمی ۳۲۵
 مصباح الحق صدیقی ۱۰۱
 مصری ۳۲۱

ملا تقی ۱۰۷
 ملا جلال ۱۵۶
 ملا جلال آخوند ۲۱۰
 ملا جھتو (رک : محمد یوسف) ۱۶
 ملا حسین ابن الشیخ صابر السندی ۱۱۱
 ملا حسین واعظی کاشفی ۲۱ ، ۲۱۰ ، ۲۵۲ ، ۲۸۶
 ملا حمید اللہ ۲۵۴
 ملا خان محمد ۱۶۳
 ملا خسرو ۱۵۱
 ملا خیر اللہ ۳۲۷
 ملا روضۃ الدین ولد ملا لال (فقیر -) ۱۷۶
 ملا سلیم ۲۵۳
 ملا سید علی ۲۴۰
 ملا عبدالحکیم بن شمس الدین (رک : ملا عبدالحکیم سیالکوٹی) ۲۴۱
 ملا عبدالحکیم سیالکوٹی ۸۴ ، ۱۶۷
 ملا عبدالعظیم سیالکوٹی ۱۶۸ ، ۲۳۹
 ملا عبدالشکور ابن ملا خیر اللہ ۳۲۷
 ملا عبدالغفور ۲۸۷
 ملا عبدالقادر ۲۸۷
 ملا عبدالکریم سیالکوٹی ۴۰
 ملا عبداللہ ملتانی ۱۳۴
 ملا گل محمد ۳۱۰
 ملا محمد باقر مجلسی ۹۰
 ملا محمد حسن ۲۴
 ملا محمود بن نظام (رک : غزالی) ۱۳۴
 ملا مسعود ملتانی ۱۳۴
 ملا معین الدین فراہی ۸۰
 ملا معین مسکین فراہی ۳۴۰
 ملا میرزا جان ۱۴۸
 ملا وزیر معقولی ۲۵۰
 ملک احمد نواز ۱۰۲
 ملک عبداللہ (حاجی -) ۳۰۲

مصطفی القادری (سید -) ۲۰۳
 مصطفی المولوی البلغرادی ۲۸۱
 مطیع ۱۸
 مطیع الامام (دکتر -) ۳۰
 مظاہری (رک : عبداللہ لک) ۱۳۱
 مظفر حسین نوشاہی (سید -) ۷۹
 مظفر خان ولد خضر خان ۲۴۲
 مظفر رقم ۱۵
 مظہر الحق (رک : ابو عبداللہ محمد فاضل بن سید حسن الحسینی الترمذی الاکبر آبادی) ۸۲
 مظہر بن محمد بن الحسن الشفایہ ۲۸۲
 مظہر جان جانان دہلوی (رک : میرزا صاحب) ۳۰۶
 معلی ۱۶
 معاویہ ۱۹۹
 معین الدین بن خواجہ خاوند محمود بن خواجہ میر سید شریف (رک : خواجہ محمد معین الدین) ۷۰
 معین الدین خان ۵۸
 معین الدین ہراقی ۳۰۰
 معین المسکین فراہی ۱۲۶ ، ۱۳۹ ، ۱۸۵
 مغول ۸۷ ، ۱۸۸
 مفتی احمد یار خان ۲۲۸
 مفتی تاج الدین بن امام الدین ابن قاضی نظام الدین بن قاضی عبدالباقی ۱۸۵
 مفتی سیف الرحمن ۷۷
 مفتی محمد حیات ۱۲۶
 مفتی محمد علی قاضی ۲۳۷
 مقبول بیگ بدخشان (پرفسور -) ۳۳۹
 مکی (رک : عباس بن علی الدجوسی) ۱۴۸
 مکی شاہ بابا ۶۳
 ملا اسد اللہ ۱۹۶
 ملا امان اللہ صاحب ۱۷۲
 ملا بدر الدین سرہندی ۱۷۶ ، ۱۷۸

- مولانا احمد الدین الکیلوی ۱۶۱ ، ۱۶۲ ، ۱۶۳
 مولانا احمد برنی ۱۳۵
 مولانا احمد حسین مدنی ۲۰۳
 مولانا احمد دین ۶۸
 مولانا اشرف علی تھانوی ۳۲۱
 مولانا جامی (رک : جامی) ۲۸۳
 مولانا جلال الدین اشھامی ۲۲۰
 مولانا جلال الدین رومی (رک : مولوی ، رومی)
 ۲۸۳ ، ۳۷
 مولانا جلال الدین محمود بلخی ۱۰۷
 مولانا حافظ حاجی محمد عبدالکریم ۷۴
 مولانا حسین علی ۳۳۴
 مولانا خیر محمد ۳۳۲ ، ۳۳۳
 مولانا رحمت علی خان سامی ۲۲۴
 مولانا رضوان اللہ مردانی ۳۲۲
 مولانا زین الدین (رک : میان صاحب) ۷۲ ،
 ۱۵۳
 مولانا سعد الدین کاشغری ۲۸۳
 مولانا شیخ صابر صاحب (رک : میان صاحب)
 ۱۵۲
 مولانا سید حبیب اللہ شاہ غرشین ۲۱۵
 مولانا صاحب مکھدی ۱۵۳
 مولانا عبدالله ۲۲۴
 مولانا عبدالحکیم ۳۲۱
 مولانا عبدالحکیم سیالکوٹی ۱۹۳
 مولانا عبدالعزیز خوشنویس ۳۲۱ ، ۳۲۲
 مولانا عبدالعلی مستالوی ۶۶
 مولانا عبدالغفور لاری ۱۶۲
 مولانا عبدالله خلف مولانا عبدالحکیم سیالکوٹی
 ۱۹۵
 مولانا عبدالوہید ۲۹۴
 مولانا عبید اللہ سندی ۳۹
 مولانا عبید اللہ سواتی ۱۹۵
 مولانا علی قاری ۹۵
 ملک محمد اقبال (پرفسور -) ۱۰۸ ، ۱۰۹ ، ۷۹ ، ۱۴۱ ، ۱۸۷ ، ۱۹۱ ، ۱۹۹ ، ۳۰۴ ، ۲۰۹ ،
 ۲۱۴ ، ۲۱۶ ، ۲۲۸ ، ۲۳۱
 ملک محمد جائسی ۲۸۵
 ملک محمد رمضان مستونگی ۲۴
 ممتاز (رک : میرزا برخوردار بن محمود ترکمان
 فراہی) ۱۲۶
 ممتاز حسن (دکتر -) ۲۷ ، ۱۴۹ ، ۲۴۵ ،
 ۲۷۹
 ممتاز علی قریشی ۱۶۸
 منشی سبحان ۱
 منشی گویند رام پنڈت ۲۶۷
 منشی محمد حسین صاحب ۱۴
 منشی نور جمال ہزاروی ۲۴۴
 منشی نولکشور ۶۴
 منصور بن محمد بن احمد ۳
 منصور بن محمد بن احمد بن یوسف ۱۶
 منصور عباسی ۵۳
 منظور الحق صدیقی (پرفسور -) ۱۸۷
 منظور حسین (مولانا -) ۳۰۸ ، ۳۰۹
 منظور عالم قریشی نقشبندی مجددی (مولانا
 الحاج -) ۳۱۸ ، ۳۱۹
 منوچہر ۱۸۱
 منوچہر ستودہ (دکتر -) ۹۰
 منوچہر ظلی (مفیر شاہنشاہ آریا مہر) ۱۳۲
 منیری ۸۸
 موسیٰ (خواجہ -) ۱۷
 موسیٰ بن محمد لودن افغان ۱۰۰
 موسیٰ بن میان محمد رانجہا (فقیر -) ۱۴۲
 موسیٰ بنی اسرائیل ۲۳۱
 موسیٰ محمد الشنواری افغانی ۹۶
 مولا علی بن ابن طالب (ع) ۶۳
 مولانا ابوالبرکات منیر لاہوری ۱۶۹
 مولانا ابوذر حاجی الحرمین ۲۴۲

مولوی ۳۷ ، ۴۸ ، ۲۸۳

مولوی اسد اللہ ۲۱۰

مولوی الف ۱۱۰

مولوی حسام ۲۴۰

مولوی حسن القصوری ۳۴۲

مولوی حکیم کریم بخش ۳۳۲

مولوی سید حسین احمد شاہ ۳۳۱ ، ۳۳۲

مولوی سید محمود علی شاہ جلوی مظفر آبادی

(رک : کاظمی حسینی) ۳۰۹

مولوی عبدالحق (رک : بابای اردو) ۳۱

مولوی عبدالعزیز ۳۳۳

مولوی غلام دستگیر ہاشمی قصوری ۳۴۱

مولوی غلام رسول ۳۳۲

مولوی قاری محمد زرین ۳۲۱

مولوی کاتبی ۱۵۰

مولوی محمد نبوی ۳۸

مولوی محمد جان ۳۰۴

مولوی محمد جمعہ ۲۶

مولوی محمد شاکر ۵۵

مولوی محمد صادق کشمیری ۳۳۳

مولوی محمد فرید ۳۰۵

مولوی محمود شیرازی ۱۷۵

مولوی معین الدین بارنولی ۱۹۰

مولوی میان عبدالحق ۱۵۷

مولوی میان محمد پنجابی کھکری ۲۲

مولوی نبی بخش حلوانی ۳۴۱

مولوی نور حسین ۲۰۴ ، ۳۰۴

مولوی یار محمد ملتانی ۹۶

مہاراجہ رتن سنگھ بہادر ۸۸

مہاراجہ نرائندر سنگ مہندر بہادر ۱۸۲

مہترا داس ۱۶

مہدی الحنفی ۲۱۹

مہدی شاہ ۲۵۸

مولانا غلام اللہ خان (شیخ القرآن) ۱۲۸ ، ۳۳۲

۳۳۴

مولانا غلام جیلانی ۲۴۹

مولانا غلام ربانی ۳۳۲

مولانا غلام مصطفی قاسمی ۳۹

مولانا فضل الرحمن چشتی نظامی صابری علی زئی

۳۲۷

مولانا فضل الرحمن علی زئی ۳۳۷

مولانا فضل حق ۱۲۷

مولانا محدث دہلوی ۱۷۴

مولانا محمد ۲۱۸

مولانا محمد الحسینی ۳۴۴

مولانا محمد باقر بن شرف الدین اللاہوری العباسی

۱۶۲

مولانا محمد شریف کشمیری ۳۳۳

مولانا محمد عارف (رک : عارف) ۱۶۶ ، ۱۷۹

مولانا محمد علی مکھدی ۶۸ ، ۷۱ ، ۷۲

مولانا محمد ملک ہزاروی قادری ۳۳۳

مولانا محمد ہاشم بن عبدالغفور سندھی تہتھوی

۱۶۱

مولانا معین الدین احمد الواعظ ۲۳۵

مولانا معین الدین اجمیری ۴۰

مولانا ملک امان ہزاروی ۳۳۳

مولانا میان جمیل احمد نقشبندی شرقپوری ۳۴۳

مولانا نبی بخش حلوانی ۳۴۰ ، ۳۴۲

مولانا نور الدین عبدالرحمن جامی (رک : جامی)

۲۱۸ ، ۹۹

مولانا واعظ کاشفی ۹

مولانا ہبۃ اللہ عبدالحی قریشی قادری مکی لاہوری

۱۳۶

مولانا یوم (رک : مولوی) ۴۸

مول جند شاہ جہان آبادی ۲۳۰

مولوی ۲۴۲

- مہر شاہ عالم پادشاہ غازی ابوالمظفر جلال الدین
۱۲۳
مہر علی شاہ گولروی (سید -) ۱۰۹
مہر علی شاہ ۲۰۹
مہر و محمد (رک : محمد بہمان قادری) ۲۰۷
میان احمد ۱۴۲
میان محمد اکرام بن عبدالعزیز ۲۰۲
میان بری جیو ۱۵۴
میان بوتتا ۳۰۳
میان پنون ۳۴۱
میان پیر بخش ۷۳
میان جان محمد ۲۲۰
میان جمال الدین (رک : میان فضل الدین) ۲۱۳
میان جمیل احمد شرقپوری ۳۴۵ ، ۳۴۴ ، ۳۴۰
میان جی (رک : عبدالرحمن خان) ۲۳۱
میان جی معین الدین چشتی ۱۹۷
میان حامد قاری لاہوری ۱۳۶
میان زین الدین (رک : میان صاحب) ۷۰
میان سعید احمد ۳۴۳
میان سلطان احمد ۲۰۹
میان شوکت محمود ۲۹۳
میان صاحب (رک : مولانا شیخ صابر صاحب)
۱۵۲
میان صاحب بوستان ۲۴۲
میان صاحب (رک : مولانا زین الدین) ۷۰ ، ۷۳
۱۵۳
میان عابد لاہوری ۱۳۶
میان عبدالغنی خان ۲۹۳
میان غلام اللہ پدر میان جمیل احمد شرقپوری
۳۴۴
میان غلام حسین بن عبداللہ ۳۴۷
میان غلام رسول ۳۴۶
میان غلام محمد بن عبداللہ ۳۴۷
میان غلام محی الدین قصوری ۳۴۱
- میان فضل الدین ۲۱۳
میان فضل الدین ولد نظام الدین ۲۰۰
میان کریم حیدر ۲۱۳
میان محسن ۳۰۷
میان محمد ۱۱۰
میان محمد بن حافظ شیخ مسعود بن حافظ اللہ یار
۲۲۱ ، ۲۱۹
میان محمد بن میان محمد سرفراز کھورا ۶۳
میان محمد حسین ۸۴
میان محمد خان برادر میان ۶۳
میان محمد سرفراز کھورا (شہید)
میان محمد شاہ صاحب ۲۹۴
میان محمد کھوکھر (رک : کھوکھر) ۲۲۰
میان محمد عطاء اللہ ۳۰۸ ، ۳۰۹
میان محمد غور ۱۵۰
میان محمد فاضل ۲۵۱
میان محمدی (رک : صاحب زادہ چمکنی) ۱۵۸
میان محمد یعقوب ۲۶۱
میان محمود ۷۷
میان محمود ولد میان غلام مصطفیٰ ۳۰۷
میان موسیٰ درویش ۲۱۵
میان نصر اللہ بن عبدالسلام ۲۴۱
میان نظام الدین ۲۸۴
میان نور عالم ۲۹۴
میان ولی محمد ۲۰۰
میر (رک : سید میر جان اللہ شاہ رضوی دوهری)
۴۰
میر ابراہیم ولد سید محمد یزدی ۲۳۰
میر احمد صاحب (مولانا -) ۱۵۶
میر احمد شاہ قادری ۳۱۲
میر احمد خان (رک : خان قلات) ۲۳
میر اعظم امیر گرمعلیٰ ۶۲
میران بخش ۸۲
میر انوار احمد اشرفی ۲۸۲

میر سید شریف جرجانی ۳۹ ، ۲۴۸ ، ۳۳۲
 میر سید علی ہمدانی (رک : امیر کبیر) ۷۹ ،
 ۳۲۶
 میر شان شاہی ۲۶۴
 میر شیخ جہجو ابن والیمجد ابن محمد حیات
 معروف بہ نالبند ۳۴۴
 میر شیر علی ۲۴
 میر صاحب ۵۴
 میر صاحب ابن فتح علی خان تالپر ۴۴
 میر صفی اللہ ۵۶
 میر عبدالرشید ۴۹
 میر عبداللہ ۱۹۲ ، ۱۹۳
 میر عبداللہ مشکین الحسینی الترمذی ۱۷
 میر عطا حسینی ۴
 میر علی احمد تالپور ۵۸
 میر غلام جعفر ۲۴۲
 میر قطبی ۴۰
 میر کلنگی بخاری ۱۸۵
 میر ماہ بن میر عرب ۱۰۴
 میر محمد ۱۱۹
 میر محمد (رک : محمد ولی میر باقی) ۳۴۴
 میر محمد ابراہیم سیالکوٹی (مولانا -) ۱۶۹
 میر محمد باقر داماد ۲۳۴
 میر محمد حسن ۱۳۳ ، ۱۹۲
 میر محمد حسین ۱۹۴
 میر محمد خلیلی بن محمد فیض الحسینی ۲۹
 میر محمد رشید الحسنی و الحسینی التستری ۱۰۰
 میر محمد سجاد حسین قریشی ۲۹۸
 میر محمد مؤمن نصیری طوسی ۳
 میر محمد نوشہرہ ۴۸
 میر معصوم ۵۰
 میر ٹاجا بن میر عرب ۱۸۵
 میر نور محمد (دکتر -) ۵۸
 میر ولی اللہ ایت آبادی ۲۸۹
 میندو ۱۸۶

میر حسن دہلوی (سید -) ۱۸۳
 میر حسین ۱۷۴
 میر حسین کھلی ۲۱۷
 میر خدا بخش بھارانی مری باوچ ۲۴
 میرزا احمد بیگ لاہوری ۸۵
 میرزا احمد وقار شیرازی ۲۷۸
 میرزا احمد اللہ خان غالب ۱۷۵
 میرزا اسد بیگ ۴۵
 میرزا اعجاز ۴۵
 میرزا برخوردار بن محمود ترکمان فراہی (رک :
 ممتاز) ۱۲۶
 میرزا جان ۷۸
 میرزا جیون علی بیگ رئیس مراد آباد ۱۳۵
 میرزا خان ۷۵
 میرزا صادق نامی اصفہانی ۴۳ ، ۴۴
 میرزا فصیح زبانی (رک : حافظ جنی) ۳
 میرزا قاسم بیگ ۱۹۸
 میرزا قاسم بیگ چنگیز خان ۱۹۸
 میرزا قاضی ابن کاشف الدین محمد ۲۶۵
 میرزا قلیچ بیگ ۴۵ ، ۴۶ ، ۴۷
 میرزا کوچک (رک : محمد شفیع) ۱۲۳
 میرزا کوچک خان وصال شیرازی ۱۱۳ ، ۱۲۳
 میرزا مبارک اللہ (رک : واضح ، ازاد خان)
 ۱۵۹
 میرزا محمد بن مہدی ۱۲۵
 میرزا محمد رضای منجم باشی ۱۱۹
 میرزا مظہر جان جانان ۹۶ ، ۳۱۶
 میرزا مہدی خان صفوی ۳۳
 میرزا مہدی خان منشی ۴
 میرزا مہدی خواجہ بخاری ۲۶۷
 میر زاہد حسین شاہ (سید -) ۱۱۷
 میر زایی الهاشمی العقیلی (رک : یحیی علی) ۱۹۵
 میر سجاد حسین قریشی ۲۳۶
 میر سید راجو صاحب ۲۳۰

نصیر الدین محمد بن عبدالکریم الانصاری
الامتر ابادی ۱۹۵
نصیر الدین محمد پادشاه غازی ۱۹۴
نظام الدین ۹ ، ۲۰۱ ، ۳۴۲
نظام الدین کعب ظهیر ۳۳۲
نظام الدین محمد هادی خان الصفوی (رک :
شاگرد)
نظام نیشابوری (رک : حسن بن محمد قمی) ۷۸
نظام ولد برخوردار ۸۱
نظامی (رک : حکیم نظامی گنجوی) ۲ ، ۱۰۸ ،
۳۰۶
نعتمی سهروردی (رک : محمد عبدالله) ۳۴۲
نعمان ثانی (رک : عبدالواحد مندی سیوانی) ۳۸
نعمت الله ۹ ، ۲۵۱
نعمت خان عالی ۵۱ ، ۳۳۰
نعیم گل آخوند زاده ۲۴۲
نفیس بن عوض بن حکیم الطیب ۲۵۵
نفیس رقم (رک : سید انور حسین) ۱۸۲
نقشبندیہ (سلسلہ -) ۳۰۹
نقوی (دکتر -) ۳۲
نقیب احمد پیشاوری (مولانا -) ۱۶۱
نواب امد الله خان غالب ۲۳۵
نواب الدین ۱۹۶
نواب حاجی عاشق محمد خان صاحب ۶
نواب درگاہ قلیخان ۱۹۴
نواب سراج الدولہ نور الدین جنگ ۱۱۴
نواب سعد الله خان ۳۰۷
نواب صاحب (رک : دیر نواب صاحب) ۱۸
نواب صدر جهان ۲۴۳
نواب فقیر الله خان ۲۳۵
نواب مجد الدولہ بہادر بہرام جنگ ۲۹۹
نواب مهدی علی خان ۲۵۹
نواب نظام الدین خان ۱۴۱
نواب نظام الملک آصف جاہ اول ۱۹۴

نادر خان ۲۷۸
نادر خان گوہر خان ۲۷۶
نادر شاہ ۴
نادر شاہ باقی ۲۷۸
نادر علی ۱۹۶
ناصر الدین ۳۳۰
ناصر الدین سلطان محمد شاہ عبدالعزیز ۲۷۷
ناصر الدین شاہ ۱۲۶ ، ۲۷۸
ناصر الدین قاضی بیضاوی ۲۲۰
ناصر الدین محمد بن محمد ۱۷۴
ناصر بن محمد بن حیدر رمال شیرازی ۲۶۴
ناصر خسرو (سیدنا -) ۲۷۵ ، ۲۷۶ ، ۲۷۸
ناظر حسین ۱۱۶
ناموس فریدون زمان (رک : محمد شجاع ناموس ،
دکتر -) ۸۹
نبی بخش خان بلوچ (دکتر - رک : بلوچ) ۳۷
نجم الدین ۷۶
نجم الدین نسفی ۲۲۰
نقشبندی (رک : ضیاء الدین نقشبندی) ۱ ، ۲ ، ۱۳۷
نذر حسین شاہ ۴۱۶
نذر صابری (رک : غلام محمد نذر صابری) ۶۸ ،
۱۱۴
نسیم اختر کیانی ۱۸۱
نسیم عثمانی ۲۵
نسیم کنری ۲۵۲
نسیمی ۲۸۳
نصر الله بن پیخو بن راجہ بن سلطان بن وروہر
لانگاہ ۲۲۰
نصر الله بن محمد بن جمال الادوی الکرمانی
(رک : الکرمانی) ۱۹۲
نصیر الدین طوسی (رک : خواجہ نصیر الدین
طوسی) ۲۴۹
نصیر الدین غورغشتوی (مولانا -) ۱۵۵

نوروز محمد بن عبدالباقی ارغون ۱۸۵
 نوشاه گنج بخش (رک: حاجی محمد نوشه گنج بخش)
 ۸۰، ۸۲، ۸۵، ۳۱۱، ۳۱۲
 نوشاهی (رک: غلام مصطفی) ۸۶
 نوشه گنج بخش (رک: حاجی محمد نوشاه گنج
 بخش) ۸۱، ۸۶، ۸۷
 نوگره گوپال کول ۱۹۶
 نولکشور (رک: منشی نولکشور) ۳۵، ۵۸، ۶۴،
 ۷۴، ۱۰۱

و

واحد بخش ۱۲۱
 وارث علی شاه نوشاهی جالندھری (سید -) ۳۱۲
 واضح (رک: میرزا مبارک اللہ) ۱۵۹
 واعظ کاشفی (رک: ملا حسین واعظ کاشفی)
 ۲۵۹
 والہ (رک: محمد کاظم) ۷۸
 وجیہ الدین گجراتی ۳۸
 وحید شاہ بخاری ۲۴۴، ۲۵۰، ۲۶۶
 وحید قریشی (دکتر -) ۱۰۶، ۱۳۷
 وزیر الحسن عابدی (رک: سید وزیر الحسن
 عابدی) ۹۰، ۲۴۵
 وصال (رک: میرزا کوچک خان، محمد شفیع)
 ۱۲۳
 ولی احمد ۳۳۷
 ولی اللہ ۲۴۲
 ولی لاھوری ۱۹۶
 ولی محمد ۲۵۲، ۳۰۳
 ولی محمد مدامی ۳۰۳
 وولز (رک: مجموعہ وولز) ۱۰۳

ہ

ہاتف دھلوی ۱۹۳
 ہاشم ۸۷
 ہاشم فدوی ۱۱۸
 ہخامنشی ۱۴۶

نو بہار کیانی ۱۸۱
 نور احمد ۲۴۱
 نور احمد (رک: ملا شیخ نور احمد) ۱۵۰
 نور احمد بن جمال محمد ۱۷
 نور احمد بن درویش محمد بن ولی محمد بن
 عبدالرزاق ۹۹
 نور احمد ولد حافظ شیخ محمد ۱۴۵
 نور الحق بن ابی المجد عبدالحق دھلوی ۱۷۳
 نور الدھر بن ابوالفتح ۱۴۲
 نور الدین ابوالحسن السھروردی ۲۸۰
 نور الدین چکوری (حافظ -) ۲۲۶
 نور الدین شیخ حامد ۲۱۷
 نور الدین عبدالرحمن جامی ۲۰۰
 نور الدین محمد ۱۲۷
 نور الدین محمد شیرازی ۲۳۴
 نور اللہ شستری ۲۴۷
 نور اللہ نوشاهی ۸۱
 نور جمال پشاوری ۷۵
 نور حسین ۲۲۱، ۲۳۱
 نور حسین (مولانا -) ۲۰۴
 نور حسین (مولوی -) ۳۰۴
 نور حسین شاہ بخاری (سید -) ۳۱۶
 نور خان (مولوی -) ۳۰۲
 نور صاحب نواب اللہ نواز خان ۱۱۸
 نور عالم ۲۴۱
 نور عالم نوشاهی ۸۳
 نور علی نور ۸۱
 نور محمد ۱۸۳، ۲۱۲، ۳۰۰، ۳۱۸، ۳۴۵
 ۳۴۶
 نور محمد بن سید احمد قاضی موسی خیلی ۱۶۲
 نور محمد پروانہ مستونگی ۲۴
 نور محمد شاہ قادری (سید -) ۱۷۰
 نور محمد قریشی ۱۱۲
 نور محمد موسی خیلی ۱۷۲

یحیی بن ابی بکر محمد العامری الحرصی ۲۵۴
 یحیی بن شیخ یوسف بن شیخ دنوشری ۱۵۱
 یحیی علی الهاشمی العقیلی (رک : آغای بن محمد
 علی خان) ۱۹۵
 یحیی منیری (رک : منیری) ۱۳۶
 یعقوب البنانی (رک : مولوی) ۲۴۲
 یعقوب بن سید علی ۲۰۶
 یعقوب بن عثمان محمود الغزنوی چرخى (رک :
 یعقوب چرخى) ۷۳ ، ۱۱۰ ، ۳۴۴
 یعقوب چرخى (مولانا -) ۱۱۵ ، ۱۷۸ ، ۳۰۱
 یعقوب کابینی ۲۷۵
 یعقوب ولد محمد صالح ۱۲۱
 یوسف (ع) ۲۸۷
 یوسف بن شیخ محمد ۸
 یوسف بن عمر بن یوسف الصوفی ۱۴۳
 یوسف بن محمد یوسف الطیب (رک : طب یوسفی)
 ۲۵۵
 یوسف جرجانی ۵۷
 یوسف حسین ۱۹۸
 یوسف عبدالغفور ۴۳
 یوسف گدا ۱۵۴

هدایت الله رمال شیرازی (میان -) ۱۲۶
 هدایت علی لکهنوی ۲۰۰
 هرکرن ۸۲ ، ۸۶ ، ۲۰۱ ، ۲۰۸
 هری سینگه ۱۴۶
 همایون پادشاه (رک : محمد نصیر الدین همایون
 پادشاه) ۱۹۷
 همدانی (دکتر -) ۹۸
 هندوان ۳۲۳
 هندو سجان سنگه (رک : سجان رای) ۲۸۷
 هندو شاه فرشته ۹۲
 هندی ۱۰۵

ی

یار غار (رض) ۴۹
 یار محمد ۲۰۱
 یار محمد ملتانی (مولوی -) ۹۶
 یاسین رضوی (دکتر -) ۹۴
 یاقوت الحبشی ۱۵۱
 یاقوت رقم خان (رک : محمد عارف الهروی) ۱۸۶
 یاقوت مستعصمی ۱۵ ، ۱۱۷
 یحیی بن ابوالفتح سید محمد الحسنی الحسینی ۲۲

۵- فہرست نامہای کتابخانہ ہا و کتابفروشی ہا

سند پرونشال لائبریری (رک : کتابخانہ* استان
سند) ۴۲

ع

عباسی کتب خانہ (رک : کتابفروشی و انتشارات
عباسی) ۳۳
عبدالواحد بک دہو (رک : کتابفروشی آقای
عبدالواحد) ۳۳

ک

کتابخانہ* آستان قدس رضوی ۲۳۵
کتابخانہ* آستانہ* قادریہ ۳۱۶
کتابخانہ* آصفیہ ۱۸۲
کتابخانہ* آمریکا (رک : امریکن سنٹر) ۳۳
کتابخانہ* ابن عبداللہ ۱۷۰
کتابخانہ* احسان دانش ۱۹۳
کتابخانہ* احمد المدارس ۲۹۰
کتابخانہ* احمدیہ* سعیدیہ ۱۷۱
کتابخانہ* اختر راہی ۲۰۳
کتابخانہ* استاد حضور احمد سلیم ۶۰
کتابخانہ* استاد سید وزیر الحسن عابدی ۹۰
کتابخانہ* اسلامیہ (رک : مکتبہ* اسلامیہ) ۲۵
کتابخانہ* اشرفیہ ۳۲۱
کتابخانہ* سند (رک : سند پرونشال لائبریری) ۴۲
کتابخانہ* امامبارہ عابد حسین شاہ ۲۶۲
کتابخانہ* مید امتیاز حسین شاہ ۲۶۲
کتابخانہ* انجمن ادبی سند (رک : سند ادبی بورڈ)
۳۵
کتابخانہ* انجمن اسماعیلیہ ۲۶۷
کتابخانہ* انجمن ترقی اردو ۳۱

آ

آمریکن سنٹر (رک : کتابخانہ* آمریکا) ۳۳

ا

اردو مبارک لائبریری (رک : کتابخانہ* مبارک
اردو) ۱۲۰
اقبال پبلیشرز (رک : کتابفروشی و انتشارات اقبال)
۳۳

ب

بوک لنڈ (رک : مرکز کتاب) ۳۵

پ

پبلیک لائبریری (رک : کتابخانہ* عمومی) ۱۳۰
پنجاب یونیورسٹی لائبریری (رک : کتابخانہ*
دانشگاہ پنجاب) ۱۰۱، ۱۰۲

ج

جان گریت میموریل لائبریری (رک : کتابخانہ*
جان گریت) ۱۶۷

د

دارالمطالعہ* انجمن جان نثاران حسین (رک :
کتابخانہ* انجمن جان نثاران حسین) ۱۱۶
دیالسنک پبلیک لائبریری (رک : کتابخانہ*
عمومی دیالسنک) ۱۰۱

ر

رویال بوک کمپانی (رک : کتاب فروشی رویال)
۳۵

س

سنٹرل لائبریری (رک : کتابخانہ* مرکزی
بہاولپور) ۱۳

- کتابخانہ انجمن جان نثاران حسین (رک):
 دارالمطالعہ انجمن جان نثاران حسین) ۱۱۶
 کتابخانہ انجمن مرکزی اردو ۱۰۴، ۱۰۵
 کتابخانہ انعام الحق کوثر ۲۳
 کتابخانہ انوارالعلوم مدرسہ حنفیہ انوارالعلوم
 ۱۷۰
 کتابخانہ اورنگ زیب ۱۴۷
 کتابخانہ بانک ملی پاکستان ۲۷۹
 کتابخانہ بخاریان ۲۰
 کتابخانہ بخش فارسی دانشگاه پیشاور ۱۸۶
 کتابخانہ بدخشانی ۳۳۹
 کتابخانہ بلہی شاہ ۱۰۰
 کتابخانہ بنیاد ملی ہمدرد ۲۸۰
 کتابخانہ پادشاہ عالمگیر سکندر اقبال ۷۵
 کتابخانہ پرفسور احمد حسین احمد قریشی ۱۲۹
 کتابخانہ پرفسور حافظ عبدالرزاق ۲۹۷
 کتابخانہ پرفسور منظورالحق صدیقی ۱۸۷
 کتابخانہ پشتو آکادمی ۲۶۰
 کتابخانہ پنجابی ادبی آکادمی (رک): کتابخانہ
 ملی) ۸۷
 کتابخانہ پیران راشدیہ ۴۲
 کتابخانہ پیر جہندو ۳۸، ۴۱، ۴۷، ۴۸، ۵۰
 کتابخانہ پیر حسام الدین راشدی (رک): گنجینہ
 پیر سند) ۲۸
 کتابخانہ پیر خورشید قریشی ۲۳۶
 کتابخانہ پیر راشدی (رک): گنجینہ پیر سند)
 ۲۸
 کتابخانہ پیر علی محمد راشدی ۱۸۰
 کتابخانہ پیر نجی اللہ راشدی ۴۲
 کتابخانہ تبسم قریشی ۱۲۸
 کتابخانہ جامع مسجد ۱۵۹
 کتابخانہ جامعہ اثنا عشریہ ۱۰۱
 کتابخانہ جامعہ اسلامیہ اسرارالعلوم ۳۲۲
 کتابخانہ جامعہ حنفیہ ۱۱۷
- کتابخانہ جامعہ حنفیہ انوارالعلوم ۳۲۲
 کتابخانہ جامعہ رضویہ ضیاءالعلوم ۱۰۸
 کتابخانہ جامعہ عربیہ اشاعت القرآن ۱۵۸
 کتابخانہ جامعہ فرقانیہ مدنیہ ۳۲۱
 کتابخانہ جامعہ مدنیہ دارالارشاد ۱۱۵
 کتابخانہ جان گریٹ (رک): جان گریٹ میموریل
 لائبریری) ۱۶۷
 کتابخانہ جدید ۲۱۸
 کتابخانہ جمال سویدا (حکیم محمد نبی خان) ۹۰
 کتابخانہ چوہدری عبدالغفور ۱۱
 کتابخانہ حاج سید محمد شاہ ۳۳۵
 کتابخانہ حاج شیر محمد نظامانی ۵۴
 کتابخانہ حاج عبدالحکیم خان خویدی ترین ۸
 کتابخانہ حاجی فضل کریم صاحب ۲۹۵
 کتابخانہ حاجی محمد حنیف صدیقی ۵۶
 کتابخانہ حافظ ریاض احمد اشرفی ۱۰۸
 کتابخانہ حافظ غلام ربانی ۳۱۷
 کتابخانہ حافظ محمد طیب الرحمن ۲۰۵
 کتابخانہ حبیبیہ ۲۲۸
 کتابخانہ حسینیہ ۳۲۴
 کتابخانہ حکیم محمد موسی امرتسری ۹۱
 کتابخانہ حکیم نیر واسطی ۱۱۲
 کتابخانہ حکیم محمد یحیی خان شفا حاذق العصر
 ۳۲۰
 کتابخانہ حقانیہ ۱۵۶
 کتابخانہ حمیدیہ (کیمبلپوری) ۲۰۹
 کتابخانہ حمیدیہ (راولپندی) ۳۰۰
 کتابخانہ خان قلات (میر احمد خان) ۲۳
 کتابخانہ خاندان قلعه داری ۱۲۹
 کتابخانہ خانقاہ موسی زئی شریف (رک): کتابخانہ
 احمدیہ سعیدیہ) ۱۷۲
 کتابخانہ خانقاہ نقشبندیہ مجددیہ ۷۴
 کتابخانہ خانہ فرهنگ ایران (گویتہ) ۲۵
 کتابخانہ خانہ فرهنگ ایران (کراچی) ۳۲

- کتابخانه* دکتر غلام سرور ۳۰
 کتابخانه* دکتر محمد ادریس بت ۱۹۸
 کتابخانه* دکتر محمد بشیر حسین ۲۶۳
 کتابخانه* دکتر مطیع الامام ۳۰
 کتابخانه* دکتر ممتاز حسن (احسن) ۲۶ ، ۲۷
 کتابخانه* دکتر مولوی محمد شفیع ۲۶۳
 کتابخانه* دکتر میر نور محمد ۵۸
 کتابخانه* دکتر ناموس شجاع فریدون زمان ۸۹
 کتابخانه* دکتر نبی بخش خان بلوچ ۳۷
 کتابخانه* دکتر وحید قریشی ۱۰۶
 کتابخانه* دولتی کویتہ (رک : کویتہ دویژن
 لائبریری) ۲۵
 کتابخانه* رجب علی خان بہادر ۲۳۵
 کتابخانه* رحمت علی خان سامی ۲۲۳
 کتابخانه* رحمانیہ ۲۰۶
 کتابخانه* رشید (رک : سرہنگ دکتر خواجہ
 عبدالرشید) ۹۳ ، ۹۴
 کتابخانه* رشید نیاز ۱۶۹
 کتابخانه* سادات بخاری (رک : کتابخانہ بخاریان)
 ۱۹
 کتابخانہ* ماندی من ۲۵
 کتابخانہ* سروان اسلم محمود ۳۰۲
 کتابخانہ* سرہنگ عبدالعزیز ۱۳۰
 کتابخانہ* معید الدولہ بہادر ۲۳۵
 کتابخانہ* سعیدیہ ۱۶۰
 کتابخانہ* سفارت شاہنشاهی ایران ۱۳۱
 کتابخانہ* سلیم (رک : گنجینہ سلیم) ۱۴۵
 کتابخانہ* سلطان ابرج زمان ۲۹۸
 کتابخانہ* سلطان عبدالحمید پادشاہ عثمانی ۳۰۸
 کتابخانہ* سند شناسی ۵۹
 کتابخانہ* سید آغا حسین ارسطو جاہی ۱۰
 کتابخانہ* سید اجمل حسین گردیزی ۱۲
 کتابخانہ* سید تلمیذ حسین رضوی ۶۱

- کتابخانہ* فرہنگ ایران (حیدر آباد سند) ۶۰
 کتابخانہ* خانہ* فرہنگ ایران (لاہور) ۹۱
 کتابخانہ* خانہ* فرہنگ ایران (راولپندی)
 کتابخانہ* خواجہ عبدالرحیم ۲۱۳
 کتابخانہ* خواجہ محمد زمان سواری والا ۴۲
 کتابخانہ* خیر المدارس ۷
 کتابخانہ* دارالعلوم تعلیم القرآن ۱۲۷
 کتابخانہ* دارالعلوم جامعہ عربیہ مدنیہ ۳۳۳
 کتابخانہ* دارالعلوم حنفیہ ۲۹۴
 کتابخانہ* دارالعلوم حنفیہ عثمانیہ ۱۲۷
 کتابخانہ* دارالعلوم مہریہ ۳۲۲
 کتابخانہ* دانشکدہ اسلامیہ ۲۴۴ ، ۲۶۶
 کتابخانہ* دانشکدہ دختران ۲۳۶
 کتابخانہ* دانشکدہ دولتی کیویت ۱۱۲
 کتابخانہ* دانشکدہ دولتی کیمبل پور ۱۱۴
 کتابخانہ* دانشکدہ دولتی مستونگ ۲۴
 کتابخانہ* دانشکدہ فوین علیگر (رک : نیو علیگر
 کالج) ۶۱
 کتابخانہ* دانشگاه اسلام آباد (قائداعظم یونیورسٹی)
 ۱۳۲
 کتابخانہ* دانشگاه پنجاب (رک : پنجاب یونیورسٹی
 لائبریری) ۱۰۱ ، ۱۰۲ ، ۱۰۵
 کتابخانہ* دانشگاه سند ۵۸
 کتابخانہ* دانشگاه علیگرہ ۸۸
 کتابخانہ* دانشگاه کراچی ۲۸ ، ۲۹
 کتابخانہ* دانشگاه مہندسی و صنعتی لاہور ۲۸۸
 کتابخانہ* دربار بسال شریف ۲۱۴
 کتابخانہ* درگہ شریف ۵۰
 کتابخانہ* دکتر پیر محمد حسن ۶۶
 کتابخانہ* دکتر خواجہ عبدالحمید عرفانی ۱۶۸
 کتابخانہ* دکتر زبیدہ صدیقی ۱۱
 کتابخانہ* دکتر سید مرتضی جعفری ۱۸۷
 کتابخانہ* دکتر سید محمد اکرم شاہ (اکرام) ۹۲
 کتابخانہ* دکتر غلام جیلانی برق ۱۱۳

- کتابخانہ سید پیر حسام الدین راشدی (رک):
 گنجینہ پیر سید (۲۸، ۱۳۲)
 کتابخانہ سید پیر محبوب شاہ ۲۹۲
 کتابخانہ سید حسین احمد شاہ ۳۳۱
 کتابخانہ سید عارف نوشاھی ۳۱۱
 کتابخانہ سید عباس حسین شاہ گردیزی ۱
 کتابخانہ سید عون حسین ارسطو جاھی ۲۳۳
 کتابخانہ سید شمس الدین گیلانی ۱۹
 کتابخانہ سید لعل شاہ بخاری ۱۹۹
 کتابخانہ سید محمد رمضان شاہ گردیزی ۷
 کتابخانہ سید محمد محسن شاہ ۲۶۰
 کتابخانہ سید محمود شاہ ۳۲۳
 کتابخانہ سید مختار حسن گیلانی (رک: کتابخانہ)
 مخدوم زادہ) ۱۹
 کتابخانہ سید مرتضی موسوی ۲۹۹
 کتابخانہ سید مظفر حسین نوشاھی ۷۹
 کتابخانہ سید مولوی رجبعلی ۱۲
 کتابخانہ سید مہر علی شاہ گولروی ۱۰۹
 کتابخانہ سید میر زاہد حسین شاہ ۱۱۷
 کتابخانہ شاہ جهان پادشاہ ۲۴۸
 کتابخانہ شاہ حسن عطا ۱۰۵
 کتابخانہ شاہ عبداللطیف بہتانی ۵۳
 کتابخانہ شاہنشاہ اکبر پادشاہ ۲۴۷
 کتابخانہ شاہ ولی اللہ کالج ۵۲
 کتابخانہ شفیع ۱۸۴
 کتابخانہ شمس العلماء داود پوتا ۴۳
 کتابخانہ شیخ احمد سرہندی مجدد الف ثانی ۷۷
 کتابخانہ شیخ عبدالرشید ۱۳۲
 کتابخانہ شیخ عبدالعق محمدت دہلوی ۲۴۷
 کتابخانہ شیخ فیضی فیاضی ۹۹
 کتابخانہ صاحب زادہ حمید اللہ ۲۲
 کتابخانہ صاحب زادہ منظور الہی نقشبندی ۷۳
 کتابخانہ صدر الافاضل (سید مرتضی حسین)
 ۲۵۶
 کتابخانہ صدر شاہ ۷۵، ۷۷
- کتابخانہ صمدیہ بنوریہ ۱۴۹
 کتابخانہ صوفی عبدالرشید ۲۸۸
 کتابخانہ صوفی محمد عبداللطیف موہروی ۲۹۳
 کتابخانہ ضیاء العلوم ۱۳۷
 کتابخانہ عالیجاھی ۳۱۹
 کتابخانہ عبدالحمید ۲۸۲
 کتابخانہ عبید اللہ قدسی ۲۹
 کتابخانہ علی آقا و علاء الدین آقا و ضیاء الدین
 آقا ۲۳
 کتابخانہ عمومی (رک: پبلیک لائبریری) ۱۳۱
 کتابخانہ عمومی باغ لانگی خان ۵
 کتابخانہ عمومی دیالسینگ (رک: دیالسینگ
 پبلیک لائبریری) ۱۰۱
 کتابخانہ غلام ربانی عزیز ۱۱۴
 کتابخانہ غوثیہ (رک: کتابخانہ مخدوم اہملک)
 ۱۲۲
 کتابخانہ فاضلیہ ۱۴۱
 کتابخانہ فضلیہ ۲۳۷
 کتابخانہ فیروز الدین رازی ۳۳۸، ۳۳۹
 کتابخانہ فیض القرآن ۱۹۱
 کتابخانہ قاضی بختیار علی وزیر آبادی ۱۲۹
 کتابخانہ قاضی عبدالقیوم ۳۱۴
 کتابخانہ قاضی فتح رسول ۵۵
 کتابخانہ قاضی نور حسین ۳۰۵
 کتابخانہ قومی (ملی) (رک: قومی کتب خانہ)
 ۶۶
 کتابخانہ گلزار پرویز ۱۸۱
 کتابخانہ گنج بخش (رک: مرکز تحقیقات فارسی
 ایران و پاکستان) ۵، ۷، ۱۳، ۱۹، ۲۲،
 ۲۴، ۲۸، ۳۰، ۳۲، ۳۷، ۷۷، ۷۸، ۸۷،
 ۱۳۰، ۱۳۲، ۱۳۳، ۱۴۹، ۲۰۰، ۳۱۰
 ۳۱۱
 کتابخانہ گیلانیان ۱۹
 کتابخانہ لغت نامہ دہلوی ۱۰۵
 کتابخانہ لیاقت (رک: لیاقت ہال لائبریری) ۳۲

- کتابخانہ سید پیر حسام الدین راشدی (رک):
 گنجینہ پیر سید (۲۸، ۱۳۲)
 کتابخانہ سید پیر محبوب شاہ ۲۹۲
 کتابخانہ سید حسین احمد شاہ ۳۳۱
 کتابخانہ سید عارف نوشاھی ۳۱۱
 کتابخانہ سید عباس حسین شاہ گردیزی ۱
 کتابخانہ سید عون حسین ارسطو جاھی ۲۳۳
 کتابخانہ سید شمس الدین گیلانی ۱۹
 کتابخانہ سید لعل شاہ بخاری ۱۹۹
 کتابخانہ سید محمد رمضان شاہ گردیزی ۷
 کتابخانہ سید محمد محسن شاہ ۲۶۰
 کتابخانہ سید محمود شاہ ۳۲۳
 کتابخانہ سید مختار حسن گیلانی (رک: کتابخانہ)
 مخدوم زادہ) ۱۹
 کتابخانہ سید مرتضی موسوی ۲۹۹
 کتابخانہ سید مظفر حسین نوشاھی ۷۹
 کتابخانہ سید مولوی رجبعلی ۱۲
 کتابخانہ سید مہر علی شاہ گولروی ۱۰۹
 کتابخانہ سید میر زاہد حسین شاہ ۱۱۷
 کتابخانہ شاہ جهان پادشاہ ۲۴۸
 کتابخانہ شاہ حسن عطا ۱۰۵
 کتابخانہ شاہ عبداللطیف بہتانی ۵۳
 کتابخانہ شاہنشاہ اکبر پادشاہ ۲۴۷
 کتابخانہ شاہ ولی اللہ کالج ۵۲
 کتابخانہ شفیع ۱۸۴
 کتابخانہ شمس العلماء داود پوتا ۴۳
 کتابخانہ شیخ احمد سرہندی مجدد الف ثانی ۷۷
 کتابخانہ شیخ عبدالرشید ۱۳۲
 کتابخانہ شیخ عبدالعق محمدت دہلوی ۲۴۷
 کتابخانہ شیخ فیضی فیاضی ۹۹
 کتابخانہ صاحب زادہ حمید اللہ ۲۲
 کتابخانہ صاحب زادہ منظور الہی نقشبندی ۷۳
 کتابخانہ صدر الافاضل (سید مرتضی حسین)
 ۲۵۶
 کتابخانہ صدر شاہ ۷۵، ۷۷

- کتابخانہ مستالیه ۶۴
 کتابخانہ مقبول بیگ بدخشانی ۳۴۰
 کتابخانہ ملی (رک: کتابخانہ پنجابی ادبی
 آکادمی) ۸۷، ۸۸
 کتابخانہ من (رک: میرا کتب خانہ) ۱۵۹
 کتابخانہ منظور عالم قریشی ۳۱۸
 کتابخانہ موزہ پشاور ۱۶۰
 کتابخانہ موزہ ملی پاکستان ۳۱
 کتابخانہ مؤسسہ تحقیقات اسلامی ۱۳۲
 کتابخانہ مؤسسہ دایرہ المعارف اردو ۱۰۵
 کتابخانہ مؤسسہ ہستہ یی ۲۸۸
 کتابخانہ مولانا اللہ یار خان ۳۰۱
 کتابخانہ مولانا حاج چوہدری صاحب علی ۳۰۷
 کتابخانہ مولانا حبیب الرحمن خان اگروری ۲۰۴
 کتابخانہ مولانا سید غلام محیی الدین قصوری
 ۱۳۳
 کتابخانہ مولانا شیر محمد ۲۰۳
 کتابخانہ مولانا عارف اللہ شاہ ۷۹
 کتابخانہ مولانا عبدالعزیز تبسم قریشی (رک:
 کتابخانہ جدید) ۲۱۸
 کتابخانہ مولانا عبدالعزیز خوشنویس ۳۲۰
 کتابخانہ مولانا غلام دستگیر نامی ۱۶۹
 کتابخانہ مولانا غلام ربانی ۳۳۶
 کتابخانہ مولانا غلام محیی الدین قصوری (رک:
 کتابخانہ مجددیہ) ۹۵
 کتابخانہ مولانا غلام مصطفی قاسمی مندی ۳۷
 کتابخانہ مولانا فضل الرحمن علی زئی ۳۳۷
 کتابخانہ فضل الہی ۳۳۶
 کتابخانہ مولانا قاضی مظہر حسین ۲۹۴
 کتابخانہ مولانا محمد طیب ہمدانی ۱۳۳
 کتابخانہ مولانا محمد عارف ۱۷۹
 کتابخانہ مولانا محمد علی مکھدی ۶۷، ۷۱
 ۱۱۵، ۷۶
 کتابخانہ مولانا محمد نعیم ۲۹۲
 کتابخانہ مولانا نور حسین ۲۰۴

- کتابخانہ مبارک اردو (رک: اردو مبارک
 لائبریری) ۱۲۰
 کتابخانہ مجددیہ (رک: کتابخانہ مولانا غلام محیی
 الدین قصوری) ۹۵
 کتابخانہ محمد اقبال مجددی ۱۳۳
 کتابخانہ محمد رمضان (مولانا) ۲۹۹
 کتابخانہ محمد صادق ملک ۲۵۶
 کتابخانہ محمد عمر ۷۴
 کتابخانہ محمد نذیر رانجھا ۳۱۰
 کتابخانہ محمدیہ مجددیہ ۹۴
 کتابخانہ محمد نصیر بخاری ۲۶۶
 کتابخانہ محمد یوسف بن محمد قاسم ۲۱
 کتابخانہ محمودیہ ۲۳۱
 کتابخانہ مختارالحسن نقشبندی ۲۱۶
 کتابخانہ مخدوم الملک (رک: کتابخانہ غوثیہ)
 ۱۲۲
 کتابخانہ مخدوم زادہ (رک: کتابخانہ سید مختار
 حسن گیلانی) ۱۹
 کتابخانہ مخدوم میر سجاد حسین قریشی ۲۳۶
 کتابخانہ مدرسہ اشاعہ العلوم ۲۹۵
 کتابخانہ مدرسہ اشرفیہ ۳۱۳
 کتابخانہ مدرسہ امداد العلوم ۲۲۹
 کتابخانہ مدرسہ امداد العلوم ۳۲۳
 کتابخانہ مدرسہ تعلیم الفرقان ۳۰۵
 کتابخانہ مدرسہ دارالعلوم شہابیہ ۱۶۶
 کتابخانہ مدرسہ سراج العلوم ۴۲
 کتابخانہ مدرسہ عربیہ اسلامیہ ۳۱
 کتابخانہ مدرسہ مسجد اتمان خیل ۱۵۸
 کتابخانہ مذہبی (رک: مذہبی کتب خانہ) ۱۵۱
 کتابخانہ مرکزی بہاولپور (رک: سنٹرل لائبریری
 بہاولپور) ۱۳
 کتابخانہ مرکزی اردو بورڈ (رک: کتابخانہ
 انجمن مرکزی اردو) ۱۰۴
 کتابخانہ مفتی عبدالسبحان ۷۷
 کتابخانہ ملک محمد اقبال ۱۹۹

کتابفروشی رویال (رک : رویال بوک کمپانی) ۳۵
 کتابفروشی علمیہ اسلامیہ ۳۴
 کتابفروشی و انتشارات اقبال (رک : اقبال پبلیشرز)
 ۳۳
 کتابفروشی و انتشارات عباسی (رک : عباسی
 کتب خانہ) ۳۳
 کتب خانہ حسینیه ۲۵۷
 کویتہ دویزن لائبریری (رک : کتابخانہ دولتی
 کویتہ) ۲۵

گ

گنجینہ پیر سند (رک : کتابخانہ پیر حسام الدین
 راشدی) ۲۸
 گورنمنٹ دیویژنل پبلیک لائبریری ۴۲
 گنجینہ سلیم (رک : کتابخانہ سلیم) ۱۴۵

ل

لیاقت ہال لائبریری (رک : کتابخانہ لیاقت) ۳۲

م

مذہبی کتب خانہ (رک : کتابخانہ مذہبی) ۱۵۱
 مرکز کتاب (رک : بوک لنڈ) ۳۵
 مکتبہ اسلامیہ (رک : کتابخانہ اسلامیہ) ۲۵
 مکتبہ الہمدانی (رک : کتابخانہ ہمدانی) ۹۷
 مکتبہ سرہندریان ۴۲
 مکتبہ صدیقیہ بنوریہ (رک : کتابخانہ صدیقیہ
 بنوریہ) ۱۴۹
 مکتبہ نوشاہیہ (رک : کتابخانہ نوشاہی) ۸۰

۸۷

میرا کتب خانہ (رک : کتابخانہ من) ۱۵۹

ن

نورانی کتب خانہ (رک : کتابخانہ نورانی) ۲۶

کتابخانہ مولانا میر محمد ابراہیم سیالکوٹی ۱۶۹
 کتابخانہ مولوی خیر محمد ۳۰۴
 کتابخانہ مولوی سید محمود علی شاہ ۳۰۹
 کتابخانہ مولوی عبدالخالق ۳۰۶
 کتابخانہ مولوی عبدالستار توحیدی ۳۱۹
 کتابخانہ مولوی غلام اکبر ۳۳۴
 کتابخانہ مولوی فضل حق ۳۰۴
 کتابخانہ مولوی قادر بخش ۳۰۴
 کتابخانہ مولوی محمد صادق ہاشمی ۳۳۲
 کتابخانہ مولوی نبی بخش حلوانی ۳۴۰
 کتابخانہ مولوی نور خان ۳۰۲

کتابخانہ میان جمیل احمد شرقپوری ۳۴۳ ، ۳۴۵
 کتابخانہ میان شوکت محمود ۲۹۳
 کتابخانہ میان صاحب ۱۵۲
 کتابخانہ میان محمد عطاء اللہ ۳۰۷
 کتابخانہ میر (رک : کتابخانہ مولانا میر محمد

ابراہیم سیالکوٹی) ۱۶۹

کتابخانہ میرزا قلیچ بیگ ۴۵

کتابخانہ میر علی احمد تالپور ۵۸

کتابخانہ نذر حسین شاہ ۳۱۶

کتابخانہ نذر صابری ۱۱۴

کتابخانہ نصیریہ ۱۵۵ ، ۱۵۶

کتابخانہ نعیمی ۲۲۷

کتابخانہ نفیس رقم ۱۸۲

کتابخانہ نواب صاحب ۱۸

کتابخانہ نورانی (رک : نورانی کتب خانہ) ۲۶

کتابخانہ نوشاہی، نوشاہیہ (رک : مکتبہ نوشاہیہ)

۳۱۱ ، ۸۷

کتابخانہ ہمدانی (رک : مکتبہ الہمدانی) ۹۷ ، ۹۸

کتابفروشی حاج عبدالعزیز لاہوری ۳۴

کتابفروشی عبدالواحد (رک : عبدالواحد بوک دہو)

۳۳

۶- فهرست نامہای جای ہا

۱

- اتک ۲۱۴ ، ۲۱۶ ، ۲۱۷
 اتمان خیل ۱۵۸
 احمد آباد ۲۴۷
 احمد آباد (رک : گجرات شرقی)
 احمد پور شرقیہ ۱۸ ، ۱۹ ، ۲۰
 ادارہ انتشارات مرکز تحقیقات فارسی ایران و
 پاکستان ۱۱۲
 ادارہ تحقیقات اسلامی ۱۱۷
 ادارہ تحقیقات پاکستان (لاہور) ۱۰۳ ، ۱۵۹
 ادارہ تحقیقات تاریخی لاہور ۹۴
 ادارہ تلفن ۱۰۵
 ادارہ علمیہ ۷۴
 استان پنجاب ۱۹۱ ، ۳۴۰
 استان سرحد ۱۴۶
 استنبول ۲۵۰
 اسکم (راولپندی) ۳۱۰
 اسلام آباد ۶۴ ، ۷۴ ، ۱۰۵ ، ۱۱۷ ، ۱۳۱
 ۱۳۲ ، ۲۴۶ ، ۳۰۸
 اشاعت القرآن (رک : جامعہ عربیہ اشاعت القرآن)
 ۱۵۸
 اصغر مال ۳۲۴
 اصفہان ۱۲۲ ، ۱۲۳
 اعضر خیل ۱۴۳
 افریقا ۱۱۷
 افغانستان ۲۵ ، ۳۴ ، ۱۵۱ ، ۱۵۹ ، ۳۲۹
 اقبال آکادمی ۹۴
 اقبال رود ۶۶ ، ۱۳۰ ، ۳۱۹
 اقبال گنج ۱۲۸
 اقبال منزل (رک : خانہ اقبال) ۱۶۸

۲

- آبادی جلال (رک : چک نمبر ۱۵ شمالی) ۳۱۰
 آذر بایجان ۱۲۹
 آرامگاہ ۳۴۴
 آرامگاہ توختہ ترمذی ۱۷۰
 آرامگاہ حاجی محمد نوشہ گنج بخش ۸۰
 آرامگاہ دستگیر نامی ۱۷۰
 آرامگاہ سید احمد توختہ ترمذی ۱۷۰
 آرامگاہ سید نور حسین شاہ بخاری ۳۱۶
 آرامگاہ لالہ رخ ۱۱۲
 آرامگاہ مسیح الدین ابوالفتح کیلانی ۱۱۲
 آرامگاہ ملا عبداللہ (رک : آرامگاہ ملا عبدالحکیم
 سیالکوٹی) ۱۶۸
 آرامگاہ ملا عبدالحکیم سیالکوٹی ۱۶۸
 آرامگاہ مولوی عبدالحق (رک : بابای اردو) ۳۱
 آرامگاہ مولانا احمد الدین ۷۲
 آرامگاہ مولانا زین الدین ۷۲
 آرامگاہ مولانا غلام محیی الدین ۷۲
 آرامگاہ مولانا محمد علی ۷۲
 آرامگاہ مولانا نبی بخش حلوانی ۳۴۲
 آرامگاہ مولوی غلام دستگیر نامی ۱۷۰
 آرامگاہ میان غلام اللہ پدر میان جمیل احمد
 شرقپوری ۳۴۴
 آرامگاہ های امیران تالپور ۶۳
 آزاد بک دہو (صدر ، حیدر آباد سند) ۶۴
 آزاد کشمیر ۱۲۲ ، ۲۰۷ ، ۳۰۹
 آستانہ قادریہ (رک : دربار غوثیہ) ۳۱۶
 آستانہ میان شیر محمد شیر ربانی ۳۴۴
 آگرہ ۷۰ ، ۲۴۳ ، ۲۸۹
 آمریکا ۴۳

۳۱۸ ، ۳۲۱ ، ۳۲۲ ، ۳۲۹ ، ۳۳۸ ، ۳۳۹ ،
۳۴۴ ، ۳۴۰

ب

باب العلوم ۱۰۱
باب النوح ۶۲
بابی اردو رود ۳۱
باجور ۱۴۶
بازار جونا (رک : جونا مارکت) ۳۳ ، ۳۴
بازار سبزی (رک : سبزی مندی) ۱۰۸
بازار قصہ خوانی ۱۵۱
بازار کوهاتی ۳۲۱
بازار مدینہ (رک : مدینہ مارکت) ۱۲۷
باغ جناح ۳۲ ، ۳۳
باغ خواجہ ۲۵۳
باغ لانگی خان ۵
باغ و بہار کالونی ۱۸۱
باغات پشاور ۲۵۳
بانکی پور ۲۶۳
بچہ چیمہ چٹہ ۸۲
بخارا ۷۶ ، ۷۸ ، ۱۴۳ ، ۳۴۴
بدخشان ۳۴
بدخشان منزل (سمن آباد) ۳۳۹
برلن ۲۵۸
بریتیش میوزیم ۲۷
بسمال شریف ۲۱۵ ، ۲۱۵
بغداد
بلغ ۳۴ ، ۱۵۷
بلند شہر ۳۱۹
بلوچستان ۲۳ ، ۲۴ ، ۲۶ ، ۲۱۴ ، ۲۱۵
۲۱۶ ، ۲۶۲
بندر سورت ۳۴۲
بنس کردن ۳۱
بنگالہ ۲۲۲ ، ۲۳۲
بنون ۱۴۳ ، ۱۶۱

اکبر آباد ۱۸۱
اکورہ خٹک ۱۵۶ ، ۲۰۳ ، ۲۶۱
الہ آباد ۱۹۰
اللہ والی کتب خانہ ۷۳
ایام بارہ عابد حسین شاہ (رک : جہنگ) ۲۶۲
اسب (رک : ریاست اسب) ۲۳۷
امرتسر ۶۶ ، ۶۷ ، ۳۱۹
امین منزل ۳۶
انارکلی ۱۹۳
انجمن ادبی سند (رک : مندی ادبی بورڈ) ۳۵ ،
۳۶ ، ۴۷ ، ۶۲
انجمن ترقی اردو ۳۱
انجمن جان نثاران حسین ۱۱۶
انجمن خیریہ ۱۰۸
انجمن دارالعلوم حمیدیہ سلطان پور ۳۱۱
انجمن دوستی ایران و پاکستان ۹۲
انجمن دوستی پاکستان و ترکیہ ۱۱۳
انجمن مرکزی اردو (رک : مرکزی اردو بورڈ)
۱۰۴
اندرون دہلی دروازہ ۳۴۲
اندرون موچی دروازہ ۱۶۹
اندیا آفیس ۲۶ ، ۸۸
انگلستان ۲۶
اوج شریف ۱۹ ، ۲۰
اوج شریف بخاری ۲۰
اوج شریف گیلانی ۱۹
اورنگ آباد ۲۳۰
اورنگ زیب روڈ ۷
اوگی ۲۴۲
ایت آباد ۲۱۳ ، ۲۲۹ ، ۲۸۹
ایتالیا ۱۳۲
ایران ۱۶ ، ۳۱ ، ۳۲ ، ۳۳ ، ۴۵ ، ۶۰ ، ۷۳ ،
۷۴ ، ۹۰ ، ۹۱ ، ۹۲ ، ۹۸ ، ۱۰۵ ، ۱۱۳ ،
۱۱۷ ، ۱۲۲ ، ۱۲۷ ، ۱۳۱ ، ۱۶۸ ، ۱۷۹ ،
۲۰۳ ، ۲۴۵ ، ۲۵۶ ، ۲۹۹ ، ۳۰۰

جایگاہ مراسم عرس (رک : عیدگاہ) ۳۴۴
 جبال شاہو ۱۸۹
 جبی شاہ دلاور والی ۷۰
 جگن ۶۵
 جلال پور جتان ۱۲۹
 جلالہ ۱۵۸
 جمال الدین والی ۱۲۲
 جمشید روڈ (رک : خیابان جمشید) ۳۱ ، ۲۸
 جناح روڈ ۲۵
 جند ۳۴۵
 جونا مارکت (رک : بازار جونا) ۹۰ ، ۳۳
 جهان نما ۹۰
 جہلم ۲۵۶ ، ۲۱۳
 جھندیال ۱۵۳
 جھنگ ۲۶۳
 جھنگ مگھیانہ ۸۵
 جیل روڈ (رک : خیابان زندان) ۳۷

ج

چاچخانہ آزادی (رک : لیبرتی پرس) ۳۵
 چاچخانہ پاکستان (رک : پروسس پاکستان) ۳۵
 چاچران شریف (رک : درگاہ اکرمیہ چاچران شریف) ۱۸
 چاچھر ۴۲
 چاہ سلطان (رک : محلہ سلطان پورہ) ۳۲۰
 چچ ۲۰۰
 چک بیلی خان ۳۳۱
 چک ۱۵ شمالی (گجرات) ۱۷۰
 چک شماره ۱۵ شمالی (بہاول) ۳۱۰
 چک کھوکھران ۱۳۸
 چکرالہ ۳۰۱
 چکوال ۳۰۹ ، ۲۹۷ ، ۲۹۵ ، ۲۹۴
 چلہ گاہ بابا ولی قندھاری ۱۱۲
 چمکنی ۱۵۰
 چمن ۲۱

تند و جان محمد ۱۲۰
 تند و سائین داہ ۱۲۰
 تند و قیصر ۵۵ ، ۵۴
 تند و محمد خان ۴۲ ، ۴۱
 تنگہ خیبر (رک : درہ خیبر) ۲۴۳
 تنول (رک : ریاست امب) ۱۵۹
 تونسہ شریف ۱۷۵ ، ۱۴۳
 تہتہ ۶۴
 تھران ۲۵ ، ۹۰ ، ۱۸۷ ، ۲۴۶ ، ۲۶۳ ، ۲۶۴
 ۲۶۵
 تھکال پابین ۱۵۱
 تیراہ ۳۱۷

ج

جامع مسجد ۱۵۹
 جامع مسجد چوک ۳۱۹
 جامع مسجد روڈ ۶۴ ، ۳۲۳
 جامع مسجد فتح جنگ ۳۰۴
 جامع مسجد کوه نور میلز ۳۰۶
 جامع مسجد مرکزی فتح جنگ ۳۰۴
 جامع مسجد میان عبدالعزیز ۳۳۳
 جامع مسجد نیو ٹاؤن ۳۱ ، ۳۴
 جامع مسجد اثنا عشریہ ۱۰۱
 جامعہ اسلامیہ اسرار العلوم ۳۲۲
 جامعہ اسلامیہ رحمانیہ بہبودی ۳۳۷
 جامعہ انوار حنفیہ (چکوال) ۲۹۵
 جامعہ حنفیہ انوارالعلوم ۳۲۲
 جامعہ حنفیہ کیمبل پور ۱۱۷
 جامعہ رضویہ ضیاء العلوم ۱۰۸
 جامعہ عربیہ اشاعہ القرآن ۱۵۸
 جامعہ فرقانیہ مدنیہ ۳۲۱
 جامعہ قریشیہ ۳۰۵
 جامعہ مدنیہ (رک : دارالارشاد) ۱۱۵ ، ۱۱۶
 جامعہ مدنیہ ۱۸۲

خانقاہ سید حسن قادری ۳۲۴
 خانقاہ موسیٰ زئی شریف ۱۶۶ ، ۱۷۹ ، ۱۷۱
 ۱۷۲
 خانقاہ محبوب آباد ۲۳۱
 خانقاہ نقشبندیہ مجددیہ ۷۷ ، ۷۴
 خانہ اقبال (رک : اقبال منزل) ۱۶۸
 خانہ حاجی محمد حنیف صدیقی ۵۶
 خانہ ممتاز حسن ۲۶
 خانہ شماره ۱۶۷
 خانہ فرهنگ ایران (کوئٹہ) ۲۵
 خانہ فرهنگ ایران (کراچی) ۳۲
 خانہ فرهنگ ایران (حیدر آباد سند) ۶۰ ، ۶۱
 خانہ فرهنگ ایران (راولپنڈی) ۷۹
 خانہ فرهنگ ایران (لاہور) ۹۱ ، ۱۳۱
 خانی مدل روڈ ۸
 خراسان ۳۵ ، ۱۲۳ ، ۱۷۸ ، ۱۸۳ ، ۲۴۵
 خوابگاہ مولانا محمد اسماعیل سراجی ۱۷۱
 خوقند ۱۷۴
 خیابان اصغر مال ۷۴ ، ۲۲۸
 خیابان اصلی (رک : مین روڈ) ۳۳۹
 خیابان بندر ۳۵
 خیابان بیدن ۳۳۸
 خیابان جامع مسجد (راولپنڈی) ۳۲۰
 خیابان جمشید (رک : جمشید روڈ) ۳۳ ، ۳۴
 خیابان چاند گریگر ۲۷۹
 خیابان راہ آهن (رک : ریلوی روڈ) ۹۱
 خیابان زندان (رک : جیل روڈ) ۳۷
 خیابان ششم (سیکس روڈ) ۱۰۵
 خیابان صدر ۳۴
 خیابان عبداللہ ہارون ۳۲ ، ۳۳
 خیابان علاء الدین ۹۳
 خیابان گیلانی (رک : گیلانی استریت) ۱۳۳
 خیابان مکو (رک : مکو روڈ) ۳۴
 خیابان ملتان (رک : ملتان روڈ) ۸۹
 خیابان نسبت (رک : نسبت روڈ) ۱۰۱

چورا شریف ۲۱۶
 چورہ شریف ۷۴۵ ، ۲۱۷
 چوک پاکستان ۲۲۸
 چوک قندھاری ۲۶
 چوک نوان کل (رک : میدان نوان کل) ۸۹
 چوک نیا محلہ ۳۱۹
 چونڈہ (امرتسر) ۳۱۹
 چہار سہ ۱۱۵
 چھوہرہ شریف ۲۰۵
 چین ۵۷

ح

حافظ منزل ۸
 حرم مکہ ۳۹
 حسن ابدال ۱۰۸ ، ۱۱۲ ، ۱۸۷ ، ۲۰۱ ، ۲۰۴
 ۲۱۳ ، ۲۱۷ ، ۲۹۲ ، ۳۰۷ ، ۳۱۳ ، ۳۱۶
 حضرو ۱۵۵ ، ۱۵۶ ، ۱۵۸ ، ۱۵۹ ، ۱۹۱
 ۱۹۲ ، ۳۳۴ ، ۳۳۵ ، ۳۳۶ ، ۳۳۷
 حویلیان ۲۳۱
 حویلی شکور خان ۲۶۲
 حویلی شیخ بایزید ۶۴
 حیدر آباد ۶۳ ، ۶۴
 حیدر آباد دکن ۹ ، ۳۵ ، ۸۶ ، ۱۸۲
 حیدر آباد سند ۳۵ ، ۳۷ ، ۴۲ ، ۴۵ ، ۴۷ ، ۵۰
 ۵۲ ، ۵۳ ، ۵۴ ، ۵۵ ، ۵۶ ، ۵۸ ، ۵۹
 ۶۰ ، ۶۱ ، ۶۳ ، ۱۰۵
 حیدر آباد کالونی ۳۳

خ

خان پور ۲۹۸
 خانقاہ الشریف فی ولایت الخراسان ۱۷۸
 خانقاہ حسنیہ (رک : خانقاہ سید حسن قادری)
 ۳۲۴ ، ۳۲۵
 خانقاہ سراجیہ (رک : میانوالی) ۱۶۰ ، ۱۶۵
 ۱۶۶

دانشکده دولتی راولپندی ۱۰۸ ، ۱۰۹ ، ۱۴۱ ،
 ۱۹۱ ، ۲۰۹ ، ۳۲۴
 دانشکده دولتی کیدیت (حسن ابدال) ۱۱۲
 دانشکده دولتی کیمبل پور ۶۸ ، ۱۱۴
 دانشکده دولتی لاہور ۳۳۸
 دانشکده دولتی مری ۱۹۹
 دانشکده دولتی مستونگ ۲۳ ، ۲۴
 دانشکده دولتی زنان ملتان ۷ ، ۱۹۲
 دانشکده زمیندار (رک : زمیندار کالج) ۲۷
 دانشکده شاه ولی اللہ ۵۳
 دانشکده کشاورزی دانشکاه پیشاور ۱۴۵
 دانشکده نوبن علیگرہ (رک : نیو علیگر کالج)
 ۶۱
 دانشکاه آزاد مردم (اسلام آباد) ۲۹۹
 دانشکاه اسلام آباد ۲۸ ، ۷۴ ، ۱۳۲
 دانشکاه پنجاب ۶۶ ، ۸۸ ، ۱۰۱ ، ۱۰۲ ، ۱۰۳ ،
 ۱۰۴ ، ۱۰۵ ، ۱۹۳ ، ۲۶۳ ، ۳۳۸
 دانشکاه پیشاور ۱۴۵ ، ۱۴۹ ، ۱۸۷ ، ۲۴۴ ،
 ۲۴۵ ، ۲۶۰ ، ۲۶۶
 دانشکاه تہران ۷ ، ۱۱ ، ۶۰ ، ۲۴۶ ، ۲۶۳ ،
 ۲۶۵
 دانشکاه سند ۳۷ ، ۵۸ ، ۵۹ ، ۶۰ ،
 دانشکاه علیگرہ ۸۸
 دانشکاه کراچی ۱۹ ، ۲۸ ، ۲۹ ، ۳۰ ، ۱۳۲
 دانشکاه کویتہ ۲۳
 دانشکاه مہندسی و صنعتی لاہور ۲۸۸
 دایرہ المعارف اسلامی ۱۰۵
 دبیرستان دولتی تاکسیلا ۳۱۷
 دجلہ (رک : زورا) ۳۸
 دربار بسال شریف ۲۰۴ ، ۲۱۵
 دربار بلہی شاہ ۱۰۰
 دربار خاندان گردیزی ۵
 دربار خواجہ علی محمد مجددی نقشبندی ۱۳۷
 دربار خواجہ کلیم اللہ نقشبندی مجددی ۱۳۷
 دربار سید حسن قادری ۳۲۸

خیر آباد ۱۰۵۷
 خیر المدارس (رک : کتابخانہ خیر المدارس) ۷ ،
 ۳۳۳ ، ۳۳۴
 خیر پور ۴۲
 د
 دارالارشاد (رک : جامعہ مدنیہ) ۱۱۵ ، ۱۱۶
 دارالاشاعت والتبلیغ مدرسہ اشرفیہ تعلیم القرآن
 ۳۱۳
 دارالاقامہ ۱۰۸
 دارالامان ۳۳۳
 دارالتحقیق ۱۲۰
 دارالتصنیف ۱۲۰
 دارالخلافت تنول (رک : ریاست اسب) ۲۴۲
 دارالعلوم اسلامیہ رحمانیہ (ہری پور) ۲۰۶
 دارالعلوم تعلیم القرآن ۱۲۷ ، ۳۲۰ ، ۳۳۲
 دارالعلوم جامعہ عربیہ مدنیہ ۳۳۳
 دارالعلوم حقانیہ ۱۵۶
 دارالعلوم حنفیہ عثمانیہ ۱۲۷
 دارالعلوم جمیدیہ (سلطان پور)
 دارالعلوم دیوبند ۷۵ ، ۲۰۳ ، ۳۳۷
 دارالعلوم رحمانیہ ۱۵۶
 دارالعلوم مدنیہ چکوال ۲۹۴
 دارالعلوم مہریہ ۳۲۲
 دارالمطالعہ ۷۲
 داکا (رک : دھا کہ) ۱۱۰
 ہاک خاندان نرتوہہ ۳۳۴
 دانش آباد ۱۹۳
 دانشسرای عالی لاہور ۳۳۹
 دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشکاه تہران ۱۱
 دانشکده اسلامیہ (پیشاور) ۲۴۴ ، ۲۴۵
 دانشکده خاور شناسی لاہور ۸۸ ، ۹۰ ، ۹۲ ،
 ۱۰۶ ، ۱۳۷ ، ۲۲۶ ، ۲۶۳ ، ۳۳۸
 دانشکده دولتی بہاولپور ۱۳

سند (سندھ) ۳۷ ، ۳۸ ، ۴۰ ، ۴۱ ، ۴۲ ، ۴۵ ،
 ۴۸ ، ۵۲ ، ۵۳ ، ۵۴ ، ۵۶ ، ۵۹ ، ۶۰ ،
 ۶۱ ، ۶۲ ، ۶۳ ، ۷۳ ، ۸۰ ،
 سندھ ادبی بورڈ (رک : انجمن ادبی سندھ) ۳۵ ،

۳۶ ، ۴۷

سودھرہ ۱۴۸

سودت ۳۴۲

سورہ شاہ ۲۱۲

سوریہ (رک : شام)

سہارنپور ۳۳۷

سیالکوٹ ۱۳۴ ، ۱۶۶ ، ۱۶۷ ، ۱۶۸ ، ۱۶۹ ،

۱۸۲ ، ۱۹۸ ، ۳۳۹ ، ۳۴۰ ،

سیتپور ۱۷

سید پور ۴۱

سید پوری روڈ ۶۶

سیکس روڈ (رک : خیابان ششم) ۱۰۵

سیوان ۴

ش

شارع اقبال (کوئٹہ) ۲۵

شام (رک : سوریہ) ۲۵۶

شاہ جهان آباد ۶۹ ، ۱۶۳ ، ۱۸۵ ، ۲۴۹ ،

۲۵۴

شاہ جیونہ (جھنگ) ۲۶۲

شاہ دولہ دروازہ ۲۱۸

شاہراہ قائد اعظم (مال روڈ -) ۹۱

شاہراہ محمد رضا شاہ پهلوی ۳۱۸ ، ۳۲۲

شاہو (رک : جبال شاہو) ۱۸۹

شاہ ولی اللہ اکادمی ۳۷ ، ۴۷

شاہ ولی اللہ کالج ۵۲

شاہی بازار ۶۴

شبہ قارہ (رک : ہند و پاکستان) ۷۹ ، ۱۰۲ ،

۳۲۰

شرقپور شریف ۳۴۳

شمس آباد ۲۴۰

ریاست امب (رک : امب - امب) ۲۳۷

۲۴۲ ، ۲۴۳ ، ۲۴۴ ، ۲۴۵

ریاست بہاولپور ۱۸

ریلوئی روڈ (خیابان راہ آہن) ۹۱

رینالہ خورد ۲۶۰ ، ۲۶۱

ز

زا خیل بالا ۳۲۸

زمیندار کالج (رک : دانشکدہ زمیندار) ۲۷

زندان مرکزی حیدر آباد سندھ ۳۷

زورا (رک : دجلہ) ۳۸

س

سالک آباد ۲۱۳

ساندی من ۲۵

ساہنپال شریف ۷۹ ، ۸۰

ساہوالہ ۱۸۲

ساہیوال ۲۶۰

سبزی مندی (رک : بازار سبزی) ۱۰۸

ستلایت تاون (شہر ستارہ) ۷۹ ، ۱۳۱

سد تربیلہ ۱۵۶

سرحد (استان -) ۷۴ ، ۷۷ ، ۱۴۲ ، ۱۴۶ ،

۱۵۹

سرگودھا ۳۱۰

سرگودھا روڈ (گجرات) ۲۲۳

سرمہ دانی (رک : سرمیدانی) ۱۳۷ ، ۱۴۰

سرمیدانی (رک : سرمہ دانی) ۴۷

سعید آباد ۴۷

سفارت شاہنشاهی ایران ۱۰۵ ، ۱۳۱

سکندر پور ۲۸۸ ، ۲۹۰

سکھر ۳۰۴

سلطان پور ۱۰۸ ، ۲۰۱ ، ۲۰۹ ، ۲۱۱ ، ۲۱۲

سلطان پورہ (محلہ -) ۳۲۰

سمنڈ ۷۴ ، ۱۳۴ ، ۲۵۵ ، ۳۳۸

۳۳۹ ، ۳۶۳

علی پور چتھہ ۸۰
 علیخان کمبر ۴۲
 عیدگاہ (رک : جایگاہ مراسم عرس) ۷۷ ، ۷۴
 ۳۴۴ ، ۲۴۸
 عیدگاہ روڈ ۳۲۲

غ

غزنہ ۳۴ ، ۲۵
 غوبدین ۷۱
 غورغشتی ۱۵۵ ، ۱۵۶ ، ۱۵۸ ، ۱۹۲

ف

فتح جنگ ۱۵۲ ، ۳۰۴ ، ۳۰۵
 فرح آباد ۱۸۶ ، ۲۰۸
 فرغانہ ۱۷۴
 فریرہال ۳۲
 فورت ولیم ۲۱۰
 فیروز والا ۱۳۷
 فیض آباد (رک : کلی فیضو ، قلعہ فیض آباد) ۲۲

ق

قاضی آباد ۳۰۷ ، ۳۰۸
 قدسگاہ حضرت مولا علی ابن ابی طالب ۶۳
 قدیر آباد ۱۱
 قرائت خانہ ۱۶۰
 قزوین ۲۳۴
 قشلاق حسن خواجہ ۱۴۳
 قصر شمس (رک : شمس محل) ۱۹
 قصور ۹۴ ، ۹۷ ، ۱۰۰ ، ۱۱۱ ، ۱۳۳ ، ۳۴۲
 ۳۴۷ ، ۳۴۶
 قطبال ۱۹۹
 قلات ۲۱ ، ۲۳
 قلعہ بغداد ۱۴۷
 قلعہ بختہ ملتان ۱۹۴
 قلعہ تالپوران ۶۳

شمس محل (رک : قصر شمس) ۱۹
 شنکیاری ۳۳۳
 شورای فرهنگی پاکستان (رک : پاکستان آرت
 کونسل) ۱۴۶
 شورکوت ۲۰۲
 شہر خموشان (رک : گورستان مکی) ۶۴
 شیخوپورہ ۱۳۷ ، ۳۴۳
 شیراز ۱۱۳
 شیر پاؤ ۲۰۳
 شیر گرہ ۲۳۷ ، ۲۴۰
 شیشیان والا دروازہ ۲۲۸
 شینکہ ۱۵۷

ص

صادق آباد ۱۱۷

ض

ضلع الرعنا وادی ۱۲۳
 ضیاء العلوم (رک : جامعہ رضویہ ضیاء العلوم)
 ۱۰۸

ط

طرخم (تورخم) ۱۵۹
 طور بیلہ (رک : تربیلہ) ۱۵۷
 طوس ۱۱۳ ، ۲۵۰
 طهران (رک : تهران) ۱۱۳

ع

عادل گرہ
 عارف چوک ۱۲۸
 عامر ہوسو پیتھک شفاخانہ ۱۲۸
 عراق ۲۵۶
 عربستان سعودی ۲۵۶ ، ۳۲۱
 عظیم آباد ۹
 علامہ اقبال منزل ۱۶۸
 علاء الدین روڈ ۱۳۰

کراچی ۲۶ ، ۲۷ ، ۲۸ ، ۳۰ ، ۳۱ ، ۳۲ ، ۳۳
 ۲۴ ، ۳۵ ، ۳۶ ، ۱۷۰ ، ۲۰۳ ، ۲۵۷
 ۲۶۷ ، ۲۷۹ ، ۲۸۰
 کربلا ۲۵۸
 کرتار پورہ (رک : محلہ : جہانگیر آباد) ۳۲۱
 کرمان ۱۲۲
 کریم پارک ۱۸۲ ، ۱۸۳
 کشمیر ۲۴۲ ، ۲۶۲
 کشمیری بازار (لاہور) ۷۳
 کلخوران ۱۲۹
 کلی باغ ۱۹۵
 کلی فیض (رک : فیض آباد ، قلعہ : فیض آباد)
 ۲۲
 کلی لاجور (رک : قلعہ : لاجور) ۲۳
 کمیٹی محلہ ۳۳۲
 کنجاہ ۱۲۹
 کندیان ۱۶۰
 کندیہ ۲۱۰
 کوالیار ۱۱۹
 کوت بخش ۳۰۲
 کوت پیر جھندو ۴۷ ، ۵۰
 کوت سارنگ ۳۲۹
 کوت فتح خان ۱۵۲
 کوت مراد خان ۹۷
 کوتھ لکان ۱۲۹
 کوچہ : مہا پیر ۳۳۸
 کوچہ : ہرمزجی (- ہرمس جی) ۳۵
 کورالہ ۳۰۲
 کوهانی بازار ۳۲۱
 کوه نور میلز ۳۰۶
 کویتہ ۲۱ ، ۲۲ ، ۲۳ ، ۲۴ ، ۲۵ ، ۲۶
 کوی شماره ۱۷ : ۳۳۱
 کہانی (رک : کالی) ۱۰۷
 کہکر سنگ (ہزارہ) ۳۰۸
 کہوہات ۲۱۷

قلعہ : خانی ۲۲
 قلعہ : دارہ ۱۲۱
 قلعہ : دلاور ۱۲۱
 قلعہ : شور کوت ۹۷ ، ۳۱۷
 قلعہ : فیض آباد (رک : کالی فیضو) ۲۲
 قلعہ : لاجور (رک : کالی لاجور) ۲۳
 قلیچ آباد (رک : محلہ : تند و تورو ، تند و تورو)
 ۴۵
 قندھار ۲۵ ، ۳۴
 قومی کتب خانہ (رک : کتابخانہ : قومی) ۶۶
 قونیہ ۷۱

ک

کابل ۲۵ ، ۳۴ ، ۱۵۱ ، ۲۴۲ ، ۲۴۵ ، ۲۵۴
 ۳۲۵
 کاشان ۱۲۲
 کالج روڈ ۱۹۸
 کاسرہ ۱۹۲
 کانپور ۶۹
 کاندھلہ ۱۹۳
 کانی (رک : کہانی) ۱۰۷
 کتابخانہ : احمد حسین احمد قریشی قلعہ داری
 ۱۲۸
 کتابخانہ : پیر جھندو ۴۹
 کتابخانہ : گنج بخش ۲۳ ، ۲۷ ، ۱۱۳
 کتابخانہ : گولرہ شریف ۱۰۹
 کتابفروشی آریا مہر ۳۴
 کتابفروشی اسلامی ۶۴
 کتابفروشی رنگ محل ۳۵
 کتابفروشی عباسی (رک : عباسی کتب خانہ) ۳۲
 کتابفروشی نمازی ۳۵
 کتابفروشی و انتشارات فیروز سنز ۳۵
 ۳۵

گولره شریف ۲۰۹ ، ۱۰۹

گیلانی اسٹریٹ (رک : خیابان گیلانی) ۳۳۳

ل

لاہر (رک : راہبر) ۳۳۳

لاجور ۲۱

لارکانہ ۲۲ ، ۴۲

لال قلعہ دہلی ۱۳۴

لاہور ۳ ، ۳۴ ، ۷۳ ، ۸۷ ، ۸۹ ، ۹۰

۹۱ ، ۹۲ ، ۹۳ ، ۹۴ ، ۹۷ ، ۱۰۰ ، ۱۰۱

۱۰۳ ، ۱۰۴ ، ۱۰۵ ، ۱۰۶ ، ۱۱۲ ، ۱۱۹

۱۲۴ ، ۱۲۵ ، ۱۳۰ ، ۱۳۴ ، ۱۳۳ ، ۱۳۶

۱۴۶ ، ۱۵۹ ، ۱۶۹ ، ۱۷۰ ، ۱۸۲ ، ۱۸۴

۱۸۶ ، ۱۹۳ ، ۲۰۳ ، ۲۰۵ ، ۲۵۴ ، ۲۵۶

۲۵۷ ، ۲۶۳ ، ۲۶۷ ، ۲۸۸ ، ۲۸۹ ، ۲۹۲

۲۹۷ ، ۳۰۴ ، ۳۰۸ ، ۳۲۸ ، ۳۳۹

لایق علی چوک ۱۹۹ ، ۲۰۳

لطیف آباد ۵۶ ، ۵۸ ، ۶۰ ، ۶۱

لکھنؤ ۲۰۱ ، ۲۰۳ ، ۲۵۶

لندن ۸۸ ، ۲۵۰ ، ۵۸ ، ۲۹۷

لندی کوتل ۱۵۹

لناری ۴۲

لنینگراد ۷۴

لواندہ ۷۱

لورالائی ۲۱۶

لوگاندا ۰۲۲۴

لوہر ملک پورہ ۲۲۹

لوہسر شرفو ۲۰۳

لہانور ۲۴۱

لیبرٹی پرس (رک : چابخانہ آزادی) ۳۵

م

مادل ٹاؤن ۸۷ ، ۱۶۸

مارگلہ روڈ ۱۳۱

مال روڈ (رک : شاہراہ قائد اعظم) ۹۱ ، ۲۵۶

مانسہرہ ۴ ، ۲

کیمبل پور ۶۷ ، ۱۱۳ ، ۱۱۴ ، ۱۱۵ ، ۱۱۶

۱۱۷ ، ۱۴۱ ، ۱۵۲ ، ۱۵۵ ، ۱۵۶ ، ۱۵۸

۱۵۹ ، ۱۹۱ ، ۱۹۹ ، ۲۰۴ ، ۲۰۹ ، ۲۱۴

۲۱۶ ، ۳۳۴ ، ۳۳۵ ، ۳۳۶ ، ۳۳۷

ک

کاجر گولہ ۸۴

گاردن ایست ۲۶۷

گجرات ۲۷ ، ۶۵ ، ۷۹ ، ۸۰ ، ۸۲ ، ۱۱۹

۱۲۸ ، ۱۲۹ ، ۲۱۸ ، ۲۱۹ ، ۲۲۱ ، ۲۲۳

۲۲۵ ، ۲۲۶ ، ۲۲۸ ، ۳۰۷

گجرات شرقی (رک : احمد آباد) ۹۳

گجرا نوالہ ۲۷ ، ۸۰

گرہی افغانان (رک : گرہی شریف) ۱۱۹ ، ۱۴۴

گرہی شریف ۱۴۱ ، ۱۴۴

گلبرگ (لاہور) ۹۰ ، ۱۰۴

گلبرگہ ۱۸۲ ، ۱۸۳

گلگشت (محلہ -) ۳۳۳

گیانہ ۳۰۷

گلی نمبر ۳ : ۳۳۲

گلی نمبر ۶۵ : ۳۳۳

گلگت ۸۹

گنبد خضرا ۴۳

گنج بخش دروازہ ۳۲۵

گنجینہ اقبال بیگم ۲۷

گنجینہ رفعت سلطانہ ۲۷

گنجینہ سلیم (رک : کتابخانہ سلیم) ۱۴۹ ، ۱۴۶

گوالمندی روڈ ۱۰۸

گوجرانوالہ (رک : گجرا نوالہ) ۱۹۷

گورستان قصور ۹۴

گورستان منکلی (رک : شہر خموشان) ۶۴

گورنمنٹ کالج کیمبل پور ۶۸ ، ۱۱۴

گورنمنٹ ہائی اسکول (ٹاکسیلا) ۳۱۷

گورو دوارہ پنچہ صاحب (جایگاہ -) ۱۱۲

(گورو : راہنمای بزرگ ، دوارہ : گھر-خانہ)

- محلہ محمد عظیم خان ۱۵۹
 محلہ مل پیران ۳۱۶
 محلہ نسوزایی ۳۳۴
 محلہ نیاریان (زرگران ۳۲۳)
 محلہ وردک ۳۳۴
 محلہ ورکشاپی ۱۲۷
 محلہ ہیر آباد (رک : ہیر آباد) ۳۷ ، ۶۳
 محلہ یوسف خیل ۳۳۴
 محلہ آباد ۱۲۰ ، ۱۲۲
 محلہ شاہ محلہ ۱۳۳
 محلہ محمود رود ۲۶۳
 محلہ علاقہ اسگم (راولپندی) ۳۱۰
 مدراس ۳۳۰
 مدرسہ ۳۴۰
 مدرسہ احمد المدارس (سکندر پور) ۲۹۰
 مدرسہ احیاء العلوم (چھرولی) ۲۲۷
 مدرسہ اسلامیہ ہاشمیہ ۳۳۲
 مدرسہ اشرفیہ تعلیم القرآن ۳۱۳
 مدرسہ اقبال ۱۶۸
 مدرسہ امداد العلوم ۳۲۳
 مدرسہ امداد العلوم (ایبٹ آباد) ۲۲۹
 مدرسہ تدریس القرآن (مسجد جامع مرکزی فتح جنگ) ۳۰۵
 مدرسہ تعلیم القرآن ۳۰۵
 مدرسہ تعلیم القرآن (واہ کینٹ) ۲۰۳
 مدرسہ چشتیہ نظامیہ ۱۵۳
 مدرسہ حافظ مولوی محمد عالم ۳۴۰
 مدرسہ حنفیہ الوار العلوم ۱۷۰
 مدرسہ خانقاہ سراجمیہ ۱۶۵
 مدرسہ خانقاہ نقشبندیہ ۷۵
 مدرسہ دارالعلوم تعلیم القرآن ۳۳۴
 مدرسہ دارالعلوم حنفیہ (چکوال) ۲۹۴
 مدرسہ دارالعلوم شہابیہ ۱۶۶
 مدرسہ دارالعلوم نصیریہ ۱۵۵ ، ۱۵۶

- محلہ آدم خیل ۳۳۶
 محلہ امر پورہ ۳۳۳
 محلہ اندرونی موجی دروازہ (رک : دروازہ کفش دوزان) ۱۶۹
 محلہ بابا قلی زئی ۳۳۶
 محلہ پیر الہی بخش ۳۰
 محلہ تند و تورو (رک : قلیج آباد ، تند و تورو) ۴۵
 محلہ جنگی ۱۵۱
 محلہ جھانگیر آباد (رک : کرتار پورہ) ۳۲۱
 محلہ جھنگی جدید ۳۲۱
 محلہ چمرنگان ۹۴
 محلہ خواجہ ۴۱
 محلہ رامپورہ ۲۶۶
 محلہ رحمت آباد ۲۲۳
 محلہ سادات خیل ۳۳۶
 محلہ سلطان پورہ (رک : چاہ سلطان) ۳۲۰ ، ۳۳۱
 محلہ سلیمان خیل ۳۳۶
 محلہ سید خیل ۲۳۶
 محلہ شاہ گردیز (رک : محلہ گردیزیان) ۷ ، ۱
 محلہ شاہ یوسف گردیزی (رک : محلہ شاہ گردیز) ۳
 محلہ صادق آباد ۳۱۱
 محلہ عثمان والا ۸
 محلہ علی آباد ۳۳۴
 محلہ علی زئی ۳۳۶
 محلہ عیدگاہ ۷۳ ، ۷۴
 محلہ قاضی محمد اسلم ۲۲۹
 محلہ قلی داد ۳۳۴
 محلہ کپتان فیروز خان ۳۰۷
 محلہ کوتالہ رشید خان ۳۲۵
 محلہ گردیزیان ۱۱۲
 محلہ گشت ۱۰ ، ۱۲
 محلہ تاون ۱۶۸

مزار سید احمد توخته ترمذی والد بی بیان پاکدامن
(لاهور) ۱۷۰
مزار ملا عبدالحکیم سیالکوٹی ۱۶۷
مزار ملا عبدالله سیالکوٹی ۱۶۸
مستالہ ۶۹ ، ۶۴
مستونگ ۲۱ ، ۲۳ ، ۲۴ ، ۲۶۲
مستی دروازہ ۱۱۲
مسجد ۳۴۰
مسجد اتمان خیل ۱۵۸
مسجد اکبر آباد ۶۹
مسجد الفاروق ۳۲۰ ، ۳۳۱
مسجد بھوٹی ۲۱۳
مسجد پیر جھنڈو ۴۸ ، ۶۳
مسجد جامع بھبودی ۳۳۶
مسجد جامع چہار راہ محلہ نو (راولپنڈی) ۳۱۹
مسجد جامع مرکزی فتح جنگ ۳۰۵
مسجد چکوری
مسجد خواجہ میر احمد ۲۱۴
مسجد دربار بسال شریف ۲۱۶
مسجد دو منزلی (اندرون دہلی دروازہ) ۳۴۳
مسجد سرمہ دانی (سرمیدانی) ۱۳۷
مسجد سلطان پور ۲۱۲
مسجد صدریہ ۷۴
مسجد عارفیہ اویسیہ (چکوال) ۲۹۷
مسجد کپتان محمد فیروز خان ۳۰۹
مسجد گلشن آباد (راولپنڈی) ۳۰۰
مسجد گولرہ شریف ۱۰۹
مسجد گولیان والی ۳۲۳
مسجد علی (ع) ۱۵۹
مسجد نیابی بوری بزرگ ۱۸۱
مسجد وزیر خان ۳ ، ۱۲۴ ، ۱۳۵ ، ۲۹۷
مسجد ہالہ ۶۲
مسلم بازار ۲۱۸
مشہد ۲۳۴ ، ۲۵۰
مصر ۴۰ ، ۲۰۴

مدرسہ سراج العلوم ۴۲
مدرسہ ضیاء العلوم (راولپنڈی) ۲۰۹
مدرسہ عربیہ اسلامیہ ۳۱ ، ۳۴
مدرسہ فرقانیہ رحمانیہ ۳۲۱
مدرسہ فیض القرآن ۱۹۱
مدرسہ فیضیہ قم ۲۵۸
مدرسہ مسجد اتمان خیل ۱۵۸
مدرسہ مولانا اللہ یار خان (چکرالہ) ۳۰۱
مدرسہ نعمانیہ (لاہور) ۲۹۲
مدل تاون (رک : مادل تاون) ۱۹۸
مدنی مسجد (واہ کینٹ) ۲۰۳
مدینہ ۱۴ ، ۲۵۰ ، ۳۰۸
مدینہ مارکیت (رک : بازار مدینہ) ۱۲۷ ، ۳۲۰
مدینہ منورہ (رک : مدینہ) ۴۰ ، ۴۱ ، ۲۴۵
۳۲۳
مراد آباد ۱۳۵
مراغہ ۱۰۰
مردان ۱۱۶
مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان (رک :
کتابخانہ گنج بخش) ۵ ، ۷ ، ۱۳ ، ۱۹ ،
۲۳ ، ۲۸ ، ۳۲ ، ۷۷ ، ۷۸ ، ۹۲ ، ۱۱۲ ،
۱۳۹ ، ۱۳۲ ، ۱۳۶ ، ۳۱۰ ، ۳۱۱
مرکز فرهنگی و هنری شاہ عبداللطیف بہتائی ۵۴
مرکزی اردو بورڈ (انجمن مرکزی اردو) ۱۰۴
مرکزی جامع مسجد ۱۷۰
مروت (لکی) ۱۴۳
مریر حسن ۳۰۸
مریر کالج ۱۶۷
مزارات بزرگان گیلانیان اوج شریف ۱۹
مزارات خاندان پیر جھنڈو ۴۷
مزارات سادات گردیزی ۱۲
مزارات سلسلہ نقشبندیہ ۷۴
مزار بی بیان پاکدامن (لاہور) ۱۷۰
مزار خواجہ بہاء الدین نقشبند ۱۴۳

مکھد ۶۷ ، ۶۸ ، ۷۳ ، ۷۶ ، ۱۴۳ ، ۱۵۶
 مکیریان ۸۳
 ملتان ۱ ، ۵ ، ۶ ، ۸ ، ۱۰ ، ۱۱ ، ۱۲ ، ۱۶ ،
 ۶۰ ، ۷۳ ، ۱۰۱ ، ۱۱۹ ، ۱۳۳ ، ۱۴۳ ،
 ۱۴۵ ، ۱۹۳ ، ۱۹۴ ، ۲۳۳ ، ۲۳۶ ، ۲۳۲
 ۳۳۳
 ملکووال ۱۷۰
 ملودی سینما (اسلام آباد) ۱۳۲
 مندی بہاء الدین ۱۷۰
 منزل سفیر شاہنشاہ آریا سہر ۱۳۱
 منصورہ (اقامتگا، -) ۵۲ ، ۵۳
 منہاور ۲۰۱
 موجی دروازہ ۲۶۱
 موزہ (رک : موزہ ملی پاکستان) ۳۲ ، ۲۶ ،
 ۴۳ ، ۵۴ ، ۹۳
 موزہ استان سند ۴۲
 موزہ پيشاور ۱۶۰
 موزہ سلیم (رک : گنجینہ سلیم) ۱۴۹
 موزہ صدیقی (رک : خانہ حاجی محمد حنیف
 صدیقی) ۵۶
 موزہ ملی پاکستان ۳۱ ، ۳۲ ، ۱۴۹
 مؤسسہ تحقیقات اسلامی (رک : ادارہ تحقیقات
 اسلامی) ۱۳۲ ، ۱۳۳
 مؤسسہ دایرہ المعارف اسلامی (اردو) ۱۰۵ ، ۳۲۹
 مؤسسہ طبی انگلسی ایلوہیتھی ۳۱۰
 مؤسسہ ہستہ یی ۲۸۸
 مؤسسہ ہمدرد ۱۱۳
 موسی زئی شریف ۱۶۶ ، ۱۷۱ ، ۱۷۲ ، ۱۷۹
 مولد شریف ۱۷۵
 موہنجو دارو ۵۶
 مہتہ سو جا ۱۳۷
 مہمانخانہ نادری (رک : نادری هتل در کراچی)
 ۳۴
 میانوالی ۱۶۰ ، ۳۴۱
 میدان نوان کل (چوک نوان کل) ۸۹

مطبع حکیم ۱۳۲
 مطب مولوی حکیم گرام بخش ۳۳۲
 مطبع قادری ۳۴۲
 مطبع مصطفائی ۶۴
 مطبع منعمیہ ۳۴۶
 مظاہر العلوم سہارنپور ۳۳۷
 مظفر آباد ۲۴۲
 مظفر گڑھ ۱۰
 مظفر نگر ۱۹۳
 معین مارکت ۵۸
 مغاپورہ ۲۵۶
 مفتی احمد یار خان روڈ ۲۲۸
 مفید عام (چاپخانہ -) ۳۲۴
 مقابر امیران کھوران ۶۳
 مقابر سادات گردیزی ۱۲
 مقابر سلسلہ نقشبندی ۷۴
 مقابر صوفیان ۱۲
 مقبرہ بہاء اللہ ملتانی ۱۲
 مقبرہ پیر عالم شاہ ۱۲
 مقبرہ سیدی لال ۱۲
 مقبرہ شاہ یوسف گردیز ۱۲
 مقبرہ شمس سبزواری (رک : شمس تبریزی ،
 شاہ شمس تبریز) ۱۲
 مقبرہ شیخ بہاء الحق زکریا ملتانی (رک :
 شاہ رکن عالم) ۱۲
 مقبرہ شیخ صدر الدین ملتانی ۱۲
 مقبرہ مای میران (رک : مای پاک دامن) ۱۲
 مقبرہ مولانا زین الدین ۷۳
 مقبرہ مولانا غلام محیی الدین ۷۳
 مقبرہ مولانا محمد علی ۷۳
 مکتبہ اسلامیہ ۲۳
 مکتبہ ہمدالیہ ۱۳۳
 مکتبہ روڈ (رک : خیابان مکتبہ) ۳۴
 مکتبہ (نزدیک گجرات) ۸۲
 مکتبہ ۳۹ ، ۷۸ ، ۱۴۳ ، ۲۹۵

و

واره ۴۲
واہ کینٹ ۱۹۹ ، ۲۰۳ ، ۲۰۴
وزیر آباد ۱۲۹ ، ۱۹۷ ، ۲۶۵
وولز کلکشن ۱۰۳
ویسٹریج (ج -) ۱۳۰ ، ۱۸۱

ھ

ھالہ ۳۷ ، ۴۲
ھرات ۱۵ ، ۲۲ ، ۲۵ ، ۳۴ ، ۱۲۳ ، ۱۹۵
۲۲۵ ، ۲۳۰ ، ۳۱۸
ھریانہ ۱۹۰
ھری پور ۱۵۶ ، ۲۰۵ ، ۲۰۶ ، ۲۸۸
ھزارہ ۷۴ ، ۷۷ ، ۲۰۴ ، ۲۰۵ ، ۲۰۶ ، ۲۱۲
۲۱۳ ، ۲۳۹ ، ۲۳۱ ، ۲۳۷ ، ۲۴۲ ، ۲۸۸
۲۸۹ ، ۲۹۰ ، ۲۹۱ ، ۳۰۸ ، ۳۱۴ ، ۳۳۳
۳۳۶
ھزارہ خان گلان ۸۴
ھمدان ۹۸
ھنبوکہ ۳۱۴
ھند (رک : ھندوستان) ۴۴ ، ۱۸۸ ، ۱۹۳
۲۸۵ ، ۲۸۷ ، ۳۴۰
ھندوستان (رک : ھند) ۱۱۷ ، ۱۵۷ ، ۱۸۳
۲۴۵ ، ۲۵۴ ، ۲۸۷ ، ۳۰۲
ھیر آباد (رک : محلہ ہیر آباد) ۳۷
ھیلان ۸۴ ، ۳۰۸

ی

یکہ توت ۳۲۴
یمن ۴۰ ، ۴۳ ، ۲۶۷ ، ۲۷۳
یوگوسلاوی ۲۴۸
یوگوندا ۲۲۳

میرتھ ۷۹ ، ۱۹۶

میر منزل ۵۸

میرہ شریف ۲۹۵

میزان مارکت (کویتہ) ۲۵

میشن روڈ ۲۱

میکی دھوک ۱۵۲

میلاڈ نگر (رک : دھوک رتہ) ۱۹۹ ، ۳۰۷

مین بازار ۳۱۱

مین روڈ (خیابان اصلی) ۳۳۹

ن

نادری ہتل (رک : مہمانخانہ نادری) ۳۴

ناظم آباد ۲۸۰

نہج ۵۶

نرتوپہ ۳۳۴ ، ۳۳۵

نشان پای حضرت علی (ع) (رک : قدمگاہ حضرت

علی) ۱۹

نمکسار ۷۱

ننگل سوہدا (رک : میالکوت) ۱۸۲

نواب آباد ۳۱۶

نور پور ۱۷

نہر رامپور ۱۵۱

نیا بازار ۶۶

نیا دروازہ ۲۶۲ ، ۲۶۶

نیا محلہ ۳۱۹

نیر منزل (رک : حکیم نیر واسطی) ۱۱۲

نیشا پور ۱۱۳

نیلور ۲۸۸

نیوتاون ۳۴

نیو علیگر کالج (رک : دانشکدہ نوین علیگر)

۶۱

نیوسیو گاردن ۱۸۴

نیوہالہ ۵۲

ص ۳۲۲ - دارالعلوم مہریہ - - بعد از سید نصیر الدین شاہ» اضافہ شود :

گولروی آٹرا افتتاح کردہ است۔ مدیر دارالعلوم آقای مولانا حافظ محمد اقبال است۔ در کتابخانہ دارالعلوم در حدود ۵۰۰ کتاب چاپی دارد۔ نسخہ ہای خطی ندارد۔ در این مدرسہ ۳ استاد تدریس و ۵ شاگرد بہ تعلیم و تعلم مشغول ہستند۔ لنگر (مطبخ) و خوابگاہ دارد۔

۲۳۷ (الف) - کتابخانہ آستانہ خضریہ

[فیض آباد ، راولپنڈی]

برای دیدار از کتابخانہ آستانہ خضریہ فیض آباد رفتم۔ آقای خواجہ محمد عبدالمجید احمد خضری پیر و سجادہ نشین دیول شریف است۔ بہ زبان فارسی و عربی با من حرف زد۔ پیروان و مطیعان بسیار دارد۔ سردار محمد ایوب خان ریاست جمہور اسبق پاکستان مرید این پیر بودہ است۔ در آن حال کہ من بہ خدمت پیر رسیدم گروہی از مردم را دیدم از کوچک و بزرگ در خدمت پیر بودند ، هنگام نماز رسید و بانگ نماز بلند شد و ما ہم بہت سر پیر بہ نماز ایستادیم۔ پس از نماز ، پیر دستور چای داد۔ از کتابخانہ اش دیدار کردم ، در حدود ۲۰۰ کتاب چاپی در کتابخانہ دارد۔ پیر می گفت نسخہ ہای خطی ہم دارم ، اما یک رسالہ فارسی دربارہ ائمہ و اولیاء و عارفان دیدم بہ خط تحریر کہ در سال ۱۳۰۱ کتابت شدہ بود۔ آقای پیر در حدودش تصنیف دارد بہ زبان اردو ، از جملہ :-

۱- اسلام کے بنیادی عقاید و لطیف حقایق۔

۲- ملفوظات خضری گرد آورندہ مونس زبیری۔

۳- فلسفہ قرآن مجید در شان نزول فرقان حمید۔

نام خادم پیر «گل فروش» بود کہ پیر مردی ۶۰ سالہ بود۔ مرقع اشعار فارسی بر در و دیوار آستانہ خضری آویختہ شدہ بود :

غوث اعظم در میان اولیا چون محمد در میان انبیا

کنج بخش فیض عالم مظهر نور خدا
ناقصان را پیر کامل ، کاملان را رہنما

۲۳۷ (ب) - کتابخانہ شیخ رشید

[دانشگا، اسلام آباد ، اسلام آباد]

آقای ہرفسور شیخ رشید را ہارہا در محافل علمی و ادبی دیدار کردہ بودم ، او را در تاریخ پاکستان و ہند» می نامند۔ وی استاد آقای دکتر احمد حسن دانی است کہ

از دانشمندان و محققان بزرگ پاکستان و بلکہ جهان است. آقای شیخ رشید کتابخانه خود را بہ دانشگاه اسلام آباد دادہ است. در حدود ۳۵۰۰ کتاب دارد. در حدود ۲۰ نسخہ خطی ہم دارد. از جملہ :

- ۱- معارج النبوة فی مدارج الفتوة (فارسی) : از معین الدین مسکین فراہی ، کاتب مراد ابن محمد شاہ ، ۱۰۴۸ ھ ق ، خط نسخ.
- ۲- ہر سہ نثر ابوالفضل (فارسی) ، خط نستعلیق ، قرن ۱۲ ھ ق.
- ۳- مجموعہ (فارسی) : ۱- دیوان و مثنویات سقا ، ۲- اشعار غافل ، ۳- اشعار عطار ، خط نستعلیق ، تقریباً قرن ۱۱ ھ ق.
- ۴- مجموعہ (فارسی) : ۱- 'جنگ اشعار' ، ۲- رقعات ، ۳- دیوان میر غلام علی الحسینی الواسطی الگراسی متخلص بہ آزاد ، ۴- اشعار صائب ، ۵- رواج القدس ، خط نستعلیق ، قرن ۱۲ ھ ق.
- ۵- ہر سہ نثر ابوالفضل (فارسی) : خط شکستہ ، قرن ۱۲ ھ ق.
- ۶- دستور الانشاء (فارسی) : ، در عہد خان بہادر سید غلام حسین خان بہادر خاں اعظم خان بہادر ، خط شکستہ ، قرن ۱۲ ھ ق.
- ۷- سکینہ الاولیاء (فارسی) : از محمد دارا شکوہ قادری ، خط تحریر ، کتابت ۱۲۷۴ ھ ق.
- ۸- دیوان فیضی فیاضی (فارسی) : خط نستعلیق ، قرن ۱۱ ھ ق.
- ۹- طوطی نامہ نخشی (فارسی) : کاتب محمد شفیع ولد محمد یوسف ، کتابت ۱۱۰۶ ھ ق ، مالک نسخہ سید ناصر علی خان.
- ۱۰- سسی پنون (پنجابی ، منظوم) ، کاتب نواب محمد خان ، ۱۱۹۷ ھ ق.

۲۳۷ (ج) - کتابخانہ شیخ محمد اکرام

[دانشگاه اسلام آباد ، اسلام آباد]

کتابخانہ آقای شیخ محمد اکرام کہ از استادان بزرگ تاریخ پاکستان است بہ کتابخانہ دانشگاه اسلام آباد منضم شدہ است. در این کتابخانہ در حدود ۴۰۰۰ کتاب چاپی موجود است. تقریباً ۵۰ نسخہ خطی دارد از جملہ :

- ۱- مثنویات محمد قلی سلیم (فارسی) : ۱- خرنامہ ، ۲- بدن نما ، ۳- نورس خیال - و مثنویات دیگر.
- ۲- قصہ کابروپ (فارسی) : از ہمت خان بن اسلام خان عالمگیری.

- ۳- مجموعه (فارسی) : سیاق نامه در موضوع اکسیر حساب از علیچی کایتبه نباس ،
۲- گلزار معارج ، تاریخ کتابت ۱۱۳۸ هـ ق. خط نستعلیق .
- ۴- مثنوی شمع و پروانه (فارسی) ، از راز (نواب علی قلی خان) ، کاتب نور محمد ، خط
نستعلیق .
- ۵- مجموعه ، ۱- نسخه فقہ (عربی) ، ۲- رساله تاریخ تاراج نمودن خانه ملکہ زمانیه ،
۳- مثنوی فارسی (شاید مثنوی نہ سپہر سرودہ امیر خسرو باشد) .

۲۳۷ (د) - کتابخانه سرتیپ گلزار احمد خان

[گلستان کالونی ، پشت پارک ملی ایوب خان ، راولپندی]

آقای سرتیپ گلزار احمد خان (ولادت ۱۹۰۹) بہ زبان فارسی روان حرف می زد و
آنگونه کہ خود می گفت دو سال در ایران بہ سربرده و مأمور مشاور در وزارت کشاورزی
بوده است و در شهرهای ہمدان و اہواز و خرمشہر و خرم آباد خدمت کردہ است .
دارای تالیفات گوناگون است از جملہ :

- ۱- جہاد ، ۲- جلوہ طور (افسانہ) ، ۳- عسکری قیادت ، ۴- تذکرہ انگلستان ،
- ۵- تذکرہ افریقہ ، ۶- یادایام ، ۷- دفاع پاکستان کی لا زوال داستان ، ۸- جنگ
میکادی سے ہتلرتک (ترجمہ) ، ۹- امیر تیمور (ترجمہ) ، ۱۰- تاریخ ۱۹۶۵ (انگلیسی)
- ۱۱- تاریخ جنگ آزادی ترکیہ (انگلیسی) ، ۱۲- تاریخ غزوات (ج ۱ و ۲ و ۳) ،
- ۱۳- قانون اساسی قرآن .

در کتابخانہ اش در حدود ۷۰۰۰ کتاب چاپی موجود است کہ در آنها کتابہای مراجع
و آیین جنگ و تاریخ فراوان دارد . چند نسخہ خطی دارد از جملہ :

- ۱- چہار عنصر بیدل (فارسی ، منظوم و منثور) ، کاتب محمد وارث ابن محمد باقر الصدیقی ،
خط نسخ ، تاریخ کتابت ۲۶ شعبان المعظم سنہ ۱۱۳۰ هـ ق ، لوح و جدول ،
آغاز « خداوند زبان معذوری صرفہ سزائست » .
- ۲- دیوان حافظ ، خط نستعلیق ، کاتب نظام الدین سیالکوتی ، کتابت ۱۲۶۴ (۱۹۰۴
بکرمی) .

تعدادی از کتابہای کہ در کتابخانہ سرتیپ گلزار احمد است ، از طرف دانشمندان و
شاعران ایران بہ ایشان ہدیہ شدہ است مثلاً دیوان ملک الشعراء بہار کہ از طرف ماہ
ملک بہار در ماہ ۱۳۳۶ خورشیدی بہ ایشان ہدیہ شدہ است .

قطعه تاریخ

طباعت کتاب دیدار از کتابخانه های پاکستان
از تالیف شریف

جناب آقای محمد حسین تسبیحی مدظلہ

۱۳۹۶ھ

این نسخہ مستطاب و مسعود
تالیف شدہ بفضلِ معبود
آقای زمان جناب تسبیح
گلدستہ علم کرد مشہود
آن بحرِ فنون را شناور
علم است او را مدام مقصود

گو سال طباعتش شرافت

دیدار کتاب خانہ محمود

۶ ۹ ۳ ۱

سید شرافت نوشاہی

اصلح اللہ حالہ و مالہ

فہرست الفبائی نامہای کتابخانہ ہائی کہ نسخہ خطی دارند و در جلد دوم کتابخانہ ہائی پاکستان آنہا را با نسخہ ہای مشروحاً معرفی خواہیم کرد
(م - ح - ت)

نام کتابخانہ و مالک آن	نشانی کتابخانہ	نسخہ
کتابخانہ آخوند زادہ مختار علی نیر	کوچہ بجوری خورد ، اندرون کوهائی گیٹ پیشاور	۱۶
کتابخانہ آستانہ خضریہ راجہ محمد عبدالمجید	پیر صاحب ، فیض آباد ، راولپندی	۱۰
کتابخانہ آغا	بہاولپور	۲۵
کتابخانہ آغا نعیم اللہ	پیشاور	۱
کتابخانہ آفتاب اصغر	۴۹ - شادمان کالونی ، لاہور	۲
کتابخانہ آغا یمین خان لاہوری	لاہور	۲۲
کتابخانہ ابن حکیم محسن پیشاوری	خالقہ رشید وہاری بس استیند	۱
کتابخانہ ابوالخیر (مخدوم رشید)	۱۴ نمبر چونگی ، ملتان	۵۵
کتابخانہ ابوالفضل العباس جعفری	محلہ مروی ہا ، شمارہ منزل ۲۵۵۲ ، یکہ توت ، پیشاور	۳
کتابخانہ احسان الرحیم ، اجینی پایاں	یونیورسٹی ، پیشاور	۴
کتابخانہ احمد اللہ مہمند ، دہ بہادر	پیشاور	۱
کتابخانہ احمد امین آفریدی	پیشاور	۲
کتابخانہ احمد سلیم	راولپندی	۷
کتابخانہ اختر نور	پیشاور	۲
کتابخانہ اخون محمد گل اسہاری	پیشاور	۱
کتابخانہ ادارہ ثقافت اسلامیہ	۲- کلب روڈ ، لاہور	۴۵
کتابخانہ فرهنگ ایران	پیشاور	۹
کتابخانہ اسلام محمود خان (دکتر)	دانشگاہ پیشاور ، پیشاور	۵۷

نسخہ	نشانی کتابخانہ	نام کتابخانہ و مالک آن
۱	کوچہٴ عقب گرجا ، اندرون کوهاتی گیت ، پیشاور	کتابخانہٴ اشتیاق حسین
۳	پڑانگ ، چارسدہ ، پیشاور	کتابخانہٴ اشرف جان
۲	محلہٴ مروی ہا ، پیشاور	کتابخانہٴ اشرف علی خان
۳	محلہٴ فتومندی ، آسیاہ ، دیگری ، پیشاور	کتابخانہٴ اشفاق حسین
۲۵	لاہور	کتابخانہٴ اعظم
	مولانا مظفر حسین میرووال شریف	کتابخانہٴ اعظمیہٴ نوشاہیہ
۱	بد و ملہی ، شیخو پورہ	
۱۵		کتابخانہٴ امر اللہ خان غور غشتی
۲۰	جامع مسجد بہیرہ ، بہیرہ	کتابخانہٴ افتخار احمد بگوی
۵۸	لاہور	کتابخانہٴ اقبال صلاح الدین
	بستی ۲۶۳ ڈی یونٹ لطیف آباد	کتابخانہٴ الیاس عشقی
۱۰	حیدر آباد (سند)	
۱	پیشاور	کتابخانہٴ امین اللہ خان
۲۰۰	چک ۱۱۲ آر ۱۰ جہانیاں ، خانیوال ملتان	کتابخانہٴ انصاری مولوی حکیم اللہ بخش
۴	سید مخضر عباس نوشاہی ، چنبل چوہڑکانہ ، شیخو پورہ	کتابخانہٴ انوار العلوم
۱	کوچہٴ نادر علی ، چوک ناصر خان ، یکہ توت ، پیشاور	کتابخانہٴ اورنگ زیب
۲۱۴	دارالعلوم سرحد ، بیرون آسیا گیت ، پیشاور	کتابخانہٴ ایوب جان بنوری
۲	محلہٴ محمد داد ، پیشاور	کتابخانہٴ بابو سلطان محمد
۲۱	لاہور	کتابخانہٴ بشیر حسین ناظم

نسخہ	نشانی کتابخانہ	نام کتابخانہ و مالک آن
۳۵	جی - ماڈل ٹاؤن ، لاہور	کتابخانہ پنجابی آکادمی
۱۵۵	علیخان کمبر (قمبر) ، علی شاہ شاعر فارسی گو ، حیدر آباد (سندھ)	کتابخانہ پیران راشدیہ
۵۰	رسول نگر ، گوجرانوالہ	کتابخانہ پیر محمد مقبول ولد میر فرمان علی نوشاہی
۷۵	دہستان وارہ ، لارکانہ	کتابخانہ پیر نجی اللہ راشدی
۳	کوچہ سید محمد زمان شاہ ، یکہ توت ، پیشاور	کتابخانہ تاج محمد صدیقی
	سرگودھا (پنجاب)	کتابخانہ جامع مسجد ، سرگودھا
	مرولیانوالہ (صاحبزادیاں والی مسجد) بہلوال ، سرگودھا	کتابخانہ جامع مسجد مرولیانوالہ
۶۴	جامعہ اسلامیہ ، بہاولپور	کتابخانہ جامعہ اسلامیہ
۱۳	جامعہ اشرفیہ ، لاہور	کتابخانہ جامعہ اشرفیہ
۲	پہارواں ، سرگودھا	کتابخانہ جامعہ صدیقیہ (مولانا محمد اجید)
۱۶	جی - ٹی روڈ ، گوجرانوالہ ، پنجاب	کتابخانہ جامعہ عربیہ حکیم محمود صاحب
۲	جامعہ ملیہ ، بہاولپور	کتابخانہ جامعہ ملیہ بہاولپور
۱	پیشاور	کتابخانہ جان محمد ضمیر
۱	امام بارہ بی بی ، علاقہ کٹیج ، پیشاور	کتابخانہ جماعت علی شاہ
۱		کتابخانہ جمیل خان سواتی
۲	کمدی تازہ دین ، نوشہرہ ، پیشاور	کتابخانہ جنیس (حسین) خان
۱۱۰	ایف ۱۵ - گلبرگ مین مارکیٹ ، لاہور	کتابخانہ چغتایی (دکتر عبداللہ چغتایی)
۴	چوکی گل بادشاہ ، نوشہرہ	کتابخانہ چنار گل

نسخہ	نشانی کتابخانہ	نام کتابخانہ و مالک آن
	بہلوانہ ، دیرہ صوفی احمد یار ، بہلوال ، سرگودھا	کتابخانہ چوہدری صوفی احمد یار
	بہلوانہ ، ڈیرہ صوفی شان محمد بہلوال ، سرگودھا	کتابخانہ چوہدری صوفی شان محمد
	بہلوانہ ، آبادی جلال ، بہلوال ، سرگودھا	کتابخانہ چوہدری محمد یار
۱۰۰۰	انبالہ بک باینڈینگ ، شیش محل روڈ ، لاہور	کتابخانہ حاج محمد بشیر (جلد ساز)
۱	مستونگ ، بلوچستان	کتابخانہ حاجی احمد جان درینگر
۶	پیشاور	کتابخانہ سید نذر حسین کربلائی
۲۵	بلتیت پست خانہ کریم آباد ، ہونزا	کتابخانہ حاجی قدرت اللہ بیک
۱	مسجد سلیمان خیل ، پیشاور	کتابخانہ حاجی محمد
۱	صدر بازار ، لورالائی ، بلوچستان	کتابخانہ حاجی محمد شریف
۱۵۰		کتابخانہ حاجی ملک عبداللہ
۲۵۲	اسلامیہ کالج ، بہاولپور	کتابخانہ حافظ عبدالرحی چشتی
۱۰	جی - ۱۰۰ ، مادل ٹاون ، لاہور	کتابخانہ حافظ عبدالرحمن مدنی
۱	لاہور	کتابخانہ حافظ یوسف سدید (خوشنویس)
۷۵		کتابخانہ حبیب اللہ پیشاوری
۱	پیشاور	کتابخانہ حبیب اللہ دہلوی
۱	مسجد کلان ، پیشاور	کتابخانہ حبیب اللہ کاکڑ
۱۰	حبیب آباد ، ہڈہ بیر ، پیشاور	کتابخانہ حبیب الرحمن
۵	مشرزئی ، ہڈہ بیر ، پیشاور	کتابخانہ حسنت ولد عبدالحق
۳۱	بہاولپور	کتابخانہ حکیم ابوالعرفان

نسخہ	نشانی کتابخانہ	نام کتابخانہ و مالک آن
۱۸	راہنہای صحت دواخانہ ، کھاٹی روڈ ، حیدرآباد ، سند	کتابخانہٴ حکیم سید اکرم حسین اکرام چشتی سیکری
۲۰۰	ربانیہ دارالعالج ، بھونی گار ، فاروقیہ ، تاکسیلا	کتابخانہٴ حکیم عبدالحی (مولانا -)
۳۱	بھاولپور	کتابخانہٴ حکیم عبدالرشید (در تصرف احمد غزالی بھاولپوری)
	ٹھانہ بازار	کتابخانہٴ حکیم محمد اشرف
۷	ڈگ نی سود ، نوشہرہ ، پشاور	کتابخانہٴ حکیم محمد عرفان
۳	ملاکنڈ (استان سرحد) پشاور	کتابخانہٴ حکیم محمد علیم خان
۱	پشاور	کتابخانہٴ
۱	محلہٴ مروی ہا ، پشاور	کتابخانہٴ حمید کوثری
۳	مکتبہٴ السلفیہ ، خیابان شیش محل ، لاہور	کتابخانہٴ حنیف بھوجیانی
۵	علی آباد ، چارسدہ ، پشاور	کتابخانہٴ خان گل
۳۵	نزدیک ایبت آباد ، ہزارہ	کتابخانہٴ خانقاہ خواجہ سراج الدین
۱	کوہات	کتابخانہٴ خائستہ خان
۱۲۰	قلات ، بلوچستان	کتابخانہٴ خان قلات (میر احمد یار خان استاندار)
۱۰	۱۱۸ بی - خانیوال روڈ ، ملتان	کتابخانہٴ خانہٴ فرهنگ ایران
۷۵	جلال پور جتان ، کجرات	کتابخانہٴ خواجہ سناء اللہ خراباتی
۵۲	چاچران	کتابخانہٴ خیر الدین نورجہان
۵۸	سند	کتابخانہٴ خواجہ محمد زمان لواری والا
۱۰	جامعہ مسجد حنفیہ ، بہیرہ ، سرگودھا (پنجاب)	کتابخانہٴ دارالعلوم عزیزہ

نسخہ	نشانی کتابخانہ	نام کتابخانہ و مالک آن
۵	مسجد الیاس ، ایبت آباد	کتابخانہ دارالعلوم ہزارہ
۷۵	قصبہ اچھرہ ، لاہور	کتابخانہ دارالمقیاس (مولانا عبدالقواب صدیقی)
۲۰	بھلووال ، سرگودھا (پنجاب)	کتابخانہ درگاہ سخی شاہ سلیمان نوری
۶۸	ڈیرہ غازی خان	کتابخانہ دربار قادریہ (سید مقبول محی الدین گیلانی)
۱	پیشاور	کتابخانہ دلبر شاہ پنجابی
۸	پیشاور	کتابخانہ دوست محمد خان کامل ایڈووکیٹ
۱۶	جلال پورہ ، پیر والا ، شجاع آباد (ملتان)	کتابخانہ دیوان محمد باقر سجاده نشین اوچ شریف بخاری
۳	محلہ رمی وٹان ، پیشاور	کتابخانہ راحت علی قزلباش
۲۹	بازار ، بہاولپور	کتابخانہ رحمت
۱	پیشاور	کتابخانہ رحمان گل
	تورگی ، شبقدر ، چارسدہ ، پیشاور	کتابخانہ رحیم جان ولد وسیم گل
۳۵۰	شاہدرہ ، جامع مسجد قاسمیہ ، لاہور	کتابخانہ رشیدیہ
۷۰	کوٹلی لوہاران مغربی سیالکوٹ	کتابخانہ چشتی (محمد رضا المصطفیٰ چشتی نظامی)
۹	پشتو آکادمی ، دانشگاه ، پیشاور	کتابخانہ رضا ہمدانی
۲۲۴	ریکارڈ آفس ، پیشاور	کتابخانہ ریکارڈ آفس (ادارہ بایگالی)
۶۸	رسول نگر ، پنجاب	کتابخانہ سائین حیاتیان ولد سلیمان پیر عارف حسین صوابی پیر عنایت حسین از اولاد سخی بادشاہ

نسخہ	نشانی کتابخانہ	نام کتابخانہ و مالک آن
۱۲	موسیٰ زی شریف دیرہ اسماعیل خان	کتابخانہ سراجیہ مولانا سعد سراجی مرشد بابا
۱۲۰	محلہ گل پادشاہ پیشاور اسماعیل خان	کتابخانہ سردار حسین شاہ ولد آغہ
۲۵	ناظر گری سکندر علی چارسدہ پیشاور	کتابخانہ سید حسن جان
۱	پیشاور	کتابخانہ سعید اللہ خان مومند
۱۵۰	۶۵ - بابر بلاک ، سوگرون لورن	کتابخانہ سردار کریم نواز خان
۱	دانشکدہ ملی چارسدہ ، پیشاور	کتابخانہ سعید احمد تاج
۸۹	نزد تندو محمد خان ، سند	کتابخانہ سعید پور (کتابخانہ سادات)
۱۰	آستانہ دستگیر ، کیچی بیک ، سراب کویتہ (بلوچستان)	کتابخانہ سلطان الطاف علی
۷۵	فرحت منزل ، دربار مارکیت ، پیشاور	کتابخانہ سلیمان اسماعیل ولد اسلم خان
۲	سرگودھا	کتابخانہ سلیم الرحمان (خواجہ قمرالدین سجادہ نشین دربار سیال شریف)
۳	پیشاور	کتابخانہ سینٹ جان ہائی سکول
۱	چوک شادی پیر ، کریم پورہ ، پیشاور	کتابخانہ سیدال مجتبیٰ پیرزادہ اجمیری
۱	اندرون کوهائی گیٹ ، پیشاور	کتابخانہ سید اشتیاق حسین ولد سید فضل علی شاہ
۱	محلہ فتومندی ، آسیاہ ، علاقہ دیگر پیشاور	کتابخانہ سید اشفاق حسین
۱	کوچہ خدا داد ، عقب قصہ خوانی بازار ، پیشاور	کتابخانہ سید اعجاز حسین
۵	محلہ فضل حق صاحبزادہ ، یکہ توت ، پیشاور	کتابخانہ سید اکبر شاہ

نسخہ	نشانی کتابخانہ	نام کتابخانہ و مالک آن
۱	باغ گل بیگم، نیا مزنگ، لاہور	کتابخانہ سید پیر ولی نوشاہی
۱	ہزارہ، چار سده، پیشاور	کتابخانہ سید رفع اللہ
۴۸	مہزادہ، چار سده، پیشاور	کتابخانہ سید روح اللہ ولد احمد اللہ
۷۱	۵۲ - دیوی دیال سکیم کرشن نگر، لاہور	کتابخانہ سید سبط الحسن ضیفم
۱	محلہ گل بادشاہ جی، پیشاور	کتابخانہ سید سردار حسین شاہ
۲	سنگو، دانشکدہ اسلامیہ، پیشاور	کتابخانہ سید سرور شاہ
۱	محلہ گل بادشاہ جی، امامبارہ حیدر کوچہ گل بادشاہ جی، پیشاور	کتابخانہ سید شہادت حسین
		کتابخانہ سید صادق حسین شاہ الجعفری لحسینی
۳۹	جناح روڈ، کویتہ (بلوچستان)	کتابخانہ سید صادق علی
۲	سیکس روڈ، (ششم) خیابان، راولپنڈی	کتابخانہ سید ضمیر جعفری
۴	ساہنپال، گجرات (پنجاب)	کتابخانہ سید عاشق علی نوشاہی
۹	مہزادہ، چار سده، پیشاور	کتابخانہ سید عبد اللہ شاہ
۵	ترناب، چار سده، پیشاور	کتابخانہ سید عبد الرؤف
۱	شغالی تھانہ، متھرا، پیشاور	کتابخانہ سید علی اکبر بادشاہ
۱	پیشاور	کتابخانہ سید غضنفر شاہ
۱	مسافر تیری، مستونگ (بلوچستان)	کتابخانہ سید غلام علی شاہ
۶۴	پامنی، متنی، پیشاور	کتابخانہ سید فقیر گل
۵	پیاری پایان، شبقدر، چار سده، پیشاور	کتابخانہ سید کریم ولد گل کریم
۱	پیشاور	کتابخانہ سید کلب عباس رضوی
۲	اسلامیہ کالج، پیشاور یونیورسٹی، پیشاور	کتابخانہ سید محمد سبطین نقوی

نسخہ	نشانی کتابخانہ	نام کتابخانہ و مالک آن
۱	محلہ کنگان ، پیشاور	کتابخانہ سید محمد شاہ بخاری
۱	نوشہ پور ، ساہنپال ، گجرات (پنجاب)	کتابخانہ سید محمد شریف نوشاہی
۱	کوچہ ناظر طاہر وردی خان ، قصہ خوانی بازار ، پیشاور	کتابخانہ سید مظفر علیشاہ ہاشمی
۵	پیشاور	کتابخانہ سید میر احمد شاہ بخاری
۳۳	شمارہ ۵۱۲۱ ، محلہ گل پادشاہ جی ، پیشاور	کتابخانہ سید میر سجاد حسین کاظمی
۳	محلہ گل پادشاہ جی ، پیشاور	کتابخانہ سید میر عابد حسین
۲۶	(حوالہ) تنقیح المناظر از کتاب المناظر (ابن ہیثم)	کتابخانہ سید نبی نقوی
۱	محلہ گل پادشاہ جی ، پیشاور	کتابخانہ سید واجد علی شاہ
۱	محلہ گل پادشاہ جی ، پیشاور	کتابخانہ سید واجد گل شاہ
۱	مہزادہ ، چار سدہ ، پیشاور	کتابخانہ سید ہدایت اللہ
۱	راولپنڈی	کتابخانہ می دی آفیس
۲	بانڈ محب ، نوشہرہ ، پیشاور	کتابخانہ شاہ جی
۶۰	چھوک فولاد	کتابخانہ شاہ عنایت شہید
۱	لاہور	کتابخانہ شکور احسن استاد زبان فارسی
۱	مشر زئی بڈھ بیر ، پیشاور	کتابخانہ شمس الدین
۱	مشر زئی ، بڈھ بیر ، پیشاور	کتابخانہ شمس القمر ولد خان باز
۱	رامپورہ ، پیشاور	کتابخانہ شوکت علی رامپورہ
۱	باغ خرم زئی ، میان خیل ، پیشاور	کتابخانہ شہباز خان
۲۸	درگاہ سخی شاہ سلیمان نوری قادری ، بہلوال کھنہ ، سرگودھا	کتابخانہ شیخ امیر حسین ولد پیر حسین
۱	مسجد محلہ گل پادشاہ جی ، پیشاور	کتابخانہ شیر پادشاہ کاظمی

نسخہ	نشانی کتابخانہ	نام کتابخانہ و مالک آن
۹۰	للہ ٹاؤن (میان ملکوال و خوشاب)	کتابخانہ صاحبزادہ صنم گل مہمند
۱	یکہ توت ، پیشاور	کتابخانہ ضمیر الدین
۱	پیشاور	کتابخانہ ضمیر گل حنفی قادری
۱	پیشاور	کتابخانہ طاہر علی ذا کر
۱۰۰	نزدیک مسجد وزیر خان ، لاہور	کتابخانہ عالمگیر شجاع
۲	پیشاور	کتابخانہ عبدالاحد قندھاری
۱	پیشاور	کتابخانہ عبداللہ جان
۴	مہمند ، پیشاور	کتابخانہ عبداللہ خان
۶	مہزادہ ، چارسدہ ، پیشاور	کتابخانہ عبداللہ شاہ
۱	ماشوخیل ، پیشاور	کتابخانہ عبداللہ ولد حریف اللہ
۱	مشر زئی ، پیشاور	کتابخانہ عبدالباری ولد عبدالمنان
۱۳	ہدہ ، کویتہ ، بلوچستان	کتابخانہ عبدالرحمن برہوی
۴	مسجد مشیشن پی ، نوشہرہ ، پیشاور	کتابخانہ عبدالرحیم
۱۱	دانشکدہ اسلامیہ ، دانشگاه پیشاور	کتابخانہ عبدالرحیم کلاچوی
۶	ترناب ، چارسدہ ، پیشاور	کتابخانہ عبدالرؤف
۱	پانام ڈھیری ، متھرا ، پیشاور	کتابخانہ عبدالرؤف ولد محمد یوسف
۱	گورنمنٹ ہائی اسکول ، چغرمٹی ، پیشاور	کتابخانہ عبدالسلام ولد محمد عمران
۱۰۷	شمارہ ۴۴۹۳ ، ودیریان ، دبگری پیشاور	کتابخانہ عبدالصمد افغانی
۱	مسجد ٹھیکیداریان ، چارسدہ ، پیشاور	کتابخانہ عبدالغفور
۲	سنی گمبٹ ، محلہ در پتی ، کوہات	کتابخانہ عبدالقادر
۳	محلہ چینی گران ، قصہ خوانی بازار ، پیشاور	کتابخانہ عبدالقیوم قریشی
۳۵	لاہور	کتابخانہ عبداللطیف (دکتر -)

نسخہ	نشانی کتابخانہ	نام کتابخانہ و مالک آن
۱	پیشاور	کتابخانہ عابد اللہ خان
۱	گاکھڑا ، پہلروان ، سرگودھا	کتابخانہ عربیہ جامعہ صدیقیہ
۲	مریم زئی ، پیشاور	کتابخانہ عزیز احمد
۱	پیشاور	کتابخانہ عزیزالدین احمد
۵۰	ایبت آباد ، محلہ ملک لوہر پورہ	کتابخانہ عزیزہ
۵۴	مانیری ، صوابی ، مردان (سرحد)	کتابخانہ عصمت اللہ
۱	پیشاور	کتابخانہ عظیم اللہ خان
۲	ملتان	کتابخانہ علامہ عتیق فکری
۷۰	نزدیک شاہی مسجد ، لاہور	کتابخانہ علما آکادمی
۲۰	گوجرانوالہ	کتابخانہ علی چودھری (دکتر -)
۵۱	تندو ساین داد (سندھ)	کتابخانہ علمیہ خاندان سرہندی مجددی
۱		کتابخانہ عمر دین اعوان
۲۰۰	عقب عجائب گھر (فہرست چاپ شدہ) لاہور	کتابخانہ عمومی پنجاب (پبلک لائبریری)
۲۵۰	خیر پور میر ، سند	کتابخانہ عمومی خیر پور میر (پبلک لائبریری)
۳	محلہ جنگی ، قصہ خوانی بازار ، پیشاور	کتابخانہ عید محمد
۱	شیخان ، پیشاور	کتابخانہ غلام احمد
۵	انجمن اصلاح المسلمین ، ہندی بہنیاں	کتابخانہ غلام رسول
۱	پیشاور	کتابخانہ غلام سرور شاہ
۱	پیشاور	کتابخانہ غلام قادر سہتی
۱		کتابخانہ غلام محمد اختر پیشاوری (چترالی)
۱	پیشاور	کتابخانہ غلام محی الدین

نسخہ	نشانی کتابخانہ	نام کتابخانہ و مالک آن
۳	پیشاور	کتابخانہ* غلام مصطفی ثاقب
۱	پیشاور	کتابخانہ* غلام نبی سده زئی
۴	پیشاور	کتابخانہ* فارغ بخاری
۵	گورنمنٹ ہائی اسکول ، چغرمٹی پیشاور	کتابخانہ* فاروق احمد
۱	محلہ* دفتر بندان ، علاقہ گنج ، پیشاور	کتابخانہ* فقیر حسین
۱	کوهات	کتابخانہ* فیاض حسین نجفی
	محلہ* قاضیان ، بہاولپور	کتابخانہ* فیض (گنجینہ* فیض) بدنوی محمد فضل اللہ
۱	چغرمٹی ، پیشاور	کتابخانہ* فیض القادر ولد فضل قادر
۵۱	پرمولی ، مردان (سرحد)	کتابخانہ قاضی حبیب الحق
۱۸	پیشاور	کتابخانہ* قاضی عبداللہ
۷	روستای ذرعیش ، ہزارہ	کتابخانہ* قاضی شمس الدین
۱۳	حسن ابدال ، کیمبل پور	کتابخانہ* قاضی عبدالقیوم
۵۰۰	دارالاحسان ، سالاروالہ (سرگودھا)	کتابخانہ* قرآن علی
۲	محلہ گل پادشاہ جی ، پیشاور	کتابخانہ* کفایت حسین شاہ ولد آغا علی رضا شاہ
۱	پیشاور	کتابخانہ* کمفلی علی ذاکر
۱۰۰	کوٹری کبیر ، ۱۶۰ میلی حیدر آباد ، سندھ	کتابخانہ* کوٹری کبیر
۳	اسلام آباد	کتابخانہ* گل حنیف (دائرکٹر فارن آفیس)
۱	پیشاور	کتابخانہ* لالہ گل خان
۵۷	باغی بند پایان ، چارسدہ ، پیشاور	کتابخانہ* لطف الرحمن قریشی
۱	ارمہر پایان ، پیشاور	کتابخانہ* لطف اللہ

نسخہ	نشانی کتابخانہ	نام کتابخانہ و مالک آن
۹	کاکشال ، پیشاور	کتابخانہٴ لیاقت علی خان
۱	پیشاور	کتابخانہٴ محتشم الدین
۲۰	لاہور	کتابخانہٴ محمد احمد صاحب
۲	مید گڑھی دولت زئی ، گری کیورہ ، مردان	کتابخانہٴ محمد اسرار ولد عبدالمنان
۱۰	کلاچی ، دیرہ اسماعیل خان	کتابخانہٴ محمد اسحاق محمودی (مولانا)
۳	چغرمٹی ، پیشاور	کتابخانہٴ محمد اسرار الدین ولد مولانا شمس الدین
۴۵	ان ۹۵- سمن آباد ، لاہور	کتابخانہٴ محمد اسلم استاد (تاریخ)
۱	مکان نمبر ۳۳۳ ، محلہٴ ٹرہ ، سرکی دروازہ پیشاور	کتابخانہٴ محمد اعظم خان مہمند
۴۰	محلہٴ حاجی آباد ، چارسدہ روڈ ، پیشاور، نارتنہ ناظم آباد ، کراچی - ۳۳	کتابخانہٴ محمد انور
۲۵	پیشاور	کتابخانہٴ محمد ایوب قادری
۱	موزہٴ لاہور (عجایب گھر ، لاہور)	کتابخانہٴ محمد جمیل
۴	مقام مینی ، مردان (سرحد)	کتابخانہٴ محمد تقی کاظمی (ریاست)
۱		کتابخانہٴ الحاج مولانا
۱	محلہٴ کغان ، پیشاور	کتابخانہٴ محمد زمان قندھاری
۱		کتابخانہٴ محمد شاہ بخاری ابن آغا کریم شاہ بخاری
۵	چغرمٹی تھانہ ، متھرا ، پیشاور	کتابخانہٴ محمد شاہ ولد رحمت شاہ
۲	فقیر آباد ، پیشاور	کتابخانہٴ محمد شمیم
۱۴	دانشیار گورنمنٹ کالج ، پیشاور	کتابخانہٴ محمد شمیم قریشی
۵۵	جامعہ عباسیہ ، بہاولپور	کتابخانہٴ محمد صادق (شیخ الفقہ -)

نسخہ	نشانی کتابخانہ	نام کتابخانہ و مالک آن
۸	برج ناصر خان ، کافور ڈھیری ، پشاور	کتابخانہ* محمد صالح
۷۷	فیصل کالونی مسجد پھولون والی	کتابخانہ* عبدالقدوس
۱	پشاور	کتابخانہ* محمد عظیم خان
۱	کلی رود لین ، لورالای ، بلوچستان	کتابخانہ* محمد علی آخوند زاده
۱		کتابخانہ* محمد عمر (نبیر ملا)
		کتابخانہ* محمد فاروق بنوری ولد سید فضل
۵	جامع مسجد ، دربار مخدوم جہانیاں	کتابخانہ* محمد فیض احمد
۱۵۱	دارالعلوم غوثیہ ضیاء القرآن ، جامع مسجد محمدیہ کرنی راولپندی	کتابخانہ* محمد گل خان قادری
۲۰۰	جھگیان ناگراں ، ملتان روڈ ، لاہور	کتابخانہ* محمد مختار حق
۱	بازار مین ، جہانگیر پورہ ، پشاور	کتابخانہ* محمد مشتاق
۱	پشاور	کتابخانہ* محمد نسیم
۱	پشاور	کتابخانہ* محمد نواز خان
۱	پشاور	کتابخانہ* محمد نواز گل سیٹھی
۱	پشاور	کتابخانہ* محمد یار
۵۰	بھیرہ ، بھلووال ، سرگودھا ، پنجاب	کتابخانہ* محمدیہ غوثیہ (مولانا پیر کرم شاہ الازہری) مدرسہ دارالعلوم محمدیہ غوثیہ
۱	مریم زئی ، داکخانہ مریم زئی ، پشاور	کتابخانہ* محمود خان
۳	گورنمنٹ ہائی اسکول ، شیخان ، پشاور	کتابخانہ* مختار علی
۲۲	اگرہ ، قصبہ* ہالا ، نواب شاہ ، سندھ	کتابخانہ* مخدوم محمد داود بن مخدوم عبد اللہ

نسخہ	نشانی کتابخانہ	نام کتابخانہ و مالک آن
	مانسہرہ ، ہزارہ	کتابخانہ 'مدرسہ' اعزاز القرآن حنفیہ
۱۳	فتح اللہ ، کیمبل پور (پنجاب)	کتابخانہ مدرسہ 'امداد العلوم
۷	حسن ابدال ، کیمبل پور	کتابخانہ 'مدرسہ' تعلیم القرآن
۳	مستونگ (بلوچستان)	کتابخانہ 'مدرسہ' دارالعلوم نصیریہ
۲۰۰	مدرسہ ربانیہ ، بھوٹی گار ، فاروقیہ ، ٹاکسلا	کتابخانہ 'مدرسہ' ربانیہ
	حیدر آباد ، مندھ	کتابخانہ 'مدرسہ' رکن الاسلام
۸۰۰	روستائی بیر ، لارکانہ ، مند	کتابخانہ 'مدرسہ' سراج العلوم (مولانا عبد الکریم صدر)
	ملتان	کتابخانہ 'مدرسہ' عربیہ
۱	مسجد عید گاہ ، دہ بہادر ، پشاور	کتابخانہ 'صبح الدین حدیث محمدیہ
۱	کوچہ 'مروی' ہا ، پشاور	کتابخانہ 'مصطفیٰ علی ضیغم
۲	کوچہ 'پوستین دوزان' ، علاقہ کابلی ، پشاور	کتابخانہ 'معلم محمد حسین
۱	پشاور	کتابخانہ 'معین الدین قریشی
۸	مسجد پھوڑ گراں ، چوک ناصر خان ، پشاور	کتابخانہ 'مقدار الدین شاکر
۱	چمکنی ، پشاور	کتابخانہ 'ملا احمد جان قندھاری
۱	پشاور	کتابخانہ 'ملا احمد علی شیرازی
۱	پشاور	کتابخانہ 'ملا بدر الدین ننگرھاری
۱	پشاور	کتابخانہ 'ملا شیر محمد شیرازی
۱	پشاور	کتابخانہ 'ملا غلام محمد بربری
۱	پشاور	کتابخانہ 'ملا فصیح اللہ

نسخہ	نشانی کتابخانہ	نام کتابخانہ و مالک آن
۳۵۰	۱۸ میلی حیدر آباد ، سند	کتابخانہ* ملاکات یار
۱		کتابخانہ* ملا گل زمان بچوڑی
۱	پیشاور	کتابخانہ* ملا جمیل سدو زئی
۱	ده بهادر ، پیشاور	کتابخانہ* ملا محمد زرین
۱		کتابخانہ* ملا نجیب اللہ کومزی
۱		کتابخانہ* ملا نعیم قندھاروی
۱	ده بهادر ، پیشاور	کتابخانہ* ملا واحد گل
۱	پیشاور	کتابخانہ* ملا وحید الدین بدخشانی
۲		کتابخانہ* ملا وحید الدین پیشاوری
۱	مستونگ (بلوچستان)	کتابخانہ* ملک تاج محمد
	بدھوڑ ، چک شماره ۱۵ شالی ، بھلوال سرگودھہ (پنجاب)	کتابخانہ* ملک محمد صدیق
۲	ملک منزل ، کوچہ* ناظر طاہروردی خان ناصر ، پیشاور	کتابخانہ* ملک ناصر علی خان ناصر
	اسماعیلیہ کالونی ، ای - ۳۹ - پلاٹی نوم گاردن ایست کراچی	کتابخانہ* ممتاز علی
۱	شمس آباد ، مستونگ (بلوچستان)	کتابخانہ* منشی عبد الصمد
۲	کوهات (سرحد)	کتابخانہ* منظر علی ذاکر
۳۵	لاہور	کتابخانہ* منظور احسن عباسی
۳	الاحسان ، دبل پھاتک ، ملتان	کتابخانہ* موج محمد خان کوثر (وکیل داد گستری)
۱	حریان گڑھ ، متھرا ، پیشاور	کتابخانہ* مولاداد خان
۵۵	نزد جهانیان ، ملتان	کتابخانہ* مولانا اللہ بخش صوفی
	جامع مسجد فتح پور نون ، چک شماره ۱۵ شالی بھلوال ، سرگودھا (پنجاب)	کتابخانہ* مولانا حافظ محمد عبد اللہ

نسخہ	نشانی کتابخانہ	نام کتابخانہ و مالک آن
۵	بیرو سکر ، امباڈھیر ، چار سدہ ، پیشاور	کتابخانہ مولانا رحمت اللہ
۲	ڈگ بیسود ، نوشہرہ ، پیشاور	کتابخانہ مولانا سیف الرحمان
۲	مسجد اکبر پورہ ، پیشاور سرگودھا	کتابخانہ مولانا شاکر اللہ کتابخانہ
۱	قریہ اچر محلہ عزیز آباد ختک ، پیشاور	کتابخانہ مولانا عبدالعزیز
۳	تھکال بالا ، پیشاور	کتابخانہ مولانا عبدالغفار
۴	جہلم (پنجاب)	کتابخانہ مولانا عطاء اللہ بہوجیانی
۴۵	بہلووال ، سرگودھا	کتابخانہ مولانا غلام اعظم
۵۰	دربار عالیہ مروہ (مرولیانوالہ)	کتابخانہ مولانا غلام سدید الدین
۲۴۰	سہر منزل ، کوچہ شیخ الجامع ، بہاولپور	کتابخانہ مولانا غلام محمد گھولوی
۱۹	بہاولپور	کتابخانہ مولانا فضل اللہ
۲	نحقی ، داد زئی ، پیشاور	کتابخانہ مولانا فضل مولی
۱	بلوچستان	کتابخانہ مولانا محمد حسین موراتری
۱	پیاری بالا ، شب قدر ، چارسدہ ، پیشاور	کتابخانہ مولانا محمد نذیر
۴	حیدر آباد ، سند	کتابخانہ مولانا محمد ہاشم شمسی
۵۶	بہاولپور	کتابخانہ مولانا مفتی محمد صادق (گنجینہ صادق)
۱		کتابخانہ مولوی احمد علی پیشاوری
۱	محلہ سید آباد ، پیشاور	کتابخانہ مولوی خلیل اللہ کتابخانہ مولوی رحیم خان

نسخہ	نشانی کتابخانہ	نام کتابخانہ و مالک آن
	مسجد جامع آبادی جلال ، چک شماره ۱۵ شمالی ، بھلووال (سرگودھا)	کتابخانہ مولوی عبدالحق
۲	مسجد شان اسلام ، بیرون دبگری گیت ، پیشاور	کتابخانہ مولوی عبدالغفور
۷	مستونگ (بلوچستان)	کتابخانہ مولوی عبدالغفور محمد شہی
۱		کتابخانہ مولوی عبیداللہ زاخیلی
۵	تازہ دین کنڈی ، نوشہرہ ، پیشاور	کتابخانہ موای فضل ربی
۳	ڈاک بیسود ، نوشہرہ ، پیشاور	کتابخانہ مولوی نور خان
		کتابخانہ مہربان شاہ
	ہرل ، سیم والہ نالہ ، بھلووال ، سرگودھا	کتابخانہ مہر میان منظور احمد ولد مہر صوفی شاہ محمد
۵	ماشو خیل ، پیشاور	کتابخانہ میان محمد
۱	پیشاور	کتابخانہ میان محمد
۳۱	مدرسہ حمایت الاسلام ، خلجی کند خیل متھرا ، پیشاور	کتابخانہ میان محمد جان
۶	بھاولپور	کتابخانہ میجر شمس الدین محمد
۶	شمس آباد ، مستونگ (بلوچستان)	کتابخانہ میرزا عبدالقیوم
۱	پیشاور	کتابخانہ میرزا برکت علی قزلباش
۷	مستونگ (بلوچستان)	کتابخانہ میر شیر علی خان غزکی
۱۹۰	بھاولپور	کتابخانہ میر صادق (گنجینہ) میر صادق
۱	شہداد کوت (بلوچستان)	کتابخانہ میر عطاء اللہ خان مگسی
۱	مستونگ (بلوچستان)	کتابخانہ میر غلام مرتضیٰ محمد شہی
۲	گورنمنٹ ہائی اسکول شیخان ، پیشاور	کتابخانہ نذیر احمد

نسخہ	نشانی کتابخانہ	نام کتابخانہ و مالک آن
۹۱	کاکشل ، پیشاور	کتابخانہ نقشبندیہ (سعد اللہ خان)
۴۰	خانیوال ، ملتان	کتابخانہ نواب زادہ احسن علی خان
۲۱	احمد پور شرقیہ ، بہاولپور	کتابخانہ نواب صاحب
۱	محلہ گل پادشاہ جی ، پیشاور	کتابخانہ نورالحق
۳۵	مردان (سرحد)	کتابخانہ نواب هوتی (نواب زادگان هوتی)
۱	شاہ بیگ گاون یحیی روڈ ، پیشاور	کتابخانہ نور الہادی
۱	پیشاور	کتابخانہ نور محمد اعوان
۱	پیشاور	کتابخانہ نور محمد خان کاکٹر
۱	بربرکندی ، امیر خیل ، متھرا پیشاور	کتابخانہ نوشاد ولد شمشاد خان
۱	پیشاور	کتابخانہ ولر خان داودرنی
۱	چغرمٹی ، پیشاور	کتابخانہ ولی خان ولد شرف الدین
۲۵	اسلام پورہ سعدی روڈ ، لاہور	یمینی (آغا یمینی خان لاہوری)

The variety of Persian literature covers a period of full one thousand years and it is therefore vital for research in Pakistan's history and culture as well as for its relations with the neighbouring countries. Over these ten centuries, Pakistan boasts some of the first and or best books on Sufism, Quranic commentary, language, history, administration, medicine and poetry.

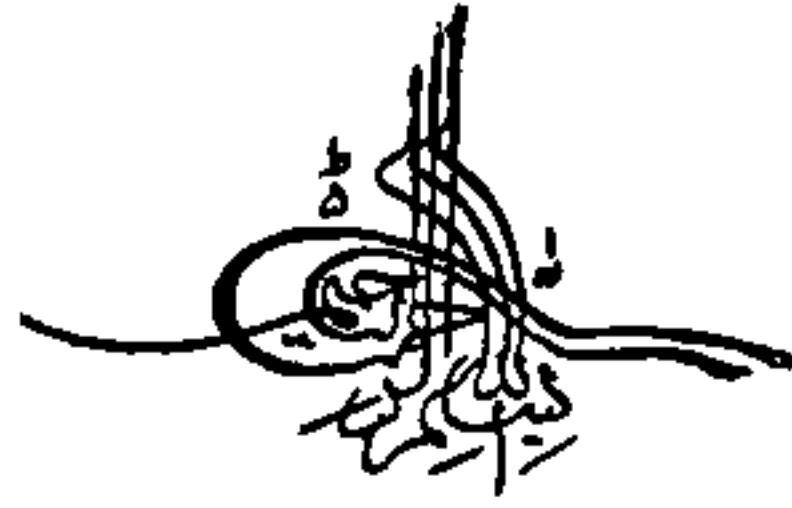
The Ganjbakhsh Library of the Iran Pakistan Institute of Persian Studies, established in 1970, treasures approximately 8,000 manuscripts—65 percent in Persian, 25 percent in Arabic and 10 percent in Urdu, Panjabi, Sindhi, Pashto and Turkish. Although the youngest, it ranks as the third largest library of manuscripts in Pakistan. The Panjab University Library has approximately 18,000 (including a collection of 10,000 in Sanskrit) and the National Museum of Pakistan is reported to hold 11,000 manuscripts.

The Library has published so far three volumes of the detailed "Catalogue of the Manuscripts in the Ganjbakhsh Library of the Iran Pakistan Institute of Persian Studies". The fourth Volume is also ready and the four volumes describe in detail approximately 2612 manuscripts. The handlist of all the manuscripts is also ready for the press.

I hope that the Ganjbakhsh Library and the libraries I have seen as well as those not visited during my rather short stay in Pakistan will serve well to enrich Pakistan's History and Culture and enlighten the Common Cultural Heritage of Iran and Pakistan.

Islamabad, Pakistan
12th March 1977

Mohammad Hossein Tasbihi

In the Name of God, the Beneficent, the Merciful

LIBRARIES IN PAKISTAN TREASURES OF NATIONAL HISTORY AND CULTURE

I have been serving in Pakistan as the Librarian of the Ganjbakhsh Library of the Iran Pakistan Institute of Persian Studies for the last six years. My research activities outside the Ganjbakhsh Library have taken me to libraries, colleges, universities, religious schools, shrines, historical sites and social gatherings all over the country. My conclusions are that in order to carry out a first hand research in Pakistan's history and culture, one must be in Pakistan and that the existing libraries—private, public and government—are one of the richest resources for the task.

I have personally visited 265 libraries. My estimates, preliminary in nature, show that these libraries treasure some 150,000 manuscripts. Of these, 60 percent are in Persian, 25 percent in Arabic and 15 percent in Urdu, Panjabi, Sindhi, Pashto, Balochi, Turkish and Sanskrit, and a few in English. While the Arabic is confined to religious matters and a few Islamic sciences, Persian covers wide and varied fields, both in prose and poetry. It has left hardly any subject. The only exception, as far as I know, is modern technology and that it lags behind modern sciences by some 200 years. The 15 percent of the Pakistani and other languages are also varied, but on a much smaller scale.

**PUBLICATIONS OF THE
IRAN PAKISTAN INSTITUTE OF PERSIAN STUDIES**

1. Catalogue of the Manuscripts in the Ganj-bakhsh Library of Iran Pakistan Institute of Persian Studies, Volume I, by Mohammad Hossein Tasbihi.
2. Life and Works of Shaikh Baha al-Din Zakariyya Multani with supplement of Khulāsāt al-Arifin, edited and composed by Dr. (Mrs.) Shamim M. Zaidi.
3. Catalogue of the Manuscripts of Khawaja Sana Allah Kharabati by Mohammad Hossein Tasbihi.
4. Two Twin Calendars, Two Old Years and Only One City by Dr. Ali A. Jafarey.
5. Masnavi Mehr-o Māh by Jamali Dehlavi, introduction & annotation by Sayyid Hossamoddin Rashedi.
6. Shish Jihat, A Persian Hexagon by Rup Narayan, edited by Dr. Ali A. Jafarey.
7. Dad-i-Sokhan by Siraj al-Din Ali Khan Arzu, edited & annotated with an introduction by Dr. Sayyid Muhammad Akram.
8. Contemporary Persian Poets of Pakistan, Volume I, From Gرامي to Irfani by Dr. Sayed Sibte Hasan Rizvi.
9. Persian Studies in Pakistan by Dr. Ali A. Jafarey.
10. A History of Iran Pakistan Medical Relations by Prof. H. Nayyer Wasti.
11. Catalogue of the Manuscripts in Ganj-bakhsh Library, Volume II by Mohammad Hossein Tasbihi.
12. Persian Poetry in Baluchistan by Dr. Inamul Haq Kausar.
13. Rajtarangini (A History of Kashmir), edited & annotated by Dr. Sabir Afaqi.
14. Risalah-i-Qudsiyyah by Khwaja Mohammad Parsa, edited and annotated by Malik Mohammad Iqbal.
15. Libraries in Pakistan by Mohammad Hossein Tasbihi.
16. Catalogue of Manuscripts in the Ganj-bakhsh Library, Volume III by Mohammad Hossein Tasbihi.
17. Pak-Iran, a Common Culture by various Scholars.
18. Riaz al-Arifin edited and annotated by Sayyid Hossamoddin Rashedi.
19. Modern Trends in the Persian Language by Prof. A. Shakoor Ahsan.
20. Persian Poems of Shibli Nu'mani, edited and annotated by Dr. Mohammad Riaz.
21. Qiran al-Sa'din, by Amir Khusrau Dehlavi, Introduction by Prof. Ahmad Hasan Dani.
22. Jawahir-al-Ulia (Text).
23. Jawahir-al-Ulia (Introduction)

- Name : Libraries of Pakistan.
- Author : Mohammad Hossein Tasbihi.
- Foreword : Dr. Ali A. Jafarey, Director, Iran Pakistan Institute of Persian Studies.
- Introduction : Author.
- Publishers : Iran Pakistan Institute of Persians Studies, F 6/3, 4th Street, 34th House, Islamabad—Pakistan.
- Press : Ripon Printing Press, Ltd., 4 - Lake Road, Lahore. Tel: 52451.
- Size : 24 × 17 cms.
- Paper : 90/gr. White, Packages Limited, Lahore—Pakistan.
- Typist: : Abdul Rashid iben Abdul Latif of the Iran Pakistan Institute of Persian Studies.
- Calligrapher : Sayyed Anwar Hossein "Nafees Raqam".
- Date : February 1977.
- Price : 55 Pakistan Rupees.

Rights of Publication Reserved by the Author and Publishers.

**A Publication of the Iran Pakistan Institute of
Persian Studies**

Serial No. 23

CATALOGUE AND BIBLIOTICS

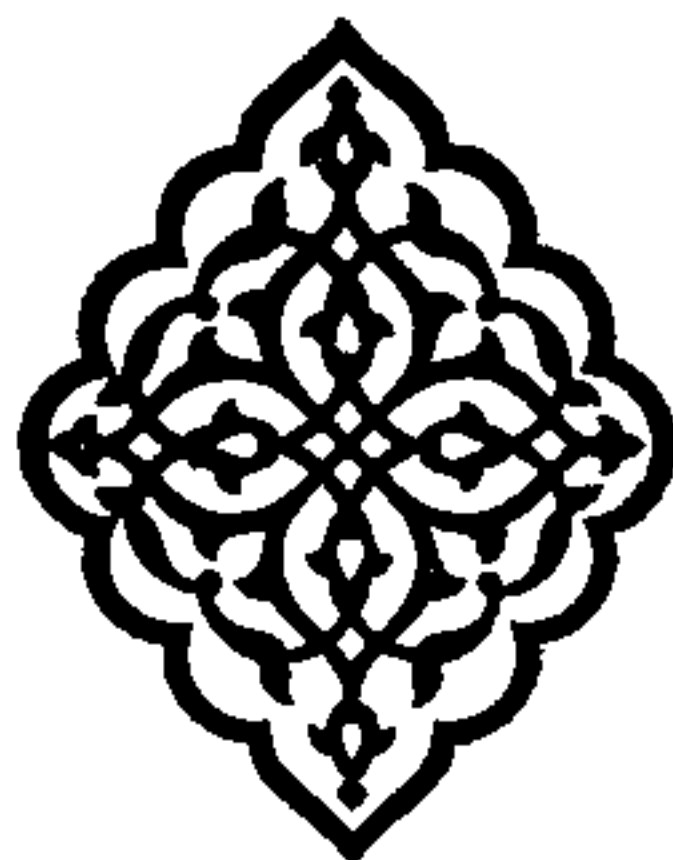
Serial No. 5

LIBRARIES OF PAKISTAN

Volume I

BY

MOHAMMAD HOSSEIN TASBIHI

IRAN PAKISTAN INSTITUTE OF PERSIAN STUDIES

ISLAMABAD — PAKISTAN

1977

in these fields, have decided to conclude this Agreement on co-operation in the fields of Culture and Education.”

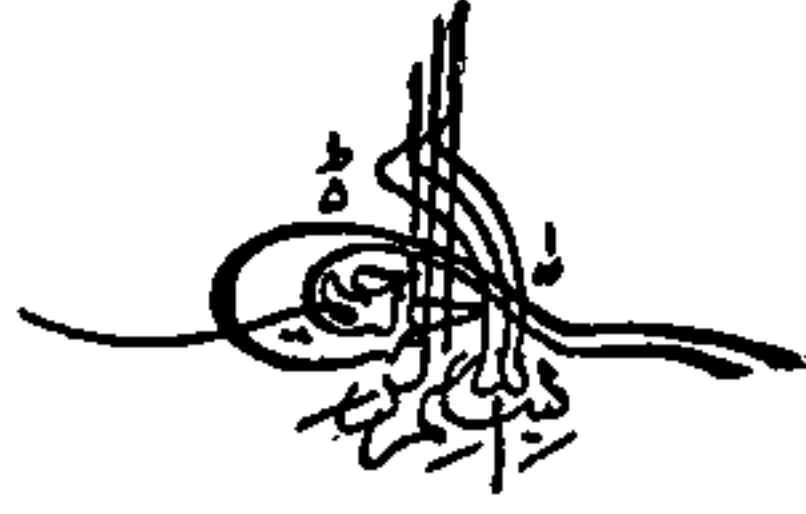
And the Constitution defines the objectives of the Institute: “Pakistan is the proud possessor of a cultural heritage which has been enriched through centuries by the Persian Language, Literature and Art. In order to preserve and develop this heritage further ‘an Iran Pakistan Institute of Persian Studies’ shall be established in Pakistan jointly by the Ministry of Education and Scientific Research, Government of Pakistan and Ministry of Culture and Art, Imperial Government of Iran for an indefinite period.”

One of the Steps taken towards achieving the above-mentioned objective is the knowledge of libraries in Pakistan which treasure precious manuscripts. Here is the First Volume of the “Libraries in Pakistan”. The data of which the author, Mr. Mohammad Hossein Tasbihi, has personally visited and has painstakingly noted the manuscripts.

It is hoped that this humble contribution will illuminate a rather dim corner of the wealthy wide world of the Pakistani Culture and will present the identity of the Common Cultural Heritage of Iran and Pakistan.

Islamabad, Pakistan
2nd February, 1977

Ali A. Jafarey
Director,
Iran Pakistan
ute of Persian Studies.

In the Name of God, the Beneficent, the Merciful

The conception of the establishment of the Iran Pakistan Institute of Persian Studies formalized with the will—will to patronize Learning and promote Culture—of His Imperial Majesty Shahanshah Aryamehr of Iran and His Excellency the President of Pakistan translated in the joint communique of 4th November, 1969.

The Ministry of Culture and Art of Iran and the Ministry of Education and Scientific Research of Pakistan were entrusted with the task of drawing and implementing the project. The good will and the zeal of co-operation displayed by the authorities responsible was to such an extent that as soon as the bare outlines of the project emerged clear, preliminary steps were taken to implement it. The nucleus of the Institute was formed in form of a central office at Rawalpindi and it began functioning with no loss of time.

On 23rd October 1971, the Governments of Iran and Pakistan signed the Agreement 'regarding establishment of the Iran Pakistan Institute of Persian Studies in Pakistan.' The Institute stood established.

The Agreement begins: "The Imperial Government of Iran and the Government of the Islamic Republic of Pakistan being desirous of strengthening and perpetuating the bonds of cultural, educational and linguistic co-operation between the two countries and with the object of arriving at the greatest possible understanding between them through mutual friendly co-operation

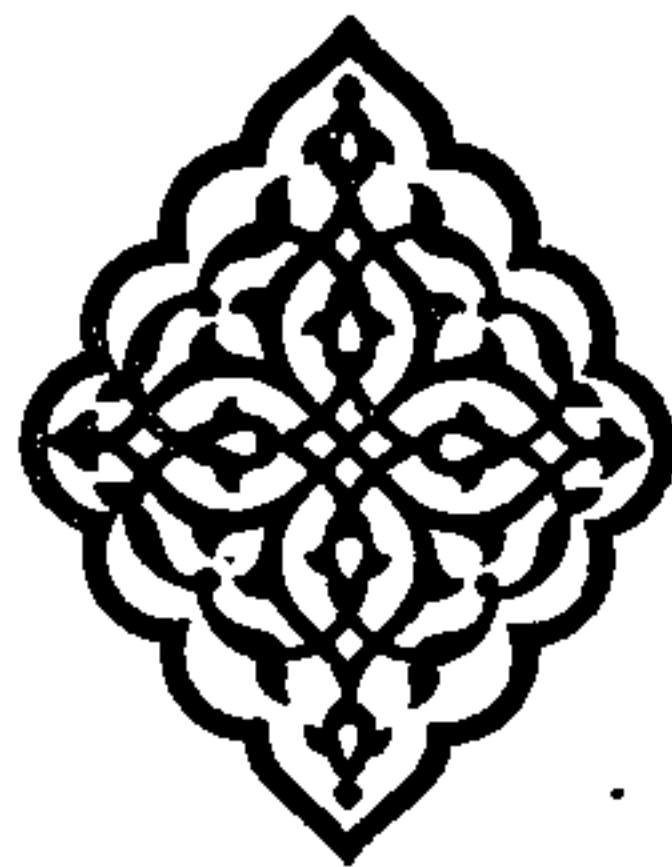
ON THE
AUSPICIOUS CONJUNCTION
OF THE
QUAID - E - AZAM
CENTENARY CELEBRATIONS
1876—1976
AND
THE 50TH ANNIVERSARY OF THE
PAHLAVI REIGN
1926—1976

LIBRARIES OF PAKISTAN

Volume I

BY

MOHAMMAD HOSSEIN TASBIHI

IRAN PAKISTAN INSTITUTE OF PERSIAN STUDIES

ISLAMABAD — PAKISTAN

1977